

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౭. { విభవనామసంవత్సరము } సంవత్సరము ౧.
చైత్ర వైశాఖమాసములు.

తెలుగుపాలువు.

—♦ కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు. ♦—

తెలుగు గనుపదము విన్నను గన్నను బ్రశ్రీ! రావుసాహెబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు నాస్త్వతికి వత్తురు. వారివాదము నెఱుంగనివారుండరు. ఇందు నాప్రార్థనమును బొందుపఱుతును. శ్రీ సీతావతిరావుపంతులుగారు శిష్టసమితిసమక్షమున విస్తృతవాదమును బునరుజ్జీవింపజేయ నున్నారని పత్రికాముఖమునఁ దెలిసితిని. నేను నీవిషయమున నుడుతబత్తిపగిది స్వల్పవాక్యరచనామూలమున నాయభిప్రాయము తెలుపుచును.

ఊహము వెల్పుటకు ముందు గ్రామ్యనిర్వచనము చేయదము. శ్రీ పంతులుగారివాదము గ్రామ్యాంధ్ర మని తలంపవలదు. వ్యావహారికాంధ్రము విషయము వారివాదము. అయినను బుడితమండలిలో వాదోపవాదములు జరుగుచునేయున్నవి. ఉద్యమము సాగుచు వేయున్నది. ఇక వాదమర్యాదయే వినాదాస్పద మయ్యెను. కావున గ్రామ్యము నెఱుంగ నితరము విదిత మగును. 'వస్తాడు, తెస్తాడు' ఇత్యాదులు శ్రీవారికిని గ్రామ్యములు గా వని నాతో వారన్నట్లు జ్ఞాపక మగుచున్నది. సరి యగునో కాదో విచారితము. భాషా విషయమున గ్రామ్య మనియొకభాగముగల్గునా? అగుచోవిచార్యముకాదా?

గ్రామ్యము:—భాషను, రసమున, వేషమున, సంఘకల్పితముల నన్నింట సీగ్రామ్యత్వము భాగమై యుండును. దాని గ్రహింపదగునా? శిష్టులు గ్రహింపవలదు. కౌచిత్యము ననుసరించి గ్రామ్యమును గ్రహింపవచ్చును. అట్లని

యన్నితావులను గ్రహింపరాదు. కావున నింద్యగ్రామ్యము ననింద్యగ్రామ్యమును నాగలదు. నింద్యగ్రామ్యమును దానినే కొంచెము సంస్కరించి యనింద్యగ్రామ్యముగఁ జేయవలయును. శిష్టవ్యవహృత మయినదానిని గ్రహింపఁదగును. అట్లుగుటఁ జింతామణికర్త గ్రామ్యశాసనమును గావించెను.

సూ॥ అనియమాత్ గ్రామ్యం హి య త్వవధంశః॥

పైసూత్రము నేకవాక్యముగఁ గొందఱును రెండువాక్యములుగఁ గొందఱును బుడితు లర్థముచేసిరి. ఏకశ్లోకమే యగుట నెట్లు చేసినఁ జెల్లును గాక. రెండువాక్యములుగ నశ్వయము చేయుట సౌలభ్యము. చింతామణి యంతట నిట్లే సంగ్రహముగఁ జిన్నచిన్నవాక్యములు గలవు. కావున మొదట 'అనియమాత్' అనుదానివ్యాఖ్యాన మరయఁదము. నియమపదమున కర్థము విచారితము. సంస్థారాథము నియమ మని చింతామణియే చెప్పెను. నిఘంటువు లరయనేల? తాకికార్థ మగునేర్పాటు, కట్టుపాటు, మొదలయినరీతి గ్రహింప వలను గాదని 'సంస్థారాథో నియమః' అనువాక్యన్యాసమే చెప్పుచున్నది. అన్యార్థ మపార్థ మగును. సంస్థార మనఁగా శబ్దశుద్ధి యని వ్యాఖ్యాత లర్థముచేసిరి. సంస్థిత యన లెస్సచేయుట యగుట శబ్దశుద్ధి యనుట గ్రాహ్యము కావచ్చును గదా? పూర్వమునుండియు 'సంస్థార' పదము సమ్యక్ప్రతియం దుపయుక్త మగుట నిర్వివాదముగ 'శబ్దశుద్ధి' యని యర్థము సేయవచ్చును. 'సంస్థారాథః' అనునప్పుడు 'సంస్థారప్రయోజన' మని యర్థము. సంస్థారవంత మనుట యని యందురు. సంస్థారాథ మనఁగా సంస్థారవంత మని యర్థము సేయఁదగదు. సంస్థారవంతము శబ్దాదిక మగును గాని సంస్థారప్రయోజనవంతము నియమ మని యర్థ మగును. బహువ్రీహిసమాసముగాని తద్ధితముగాదు. ఇక నర్థము సేయవచ్చును.

వ్యా॥ అనియమాత్ నియమాభావాత్ గ్రామ్యం, గ్రామ్యమితి పారిభాషికం పదం, నకేవలం గ్రామీణభాషిత మితి, యత్పద మసంస్మృతం నియమరహితం, తత్ గ్రామ్యం భవతీతి మూశే 'గ్రామ్యశబ్దార్థనిర్వచనపూర్వకానియమా దితి పదప్రయోగాత్ జ్ఞాయత ఏవ. తదేవ శిష్టవ్యాదయమ్. పామరవ్యవహారైకప్రసిద్ధం గ్రామ్యముచ్యత ఇతి ప్రతాపదుద్రియస్యా ప్యేవ మేవ హ్యేకపదప్రయోగాత్. పామరైకగ్రామ్యం రమ్యం నఖిలు అతః గ్రామ్యమేవస్యాత్, మూర్త్యాదీనా మాశయోఽప్యేషవేవ. లోకమాత్రప్రయుక్తం గ్రామ్య

మితి లోకే ఏవ యత్ప్రయుక్తం సదా సశాస్త్రే తద్ద్రామ్య మితి చ శిష్టాదితం భవతీ. హి ప్రసిద్ధా హేతౌ వా. అత ఏవ కారికావళ్యోక్తమ్ “పామరాదిప్ర యుక్తం య త్తద్ద్రామ్య మభిధీయతే”, ఇతి ఆదిశబ్దేన భ్రాంత్యాదయః క్షాత వ్యా ఇతి వ్యాఖ్యాత మపి ‘గీతీతీర్థీ శిరఃక పీత్వాది, పాత కాథమాశ్చ గృ హ్యంతే. పామరప్రయుక్తం సర్వం గ్రామ్యం సభవతి కింతు సర్వం గ్రామ్యం పామరాదిప్రయుక్త మేవ. పామరప్రయుక్తస్య గ్రామ్యస్య కథంగ్రామ్యానాం భ వేత్ నియమా దితి ధ్వన్యతే. తస్మాత్ యాన న్ననియమః తావ న్నగ్రామ్యాః, నియమస్య కార్యం స స్తరణ మేవ స నిషేధమాత్రం. గ్రామ్యాతాసాపాదసం భవతీతి ప్రిడితార్థః॥ అ! వ్యా! పా! ర॥

ఇట్లు వ్యాఖ్యాత మగును. ఇంక నపభ్రంశపద మాలోచింపఁదగును. గ్రామ్యమే యపభ్రంశమా? వేతా? చింతామణికన్త్రభిప్రాయము పిమ్మట న్నరయదము, ఇతరాంధ్రవైయాకరణుల యభిప్రాయము నిట నవలోకింతము.

శ్లో॥ సప్తూపత్వా ద్రూఢత్వా ద్దృఢీకత్వాచ్చ సాధుభిః।

నాపభ్రంశత్వ మేవస్యా నియమాభావతీ స్తు తత్॥

అని యధర్వణకారికావళి చెప్పుచు “పామరాదిప్రయుక్తం య త్తద్ద్రామ్య మి త్యభిధీయతే” గ్రామ్యమును గుఱించి యుం జెప్పెను. అపభ్రంశ ము గ్రామ్యము నొక్కటి యనునాశయ మున్నట్లు లోకము. అపభ్రంశము నకు ‘నియమాభావతస్తు తత్’ అనియు గ్రామ్యమునకు ‘పామరాదిప్రయుక్తం’ అనియు సూత్రద్వైవిధ్య ముంట నాయూహము సరియగు నేమో? ఆంధ్రభాషా భాషణుఁడు గ్రామ్యమును మాత్రమే పేర్కొనెను. ఇట్లే మఱికొందఱును వాడిరి. చింతామణి వ్యాఖ్యాతలు పేర్కొన్నను జింతామణిమాట లనియే స్ఫు రించును. కారికావళి యట్టిది గాక యింఁచుమించు స్వతంత్రగ్రామ్యకరణ మగును. అన్నింటికంటె నధర్వణుని శాసన ముపాదేయ మగును. చింతామణి యనియమ మువలన గ్రామ్యమగుఁగదా యని చెప్ప నియమాభావమువలన నపభ్రంశమని యధర్వణుఁడు చెప్పెను. ఇద్దఱురు భిన్నించినట్లు తెలియుచున్నది. గ్రామ్యా పభ్రంశముల నెత్తి చర్చించినవా రాంధ్రులలో వీరే. అన్యోన్యవిరుద్ధనిర్వచ నములును వీరియందే యున్నవి. కావున విమర్శింపఁదగును.

అపభ్రంశ మన నేమి?— నియమాభావమువలన నపభ్రంశత్వ మగు సనిరి, మఱియు

శ్లో! చండాలయవనాదీనా మపభ్రంశః ప్రయుజ్యతే

నాటకాదాపవభ్రంశ విన్యాసస్యా సహిష్ణవః

అన్యే చండాలనారీణాం మాగధ్యాది ప్రయుంజతే

ఇత్యాది గలదు. అపభ్రంశత్వమును గుఱించి పూర్వులు స్పీకరించినది.

“అభీరాదిగిరిః కావ్యే వ్యపభ్రంశ ఇతి స్మృతాః

శాస్త్రేషు సంస్కృతా దన్య దపభ్రంశత యోదితమ్” (కావ్యా)

ఇత్యాది వాక్యము లరయ గ్రామ్యము నపభ్రంశము నొక్కటి యని యనుటవలనిది యగును. అపభ్రంశ మని ప్రత్యేకముగ నొకభాషకు నామము గా నుండి క్రమక్రమముగ సంస్కృతేతరభాషల కెల్ల నీనామము వచ్చినట్లు తెలియుచున్నది. నాటకముల నీయపభ్రంశము చండాలయవనాదుల కుపయోగ్య మని పాత్రభాషాచిత్వముగ నాద్యు లనిరి. అంగ్లవనిశోధకులుఁ గూడ పపభ్రంశవిషయమున నాయన్నట్లే యనిరి. ఆరయుఁడు.

The next and the last stage of the secondary prakrits was that known as ‘Literary Apabhramsa; ‘Apabhramsa’ meaning ‘Corrupt’ or ‘decayed’ was the title given by Indian grammarians after the prakrits had begun to receive literary culture to the true vernaculars on which these polished literary dialects were founded.

Empire of India, VII Chap. Languages.

అంగ్లాభిప్రాయము యథాక్షరముగ నాకుఁ బ్రమాణము గాకున్నను గొంతదాఁక నుపాదేయ మగుట నుల్లేఖించితిని. ఇంకను గలదు. అంగ్లవిదు లరయవచ్చును. అంగ్రవిదు లాంగ్రసర్వస్వ మనుమానపక్రికలో ‘మనదేశ భాషలు’ అనుపేరివ్యాస మరయుఁడు. మక్కికి మక్కిగ నాంగ్లానువాదము గలదు. పర్యవసన్న మే మన నపభ్రంశము గ్రాంథికేతర మనవలసివచ్చుచు న్నది. అయినను బ్రత్యేకముగ నొకభాషగ వాడుటచే గ్రామ్యమువంటిది కాదన వలయును. కావ్యప్రకాశికాకర్త యపభ్రంశము నెత్తక గ్రామ్యము నెత్తెను. గల్లాదిశబ్దము లుదాహరించెను. నాటకాదుల నపభ్రంశ ముపయోగింప నిష్ట పడక యర్థమాగధ్యాదులఁ బ్రయోగించిరి. మఱియుఁ జక్కగ నీభాషాలక్షణమును నిర్వచింపలేము. వాఙ్మయ మరయ నీయపభ్రంశము సార్థకముగ దుష్టశబ్దములకుఁ బేరయినట్లు తెలియుదుము. పతంజలిముని యభిప్రాయము నిది య. కావ్యప్రకాశికాకారుని యభిప్రాయముగొంచెము భిన్నించినట్లున్నది. గ్రా

మ్యాపద్రంశము లొక్కటి యనుకొనెను. అట్లనరాదు. శబ్దముల వైవిధ్యము సరసి గ్రాహ్యగ్రాహ్యముల నిర్ణయించునది యని భాషాభిప్రాయము. పాణిన్య్యాచార్యులవారి యభిప్రాయము శబ్దసూత్రత దేశభేదము మున్నగువానిఁ దెల్పవలయు ననియు నుచిత వెఱిఁగి గ్రహింపవలయు ననియు వై యున్నట్లు తెలియును.

ఇది య స్తుండ నవభ్రంతకేమును జితామణి యే లనినదియో స్పష్టము కా తేదు. వ్యాఖ్యాత లందఱు నొక్కటి యనిరి. కాని బ్రహ్మి పార నంది రామకావ్యి గారు “గ్రామ్యశబ్దమున కవభ్రంతము” అని యనిరి. గ్రామ్య మాధమనియు శాబ్దమనియు జెప్పిన సందర్భమున వాక్కుచ్చిరి. కాని చింతామణి యాశయమది యగునో కాదో? చింతామణి కాలమునకు సంస్కృతేతరభాషలకు నవభ్రంతశబ్దము సిద్ధమయినది. ఆధాదిభాషల కెల్ల నవభ్రంతశబ్ద మనివార్యముగ సిద్ధింపఁ దన్ని వారణము చేసెను.

మూ॥ యత్ప్రకథంతః॥ యత్తత్తులపప్రకథంతః॥ యత్ యస్తాత్ కారణాత్ అపప్రకథః॥ అపప్రకథ ఇతిసః నియమాభావాదేవ స్యాత్తుల అపితు సననియమ్యత ఏవా తయే వానియమా దితి నజప్రయోగః కృతః పూర్వే గ్రామ్యపక్షే త్రిలింగభాషాయాః నన్నయాదికాలేషు శారవమ్ నసురూఢం చ చింతామణినాపుష్కత్మ్ స్వస్థానవేషభాషాభియత ఇతి వైకృతకావ్యానిచేతి చ అద్యాపి కేషుచి ద్విప్రకృహేషు త్రిలింగభాషా పితృదినేషు నోచ్ఛరే దితి భారణాస్తి. మమ గృహే స్వేరమేవ.... ఆద్రవ్యాక॥ పా॥ ర॥

ఇట్లు వ్యాఖ్యాతమై యుంటు సరయవచ్చును. అవభ్రంశ మిద మిథ మని తేలకున్నను నాంధ్రాదిసంస్కృతేతర భాషలకు నవభ్రంశభాషలని పేరు గలదని యనవచ్చును.

ఆధర్వణునియభిప్రాయము నొకింత విమర్శితము. సన్మూలవత్త్వము, రూఢము, సాధుగృహీతము నగుటచే నాంధ్రంబునకు నపభ్రంశత్వము లేదని నొక్కి చెప్పెను. నియమము లేమి యపభ్రంశత్వ మని నిశ్చయించెను. దీనిం బట్టి చూడ నధర్వణునినాటికి నాంధ్రభాషకు నపభ్రంశత్వము సాంస్కృతికు లచే నాపాదితమై యుండె ననియుఁ దన్నిపారణమై కార్య మనియుఁ దెలియు. అపభ్రంశము నియమాభావమువలనన కాదు. మూలరూఢాదులును గారణ ములు, నిష్కృష్టములు లేకున్నను సన్మూలము, సురూఢము, సాధుగృహీతము న

గుచో నది యపభ్రంశము గా నేరదు. మఱియు నియమరహితముగ నాంధ్రము లేదుకదా? అని తనయభిప్రాయము వివరించెను. కాని యధర్వణునిమతమున నపభ్రంశము, గ్రామ్యము నెక్కటికాదు. అదియే భాషావేదుల యభిప్రాయము. జాతి, భేదమును బట్టి వచ్చినయొక భాషకుఁ జేరు గాని వ్యాకరణభావమును బట్టి వచ్చినభాషకుఁ గాదు. అయినను నపభ్రంశమునకు వ్యాకరణభావము సంభవించుచు నుండెను. ప్రాకృతపైశాచీప్రముఖభాషలకు వ్యాకృతులున్నను మధ్యకాలముచూరు గీర్వాణేశ్వర మతయు నపభ్రంశ మని యొక్క నులభసూత్రమును నిశ్చించిరి.

అధర్వణాభిప్రాయమే ప్రాచీనసమృతమై యున్నది. ఆంధ్రభాషకు నపభ్రంశత్వమున్నదా లేదా యనునది విమర్శ్యముగాదు. కాని వారసూత్రముల నన్వయించుకొనుట మనపని. కావున అధర్వణునిమతమున నపభ్రంశము గ్రామ్యము గాదు. చింతామణినన్నియమతమునను గూడఁగాకున్నను సనియమము వలనగ్రామ్య మని యది యపభ్రంశము కదా యని యనెను, కావున నిరుపురు స్థూలదృష్టిని భిన్నించిన ట్లన్నను సూక్ష్మదృష్టిని భిన్నంపనివారే యనఁదగును.

అపభ్రంశము:—శబ్దార్థమును బట్టి యాలోచించుట శాస్త్రమర్యాద గాకున్నను నదియును బ్రబల మగుచో నమర్యాద గాదు. అపభ్రంశ మనునది పారిభాషికపదము. కొన్నిజాతిభాషలకు వైయాకరణ లిడిన నామము. ఆజాతి వారు తమభాషకు జాతినామముతోఁ బిలిచికొని యుండవచ్చును. ఏనాది యెఱుకులు మున్నగువారు నానాసాంకర్యముగ మాటలాడినట్లు చాండాలాదులు ప్రాకృతములను వాడి యపభ్రంశమును గావించిరి. అన్నిభాషలు నట్లే యొకమూలమునుండి భ్రంశమైనవియే. అయినను గొన్నిరూపములై పరిభవిల్లును. మఱి కొన్ని యంతరించును. గ్రామ్య మపభ్రంశ మని యనఁ జనవియే లేలుచున్నది.

వ్యాకరణభావము నపభ్రంశత్వమునకుఁ గారణ మని కారికాభిప్రాయము. అగుచో వ్యాకరణము గల దెల్ల నపభ్రంశము కాదను నభిప్రాయము లభ్యము కాదని యెఱుంగవలయును. ఆప్రసిద్ధాదులును నపభ్రంశత్వమునకు హేతువులు. ఇంకను దర్శము హెచ్చుగును. పూర్వపూర్వాభిప్రాయము లరయు నపభ్రంశము నియమితజాతిభాష యని తెలియఁబడను. కాని గ్రామ్య మపభ్రంశ మని తెలియఁబడను. కాలక్రమమున గ్రామ్యము నపభ్రంశ మొక్కటి యని

వాడబడెను. కాని విమర్శింప నవశ్రంశము ప్రత్యేకభాషగను గ్రామ్యము ప్రత్యేకభాగముగను భాషైకదేశముగను నిశ్చయంబుబడును. అప్తభాషావిభాగమునను గాని షడ్భాషావిభాగమునను గాని గ్రామ్య మని లేదు. అవశ్రంశమే కలదు. అది భాషాసాహచర్యమున నున్నది కాని భాషాంతర్భాగసాహచర్యమున లేదు. కావున నవశ్రంశ మన గ్రామ్యము గాదు. గ్రామ్యస్వరూపము తెలియవలయును.

గ్రామ్యము:—పూర్వులు దీని నేభావమునఁ బిలిచిరో వరికించి సిద్ధాంతమునకు వత్తము. రామాయణమున వాల్మీకి “ఆ గ్రామ్యన త్పద” మ్మని ప్రయోగించెను. అపశబ్ద మని యర్థము. పతంజలిప్రభృతిశాబ్దికులు నపశబ్దమునుజాలగర్హించిరి. గోశబ్దమునకు గావీ, గో, ణీ, యిత్యాదు లపశబ్దములు గల వని పతంజలి తనభాష్యమునఁ జూపెను. ఇవి యన్నియు నవశ్రంశము లని యనెను.

అపశబ్దమును, నవశ్రంశమును, గ్రామ్యమును నేటి కేకార్థభోధకము లయినవి. సూక్ష్మముగ నరయ నట్లే యగును గాని యవశ్రంశముమాత్రము గ్రామ్యమువంటిది గాదు. అపశబ్దమును గ్రామ్యము గాదు. ఇక గ్రామ్యమన నపశబ్దము నపార్థము నవశ్రంశము నగును. ఆలంకారికులు నిట్లే యనిరి. మన కిప్పుడు శాబ్దము ప్రధానము గావున శాబ్దగ్రామ్యమును వివరింతము.

స్వగణము, శ్వగణము, కాఁ గూడ దనియు వర్ణత్వప్రాప్తదోషమును మఱియు స్వరాదివికారజదోషమును శాబ్దికులు ప్రదర్శించిరి. ఆలంకారికులు విశేషముగఁ జెప్పిరి. దండి చెప్పినదాని నరయుడు. క్లో॥ శబ్దేఽపి గ్రామ్యతా స్త్యేవ సా సభ్యేతరకీర్తనాత్ । యథా యకారాదిపదం పత్తుత్సవని రూపణే । పదబంధానువృత్త్యా వా వాక్యార్థ త్వేనవా పునః । దుష్ప్రతీతికరం గ్రామ్యం యథా యాభవతః ప్రియూ । ఇత్యాదిశాసనము గలదు. ‘యాభ’ అనుస్థలమున నపార్థ మిచ్చు పదయోజన ముంట శబ్దగ్రామ్య మనెను. గల్లాదులు గ్రామ్యము లనియు ననిరి. అహోబలుడు గల్లాదిశబ్దములు ప్రాకృత వ్యాకరణవిషయము లయ్యు గీర్వాణమధ్యస్థము గామి గ్రామ్యం బే యనియ నెను. అరయనరయ శబ్దయోజనము నన్యభాషాప్రయోగము గ్రామ్య మని యాలంకారికులమత మైనట్లు బోధపడును. అపశబ్ద మని శాబ్దికుల మతము.

వ్యాకరణదష్ట మగుచో “చ్యుతసంస్థార” మని యందురు. సామరవ్యవహారైకప్రసిద్ధము గ్రామ్య మనియు ననిరి. కావ్యదోషములలో గ్రామ్య

మొకదానిఁ జెప్పిరి. కావున గ్రామ్యము దోషమే యనఁదగును. కాని యాంధ్రులు గ్రామ్యవిర్వచన మెట్లుగావించిరో, వినియున్నారు కదా? నియమరహితము, లక్షణవిరుద్ధము మున్నగునవి గ్రామ్యలక్షణము లని యనిరి. గ్రామ్యపదమని పదదోషములఁ జెప్పిరి. ఇట్లుండ భాషైకదేశ మగుటను విచారితము.

ఆంధ్రభాష:— మూ॥ తజ్ఞా సమాచ దేశ్యా గ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి॥ ప్రకృతిద్వయజా తజ్ఞా తుల్యాతు సమా ప్రవాహినీ దేశ్యా॥

చింతామణిసూత్రము గలదు. గ్రామ్యము నొక భాగముగఁ జెప్పెను. కాని దోషప్రకరణముగఁ జెప్పలేదు. ఆంధ్రు లందఱు నీనాల్గువిధముల విభాగమునకు సమ్మతించిన వారలే కదా? ఇక గ్రామ్య మెట్లు తొలఁగింతుము? తజ్ఞులును, సమమును, దేశ్యమును నెట్లు గ్రామ్య మని సమ్మతించితిమో గ్రామ్యమును నట్లే సమ్మతింపవలయును ఇది శాసనాభిప్రాయము. అగుచో నిషిద్ధపద మేది యని ప్రశ్నింతురేని యాలంకారికులఁ బ్రశ్నింపుఁడు. వైయాకరణుని ధర్మము భాషాస్వరూపనిరూపణము, ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగరూపలక్షణలక్షకము మున్నగునవి. అది తెస్సగఁ జేయఁబడెను. శాస్త్రకర్తలు విధించుట నిషేధించుట యరురెండవనులు సేయుదురు. నిషేధమునుబట్టి పదముల సాధుత్వాసాధుత్వములను గ్రహింతుము. తరువాత దేశమునుబట్టి యెట్లు మాఱునో యట్లు మాఱితీయును. శబ్దములు తాకికము లనియు వైదికములనియు రెండువిధములుగ సంస్కృతవ్యాకరణమునఁ జెప్పటవలనను రెండును బ్రయోగ్యములై ఁ ఛందసి, యని విధింప తాకికంబున నివారితమయ్యెను. కణ్ణేభిః, అని వేదమున నుండ లోకమునఁ గూడఁ గణ్ణేభిః, యని ప్రయోగింపఁ గాదు. వ్యాకరణసాంప్రదాయ మట్లున్నది. వ్యాఖ్యాతలు స్పష్టపఱచి కొన్నిదోషపదములను జూపుదురు. అష్టాధ్యాయలోఁగాని ప్రాతిశాఖ్యలలోఁగాని దోషప్రకరణ మని లేదు. మఱియు భాషాభాగములనుజెప్పుచు దోషమును జెప్పుటెల? తజ్ఞాదులు గ్రామ్యము లైనట్లు గ్రామ్య మే యని యన్వయము చేయవలసి వచ్చునేమో? చింతామణ్యభిప్రాయ మది యగునా కాదా తరచిచూతము. “అనియమా ధ్రామంహి అనుస్థలమున” గ్రామ్యం అని నపుంసకలింగములోను “గ్రామ్యా” అని తజ్ఞాదిసందర్భమునను బ్రయోగించెను. ఈరెండుపదములు సమానార్థకములా కాక పారిభాషికములా భిన్నార్థకములా యనునది విమర్శము.

(సశేషము)

పెద్దనకావ్యరచనానైపుణి.

—) కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు —

గతసంవత్సరమున నీ.మాండ్రసాహిత్యపరిషత్తుచూపేళమున గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి యనువ్యాసమును న్రాసి చదివెతిని. అందుఁ బెద్దనకవి మనుచరిత్రమును విమర్శించి నావ్యాసమున కుదాహరణము గావించితిని. ఆవ్యాస మతి దీర్ఘచుగటచే నందుఁ గొన్ని యంశములు విమర్శవలసి వచ్చినది. ఆవిడిచినయంశములనే నేడు పెద్దనకావ్యరచనానైపుణి యనుశీర్షికతో నొకవ్యాసమును రచించితిని.

కొందఱు విమర్శకులు మనుచరిత్రమున మొదటి మూఁడశ్వాసములందలి కవిత్యము మాత్రమే మిక్కిలి రసవంతమై యున్న దనియు, నుత్తరాశ్వాసములందలి కవిత్యము మొదటిభాగమం దున్నకవిత్యమంత రసవంతమై యుండలే దనియుఁ గావుననే చదువరులు మనుచరిత్రమున మొదటిమూఁడశ్వాసములను మాత్రమే చదివి విడుతు రనియుఁ దమయభిప్రాయమును వెల్లడించి యున్నారు. ఆవిమర్శకుల యభిప్రాయము యుక్తియుక్తము కా దని సోదాహరణముగా నిరూపించుటయే నావ్యాసముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము.

పెద్దన కాండ్రకవితాపితామహుఁ డనుబిరుదము కలదు. ఆబిరుద మిప్పటి బిరుదములవలె నాశ్రయణసామర్థ్యమువలన సంపాదించఁబడినది కాదు. తనకవితాసామర్థ్యమునఁ గృష్ణరాయలను, దదాస్థానపండితులను మెప్పించి యాబిరుదాలంకారమును సత్ప్రతిగా నొందియున్నాఁడు. మనుచరిత్రమును బరిశీలనదృష్టితోఁ జదివినవారి కాకవీంద్రున కాబిరుదము మిక్కిలి తగియున్నదని తోఁపక మానదు. సృష్టియందుఁ జతుర్ముఖునివలెఁ బెద్దనకవి కవితాసృష్టియందుఁ దనయనుపమేయచాతురీవిశేషమును బ్రతిచోటను వెలయించినాఁడు. ఏవంకఁ గాంచినను గమలాసనుని సృష్టి యభినవమై యదృశాంశయుత మై కానవచ్చినభంగిఁ బెద్దనకవితారచనలు ప్రతిస్థలమందును బ్రతివర్ణనమునందును, నభినవరీతుల నొంది సరసజనహృదయంగమములై యున్న వనుటకు సందియము లేదు. ఇట్టికవితాధురంధరుఁ డగుటంబట్టియే యాయాండ్రభోజుని సభాసీమను, నక్తవిదిగ్గజములసమక్షమున నట్టిగొప్పబిరుదము నొందఁగల్గెను. ఇతఁ నీయంశమును వదలి ప్రకృత మనుసరించెదను.

పెద్దనకవీంద్రుడు మనుచరిత్రమునందు మొదటియాశ్వాసత్రయమునందువలెనే తక్కినయాశ్వాసములందును గూడ వర్ణనములందును, గల్పనాచాతుర్యమునందును రసపోషణమందును దననిరుపమానశక్తిని వ్యక్తపఱచియున్నాడు. అట్లయిన మొదటిభాగమును జదివినట్లు తక్కిన మూడూశ్వాసములను బాఠకు లేలచదువర"ని యడుగుదురేని వినుడు. లోకము భిన్నరుచులు గలది. ఒక్కొకరి కొక్కొకరస మిష్ట మగును; కొందఱు శృంగారము సర్వరసశ్రేష్ఠమందురు. కొందఱు వీర మందురు. కొందఱు శాంత మందురు. ఎవ్వరి కేరసము ప్రీయమై యుండునో వారు తద్రసగుంభితము లగుపద్యములను సర్వదా పారాయణము చేయుదురు. అట్టివారు తదితరరసమయము లగుపద్యములను బాటింపరు. కొందఱు శృంగారరసమయపద్యములను జదివి హాయిహాయి యందురు. కొందఱు గరుణరసప్రధానము లగుపద్యములను జదివి యానందింతురు. మఱికొందఱు శాంతరసాభివ్యంజకము లగుపద్యములను గంఠస్థముగాఁ జేసికొని వర్తించుదురు. ఇది పాఠకులకు వైసగ్గికధర్మము. ఇట్టిపాఠకులు నానారసప్రచురమయినను గావ్యమందు దన కిం పయినభాగము చదివి తక్కినది వదలివేసినచో సంతమాత్రమున నది రసహీన మని సిద్ధాంతము చేయవచ్చునా? శాంతరసాభిలాషువునకు శృంగారమయపద్యములు వెగటనిపించినంతమాత్రమున నవి రసహీనము లనవచ్చునా? గ్రంథకర్త తనకావ్యమునందుఁ బలురసములు చొప్పించి వర్ణించియుండును. మఱియుఁ గవి తనకావ్య మంతయు రసవంతమై యుండుటకే యత్నించును గాని యొక్కచోఁ దనప్రకర్షమును జూపి తక్కినభాగమును వదలివేయఁడు. అట్లు చేయుట కవి ధర్మము కాదు. కావున నొకరసవత్తరకావ్యమునందు తల్లెర్నాపకర్షలు చదువరుల రుచిభేదమునుబట్టి యే గల్గుచున్నవి. కాని కవీంద్రుని ప్రయత్నలోపమునుబట్టి కాదు. వర్ణ్యమునుబట్టి కొందఱకవిత యించుక మార్పు చెందినఁ జెందవచ్చును. కాని కూలంకషప్రజ్ఞాపంతులును సమర్థులు నగుకవిపుంగవులకవిత్యమున కట్టిమార్పు కలుగజాల దని నాయభిప్రాయము. పెద్దనకవి మొదటియాశ్వాసములలో శాంతశృంగారములకు ద్వంద్వయుద్ధము కల్పించి తుదికు శాంతమునకు జయము కల్పించినాడు. ఉత్తరాశ్వాసములం దిట్టియుద్ధము కల్పించలేదు. కాని శృంగారశాంతములను పేలుపేలుగాఁ జక్కగా వర్ణించినాడు. అంతేకాక వీరభయానకాదిరసములను గూడఁ జక్కగాఁ బ్రవహింపఁజేసియున్నాడు. ఈవీరసాదివర్ణ

నములు రుచిదోషమునఁ జేసి కొందఱు విముఖు లగునచో నది పెద్దనగారి దోష మగునా ? ఆవర్ణనములను గొన్ని యుదాహరించెదను.

స్వరోచియావనారంభమును దెలుపు నీపద్యమును దిలకింపుడు.

స్థగర—గుప్తః గోత్రాచలంబుల్ గులగులలయిపో గోతముల్ గుప్తలీలఁ

ఖద్దిం జెండాడు నూఁకుల్ గపుగిటికొలఁదుల్ కత్తి నొక్కొక్కఘాతం

బ్రోద్దామస్తాథి వాతాదృతగతిఁబఱచు భూమిజవాడఁగా ని

ట్లడ్రేపినందనుం డత్యనుపమబలుఁడై యావనారంభ వేళెక్.

ఈపద్యమునం దెట్టిలోపమును లేదు. యావనారంభమునందు స్వరోచి వీరకృత్యము లిందువర్ణింపఁబడినవి. ఈపద్యము వరూధినిశృంగారచేష్టావర్ణనముతోఁ బోల్చి రసహీన మనవచ్చునా ? అది కొందఱకు రుచించును. ఇది కొందఱకు రుచించును. ఇందుఁ బెద్దనకవితాశక్తిలోప మేది ?

కవి యొకచో వర్ణమును వర్ణించినాఁడు. ఆవర్ణనము చదువునపు డచ్చుముగాఁ జదువరులకు వర్ణము గురియుచున్నట్లే తోఁచునుగదా ?

కం. కరకాచిటపటరవభీ, కరమై పెళపెళ నినాదఘనమై ఝుర్ఝు

మరుదుష్టితలమంద్ర, స్వరమై యక్కిండ నొక్కవర్ణము గురిసెనో.

మఱియు నిక్కవి వరాహవర్ణనమును మిక్కిలి నైసర్గికముగాఁ జేసియున్నాఁడు.

సీ. కంఠాత్తికైరాయఁ గర్తృశంబగు తుంటిఁ బీటనెట్టిననూరు పెల్లగిల్ల

చెవిదార్చి వివి చీమ చిటుకన్న నొకసారిసెలవిపెంపరలాఁడు జిట్టలెల్ల మొ,

చిత్రపటమునందువలె వరాహము లీపద్యమం దెట్లు ప్రతిబింబించుచున్నవోఁ చూడుఁడు. మఱియు నీపద్యము సరసపదయుత మై వ్యర్థపదరహితమై యొకపదమును దొల గించుటకుఁ గాని లేక చొప్పించుటకుఁ గాని యవకాశము లేక యొప్పిదమై యున్నది. ఇది శృంగారరసాభిలాషులకు రుచింపకపోవుగాక, సంతతము మృగయాసక్తిగల వీరుల కెట్లుహృదయంగమ మగునో చెప్పవలయునా ? ఇట్లే శునకవర్ణనముగూడ మిక్కిలి సరసముగా నున్నది.

సీ. ఇవి కంఠపాశంబు లింతదుస్సిన మీఁదఁబడి దిశాకరినైన గెడపఁజాలు

నివి మింటఁ బఱచుపక్షింద్రుఁ జూపిన నీడబడి వాలునందాఁకఁ బఱవఁజాలు

నివి గాలికనిన మూకవరాహదనుజేంద్రు నైన జుట్టెంటిలో నాఁగఁజాలు

నివి కాటుకొల్పిన వృద్ధకూర్తమువీఁపుఁజెన్నైన నెఱిగి కై చింపఁజాలు

గీ. వనఁగ ఘర్జరగళగ ర్తజనితభూరి, భూభృదురువిలభరితభౌభౌభయంక

రాభృటిదీగ్ధిద్విత్తు లగుచుఁ జెలఁగె, సరిపెనలఁబట్టి తెచ్చిన జాగిలములు.

వందలకొలఁది ద్రవ్యంబు వెచ్చించుచుఁ దమప్రాణములకంటెఁ గూడ నెక్కుడుగఁ జూచి పెంచుచుఁ దత్సహాయమున వేటాడు వేటకాని కీకద్య మెంతహృదయంగమముగా నుండునో చెప్పవలయునా ? ఇది శాంతరసమయ పద్యాభిలాషికి వెగటనిపించినచోఁ బెద్దనకవి లోపమగునా ?

వేటకై చోపఁబడిన యరణ్యవృక్ష మెంతసరసముగా నున్నదో యెంత స్వభావసిద్ధముగా నున్నదో పరిశీలింపుడు.

మ. చక్రితైకాహుతిదావ మావళితపుచ్చస్వల్పగచ్ఛత్తర

క్షుక మద్రిగ్రహయాళుభల్లుకము వహ్నిభాగనిక్షిప్తసిం

భకవల్లత్ప్రవగీకదంబము స్రాదాంభఃప్రోద్ధితక్రోడనా

యక మాభీలముఖిద్విప్పిస్థపుటితం బయ్యోక్తవనంబత్తజ్జీక.

ఇది చదివినంతమాత్రమునఁ జోపఁబడినవనస్వరూపము చదువరుల హృదయదర్పణములందుఁ బ్రతిఫలింపక మానునా ? ఈ పద్యము తపోనిష్ఠా గరిష్ఠఁ డగుయతికి వెగటుగా నున్నను, దఱచుగా నాభేటము సల్పు వీరుల హృదయముల కెంతరంజకముగా నుండునో చెప్పవలయునా ? మఱియు మృగయావిధానమును మృగములస్వభావములను, వేటాడురీతులను గవి యిందుఁ జక్కఁగా వర్ణించెను. ఆకాలపువీరుల మృగయాప్రోత్సాహమును గమనించియె పెద్దనకవి మూలగ్రంథములో లేనివేట నిందుఁ గల్పించి సరసముగా వర్ణించినాడు. దీనిని శుద్ధశోత్రియుఁ డిష్టపడకపోయినను వీరపుంగవులు మెచ్చుకొనక మానర.

సీ. విసుమానములుగాఁగ వనశోడఁ బెనవెట్టి నెట్టెంబుగాఁచ్రేపు చుట్టినాడు

బండికంచెనచాయ బైసిమాలినమేరమెదడుగందపురొంపి మెత్తినాడు

మిక్కిలినిపుణుఁడయినఁ జిత్రకారుడు రెండుమూఁడుప్రధానరేఖల గీసి సులభముగా రూపము నేర్పజేచినట్లు పెద్దనగారు రాక్షసుని వికృతాకారము నిందుఁ జక్కఁగా వర్ణించి ప్రతిరూప మేర్పజేచినారు.

మఱియుఁ బెద్దనకవి ధీరత్వము నెంతచక్కగా వర్ణించెనోగమనింపుడు.

సీ. బుద్ధీంద్రియతోభములకుఁ బెట్టనితోట విపదంబురాశిదుర్వికృతి కోడ

ఖిలదురాలాపమార్గణవజ్రకవచంబురణమహింసలికి శ్రీరామరక్ష.

ఇట్టిచక్కనివర్ణనములు చతుర్థాశ్వాసమునం దెన్నియో కలవు. ఇంక బాచమషస్థాశ్వాసములలోఁ గూడ నెన్నియో వర్ణనములు గలవు. ఈచంద్రి కావర్ణనము నొత్తసరసముగాఁ జిత్రించెనో తిలకింపుడు.

సీ కలము వెల్లువగట్టి జలజలప్రచఱిందు శశికాంతవాతనిర్ఘ్రముజలము

మలయానిలముచే దుమారంబు రేగుసాగంధికంబురజాబు కలకుదుమ్ము

ఈవర్ణనముం దెట్టిలోప మయినను గలదా? ఇందుఁ జూచుచు గచ్చుకుని వానిగా నిరూపించి గచ్చునకుఁ గావలసినపరికరము లన్నిటిని సరిపుచ్చి మంచిలోకజ్ఞానమును వెలిపుచ్చినాఁడు. మఱియు నితఁడు తూర్పుశైలవాటుటయు నరుణోదయ మగుటయు, పద్మములు వికసించుటయు ముంచిగుఱుటయు మొదలగునంశములను గల్పనాచాతుర్యముచేఁ గారణోపపత్తిని గూర్చుచు నొత్తయింపుగా వర్ణించెనోచూడు.

సీ. తనుఁ బాసి శశిదవ్వు చరిన నెవ్వగఁబోలెదొలిదిక్కు జనరాలు వెలుకఁబాతె

బ్రథమాద్రి సభయందుఁ బఱచిన కెట్లు జము కాణ మనఁగఁ రాగముజనించె

ఇట్టివర్ణనము లెన్నియోగలవు. ప్రేమిషయముల నాలోచింప వర్ణనము లపట్ల గృతికర్త యెచ్చటను లోపమును జూపలేదు. కావ్యము దంతటను సరసవర్ణనములే గలవు. రుచిభేదములనుబట్టి సాతకులు విపరీతులయినఁ గవి యేమి చేయఁగలఁడు?

కల్పనాచాతుర్యమునందుఁ గూడఁ బెద్దనకవి యుత్తరాశ్వాసములందుఁ బక్షపాతము చూపలేదు. కల్పన లత్యంతాదృశ్యావహము లయి యున్నవి. ఒకచిన్నపద్యమును జూడఁడు.

క. తలచూపె నప్పు డఖిలా, శల దట్టపుటిరులు చిలువజవరాలు నభ

స్థలమండపకోపరిసీ, మల నిడిన సితాండపటలిమూడ్కిం జుక్కల్.

చీకటియనెడి చిలువ నెలఁత యాకాశమనెడి చావడియొక్క మీఁది భాగమునందుఁ బెట్టిన గ్రుడ్డవలెఁ జుక్కలు ప్రకాశించె నని భావము. ఈ కల్పన మొత్తస్వభావసిద్ధముగా నున్నదో చిత్తగింపుడు. మఱియు సూర్యాస్తమయచంద్రోదయముల సౌకవద్యమందు వర్ణించెను.

గీ. సాంధ్యనటనచండచండీశపదహతి, దరణిచక్ర మొఱిగి శరధిఁగ్రుంగ

దోరగల్లు వడియె భూభేతరభాగ, చక్రమనఁగ నపుడు శశియుఁ దోచె

సాయంసమయమున శివుఁడు నాట్లుచూడుట సుహృద్గ్రము. సూర్యు

చంద్రులు భూమియనెడి రథమునకుఁ జక్రము లని పురాణము. నాట్యమాడు శివునిపదఘట్టనములచే భూరథముయొక్క యొకచక్ర మగుసూర్యుఁడు సముద్రమునఁ బడిపోగా దానిరెండవచక్ర మగుచంద్రుఁడు, ఒడ్డిగిలఁబడెనేమో యన్నట్లాదయించె నని భావము.

సామాన్యముగా బండిఁ తిరుగఁబడినప్పు డొకచక్రము క్రిందగుటయు రెండవది మీఁదికిఁ దేలివచ్చుటయు గలదు. అదేవిధముగాఁ గాలదండ మను నిరుసున నంటిపెట్టికొన్న సూర్యచంద్రచక్రములలో నొకటి సముద్రములోఁ గూలఁగా రెండవచక్రము మీఁదికిఁ దేలివచ్చెననిభావము. సూర్యుఁడస్తమించెను. చంద్రుఁడుదయించె నని ఫలితార్థము. ఈ చిన్నపద్యమునందుఁ గవి యొంతకల్పనము నెంతచక్రగా నిమిడ్చెనో చూపఁడు. ఇట్టికల్పనములు గలపద్యము లెన్నియోగలవు. కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిఁకనుదాహరింపఁ దలఁచుకొనలేదు. ఉత్తరభాగమునందు స్వరోచి వేటయు, రాక్షసవధయు, నిందీవరుని శాపవిమోచనమును, మనోరమపెండ్లియు, సఖిశాపవిముక్తియు వారల వివాహము, స్వరోచితపస్సు, దశావతారికీర్తనము మొదలగున వెన్నియోగలవు. కవి వానియన్నింటియందును దనచాతుర్యమును జూపించియున్నాఁడు. కావునఁ బెద్దన కావ్యమునందంతట నెచ్చట నెట్టిలోపము లేదనియుఁ జరువరుల రుచిభేదమును బట్టియె యట్టి యభిప్రాయము కలుగుచున్న దనియు మఱి యొకసారి చెప్పి పెద్దనకవి భక్తిప్రపూరితకద్యముఁ నొకదానిని పఠించి విరమించెదరు.

మ. పరతత్త్వం బగునీకు మోక్షాగరమల్ పద్మాక్ష కీర్తించెదం

బురుషార్థస్థితిన్ పు నిన్నుఁ గరుణాభోధి భవార్తు జఘ్

శరణార్థి ననుఁ గావఁగాఁ దగుఁ బ్రధానవృత్త కాలాత్త యీ

శ్వర భూతఁబుల కివె కర్తవ్యను బ్రోవ స్ఫర్తవృత్త హర్తవృత్త.

చాటు పద్యములు.

—♦ వడ్డాది సుబ్బరాయుడుగారు. ♦—

- శ్రీమన్నన్నయ రాణ్ణిహేంద్రమున వేసెన్ బంచమామ్నాయస
న్నామంపుంగృతిమొల్త తెల్లునకు, నేనా, డయ్యె వేయేండ్లు; గో
దామాహాత్మ్యమొ, సూమిసారమొ, యటన్ దద్వృక్షమూలాన, నె
ర్వేమి తేకయె, ప్రస్ఫురద్రసములై యిట్లై షలిండు గృతుల్.
- క. మెలకువరా, వేఁబోకను, దొలుదొలుతందలఁచుతలపు, దొలితొలిపలుకున్,
వెలివానిఁ గాక, తన్నుం, దెలిపినలోవానిఁ జెద, దీవన లొదవున్—
- క. లోవెలిగనులన్, వేకువ, దేవా ! లోగన్న మున్ను తెఱవంబడు; మే
లావహిల దాన నినుఁగని, పావను, బైకనులఁ గందుఁ బాపజగంబున్.
- తే. గీ. కలము నడిపితి కడుదవ్వు కాలజలధిఁ, దీరమది గొసమీపించెదిగెనుదీవి
గాలియొడుదుడు కెక్కు డీఘట్టమందు; గానివడకుండ దరిఁజేర్చుకర్ణధార!
- ఉ. మేనులపేరినావలు, సమీరగభీరజలప్రపూరితం
జానవకాశపుంగడలి సంఘికరంబులు జేవఱుల్ గఱ, జ
క్తానుగఁ దన్వనోగతి, ప్రయాణము నాత్మలతోడ సల్పెడుం;
గాని, యసత్పదంబులకుఁ గర్ణముఁ ద్రిప్పిన, ముప్పువాటిలున్.
- ఉ. ఏగతి గన్నెరాకునడుగీనియ నంటి కడానిడాలునం
బాగయి వ్రేలుగూఱ, డెపుడొ ఁక్షీవిధంబున లోనికీటకం
బేగిన తెక్కు లేరుపడి, యేవపుయాపునఁ గానవచ్చు; నా
లాగుననే సుమీ యొడ, లిలం దను జీవుఁడు వాని పోయినన్.
- మ. కలలోఁ గై నిడుకొన్నకంకణము, మేల్కాంచం గనన్ రాక చిం
తిలి, లోడ్లోఁ దెలివొంది, స్వప్నమని భ్రాంతింబాయుఁ బ్రాజ్ఞుండు; కే
వలసత్యంబుగ నెంచి, యూరకడలుం బాలుండు; తద్రీతి జ్ఞా
నులయజ్ఞానులచర్య దోచు, హితబంధుశ్రీనియోగంబునన్.
- క. దేవుఁడు సర్వజ్ఞతతోఁ, గావించెను సృష్టి చిత్రకల్పవమున ను
చ్చావచముగ; జీవులు త, ద్భావానుగుణంబుగాఁ బ్రవర్తిలు టొప్పున్.
- ఆ. వె. అల్పజీవులకు ననంతసంతానంబు, గొప్పజీవులకును గొలఁదిసంతు;
సీగకానుపెంత? యేనుఁగకాన్పెంత? యేలో సృష్టి నెల్ల నిల్లెతోఁచు.

క. గాయముఁ జేయకె జంతుని, కాయము కాయముల క్షతజకణములు వెజ్జెల్
దీయఁగలరె? తన్నిపుణత, మాయురె? యెటువడసె మశకమత్తుణమటుల్?

ఉ. స్థావరతిర్యగ్భక్తము సర్వమహివలయంబు నేలుకో,
నీవు సృజించి శూర్ధ్వశిరునిం గను మానవు జ్ఞానవంతు; దం
తావళముఖ్యముల్ తలను దాల్చి తదాజ్ఞకు, దోమ లిప్పురిం
గావు విధేయముల్; విసముఁ గ్రక్కుతదుద్ధతి మాన్పు మీశ్వరా !

మ. పవలుక రేయిడి తీవు దేవ ! పనిసల్పక, విశ్రమింపం; గృహ
ర్జన ! నీ యియుపకారకం బయినయేర్పాటాడిం బోవఁగాఁ
శ్రవణాసహ్యముగా శరీర మెరియక సంగీతముం బాడుచుక
నొవఁ గుట్టం, జెడఁ గూరు; కీమశకసందోహంబు మాయింపవే.

ఉ. మానవరక్త మానుటలు, మాపట నేవున సంచరించుటల్
గానఁగఁ దోచు రెండవయుగంబున దండక కాననంబునం
భానుకులేశు బాణహతి మగ్గినదానవు లైరి రాణ్యహేం
ద్రానను దోమ లంచు ; నిక రక్షకుఁ జేయవతార మెత్తునో ?

శా. ఆత్రేతాయుగ మంతరించెడుతఱిం బ్రాప్తిచె ఘోరాజి, వి
శ్వత్రాసంబుగ ; నందు నింద్రజితుడక సౌమిత్రియుం బోరఁగాఁ,
బ్రతుల్ శాత్రవు గాత్ర ముచ్చి చనుచో, భ్రాత్రంగముక వచ్చుచోఁ,
జత్రాస్వాతుల యెడ వాన దలపించెక, రాముఁ డాస్యాక్షులన్.

ఉ. కాలపుత్రేత్రమందుఁ బడి, గర్భమునందు దినక్రమంబునం
జాలుబలెం బెరుండు మనుజుం డొనరించిన మేలుఁ గీడు ; నే
పోలికొ వానికిం దెలియ ముందుగ, నీసుండు దక్ష నెవ్వరుం
జాలరు నూ, తమంత నవి సంభవ మై గన వచ్చునంతకున్.

మ. పరికింపం బరమాద్భుతాజకృతరూపగ్రాహియంత్రంబు సూ
శిర ; మద్దంబులు చతురాదు లట ; సృష్టిం గన్న వస్త్రాన్నవిక,
మరి కానున్నవి, విన్న వాది, గుణకర్తస్ఫూర్తి బహుర్థముల్
పరమాణ్వాకృతి నంటి పై నగపడుక స్వప్నాన ధ్యానంబునన్.

తే.గీ. లేని దున్నట్టు, లున్నది లేనియట్లు, కాని దానట్లు, తొనది కానియట్లు
లున్న దున్నట్లు, లింకఁ దోచు నెన్నొగతులఁ, గల నిజంబును గా దంత

- క. తీవలను, జెట్టులందును, బూవులుఁ గాయలును, రెంటఁ బుట్టుచునుండున్
 స్థావరములబలె, జంగమ, జీవులయు దట్లు గనము ; చిత్రము సృష్టిన్.
- ఉ. మంచిగణాలు గల్గినకుమారులమూలమునన్ సుఖింబులన్
 గాంచుట, చెడ్డవాండ్రకతనం గడుఁ గష్టము లొందుచుంట, గ
 ని్మించు మనుష్యులందు ; బృథివీజములన్ వివరీతరీతిఁ బ్రా
 ప్తిచుట తోచు నిర్దైఱుగుబిడ్డలచే నవి, గన్నవారికిన్.
- ఉ. అన్నము వస్త్రమున్ గృహము నందము చందము పెండ్లి గిండ్లి యం
 చెన్నియొ యైహికంబులకు, నింకను మీఁదటివానికోస, మె
 న్నెన్నియొ బాములం బహు మే మనిశంబు ; శుకంబులార ! మీ
 పున్నె మ దేమొ, యన్ని శ్రమముం గనకుండనె మీకుఁ జేకంటున్.
- ఆ. వె. నల్లి వక్తఁజేరు, బల్లి దీపముఁజేరు, బిల్లి చల్లయిల్లు, బిట్ట చెట్టుఁ;
 బిల్ల తల్లిఁజేరు, బీద దాతనుజేరు, దిక్కు లేనిపక్షి దేవుఁ జేరు.
- గీ. అపసరమున జందె మత్సమాలఁ దగుల్పు, శిష్టులకును జెవులు చిలుకకొయ్య
 లట్లై లేకరులకు నవి కలందానులు ; సోమపులకుఁ గర్తనూచకములు.
- క. శివునిజటాజూటఁబున, దివిజాపగ చొచ్చె నంధ్రు ధీమంతులు ; త
 ద్వివర మిది; వ్యోమకేశుఁడు, భవుఁడభ్రంబాపమున కుపాశ్రయముగదా.
- మ. జయలక్ష్మీక్షీతి భారతుల్ ప్రియత సత్కారతస్వయఁగ్రహత
 న్నయసాఖ్యామృతసాగరోర్ధ్విచయసమృద్ధి కేలనవ్యాపృతా
 శయుఁ గావించిన కృష్ణరాయనిబిడౌజఃకౌంతివైడవ్యధు
 ర్యయశస్సాద్రుఁడు, పాలితద్రవిడకర్ణాటాఁధుఁ డింద్రు డిలన్.
- క. దివిఁ బెనుదివె యొకఁ డాటిన, దివియలు కోటానఁగొట్లు దృష్టంబులగఁ;
 భువిరారా జొకఁ డీల్గిన, రపుతులుఁ బడవాళ్ళు బంట్ల, రాజులచేకల్.

తారకమాల.

—♦ మంచెళ్ళ కృష్ణకవిప్రణీతము ♦—

- ఉ. శ్రీలలనాసమేతుఁ డతసీసురుభాసుఁడు నందసూనుఁ డు
దేవీలదయాలవాలుఁ డరివీరకృతాంతుఁ డనంతకీర్తి యా
భీలమహావిపద్ధహనబృందదవానలుఁ డాసురారి గో
పాలుఁడు కృష్ణమూర్తి మనపాలఁ గలండు విచార మేటికిన్. ౧
- ఉ. బాలుఁడు మౌనిలోకపరిపాలుఁడు సేవకకల్పవల్లికా
జాలుఁడు సర్వసద్గుణవిశాలుఁడు పాలితశక్రముఖ్యుడి
కప్పాలుఁడు ధేచుకాసుర విఫాలుఁడు గోవ్రజగోపగోపికా, పాలుఁడు కృ... ౨
- ఉ. నీలఘనాభనీలుఁడు వినిర్మలవేదవధూటికాశిఖా
జాలసమగ్రకుంకుమరసస్ఫుటచిహ్నితపాదలిప్తనం
దాలయచత్వరప్రవిమలౌచితగోష్ఠకరీషపుంజజంబాలుఁడు కృ... ౩
- ఉ. చేలములూడ, గోపికలు చేరి భజింప మనోహరాకృతికా
లాలితవేణుగానకలనాకలనాదము సొంపు నింపుచుకా
హేళిగుతాప్రతీరజమహీరుహపాళిఁ జరించు దేవకీబాలుఁడు కృ... ౪
- ఉ. మాళిమయూరపింఛములమాలిక నాసికమాక్రికంబుఁ గెం
గేలమణీలసన్నరళి కింకిణులంగ్రులఁ బిక్తటిల్ల గో
పాలవధూజనావళులఁ బల్కలుఁగూడి చరించురాజగోపాలుఁడు... ౫
- ఉ. పాలిడవచ్చునద్దనుజపాలవధూమణిఁ బాలు గ్రోలుచుం
గాలునిప్రోలికిం బనిచి గాఢకృపారసదృష్టి నందగో
పాలునిమంద సమృద్ధము పాలుగఁజేసిన యట్టిబాలగోపాలుఁడు... ౬
- చ. జలరుహసంభవాదిసురసంఘము లైన నెఱుంగరాని య
జ్జలరుహవాసినీవిభుఁడు సత్తైవ యాదవసంతతీసుధా
జలనిధిపూర్ణచంద్రుఁడన సంభవమై తగుదేవకీతపహఘనిధి... ౭
- ఉ. మానుషవేషధారి యసమానకళానిధి యాదవాన్వయాం
భోనిధిసీరజాహితుఁడు మోక్షరమారమణీవిభుఁడు శ
క్రానిలపావకార్చితనిజాంఘ్రితలుండు ద్విషన్తమాత్తమో! భానుఁడు... ౮
- ఉ. వన్నగ్దైత్యభంజనుఁ డపారకృపామతి సంతతాగతా
సన్నజనామరద్రుమము చారుమయూరకలాపహరి శ్రీ
మన్నవపద్మలోచనుఁడు మన్నగమన్నగమూర్తి పాలితా వన్నుఁడు... ౯

- ఉ. శ్రీనిలయుండు నవ్యసరసీరుహ నేత్రుడు వేణుగానవి
ద్యానిపుణుడు నిర్భరదయాపరిపూర్ణుడు నందభామినీ
సూనుడు పాపసంహననసుత్ర తనిష్ఠుడు నీలమేఘశోభానిధి... ౧౦
- ఉ. వెన్నుడు భక్తవత్సలుడు వేద్యుడనంతః డనంతశాయి యా
పన్నశరణ్యుఁ డీశుఁడు విపద్వనపుజనవాసలుండు వి
ద్యన్నుతక్తిశాలి సుగమద్యపదాబ్జుఁ డమేయభాగ్యసంపన్నుడు... ౧౧
- ఉ. ధీరుఁడు నిత్యపాలితసుధీజరవారుఁడు సింధునాథుఁ
ధీరుఁడు భక్తదుష్టననభీతివిదారుఁడు గోపికాంగనా
జారుఁడు కంసముఖ్యమదశాత్రవభంజనబాహుశక్తిమర్వారుఁడు... ౧౨
- ఉ. మారుడు నందగోపకకుమారుఁడు నిష్కలటాంగతుంగశృం
గారుఁడు యోగిముఖ్యహృదగారుఁడు ఖండితబాణదైత్యదో
ర్వారుఁడు సర్వదేవపరిపాలుఁడు సంతతకాంతకాంత్యకూపారుఁడు... ౧౩
- ఉ. సౌరసమూహరక్షణవిచారుఁడు పాదసరోజభక్తముం
దారుఁడు హరిహీరశరనారదపారదచారుఁడైవి
స్తారుఁడు దివ్యభాస్వదవతారుఁడు నిర్గతదుస్తరోగభూభారుఁడు... ౧౪
- చ. వరదుఁడు లోకపాలకుఁడు వర్ణితకోటిసురేంద్రవైభవా
కరుఁడు సమస్తనిర్జరనికాయకిరీటమణిచ్ఛటాప్రభో
త్కరసమలంకృతాంచితపదద్వయాఁ డార్యహితుండు కాస్తుభాభరణుడు.
- చ. హరి కరుణాపయోధి నరకాసురవైరి మునీంద్రపద్మభా
స్కరుఁడు మురారి మూఢపుఁడు సర్వమనోబ్జనివాససద్గుణా
కరుఁడు జగద్విహారి సురకార్యధురంధరుఁ డాశ్రితాపభీ భరణుడు... ౧౬
- ఉ. శాత్రవబాహుగర్వబుసంతమసార్కవరాక్రమార్జున
క్షుత్రుఁడు దుష్టశిక్షణవిచక్షణరక్షణదక్ష పుణ్యచా
రిత్రుఁడు భక్తపాలన గోష్ఠసవిత్రుఁడు ప్రోల్లసద్గమూ పాశ్రుఁడు... ౧౭
- ఉ. వాసవముఖ్యసర్వసురవారమనోఽబుజమోహకృష్ణహా
రాసలిలాసమోదితనిరంతరసుందరగోపసుందరీ
భాసురనేత్రకైరవవిభాకలిత స్థితసాంద్రచంద్రికా భాసుఁడు... ౧౮
- ఉ. అవ్యయుఁ డప్రమేయుఁ డఖిలావనశీలుఁడు లోకపాలసం
సేప్యఁడు వ్యాసముఖ్యకవిశేఖరకల్పితదివ్యభవ్యస
త్కావ్యఁడు నందితేంద్రగురుకావ్యుఁడు సర్వసుపర్యసంఘసం భావ్యుఁడు... ౧౯
- ఉ. అంగదపుష్పబాణరుచిరాంగవిలాసము లుల్లసిల్లి గో
పాంగన లంటి కొల్వ యమునాంతికతుంగలవంగలుంగనా
రంగముల నైలంగు యదరాజశిఖామణి భవ్యసత్కృపా పాంగుఁడు... ౨౦

ఉ. అంగదభూషితాంగుడు విహంగతురంగుడు లక్ష్మీతాంభసా
శంగుడు తాపసాంబుజపతింగుడు దగ్ధపయోధికన్యకా
సంగుడు వల్లవీజనభుజంగుడు భంగవిపత్సరంపరా భంగుడు... ౨౦

ఉ. ప్రాజ్ఞుడు ధామకౌశలపరాజితమర్దరాక్షసావళీ
ప్రజ్ఞుడు వర్తమానశరపర్వభవివ్యదతీరభూతకా
ర్యజ్ఞుడు ధాన్యజీజననిరంతరకల్పషకాలకూటస
ర్వజ్ఞుడు కృష్ణమూర్తి మనసాలఁ గలుగు విచారమేటికిన్. ౨౧

ఉ. మితగ యాయునాటవిభువి బ్రభవించినతీవ్రదారుణా
త్యూతదవానలా బడచి యచ్చుటగోపకవత్సపంత్రికిన్
మతలుపాపినట్టి గుణవతుఁ డనతుఁడనంతసద్దయా
స్వాతుఁడు కృష్ణమూర్తి మనసాలఁ గలుగు విచారమేటికిన్. ౨౨

చ. అభవుఁ డజాండరక్షకుఁ డనంతగుణాంబుధి విష్ణవత్ప్రయా
విభుఁడు పరాత్పరుఁ డజుఁడు విశ్వమయుఁ డఖిలాంతరాత్మకుం
డిభభయసంహరుండు ప్రభుఁడీశ్వరుఁడాభ్యుఁడుమాదవాన్వయ ప్రభవుఁడు.

చ. ఋగ్వజరాదివేదచయవృక్షలతాశిఖరప్రవాళసా
భాగ్యకరుండు పంకరుచా బాంధవతేజుఁడు నిశ్యభక్తికై
రాగ్యపరూఢసంజ్ఞనశరణ్యుఁడు ధీధి నందమాదరి భాగ్యము... ౨౩

ఉ. రాజతబాహువిక్రమసరాజితదోర్గదరాక్షసావళీ
తేజుఁడు చానవప్రముఖదేవగణాద్భుతసత్పదారుణాం
భోజుఁడు మానిరాజసురభూషణు సాధుజనావనాతిని
ర్వాజుఁడు కృష్ణమూర్తి మనసాలఁ గలుగు విచారమేటికిన్. ౨౪

ఉ. శ్రీనివాసఁగంగఁ గృష్ణకవిశేఖరువై గరుణాకటాక్షవీ
తౌఖలు నిలచి తత్కృతసూచితకావ్యముఁ గాంచి మోదతీ
లాలసనూనమానసవిలాసముచే నలరారువేణుగో
పాలుఁడు కృష్ణమూర్తి మనసాలఁ గలుగు విచారమేటికిన్. ౨౫

ఉ. చారక కృష్ణమూర్తిగుణవర్ణన తారకసంజ్ఞవృత్తముల్
సారెకు నెవ్వఁడేని యశంబుఁ బఠించిన భవ్యకీర్తి జె
న్నారీ సమస్తభాగ్యగుల నందుచు నందకపాణి సత్పదాం
భోమహాభక్తిగల్గి యతిమోదము నొంది కృతార్థుఁ డా భువిన్.

గ్రంథ స్వీకారము.

(1) కృతజ్ఞత—మొదటిభాగము. ఇది యొకవచనకావ్యము. ఇందు మూడుప్రకరణము లున్నవి. కృతజ్ఞతనుగూర్చి బహువిధములఁ జర్చింపఁబడినది. “గంభీరార్థముగల యీకృతజ్ఞతాస్వరూపమును గ్రహించుట సర్వజ్ఞునకుఁ గాని సాధ్యముకాదు. కృతజ్ఞతయందలి పరమార్థమును గ్రహించుట పరబ్రహ్మమెఱుంగుట” యను గ్రంథప్రకాశకుల వాక్యమునందు సత్యము గలదు. 47 పుటలు. చక్కనియచ్చు, ముద్రికములు గల దీని వెల రు 1-2-0.

(2) మాతృ స్రవతారావళి—ఇందు 27 సీసములతో మాతృస్రవమును దానికి 93 పుటలతో జీవన్ముక్తివిచారణమును సూక్ష్మసూచీవివరణమును గలదు. ఇది పీఠికాపురభూపాలినుండి బయలు వెడలిన పునఃప్రణీతక సారస్వతగ్రంథసరణిలోని (అ) అను సంజ్ఞగలది. సంపాదకులు విజ్ఞాపనములో— “ప్రతిపాద్యరసాస్పదంబు లగుపాత్రము లెచ్చటనో కాని కానరావు. తిరిచి చూచినకొలఁది నమృతంబు చిలికి సుఖాననముగ గ్రంథము మూల దాగకుండఁ బ్రకటించుభాగ్యము నాకుఁ గలిగినందులకుఁ జాలభన్యుడను. ఈగ్రంథమున కెవ్వరు కర్తలు మున్నగువిషయములతో నిమిత్తములేకుండఁ నిందలివిషయములెంతవఱకు నాదరణీయంబు లనునవి తెలిసికొని వానిఁబట్టి యిందలిరసంబులఁ జూఱలాడవలయు” నని విన్నవించుచున్నారు. వెల రు 2-2-0. ఈ (1) (2) గ్రంథములకుఁ బ్రకాశకులపేరేగాని కర్తలపేరు తెల్పులేదు.

ఇవి కావలసినవారికి (1) కొరళ్ళ బసవలింగసప్తగారు, డి. పి. సి. ఎం. ఎస్. ఎమ్. ఆర్. పరశువాకము- చెన్నపట్టణము. (2) వి. వి. సుబ్బారావుగారు, గోరస. పిఠాపురము పోస్టు అను స్విద్వతయొద్ద దొరకుచు.

(3) విభవ, శుక్ల, ప్రమోదూత, ప్రశోత్పత్తి సువత్సరముల పంచాంగము. ఇది వణ్ణాశ్రమధర్మసంస్థాపనపత్రికాధిపతి యగుబ్రహ్మశ్రీ పిన్నంరాజు పేకటసుబ్బాస్వామిగారిచే గుడిపాఠము చెన్నపురి స్వధర్మప్రకాశనీపత్రికా సంపాదకులగు శ్రీ వై. కోటిశర్మశర్మదీక్షితులు, కనుపర్తిమార్తండేయశర్మగార్లచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇందు వర్తమానసంవత్సరముతోపాటు ముందు మూడుసంవత్సరముల పంచాంగములు కూడఁ గలవు. కాఁబట్టి భవిష్యద్విషయములు తెలిసికొనుట కీపుస్తకము చాలనుపయోగించుచు. వెల రు 0-12-0

ఇది కీలుపాకుపోస్తు బృందావనములో (చెన్నపురము) స్వధర్మ ప్రకాశిని యెడి టరుగారియొద్ద దొరకును.

(4) విష్ణుపాదము—ఇది 108 సీసపద్యముల పుస్తకము. బ్ర॥ ఆదిభట్ట రామమూర్తిశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడినది. కవిగారి కేలూరు పవరుపేట లో నొకతావున “శ్రీమన్నారాయణపాదచిహ్నిత సర్వసాముద్రికాంచితరేఖా యుతం బగు దక్షిణతామ్రపాదము” దొరకినదట—దానిపైఁ గలిగినభక్తితాత్పర్యములచే స్తుతిహాసకముగు నీ ముద్దేశితరశతసీసపద్యములు రచింపఁబడినవి (9) లోకనాయకశతకము రచించిన రామమూర్తిశాస్త్రిగారు వీరే. ముఖపత్రము పై శ్రీవిష్ణుపాదచిత్రము ముద్రింపఁబడినది. ఈ గ్రంథ మమూల్యమైనది. భక్తజనోపయోగముగ మ॥ శ్రీ॥ అప్పర లక్ష్మయ్యగుప్తగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది ఏలూరిలో— కవిగారిపేర వ్రాసిన దొరకఁగలదు— శైలికై యొక్కపద్యము.

సీ. యమ్యపితాన్న సుపర్కంబునన్ యమునాజలమ్మురు బావనమ్ముచేసి
సకలపాపక్షయస్థావరబృందావనమ్మునందున విహార మ్మొనర్చి
స్వర్గోకనందనవనవిలాసోత్తమ పారిజాతముదేఁగఁ బరువులెత్తి
వనతలతాళసత్ఫలరసాస్వాదనమదఖరాసురునట్టె మట్టివైచి [లోసఁగి
భువి నెగడునీమపదమ్ముఁ బూజసేతు, జలముఁబ్రోక్షించిదశసుమఫలము
యస్తదమలభక్తిశ్రద్ధ లందయుడెద, నుదధిగంభీర రామ ధన్యుడనైతి 73.

(5) దాశరథివిలాసము—ఇది యొక్కప్రబంధము— రామభ్యుదయమువంటిది. కీ. శే. క్రొత్తపల్లి లచ్చయ్యకవిరచించెను. ఈ గ్రంథము కోంత కాలముక్రిందట మఃజువాణీపత్రికలోఁ గొంతప్రకటింపఁబడినది. ఇప్పుడు సంపూర్ణముగా, కోలంకవీరవరము సుస్థానముల రాజ్ఞీషణులైన శ్రీరాజా రావు చెల్లయ్యమ్మ రావుబహద్దరుగారు, శ్రీరాజారామయమ్మరావు బహద్దరుగారును ముద్రింపించి ప్రకటింపించియున్నారు. కవిత్వము పూర్వకవులకవిత్వముతో సరివచ్చును. నూతనకల్పనలు మనోహరశైలియుఁ గలది. వెల రు 2 8-0 కావలసినవారికి చిత్రాడలో రామవిలాస గ్రంథమండలిలోను, కాకినాడ నన్నయభట్టారకవిలాసములోను— ఏలూరు కవినాథవిలాసములోను, పితాపురము మైలవరపు యజ్ఞన్నగారియొద్దను దొరకును.

(6) ఆంధ్రవచనభారతము—సభావర్ణము, ప్రథమభాగము. కళువెవీరరాజుప్రణీతము. వ్యాసరచితసామ్రాజ్యభారతమునకు సరియగు నాంధ్రభాషాంత

రీకరణము. మృదుమధురతైలిని రచియింపఁబడినది. గ్రంథకర్తయగు కళువెవీర రాజు పదునేడవ శతాబ్దాంతమున మైసూరు ప్రభుఁడగుచిక్కదేవరాయల కాలమున నున్నటులు దెలియుచున్నది. హాలాస్యమాహాత్మ్య వచనశీవభక్తవిలాసభగవద్గీతల నాంధ్రమునను భారతమును గన్నడభాషయందును రచించిననంజరా జీతనికుమారుఁడు. నంజరాజకృతహాలాస్యమాహాత్మ్యముభక్తవిలాసముపరిషద్బాదాగారమునఁ గలవు. ఆంధ్రవచనభారతమున సభాభీష్మపర్వములే తమకు లభించినవనియు వానిని వేర్వేరు భాగములుగఁ బ్రకటించుచున్నామనియుఁ బ్రకాశకులు రాజమహేంద్రవరము గవర్నమెంటుకళాశాలలో నుపాధ్యాయులునగు ఎన్. కే. వేంకటేశంపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. అచిర కాలమున మిగిలినభాగములఁ బ్రచురించి వీరు భాషాసేవ యొనర్తురని నమ్ముచున్నారము. వెల రు 0.8.0.

(7) క్షత్రియకులదర్పణ మను నామాంతరము గలరెడ్డికులనిర్ణయచంద్రిక - పెద్దమండలి వేంకటకృష్ణ శేషాద్రిరమణకవులచే రచియింపఁబడి కావ్యకంఠగణపతిశాస్త్రిగారిచేఁ బరిశోధింపఁబడినది. ఆంధ్రభృత్య పల్లవవంశజులయనంతరము దక్షిణహిందూస్థానమందు రాజ్యపాలన మొనర్చిన రాష్ట్రకూటవంశపురాజులు రట్టులు రాఢోడులని పిలువఁబడు చుండి రనియు నారాష్ట్రకూటవంశజలే యాంధ్రదేశమున రెడ్లని వ్యవహరింపఁబడి రనియు గ్రంథకర్తలు వ్రాసియున్నారు. రెడ్లు క్షత్రియులని నిరూపించుటకై క్షత్రియులతో వివాహబాంధవ్యములు, శాసనాధారములు మొదలగు నూతనవిషయములు దెల్పఁబడినవి. పాఠకులు సవిమర్శముగ వానిని గైకొందురుగాక.

(8) అశ్వలక్ష్మణసారము—మనుమంచిభట్టుప్రణీతము. ఈగ్రంథము సాళువకంపరాయని కంఠితమియఁబడినది. గ్రంథమున, కృతిపతి యొక్కొకచో గన్నభూపాలుఁడనియు మల్లయామాత్యునకును భీమాంబకును బుత్రుఁడనియు వర్ణింపఁబడియున్నాడు. కొంకణపతి, మీసరగండ, రాయవేశ్యాభుజంగ—మొదలగుచిరుదము లాతనికిఁ గల వని గ్రంథమువలనఁ జేలుచున్నది. ప్రకటింపఁబడిన గ్రంథము నాలు గంకురములు గలిగియున్నది.

వేణికప్రతితోఁ బోల్చిచూడ నందుఁ గలయయిదవ యాశ్వాసము చికిత్స గడ్డికవణప్రకారమును దెల్పున దిందుఁ గానవచ్చుటలేదు. ఆగ్రంథమున నైదాశ్వాసములు గలవు. అందలి పద్యము లీగ్రంథమునఁ గొన్ని కానరాకపోవుటయే గాక మిగిలినవి వ్యత్యస్తముగఁ గూడఁ గన్పించుచున్నవి.

ఒక్కొక్కచోఁ బద్యపాదములు మార్పఁబడినవి. వివిధమాతృకలను బరిశోధించి యీగ్రంథమును దిఱుగఁ బ్రకటించి, మనుమంచిభట్టు సాళువకంపరాయల కాలనిర్ణయమును జేయవలసియున్నది. వెల రు 1-0-0 వలయువారు కొండపల్లి వీర వెంకయ్యగారు బుక్ సెల్లరు రాజమహేంద్రవరము అని వ్రాయవలయును.

(9) లోకనాయకశతకము—బొబ్బిలితాలూకా అజ్ఞాడవాస్తవ్యులగు బ్రహ్మశ్రీ ఆదిభట్టరామమూర్తిగారిచే రచియింపఁబడినది. శైలికైయొకపద్యము. ఉ బఁధురగంధవై భవవిభాసురపంకజమాశ్రయించి పు

ష్పంధయ మేతెఱుంగున నివాసమొనర్చుకొ యల్లు ప్రేమ సం
బంధముమీఱ నాహృదయవద్దమున స్వసియించి నీవు మో
హఁధుఁడనైన నన్నుఁ గృప నారయఁగావలె లోకనాయకా.

Annals of the Bhandakar Oriental Research Institute, Poona,
Vol. IX Part I.

ఇండ్లార్కురుప్రాచ్యవిషయపరిశోధనాసంఘమువారు తమపత్రికను మాపత్రికకు వినిమయముగాఁ బంపుట కంగీకరించినందున వారికి మాకృతజ్ఞతాపూర్వక మగువందనముల నర్పించుచున్నాము. హిందూదేశమునందు సుస్థైరవాఙ్మయమును గూర్చియుఁ బ్రాచీనరాజ్యవిధానాదిసమస్యలను గూర్చియుఁ జర్చించుపత్రికలయందు యిది యగ్రగణ్యత నొందు ననుట కెట్టిసందియమును లేదు. మహాభారతమును భాతాంతరములతోఁ బ్రకటించుటకు విశేష ప్రయత్న మొనరించి యాదిపర్వమునందలి మొదటిరెండధ్యాయములను మీ ప్రకటించియున్నారు. పైపత్రిక (సం. 9.1) యందు శక్తిభద్రుఁడు- భానుఁడు అనువ్యాసమును బిల్వణునిపంచాశిక యనఁబడువ్యాసమును ప్రాచీనలిఖిత (పత్రము) లను వ్యాసమును గలవు. ఋగ్వేదమునందలి పదములయర్థము ఋగ్వేదమునందు విభక్తు లెల్లుప్రయోగింపఁబడినవియును వేదసంబంధములగు వ్యాసములు కూడఁగలవు. ఆశ్చర్యచూడామణిని రచించిన శక్తిభద్రుఁడే భాసవిరచితములగు ప్రతిమాభిషేకాదినాటకములరచించిననువాదముప్రథమవ్యాసమున నిరసింపఁబడినది. బిల్వణుని పంచాశిక యనువ్యాసమున వేద్యేఽనువాతప్రతులఁ బోల్చిచూడ నొకదానికొకటి సరిపోవుట లేదనియు, అన్ని ప్రతులలో నయిదు శ్లోకములు మాత్రమే సరిపోవుచున్న వనియు నొకవేళ

బిల్వణపండితుడు మొదట నయిదుశ్లోకముల మాత్రమే రచించి యండఁ దరువాత దేశకాలానుసారము గ్రంథము విస్తరింపఁబడి యుండవచ్చు ననియు, నుత్తరహిందూస్థానప్రతులయందఁ బూర్వభాగము 'అద్యాపితాం' అనిమొదలిడఁబడిన శ్లోకములవఱకుఁ గానవచ్చుటలేదనియు నిటఁ జర్చింపఁబడినది. ఇది విమర్శనీయము.

ఈపత్రిక, ఆంగ్లమునఁ బ్రచురింపఁబడుచున్నది. సంస్కృతభాషాభిమానముగల ప్రతిమనుజుఁడు నవశ్యము చదువఁదగినది. సంవత్సరమునకుఁ జందారు 10-0-0.

(11) శ్రీరామశతకము—ఇది మ॥ సత్యవోలు రాధామాధవరావు గారిచే రచింపఁబడిన కందపద్యశతకము. ఇందు 117 తెనుఁగుపద్యములును 12 సంస్కృతశ్లోకములును గలవు. భక్తిభోతము లగునీపద్యము లన్నియుఁ గవిగారిచే భద్రాద్రిలో శ్రీరామసాన్నిధ్యమునఁ జదివి సమర్పింపఁబడినవి. ప్రతిపద్యమునకు శబ్దశ్లేష, ఆర్థశ్లేష, చతుఃప్రాసము మొదలగు శీర్షికలు గలవు. ఇది సకలానందగ్రంథమాలికలోని 8 వ పుష్పము. వెల రు. 0-2-0. కావలసి నచోఁ గవిగారియొద్ద నితరబహుగ్రంథములతోపాటు 'కాకినాడలో' దొరకును.

(12) A Descriptive catalogue of the Telugu Manuscripts.

ఇది గవర్నమెంటు ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో నున్న తెనుఁగుగ్రంథముల పట్టిక. ప్రబంధసంపుటములలో రెండవదానిలో రెండవభాగము. శృంగారప్రబంధములు. ఇది 1927 సంవత్సరములోఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇందు మదనమోహినీవిలాసము, మధురవాణివిలాసము, మాధవాభ్యుదయము, రఘువంశము, రత్నావళీపరిణయము, లక్ష్మీనారాయణసంవాదము, వల్లభాంబాపరిణయము మొదలగు క్రొత్తప్రబంధములను గూర్చి కలదు. వెల రు 4-0 0 చెన్నపురి గవర్నమెంటు ప్రెస్సులో దొరకును.

ఆంధ్రసింహావలోకనసంగ్రహము.

—♦ దోమా వేంకటస్వామిగుప్తగారు ♦—

భాష యంతయుఁ గవికృతగ్రంథములచే జీవించును. కవీశ్వరులును వారిగ్రంథములునే భాషాసతీమతల్లి కాయువువట్టులు. కాబట్టి మహాకవుల యభ్యుదయము వారివారిసమయములలో నాంధ్రవాణి యేయేరీతుల లాస్య మాడినది, యేయేక్రొత్తయందచదములఁ జెడినది మున్నగు విషయములను గమనించుట భాషాచరిత్రవిషయకము కాకపోదు.

ఆంధ్రభాష విశేషముగా సౌస్థతముచుండియు స్వల్పముగ నరవము కన్నడము మున్నగు నితరభాషలనుండియుఁ గొంత సొంతముగను నేర్పడినట్లు తోచుచున్నది, అంతేకాక మఱియొకవిత యున్నది. ఆంధ్రభాష యేర్పాటు చేయఁబడునప్పుడు అన్యభాషాపదములు నట్లు సంగ్రహింపఁబడువిషయంబున నత్యంతసుశబ్దాలు సంగ్రహింపఁబడినవి. కావుననే భాష చాల సుందరమైన దనుపొగడ్డ గన్నది. దానికి మూఁడుప్రబలకారణములు :—

1. కర్ణాటదేశాధిపతియు, నింటఁ గన్నడము మాటలాడునట్లనుమా నింపఁబడినవాఁడును విచక్షణుఁడు నగుకృష్ణదేవరాయలు “ దేశభాషలందుఁ దెనుఁగుతెన్న ” యని తదభివృద్ధికిఁ బ్రోత్సాహం బొసఁగి యాంధ్రభోజనామ ముగ గాంచుట.

2. త్యాగరాయలు అరవదేశంబునందు జనించి యాంధ్రరీత్యాణములును ద్రావిడభాషయు నేర్చినను స్వదేశవాసులుప్పుొగున ట్లరవములోఁ దనభాష ములను వెల్లడింపక భావగుంభన కాంధ్రమే యనుకూల మని తనపాటలను దెనుఁగులోనె రచించుట.

3. బ్రాహ్మదొర మున్నగుఖండారపండితులు, పరికించి, మైరోషాదేశ ములం దిటాలియా భాషవలె నిచ్చుట నాంధ్రమున్న దని గ్రహించుట.

నన్నయభట్టు వాగనుశాసనుఁడు, ఇతనికి వాగనుశాసనుఁ డనియు, అష్టభాషానుశాసనుఁ డనియు బిరుదము లున్నట్లు కాలాగతవార్త. ఈతఁడు సౌస్థతప్రాకృతాదిభాషల కనుశాసనుఁ డని యెవ్వరును జెప్పరు. ఆంధ్రమున కే సూత్రనిర్ణేత యందురు. కావున నాంధ్రవాగనుశాసనుఁ డనుట యొప్పును. అట్లయినచో నతనికి ముం దాంధ్రకవులు గాని గ్రంథములు గాని యుండలే

దనవచ్చునా. వీల్గారు. రసవంత మగుకుమారసంభవము నన్నెచోడునిచే, దెరుగున రచింపఁబడిన ట్లూహింపఁబడుచున్నది. ఇంక నితరగ్రంథము లున్న ట్లు చరిత్రపరిశోధకులు దెల్పుచున్నారు. నన్నయ వాగనుశాసనత్వ మన నేమి? అష్టభాషావాగనుశాసనఁ డన్న నీయష్టభాష లేవి. అని సేనాలో చించుచుండ శ్రీమాన్ బాలసరస్వతి, తర్కతీర్థ, శ్రీనివాసాచార్యులుగా రొసంగిన యభిప్రాయ మిది :—

“ఆంధ్రదేశ మనఁ జాలఁ బెద్దదేశము గాని చిన్నదేశము గాదు. కాబట్టి యాంధ్రదేశమునందు నైజాము తెలుఁగు, ఉత్తరసత్తారు తెలుఁగు, మదరాసు తెలుఁగు, దత్తమండలము తెలుఁగు, మైసూరు తెలుఁగు, ఓడ్రపుఁ దెలుఁగు నని యనేకవిధము లైనపలుకుబడు లున్నట్లుగాఁ దొల్లి గూడ ననేకవిధము లైన పలుకుబ ళ్కుడియుండవచ్చును. సూక్ష్మభేదములను వదలి యవి యెనిమిదివిధములుగ విభజింపఁబడి యుండవచ్చును. అట్లొకభాషయం దెనిమిదివిధము లయినపలుకుబ ళ్కున్నప్పు డొకభాగమునందలి కవీశ్వరుఁడు తన దేశపుఁబలుకుబడిప్రకార మొకగ్రంథమును రచించినచో నందలి జాతీయాది సారస్యము లితరభాగములవారి కర్థము కావుగదా! అట్లే, యిపుడు రాజమహేంద్రవరము మున్నగుదేశభాగములయం దక్షిణి యేచలతో రచింపఁబడు ప్రహసనాదులు బళ్ళారి మున్నగుదేశములయందలివారు చదివి యందలియభిప్రాయస్వారస్యమును సంపూర్ణముగా గ్రహింప వీలులేదుగదా! నైజామునండి యొకరు వచ్చి తమదేశపుఁబలుకుబడిప్రకార ముపన్యసించినచో నందలి యభిప్రాయములను గ్రహింప నొకమదరాసువానికి వలదు గాదు గదా! మదరాసువాఁ డొకయరవతెలుఁగున గ్రంథమును నిర్మించినచో నొత్తరాహులు చదివి యందలియభిప్రాయమును సంపూర్ణముగా నెఱుంగ వీలగునా. ఇట్టిచిక్కినన్నయభట్టారకునికాలమునఁ గనిపెట్టఁబడి దేశభాగముల కన్నింటికి ననుకూలముగా నుడునట్లు భాషాసూత్రములు నిర్మింపఁబడవలయు నని నిర్ణయింపఁబడినది. అందుకు రసికప్రభువతంస మగు రాజనరేంద్రుఁడు చేయుఁత యొనఁగెను. దేశదేశపండితు లెల్లరు నొకసంఘముగాఁ గూడిరి. నన్నయభట్టు వాఁలో సగ్రస్థానము వహించెను. సుమా రిరువదినంపత్సరము లాపరిషదాలోచనములు సాగియుండవచ్చును. ఆపరిషదాలోచనముపై బైలు వెడలిన సూత్రసముదాయమే నన్నయభట్టియము. ” అని—

ఆచార్యులవారు నెలవిచ్చినవిషయమును సమజసముగానే యున్నది. ఎందు కనగా :—నన్నయభట్టానర్సినయితరగ్రంథము లేవియు లేవు. నన్నయభట్టియమును భారతములోని కొంచెము తక్కువ మూఁడుపర్వములునే కదా ! ఆసూత్రములకు లక్ష్యములనిమిత్తమే భారతరచనయు నాతఁడు పూన ననుట యుక్తియుక్తము. నన్నయభట్టియరచనకుఁ గొలఁదికాలమే పట్టియున్నచో భారతభాగముమాత్రము రచించినంత నాతనికి వయోవృద్ధిజాడ్యము కలిగియుండదు. కాఁబట్టి యావాగనుశాసనుఁ డాంధ్రదేశమునం దన్ని భాగముల వారికి ననుకూల మగునట్లు సమీకరింపఁబడినభాష యొకటి యేర్పడితే నన నెప్పుడు ఇప్పుడు గ్రామ్యవాదులు సూత్రముల నన్నింటి నుల్లఘింప నగునన్నచో నది యెంత యననుకూలముగా నుండునో యరయుట యాలోచనసాధ్యమే కదా ! విశ్వంఖిలత్వమే ప్రాప్తించినచో గ్రామ్యమునకు, నింటికిఁ దలకు నొక్కొక్కరకపుఁ బలుకుబడి యేర్పడిపోవునేమో. అద్దాన లాభ మూహ్యము. ఒకరియభిప్రాయ మొక్కరి కవగతము కాక మరల నియమితభాషమేరకుఁ బునర్నిర్మాణము జరగవలసివచ్చును గదా.

నన్నయభట్టారకునిచేఁ బరిష్కృతం బయినభాష యితవఱి కారీతినే యున్నదా మార్పు లేమియు జరుగలేదా యని మిత్రు లడిగెదరు. మాప్రత్యుత్తరము “ వాగనుశాసనుఁడు భాషను నియమించెను గాని బంధింపలేదు. పూర్వాభరణములనే ధరింపవలయునా? యాచార్యవ్యతిరిక్తములు గాని నవీనాభరణములను సుందరాంగులు ధరింపవచ్చునుగదా ! అట్లే తెనుఁగుభాషయందు మహమ్మదీయపరిపాలనములో నితరభాషాపదములు దేశ్యములుగా నంగీకరింపఁబడినవి. కవనపద్ధతులు, గ్రంథరచనపద్ధతులు మాతినవి. ఈ యాంగ్లేయ పరిపాలనకాలమునఁ దిద్దాపాఠము లెన్నియేని వాడుక ననుసరించి దేశ్యములుగా ని దంగీకరింపఁబడెడివి. ” అట్లయినచో, సోదరులు అన్యభాషాశబ్దగ్రహణము గావించుచున్నారు గదా ! గ్రామ్యభాష నేల యంగీకరింపరా దని పల్కినఁ బ్రత్యుత్తరము—భాషను నియమింపుఁడు. బంధింపకుఁడు, చలనవిహీనను గావింపకుఁడు. స్వేచ్ఛ తగును. విశ్వంఖిలత్వము తగదు. అన్యదేశ్యములను మనభాషాపద్ధతులకు లోపడునట్లు చేసి యుపయోగింపుఁడు.

నాటకములయందు, సాత్రోచితికొఱకు గ్రామ్యభాష యుపయోగ్యమాయనిన, వ్యక్తియొక్కయంతరుప్ర తెలియఁబడుచున్నది, కాన, నుపయోగ్యమే.

ఆంగ్లేయ భాషాధికపరిచయమున, సంస్కృతాంధ్రముల నరసియు నరయక పని గల్పించుకొని నియమవిరుద్ధమార్గముల నడువరాదు. వేత్తలయూజే పణముల కందకుండ గ్రంథరచన కావింపవలయును గ్రంథము జైలు వెడలినచో దప్ర ససిద్ధికే జర్చకు మార్గము లుండవలయును గదా ! చక్కగా భాషానియమముల నెఱిగి పూర్వకవికృతగ్రంథములం జదివి తన్నియచుచున్నవారకు గడగ వలయును. అంతవఱకు నా.బోటివారు గతానుగతికముగఁ బూర్వుల ననుసరింపనగును.

— ♦ ఆంధ్రభాషాభ్యుదయము ♦ —

మహాకవులచేఁ దమగ్రంథములయందఁ దొ.టిరు డి నే.టివఱకు నుపయోగింపఁబడిన రీతుల 1 పురాణశైలి, 2 ప్రబంధభక్తి, 3 గీర్వాణాంధ్రీకరణపద్ధతి, 4 నాటకరీతి, 5 నవలారచన, 6 భావకవిత్వము. అని విభాగింపవచ్చును.

గీర్వాణభాషయు దున్నపురాణములను దెలిగించినచో నారీతిపురాణశైలిలో నుండును. ఆంధ్రభాషయు దీపురాణములను సంస్కృతభాషతో సంగ్రాహ జలయండి రచించినచో, నాశైలి కాంధ్రీకరణశైలి యని పేరిడవచ్చును గదా యవినఁ బేరిడవచ్చును, గాని, తెలిగింపు కేవలవిషయబోధన ప్రధానముగా నుండును. కావ్యాంధ్రీకరణమువలె నైదిత్యప్రధానముగా నుండక. మహాభారత మ్మాంధ్రీకరణమే శృంగారనైషధము సాంధ్రీకరణమే. కవిత్రయము కొంతవఱకు విషయమును మనసులో నిడికొని స్వేచ్ఛమై భారతమును దెలిగించెను, శ్రీనాథుఁ డంతకంటె విశేషముగా మూలము ననుసరించి నైషధమును దెలుగించెను. పురాణాంధ్రీకరణ యద్వైతము విషయబోధన, కావ్యాంధ్రీకరణ యది విషయములతోపాటు భాషావైదిత్విని దెలుపుట.

ప్రబంధభక్తి యనఁగాఁ గొన్నివర్ణనలు మనంబునం దుంచుకొని యవి యిరువునట్లు కథాశము నేర్పాటు చేసికొని గ్రంథమును బూర్తితురు.

నాటకముల రీతిని నవలల రీతిని నూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ దెల్పునెల ? ఇవి భాషతోనధురాతనపద్ధతులు వీరింకూర్చి స్థూలవివరణము గావించును.

భారతము నిర్వచనోత్తరరామాయణము రెండు హరివంశములు మార్కండేయపురాణము విష్ణుపురాణము నివి పురాణశైలి గలవి. నృసింహపురాణము పురాణమే యగుఁగాక యది ప్రబంధరీతి నొనర్చుటనే యేజాప్రగడకు,

ప్రబంధపరమేశ్వరబిరుదమువచ్చియుండును. శృంగారనైషధము సంస్కృతకావ్యాంధ్రీకరణమైతి. శ్రీనాథుడు తెలుగునకుఁ గ్రాంతతెలుగులు సమకూర్చెను. బక్ష్యరపోతరాజ కృతభాగవతమునందలి విశేషమేమనఁ- అది విషయబోధకుఁ బురాణము-ఆలంకారికరీతిని ప్రబంధము- శ్రీనాథునిసూక్తివైచిత్రి యీ భాగమునం గలదు. ఆమహాకవికవితలో నొకవిధమైన జట్కున్నది. ఇమ్మహాకవికవిత మెకనియమితత్వమున్నది. శ్రీనాథునికవిత నవయావనవిలాసవతివంటిది. పోతరాజుది నవయావనయుక్తయు నాచారవతియు నగుపుణ్యప్రీతివంటిది. ఈకవి నిస్సృహఁడు. రాజసత్కారాదుఁ డృఢీకరించె ననుట కాధారములున్నవి. ఇతని నివాస * మొట్టిమిట్ట యనియు నోరుగల్గనియు వివాదములు జనించినవి. పురాద్యష్టాదశ వర్ణనలతోఁ గూడినదిప్రబంధమైతి-దానిపై నిపుడు గొందఱు కసంతుష్టి గలిగినది. కారణము- తొలుత శ్రీనాథుడు కాశీఖండాదులను ప్రబంధరచనకు మార్గదర్శకములుగా రచించెను. పిమ్మటఁ బెద్దనాదులు మనుచరిత్రాదులను రచించిరి. ఇవియన్నియు నిచుమించుగా నొక్కొక్క నే యుండుట- పేరులు భేదమే గాని, విషయము సమానముగా నుండుట- ఈసందర్భమున వసుచరిత్రమునుగఱించి యొక్కింత ప్రసంగింపఁదగును దానిని బట్టమూర్తి భాషాయోషాపూషణముగా రచించుట కొక్కయభిప్రాయము గలదు. అది శ్లేషప్రధానకావ్యము. ఎ-డఁతో దాని వెనుక, పిల్లవసుచరిత్రములను రచించిరి. ప్రబంధరచనకుఁ గారణ మేమనఁగా, ఒకప్రబంధము నెవరు గాని చదివినచో వానికి లోకసామాన్యవిషయము లన్నియుఁ దెలియవలయు ననునర్థ ముండందవచ్చును. కాని, ఒకరు చెప్పినవిషయమే రెండవవారు గతానుగతికముగాఁ జెప్పుటచేఁ బాఠకులకు మనోవికాసము కలుగుట లేదేమో యని సంశయము.

ఆ ప్రబంధముగములోనివాఁడే పింగలి సూరన్న. ఈకవిరత్న మనర్థమైనది. ఈసూరన్నకవి న్రాసిన గ్రంథములు స్వతంత్రఫక్తిగలవి. మనోవికాసమునకుఁ దగిన నూత్నమార్గములు గలవి. ఇందుఁ గళాపూర్ణోదయము, పద్యములతోడి నవల. ఇట్టికల్పనలు గలగ్రంథము సభూతో నభవిష్యతి- దీని లోనికథాసంవిధానమునకు మేక్కుపియర్కవియొక్క “కామెడీ ఆఫ్ ఎట్టర్ను”

* ఒంటిమిట్టయే యనుటకు- అక్కడివారు చెప్పుకొను పోతరాజుకతలు, పోతనగుట్ట, పోతనతాంబూలము మొదలైనయాధారములున్నవి. ఈవాదము వాకిచట నప్రస్తుతము.

సరివచ్చును. దీనిని బిల్లకళాపూర్ణోదయ మనవచ్చును. ఈరెండు గ్రంథములు నేకరీతి నుండుట కాకతాళియపై యుండును. చేమకూర వేంకటరాజును జక్తని పుతలం ద్రొక్కివ్రాడు. ఈతని గ్రంథము గాంచినఁ గేవలాంధ్రజ్ఞాతల కాంధ్ర కవి గీర్వాణవేత్తలకు గీర్వాణకవి.

ఇటీవల నప్పకవి మొదలగులాక్షణికులు ప్రబలిరి.

అనధానములు — నెల్లూరి వీరరాఘవకవి, మాడభూషి వేంకటాచార్యులుగారు, మున్నగువారివిషయమునఁ బరిచేసిరి. తిరుపతివేంకటేశ్వరకవులు— వీరిద్దాని నాంధ్రదేశము దంతట వ్యాపింపఁజేసిరి. కొందఱ కీయవధానములు నిరుపయోగము లనిపించును గాని— నైపుణి యలవఱునుకొనుటకు మంచిమార్గమిది. ఆంధ్రనాటకపితామహులు ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులుగారు శతావధానము—వీరేయాంధ్రదేశములో నాటకము వ్రాయమొదలిడినవారననొప్పును. తిరుమలబుక్కుపట్టణము శ్రీనివాసాచార్యులుగారు చతుశ్శాస్త్రపండితులు. ఆంధ్రగీర్వాణకవులు ఘంటాశతశ్లోకనిర్మాతలు.

అధునాతనులలో బ్ర॥ దాసు శ్రీరాములు పండితులు, తిరుపతివేంకటేశ్వరకవులు, జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు, కవిరాజు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, వావిలికొలను సుబ్బారావుగారుచు బుర్రాణరచయితలు.

విమర్శనములు—మనభాషలో విమర్శ యనఁగా సాధారణార్థము— ఒక్కపండితునిపై నొక్కపండితునకుఁ గలవైరమునుబట్టి గ్రంథములను మధ్యవర్తులనుగాఁ బెట్టుకొని దూషణములు గావించుట, వెక్కిరించుట, అక్షేపణములతోడి యుపన్యాసము లిచ్చుట. అందుఁ బైకే ధర్మపన్నము లగవఱుచుట. విమర్శనములో సాకారణాక్షేపణము లుండవలయును. అంగీకారము, మెప్పు నుండవలయును. అప్పుడు సద్విమర్శన మనఁదగును.

నవలలు—ఆంగ్లశబ్దమునుండి పుట్టినపదమిది. నవలలు వచనములు మనలోఁ గాదంబర్యాదు లిట్టివియే. ఇందుఁ గథాసంవిధానవైచిత్రి యుండును. ఇవి సాంఘిక, చారిత్రిక, పరిశోధకము లనువిభాగములఁ గలవు. ఇవియుఁ గతానుగతికములుగనే యున్నవి.

1. సాంఘికనవల— ఒక బ. ఏ. విద్యార్థి, ఎదురింటిలోనో తా నద్దెకుఁ గొన్నయింటనో, కన్య లేక వితంతుకన్య—ప్రేమ—వారితలిదండ్రుల యాక్షేపణ—రహస్యప్రేమ—ఎడఁబాటు—జాబులు— మొదలగునవి.

2. చారిత్రికనవల—ఒక బాటసారి, పయనము, అరణ్యము, సత్రము, మఱియొక్కడు మాటలాడుట, కోటరహస్యములు—యుద్ధము—ఈరీతిగ తానుగతికము.

3. ఐతిహాసకనవల—ఒకయింట గదితల్పు మూయబడియుండును. తెరిచిన నెత్తురు—శవము రక్షకభటాధికారి. రయిలులోనో సత్రములోనో అపరాధి పట్టావడట. ఐతిహాసకనవల సత్కారము. ఇట్లే చర్చితచర్చణము.

ఇక నాటకములంగూర్చి చెప్పవలసినదిలేదు. ఇం దెన్నియో కక్కుటి తివసులు. గతానుగతిక మిందునుగలదు. పెద్దల ననుకరించుట తప్పనదగదు. పుటలు, పేరులు చూర్చి వానికి బ్రతులు వ్రాయవలదని మనవి. ఎంత నిదానముగా రచించిన నంత బాగుగ గృతీయుండును.

ధ్రువుఁడు—నునీతి.

— బులును వేంకటరమణయ్యగారు. —

నునీతి—

రా రా ముద్దులపట్టి ! నాయనుగకుఁజ్ఞా ! రా ర ! నాకన్నతం
 డ్రీ రా రా ! మదనేండు సుందరవపు. శ్రీ రా ర ! యాలింగనం
 బేరా యాయపు ? చుంబనంబు గొననీ. వేరా కపోలంబు ? నా
 థేరాగం బదియేమిరా ? జనని, నీ. కున్ శత్రువై పోయెరా ?
 ఉ. మో మిటుద్రిప్పవేమి ? యిటు. ముంగురుల్లిట్టుజాతె నేమి ? నా
 సేమము నెంచవేమి ? నును. జెక్కిట బాష్పకణంబు లేమి ? నీ
 కేమి కొలుత గల్గెనో యె. కింతయుఁ దెల్పు వదేమి ? నాదుహృ
 త్సమను నాటుతాపమును. దీర్గు. దలంప వదేమి పుత్రకా ?
 మ. కనులం బాష్పముగాఱనేల ? తనువు. గంపింపనేలా ? ననుక
 మునుగన్నట్టితెఱంగు. జూచి కడునా. మోదింపవేలా ? ముఖం
 బనిలో. బోరినరీతి నెఱువయెనే. లా ? వేలుపల్కేల ? నా
 కను లెట్లోర్చెనో దుఃఖపీడితు. నినుం. గాంచంగ నోపుత్రకా ?
 మ. పలుకేబంగరమాయెనా ? జనని సం. భామించుటే కష్టమా ?
 కలగీతంబుల. బాడి యాత్మకు. దమిం. గల్గించుటే దోషమా ?

- వెలలేనట్టిమహద్వర్తగతి నిన్ - వేరీతు లాసించు నన్
దలఁపన్తానుట న్యాయమయ్యె ననియే- తండ్రి! కటా! యెంచితే ?
- చ. పరుసములాడలేదు; పెట- పల్లుల కాగ్రహమొందలేదు; నీ
యిరుగునుబొర్గునేస్తముల- నేమియు రోసము లాడలేదు; నే
సరియనకుండ నీపనులు- సాగకయండుట కడ్డలే దదే
కరణిని నాపయిం గినుక- గాంచితివో యెటుఁగంగ ! పుత్ర కా ?
- క. ఉత్తానపాదుపట్టిని, జత్తజుసాంపునకు రవ్వ- చేసెడినిన్నున్
బత్తినిసేవింపక యా, పత్తును దలపెట్టు మూర్ఖ- పశువు గలాఁడే ?
- గీ. తేటిచూచినఁగడునెట్టి-వాటిపోవు, నందమున మించునిన్నునా-నందమూర్తిఁ
దల్లడిలఁజేయనేరీతిఁ-దలఁపుపుట్టుఁ, గటికివానినిబోలు క- ర్కశునకైన ?
- గీ. నిన్నుఁ బ్రాణపదంబుగా-నెమ్మిదలఁచు, తల్లియెడదాపటికమది-తగు నెనీకు?
చెప్పు మెవ్వరు ని న్నేమి-చేసినారొ, వారలనుశిక్షచేయక-వదల మెప్పుడు.
- ఉ. తుంటరిపిల్లవాం డైవియొ- దోసపుప్రేలుడు మాటలాడి నీ
కంటను నీరువెట్టిరే? ప్ర- గాఢతరం బగుమైత్రిలేక నీ
జంటను వీడినారె ? సును- జాలముఁ గోయుచునుండఁగానె వెన
వెంటనె వచ్చినారె ? విన- వేమి యుఁ దెల్ప వదేమి పుత్రకా ?

ద్రువుడు —

- ఉ. అమ్మ యిదేలనమ్మ ? నిను- న్నాత్మదలంచుచు నెట్టనీమ నె
త్తమ్ములఁ బోలుపాదములఁ- దప్పక ధ్యానముచేయునాకు నీ
కమ్మనిసుద్ది తెల్పకయె- కర్తవ్యభాషణం గలంప నీ
వెమ్మెయి నోర్చితమ్మ ? నను- నేల కలంచెదవమ్మ ? తల్లిరో ?
- ఉ. తల్లివి ధర్మరూపిణివి- ధన్యపు లోకము గావనెంచు మేల్
చల్లనిదేవి వార్యజన- సంస్తవనీయచరిత్ర వట్టినిన్
బల్లుకదల్చి యేదో యనఁ- బాల్పడి యుండఁదలంప నాలుకల్
చిల్లులువోవవే ? జగతి- సిగ్గునుమాట నశింపకుండునే ?
- ఉ. చుట్టము గౌరవింపక య- సూయతఁ జూచుచు నున్న నిన్నుఁ జే
వట్టినభర్త యన్యజన- భక్తిని జాటుచునున్న నాకు నీ
వట్టికి మేలుగూర్ప సమ- భావమునం జరియించుచున్న నిన్
గట్ట ! తిరస్కరించుటకుఁ- గన్నకుమారుఁడె యెంచునే భువిన్.

- గీ. తల్లిదలఁచుటమానున- ధగ్ధగుడు, జననియెడ దోసమెంచుతుచ్చప్రసిద్ధఁ
డమ్మసేవింపనట్టిక్రూ-రాత్తకుండు- పుట్టినను బుట్టకున్నను- బుడమిసముము.
- గీ. తేనకశ్యపదార్థముల్- దెచ్చియాయ, నేర్పునేఱనిసీతులు- నేర్పుచుండ
బుడుతలందునఁబెద్దగా-నడుపుచుండ, మాత! నీయెడలోపము-న్యూటయున్నె?
- శా. రారాజుల్ వెఱఁగొందునట్టిఘనసా- మ్రాజ్యేశుపట్టిక్ సదా
వీరాధీశ్వరసంస్తుతి గనుమహా- వీరాధివీరాచ్చితున్
జారాహ్లాదపరు, బ్రశాంతమతి, ని- స్వాపున్ ద్వదీయాత్మజుం
గూరాత్మన్ స్మృతియింపఁగల్గు జను లీ- ట్లోకిం గలారే? కనన్.
- గీ. కానితల్లిరో!యొకచిన్న- కారణమున, మానసముస్వస్థతనుదప్ప-మాటనిజము
మహిఁగడునసవ్యామకానవ-మానభరముఁ, బొందితినిలజ్జ చేఁగడుఁ-గుందుచుంటి
- గీ. తమ్ముఁడుత్తముండు-తండ్రియంకమ్మునఁ, గూరుచుండ- నేనుఁ- గూరుచుండఁ
గోరితమ్మ! తండ్రి-కూర్చి నందీయఁగాఁ, దలఁపలేదు;మాఱు-పలుకులేదు.
- ఉ. చేరువనున్న పిన్ని దరిఁ- జేరఁగవచ్చి యనూనగర్వసం
భాగము వెల్లడించి “విను- పట్టి! లభింపఁగరానిపండ్లకై
చేర నగంబు, లాభమది- చేకుఱునే? యిటు వెట్టివై సదా—
సారెకుఁ గోర కియ్యది య- సుభవ మట్టితలంపు మానుమీ !
- మ. వినుమోయీధ్రువ ! నీకు నియ్యెడలఁ దా- వింతేనియన్ లేదు; నీ
జనకాంకమ్ము నలంకరింప ఘనరా- జ్యశ్రీల నన్నింటినిం
గొన నీతమ్ముడె యర్హుడౌఁ దలఁప నీ- కున్ ‘హక్తు’లే దింతయన్
మనము న్నా నడియూసరాజ్యఁ మిదియ-స్పద్యివ్య మన్మాటలన్.
- గీ. నీప్రనాకామరుండవై- నెగడితేని- రాజ్యలాభము, సర్వసం- పూజ్యతయును
గలిగియుండెడిదయ్యయా-కతిరురాలి, పట్టివగుకారణాబున- ఫలముచెడియె.
- గీ. అనుచునిట్టులునురుచిప- ల్లాడినాకుఁ, దుడ్రిగారికి నెడఁబాటు-తనరఁజేసెఁ
దలఁచియెఱుఁగనిస్వక్ష్మతిఁదలనుదాల్చివచ్చుచుంటినిహృదినిగార్చిచ్చు పెరుఁగ
- ఉ. ఆమ్మ ! యిదేమి పిన్ని యిటు- లాడెను? సౌఖ్యమును జెలంగి నేఁ
దమ్మునితోడఁ గూడుకొని- దుడ్రిభజింపఁగ వీలులేదె ? రా
జ్యమ్మునఁ దావులేదె ? దివి- జాళియు మేలన నేలునాశ పూ
జ్యమ్మె ? తలంప నీయెడల- జన్మము నిష్ఫలమయ్యెనే ? కటా ?
- గీ. ఆమ్మ ! నీప్రనుమాఱుమా- టాడవేని, నాడుగోడును నెవ్వరి- తోడఁబలుకఁ
గలుగుదెట్లులవైననా- కతిరురాలి, పట్టుదలనాశనముచేయఁ- బ్రతినఁజేతు.

సునీతి—(తనలో)

గీ. జాలిగొల్పంగఁదనగోడు- చాటుచుండు, వట్టి నేమనియొప్పింపఁ-బలుకుదాన!

దైవమా? యేలనన్నిట్టి-తరుణిఁగాఁగఁ, గూర్చినానొక చెట్టుగాఁ-గూర్చుకుండ?

(ప్రకాశముగ)

ఉ. బాలక ! నీపరాధవముఁ- బల్లమునామది నెంచి యోరువం

జాలకయుంటి; బాష్పకణ- జాలము చెక్కులరాలనేచ్చుకొ

లాలన బుజ్జగించి, కను- లం దడియొత్తఁగ లేకపోతి; నీ

పాటిటితల్లినాదునె? కృపారహితాత్మను గాక యిట్టిచోన్

ఉ. భూరిధనాభ్యయై సకలభూతమణీరమణీయరత్నమై

సారెకు నాభుఁ డాజ్ఞఁ గొనరాగఁగఁ గూర్చుచు నుండు నాతికిం

గూరిమిబిడ్డవై చపక కుంతితశక్తికి నాకుఁ గల్గుటే

కారణమయ్య ! నీకిటులు గవ్వపరంపర కల్గుచుండఁగన్.

క. క్రూరాత్మరాల నిన్నున్, భూతమణునిగాఁగఁ జూచు పున్నెమునాకున్

దూరస్థ బిఁకసురుదికు, మారుండు త్తముఁడె భాగ్యమహితుఁడు తండ్రి!

గీ. సురుదినీతోడఁబల్కిన సుద్దివిజము; నాయనా! మాటుపల్లంగ నాతరంబె?

శిత్తముం డనుభవమున కుద్భవించె; నీవు దురదృష్టపథమున నిలిచినావు.

ఉ. ధ్యానమువీడలేదు; సురుదామలఁబూజలు మానలేదు; స

మృతత నన్యలంగనుట మానఁగలే దొకయితగర్వముం

బూనఁగ లేదు; విప్రులకు భూరిధనాదుల నిచ్చుటెప్పుడుకొ

నూనఁగ లేదు; దైవమిటు మాయలు పన్నుట కేమిపేతువో?

మ. ఎవరో యొక్క రజేమియో పలికి నీకేదోతిరస్తారము

న్నవిమర్శంబుగఁ జేసిరంచు మదిలోనస్వస్థతంబూన సౌ

స్తవనీయార్యుడవైన నీకుఁ దగునే? తండ్రి! మదీయొక్తులకొ

సవిమర్శంబుల నెంచి పట్టుదల నీస్వాతంత్ర్యమున స్పృహమీ.

శి. శాంతిమె భూషణమ్ము; భువి శాంతమె సౌఖ్యకరమ్ము; సర్వధా

శాంత మ దెప్పుడైన సువిశాలధరావృతరాజ్యమిచ్చు; వి

శ్రాంతి నొకింత గోరనిది శాంతమె యం చనయమ్ము నెంచి నీ

స్వాంతమునందుఁ బ్రాతపగ సాధనచేయఁదలంపు మానుమీ?

ధుప్రభు—

గీ. అమ్మరో! నీవుపల్లినయదినిజంబు; కానిక్షత్రియుపట్టినై కాంచరాని
తలఁపరాని తిరస్కృతిఁ దలనువాల్చి, పట్టుదలవీడియుండుటేపగిదిఁ జెప్పుచు?

ఉ. ఉత్తముఁ డిట్టిరాజ్యభరమూని యశోలసదాశుఁడై సుసం
పత్తురు బొంది సౌఖ్యములు పల్విధముల్ గ్రహియుండు నిమ్మ యా
పత్తులు గల్గుచుండినను పట్టును వీడక యంతకంటె స
వోత్తమమైన స్థానమున కుజ్జ్వలరీతిఁ దపంబుసేసెదన్.

శా. రాజ్యం బక్లఁజేదా; తొంటిక్రియనారాజాంక మాసింప నీ
పూజ్యప్రస్థురదైహికంబులను సుపూర్తిన్ విసర్జింతు నా
మ్రాజ్యాధీశులు పొందలేని గురుసామ్రాజ్యార్థమై విశ్వసా
మ్రాజ్యాధీశుఁ దలంపఁబోయెద మహారణ్యప్రదేశంబులోన్.

గీ. అమ్మరో! నాడుదోసుబులన్ని నైచి, కన్నబిడ్డవై నొకకొఱ త కనికరమ్ము
నింపవేఁడదనమ్మ! యాసింపకమ్మ! మరలనీపురమునకు రామరలుదు నని.

సునీతి—

గీ. ఐరువర్షముల్ నిండనియట్టిచిట్టి, పట్టి వక్లట! నీవిట్టి పగను బూని
యడప్రలంబుడి పోయిన నక్లటకట! తల్లిజీవంపఁగలదని తలఁచినావె ?

గీ. వద్దు నాయన! నీవుపోవద్దు తొడ్డి! తల్లిజీవము నిలుపంగఁదలఁచి యైన
నిలుపు మిటనీవు; నాతండ్రినిలిచితేని, కన్నులారంగ వేచూఁగు గాంచుచుండు.

శ్రీ కృష్ణ దేవ రాయలు

— శ్రీ పేంకట కాళిదాసకవులు —

ప్రజా సుకవితాధారతో దిశలందు విరజిల్లె భావ శీకరగణంబు
 వీరమూర్తి సంగ్రామ భూమిలోఁ గొనకత్తివేటుచేఁ దొల్లించె వీరరసము
 వీరశక్తి తనబాహుసాశంబుచేఁ గట్టి పడనైచె చాన్దన్యఫలశేఖరంబు
 వీరీంద్ర నాటిచె నించుకొంచుకలలోకమాదెల్ల దానసస్యాకురములు
 ఎవఁడు హౌదవరసపుత్రహృదయకుహర
 మందుఁ బ్రసరిపఁజేసె శౌర్యాగ్నిరుచులు
 అతఁడు వొగడొందుఁ గృష్ణరాయాభిధానుఁ
 డాంధ్రభోజాదిబహుబిరుదాంకితుండు.

౧

మ. పటుబాహుబలవిక్రమస్ఫురణము భాషాద్వయాసంగత
 స్ఫుటపాండిత్యము నిష్కలకకవితాశుభద్రభావంబుఁ బ్రా
 కటవిస్తారవదాన్యసంపదయు లోకఖ్యాతసత్తార్యసం
 ఘటనంబు గలకృష్ణరాయధరణీకాంతుండు సామాన్యుడే ?

౨

మ. అతఁ డుద్దండరిపుక్షమారమున సహారక్రియాకారణ
 యతవైక్రంతి పరాక్రమప్రకటబాహుదండ కల్పనమౌ
 న్నతశాఖాఫలరాజదత్తబహు హంఘాస్థిసాత్వప్తిపూ
 రితకవ్యత్తమయూచకాభిరుతివర్ధిష్టుండు కృష్ణు డిలఁ

సీ. వధీరువంశాబ్ధికాధాకభూతుఁ డై తనరాయఁ బూర్ణసుధాకరుండు
 వీరుహామహునిపితామహుం డై యొప్పు నీర్వరరాయావనీర్వరుండు
 వీరాజతండ్రి యై పేరొందు శ్రీరున్నసింహరాయనరేంద్రశేఖరుండు
 వీయుత్తమునితల్లి యై యొప్పుమీఱు శ్రీనాగమాంబాఖ్యకౌతాలలామ
 అతని శ్రీకృష్ణదేవరాయాభిధాను, నాంధ్రభోజాదిబహుబిరుదాభిరాము
 సర్వసర్వసహామహాచక్రవర్తి, మానసములనెన్నటికేని మఱవవశమే? ర

ఉ. వీరుండు నగ్రజయ్యఁ డగువీరనృసింహుని వెన్న రాజ్యల
 క్షీరమణిప్రియుం డగుచుఁగృష్ణుండు రాజ్యభరంబుఁ బూని దు
 ర్వారపరాక్రమక్రమవిభావనుడై కడువేగ జైత్రయా
 తారతి సరళత్రునికరంబు జయించె శుభాకరంబుగఁ.

౩

చ. చతురరణప్రసిద్ధుఁ డగుసాళువకృష్ణుఁడు దేహమందు భా
రతఘనవీరరాజరుధిరంబు ప్రవాహముగట్టుచుండ, న
దృఢతతరధైర్యసాహసముతుం డయి శత్రుశిరోసంగంబులఁ
శితకరవాలవజ్రమున నలకునెట్టె నశేషశక్తిమై.

౬

గీ. ఉదయగిరిపైకి దండెత్తితదధినాథు, జైన ప్రహరేశ్వరుని యుద్ధమందు గెల్చి
యచటిదుగ్గంబుఁగొనియెఁబరాక్రమమున; ధీరుడనఁగృష్ణరాధరాధిపుఁడుగాఁడె.

మ. తనయన్ నీకునొసంగువాఁడ నని తొల్తా బల్కి వంచించున

క్షనకాధీశ్వరవీరుడ్రగజరాట్మనాథుఁడ శౌర్యధై

ర్యనియుక్తి గలఁక జయించి ఘనవిధ్యత్నాధరారణ్యరం

గనివాసు బాసరింపఁగాఁ డజ్జిమె; విఖ్యాతుండు కృష్ణు డిలక.

౭

మ. అమితద్రోహమొనర్చినట్టి నరపు డావీరరుద్రుండు, త

ద్విమతాంతఃపురభామినీతిలకముల్ వేవేగఁ జేఁజిక్కినా

బ్రుదం బొప్ప వధింపఁబోక విషినస్రాతంబునందున్ నివా

స మొనర్పండఱివె; మహాత్ములు కృపాసాంద్రైకచిత్తుల్ గదా.

౧౦

క. ఆవీరరుద్రగజపతి, భూవిభునకుఁ గలుగు ననుఁగుఁబుత్తికఁ జిన్నా

దేవి దనకుం బట్టపు, దేవిగఁ గైకొనియెఁ గృష్ణదేవుఁడు ప్రిన్.

౧౧

సీ. రాణ్య హేద్రపురీవరము నిమేషములోన సాధించె నే ధారుణీధపుండు,
బెల్లముకొండయున్, వినుకొండ, మాటమాత్ర జయించె నేవీరధర్మరతుఁడు
విజయవాటికి బోయి విజయసంపదఁగాంచి తనరారె నేనత్యతత్పురుండు,
కొండపల్లియునల్లకొండవి పు రయంబ కొనియె నేవరనీతికోవిదుండు,
మఱియుఁబొట్నూరు మొదలుగాఁబరఁగునెన్నొ

స్థలములజయింపఁ జాలె కైధైర్యశాలి

పూర్వదిగ్విజైత్ర చూత్రాభిముఖితనరుగు

నతఁడుశ్రీకృష్ణ దేవరాయఁడుఘచుండు.

గీ. అలకలింగదేశాధీశుఁ డగు ప్రతాప, రుద్రదేవుఁడుత్తరక దిరుమలదేవిఁ

గృష్ణరాయండుపూర్వదిగ్విజయయాత్ర, జేయునప్పుడు పెండ్లాడేశీకరముగ

మ. ఘనుఁ డాకృష్ణుఁడు పూర్వదిగ్విజయముం గావించి లోకప్రశ

స్తిని సాధించి, సతీసమేతుఁ డగుచున్ సింహాచలస్వామి ద

ర్శనసంరంభ మెలర్పఁ బోయి యట విస్తారం బొనర్చెం గదా,

ధనధాన్యాభరణాదిదానముల నొదార్యం బవార్యంబుగఁ.

౧౪

ఉ. నై జభుజాపరాక్రమసున ప్రతిభావిభవాగ్నికీలికా

తేజము లుజ్జ్వలత్వమున దిక్ప్రకరంబుల నాక్రమింపఁగా

బీజపురీతురుష్కకులవీరవనంబు దహించి, కీర్తియొ

తేజగమందు నిండ నతఁ డేమలఘాన జయించె నుద్భృతిన్.

౧౫

గీ. గజపతులనొడ్డిరాజులఁగలనగెలిచి

యశ్వపతులఁ దురుష్కుల నణచివైచి

తెనుఁగురాజుల నరపతులను జయించి

మూరు రాయరగండఁడన్ ముఖ్యులగుద

మొందె శ్రీకృష్ణ రామూఢిహోత్తఃసుండు.

౧౬

గీ. నై వైరభావపుదీవిమల్ సాగఁదీసి, స్వచ్ఛహృదమాలరత్నమల్ సానవెట్టి

భారతీయస్వతంత్రసంపదలఁబెంచి, యిచ్చెనతఁడు స్వేచ్ఛాక్షీరవృష్టిపుష్టి.

శా. ఆనత్వాఘ్నండు కృష్ణరాయఁడు ఘనుండై యాంధ్రగిర్వాణభా

షాసాహిత్యసమంచితస్ఫుటమనీషావంతుడై సత్తవి

త్వాసాధారణచాతురీమయపటుత్వావాప్తి భాషాద్వయన్

వ్రాసెన్ లెక్కకు మిక్కుటంబు లగుకావ్యంబు లువుల్ మెచ్చుఁగన్.

౧౮

మ. పటుధైర్యాప్తిఁ గలింగదేశము జయింపంబూని దండెత్రియం

తట శ్రీకాకుళవిష్ణుదేవుఁ గలలోనం గాంచితత్సైరణన్

ఘటియించె దనప్రాథమంబు తెలియంగం గృష్ణరాయండు వే

కటశైలస్థితదేవతాంకితముగాఁగన్ విష్ణుచిత్తీయమున్.

౧౯

సీ. హరినామకీర్తనాయత్తచిత్తం డయ్యు హరనామకీర్తనాయత్తుఁ డతఁడు

మధుసూదనమతాభిమానమానితుఁ డయ్యు నన్యమతద్వేషశూన్యు డతఁడు

వైష్ణవకపిరాజపరిరక్షకుం డయ్యు, వైవకమీద్రరక్షకుఁ డతఁడు

విష్ణుసందర్శనాభిరతమానసుఁ డయ్యు, గిరిశసందర్శనాభిరతుఁ డతఁడు

లఘులమతనిత్యసమవర్తి న్యాయమూర్తి, సకలదిగ్దేశమాన్యరాజన్యనిచయ

మ స్రకఃకీరీటరత్నధామప్రదీప్త, చరణకన్హారుఁ డమృహాసత్వ్యఘనుఁడు. ౨౦

శా. ఆయాదార్యవికాస మావితరణవ్యాపారకాంతోదయం

బాయవ్యాజకృపాకటాక్షకలనం బానిత్యసత్వప్రతం

బాయత్యంతభుజాబలప్రకటనం బాసద్గుణానీక మా

హా ! యాకృష్ణునియంద కాక పరులం దా, కాపురంబుండుటల్ ? ౨౧

- సీ. పెద్దనార్యుని శౌరవింపఁగల్గినరాజు, శౌరవింపఁడె తిమ్మకవివశేణ్యు,
 అలరామభద్రుని నాదరించినమేటి, యాదరింపఁడె సూరనార్యసుకవి,
 ధూర్జటికవి సత్కృతులఁ దన్నినఘచండు, తనుపకయున్నె మల్లనకమీద్రు,
 శ్రీరామకృష్ణుఁ బోషించియుండినతేఁడు, పోషింపఁడె రామభూషణకవి,
 ఆష్టదిగ్గజప్రఖ్యాతి నలరునట్టి, కవులనెల్లరఁ బ్రోవఁగాఁ గలుగుదాత
 తక్కుగలుగనమస్తసత్తవులఁబ్రోచు, నాంధ్రభోజుఁ డటన్నచో నబ్బరంబె?
- సీ. గురుకళానిధిగానఁ గువలయుబుల నేలు రాజప్రధానాప్తిఁ బ్రబలునతఁడు
 సరసోత్తముఁడు గాన సత్కవీంద్రులఁ బెంచుఘనకీర్తిసంయుక్తిఁ గ్రాలునతఁడు
 బుధభవ్యతరుఁడు గావున బుధావళిఁ దన్నుదాతృత్వవిఖ్యాతిఁ దనరునతఁడు
 మధుపదాత్ముఁడుగానమహితాళిఁబోషించు సుచనోయశస్సుర్దినమరునతఁడు
 సకలసామంతరాజన్యసికరదత్త, వివిధబహుళోపదావిధావిజితజిష్ణుఁ
 డనవరతసత్వవర్తిష్ణుఁ డఘనిరాక, రిష్ణుఁ డతులసహిష్ణుండు కృష్ణుఁ డౌర!

- సీ. పదచాళి వినిపించు వైభవస్ఫురణకుఁ గొమఱొంద ముత్తేలకుచ్చుచెల్లు
జక్కిణివినిపించు చాతుర్యమహిమకు రంజిల్లు విజామరములు చెల్లు
తాళవిన్యాసభేదమున నాట్యానకుఁ దులలేని బిరుదుకాహళలు చెల్లు
అభినయం బొనరించు నతిశయప్రౌఢికి నిరతంబు డవిణమల్లారులు చెల్లు
ననుచు నేకోజిసూపాలుఁ డనుదినంబు, మెచ్చి ముత్తేలకుచ్చు నీకిచ్చుసభను
గలితగుణపేటి యాశ్రితకల్పవాటి, భావజనిఘోటి ముద్దుమంగావధూటి.
- సీ. శివునికంధరముపై శేషునిశిరముపై జలజారియరముపైఁ జలచిచటచి
భారతివేణిపై బలుచిక్రపాశిపై నారదువీణపైఁ దూటిహూటి
తారాద్రితరులపైఁ దాక్షునిగరులపై వలిమలచరులపై వ్రాలిన్రాలి
నరసింహునక్తుపై నందిబల్తుక్తుపై గజపతిచెక్తుపైఁ గవిసికవిసి
చెలఁగె జగములఁ దావకోజ్జ్వలితయశము, హరిహరఁడతీరడిఁడీరరుచుల
కచ్చియచ్చుతభూపాలుఁడునకుమార, వినుతకవిచంద్రరఘునాథమేదిసింద్ర.
- సీ. మలయ కేతన పాండ్యమధురాధినాథాగ్రసామంతస్వపనీకు జయముజయము
కున్నమన్నయవార్ధికువలయినీనాథ సజ్జనావననీకు జయముజయము
మశ్వరాయాధిప మహనీయబిరుదాంక సంగరాష్ట్రసనీకు జయముజయము
అనుచుసత్తవిరాజులు వినుతిసేయ, విశ్వభాస్రీస్థలంబున వెలసితొర.....
తక్కినదిలేదు.

ఇట్టిపద్యములు కవిపేరు దెలియకుండ 25 గలవు. మఱియునైదుపత్ర
ములలో నిట్లేయెవ్వరినో పేరు తెలియని సీసపద్యము లున్నవి.
ఇతఁడుసామాన్యఁడే తిర్తలేంద్రుకోటి, విజయరఘునాథతొండమాన్విభుకిరీటి,
రాయబిరుదాంకరఘునాథరాఢ్యగొంక, యను మకుటములతోఁ గొన్నిప
ద్యము లున్నవి. కొన్నిమాలిక లున్నవి.

(33) దత్తాత్రేయశతకము. గ్రం. సం. 158.

ఈశతకము వేదాంతబోధకము. మూఁడవపద్యములో :—

క. పరమానందయతీంద్రుఁడ, బరమవిషేకానుబంధభాగ్యోన్నతిచే
తరచించెదఁ గృతిఁ గైకొను, తరుజతికరుణావిధేయ దత్తాత్రేయా.

అని కవిపేరు పరమానందయతీంద్రుఁ డని తెల్పుఁబడెను. శతకములో
మొదటినుండి 47 పద్యములు మాత్రమే కలవు. కొన్నిపద్యములు —

1. శ్రీవిలసిత వరసంయమి, శేవితపాదారవింద చింతితఫలదా
కావుము నను నెల్లప్పుడు, దావరముగ గుణవిధేయ దత్తాత్రేయా.

2. శరణాగతవత్సల మీ, చరణాంబుజములకుఁ బద్యశతకం బిపుడే
కరమర్థి విన్నవించెద, ధరలోఁ గనుణావిధేయ దత్తాత్రేయా.
3. ఎఱిగించుకొన్న దెఱుంగదు, యెఱిగెను నెఱుగించుకొదవె యెప్పటికిని నీ
యెఱుకకలవాఁడ ముక్తుఁడు, ధరలోపల గుణవిధేయ దత్తాత్రేయా.
8. తగులెందు తమకులేకే, తగిలితి మని బ్రచుని కర్గతతిచే జీవుల్
మగుడ జనించుచు మాయం, దగిలిరయో మోసమాయ దత్తాత్రేయా.
9. పుట్టక మునుపును దానే, పుట్టిన పిమ్మటను దానె పాలినన వెనుక
గట్టిగఁ దానే నిజమున, దట్టంబగు మాయ పోయె దత్తాత్రేయా.
47. గురుశిష్యులవఁగ నిద్రఱి, గుఱుతులు చెడ్డపుడ ముక్తికుదురై నిలుచుక
గురుశిష్యభావ మెఱుంగను, దరిమే సన్తానిగేయ దత్తాత్రేయా.
దత్తాత్రేయశతకములోని దని.

క. ఎంతదయో దాసులపైఁ, బంతంబున మకరి పట్టి బాధింపఁగ శ్రీ
కాంతుండు చక్రమంపెను, దంతావళరాజఁ గాయ దత్తాత్రేయా.

అనుపద్యమును బల్లెటూరుబడులలో నొరవడికుదుర్చుటకై వ్రాయించు
రు. పైశతకములో నిట్టిపద్యమునకుఁ దావుండునా? వేఱొకదత్తాత్రేయశతక
ములోనిదా :

42. కర్తము జన్తము కొఱకే, కర్తత్యాగంబు ముక్తి గైకొనుకొఱకే
మర్త మిది తెలియ జచులకు, ధర్తమయా గుణవిధేయ దత్తాత్రేయా.
44. హంసగతివలన నజ్ఞుఁడు, సంసారై మగుడఁజచ్చి జనియించు నయా
హంసగతినిలువఁ బ్రాజ్ఞో, త్తంసుండయ మోనిగేయ దత్తాత్రేయా.

శతకముపూర్తిగాలేదు. ఈపుస్తకమునందుఁ గాంతాలలామశతకము,
భాస్కరశతకము, ఆజనేయదండకమును బలువితము లగుశృంగారాదిపద్యము
లును గలవు.

- క. నలు గురు నినుఁ బలుమాఱుచు, గెలుతువు సుగుణోక్తి దీప్తికృత్యాకృతులకొ
నలుగురు నినుఁబలుమాఱుచు, బలిబలియనఁ గచ్చిరంగ భాగ్యతరంగా.
- క. చక్రివి దయచే నాదా, ర్యక్రమమునఁ గర్ణుఁడొ పరాక్రమవక్రో
పక్రమణక్రమపరభీ, మక్రోధా రాయతొండమాకొరఘనాథా.
- క. నేటిదొలెల్ల నీకును, సాటియ యావిధయుద్ధజాంఘాలికసం
ఘాటనిరాఘాటశర, ఘోటకరాట్నతతి రాజగోపాలపతి.

క. వెతివను పోరా నాతో, సరసాలా రూకలీక బాణతనాలా
పొరుగింటిదాని కైతే, వరహాలా రామకృష్ణ వసుధాపాలా.

సీ. చాకట్లు పోగులు సరిపణల్ తాళీలు గదలంగఁ దేజి నెక్తంగవచ్చు
ఉద్దాపరంగులు నిద్దుపుకేడముల్ వెలయంగ వీధిలో వెడలవచ్చు
పండుగ వేటలు పందెముల్ వేసుక చేకొద్ది తుంటలు సేయవచ్చు
వెలయాండ్ర కేళికల్ వేడుకల్ చూచుచుఁ గోరమీసము దిద్దికొనఁగవచ్చు
గాక యందులకేమి సంగ్రామభూమి, గక్తనపుబిరుదువజ్రీల ద్రొక్కుటరుదు
కోటికులవర్యరణనిరాఘాటధైర్య, రాయబిరుదాంక రఘునాథరాజ్యుగాంక.

సీ. చలువచీరలుగట్టి కలుగుసాములువెట్టి నిలుపుటద్దంబున నీడగాంతుఁ
బరిమళంబులుగూర్చి బాగాలపోడిచేర్చి నిగ్గెనతట్టలు నిడనింతు
రక్తిగాఁ గనిపింప రాగము ల్వినిపింప మేలైనవీణలు మేళవింతుఁ
దొడిమ పోవఁగ గిల్లి విడిపూలు వెదచల్లి యనువుగాఁ బానుపు నలవరింతు
నీవు వత్తు వటంచును భావమునను, అవుర బాగాయె గానీయ దతివమాయ
గూడ నీతోడ తోరణాగ్రాళికూడ, కామినీమోహనాంగ గోకర్ణలింగ.

ఈగోకర్ణలింగ యనుమకుటము గలశృంగారపద్యములు పెక్కులున్నవి.

సీ. ఇది మనోహరకాంతి కింపైనబింబు బింబుబుగా దది బెడఁగుకొంపు
కొంపుగా దది కంటి కింపైనమంకెన మంకెన గా దది మంచిచిగురు
చిగురుగా దది మంచి జిగిహెచ్చు పగడంబు పగడంబు గా దది పానకంబు
పానకం బదిగాదు పలుచని చెఱకుపాల్ చెఱకుపా లవిగావు కుటుచతేనె
కుటుచ తేనియ గాదదికుసుమరసము, కుసుమరసమునుగాదదిగొనబుజున్న
జున్న గాదది సవిగల్గు సుధల దీవి, సుధల దీవియుఁ గాదది సుదతిమోవి.

సీ. గోత్రాచరేంద్రుల కొంగుబంగారుగా ధనములు వెసనిచ్చు దానకర్ణ
కవులదార్పిద్ర్యాధకారంబు లణగింప తరుణార్తసీభువి (?) దానకర్ణ
నిరుపేదలను గన్న నిమిషమాత్రంబున దయను గటాక్షించు దానకర్ణ
పాత్రులంచని విన్న మాత్రాన నేవారి దైన్యము ల్లాన్నిన దానకర్ణ
నీసమానుల మహిలోన నేనుగాన, ఘనముగానొక భూరూపధన మొసంగి
ననుగరుణఁ జూడు మిప్పుడు నయసకలస, నాథ రాజావిజయరఘునాథరాయ
తొండమాణబహదరు ధరామండలేంద్ర.

పాపమీయర్థి యెవ్వరో, అడిగిన ట్లిచ్చినాఁడో లేదో,

(34) రామాయణవచనము. గ్రం. సం. 168,

శ్యామరాయకవి రచించిన వచనకావ్యము, ఆరణ్యకాండములోని 75 స్థలకుఁ దెనుఁగు, కవిగూర్చి—

“...సాహిత్యవిద్యాగోష్ఠిప్రసంగంబున నాశ్వలాయనసూత్రుడును వాసిష్ఠగోత్రసంభవుడును కృష్ణయామాత్యపుత్రుడును వడ్డర్పసిపారంగతుడును లక్ష్మీపతి నామధేయగ్రజు ననుజుడును సాస్త్రతాండ్రభాషాకవితానిర్వాహక సకలవిద్యాపారంగతుడును అసహాయ శ్యామరాయవిద్వత్తవి యగు నన్నుం బిలిపించి చతుశ్శాస్త్రపండితుడవు కవికులతలకుండవు...కళావల్లభుండ వని కొనియాడి కర్పూరతాంబూలం బొసంగి” కృతిపతి యైనసుబ్బరాయసెట్టి పలికి నట్లున్నది. కావున కవివిషయము తెలిసినది. సుబ్బరాయసెట్టి యెవ్వరు ?

శ్రీకాంతమఠీశాలివాటీశ్వరకరుణాకటాక్ష ప్రశమితసకలకారాయుడును సేతుహిమాచలమధ్యవర్తి విద్వత్తవినికరసంస్తూయమానుడును దక్షిణకాశీతటతామ్రపల్లరీరస్థిత నిరంతరసత్రాష్టదానవమ్రోదమాన భూసురాశీర్వాదసంప్రాప్త సమేధమానోత్తుంగశతాంగచూతంగ తురంగపదాతిసంగతనవరత్నవిరాజితమందిరుండును చతురుదధియుద్రితవిశ్వనిశ్చూభరావలయపరిపాలన రాజాధిరాజసన్ధ్యావీతుండును సకలగుణగణాలంకృతుండును వాసవకన్యకావరప్రసాదశాశ్వతైశ్వర్యవిలాసుండును వైశ్యకులరత్నరత్నాకరుండు పరిసెట్టిగోత్రసంభవుండును తుచ్ఛులపాటి మన్నారుసెట్టిపాత్రుండును మణిపూర వేంకటకామిసెట్టిపుత్రుండును నిజసుకృతవిశదీకృతమహాసీయ పాతిన్రత్యాదిగుణకదంబ యగుకృష్ణచాంబావధూగర్భశుక్తిముక్తాఫలుండును.....గురుమూర్తి సహోదరుండును..... శ్రీవిజయరంగచోక్కనాథమహీవరకరుణాకటాక్షవీక్షణపాత్రుండును వణిగగ్రణి యగు సుబ్బరాయవైశ్యధౌరేయులడు”

ఈశ్యామరాయకవి విజయరంగచోక్కనాథుని కాలములోనివాడైయుండియు సుబ్బరాయసెట్టితో— “.....శ్రీమద్రామాయణంబు వచనకావ్యంబుగాఁ జేయు మని పలికితివి నీవు కృతార్థుండ వైతివి. తొల్లి వాల్మీకీయ రామాయణ మహాకావ్యంబు భాస్కరకవి పద్యకావ్యంబుగా రచనచేయించె రంగనాథకవి ద్విపదకావ్యంబు చేసె నితరులెవ్వరును వచన కావ్యంబుగా రచన చేయనిది నీవు నేను జేసినపుణ్యంబుగా నీపేర నంకితుండుగా రచనచేసెద నని”

(కవిపలికి)...నవరసాలంకారంబుగా చాతుర్వర్ణాశ్రమజనంబులు పఠియింపయోగ్యంబుగా శ్రీమద్రామాయణంబు...చేయఁబూనినాడు. దీనిబట్టి యిపుడు మనకుఁ గనఁబడు వచనకావ్యము లగురామాయణము లీరామాయణము నకుఁ దరువాతివా ?

ఈసంపుటములో నారణ్యకాండ మొక్కటియే యున్నను, బాలకాండము మొదట నుండఁదగిన యీపీఠికకృత్యాదిపద్యములు నిక్కడఁజేర్చుట మనకీమొక్కకాండమేకాక యన్నికాండములును దెనిఁగింపబడినవని స్పష్టపఱచుటకుఁబనికివచ్చినవి. కృత్యాదిపద్యములు వ్రాసిన ౧౨ పత్రములలోనినాత యొక్కనిది తక్కినకథాభాగమువ్రాత వేటొక్కది. ప్రశస్తమునకును “ఇది శ్రీమదారణ్యకాండంబునందు అసహాయశ్యామరాయవిరచితం బగువచనకావ్యంబునందు పదాఱున్నొకటవసర్గార్థము” అనియుట్లుగలదు. ఆరణ్యకాండము సర్వమును డెబ్బదియైదుసర్గలున్నది. సప్తసంఖ్యను దెనుఁగులో “ఏడు” అనిన రోదనసంఖ్యయని పేరుపెట్టి ఛాందసముగా ఆఱున్నొక్కటియనుట కలర. అట్లే యిక్కవియుఁ బదాఱున్నొక్కటి యనిచెప్పివాడు. ఆయాసర్గముల ప్రారంభమునను —

క. జాయామారణానంతర, కాయజసంతాపజాత ఘనతరచింతా

భూయో న్వేషణలక్ష్యగా, ధీముతవచనాభిరామ తేజోరామా. ౨౩ సర్గము.

క. రాక్షసకృపాణవిదళిత, పక్షద్వయపాదజానుపార్శ్వకరోటీ

కుక్షివిభోచనచంచూ, కక్షీక్షణమోక్షదాన భాగ్యనిదానా. ౬౩ సర్గము.

క. భీకరకబంధబాధన, సాకల్యభుజప్రసార శుభ్రహవాహరా

భౌకసలక్షణరాజ, ద్రాకాశశిక్షీర్తిజాల రామశృచాలా. ౭౦ సర్గము.

ఇట్లాయాతావుల కథాసూచనము విషయసూచికవలెఁ బద్యములు చేర్చినాడు. మొదట శ్యామరాయకవి పద్యకవిత్వముం నాత చూపి తర్వాత వచనరచనఁ గనఁబఱుతము.

క. శ్రీతులసీ దామోజ్జ్వల, వాతాన్తజ సేవితాంఘ్రివనరుహయుగళా

కాతర నతజనకైరవ, శీతలగుణాంధ్రసోమ శ్రీరఘరామా.

సీ. ఎవ్వని మది నెంచ నిందిరాడేవియు ముదిరంబుననుండె మహిమ లొసఁగు

నెవ్వని నుతీయింప నీప్సికవనంబు నిచ్చిశారదయు సన్నిధియొనర్చు

నెవ్వని బొబ్బలు నీక్షింప నిందియగ్గామంబు లన్నియుఁ గదలకుండు

నెవ్వని నామంబు నెన్నుచో జనులకు బహుపుత్రలాభంబుపరఁగు చుండు అతఁడు శ్రీరాముఁ డఖిలసన్నతచరిత్రుఁ, దాశ్రితవనవసంతఁడునబ్బఁచి వినుమదమరముకుటతటవివిధరత్న, కాంతికలితపదయుగుడుకాంతినొసగు.

సీ. ఎవ్వనిప్రాయంబుచువ్వువుదోటకు దీర్ఘాంగ తాటక దృష్టియెముక
యెవ్వనికరకరి కిక్షుఖాడముగదా చుడిశుకోదండదండవరము
ఎవ్వనిబాణగ్ని కిందనమ్ములుగదా యతికాయకుంభకగ్ణాసురతతి
యెవ్వనివిశిఖధారేందీవరాక్షికిఁ బంక్తికంఠుఁ తలల్ బాతులాట
అతఁడుశ్రీరాము...

శా. శ్రీచుహ్లోసలరాజు ప్రేమ నిజలక్ష్మీకాంతికై చేయఁగాఁ
గామార్థంబులు ధర్మమోక్షము లిలంగాంక్షింపఁ దానీయఁగా
సీమాతీత దయావిశేషఘనుడై చేదోయిపద్మంబుచే
ధామశ్రీసర్దు సుబ్బరాయకృతినేతం బ్రోచి శ్రీలీపుతఁ.

క. శ్రీపేకటాద్రి నేతయు, భావంబునఁ దన్నుఁ దలఁచుభక్తుండగునా
ధీవరు సుబ్బరాయని, కావశ్రుత...కీర్తికాంక్షలనొసఁగుఁ.

మ. శరమావిష్ణువు బ్రహ్మసారథియు నశ్వంబు లహ్లావేదముల్
పరఁగఁ ధారుణి తేరు సూర్యశశులుం బుద్ధోష్ణధానుష్కుఁడా
పురముల్ గూల్చినజోదు నాసుకృతికిఁ బొందొప్పు శ్రీలాదిగా
సిరి మాణిక్య మహాధనాఘ్యజయలక్ష్మీప్రాప్తుఁగాఁ జేయుతఁ.

ఇట్లేవో మనశ్శ్యామరాయకవి పద్యములు వ్రాసికొనుచుండఁగా-

సీ. తీరఁగెచెగటనున్న తిలకవృక్షముమాడ్కి బలువిల్లుమూఁపునఁబరఁగువాఁడు
కాఁడఁజెలువొందుకమలంబు తెఱఁగునఁగరమునజెన్నొందుశరమువాఁడు
కరుణారసచ్చాలు కనుగవ నలరంగఁ జిఱునవ్వునొమునఁ జెలఁగువాఁడు
పాదసేవకుఁ జేరుపవనజకరమునఁ గైదుడగైకొని కదలువాఁడు
రాజపుత్రుడొకఁడు వత్సరాయనెడి, పలుకులను ననుబిలువగ భక్తితోడ
వేకువను గలభోనను వెఱఁగునంది, యేమిపనియనంగను నిట్టలనియె.

“నాదుచరిత్రము నీవును, నాదరమునఁ దెనుఁగుఁజేయు” మని చెప్పి

నాఁడట. వచనమై లిఁ జిత్తగింపుఁడు: — ఏ కాదశసర్గప్రారంభము: —

క. సీతాసాంత్వనపూర్వక, ఘాతుకరక్షస్సమూహ ఖండనవార్తా
జాతాదరవన్యాచర, చేతనయనాభిరామ శ్రీరఘరామా.

దండకారణ్యంబునఁ జనునపు డగ్రభాగంబున శ్రీరామదేవుండును మధ్యంబునందు సురుధ్వనుయగు సీతాకాంతముఁ బిఱిదిదెస బాణబాణాన నంబులను పాణిచేరానించు లక్ష్మణుఁ డచువర్తించి చనునపుడు నారాజకుమారు లిరువురు నానావిధములగు పర్వతములమధ్య ప్రదేశములు వనములుమితమింతలై రమణీయములగు నదులుంజూచుచు సీతాకాంతామణితోడంగూడి చనునపుడు ఆనదీమధ్యభాగమునఁ జెలువలరు నిసుకదిబ్బలందు సంచరించు బెగ్గురులు జక్కవలు జలంబునందు జనితము లగునీరుకోళ్ళు నీరుకాకులతోడంగూడి తామరలచేఁ దనరారు కొలంకులు గుంపుగుంపులుగ సంచరించు జి,కలను మదగర్వితములై గొప్పలగు కొమ్మలచేఁ గొమఱొప్ప వృషభములను గారెరుపోతులను వనవరాహములను జెట్లరు విఱిచి పడవైచు వేతుడములను నవలోకించుచు దూరంబగు మాగ్గంబురుం గడచి సూర్యు డస్తగతుండగు సమయంబున సహస్రదళములచే సుకులంబగుపద్మములు నూలురేకులచేఁ బాలుపలరు పుష్పరంబులనెడి తామరససహితంబును సమీపదేశంబున సంచరించు సామజములచే సమలంకృతంబును.....యోజనదూరవిశాలం బగుతటాకంబు నవలోకించి ప్రసన్నజలంబురు రమణీయంబునగు నాతటాకంబునందు గీతంబు వాదిత్రంబు నాట్యవీణయు మర్దలంబు పిల్లగ్రోవి కంచుతాళం బనెడి చతుర్విధ వాద్యములనాదంబు వినంబడునపుడు నచట నొక్కనిం గానక.....ఇట్లు 151 పత్రములలో నారణ్యకాండము గలదు.

పరిషత్తులో—బాలాయోధ్యాకాండములును గలవు.

(35) శ్రీబాలగోపాల శతకము. గ్రం. సం. 901.

ఈశతకము పుసులూరి యుమాపతికిని బాపమాంబకును సుతుండును, శ్రీమదాత్రేయగోత్రుండు నగు సోమనామాత్యునిచే రచియింపఁబడినది. అష్టోత్తరశతసీసములతో నలరారుచు గ్రంథము సమగ్రముగ నున్నను, గ్రంథకర్తనివాస మెచటను దెల్పఁబడి యుండలేదు. గ్రంథకర్త కాలమును సూచించు నితరకపులుగాని రాజులుగాని వర్ణింపఁబడియుండలేదు. గ్రంథాంతమున 'శోభకృతు నామసంవత్సర మార్గశిరబహుళ ౬ జయవారం పోడూరి సూరప్పగారి మనుమలు రామప్పగారికుమారుడు మృత్యుంజయుడు అను వారు నిత్యపఠనార్హమై ప్రాశ్నిమాతృక చూచి కస్తూరి సోమరాజుగారి కుమారుడు వెంకన్న.....వ్రాసెను'...ఇం దుదహరింపఁబడిన శోభకృతు

సంవత్సరము క్రీ. శ 1743 నకు సంపాదించిన శతకము 18 శతాబ్దమున రచియింపఁబడియుండవచ్చు నని తోచుచున్నది. శతకమందలి శైలి సరళముగ నున్నను గ్రంథపాత తేఖక ప్రమాదములతోఁ గొన్ని స్థలముల ననన్వయముగ నున్నది. నీలశైలపాలుఁ డగు గోపాలబాలు నుద్దేశింపఁబడుటచే గ్రంథ మాప్రాతమున రచియింపఁబడిన దేమో యనుసంజేసా మొదపుచున్నది, గాని, యిదమిత్థ మని నిర్ణయింప వలనులేదు. శైలిని చెప్పుటకై యీ క్రింది పద్యముల నుదాహరించుచున్నాము.

సీ. శ్రీ సుభద్రాకృతిఁ జెలువొంద లచ్చికిఁ బ్రాణేశుఁడయ్యె నేపరమపురుషుఁ
డవని నీలాచలం బనెడివైకుంఠంబుఁ బాలింపుచుండు నేభద్రమూర్తి
పతితపావనయశః పాండురచంద్రికా ధవళితాజాంబుఁ డేదైవరాయఁ
డపవర్గదానదీతొంకమై భువనైకపావనం బెవ్వని పాదయుగము
అట్టిసిపాదములకు సాష్టాంగవిసతిఁ, జేసి కీర్తింతుఁ బురుషార్థసిద్ధికోటకు
బాలగోపాల కరుణాలవాల నీల, శైలపాలవనీపాల చారులీల.

సీ. గోపికాకుచకుంభ కుంకుమారుణహార కలితవిశాలవక్షంబువాని
రాస కేళికళావిలాసకుతూహలారంభసంరంభవిభ్రమమువాని
గోపికాగీతానుకూలనృత్యక్రమ ప్రకటహస్తావలేపములవాని
కటకనూపురర్పణత్తారానుగత కరతాశప్రబంధకృత్యములవాని
గొమరుగోపాల కాకృతిగొన్నవాని, నిన్ను భజియుతు నామనోనిలయమందు.

సీ. ఇందీవరశ్యామ సుందరాంగముతోడ శిఖిపింఛభూషిత శిరముతోడ
మాణిక్యమణివర వేణునాదముతోడ రమణీయపీతాంబరంబుతోడ
గోపాలకాకృతి కొమరుప్రాయముతోడ వరహాసితాస్యపద్మంబుతోడ
పనమాలికాగంధ పక్షఃస్థలముతోడ నవరత్నమయభూషణములతోడఁ
గన్నుదోయికిఁబండువుగాఁగమదికి, బ్రేమపుట్టఁగ సాక్షాత్కరింపవయ్యు.....

సీ. నిరుపమాగమసార నిగమాంతసంచార నవసీతచోరవందనము నీకు
సకలమరాధ్యక్ష సన్నతఫాలాక్ష తామరసాక్ష వందనము నీకుఁ
బతితపావననామ భద్రగుణస్తోమ దైవలలామవందనము నీకు
సకలలోకత్రాణ సత్త్వపాపారీణ దానధురీణవందనము నీకు
అనుచునానంద భావమగ్నాంతరంగ, జనితరతిసీకు నిత్యవందనమొనర్తు...

- చ. వెనకుపొలంతు లత్తైవువు వేగఁ గన న్నుచునో వ్రజంబు దాఁ
బెను నెతిగుంపుటి ల్లోరసి పెల్లు వడుం గఠినంపురత్నముల్
సను *నటుసేయఁ దద్దుఁము సన్నను దత్తుతి కేల చాలెడుం
గనుఁగొన నట్టి నైకగుణామిత సత్కణలంఘ మితయే. ౧౮౪
- క. వలఁ బాసిన జక్రవకవ, వలె జాలియ నెడయు మేలు బాగరుబొంగు
బులు వోలెఁ గుచము లగపడ, బలుటొమ్ముపయి న్నెలంగుపయ్యెదజాటుక.
- చ. తెఱవకుఁ గెంపుఁగంట నెడత్రైవ్యని బాష్పఁణులు లత్తజీక
మురు వగుఁ దొల్తఁ గావితెలిముత్యములై మఱి వెండి యూర్పుఁ బె
క్కిమినఁ గందుమోవిపయి నాని వెసం †గయిపెక్కుఁ గెంపులై
నెఱిఁ జనుగట్టులక దొరసి నీటకుఁ గ్రాగిన పొవ్రజుబులై. ౧౮౫
- గీ. కన్నె కైదండ లేక ము న్నెన్నఁడేని, నడుగు వెట్టఁగఁజాలని యబల తెంపు
కతన లేనిదిజవమూనికడఁగినడచె, నహహపూఃబోలులధిక సాహసలుగారె.
- ఉ. అంతము లేని పంకజభవాండము లొక్కైడఁ దాల్చుకున్నీ మే
ల్వీంతలమాయ లొల్లని నవేద్యమహామహిమంబుచే నణ
స్వాంతమునందు లీలగ నహర్నిశముక భరియించునట్టియ
క్లాంతకుఁ దోడు గావలెనె కంతుఁడు తోడుగ నొంటి గ్రీకుడునే. ౧౮౬
- వ. ఇట్లు చని యంత. ౧౮౭
- క. నవరసఫలరుచితోషిత, కవిరాజము సుప్రసాదఘటితము నగుచుక
ధవళాక్షి సమృతం బగు, కవిసత్ప్రతిభోలు కేళికావన మొందెక. ౧౮౮
- సగ్ధర. చిగురాకుఁజచ్చుమంటక జిగిదళుకొని పిఁజించి పూఁగమ్మచుమ్ముల్
మొగిసుల్లెట్టి మింట న్నుసరుతెరువునం బువ్వుఁడేనెల్ జడి న్నుం
పఁగ మేల్పంపంగిపువ్వుంబదువు రవితతు ల్పర్వఁ గల్పాంతకాలం
బుగతిం బొల్పారుకోనం బొరపడుచు వడి న్నూర్చిలఁబాటియంతక ౧౮౯
- ఉ. తెప్పిటి యెట్టకేల కేటు దెల్లినఁ బైపయినుండి పూవిరుల్
గుప్పిల నున్నుమేనునను గొబ్బున బొబ్బలు లేవఁ గ్రిదటం
బుప్పిడి సోకి పాదములు పొక్తఁగఁ జేతులఁ దోగితోగి చే
యప్పటియట్లు పొక్కినను హయని యూర్పుచుఁ బొర్లిపొర్లి యుక. ౧౯౦
- ఉ. అంతట నొయ్యి లేచి చరణాబ్జములం గనకాబ్జవత్రపుక
దొంతర దానినూలుకొని నూల్కొనఁ గట్టి జరంగుచు నద్ది

- జుతిలె నక్తటా యొడలు చెచ్చెర వీడఁ దలంచినన్ తుణా
బింతట నిల్వఁగా దొరగునేమొ యిటేలొకొ దాటి వచ్చితీక. ౧౫౩
- వ. అనుచుఁ జుతిపునుఁ గనువిచ్చి కనుంగొనఁ గట్టెనుట నంత. ౧౫౪
- ఉ. తామరతూడునాళములఁ దార్జొరు తుమ్మెద యిప్పుగుండు లు
ద్దామతఁ గూర్చి నల్లగినెతావులపుప్పొడిమందు గూరియన్
హేమలత ల్సుచూగ్నిశిఖి లేరుచుజానకిత్రా డమర్చి యా
పై మొగరంబుగట్టిన తుపాకులపె ల్లెలగోలుచూఁకలుక. ౧౫౫
- మాలిని. చికిలితఱుకుఁగఱు బ్లిల్లు జాళావ మొలామా
నికరపుఁబరుల న్రాణించుగేదాగిపువ్వ
ల్లుకఱకుమొనయీఁపె ల్లుపుగాఁ గూడి యచోచ్చఁ
బ్రకటత నెలగోలుంబారు వెన్నం జెలంగక. ౧౫౬
- సుగంధి. వచ్చతాతిడాలుతెక్తపక్తెరల్ చెలంగఁగాఁ
బెచ్చుపంచదార మెక్క బీరుమీఱు రంతులక
గ్రుచ్చి పాంథవైరకోటి గుండెలల్ల వేలఁగాఁ
బచ్చి దేటు మారుతేజిపాఁజు లొప్పె నాదటక. ౧౫౭
- ఉ. తుమ్మెదసర్పేణ ల్పొరయ దూఁకొని పుష్పరసోరుదానముల్
గ్రమ్మి భరమ్ముగాఁ గూరియఁగాఁ జిగురుజిగి మేలుధాతుచి
త్రమ్ముగ నొప్పుఁ బువ్వగమి దట్టపుడాలు మెఱుంగుఁగత్తులై
ప్రమ్ముగఁ గుంజకుంజరపుఁబుక్తులు రఁజిలె *నక్కజంబులక. ౧౫౮
- మత్తకోకిల. వల్లిరల్లిపిఁదధవక్రనిబద్ధకోకిలఘంటికా
వేల్ల దారవకీరఁ ఘోటకవిస్ఫుటోదయ కేవల
తుల్లసూనశరాస బాణమనోజ్ఞసూణసమగ్రతా
సల్లల త్తరుచి త్రభూరథసంఘ మాదట నొప్పుక. ౧౫౯
- శా. నానాసేనల సేగతి న్భువనసన్తాన్యాత్మజై త్రైకయా
త్రానూనంబుగఁ జైత్రమత్రివరుఁ డాయత్తంబు గావించఁ దే
జోనవ్ర్యం డసమాయధుండు నిజవిస్ఫుర్తి నివహించిన
జ్ఞైవం జాన యిఁకె ట్లొకో తెఱుమ చాత్మ నివచారింపుచున్. ౧౬౦
- మత్తకోకిల. ఇకనొక్కయుపాయముం గల దీరఁడు దసప్రాణముల్
గొంక నొక్కతజ్జీక మారింపుమఁ గూరి కాఱియ వెట్టకే

- నంకి లంతయుఁ దీర వేడెద నాతనిం బ్రియమందఁ ద
త్సంకటేషుశరాగ్నిదుస్సహశయ్యపై నొడ లేప్పుచున్. ౧౬౧
- క. మారుదయ చాలు నతనికి, మాటువలుక వెఱచు నొక్కమాటును దేటుల్
మారుతములు శుకపికభా, మారుతములు మదఁదనానమారుతము లొగ్గి.
- వ. అని నిశ్చయించి. ౧౬౩
- చ. పసిడిమితూరిగట్టుదిగువం దగు నెత్తమునం దఖాడ మై
పొసఁగు మెఱుంగుఁజచ్చదరపున్ జిగిరత్తుపుమేలుచట్టు పైఁ
బసగలకోనోఁ దభుకుబుగరేరంటులతోట కోటతో
ముసరి జవాదిపున్దువలపు దగ నూరెలపై బుగుల్మొనన్. ౧౬౪
- శా. పూవుదేనియకాల్వచెత విరిమాపు ల్పొన్నచా ల్మంచెగాఁ
గ్రేవ న్సంపెగగోరటల్ బెరయుచక్కి న్నల్లెగుర్విందపూఁ
దీవల్లుం *బలుద్రాక్షకప్పగల †పందిళ్లంటులోఁ దమ్మిపూ
బావి జెల్వగుచల్వచప్పరముగప్రంపూబలుందిన్నె పై. ౧౬౫
- శా. కందర్పం డిరవొందఁ బాంథవనితాకాం X తాంగధాతువ్రజం
బుదంట న్నడి గ్రుచ్చి త్రిప్ప వెన నాయాధాతువు ల్గిమ్మ నం
దందం బొందగు చెందొవ ల్కొదలుగా నట్లేర్చి పువ్వయు లా
రం దాఁ బాన్పు రచించి యందుపయి దాఁ బ్రాయోపవేశంబుగాన్.
- వ. ఒకటి విడి యుడుకుచుఁ బడంతుక పొడ గడలుకొన నుండి తనమనంబున.
- చ. తనమదిలోన నుంచుకొనఁ దాపము దుర్భర మయ్యె మేనున్
ఘనవనవహ్నిగ్రోల నగు ‡కాఁకకు నేగతి నైచె నొక్కొయ
వ్వనజదళాత్ముఁ డక్కట యబద్ధము దోచెఁ గ్విజరాచరాత్మహా
ఘనున కిదేలయబ్బు మయిఁగాఁక మరుం డిడునంచు జొలిటున్. ౧౬౬
- ఉ. అక్కట వేగిరంపడుచు నందితి నమ్మనంపనెజ్జలో
నెక్కినుశౌరి భేదపడునేరమి వచ్చె నటంచు లేచుచుం
జిక్కునె యిట్టివేదనకు శ్రీపతి యాశరరాశిమీఁదఁ దా
నెక్కిని సౌఖ్యమొందె నని నెచ్చెలి (వ్రాలెను) నెజ్జ మెల్లనన్. ౧౬౭
- గీ. మదనునాటవయ మ్మన మ్రగ్గునెలఁత, యాత్మవైషమ్య ముడిపిన దైన నింతిఁ
బాన్పువై ఖరిచేబాధపఱిచె నమ్మ, లెనయునొచిత్య మిల నచేతనము లెట్లు.
- వ. ఇట్టిధంబున వసంబునం గుసుమశరశయ్య మెలంగు మెలంగ నంతనక్కడ.

- ఉ. సుందరయాన యిందుమణిసుందరమందిరసీమ లేమికి
దందరఁ జెడి సుందరులు తద్విధ మొత్తము నీలవేళికి
జొందుగఁ జెప్పినఁ జెలులఁ బుల్కునఁ జూచుచు నుల్కి నెప్పుదిం
గొందల మది హఁ యెటఁ గోకకుచామణి యేగఁ జెల్లఁబో. ౧౭౨
- క. అని చెలుల దూఱుచును మది, వనటఁ గూరుచు లతాంగి వడి నచటచటం
గనుఁగొని చొప్పురయుచుఁ జెలి, ఘనతరశృంగారవనముఁ గనిచొచ్చి వెనక.
- చ. అడుగులజాడఁ జూడ మలయానిలపోతవిధూత మైనపు
ప్పొడి పయి సంతతం బొదపు పూవిరి తేనియవానఁ గానఁగా
న్నడమిఁ బువుంబొద ల్చిగురుమాపులుతావుల జోకమోక చొ
ప్పడు నిరపు ల్లొలంకుగమిపజ్జలు నన్నియుఁ జూచి యంతటక. ౧౭౪
- ఉ. ముమ్మర మైన మైనక లపూర్వపుటూర్పు కడిదివెట్టయుం
గ్రమ్మఁగ మిక్కిలిం గమలి కన్నకు నిర్గడ తీ వెజొంపముల్
*గ్రమ్మడి జాటుపువ్వులును గుబ్బచనుగవ వీమరత్నముల్
కొమ్మపదారమిదములు గూడఁగ నోచినత్రోవఁ దెల్పుఁగక. ౧౭౫
- క. అత్తైరువునఁ జన నొక్కడఁ, జత్తభవునియంపనెజ్జఁ జేరి బలువగల్
కుత్తుకబంటిగ నొంటిగఁ, జత్తము తత్తముఁజెందఁ జుతిలుదానిక. ౧౭౬
- చ. పగలొనరించుతేని సెక ప్రమ్మినలేదొగతేనిరేకతోఁ
దగవున కేగుదాని సెకదాలుపువేలుపు సోక జోకవో
నొగిలినపూలదండ పగ నూల్చెనుదాని నసాస్త్రతాంగి యె
జగి X విడనాడు కాకవితచిన్నతనంబు వహించు నెచ్చెలిక. ౧౭౭
- సీ. వీరులు ముయ వచ్చి + వె (ననంగు) ఖుబవీమఁ గలకంఠకలకంఠగానతతికి
ముసుఁగునెట్టఁగఁబూని వెనఁద్రోచుబటియంటమాధుర్యమాధుర్య మధునిసృతికి
సీ త్తరించియు వెండి + సీ త్తరింపమిఁ జెందుఁ బల్లవపల్లవధల్లహతికి
వడఁకిముమగుడ గొఱపాపాటు మలయాగమలయాగమసమీరచలనకృతికి
నిట్లుదొలుదొల్తభయపడియెఱిగియ్యుతఁ,దనువుదొఱఁగంగఁదలఁచినదానికట
మారుచెయ్యులకేలొకోమాటికొనఁగ,ననుచువెచ్చగనూర్పుచునడలుదాని
చ. కనుఁగవ విచ్చి చూచు మదిఁ గన్నడుఁ గృష్ణుఁ డటంచుఁ జెగటం
దనరుతమాలసాలరుచిధట్టము దాన్లొను రిత్త కాఁగిలి

*గ్రమ్మడి-మా- కురుమడి. లక్ష్మీపతిగారి భారతవ్యాఖ్య. గ్రొమ్మడియనివ్యవహారము.

X వడనాడు + వె...ల్లఁగు- సీత్యరింపఁగ.

చినఁ దనచేతిలోఁబడఁమఁ జెన్నటి కన్నుల నీరు *నించి వం

(డి) ననలపాన్పుఁ జేరి విధిఁ దిట్టుచు వెచ్చగఁనూర్చు నెచ్చెలిక. ౧౭౯

క. ఉడుగనికన్నీర్వలదం, బడి జాతెఁశయ్యఁ జూచి పాపపుదైవం
బాడలిచట విడువ X నియఁడు, చెడఁజూచెఁడు గటకటాయినీయనుదానిక.

ఉ. అత్త మొలు జెలంగెఁడుమహావసరంబు కరంబు చేగచే
హాత్తి హరింప మున్ను మన సాదినవాడవు మచ్చుబోలులక
రిత్తమొల నైలంగ విహరించుట నీమది కెల్ల దోఁచునే
దత్తురకాడ యుచనఁగఁ దల్లియ నీవొనరించు తెన్నఁడో. ౧౮౧

ఉ. పల్లవవృత్తి వీ వధరపల్లవఘాతకు మ్రొగ్గు టేటికో
పల్లవమున్ హసించు జిగిపట్టెది యుచునో తత్సమాసము
వల్లభ పంచమీఘటన వర్తిలఁజేసితి యుచు నే నన
నైల్లనఁ బాట మోవి గొని మేలగు కెప్పులు నిండు తెన్నఁడో. ౧౮౨

చ. కలికిమిటారిగుబ్బచరుగట్టుల వ్రేగున కోర్వఁజాల వి
చ్చలు త్తణమాత్ర నామెడఁ బొసంగఁగ నిల్పుదునో సుధారసం
బు లొలుకనీక మోవి పలుమోపున నాచుదునో యి కేమి కా
వలె నది గూర్తునంచుఁ దమివాఱఁగ నిట్లలరించు తెన్నఁడో. ౧౮౩

చ. తఱఁపున నిల్చుచు న్నచుతఁ దాలిమి నిల్పఁగలేక కాఁగిట
న్నిలుపున గ్రచ్చి మోముపయి నెమ్మెగ మూఁది యు మోవి తేనియ
ల్పలుమొన లాని చెక్కుఁగవఁ బల్లఱు గీటుచు నంతఁ గేల్లిమై
యలరులపాన్పుపైఁ † బెరఁగియాడుట యెప్పు డాకో మనోహరా ౧౮౪

చ. మగని ‡ మెఱుంగుఁజేల మిటు మార్పడఁ గట్టితి వాతఁడు న్రయ
మ్ముగ భవదీయవత్త్రుఁడు బూన నెఱుంగ రిదేమి విత యి
త గలవటే సమాటములు నాతిరొ సన్నకుసన్న పోయి పూ
ర్వగతిఁ బొసంగరాదె యని రామ లనంగ మెలంగు తెన్నఁడో. ౧౮౫

చ. అని పలమించుదానిఁ దరు వారయ నెంతకడిందియోజ ది
ట్లును విడ దార యు చిటునటు బొరలాడెఁడుదాని నింక న
స్సనిసఖరాత్తు దూఱికొనఁగాఁ బనియేమి దయు దొలంగెఁగా
నెనరుది నీలవేణి యని నెవ్వగవెల్లి ముచుఁగుపైదలిక ౧౮౬

*నింకపెం.....ననల. X నివ్వకు ‡ పెరుకువారుట- మూ. పెనఁకువాడునియు నన
వచ్చును. † మెలంగుటేల-

- గీ సకలభూషణలక్షణసంగమంబు, వీడనాడుచుఁ జూడ్చికి వింత యగుచు
లలితవైఖరి గనియున బ్రుఁబుగాఁగ, సదృశవస్తు నిబంధన సడలుదాని. ౧౮౭
చ. అనయము మారుఁ డేయుపుప్రటమ్ముల నెమ్ములు గాఁడి వాడి నె
మ్మనమున వంతఁ జితిలుచు మక్తువఁ జెక్కిటఁ జేయుఁజేర్చి నె
క్కిను (పెను)వేదురందు ననుఁగున్నవలారతనంబుఁ జూచి గ్ర
క్తున భయవిహ్వలాత్మ యయి క్రొవ్వెఱుఁగారు విఠారికత్తెలక. ౧౮౮
ఉ. సందడి చెందకుండ నొకచాటున నుంచియ సీలవేణి తా
ముందుగఁ బోయి కౌఁగిటను ముద్దియఁ *జేర్చి ముఖంబుజంబుపైఁ
జిదునునుంగురు బ్రతగఁ జేరిచి చెక్కిట నిచ్చులాబుగాఁ
బొందిన మేలు కేల్లిగిచి పొందుగ విదులు సింద నిట్లనుక. ౧౮౯
ఉ. అమృతచెల్ల చెల్వ శ్మణమైన నయస్యలఁ బాయ వెన్నఁదై
నమ్మతి వారికన్నఁ దమి నాఁపయి నెక్కుడు గల్గుదాన వీ
విన్నెయి నొంటి రాఁ దగునె యీకడుగోలపు నీకడిందివై
దమ్ము లిఁ కేమనందగుఁ బదమ్ములు పుష్పాడి కెట్లు లోర్చునే. ౧౯౦
ఉ. పల్లవసంగతి నైలఁగుపంచము లుండెనుచోటు మాటకే
యిల్లడ మైన బేరజము లీఁగెనుమాటు విమాళిపాటు అ
పిల్లడితాపు చూడఁగనె బెట్టు హరించెడినుచ్చు హెచ్చి సొం
పిల్లెనుక్త యక్త యిది భీతిల కిచ్చటి కేలవచ్చితే. ౧౯౧
క. సగువారి నెఱుంగవైతివి, తగ వారడిపాలు సేయఁ దలఁచితి వయ్యో
మగువా యిలటి కట్టిడి, తెగు వాను మటంచు నెవరు దెలిపిరి తల్లీ! ౧౯౨
క. శయ మానుచుఁ జెక్కిట సంత, శయ మానఁ బనేమికుసుమశరువలననయో
భయమా నపలా నీకు నభయ మానలినాఁతుఁ డిచ్చుఁ బరమార్థముగక. ౧౯౩
చ. సకియ మరుండు నీదుకనుసన్నలవాఁ డటె యొక్కకుత్తు కై
పికము శుకమ్ము నీడలుకుఁబేరిమి దాటఁగలేదు నీదు న
డ్డి కనుగుణంబు సంచగమి; కీవి వసంతుఁ డలంతి నీవనీ
పకుఁ డటె సడ్డచేయుచు భవాదృశ క్షిల్లులు రాఁగ నర్హమే. ౧౯౪
క. మొదట ననంగుఁడు మదనుఁ, డదనున విరియంగఁబాటునట్టివి శరమ ల్
వదల వవి మృదులవిషమత, మదనువలన భీతి నీకు మది వలదమ్మా. ౧౯౫

ఉ. నీరపరాగదోషముల నీటు దొలంగంగఁ దాఁ బయోయమా
బీరుదిరాపుఁ గన్నులను నీ డవఁగూకక యును: దొల్తఁ ద
న్నీరజజాతికి దవము నేఁడు ఫలిచెఁ గదే కటాకటా

నీరపరాగము ల్గలిగి నీ టటు నీకనువోయి సాక్షిగఁ

౧౯౬

చ. చెలువరొ పూత్రదేవ బలుచిత్తశి నైనరు మార కెప్పుడు
స్వలయును చును: బుప్పొడినుమారుము నేగతి నోచ్చితస్తు సా
కులమదబాధరప్రకరకుట్టన నైవఁ దొలంగ కెంతయు

గలయఁగఁ బప్పు తే నెజశి*కార్యయ మార్యయ దాం నైచితే ౧౯౭

సీ. జలమున జీవిదుజలజనాశంబులు దినుమదగతులు సాధిల్లుచోటు

నతిరక్తముఖిత సంతతసత్ఫలచ్చిద నడవకల్లరులు నన్తాపనిక్త

కనుగొంపుగదురఁ జొక్కపుతేజగుర్వొకిచి మరుసినాగులు చెలఁగుచాయ

మలినచ్చదము: బూని చుఘుమాత్ర వాసన సొట్టుచుత్తా? మెపెక్కుమక

యాటను మెలఁగంగఁ గటక పేమిటికి వచ్చి

తో ఘనమృగాలభుజకాండ యోసుబిబ

దకనవసన యోకిసలయతరుణచరణ

యోసురభిళాంగి నెమ్మది నోటలేక.

చ. మెలఁతరొ కృష్ణుపై మనసు మెత్తని దొతకడిది యమ్యెనే

కలితమృకుత్వసంపదల గాదిలి చందురమామ యాదిగాఁ

గలసుకుమారవస్తుప్రలఁ గా దరు నిచ్చెలువపుమేరు నేఁ

జెల యిలువంటి బల్కెటికిచేష్టలఁ బెట్టఁగఁ బట్టె నక్కటా. ౧౯౮

క. గురుశిక్షచే మహాగమ, గురుచుర్గము గనియె మున్ను గురుకుచ యిపుడు

బరికింపఁ గనియె మత్తధ, గురుశిక్ష మహాగమాపు గురుమర్కంబుల్ ౨౦౦

గీ. అతిఘనాగమసంబాధ మతివ కమరె

నతిఘనాగమసంబాధ మబలఁ గన్న

యినుఁడు చెందఁదొ చాయయు నెనయలేదొ

కారణగుణులు కార్యులు గనఁగరాదొ. ౨౦౧

గీ. కృష్ణునందు సరాగత గీలుకొన్న

యింతి కపరాగసాగత్య మెట్లు పొసఁగు

నెన్నగఁ బరాగ మెప్పుడు సహించునింతి

కిప్పుడు దాని సహించుట యెంతయరుదు.

౨౦౨

గీ. విమషి వభ్యర్హితపదార్థవేత్రి వీపు, తండ్రి బోలుచు మమ్ము సంతాపపడఁగఁ
జేయనేటికిఁ దల్లియా ఛాయఁబోలి, చల్లఁజేయవె మమ్ములఁ జంచలాక్షి.

వ. ఇట్లు పల్కుచు నాలోన.

౨౦౩

ఉ. అక్కట యెందునైన హరిణాక్షులు చక్కనివారిఁ గోరరో

మక్తు వెటింగి తండ్రి గరిమం బ్రియుఁ గూర్పఁగ వేరమంపరో

చక్కఁ గూడి యిట్టిపలుజాడలబూమెలు చూచినారమా

యక్కటా నీకుఁ గల్గె నని యాడెడు చేడలఁ జూచి వారలక.

౨౦౪

చ. కనలుచుఁ బల్కి పల్లు కసుగందని ముద్దులగుమ్మ యమ్మనీ

మనమునఁ గోరుకొన్న యలమాధపు నీధవుఁగా ఘటించు నీ

జనకుఁడు * నేఁజాతేపా యతిసౌఖ్యము నొందెను తెల్లవాతినం

గనుఁగొనువారు మెత్తురు వగ్గొని తెుపున కిట్లు చొత్తురే.

౨౦౫

చ. పొలఁతిరో యాఁడుచందమునఁ బుట్టినవారికి నెల్లఁ గోరికల్

గలయవె నీకె యన్నటులు గా దిక నే మని యంటివేని పైఁ

దొలఁకఁగనీక కూర్చి మదిఁ దొట్టిన గుట్టుగ మట్టు సేయుచు

నైలఁగుపొలంతి యెన్నఁదగుమేటి నెలంతలలోనఁ బైదలీ.

౨౦౬

క. కన్నుల నీ రేటికిఁ దెలి, గన్నులచెలి కొన్నినాళ్లు గడవం దగవే

కన్నుల మూతం జేకొని, కన్నులపిల్చానిబారి గడచెడు పిదపక.

౨౦౭

మ. అని సి గైక్కుఁగఁ బల్కినం దరుణి యయ్యబ్బాక్షికఁతంబున

న్ననుఁగేల్దమ్ములు గట్టిగాఁ బెనఁచి కన్నుంగోనఁ గ్రొవ్వేడినీ

ర్దొనక న్నాడినమోము దమ్మి చెలిమద్దం జన్నుఁబూబంతులం

దను వొత్తిల్లఁగఁ జిక్కఁ జేర్చి కరహించిందం బల్లు మందంబుగక.

౨౦౮

†ఉ. కాకలుముంచు మేనుగలకట్టిడితండ్రికిఁ బుట్టునాకు మై

కాకలుగాక (సౌఖ్యములు గల్గు) నె యక్కట తప్పనంటిఁగా

కాకల కోసమై కొఱఁతఁగాంచిన నోములు నోచునాకు బ

ల్లాఁకలు గాక యాజమున కాంచెనె కాకలు తత్తనూజయై.

౨౦౯

ఉ. సానలుపట్ట నోర్పు నినుచక్కని కూతురఁ (గాళియోరగా)

నూనఁపొనలచ్చటల కోడని గ్రియేటికి ముద్దుఁజెల్లెలక

* నేఁజాతేపే కరక. మూ + చూ ౦౩వ పద్యముపోలికి. గ్రియట్టికి- మూ.

హానికి మూలమై జగతి నాడిక కోర్చినజేనోడఁ గా

నేని భరింప నావశమై యిట్టి యయోగదవాన్నికీలఁ.

౨౧౦

చ. ననుగనినట్టివారలకె నావయిఁ గూర్చి యొకింతలేక య

వ్వనటఁ దొలంగఁజేయుట యవాస్తవ మై యిటు లుండుకోఁగ ని

ప్పని మది మీకుఁ బట్ట దని పాల్పడి చెప్పఁగనేల యిద్ది మీ

కసభిమతుంబ యేని రుచి*యబ్బునె గ్రక్కున నీదృశోక్తులఁ.

౨౧౧

క. అటువంటితల్లిదండ్రుల, నిటువంటి యనుంగుఁజెలుల నే నందుటఁగా

యిటు లాప దెడసి కోరిక, చిటుకురు మనకుండ నమరి చెలువదితిఁగా.

ఉ. నీలరుచు ల్దొలంకు సురనిమ్నగఁచెగట దర్శచంద్రికఁ

మేలగుదచ్చినాదముల మెచ్చుగ నప్రజకన్నమూకు లే

వేళ నుతుల్ ఘటెంతు రతివేలమదీయమనోవ్యథాభిదా

లాలసతం జనించి యతిలాలితిఁ జెందెను మీదుకీర్తులఁ.

౨౧౩

సీ. కన్నవారికిఁ జెప్పి కరుణ వుట్టఁగఁజేసి తలఁపు చేకూర్పరే తల్లులార

మీ రైన హరికి నామేనితాపముఁ దెప్పి యతని నిం దుపరే యమ్మలార

ము న్నిట్టికార్యంబుఁ జెన్నుగా ఘటియించు చెలువల వినరఁటే మెలఁతలార

భాగ్యవంతుల కిల బ్రాణవానము మీచు పుణ్యంబుగలదటేపోలఁతులార

నే విశేషించి మీదాన నెలఁతలార, మనసు మీదెంతకటికెయ్యెనుగువలార

యనునయంబునఁ దీరునే వనితలార, తాళఁజాలను మీయాన తరుణులార!

సీ. వెతకింతకైనఁ దాల్చితి నయో నేఁజెల్ల నేనెంతకటికినే నీలవేణి

యాఁడుఁబుట్టుకఁ జెందినట్టి యితులకెల్ల నీలాగు లేదటే నీలవేణి

యెటువంటిపని యైన నీడేర్పఁగల వని నెమ్మి నమ్మితి నిన్ను నీలవేణి

కూర్చిచే నుండెను కొమ్మలలోఁ జాల నెనరుదానపుగడే నీలవేణి

నీదునెన రెందుఁ బోయెనే నీలవేణి, నేర్పుచే గార్య మీడేర్పు నీలవేణి

యేల యావట్టిమాటలు నీలవేణి, తాళ హరియాన యి.కనేను నీలవేణి.

ఉ. చక్రైరవిల్లుఁ డేముసుమసాయకపక్తిఁ ద్రపాభిరూపముల్

గ్రక్కునఁబోకమున్నె చెలికత్తియ మొత్తము సేయానారడిం

జిక్కుగఁ గబల్లు లంగడికిఁ జేరకమున్న స్రీయంబుగాఁ బ్రియు

న్నక్కున గారవింపఁ గలయంతకు నోచితిసంపె నెచ్చెల్లీ.

౨౧౬

సీ. మాధవాధరసుధామాధుర్యమునఁ దేలు వంశంబుజన్మంబు వడయనైతి
హరిభుజాంతరవాసనిరతి నింపార హారమణిస్వరూప మై యమరనైతి
యాదవమాళిమోహసితాపాంగకలాపంబు నై యేని యోపనైతి
గమలామనోనాయకమనఃప్రియోద్దామమాధవినై యెట్లు మలయనైతి
నకట వీనిలో నేదైననొకటియైనఁ, బొంగును బ్రియాంగసంగమాభంగసుఖము
తపనసుతనైతి దాపంబుఁ దలఁగనైతి, జెలులుమీచేతిరట్టుచేనలయనైతి.

క. వలపు పగవార్తికైన, స్వల దది యెటులన్న నట్టి వలపున మేనం
దొలఁచెడుఁ బ్రాణము లీగడ, నిలుపుటయేగండమయ్యె నిక్కము చెలువా.

గీ. ఒరులవెత యొరు లెఱుంగ రా నుర్వి ననుట
నిజ మనుఁగుఁజెల్వలే రవ్వ నెఱవఁజొచ్చి
రకట మదితాప మిటు మీకు నరసి తెలియఁ
బడదు మోచ(వాఁడెఱుంగ)గుఁ గావటిభరమ్ము. ౨౧౯

చ. పతులను గోరు నెల్లరకుఁ *బాటులివే యయినట్టులైన నీ
సతులు చెలంగి నన్ను నెకసక్కెము లాడుదురే యిదంత నా
కత యగుఁబోలు నెట్లయినఁ గానిము ప్రాణము లిప్థ మేన ను
న్నతఱి గదా యి కెవ్వరు నసంగల యాడిక లబ్ధిగోచనా. ౨౨౦

గీ. కౌర యప్రస్తుతప్రశంసాన్వితంబు, పల్లునను వ్యాజనిందానిబద్ధనూక్తి
లలితసంగతభావ సేర్పొలయనన్ను, మీరు నవ్వుటయెఱుంగ నెమెలఁతలార

గీ. వనిత యథాంతరన్యాస మొనరు నెట్లు, మదికి నిరపేక్షవస్తుసమర్థసమున
మదికి నిం పగుఁ గాదె నామాన్యఘటిత, భవ్యవస్తువిశేషసంబంధమమర.

సీ. కలదన్నఁ గలవానిఁ గలిమిచేడియతేనిఁ గరమున సుడివాలు గలుగువానిఁ
గడలినుండెడువానిఁ గరిఁగాచువగవానిఁగరుణసిల్కెడుచూపుగాంచువానిఁ
గలికినవ్వలవానిఁ గొస్తుధద్యుతివానిఁ గనఁగ నశక్యమా కతలవానిఁ
గనకంపురుచు లీనఁగలపచ్చడమువానిఁ గలుగుకాలం బెల్లఁ గలుగువానిఁ
గన్నప్రేతలవయసులు గొన్నవానిఁ, గన్నయితయు నవలీలఁ గన్నవానిఁ
గన్నులనుగమంచునెకమించుగన్నవాని, గాంతుగనోచునక్కంతకాంతకాంత

చ. అలదయయంతిఁ (బోలె) నను నంచితపుణ్య నొనర్పు మన్నలుం
దలఁపుము మాధవాప్రకృతతాకథసన్నుటభాగ్యుగా నయో

విలసితయానమాత్రమున విస్తృతి నొందకు మంచకైవశిఁ

వెలయుము తత్కృతోపకృతి వేగనొనర్చి క్రియాసహపతఁ. ౨౨౯

వ. అని తరణితనయాతరుణి యయోగశిఖిశిఖారణి యై పలుక నప్పలుకులు
(ములుకులు) వోలె మదికి నులుకుచిలుక నచ్చిలుకఁకొలికి యక్కలికికి
ధైర్యము గుదుర నెనరు గదురం దియ్యఁదనుబు ముదుర నిట్లనియె. ౨౨౯
సీ పంచత్వమే కొను బాణము ల్గొంచిన యతనుఁడు ని న్నేమి యనఁగలండు
*ఘనవైరమున మందగతిఁబూని వెల్లనా రాయంచగమి యేమిసేయఁగలదు
మధుసేవనంబున మాట పూచు పికాళిపలనిభయం బేమి వచ్చు నీకు
మధుపత్వమున భూరిమాలిన్యగుణవృత్తి దేవుభ్రాగములు సీతెరుప్రరావు
బహుళపక్షవిరోధి యా పంకజాది, జడత గుణగంధమాత్రంబు వడయుఁగాలి
వెక్కునపుమాటలాడుచుఁ జిక్కుఁ జిలుక, యుతమాత్రంబునీ కేలవతత్వ.

గీ. చెట్టు చెట్టున కొకకొన్ని చుట్టుకుండు
జెలచు చెలమకు నొకకొన్ని సేరుచుండు
మదనుసేనలు నీవంటిమానవతుల
ధైర్యకుచుక మగలిపఁ దలఁచునెల్లు. ౨౩౦

మ. వెడతూపుగమి నూలుపోగునను తీర్చిగట్టుదుం దుటనిల
గడికండ ల్పడ గానుగాడి రసము గావిత మిన్నాకముఁ
మమమాట బడఁద్రోచి గాలములఁ గ్రుచ్చుజేసి కందర్పని
బడఁతీ దుర్బలుఁ జేసి పుచ్చెద భయోత్పాతంబు నీకేటికిన్. ౨౩౧

వ. అని యూఁజిలం బలికిన నప్పలుకులయెడ ననాదరంబు చేసి వెడనవ్వు
నవ్వి యవ్విరిఁబోఁడి నీలవేణి కి ట్లనియె. ౨౩౨

చ. కలికిరా ప్రోడచేయిపు గాన నెమం బిడి యోట దీరఁగాఁ
బలికితి వింశె నీకు మటుమాట వచింపఁగఁ జాలఁ గుతుపూ
ములుకుల మున్నె నాయొడలు మోహము దాఁకి తొలుగుఁ బ్రాణముల్
బలువగ నిల్చి తింతవడిఁ బట్టఁగలే నిక నిక్క మోచెలీ. ౨౩౩

ఉ. కన్నులు మూసినప్థ పొడకట్టిన (నాథుని) గాఁగి వీరయం
చున్నుడువంగ నోరెగువఁ జూడఁగఁగి నీ దపు డేదనుంకియో

పన్నుచు వచ్చు నాదుప్రతిబంధము వీధయు పంతులోనెఱుఁ
 నున్ననుచుం జలించును గనుంగవ విప్పుగ మాయ (మా) సఖి. ౨౩౧
 మత్తకోకిల. నీవు నాయెడఁ గూర్చి బోటివి నెన్ని నాపయిఁ గల్గినం
 బూవుఁబోఁడిరో నాచుకోరికఁ బొల్పు నొక్కరహస్యమే
 చూపె నీమది నెంతలే దని చూడ కప్పుని వేగమే
 చేవ దప్పక తీర్చె దేనియుఁ జెప్పెద న్నిను తత్త్రియన్. ౨౩౨

ప. అది యే మని యంటివేని. ౨౩౩

శా. సాక్షాన్తాధవగాత్రసంగతికి నోఁచం గావునన్ దీని క
 జ్ఞాతుఁ గన్తురివన్నె జ్యౌభితనువన్తాంభోజపత్రంబుపై
 నక్షీణస్థితి వ్రాసి నన్నును దదీయాంచన్తహూదారస
 ద్వత్తోమధ్యమపీఠి రూఢిగ లిఖింపం జూచి యైనం జేటి. ౨౩౪

క. బిత్తరి చిత్తములోపలి, యుత్తల మొకకొంతయైన నుషిపెన నిటుగాఁ
 జిత్తము నిలువంగదవే, యుత్తమసుకృతంబు నీకు నొనరు నటంచున్ ౨౩౫

చ. పలికి గళ స్వరందరసబంధురగంధరసాంధబుభరా
 కలితరవంబులం బ్రసవకమ్రవినమ్రరసామ్రతామ్రకో
 మలనవపల్లవగ్రసనమంజుకమాయితకృత కాకలీ
 కలకలకంఠనాదములఁ గల్గి తటాలున నుల్లి యల్లియున్. ౨౩౬

ప. అప్పు డప్పల్లవపాణి కపటగోపికాపల్లవాదులక మెల్లం...దురంతసంతా
 పంబున నెంతయు నొల్లంబోయిన నీలవేణి తోడి నీలవేణులం గూడి కటక
 టుబడి చింతించి యీయింటికి సంతాపంబు బలవంతం (బలుతుల) నంతం
 బుఁ జెందనేర దీమెడఁ గొంతకొంత శాంతిబొంద శిశిరోపచారంబులు పచ
 రింపం దగు ననినఁ దత్సహితలై తత్సహితలు తత్త్రియాత్తచిత్తలై
 రయ్యవసరంబున. ౨౩౭

—కాళిదీకి జెలులు శిశిరోపచారములు చేయుట—

ఉ. తావుల మోక*మావిగమితావుల గొజ్జగనీరుయంత్రముల్
 క్రేవలఁ జిల్కఁగాఁ జిగురు †గేదఁగిపూదడిగట్టి పట్టివేన్
 వై పటలారుచెంగలువపందిరి చెందొవరేకనంటి క్రొ
 మ్మోవులచందువాపాగడమొగ్గల నిగ్గులచప్పురంబులోన్ ౨౩౮

సుగంధి. కప్పురంపుఁదిప్పు నొప్పుఁ గమ్మపైఁడితమ్మిమే

ల్పుపొడి న్ననించినట్టి పువ్వు సెజ్జమిఁదికిన్

అప్పుడంతఁ దెచ్చి, తెచ్చి రంబుజాక్షు లందఱు,

జెప్పరాని వేగ మూని శీతలించు వస్తువుతో.

౨౩౯

ఉ. సారసచంద్రానైః సుదీప్తానాం కేసరాభిరే

ర్పూరపరాగకుంకుమసముజ్జ్వలపల్లవహల్లకాచ్ఛక

న్లారతుషారసీరచినహారసయంజనపుష్పయంజరీ

హరము లాదిగాఁ గొనుచు వచ్చి కరం బరుదారునేర్పునన్.

౨౪౦

చ. మలయజకర్దమౌ బాడల మాటి కలాది మృణాలవల్లరీ

వలయచయంబు లంఘులను బాహువులు గదియించి వేసలి

న్వెలయఁగఁ దెల్లదమ్మ యిడి పెల్లుగఁ గన్తు కంధరంబునం

గలయఁగఁ బూసి యితి శివ్రక్రవణిఁ జేసి రనంగభీతికి.

౨౪౧

చ. మృగమదచర్చ యంతటను మేఘ నలాది పరాగరాగసౌ

భగకదలీదళంబుఁ గటిపై నిడి చెందొవపువ్వులెత్తుఁ బా

ల్పుగ నెదనుంచినట్లు సతి వొల్పె ననారతశోభక్తియౌ

గగురునిజాంతరంగ యగుఁగానఁ దదాకృతి దాల్పెనో యచన్.

౨౪౨

ఉ. అంగజఁ డంగనాఘనహృదంతరకర్పరసీమ స్నేహము

బృంగి నభంగురం బగుచు భాసిలఁగా దశపై దశాంతరం

బు గదియించి త్రోవఁ బరిపూర్ణతఁగాంచి యయోగదీప మే

చు గడు సుక్తుచుం గిసలసంఘటితవ్యఃసానిలంబునన్.

౨౪౩

సీ. పదములఁ జిగురాకు లొదవించి జంఘల స్థరమాణిలకము ల్బురువుకొల్పి

తొడల నరంటిద వ్వడరించి సాబగారుకటిపైఁ బరాగనైకతము నించి

నమముఁ బుష్పగంధంగి దొడరించి యారున జోకగాఁ గన్తూరిచేక దీర్చి

చన్నుల గుచ్చులు ల్గునరించి నెమ్మేరఁ జందనం బలది భుజుంబుల బిస

కాండమిడిచెక్కులనుజంద్ర ఖండమలది, వేణిశై నాలమునఁగూర్చి వెలదియంగ

సామ్యసదనత్పరీక్షావిచారణ బలె, జెల్వ లీరితిఁ జేసిరి శిశిరవిధులు.

చ. ఎడవక యితులెల్లఁ గదియించినపల్లవసూనగుచ్చులుతో

తొడరి వియోగవహ్నినైక దొట్టఁగ *జిప్సన నీరుదీసి యె

క్కుడు గమలంగ నవ్వు డుకోమలిగాత్రము వొల్చె నామరు,

డడరును దోహదక్రియకునై తవశీచిన లేతతీవనాన్.

౨౪౫

సీ. ఉరుతాపమీలద్వ్యగుత్పలంబుల మిత్రకరమాన్వనక్రియఁ గఱపరాదు

బగఁ బొగల్గొని మంట లెగయుడొందుబునఁ జువకన్నీ హంబు సలుపరాదు

కన్నీటివఱదలు గ్రమ్ము చన్నిట్టల ఘనసాగజలధార లునువరాదు

నిట్టూర్పువడగాలిఁ బట్టాను మైదీఁగ నల వహ్నిశిఖ నిల్పఁదలఁపరాదు

చండసుమ కాండతేజఃప్రచండకిరణ,

దండవిభవ

మోహబహుళాంధకారంబుముంచిజాతి, చ్యుగమంచునుఁదిలకమర్చింపరాదు

గీ. అతనుతాపంబు హరియింప నంగములను, జెలులు సేర్చివహువిధశీతలములు

నతనుతాపంబు హరియిం చెనంగవితతి, నతనుతాపంబుహరియింపవబ్బురంబు

గీ. జడములగుటనుసంతాపశాంతిసేయ, నంచు జెలులేలయిడిరిసుమాదికములు

జడతఁ గాంచినద్రవ్యము ల్లగతినియతి, గలపు సేయఁగఁ దస్తహత్తార్థమెట్లు

క. తనులతఁ బల్లవసుమములు, ఘనతం గొనునేని యతనుఘనశిఖి యేచె

దచులతతాపం బడఁచునె, ఘనములు నవియెన్ని కృష్ణఘనమే చిక్తన్.

క. ఈవిధమున నేర్పొప్పుఁగ, వావిరి శిశిరోపవిధులు వర్తించి యొకిం

తావెలఁదిఁ దెలిపి నగరికి, వేవేగం దోడి తెచ్చి వెలఁదులు ప్రితిన్.

గీ. పసిఁడియుప్పరిగె నునుబూఁ బాన్పుమీఁద

సకియ నిరవొందనునిచి హెచ్చరికమిగులఁ

గలితపూగ్ధకథాప్రసంగంబుచేతఁ

బ్రాహ్మ గడపురు నుండిరి ముద్దుచేసి.

క. మాయాసహాయసీతా, జాయానిరపాయభవ్యసాకేతపురా

ధేయ మునిగేయ జలద, చాఛాయలసత్తాయ సకలజగదున్నేయా. ౨౪౬

గద్యము. ఇది శ్రీమద్రామచంద్రచరణారవిందమిళిందాంతఃకరణపోలూరి మాధ

వయజ్వసముజ్వలత్కృపోక్షిత కటాక్షాపాదిత పాండిత్యాభరణ ప్రభంజన

వంశాభిరాకాశ శాంక నిరంతరారాధితవిచక్షణశశాంక అభివన నన్నయభ

ట్టారకాహూబలపత్యాహ్వయకవి మహోపాధ్యాయ భట్టారక ప్రణీతం

బైనకాళిదీకన్యాపరిణయంబుచుమహాప్రబంధంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీ రఘు. కాళిందీకన్యాపరిణయము.

—+—+—+—
తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీరాజమాళిహృదయ, స్ఫారాంబుజచంచరీక ప్రణమజ్జసతా
ఘోరాఘటిమిరదినకర, తానావల్లభవిరామ దశరథరామా. ౧

వ. మహాత్మా దివ్యచిత్తంబున నవధరింపుము. ౨

— ౧ సూర్యాస్తమయవర్ణనము. —

క. అంతట సంతటినెచ్చెలి, యంతర మగలుగఁ గూతునలమట గనుచు
గాంతి దొలంగుచు వ్రాలెను, జింత ననం దనదు కాంతి చెదరఁగ వ్రాలెన్

గీ. వారుణీసేవతనమదుర్వార*మహిమ, చుతకంతకుఁ దఱుగనొయ్యనవెనుకకు
మేచునొగులుగ నప్పుడుభానుమంతు, శధిక(దీన)స్వరూపంబునధిగమించె.

సీ. అనురక్తమండలుఁ డగుచుఁ బూర్వాగమ మూని ప్రబోధ మిం పొప్పఁజేసి
సర్వవర్ణాశ్రమాచారము ల్నడిపించి తా సత్పథంబునఁ దనరి నిలిచి
నలుదిక్కులను గరంబుల(చేత) నలరారి చక్రసద్విజృంభి చక్రనునిచి
కుముదంబులకుఁ బొంగు గ్రుంగునట్లు మెలంగి పద్మిని కామోదపటిమ గఱపి
కాలగతి వయసుమించినఁగడఁకదక్కి, శాంతిశైకొనియపరాగమాంతమంది
వసుప్ర శుచికిచ్చిపరరక్తభావుఁడగుచు, వఱలునానందవారిధివ్రాలెనుఁడు.

గీ. ప్రాచి పశ్చిమదిశ యుఁ జేపట్టి యూఁడు, బులిగాఁ దత్కరచ్ఛవిపట్టెనూర్వః
గానిచో నెదికతమన్యకాల మెడయు, నరుణియచ్చట సంజలఁబరఁగుచుండ.

గీ. చండమార్తాండరోచిరఖండవహ్ని, కీల నెంతయుఁ గ్రాగినఁ జాలఁజాల
నరుణియభజించె నాజరతాతపమున, దంశినెటుపెక్కెఁబ్రహ్మాండభాండమెల్ల

క. కొండలకు మేలుబంగరు, కొండలరాయనికి మైత్రి గొనకొనఁ జిపురుల్
మొండుకొనుమాపులకు దరు, పండములకు నట్టియెడఁ గచాకచి యమరెన్.

మ. తను లోకంబులు లోకబాంధవుఁ డనం దాఁగర్హసాక్షిత్వముం
గొను చతున్నతిఁ గాంచి కాలగతిచేఁ గుంతిభవతేజఁ డై
చని యవ్వారుణిసేవ శైకొనియె నుష్ణప్రాశుఁ డట్లాటచే
గనియెన్ ఘోరగభీరవార్ధిపతనాకారోరుపాతిత్వముఁన్.

- సీ సకలజగ చ్చరజంతుసంతానసంతతనేత్రైశ్చ సంతతులతోడఁ
జక్రాంగదాపత్యసరసాభిలాషసంఘటనైకహేతుభాగ్యంబుతోడఁ
దనుధారణక్రియాధావనుచ్చావచపక్షభృద్వాప్యహృతిభరముతోడఁ
బద్ధినీముఖిప్తభవ్యతరామోదకారణాదృష్టవైఖరులతోడ
నస్తమించెను జలరాశి నతిరయమున, వనధిజల వెల్ల నధికపావనతఁజెంద
దొలుతనుడి నెకునుడుపులఁగడలుకొనెను, బెడఁగఁబోడిమిగైకొన్న పెద్దవేల్పు
గి. అక్షిగతురీతి జనులుదన్నక్షిగతుగఁ, జలుపరైరి పితృప్రసూసంగియనుచుఁ
గలుషమదివోవఁగడిగికోవలయుననియె, వనజమిత్రుండువేగంబవనధిమునిఁగె
సీ. ఇనపాతకృత మైనఘనవివరంబునఁ బైకెమ్మ బాడబప్రభ యనంగ
జలములోనుండి యబ్బులుత్రోవ మీఁదికిఁ బొంగు లేబవడంపురం గనంగఁ
గాలుండు జక్రవక్తవ మది నేర్చుగఁ జింతించి పొడమించు చిచ్చనంగఁ
గుముదిని నిద్ర వైకొనకుండ నపరాశ వెలయించు దీపంపువెలుఁ గనంగ
నపుమసూర్యుండుహరిహరాటనతనితోడఁ, గొంతదవ్వేగియతఁడభిగ్రుకిపోవఁ
దీరమున నిల్చుగరుడని తేటయనఁగ, నింపుదభుకొత్తై సాంధ్యరాగంపుసాంపు.
- చ. అరయఁగ సర్వమిత్రుఁ డగునట్టి యినుం డరుగంగ నింక మా
కిరవులు సేరి సద్దఁగి యేకటి యుండెడివేళయే నిశా
చరుఁ డధికారి తాదృశులె సౌఖ్యము గాంతు రటంచు సంకుల
స్వరములు సేయుచు నివహగజాలము సేరుఁ గలాయసీమలఁ. ౧౩
- ఉ. తారలఁ బెడ్లియాడఁ బ్రమదంబున రా జగుదేర నింపు సాం
పార నభోరమారమణి యాకసపుంబలువేదిమీఁద వి
స్తారముగాఁగఁ గల్పసుమజాలము నించెను నా నభంబునం
దారక లుల్లసిల్లెఁ గలితవ్యతు లెల్లడఁ బర్వచుండఁగఁ. ౧౪
- క. చండారపతప్తవిశా, శుండాలము లుదధిఁ గ్రుంకి శుంభచ్చూడా
దండములఁ బైకిఁ జిచ్చుగ, నింజెడు శీకరము లనఁగ నెఱసెం దారల్.
- చ. పగ లొనరించు చుగ్రకరభావము గైకొని మమ్ము నేచుచు
దగు లయినట్టిపంకజవితానము నేమ నినుండు వోయె నె
వ్వగ మది మాకు మానె ననివారణ శీతకరుండు రాజు దా
నొగిఁ జనుదెంచు నంచుఁ జెలువొందెను మిన్నునఁ దారకాశ్రుజల్. ౧౫

ధాతువు	సంస్కృతార్థము	తెలుగుగర్భము.
కొను	స { గ్రహణే క్రయణేచ	గ్రహించుట క్రయముసేయుట
కొనుక్లాను	స స్వార్థక్రయణే	తనకైక్రయముసేయుట
కొనియాడు	స స్తుతౌ	స్తుతియించుట
కొనిపోవు } కొంపోవు }	స గృహీత్వాగమనే	గ్రహించుకొనిపోవుట
కొఱుకు	స దంశనే	కఱచుట
కొఱలు	అ పూర్తౌ	నిండుట
కొలు	స మానే	మానముసేయుట (ధాన్యాదులుకొలుచు)
	సేనాయాంచ	సేవించుట
కొప్పు } కొప్పు }	అ మదే	మదించుట
కొసరు } కొసురు }	అతికాంతాయాం స దానానంతరం పునఃకించి	మిక్కిలికోరుట ఇచ్చినవెరుక మరలఁ గొం
	ద్వేయమితప్రార్థనాయాంచ	చెమిమ్మనిప్రార్థించుట
కోడు	స తండులాదివివేచనే	బియ్యము మొదలైనవానిని బృథక్తరించుట
కోపగించు	అ కోపే	కోపపడుట
కోయు	స పుష్పాద్యపచయే	పుష్పాదులు చెట్లలోనుండి గ్రహించుట
	లవనే	నైరు మొదలైనవికోయుట
కోరు	స కాంతాయాం	కాంతించుట
	వరణేచ	వరించుట
కోరుకొను	స వరణే	వరించుట
కోరాడు	స వరాహాదీనామ్మదాద్య	పంచులు మొదలైనవి మట్టి తాళవికిరణాదా లుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తేనుఁగదము.
క్రోలు	స	పానే	త్రాగుట
కోల్పుడు	అ	స్వార్థవ్యపనాశనే	పోఁగొట్టుకొనుట
కోల్పుచు	స	నాశనే	నిశింపఁజేయుట
కోలుచునఁగు	అ	విజృంభణే	విజృంభించుట
కోల్పఁజేయు	స	రణోద్యోగకరణే	రణోద్యోక్తముగాఁజేయుట
కొకొను	గ్రా స	ప్రాగన్యదీయ స్వార్థస్య కార్యస్యవాస్వవశీకరణే	మున్నొకఁనిదిగానున్న యర్థ మునైనఁ గార్యమునైన స్వ వశముగాఁ జేసికొనుట
కొఁగిలించు	స	ఆలింగనే	ఆలింగనము చేసికొనుట

గ

గ్రక్తదలు	అ	భృశచలనే	మిక్కిలి కదలుట
గట్టించు	స	ఘట్టనయాపూరణే ఫలకేమష్వాదినా పూర్వ రూఢవ్యపనయనేచ	ఘట్టనచేసికూరుట పలకమీఁదమసి మొదలైన వానిచేత మొదటిరూపు మాపుట
గడు	అ	అతిక్రమణే	అతిక్రమించుట
	స	లంఘనేచ - గ్రా	దాటుట
గడించు	} స	ఆర్జనే	ఆర్జించుట
గణించు			
గండరించు	అ	ఆవిర్భావే	ఆవిర్భవించుట
గడిఁదరు	} అ	ప్రౌఢతాయా	ప్రౌఢుఁడౌట
గడిఁదీరు			
గతుకు	స	శునఆస్వాదే	కుక్క యాస్వాదించుట
గంతుగొను	} అ	మృతౌ	చచ్చుట
గంతుగొట్టు			
గదుము	} స	ప్రాప్తౌ	పొందుట
గదుముకొను			
గదురు			

ధాతువు		సంస్కృతాధము	తెనుగదము.
గదురుకొను	స	ధర్షణే	ధర్షించుట
గద్దించు	}	స	ధిక్తరించుట
గదమాయించు			
గద్దరించు			
	అ	ముఖాదేరుచ్ఛాసతా యాం	ముఖము మొదలైనవృత్తులు
గలతరించు	అ	ఆక్తికపులకోద్గమే	ఆక్తికముగా గగురువాడుచుట
గలవరించు	}	స	పాత్రజలవిలోడనే
గలబరించు			
గాడు			
	స	వేధనే	బాణాదులచేత గ్రుచ్చుట
	అ	విధతాయాంచ	బాణాదులు గ్రుచ్చుకొనుట
గారించు	స	ప్రీణనే	ప్రీతినేయుట
గాలించు	స	పాత్రేజలేనతండులాది షుపాపాణశోధనే	పాత్రలో జలముచేత బియ్యము మొదలైన వానిలోని అల్లులతోధించుట.
		మార్గణేచ	వెదకుట
గిచ్	స	నఖతోదనే	గోళ్లతోరక్కుట [ట
గింజు	గ్రా	స	కార్పణ్యముగ యాచించు
గింజుకొను	}	అ	ఆపదాహస్తపాదాదిక ర్షణే
గిజగిజలాడు			
గిట్టు			
	అ	మృతౌ	చచ్చుట
		సమృతౌచ	సమృతమాట
గిటిగొను	స	పరివేష్టనే	చుట్టుకొనుట
గిలుబాడు	స	చౌర్యే	దొంగిలించుట
గిల్లు	స	అంగుష్ఠతర్జనీభ్యామూ ర్వాదాచర్షోద్రహణే	అంగుష్ఠతర్జనులచేతదొడ మొదలైనచోటులఁ జర్చ
		నఖక్షతకరణేచ	మునుబట్టి లాగుట
			నఖక్షతమునేయుట. పండ్లు గిల్లెను

ధాతువు	సంస్కృతార్థము	తెనుగ్రంథము.
గీచు	స రేఖాకారక్షతే	రేఖాకారముగాక్షతముసే యుట
గీటు	స అసనే	చిమ్ముట
గీటుకొను	స సంకేతే	సంకేతముసేయుట
	ఛద్దనామారణేచ	ఛద్దనగాఁజుపుట
గీటుడఁచు	స మారణే	చంపుట
గీయు	గ్ర } స	రేఖాగ్రాముట
గీరు		
గీఱు		
	స ఫలాద్యాస్వాదనభేదే	దంతములతో ఫలాదుల నుజీకుట
	బాణప్రయోగే	బాణములుప్రయోగించుట
	ప్రహరేచ	ప్రహరించుట
గీఱుకొను	స సంకేతే	సంకేతముసేయుట
గ్రంకు	అ హైశ్యే	తగ్గుట
	మజ్జనే	మునుగుట
	అస్తమయేచ	అస్తమించుట
గ్రచ్	} స	కడ్డిమొదలైనదానిని లోచలి కిఁ దూర్పుట
గుచ్		
గుంజు	స హతాశ్చర్షణే	బలాశ్చారముగా నీడ్చుట
	వాసస్సహత్యపాణి	బట్టముదగఁజేసి రెండుచేతు లతోనుడుకుట
	భ్యానిన్ణేజనేచ	
గుజగుజలాడు	అ విధోజల్పనే	ఒకఁ విషయమై రహస్యము గాఁ గుంపులుగూడి మాట లాడుకొనుట.
గుంజలాడు	స హతాదన్యోన్యకర్షణే	బలాశ్చారముగా నొకనినొకఁ డీడ్చుకొనుట
గుటుక్తను	గ్ర } అ	చచ్చుట
గుండువేయు		

ధా తు మా ల.

ధాతువు		సంస్కృతాగ్రము	తెనుఁగద్యము.
గుండ్రించు	అ	పిత్తన్తోపేణిత్రభ్రమణే	పిత్తముచేతఁ బ్రేగులుదిరుగుట
గుడ్డు	స	ముష్టిఘాతే	పిడికిటంగొట్టుట
గుడ్డులాడు	స	అన్యోచ్యముష్టిఘాతే	ఒకనినొకఁడు గుడ్డుకొనుట
గుడ్డలించు	స	కుడ్డాతేనఖననే	గుడ్డలితోఁ ద్రవ్వట
గుడియించు	స	అవస్థాపనే	నిలుపుట
గుడగుడలాడు	అ	సగద్దదరోదనే	డగ్గుత్తికతో నేచ్చుట
		విఘోజల్పనేచ	ఒకనివిషయమైరహస్యముగా గుఱపులుగూడి మాటలాడుకొనుట
గునియు	అ	ప్రీతివిస్రంభాత్తద	చనుపుచేత మెల్లమెల్లగా నమందయించనాయూడుగుట
గుప్ప	స	గాఢావఘాతే	గట్టిగాదంచుట
గుప్పటించు	గ్రా } స	వాసస్సంహత్యపాణి	బట్టముద్దగాఁజేసి . రెండుచేతులతో నుదుకుట
గుప్పలించు		భ్రాన్తినిశ్లేజనే	
గుంపించు	స	ఈర్ష్యయావికృతభాషణే	ఈర్ష్యచేత వికారపు మాటలాడుట
గుబాళించు	అ	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
గుబుకు	}	స	ముష్టితాడనే
గుముకు			
గుఱుకొను	అ	ఉద్యోగే	ఉద్యోగించుట
గుఱువెట్టు	}	అ	నిద్రాయాంకంఠఘోషే
గుఱ్ఱువెట్టు			
గుఱ్ఱుచు	అ	అసమృత్యాకోపే	అసమృత్తిచేతఁ గోపించుట
గుసగుసలాడు	అ	ఉపాంశుమంత్రణే	రహస్యముగా నాలోచించుట
గెంటు	స	నోదనే	త్రోయుట
		అ	విషమచలనేచ
గెంట్లు	గ్రా	అ	విషమచలనే
గెట్టించు	గ్రా	స	ఘట్టనయాపూరణే

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుగర్థము.
		ఫలకేమష్యాదినా పూర్వహవవ్యవ నయనేచ	ఫలకమీద మసి మొదలైన వానిచేత మొదటిరూపు మా పుట
గలు	స	జయే	జయించుట
గేడించు	స	బహిరవనోదనే	అవతలికిఁ ద్రోయుట
గేలించు	స	అపహాసే	అపహాసముచేయుట
గ్రాచ్	స	ఖననే	త్రవ్వట
గొణుగు	స	ఉపాంశుజల్పనే	తనలోఁదాను మెల్లగామాట
గొనుగు			లాడుట
గొటుగు	స	క్షురకన్తణి	క్షౌరముచేయుట
గోఁకు	స	కలమాయనాచా	దురదతీరునట్లు గోళ్ళతోగీచు ట (కుండగోఁకెనను)
గోజు	స	ముహుర్వివేచనే	మాటిమాటికి వివేచించుట
గోజులాడు		అవిమోచనేచ	విడువనివాడగుట
గోజారు	స	ముహుర్వాచనే	మాటిమాటికి యాచించుట
గోలించు	స	స్నేహభర్జనే	చమురుపోసివేయించుట
చక్రాఘ	స	మారణే	చంపుట
చచ్	అ	మృతౌ	మృతుఁడౌట
చతికిలఁబడు			
చదికిలఁబడు	అ	విశీర్ణవతనే	కూలఁబడుట
చదియు	అ	చూర్ణిభావే	చూర్ణమగుట
చదువు	స	మారణే	చంపుట
చకువు	స	విద్యాభ్యాసే	విద్యయభ్యసించుట
		ఋతనేచ	ఋతియించుట
చను	అ	గమనే	పోవుట
		అర్హత్వేచ	తగుట
చనుదెంచు	అ	ఆగమనే	వచ్చుట
చప్పరించు	స	ఆస్వాదవిశేషే	రుచిచూచుట

ధాతువు		సంస్కృతాధము	తెలుగుగద్యము.
చమురు	}	స స్నేహతేపనే	నయ్యు మొదలైనవిపట్టిచి రాచు
చరుము		ఆచర్యనేచ	తడవుట
చఱ	}	స ఆస్సాలనే	అప్పుచుట
చఱు		ప్రహారే	కోట్టుట
		అయఃప్రభృతిశలా	అయస్సు మొదలగునవి పాడి
		కాకర్షణే	గించుట
చల్లు	}	స ప్రోక్షణే	ప్రోక్షించుట
		బీజావాపే	విత్తనము వేయుట
		వికిరణేచ	వెదచల్లుట
చల్లారు	}	అ ఊష్ణశాంతౌ	వేడితేనిదవుట
		అగ్ని శాంతౌచ	నిప్పుశమించుట
చలివాపు	}	స భయచారణేనసాం	భయముదీర్చి బుజ్జగించుట
		త్వనే	
చాచు	}	స ప్రసారిణే	ప్రసరింపజేయుట
చాటు		స విభ్యాముద్ధోవ్యసర్వే	విభిగానద్ధోషించి యందఱకు
చాటించు	}	స పాంక్షాపనే	ను దెలియజేయుట
చాచు		స శాశాదిషుర్హణే	సానమొదలగువానిమీద రా
			చుట
చాపు	}	స ప్రసారిణే	ప్రసరింపజేయుట
చారు		స ఖిలాదానమ్నాన్వ్యా	కళ్ళము మొదలైనవానిలో జీ
		దినాధాన్యాదీనాం	పురుకట్ట మొదలైనవానిచేత
		రాశీకరణే	ధాన్యాదులు ప్రోగునీయుట.
చాటు	}	అ పర్యాప్తౌ	పర్యాప్తమగుట
		శక్తౌచ	శక్తుడగుట
చాలించు	}	స కార్యవిరమణే	పని నిలుపుట
చాల్పడు		అ యావత్పతనే	అంతయుబడుట
చిక్కు	}	అ కార్ష్యే	కృశించుట
		లాభే	లభించుట
		శేషే	మిగులుట
		హస్తగ్రాహేచ	చేతికిబట్టువడుట

ధాతువు		సంస్కృతాధము	తెలుగుగ్రము.
చిక్చవ ప	అ	తంతూనాం షరస్య రమేశనే	దారములు షరస్పరము మేశనము గుట
		కప్తప్రాప్తా	కప్తమునొందుట
		మాస్త్రగాహేచ	చేతికిఁ బట్టువడుట
చిక్చకొను	అ	లగ్నతాయాం పరాధీనతాయంచ	అంటుకొనుట పరాధీనుఁడవుట
చిగిర్చు	}		
చిగిరించు		అ పల్లనోత్పత్తౌ	పల్లవిించుట
చించు	స	వస్త్రాదీనాం ద్వైధీక రణే	వస్త్రములు మొదలైనవానినిరెం డుగాఁ జేయుట
చిచ్చికొట్టు	స	జాలానాం ప్రస్వాపనే	పిల్ల కాయలనిద్రపుచ్చుట
చిట్లు	}	అ శుష్టఫలాదీనాం స్వత	ఎండినఫలాదులు తనకుఁ దానె
చిటులు		స్పృశబ్దిదళనే	ధ్వనిగాఁ బగులుట
చిటించు	స	కోపవికృతౌ	కోపము చేతవికృతమగుట
చిత్తగించు	స	బుధ్యారోహే	బుద్ధికిఁ దెచ్చుకొనుట
చితుకు	}		
చిరుకు		అ విశీరణే	విశీర్ణమగుట
చిరుపు	}	స మారణే	చంపుట
చిరుము		విశీర్ణకరిణేచ	విశీర్ణముగఁ జేయుట
చిందు	అ	స్కందనే	ఒలుకుట
చినుకు	అ	వృష్టౌ	వర్షించుట
చినుఁగు	అ	వస్త్రాదిభేదే	వస్త్రాదులు బద్దలగుట
చిన్నవోపు	అ	భేదే	భిన్నుండవుట
చిప్పిలు	అ	ఉగ్రమే	ఉరుకుట
చింపు	స	చేదనే	చినుగునట్లు చేయుట
చిముడు	అ	అతిపాకదూషితే	అతిపాకముచేతఁ జెడిపోవుట
చిమ్ము	స	అసనే	మీటుట
చిరుఁగు	అ	వస్త్రాదిభేదే	వస్త్రాదులుభిన్నమౌట
చిరుతలువారు	}	అ తేజోతిశయదగ్ధనేన	మిక్కిలితేజస్సున్న జూచుటచేతఁ
చిరుతలుగము		చక్షుఃపతిమాతే	గన్నులుచెదరుట

ధాతువు		సంస్కృతాగ్రము	తెనుగర్థము.
చిలుము	స	విశ్లేగకరణే	చిదుకునట్టులు చేయుట
చిటచిటలాడు	అ	కోపవికారే	కోపవికారము నొందుట
చిట్టుముట్టాడు			
చిలుకు	స	మథనే	మథించుట
చిల్లు	స	ప్రోక్షణేచ	ప్రోక్షించుట
చిలకరించు	స	ప్రోక్షణే	ప్రోక్షించుట
చివ్వు	స	తక్షణే	చెక్కుట
చివుకు	స	శైథిలే	శిథిలమౌట, అనఁగా, బ్రాతఁగిలు
		ఆస్వాదవిశేషేచ	ఫలాదులాస్వాదించుట
చీకాకుపడు	అ	వ్యాకులత్వే	వ్యాకులుండగుట
చీదరపడు			
చీను	స	నాసామలనిస్సారణక్రియాయాం	చీమిడి పోవునట్లు చేసికొనుట
చీరు	స	ఛేదనే	బద్దలుచేయుట
చీలు	స	ఆహ్వనే	పిలుచుట
చీలు	స	పంచాదిదశనే	వెదురు మొదలైనవి బద్దలవుట
చీవు	స	తక్షణే	చెక్కుట
చుట్టు	స	వేష్టనే	వేష్టనసేయుట
చుట్టుముట్టు			
చుట్టుకొను	స	పరివేష్టనే	పరివేష్టించుట
చుట్టవేయు			
చులుపుచు	స	దహనే	కాల్చుట
చూచు	స	దర్శనే	దర్శనము సేయుట
చూడు	స	దహనే	కాల్చుట
చూపట్టు	అ	దర్శనవిషయతా	అగపడుట
		యాం	
చూపెట్టుకొను	స	ప్రతీక్షాయాం	ప్రతీక్షించుట
చూపట్టుకొను		అనుపద్రవదర్శనావస్థానేచ	ఉపద్రవమురాకుండఁ జూచుచుండుట

ధాతువు		సంస్కృతాగ్రము	తెలుగుగ్రము
చెక్తు	స	తక్షణే	తక్షణము సేయుట
		ఉపగూహనే	దోపుట
		ఉపద్యుపఃఖిననే	పయిపయిగాఁ ద్రవ్వట
		ప్రతివపనేచ	రత్నములు చెక్కిననియును
చెక్తు చెదరు	ల	ఉషద్భుగే	ఉషద్భంగమగుట
చెంగు	ల	క్రీడాదిషుపరాభవే	ఆట మొదలైనవానిలోఁ బరాభూతుడగుట
చెంగలించు	ల	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
చెటాయించు(గ్రా)	ల	విరోధే	విరోధమవుట
చెట్టవట్టు	స	వివాహే	వివాహమవుట
చెడు	ల	కార్యవైకల్యే	కార్యవైకల్యమగుట
చెణకు }	స	స్పృశే	స్పృశించుట
చెణుకు }			
చెదరు }	ల	ఉత్పత్త్యకరితఃప్రసరణే	ఎగసియంతలను బ్రసరించుట
చెదురు }		సేనాపరాభవే	దండు పరాభూతమగుట
		చలనేచ	కదలుట
చెందు	స	ప్రాప్తౌ	పొందుట
చెనయు	స	స్పృశే	స్పృశించుట
చెప్ప	స	ఉక్తౌ	పలుకుట
చెమర్చు }			
చెమ్మటిలు }	ల	ఆర్ద్రత్యే	ఆర్ద్రమౌట
చెమ్మగించు }			
చెరువు	ల	ఉపగూహనే	దోపుట
చెరుగు	స	పరాపవనే	చేటతోఁ దవుడు మొదలైనది విడఁజేయుట
చెఱుచు }	స	కార్యవైకల్యకరణే	కార్యవైకల్యము సేయుట
చెరువు }			
చెఱలాడు	ల	వప్రక్రీడాయాం	దరికోరాడు
చెఱుము	స	లేపనే	రాచుట

ధాతువు	సంస్కృతార్థము	తెలుగార్థము.
చెల్లు	అ ఋణనిర్వృతనే	అప్పదీటుట
	ఆప్రతిబంధే	ప్రతిబంధము లేనిదవుట
	మృతౌచ	చచ్చుట
చెలగు	అ శోభాయాం	శోభించుట
చెలరేగు	అ అతివ్యాప్తౌ	మిక్కిలి వ్యాపించుట
	అత్యుద్యతౌచ	మిక్కిలి నుద్యతండువుట
చేకులు	హస్తగతే	హస్తగతమాట
చేకూటు	అ ఆనుకూల్యేచ	అనుకూలమగుట
చేకూడు		
చేటుముణుగు		
చేటుమూడు	అ దైవప్రాతికూల్యప్రాప్తౌ	దైవప్రాతికూల్యము పొందుట
చేడ్చుడు		
చేడు	న నికురణే	బావి మొదలైనదానిలోనుండి నీళ్ళుచేడుట
చేపు	అ క్షీరప్రస్నవే	పాలు ఉబుకుట
	న క్షీరప్రస్నవకరణేచ	ఆవు పాలుబుకరణేయుట
చేపడు	అ హస్తగతే	హస్తగతమాట
చేపట్టు	న అవలంబే	అవలంబించుట
	వివాహేచ	వివాహమగుట
చేమోడ్చు	అ ప్రణామే	మ్రొక్కుట
చేయు	న కరణే	సలుపుట
చేరు	న ప్రాప్తౌ	పొందుట
	న ఉపధానే	ఆనుకొనుట
	అ హస్తగతేచ	హస్తగతమాట
చేరుచు	న పుష్పాదిధారణే	పుష్పాదులు ధరించుట
చేర్చు	ప్రాపణేచ	పొందించుట
చొక్కు	అ మత్తతాయాం	మత్తుగొనుట
	శ్రాంతౌ	బడలుట
	మృతౌచ	చచ్చుట

ధాతువు

సంస్కృతాధము

తెలుగుధము.

చొచ్చు
చొత్తెచు
చొనుపు

స అంతఃప్రవేశే.

లోపలికిఁ బ్రవేశించుట

స అంతఃప్రవేశనే
బాణప్రయోగేచ

లోపలికిఁ బ్రవేశింపఁజేయుట
బాణములు ప్రయోగించుట

చొప్పుడు

అ అనుకూల్యే

అనుకూలమవుట

చొప్పిల్లు

అ ప్రకాశే

ప్రకాశించుట

చొరవేయు

అ అంతఃప్రవేశే

లోపలికిఁ బ్రవేశించుట

స అంతఃప్రవేశనేచ

లోపలికిఁ బ్రవేశింపఁజేయుట

దే

జంకు

అ భయే

భయపడుట

జక్కించు

అ అనవమృత్యుకరణే

విచారింపక చేయుట

జడియు

అ భయే

భయపడుట

జడనుపడు

అ బలహాన్యాచూంధ్యే

బలహానిచేత మందపడుట

జరుగు

అ మనాగపసర్పణే
కాలగతౌచ

మెల్లగా నావలఁబోవుట
కాలము గడచుట

జల్లించు

స తిరణభ్రానుశోభితే

జల్లెడవోఁ ద్రిప్పి పరిశోధించుట

ధనే

జల్లును

అ అనిష్టదర్శనశ్రవణాది
జన్యకంపస్వేదపులకో
ద్యేదాదా

అనిష్టవస్తువును జూచుటవలనైన
వినుటవలననైన శరీరము కంప
స్వేదాదోమాచాదులుగలదాట

జల్లుమను
జలపరించు

అ

కురుపు మొదలైనది మెత్తగిలుట

జపుకు

స రజ్యాదినాతాడనే

త్రాకు మొదలైనవానివోఁ

గొట్టుట

సమూహనేచ

ప్రోవగాఁజేయుట

జపురుకొను

స సమూహ్యాగ్రహణే

ప్రోగుగాఁజేసి యెత్తికొనుట

జాడించు

స జలేపస్తాదిప్రక్షిప్త్య
మాలిన్యాపనయనే
ప్రహారేచ

జలమునందు బట్ట మొదలైనదా
నినివేసి మైలవోఁ గొట్టుట
కొట్టుట

భాతువు	సంస్కృతార్థము	తెలుగుగ్రంథము.
జాటు	అ పలాయనే	పలాయుతుడౌట
	గ్రంథివిస్రంసే	ముడివిడిపోవుట
	పాదాదిస్థలనభేదే	కాలు మొదలైనది స్థలనమగుట
	జలస్రావే	నీళ్ళు ప్రవించుట
	అపరాధే	తప్పులు
జాగ్రాను	స విసర్జనేచ. గ్రా	విడుచుట మాటజాటితినని
జితపమ	అ ప్రవాహే	ప్రవహించుట
	అ అభ్యాసే	అభ్యస్తమగుట
	ఆచుకూల్యేచ	అనుకూలించుట (బంతునచుట)
జిలుగు	స శ్లిష్టసూక్ష్మలిఖనే	ఒకదానితోనొకటి కలియునట్లు సన్నముగానాయుట
జీరు	}	అ లంబనే
జీరామ		
జీరుకామ	}	అ పరాగతౌ
జాగు		
జాగుచు	}	స చోషణే
జాటు		
జేర్పరించు	}	పాయసము మొదలైనది నోటితో ధ్వనిగా గ్రహించుట
జొత్తిల్లు		అ అరుణీభావే
జొబ్బిల్లు		అ ఉద్గమే
జోకొట్టు		స బాలాననుసీయ
		ప్రస్వాపనే
జోకు	స ఉపాలభే	పిల్ల కాయల నూరార్చి నిద్రపు చుట
జోడించు	స ద్వితీయేన సంయో	తిట్టుట
	జనే	రెండవదానితో నూర్చుట
జోపు	స అవనోదనే	జనే
జోలవాడు	స బాలాననుసీయ	అవలంబియుట
	సాగవనే	పిల్ల కాయలనూరార్చి నిద్రపు చుట

భాతువు

పంక్తుతాగము

తెనుంగము.

ట

టక్కు
టక్కుచేయు
టక్కులాడు

}

స

ప్రతారణే

వంచనసేయుట

డ

డగ్గలు

అ

సన్నిధానే

సమీపించుట

డమ్మచు గ్రా

అ

మృతౌ

చచ్చుట

డయ్య

అ

బలహానౌ

బలహీనుడగుట

డాగు

అ

ఆదృశ్యతాయాం

ఆదృశ్యుండవుట

డావలించు

అ

పార్శ్వదేశప్రాప్తౌ

ప్రక్షణజేరుట

డాయు

స

సన్నిధానే

సమీపించుట

డిగు

}

అ

అవతరణే

దిగుట

డిగ్గు

అ

మృతౌ

చచ్చుట

డిందు

అ

బలహానౌ

బలహీనుండవుట

డిందుపడు

అ

నిశ్చేష్టతాయాం

నిశ్చేష్టుండవుట

డిల్లపడు

అ

నిశ్చేష్టతాయాం

నిశ్చేష్టుండవుట

డికొను

స

కలహాభ్యుత్థానే

ఎదిరించుట

డిలుపడు

అ

బలహానౌ

బలహీనమవుట

డుయ్య

అ

మప్త్యాదితో ని

పిడికిలి మొదలైనదానివలన జాజీ

స్మరణే

పోవుట

పరాంతౌ

వెనుకదీయుట

విస్త్రస్థేచ

విచ్చిపోవుట

డుల్లు

అ

పతనే

పడుట

డులుచు

స

అవస్తాననే

వదిలించుట

పాతనేచ

పడవేయుట

డెక్కు

స

అవరోధనే

అడ్డగించుట

డొంకు

అ

హౌశ్యే

తగ్గిపోవుట

డొల్లు

అ

పతనే

పడుట

పరివర్తనేచ

పొర్లుట

ధాతువు	సంస్కృతార్థము	తెలుగుగర్భము.
	త్ర	
తక్కు	అ తేషే	మిగులుట-తక్కినదియని
	పరిహారేచ	పరిహరించుట-పోకతక్కినని
తగు	అ అన్యతాయా	అన్యుడవుట
తగ్గు	అ హౌస్యే	తక్కువగుట
తగులు	స ప్రాప్తౌ	పొందుట
	స స్పృశ్యే	అంటుట
	అ లగ్నేచ	పట్టుపడుట
తగుల్పడు	అ లగ్నే	పట్టువడుట
తగులుకొను	అ లగ్నే	పట్టువడుట
	దగ్ధేచ	కాలుట
తగలవేయు	స దహనే	కాలుచుట
	వ్యతిషంజనేచ	అంటునట్లుచేయుట
తగలబడు	అ దగ్ధే	కాలుట
త్రచే	స మథనే	మథించుట
తట్టు	స తాడనే	తాటించుట
తటాయించు	స నిర్భిద్యగమనే	భేదించుకొనిపోవుట
తడయు	అ ఆలస్యే	ఆలస్యముసేయుట
తడియు	అ ఆర్ద్రీభావే	ఆర్ద్రమవుట
తడవు	}	}
తడువు		
తండు	స ఆమర్శనే	అంతటస్పృశించుట
	స దేయాహ్లాద్యహాణే	ఈవలయునర్థమునురాబట్టుట
తడబడు	}	}
తత్తటిలు		
తత్తరిల్లు		
తత్తరపడు		
తత్తరకొను		
తందరిలు	}	}
తందరిల్లు		
	అ సంభ్రమే	తొట్టువడుట
	స పాదతాడనే	పాదములతోగొట్టుట

ధాతువు	సంస్కృతాధము	తెలుగుగఱము.
తనకు	}	
తనరు		
తనర్పు		
తనియు		
తన్నుకాడు		
	అ	ప్రకాశే ప్రకాశించుట
	అ	తృప్తా తృప్తినొందుట
	అ	విప్లవేషణేనావి పట్టినదిపట్టుగా పిడువనివాడౌట
		మోచనే
		స్వయంస్వపాద తన్నుదానుదన్నుకొనుట
		తాడనే
		ఆనోస్వపాదతా ఒకనినొకండు తన్నుకొనుట
		డనేచ
అన్నులాడు	అ	ఆనోస్వపాదతా ఒకనిచేతనొకండుతన్నువడుట
		డనే
తప్పు	స	ఆతిక్రమే ఆతిక్రమించుట
తమకు	అ	చలనే కదలుట
		పరాగతావిశ్లేకే వెనుకదీయుట
తమకించు	స	అత్యనురాగే మిక్కిలియనురాగమువొందుట
తరలు	అ	చలినే చలించుట
		నిర్గమనేచ బయలు వెళ్లుట
తరు	అ	ప్రస్థానే పయనమగుట
తరు	స	మథనే మథించుట
తరతరలాడు	అ	అతిసంభ్రమే మిక్కిలినిదొల్టుపడుట
తఱుగు	స	హీనతాయాం తక్కువౌట
		ఫలాదీనామవ ఫలాదులు రెండుచేతులతోబట్టు
		ఖండనేచ కొని కోయుట
తఱము	స	ధావతోనుధావ పరుగెత్తువానివెంబడి దానును
		నేనవేగజననే బరుగెత్తుచు వానికివేగముపుట్టించుట
		ఆక్రమణే ఆక్రమించుట
		శాణోల్లేహనే తఱిమెనపట్టుట
తఱుము	స	ధావతోనుధావ పరుగెత్తువాని వెంబడి దానును
		నేనవేగజననే బరుగెత్తుచు వానికివేగముపుట్టి
		చుట

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ ౧-వ రాత్రు పంచమకవచారమహాపతి నూర్కా రావుబహద్రువారు,

పేతాపురము మహారాజువారు. పరిసర స్వామీవార్షిక్షులు.

అ. ప్రి. శ్రీ శే. శత్రుగిరి మహారాజావారు.

ఉదాహరణలు.

శ్రీరాజా పేరికట్టాది అప్పగింపు బహద్రువారు, ఉయ్యూరు జమీందారునాథం.

శ్రీరాని వత్సవాసు బే కట ముఖద్రవ్యమును పఠింపవచ్చు గారు-మీని రానిగారు.

గీ. శ్రీ. శ్రీహర్షిని మహారాజావారు.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ కార్యనిర్వాహకవర్గము.

ప్రభుత్వము.

శ్రీ గామయ్యపంతులుగారు బి.ఏ., బి.ఎల్.

అక్షరము

దేవుళ్ళు

కార్యదక్కులు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ వరాహరామరామగారు బి.ఏ., బి.ఎల్.

జనమే శాంతి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం.ఏ., బి.ఎల్.

తెర

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దేవానో చతుర్దశో తొమ్మిదొడై సూర్యవారాయనిమూర్తి వాయుడుగారు,

(కో కాధ్యక్షులు.)

శ్రీ శ్రీపురాన పేంకటనూర్యప్రసాదరావు దొరగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రిగారు.

శ్రీమంతులపంతులు : రామలింగస్వామిగారు.

లేదును. ౨. పేరిటనుగూర్చప్రకాశరావుగారు బి. ౨.

సీతారామమూ ౪ చాదరీ గారు.

చింతకామయ్యగారు.

శనుభ్యారావు నాయడంగారు.

రామకృష్ణారావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి. PH. D.

శాస్త్రిగారు.

وہم: دے گی

౧వో రావు పంతులుగారు.

కావు నా యుడుగాను.

విషయసూచిక.

౧. కవి—కవిత	౪౧-౫౭
కాశీ వ్యాసాచార్యులు గారు.			
౨. గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి—విమర్శనము	౫౮-౬౪
కాశీభట్ట బ్రహ్మమూర్తి గారు.			
౩. సంస్కృతరాఘవపాండవీయవిమర్శనము	౬౫-౭౨
యాయూణ్ణి వేంకటపీఠరాఘవాచార్యులు గారు.			
శ్రీరంగం సోమేశ్వరశాస్త్రి గారు.			
౪. తెలుగు పాటలు	౭౩-౮౦
కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రి గారు.			
౫. కచటతపలు	౮౧-౮౭
కో॥ వేం॥ కృష్ణమాచార్యులు గారు.			
రెండు చాటుపద్యములు	౮౭-౮౮
కోట భాస్కరరావు గారు.			
ఆంధ్రపండితరాయశతకము	౮౯-౯౬
సత్యవోలు సోమసుందరకవి గారు.			
పాల్ వ్యాకరణము	౯౭-౯౮
మహాచంద్రాభట్ట రాఘమూర్తి గారు.			చేత
గ్రంథస్థికారము	౯౯-౧౦౨
కాళిందీకన్యాపరిణయము	౧౦౧-౧౦౮
అహోబలపతి.			సశం క్.
ధాతుమాల			౪౧-౫౬
చిష్టయనూక.			

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెలుగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్ప్రయోక్కు ప్రయోజనములు. ఈపనిఁ నెఱవేర్చుటకై యవలంబించదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యాక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడ చున్నవి :—

i తెలుగుభాషలోని పదములను వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యః పీఠముగ నర్థమును నివరించు స్వంకమ మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట ;

ii తెలుగుభాషకు సజాతీయేతర భాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిర్ణయించు నొకవ్యాకరణమును రచించి ప్రచురించుట ;

iii ఆధునికతాస్ర గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములు; నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట ;

iv అంద్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యత లయిన వానిలో మిక్కిలి శివ్వసీయములైన యాధారముల సాహిత్యమున నవిస్తరముగా దెలుగుదేశముయొక్కయఁ బ్రజలయొక్కయఁ జిత్త మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహమొసంగుట ;

vi అంద్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండిత పరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టము ప్రచురించుట ;

vii తెలుగుభాషను వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్నింగ్లః భౌతికను బ్రకటించుట ;

viii తెలుగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగా కఱియ సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట ;

ix తెలుగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరిశ్రమఁ గావించి పారిభోషికములను, సాహిత్యములను, యోగ్యతాపత్రికలను, నొసంగుట ;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట. ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుగుగ్రంథము లుండవలయును ; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును ;

xi తెలుగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు శివ్వద్ధికి నుపచరించు సకార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౭.

విభవనామ సంవత్సరము

జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు.

సంచిక ౭

కవి-కవిత.

—: కాశీ వ్యాసాచార్యులుగారు :—

“ శ్లో॥ జయంతి తే సుకృతినో రసనిధ్యా కవిశ్వరాః !

నాస్తి తేషాం యశఃకాయే జరామరణజం భయమ్॥ ”

అని యివ్వించున దివ్యతపఃప్రభావయుతుడును, భాషార్థవోత్తర కుండును, సమస్తసిద్ధిశాస్త్రకోవిదుండు సగుభర్తృహరి తనసుభాషితంబున వాక్రుచ్చియుండుట సర్వజనవిదితమే కదా. దీనిఫలితాంశముఁ జూడఁ గవి యగువానికిఁ బునర్భవంబు లేక నిత్యముక్తత్వము సిద్ధించు నటులఁ గానఁబడు చున్నది. ఆయర్థ మెట్లు సందర్భించు ననువిషయమునఁ బదపడి నుడివెద. ప్రైతింశంబునే రూఢిపఱచుచు, శ్లో॥ చతుర్వర్ణఫలప్రాప్తిః సుఖా దల్పభియా మపి । కావ్యాదేవ.....॥ అనఁగా నల్పబుద్ధులకుఁ గూడఁ గావ్యసుఖంబుచేత నోచతుర్వర్ణఫలప్రాప్తి చేకూరు నని సాహిత్యదర్పణకారుఁడును;

కం. తనకు హితార్థము లెఱిగిం, చు, నఘంబులడంచు, ధనముశోభనముయశం బునుగూర్చు నఖిలసుకలం, గనఁబడఁగాఁజేయు నెపుడు గావ్యము కవికిన్.

అని, అప్పకవియుఁ దవితరులు పెక్కురును దమగ్రంథముల నుడివియున్నా రు. ఈయంశంబుల మనంబులం దిడికొనియే కాఁబోలును, నాబోటివారు కొం ద టీకాఁబున నూహలఁ జేసి చేసి, ఘోరకాంతారంబులఁ దలక్రిందుగా జపం బొనర్చెడి మునీశ్వరులకు సహిత మందరానట్టియు సాంగోపాంగముగ వేదాధ్యయన మొనర్చువారలకేని జేరరానట్టియు, శరీరానూసంబుల కోర్చి క్రతువు లొనర్చెడి మహామహులకేని జూడరానట్టియు, ఆచతుర్థపురుషార్థ

ము కావ్యనిర్మాణమున నొక్కమారుగ నూడి చేతఁ బడు గదరా, యని యెంచుదుఁ దమలోఁ దాము సంతసించుచున్నారు; నవ్వకొనుచున్నారు; చిక్కెరా మోక్షము, చిక్కెరా యని గంతులువైచుచున్నారు; ఆకావ్యనిర్మాణ మెంత పని, అది మనచేతిలోనిదే కదా యని యనుకొనుచున్నారు. పాఠకమహాశయులారా! పంచభక్త్యపరమాన్నంబులు హస్తగతులు లైనను, వాని నారగించి ఫలంబుఁ గాంచుటకుఁ గొంత ప్రయత్న మవసరము కదా! అట్లులే మైఁ జెప్పిన యుత్తమపురుషార్థకాములు రసానుభవోపలబ్ధికిఁ దగు ప్రయత్నము లేమైన నొనరించుచున్నారా? అం దెంతవఱకు నవాత్తకాము లగుచున్నారు? అని మీకొకవిధ మగుశంక మనంబుల జనింపవచ్చును. ఇందు శంకింపవలసిన విషయ మేమున్నది? కల్పవృక్షఫలంబు చేతఁ జిక్కిన ‘శ్లో॥ హస్తాగతం కిల న ముంచతి కోఁపి మూఁషః’ అనినటులు మూఁఁడైనను దాని నారగింపఁ బ్రయత్నింపకుండునా! అటులే యమృహాపురుషులను జాల గట్టిప్రయత్నములనే చేయుచున్నారు; ఇంకముందుఁ గూడ నింతకంటెను దృఢతరప్రయత్నంబులనే చేసెదరు; అం దనుమానం బిసుమంతయు వలదు. షటియ, వీరి మొదటిప్రయత్నం బెద్దియందురా? తమనామధేయంబులకు ముందునో వెన్తనో ‘కవి’ యనునామంబు క్లప్తపఱుచుటయే. ఔరా! ఎంతసాహస మెంతసాహసము! ‘కవి’ యనుబిరుదంబుఁ దమకై తామె తగిలించుకొనుటయా! చాల విడ్డూరముగ నున్నదే!—విడ్డూర మేమి? సాహస మేమి? వారిని గొట్టువారెవరు? తిట్టువారెవరు? అంతయు స్వహస్తంబులయందుననే యున్నది, ఒక వేళ మీరు ‘పండితులు లోకంబున వేనవేలు కలరు గదా, వారు సత్యాసత్యనిర్ణేతలు కారా?’ యని యందురేమో. సోదరులారా! శాస్త్రోక్తలక్షణలక్షీతు లగుపండితులు బొత్తిగ లే రని చెప్పుటకు వీలులేదు; అల్పసంఖ్యాకులం దందుఁ గలరు. ఐనను మొత్తంబున విచారించినచో,—

శా. ఏమే! సోమి! పలాండు సుస్త్రుతముకాదే కూర యేన్నేడు? నా

థా! మీరేగద మున్నురాణమునఁ ద్యక్తవ్యం బటంచన్నవా!

రామాటల్ మనయిటవా? పరులు చేయఁజెప్పితి న్నాని యం

చీమాద్రిస్వచియిత్తు పెద్ద లగువారే విశ్వనాథేశ్వరా.—

అని నేను గాశీవిశ్వనాథేశ్వరశతకంబున నుడివినరీతిఁ బండితులకన్నఁ బండితం మున్యులే పెక్కురు కానఁబడుచున్నారు. అథవా పూర్వోక్తసుప్రసిద్ధు లగుపండి

తులు నాజోటి నవనాగరకుల చెంతఁ బడినఁ, బ్రహ్మమమునఁ గట్టువిషయమున ను, జుట్టు విషయమునను, బొట్టువిషయమునను హాస్యాస్పదు లగుచున్నారు. నేఁ డు, అన్యవేషభాషాచారంబుల మూఁడింటిలో రెండవదానియందుఁ గాకున్నను, దక్కిన రెంటియందేని నుత్తీర్ణులైనవారు సహితము పండితులు కానవచ్చినయె డలఁ బూర్వకాలపు టాబొరిగిన్ (Aboriginies) జూచునట్లుచూచుచున్నారు. సమస్తవిధములఁ బూజార్చు లగువారిని బూజించుట యటులుండఁ బైపెచ్చు త త్పండితులఁ జూచి యీసడించుకొనుచు, ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు ‘మర్యాద లెఱుగని పశువులు (Mannerless brutes)’ అనుచున్నారు. ఏతద్విధగౌరవ పాత్రు లగుపండితులఁ బరిష్కర్తలుగా నియమించునా రెవరు? అభవా యొకరి ద్దలు చారి నాదరించునా రున్నను వారిపరిష్కారంబుల వినునా రెవరు? అది యుఁ గాక మఱొకమాట చెప్పవలసియున్నది. ఆప్రసిద్ధపండితులయందుసహి తముపెక్కురు చాలవఱకుఁ గాలము మాటుచుండుట యెఱుగక, ‘శ్లో. సర్వ నాశే సముత్పన్నే, త్వర్థం త్యజతి పండితః॥’ అనుమాట మఱచి, సమయాను కూలంబుగ శాస్త్రసమృతము లగుమార్పులఁ జేయుటకేనియు నిచ్చగింపక, రాకృష్ణధతు లన నెవ్వయో యెఱుగక, పూర్వకాలపు ‘హైకోర్టు’ తీర్పులన చేయుచున్నారు. దానఁజేసియుఁ గొంతముప్పు వాటిల్లుచున్నదనిచెప్పవచ్చు.

ఆసంగతి యటులుండనిండు, మనమాతృభాషాసంస్కరణ విషయమున నెల్లవారును ‘స్వయం రాజా స్వయం మంత్రి’ అనినటులు తామే రాజులు తా మే మంత్రులు. ఎవనికి నాఁ డేవియో రెండుపద్యముల నేర్చికొని గాని, నేర్చి కొనకయే గాని “కవి” అని పేరిడికొని, అక్షరాభ్యాసంబుననే ప్రబంధరచన కుఁ బూనుకొని గ్రంథములవ్రాసి గ్రంథసాంగుఁ డగుచున్నాఁడు. మఱియుఁ ద నకుఁగల యాయపూర్వజ్ఞానముచేతనే “శ్లో. అతిరమణీయే కావ్యే పిశునోఽస్వేషయతి దూషణా స్వేష, అతిరమణీయే వపుషి న్రణమేవ హి షక్షీ కానికరః॥ అన్నట్లుగా నొరులవాక్రపంచమున దొసఁగుల వెదకఁ జూచుచున్నాఁడు. పూ ర్వమున “కవి” యనుపదంబుఁ గొనుట చాల దుర్బలమైయుండె ఆలక్షణంబుల ముందు వివరించెద. నేఁ డన్ననో, యూహారను గవులే, యింటిటను గవులే, ఎట్టివారును గవులే, ఆమహాపురుషులు ‘ఊ’ అన్నఁ గవిత్వమే, ‘ఆ’ అన్నఁ గ విత్వమే, తుదకు వానిలోఁగినుండి వచ్చుమాటమాటయుఁ గవిత్వమే, ప్రత్యక్ష రము కవిత్వమే. ఆహా! ఏమీ! ఈవింత! పూర్వకాలంబునఁ బండితులు, కవి

తాకాంత యెల్లరకును సభీచురాలు కా దనియుఁ దనకయి తానే వరించి రావలయు ననియుఁ జెప్పుచున్నారే, ఇపు డాకాంత తనపెంకెపట్టు వదలి తనకై తా నెల్లరమెటఁ బడుచున్నదా? “శ్లో. చిత్రంహి భారతీదేవి! ప్రత్యహం తరుణాయసే” అన్నట్లు, సరస్వతి దైనందినతారుణ్యసంపత్తి వెలయుటచే నూత్నవరపాణిగ్రహణంబున కిచ్చుగించినదా? కానిచో వర్షాకాలశీలీంధ్రముల చుదంబున నిందఱుకపు లెందుండి బయలుదేరెదరు. ఇట్టికవితాండవమును జూచియే కాఁబోలు నొకసుప్రసిద్ధుఁ డగు పండితమహాకవి-

శ్లో. స్వాధీనో రసనాంచలః పరిచితా శృబ్దాః కియంతః క్వచిత్ |

క్షోణీ గ్రో నవిశూయకః పరిషద శ్శ్వాతాస్సవతంత్రంజగత్ |

తద్యాయం కవయో వయం వయమితి ప్రస్తావనా హంకృతేః |

స్వచ్ఛందం ప్రతిసద్గ గర్జిత వయం మానవతాలావినః”

అనివాక్రుచ్చియున్నాఁడు.

ఆర్యులారా ! ఒక్కమాట; పూర్వకాలంబున స్వయముగాఁ బండితులై, కవితాతత్త్వగ్రహణపటిష్ఠులై, నూతనకావ్యవిర్మాణ ధురంధరులై, జనప్రపంచపాలనంబునకుఁ దోడు, భాషాప్రపంచపాలనంబును గూడఁ జేయుచు సర్వసమర్థులై, యఖిలశాసనంబులఁ దమకేలఁ బూని, దుష్టనిగ్రహం బొనర్చుచుండు రాజులుండఁ, గవితావఘాటియు మంగళసూత్ర విరాజమానయై, సునగ్ధపదాలంకార విభూషితయై, సరసవచోగుంభనల మిగులఁ బ్రోశయై, అనంతపదవిన్యాసరచన మెలంగుచు నిర్భయంబునఁ గవితారాస్యల వదనరంగస్థలంబుల ముదుననే నాట్యమొనర్చుచుండె. ఆకాంతామణిని సమీపించుటకుఁ బండితుఁ డేరియు జంకుచుండె. నేఁ డన్ననో, అన్యదేశ చారంబులు హెచ్చినవి. ఆత్మపూర్వాచారములందు, నైరుఖ్య మేర్పడినది; వెయ్యేల, అన్నియుఁ బూర్తిగా మారి, భూమి యాకాశముగను, ఆకాశము భూమిగను మారినవి.

అన్నిశౌరవంబులతోపాటు కవితావనితాశౌరవంబును సమసినది ఇపు డాకాంతామణి సలక్షణయై యేపుస్తకపేటికాంతరంబుల డాగియున్నదియో కాని బహిరంగంబుగఁ గానఁబడను.

ఇట్టిస్థితిలో నాకాంత, నేటిపరాదత్తకవివిరుదాంకితులగుమనసోదరులఁ దనకై తానె వలచి వచ్చినదియో లేక వీరె యష్టవిధవివాహంబులఁ సంతృప్తివాహపద్ధతిచే నామెపాణిగ్రహణం బొనర్చిరో యెల్లరకును విశద మగుట

లేదా! ఎల్ల వారును గోపాలకుడులేని గోవుల చందంబున విజ్రుభించి, యార్భటము బొనర్చుచు, ఎక్కడరా కవితా కాంత, యెక్కడ ? అని బొబ్బలిడుచు నా మెవెన్నంటి పరుగిడి తత్సతీమణి పుస్తకపేటికలయందు డాగియుండె నని విని, యాపేటికల లేవనెత్తుటకుఁ దగినపనియట్లు స్వాధీనముగ లేకుంటచేతను, దా శమెచ్చోటనో దానిఁ దీయుట యెట్లొ తెలియమిచేతను, దమయిద్దవచ్చినట్లు నల్వురొక్కనూఱుగ మీఁదఁబడి 'అదిగో, గవితా కాంత, పట్టుడు; కొట్టుడు; అనుచు బలవంతముగఁ బైకీడ్చుచున్నారు. ఇట్టిసాహసకృత్య మొనర్చు వేళ నొకనిచేతఁబడి, పాప మాకాంతామణియొక్క మంగళసూత్రము తెగినది; అలంకారములూ, అథోగతిపాలైనవి. సాకుమార్యాదులూ చల్లాజినవి; పదములూ తారుమారైనవి; శయ్యలూ, అంపశయ్యలైనవి; పెయ్యెల, తుదకు వీరిబారి నుండి తప్పించుకొని పాజిపోవుదమన్నను, సుధిబంధములు చాలవఱకు విఱిగినవి; దైవవశమున నేరెంటిమూఁడింటియందుననో యిరుచక పటిమయింటచే నామె యింతవఱకు నిలిచి యున్నది కాని లేనిచో నేనాఁడో, నామమాత్రావశిష్టయై యుండియుండును. అట్టిపుష్పంబు గట్టికొనెడి మహాత్ములు లేకుండిరా యేమి ?' అని యొకవేళ మీరు తలంచెదనేమో; సోదరులారా ! ఆవిషయమున మీ రనుమాని. పవలసినపనియేమియును లేదు. అట్టిఘనులును, ఇప్పటికప్పుడే జన్మించియే యున్నారు; తగుప్రయత్నములు జరుగుచునేయున్నవి; పరమేశ్వరుడు వాఁకొరైల నవశ్యము నీడేర్చుననియే తలంపవలసియున్నది.

అదిగాక పూర్వస్థానోక్తలక్షణలక్షితకవితావధూటియుఁ దఱప్పేషకవర్గంబును, నేటిపరాదత్తకవిభిరుదాంకితులఁ జేసి, 'అఱ్యూ ! ఇదేమి ! కవితా కాంత నట్లుతారుమారు చేయుచున్నారు' అనినఁ దఱప్పేషకవర్గంబు నుజిమిచూచుచున్నారు; హుంకరించుచున్నారు; వీలైన మీదఁబడి కొట్టవచ్చుచున్నారు. మఱియు నాకవితావధూటిఁ జూచి "ఓసీ ! ఏమి ప్రేలుచున్నావు ? 'మేము నిన్నుఁ దారుమారు చేయుచుంటి మనియా' చాలుఁజాలు నోరుమూసికొనుము; ఎఱుంగవు కాఁబోలును; కాలము మారినది; నవనాగరకత హెచ్చినది; స్త్రీస్వాతంత్ర్య "మమలు"బోనికి వచ్చినది; సీఘోపాపఘట్టాలును, సీపూర్వకాలపుటలంకారములును, సీభావగాంభీర్యములును, సీసూత్రబంధములును, ఇఁకెంతమాత్రమును బనికిరావు; ఎక్కుము, రంగస్థల మెక్కుము; వీఁడువాఁడనక, చిన్న పెద్ద యనక పట్టుము; ప్రతిమరుజునిచేయు పట్టుము; నిన్నుఁజే

పట్టుటకుఁ జిన్న యేమి పెద్ద యేమి? పండితుఁ డేమి, పామరుఁ డేమి? భాష సర్వాధీనము; గురుజననీమతల్లియే యుగ్గుపాలతోడనే భాషాధ్యయన మొనర్పించినది. నిన్ను గ్రహించుటకు నిక మాతృభాషయందును గూడ గురుశుశ్రూషయా చాలు; జాలు లెప్పు; రమ్మ వేగమే రమ్మ; రాకున్న నిన్నిడుచువారెవరు? అని యొకవైపున బెదరించుచు మఱి యొకవైపున “ఓసీ! ‘నాయలంకారములు విఱిగిపోయిన వయ్యయ్యో! ఇక్కెట్లు’ అని యలంకారములపై బొగఁగొంటివా యేమి? ఎంతవెఱ్ఱిదానవు? నీకలంకారములే కావలసియున్న వానికి నేమి లోటు; ఆపూర్వకాలపు టలంకారము లేల క్రొత్తసొమ్ముల నీయొడలునిండఁ దొడిగెదము లెప్పు; అదిగాక తొంటిపాకంబులరుచి దలియుంటివా? నీకాస్త్రాచీనోపమాప్రీతి యొకను బోలేదా? మేమును నీకొఱకాయాదేశములనుండి మైసూరుపాకము మొదలైనదివ్యపాకముల సంగ్రహింప దశవిధావస్థలఁ బఱచుచునే యున్నాము; ‘అయ్యయో! మోసము వచ్చినదే. కంఠసూత్రములే తెగినవే; అనాథత్వము సిద్ధించునా’ యని దుఃఖించుచుంటివా? ఎంతవెఱ్ఱిదానవు? మే ముండఁగా నీకనాథత్వమా? కట్టిపెట్టుము; ఇంకను నీకుఁ బూర్వాచారపరాయణత్వమేనా? కాలము మారుచుండుటఁ జూచుచుండుటలేదా? ఈకాలమున నామంగళసూత్రము మోపైనసంగతి నీవెఱుంగవా? ఒకవేళ నీకు వానిపై మోజే యున్నయెడల నాస్త్రాతసూత్రంబు లేమిటికి? మే మెవరికి వారమే స్వహస్తములతో సిద్ధము చేసిన మంచిమంగలసూత్రముల గలవు; వాని నీకంతంబునకు బంధించెదము. మాముఖ్యోద్దేశముగూడ నీమంగళసూత్రము లెపుడు పెరిగిపోవునా యనియే; మాబోటిహరిశ్చంద్రుల కేలుపట్టఁ గఠమున మంగళసూత్ర మున్నదియా లేదా యనుననుమానంబొదులకు? నీవాచంద్రతారికముగఁ బంద్రమతిచాయఁ బ్రకాశించెదవు. అని యాకవి తావధూటి నోదార్పుచుఁ దత్పరాదత్తకవివిరుదాంకితు లుభయవిధాబుల నామెను లోపఱుచుకొనఁ జూచుచున్నారు.

వీరిలో సహిత మనేకమతభేదము లున్నవి. అందలియ నాంతరభేదంబుల నటూడనిచ్చి మొత్తమున రెండుతెగలుగా విభజింపవగు. మొదటితెగ వారు పండితకవిమన్యులు, రెండవ తెగవారు కవితాతత్త్వానుశాసకులు. పండితకవిమన్యులు, స్థాలీపులాకన్యాయావలంబులై, భాషారత్నగర్భాంతరంబున ‘కోడువ్యవసాయ’ మొనర్చి, ‘శతశ్లోకేనపండితః’ అను లక్షణమునకు లక్ష్యులగుచు,

ఒకప్రబంధమునుండి కొన్నిసమాసములను వేటొకకోశమునుండి కొన్నిపదంబులను, మఱియొకపుస్తకమునుండి కొన్నివర్ణనాంశంబులను, తదితరగ్రంథములనుండి కొన్నియలంకారంబులను సంగ్రహించి, యారంభముననే ప్రబంధరచనకుఁ బూని గ్రంథసాంగులగుచున్నాను. ఇదఁబడి గర్భనిశ్చేదంబగుపండితవేషంబూని ‘అబద్ధం వా నుబద్ధం వా కుంతీపుత్రో వినాయకః’ అనుమార్గంబవలంబించుచు, ఉద్దండతాండవం బొనర్చి, తద్దాషయంబంతగాఁ బ్రవేశములేని ధనాధికులచేతను, ఇతిరోన్నతోద్యోగస్థులచేతను బామరులచేతను దమసాండిత్యప్రకర్షఁ జూపుచు, బూర్వోక్తపద్ధతిఁ దాము వ్రాసిన తిలకావృతమహిషబంధనంబుల—వారిచేత విప్పుచు, దానిపై గుండె లవిమునలు లుపస్యసించుచు, దాము సెప్పవలసిన మరలఁ డీక నన్వేషించుచు, బూర్వోక్తశ్రోతల మెప్పువడసి, వారలవలన, ‘ఆభినవతిక్తన’ ‘కవిశేఖర’ మున్నగు బిరుదంబులవడసి, తమకన్న మిన్నలు లేరని విష్టివీఁగుచు ‘ఘటంభిద్యాత్ షటంభిద్యాత్’ అన్నట్లు దృఢావాదులు యోగ్యులగువారల వంచించుచు, దమకుఁ గలయల్పజ్ఞానంబుచేతనే మహామహులనుద్దులఁ దప్పులెన్న సాహించుచున్నారు. కొందఱు, బహువిధంబులచే నసంపూర్తిగ నున్నయొక్కచిన్నయసూరివ్యాకరణంబునమాత్రమే కొంతవఱకుఁ దమకై తామే యర్థ మైనంతదనుక నందందుఁ జూచి, తద్వ్యాకరణాల్పజ్ఞానంబుననే, సమస్తవిధముల నుత్తమోత్తమప్రమాణంబులై శిరసావహించవలసిన భారతాద్యద్వైధములయందు ననే దోషగులు కానివానిఁగూడ దోషగు లని వాక్రుచ్చుచు, ‘విమర్శ’యనఁ గేవలముఁ దప్పులెన్నుటయే యనుననర్థకోద్యేషంబు మనంబులం దిడికొనితా మెఱుంగని దంతయుఁ దప్పే యని చెప్పుచు భాషాయోష నడుగంటఁజేయుచున్నారు. కనుకయే అప్పుకవి, “గీ॥ ఉత్తముఁడు లక్ష్యలక్షణవృత్తవేది । మధ్యముఁడు లక్ష్యలక్షణమాత్రవేది” అనిలక్ష్యలక్షణములయొక్క సంపూర్ణజ్ఞానముకలవాడే సర్వవిధములచే బ్రామాణికుఁ డననొప్పు నని వ్రాసియున్నాఁడు. పూర్వకాలంబునంబలఁ బరీక్షాపద్ధతులు లేకపోవుటచేతను, జనభాషాశ్యముతాము కృషి యంతయు హూణభాషయందుననే చేయుచుండుటచేతను, అథవా, ఆహూణభాషకుఁ దోడు మాతృభాషయందుఁగూడఁ బాటుపడువారెవరైన నున్నయెడల నట్టివారిసంఖ్యతోపాటు జ్ఞానము నల్పమై యుంటచేతను ఎవరుత్తములో యెవరు మధ్యములో కనుగొనుట చాల దుర్ఘటముగ

నున్నది. ఎవని మాటలాడించుచున్నావని నేమి తప్పి, మీ రుమహానుభావులన్న మీరుమహానుభావులనుచుఁ గాలముఁ గడపుచున్నారు. కొన్నివిషయంబుల మనము వీరిని నన్నయతిక్కనాదికవినాథులతో సమానముగ గౌరవింపవలసినదియే కారణ మేమందురా! వీరిప్రబంధరచనల బాగుగఁ బరిశీలించినయెడల, నందందుఁ గనఁదగు దివ్యసమాసంబులతోడను, ఒదవచోగుంభనలతోడను, బుధురభావంబులతోడను, రసగాఢీర్వాదిగుణంబులతోడను, జెన్నారు వీరిపద్యరాజంబులును, ఆనన్నయాది కవిపద్యలపద్యంబుల కెంతమాత్రమును దీసిపోవని నొక్క వక్కాణింపవలసియున్నది. వేయేల, “అసలు”నకు “నకల్లు” పలుతావుల వీరిగ్రంథములఁ గానఁబడుచుండు. అవిగాక, మంజులధ్వనివిశేషంబు లందురా, అవి వీహస్తఘంటికలయందుఁ గాని, కవితాకాంతాహస్తకంకణంబులఁ గాదు; క్రొత్తజగియందురా, అది వీరుకఠంబునఁ దాల్చిన ‘మెడల్ప’ను మొహరీలపేరునందుఁ గాని కవితాకాంతాలంకారములయందుఁ గాదు; రసోద్రేకం బుదురా, అది వీరిప్రగల్భవాక్కులయందుఁ గాని, కవితాకాంతాభాషణంబులఁ గాదు; మఱియు నమ్మహానుభావుల పాండిత్యప్రకర్షాదికం బుదురా, అది వీరుదేవతార్చన పేటికలతోపాటుగా మూపున మోసిమోసి, చెమటచే సగముఁచినిగి, అక్షరములు రేగి, మాసి, శిథిలమై యేలయేధికారులో యిచ్చిన యపూర్వ యోగ్యతాపత్రములయందుననేగాని, కవితాకాంతాప్రకటనయందుఁగాదు.

ఈసందర్భమున నొక మనవి చేయవలసియున్నది. నేను వ్రాసిన పైత్రాతలఁ బట్టియు; నిఁకముందు వ్రాయఁబోవువానిం బట్టియు—నేను గర్వంబున విష్ణువీగుచు, మహానుభావుడ నని చెప్పకొనుచుంటి నని కొందఁ జనుకొనవచ్చును. మీ రెంతమాత్రముఁ దలంపకుండురుగాక! నే నల్పజ్ఞుడను, అల్పజ్ఞుడనైనఁగాను; కేవల వజ్ఞుడనే. ఒకవేళ నిదిపఱి కేమైన నించుక భాషాప్రవేశమున్న దని యనుకొంద మన్నను బడిపఁతులుగాఁ బ్రవేశించి, ప్రవేశపరీక్షావిద్యార్థుల తెలుఁగువ్యాసరచనల (The Telugu Compositions of the School Final Students) దిద్దుట కేనాఁడు ప్రారంభించిననో, ఆనాఁడే భాషాప్రవేశము కూడ సంతరించుటకుఁ బ్రారంభించినది. ఐనను, భాషయందు నను, గవితయందునను నభిరుచిగలవాడ నగుటచే దద్యాపాకవితాప్రపంచంబుల సంతరించువారితోఁ గూడ సాహచర్యముఁ గలవాడనై యుండును.

డు వాఁతోఁ బ్రసంగించునాఁటి కొన్నివిషయంబుల మనంబునం దిడుకొనియు, నాయాసమయంబులఁ దమతమ గ్రంథంబులఁ బాఠశాలలయందుఁ జతనీయ గ్రంథములుగా నిర్దిష్ఠుఁ డని యడిగిన కొందఱుసరసులతో జరిగిన సంభాషణంబుల మది నిడుకొనియు, మఱియుఁ గొందఱు మాతృభాషలను, బూర్వ కవిపుంగవులను దూషించిన దూషణలను మనమున నిడికొనియు, నీవ్యాసము వ్రాయఁ బూనితిఁ గాని కేవల మెల్లరను నిందించుటయే ప్రధానముగాఁ జెట్టు కొని వ్రాసినవాఁడఁగాను.

రెండవతెగకుఁ జేరిన కవితాతత్త్వశాసను లన్ననో, ‘దిష్టిని బ్రష్టి నిగాను, బ్రష్టిని దిష్టినిగాను జేయుచు భాషాసాధంబునకు నాదినుండియుఁ బునాదిఁ దీయుచున్నారు. మొదటనుండియుఁ గ్రొత్తమట్టమే. ఏతన్నతావలం బకులవద్దతుల నొకొంత వివరించెద; వీరిమతంబున మనుజుఁడు భాషావిషయం బున నెట్టిప్రయత్నములు నొనర్పవలసినపని లేదు; ఉద్గుహలనాఁటినుండియుఁ దల్లిచెప్పిన పదజాలమే చాలును; దానితోడనే భూమినుండి స్వర్గంబువఱకు “హైరోడ్డు”పఱచి, దానిపైఁ గవితాకాంతను గుఱ్ఱపు“కదను” ద్రొక్కించుచు బాహుంబుగ విష్ణుపదంబున నటియింపఁజేయవచ్చు; వ్యాకరణసూత్రాదిబంధ ము లుండినఁ బ్రయోగస్వాతంత్ర్యమునకుఁ గొంతయాటంకము వచ్చునగాన నెట్టిప్రయత్నంబుల కెంతమాత్రమును బ్రయత్నపూర్వకంబుగ నొడఁబడరాదు; అలంకారవిషయమునందన్ననో, కవితాకాంత కొక్కస్వభావోక్త్యలంకారమే యలంకారము గాని, కువలయానందప్రతాపదుద్రీయాదిగ్రంథములలో నుడివిన తదితరాలంకారంబు లన్నియుఁ గేవలము చెత్తయే; వానిని దుంగ లోఁ ద్రొక్కువలసినదియే; అవి కవితాకాంతయొక్క నెత్తిపై బోర్లించిన కుండ మూఁకుట్లు, రాచిప్పపెంకులు తప్ప వేఱు కావు. ఇట్లే యేతత్తవిసాంప్రదాయంబులకుఁ బూర్వకవిసాంప్రదాయంబులకు హస్తమశకాంతరభేదంబు కలదు. విస్తరింపనేల; వీరియాశయము, —భవభూతికవి చెప్పినట్లు|| “ఋషీణాం పున రాద్యానాం వాచ మర్థోనుధావతి||” అన్నట్లు తమనోటినుండి వచ్చినమాటయే కవితృము. భగవంతునియందు సమస్తప్రపంచములు నిండియుండునట్లులు వీరియమూల్యచ్ఛాదసవాక్యమునందే సమస్తాలంకారములు, సమస్త రసములు సమస్తతత్త్వములు నిండి యుండును. ఈమహామహుల సంప్రజ్ఞాతన మాధిలో నున్న వేళఁ గవితాధీర వీరివక్తకుహరములనుండి పొంగి పొరలు

నట. ‘ఆర్షత్వా న్నదోషః’ అనునియమము వీరియందుఁగూడఁ దనకై తానే వర్తించునట ! దీనిబట్టి చూడ వీరిమతమున లక్ష్యలక్షణము లెవ్వీయును గానరావు. అథవా యేదే ననుశాసనమే యవసర మందురా, — “కుల్లాయి నిబట్టి తల సవరింపవలయునా లేక తలనుబట్టి కుల్లాయిని సవరింపవలయునా” అను విచికిత్సయందు వీరు మొదటిపద్ధతికే చేరియున్నటులు గానఁబడియుంటచే వారికవితాధోరణిఁ బట్టియే యనుశాసన మేర్పడువలయుఁ గాని, యనుశా సనమునుబట్టి విచికవితాధోరణి కాదు. వీరలలో గొందఱకు, వాల్మీక్యాది స్మృతకవు లన్నను, నన్నయాద్యాంధ్రకవు లన్నను, దదితరలక్షణకర్త లన్న ను జలాగ్నిమైత్రి. అంత ద్వేషభావ మెందులకో తెలియరాకున్నది. ఈసంద ర్భమున నొక్కవిషయము మనవి చేయవలసియున్నది. నాకుఁ బరమమిత్రు లును హూణభాషాకోవిదులు—దెలుఁగుభాషయందుఁ గూడ మేటియునగు నొకరు నాతోఁగూడ నొకసందర్భమున భాషావిషయమును గవితాతత్వము ను ముచ్చటించువేళ నాయన నిరూపించిన కొన్ని విషయములఁ దివఱకే త మకుఁ దెల్పియున్నాఁడను. అంత వారు “స్మృతభాష పూర్తిగఁ జచ్చి, పూర్వలక్షణకర్తలపద్ధతు లన్నియు మొదలంట నాశనమొందినఁ గాని దేశము భాషయు బాగుపడదు’ అని నుడివిరి. మన్నిత్రునకు వానియం ధంతటిక్రోధం బునకుఁ గారణ మేమియో వారిగ్రంథములఁ బరిశీలింపకుండుటయే కారణ మని తోఁచెడిని. ఒకముఖ్యమగు సంగతి—వితత్సాస్త్ర దాయపర్తులు చతుర్వి ధపురుషార్థంబులలోఁ జతుర్థపురుషార్థము నవలీల నందుకొని బ్రహ్మానంద మొం దుచు, భర్తృహరినుడివినరీతి రససిద్ధత్వము చేకూరిన జీవన్ముక్తు లనియుఁ గూడ మన్నిత్రునిమాటలవలనఁ దెలియవచ్చినది. పూర్వలక్షణకర్తలు, 1 కవు లన నెవ రు. 2 కవిత్వ మన నెట్టిది. 3 కావ్యంబు లన నెవ్వ’ అనువిషయములఁ గూర్చి నుడివినసంగతుల నించుక వివరించెద.

“కవయతే—వర్ణయతీతి=కవిః” అనువ్యుత్పత్తిచేఁ గవి యనఁగా వర్ణిం చువాఁ డని యర్థము. అట్లులైన వీధులను బోవుచు నింటింటికడ గుంబము న ‘ఆకతాతుండదో నారాయణ’—అన్నంబు పెట్టండో నారాయణ’ అని పాడుచుండు ప్రతిముష్టివాఁడును గవియేనా యనుశంక మనమనంబులకుఁ బొడమవచ్చును. కాని మనపూర్వులు కవియొక్క లక్షణములఁ జెప్పటలో,

శ్లో॥ సత్కులీన శృచిర్దక్ష శ్చాదోవ్యాకరణాదివిత్

ప్రశాంతశుభగాకారో దైవజ్ఞశ్చ కవిర్భవేత్॥

అని నుడివియున్నారు. దీని బట్టియే నే మొదటఁ దెలిపిన, “జయంతి తే సుకృతినః” అనుశ్లోకంబును, భర్తృహరి—“సత్కులు, అసత్కులు నన నెట్టివారో? ఫలంబుల నాయురుపురకుఁ గలతారతమ్య మేమియో?” అను విషయంబుల శంక చేసికొనియే—వ్రాసియున్నాఁ డని యుదలి విచిత్రపదవి భాగాన్వయంబులఁ దేలుచున్నది. అదెట్లన- సుకృతినః, రససిద్ధాః, ఏవ. కవీ శ్వరాః; తే ఏవ జయంతి; తేషాం, యశః కాయే, జరామరణజం, భయం నాస్తి. అనఁగా 1, ‘సుకృతినః’ అనుటచే ‘సుకృతీ పుణ్యవాః’ ధన్యో’ అనుని ఘంటుప్రకారము స్వయముగా దోషరహితులై పుణ్యవంతులై నట్టివారని యు, మఱొకపక్షమున ‘శోభనం కృతం ఏషాం అస్తీతిసుకృతినః’ అనువిగ్రహ వాక్యాచుసారంబున, బదవాక్యార్థాదిదోష రహితములై ఛందోవ్యాకరణ ప్రయోగానుకూలంబులై యుండుకావ్యనిర్మాణము గలట్టివా రనియు నర్థము చెప్పవచ్చును 2. “రససిద్ధాః” అనుటచే నొకపక్షమున, ‘రసము’=శృంగారాదిరసంబు లని యథము తీసికొని “రససిద్ధాః=శృంగారాదిరసపరిజ్ఞానము కలట్టి వారనియు, మఱొకపక్షమున రసము=పాదరస మనియర్థము తీసికొని “రససిద్ధాః”=రసశాస్త్రమునందు సిద్ధిగాంచినవా రనియు,=అణిమాద్యష్టసిద్ధులు గాంచినవా రనియు, వే ఱొకపక్షమున ‘రసోవై సః అను శ్రుత్యచుసారము, రసశబ్దనాచ్యుఁడు కేవల మాపరబ్రహ్మయేగాన ‘రససిద్ధాః’=తద్రూప్తాసాత్ త్కారముఁ బొందినట్టివా రనియు నర్థము. పైచర్చనుబట్టి యితవఱకును దేలి నతాత్పర్యాంశమేమన, దోషరహితులై పుణ్యవంతులైనట్టియుఁ బదవాక్యార్థాదిదోషరహితంబులై ఛందోవ్యాకరణానుకూలంబులై యుండుసత్కావ్యముల నిర్మింపఁగలిగి పరబ్రహ్మస్వరూపంబు గురైంఱుఁగఁనట్టివారే కవు లని తేలుచున్నది. “కవీశ్వరాః” అనుటచే ‘కవయః క్రాంత దశినః’ అని చెప్పఁబడి యుంటచే ‘గవి’ కాలత్రాయవేదియై యుండవలయు నని కూడఁ దెలియవచ్చు చున్నది. ఇట్టికవులే సర్వోత్కృష్టులై యుండఁ గలరు. వారలకుఁ గీర్తిశరీరవిషయంబున జననమరణప్రయుక్త మగుభీతి యుండదు. ఇఁక ససత్కులుల విషయమున నాశ్లోకంబుననే- (అసుకృతినః, అరససిద్ధాః, నకవీశ్వరాః; తే న జయంతి, తేషాం యశః నాస్తి; కాయే జరామరణజం భయం) అనఁగాఁ బుణ్య

హీనులై అసత్కావ్యకర్తలై, రససిద్ధశబ్దవాచ్యులు కానివారు కవీశ్వరు లనఁ బడరు, వారికిఁ గీర్తి యుండదు; శరీరవిషయమున నెప్పటికప్పుడ భయము కలుగుచుండును” అని యాభర్తృహరి నుడివియున్నాడు. ఇం దొకను జెప్పవలసినవిషయము లున్నను గ్రంథవిస్తరభీతిచే నాపుచున్నాడు. ఈవైసంగతులఁ బట్టి చూడ సలక్షణుఁ డగు కవికిఁ జతుర్థపురుషార్థ మవలీలగాఁ జిక్కు ననుటకు సభ్యంతర మేమున్నది?

సత్కులీనః శుచిః—అనుశ్లోకంబునఁ జెప్పినకవిధర్మంబులు సామాన్య ధర్మములే, ఈసామాన్యధర్మంబులును ముందుఁ జెప్పఁబోవు విశేషధర్మంబులును మొత్తమున నన్నియు నమరియుండినఁ గాని మనుజుఁడు పూర్తిగ ‘కవి’శబ్ద వాచ్యుఁడు గాఁడు. ఆవిశేషగుణంబు లెవ్వియనఁ, 1 వ్యుత్పత్తి 2 ప్రతిభ 3 అభ్యాసము ననునవి. అందు వ్యుత్పత్తియన శ్లో. వ్యుత్పత్తి ర్లోకచారిత్ర శ్చాస్త్ర కావ్యాద్య వేక్షణః। అను ప్రమాణవచనానుసారము. పురాణోపాసాది సమస్త చరిత్రాంశములను, గాలానుగుణంబు లగుతత్త్వజ్ఞచరిత్రాంశములను బాగుగ గుర్రెఱింగి యుండుటయు, దర్క వ్యాకరణాదిశాస్త్రవిషయంబుల నరసియుండుటయు, రామాయణాదిపూర్వకవినిర్గిత కావ్యవిషయములఁ దెలిసియుండుటయునని పెద్దలు చెప్పుదురు. 2. ఇక రెండవది యగు ‘ప్రతిభ’ యనుదానిఁగూర్చి యిట్లు చెప్పియున్నారు. “శ్లో. స్మృతి ర్వ్యతీతివిషయా మతి రాగామిగోచరా బుద్ధి స్తాత్కాలిక్ష్ణీయా । ప్రజ్ఞా త్రైకాలిక్ష్ణీయతా । ప్రజ్ఞా నవనాల్లేఖశాలిన్ ప్రతిభామతా.” పూర్వవిషయూపేక్షచేత నూతననూతనవిషయోద్బోధ కల్గిన నట్టిప్రజ్ఞా విశేషంబునకే ప్రతిభ యనిపేరు. 3 మూడవదియగునభ్యాస మనఁగా, గావ్య మర్యాద లెఱింగిన వాల్మీక్యాదిమహాచుహులచేఁ జూపఁబడిన మార్గముల ననుసరించి నిరంతరముఁ గావ్యరచనయుందుఁ బట్టుదలతోఁ గృషిచేయుటయే యై యున్నది. ఇదివఱకుఁ జెప్పిన సాధారణగుణములును నింతకుఁ జైఁజెప్పిన విశేషగుణములు సీరెండును గలిసి యున్న నప్పటికిఁ గావ్యనిర్మాణమునకు యోగ్యత కల్గును. ఇన్ని లక్షణములు గల్గియుండినను వీనియన్నిటికన్నఁ బ్రధానమగు ‘శక్తి’ అనువిశేషంబు లేకున్నచో నాతఁ డెంతమాత్రమును గావ్యము నిర్మించుటకుఁ దగఁడు. ‘ప్రతిభ’ మొదలగు విశేషగుణంబులకుఁ గూడ నాదికారణ మీశక్తియే. లక్షణకర్త లీ‘శక్తి’యనుదానికి ‘శ్లో॥ శక్తిః కవిత్వబీజం హి స్రాక్తనీ కాపి, సంస్క్రియా । యయా వినా న ప్రసరేత్ । కావ్యో శిక్షావతా మపిః। అని లక్షణముం జెప్పిరి.

ఈ వైవిషయంబుల నరసిచూచినచోఁ గవియగువాఁ డెట్టిసుగుణసంపత్తి గల్గి యుండవలెనో, ఎట్టి శాస్త్రపరిజ్ఞానము గల్గి యుండవలెనో, ఎట్టి భగవద్భక్తుడై యుండవలెనో తేలినదిగదా ! అట్లుగాక గామశబ్దమునేని, శ్రీమొదలు ఇతిశ్రీవఱకును బలింపక మాతృభాషలను దత్కపులను బడఁదిట్టువాఁడా కవి? పాణిని నన్నయాదిసూత్రకర్తల నామంబులేని జన్మావధిగ నెన్నఁ డెఱుంగక చేతులారఁ గంతసూత్రంబులఁ ద్రెంచువాఁడా కవి? “ప్రేమరి”భ్రష్టవిద్వాంసుడై తనకన్న మిన్నలు లే రని గర్వించి పైపై చూపులు చూచువాఁడా కవి? భారతరామాయణాది పురాణాంతర్గత చరిత్రాశములలోని తత్త్వం బెఱుంగక యవి బూతులపురాణము లనియు, గోతులపురాణము లనియు నిందించువాఁడాకవి? పరభాషాపరిజ్ఞానంబును బురస్కరించుకొని మాతృభాషలయందుఁ గూడ, నసంబద్ధములును నవ్యక్తములు నగు సంస్కరణలఁ జేయువాఁడా కవి? సదాచారసంపత్తిలేక జారత్వము కవులకు సామాన్యధర్మం బని నుడువుచు వేశ్యాలంపటుడై యుండువాఁడా కవి ?

కవి యన నెవ్వఁ డందురా, అప్రశస్త్యక్షువిషయంబులఁ గూడ నిజకవితాచమత్ప్రతిచే జరులకన్నులఁ గట్టినటులఁ గనఁబడిచి యానందముఁ గూర్చువాఁడే కవి; అశాశ్వత మగుసమస్తవిభాసృష్టికి శాశ్వతరూపంబు కల్పించి నిజప్రజ్ఞానైశద్ధ్యంబున నాచంద్రతారకముగ నిల్పఁగల్గు కవిబ్రహ్మయే కవి; నటునిరీతిఁ గాక, సమస్తచరాచరప్రపంచముయొక్క హృదయాంతరంబులఁ దూఱి, అందు, పరమాత్మానుసంధాన మొనర్చుచుఁ దత్తద్వ్యక్తుల ననుకరించుచు, నవి మాటలాడినట్లే మాటలాడువాఁడును, అవి నవ్వినట్లే నవ్వువాఁడును, ఏడ్చినట్లే ఘ్నవాఁడును, వెయ్యేల? ఆవ్యక్తులు తానెయ్యె యవి యెట్లుచేసిన నట్లుచేయువాఁడే కవి; కామక్రోధాదిముహూర్తముచే బాధపడి జనంబునకు భిషగ్వరుడై వైద్యుఁ డాయురోగంబుల నాయామందులచే నివారించి జనుల కారోగ్యానందంబుల నొసంగునట్లునుగుణపదాలంకారాది వస్తుసామగ్రి గూర్చి దుఃఖిరోగంబు మాన్పి సుఖంబు నొసంగుర్యఁగలవాఁడే కవి. భూతభవిష్యద్వర్తమానాంశముల నెల్ల వర్తమానాంశములుగనే స్వయముగఁ దెలిసి పరులకుఁ దెల్పఁగల్గువాఁడే కవి. నిశ్చయముగఁ గవి యగువాని కెఱుకవడని విషయమే యుండదు. దీని కుదాహరణభూతుఁడు, వాల్మీకియే. ఈవిషయంబు టెనిసన్ (Tennyson) మహాకవియు నిట్లు చెప్పియున్నాడు.

The poet in a golden clime was born,
 With golden stars above
 Dowered with the hate of hate,
 The scorn of scorn
 The love of love.
 He saw through life and death, through good and ill
 He saw through his own soul,
 The marvel of the everlasting will,
 An open scroll,
 Before him lay: with echoing feet he threaded
 The secretest walks of fame
 The viewless arrows of his thoughts were headed
 And winged with flame.

—) దీనికి మదీయానువాదగీతము ? —

పసిడిమిసి మించు తారకావళులతోడ, నందితమగు, సువర్ణప్రపంచమందుఁ
 బుట్టి తనరారి సత్తవిపుంగవుండు; మంచిచెడ్డల తారతమ్యం బెఱింగి
 చాపుబ్రతుకులలో రహస్యంబుఁ దెలిసి, తాను దానన నెవ్వండా తరిచిచూచి
 నిరసనగుణంబునేచూచు నిరసనమునఁ; బ్రేమయందుననే నిజప్రేమఁగొలుపు;
 ద్వేషబాపంబుమీఁదనే ద్వేషమూనుఁ, జన్మయాత్తుని సృష్టివిచిత్ర మెల్లఁ
 దెఱచిపెట్టిన పొత్తంబుకరణి నతని; కనులచెగట విశదంబుగాఁ, గనఁబడు
 అతఁడు జనుల కలభ్యమైనట్టి కీర్తి; రాజమార్గంబుపైని సర్తనముసతముఁ
 జేయుచుండుఁ బ్రతిధ్వనించెడినుగతుల; కాంతిమయకంకవత్తపుంఖములతోడ
 నలరు తన్మహనీయునూహాశుగములు; సర్వలక్ష్యైకగాములై పర్వచుండు.

ఈవైయంశంబులఁబట్టి కవియన నెట్టివాఁడో తేలినది. ఇంక “కవేః
 కర్మ=కావ్యం” అను వ్యుత్పత్తిచేఁ బూర్వోక్తలక్షణలక్షితం డగుకవియొక్క
 చేతయే కావ్యము. అట్టికావ్యమే “శ్లో॥ కావ్యం యశసేఽర్థకృతేవ్యవహార
 విదేశివేతరక్షితయే । సద్యః పరనిర్వృతయే కాంతాసమ్మితత యోపదేశయుజే॥
 అని లాక్షణికులు చెప్పినప్రకారము, కీర్తి నొసంగునదియు, ధనమును గూర్చు
 నదియు, సమస్తవ్యవహారంబులఁ దెల్పునదియు, అశుభంబులఁ బోఁగొట్టునది
 యు, సద్యస్కాలసుఖం బొనఁగూర్చునదియు, గాంతతో సమానముగ నిష్టా
 నిష్ఠములఁ దెలియఁజేయునదియుఁ కావ్యమే యై యున్నది. పూర్వకపులు వ్రా
 సినయట్టి కావ్యములే లోకోపకారకములు; జ్ఞానజనకంబులు; శ్రేయస్సాధకం

బులు; అట్లుగాక, ఒకమాడ్లు నాజ్ఞయులేక లాక్షణికులపద్ధతు లన్న నేమియో యెఱుంగక, దానికిఁదోడుగా నహంభావము నెత్తికెక్క నాలాక్షణికులఁ బడఁ దిట్టువారు వ్రాసినవియో కావ్యములు; ఇవియో జ్ఞానజనకంబులు; ఇవియో మ నుష్యతారకంబులు; ఏ“లోవర్సెకండరీ”యో“ప్యాసు”చేసియో చేయకయో తిండి కగచాట్లఁబడి, జీవనమునకై యుపాయాంతరము కానక యేయవాకులో చవాకులోపు స్తకరూపమున వ్రాసి, పఠనీయపు స్తకనిర్ధారణకర్తలఁ పరమాను గ్రహప్రాపుత్రై యాపుస్తకముల నిర్ధారణ(Approve)చేయుచుకొని పదపడి కా లికి బలపంబుఁగట్టికొని, ప్రతిపాఠశాలలోన్నతోపాధ్యాయునికడను వంగివంగి న లాములుచేయుచు మీకన్న మహనీయు లెవరున్నారని ప్రతిజనుని వైతాళికస్తుతి పాఠంబొనర్చుచునొక్కొకచోఁదమపేదఱికమునగ్గడించి దేవుఁడువరం బిచ్చినను బూజారి వరంబీమఁ డనుచందంబున బడిపెద్ద సరియన్నను బిట్టిలిగిసి తనపాం డిత్యప్రకర్షమంతయు నగ్గడించుచున్న యాపాఠశాలాపండితుని లోపఱుచుకొ నుచు అప్తకష్టములకుఁ బాలై ధనార్జనమే ముఖ్యముగాఁ గొనిన యీమహా నీయుల పుస్తకములూ బాలకులకుఁ దారకంబులు. మనతెలుఁగుపుస్తకములు పఠనీయగ్రంథములుగా నిర్ధారణచేయువారలలోఁ గొందఁ జరవమువారు గూ డఁ గల రని చెప్పుదురు. ఆుద్రపండితులు చేసినగ్రంథములు లే వనియే కాఁ బోలును, అరవమువారు వ్రాసిన తెలుఁగుగ్రంథములు గూడఁ బ్రవేశపరీక్ష (School Final) మధ్యమపరీక్ష (Intermediate) పరీక్షలకుఁ బఠనీయగ్రంథ ములుగా నిర్దించుచుందురు. స్వభావలో గ్రంథము వ్రాయుటలోను బరభా వ నెట్లోకొంత యభ్యసించి వ్రాయుటలోను భేదముండును. మాతృభాషపై నాదరములేని బాలకుల కట్టిపుస్తకపఠనమున నెట్టిపరిజ్ఞాన మంకురింపఁగలదు!

గద్యకావ్యంబులస్థితి యిటులుండ నికఁ బద్యకావ్యములసంగతి చెప్పు వలయునా ! ఇట్టికావ్యములు వేసవేలు వెల్వడుచునేయున్నవి. వెలువడవలసిన దే; భాష యభివృద్ధి చెందవలసినదియే కాని మనయాధునికులలోఁ గొందఱు కు నియమములనినఁ దలనొప్పి వచ్చును. నియమములు కొంతవఱ కపసర మని పలువురు పెద్దలయొక్క యుద్దేశము. కానిచో;—అక్షరాభ్యాసమునాఁ డే పిల్లవాఁడు పంతులుగారు! ‘ఓ’ అనునక్షరము నట్లేలవ్రాయవలయు నిట్లేల వ్రాయఁగూడదని ప్రశ్నింప మొద లిడినచో గురు వేమి చెప్పఁగలఁడు; పిల్ల వాఁ డేమి నేర్చికొనఁగలఁడు. మున్నుండు గురువు చెప్పిన నియమములకు బ

ఘట్టై తత్రకారంబున బాగుగ విద్య నేర్చికొనినపిదప నాత్మసంజేహంబులఁ గూర్చి విచారించుకొనవలెను. ఇతరులతో సంప్రతించి చూడవలయును. ఆవిషయంబున మిన్నలగువారితోఁ గూడ వాలోచించి తరువాత సంస్కరణ మావశ్యక మని తోచినయెడల నపుడు చేయవలసినదియే. అప్పటికిని “తాబట్టినకుండేటికి మూఁడే కాళ్లు” అని భీష్మించి కూరుచున్న నది సరసులక్షద్ధతి కాదు. మాతృభావయం దించుకేని గృహిణీయక నియమము లుంట కష్టమని యెంచి, స్వచ్ఛందనూత్రంబులను, స్వచ్ఛందపదరూపంబులను, స్వచ్ఛందవృత్తంబులను గొని యిచ్చునచ్చినట్లు వ్రాసి యచ్చొత్తించి మహాకవిచే వ్రాయఁబడిన యేదో కావ్య మని పేరుపెట్టి జనులముందుఁ బడవేయుచున్నారు. ఎంచి చూడ, వ్యంగ్యప్రధానమై ధ్వనివిశేషయ్యుక్తమై భావగర్భితమై యుండునదియే కావ్యము. మఱియుఁ బ్రస్తుతకాలంబునను బలువురు మనసోదరులు భావకవిత్వము లని చెప్పుచు వ్రాసెడికొన్ని పద్యములఁ జూచుచునే యున్నారు. అందుఁ గొన్ని హృదయానందజనకములై యున్నను గొన్ని మాత్రము నాబోటియల్పబుద్ధులకు బోధపడకున్నవి. పలుమాఱు తద్విధభావకవిత్వకర్తలును నేనునుగలయుట తటస్థించినది. వారు తమకద్యములఁ జదువువేళఁ గర్తలును దన్తితులందుఁ గొందఱును గన్ను లరమోడ్చుచేసి తలలించుక వంచి రసాస్వాదైకపరులై బ్రహ్మసాక్షాత్తారముఁ బొందుచున్నట్లు గానవచ్చినది; అపుడు వారిహృదయవార్ధినుండి సంతోషతరంగములు పొంగఁజూచినకొలది నాహృదయమునుండి దుఃఖితరంగములు పొంగఁజూచినవి- దీనికిఁ గారణము బ్రహ్మనందంబు నొందఁ గల శక్తిని భగవంతుఁడు నాకొసంగకుండుటయే- పద్యములభావమును వారినడిగి తెలిసికొని తత్సమానానందముఁ బొందఁ దలఁచి వారి నడుగుదుఁ గదా,—ఆపద్యములలో లేని యే మేమో యభూతకల్పనలఁ జేసి, ఏ మేమో యర్థములఁ జెప్పి, ఏ మేమో యభినయించుచు, వారు చెప్పునది నాకును, నేనడుగునది వారికినిఁ దెలియక—తుదకు వారు చెప్పునది వారికే తెలియక నే నడుగునది నా కంతకుమునుపే తెలియక యుండెడిస్థితిలోని కుభయులము రాఁగాఁ బ్రాణంబులు వీసివి వారు, ‘భావకవిత్వమన నిదమిత్థ మని చెప్పుటకు వీలుండదు; దాని నెవరికి వారే యర్థము చేసికొని భావమెఱింగి యానందింపవలయు’ నని గౌలవిచ్చిరి. అది కేవల మనుభవైకవేద్య ముట. ఆయనుభవింపజేశక్తి స్వతస్సిద్ధముగ రావలయు నట. కేవలము వ్యంగ్యార్థ ద్యోతకత్వమే కావ్యమునకు

లక్షణముగా గ్రహించినచో మనము గుంటూరునుండి బెజవాడకుఁ బోవుటలో పల, పుస్తకవిక్రేతల మాస్తముల నెన్నికావ్యములఁ గాంచుచున్నారము. ఒక వైపున ‘అల్లుడా మేనల్లుడా’ అను ప్రబంధము, మఱొకవైపున, ‘వేశ్యావిట సంవాదము’ వేటొకచెంత ‘సిరిసిరిమువ్వ’ అను మహాకావ్యము. ఇటు లెన్ని గ్రంథములు లేవు. ఇవన్నియు మహాప్రబంధములేనా? పైవానిలో మాత్రము భావములకు, వ్యంగ్యార్థములకు లో టేమున్నది? ఉదాహరణమున కొకసంగతి మనవిచేసెద. “మీచేనుముదురాయె” అను ప్రబంధములోని యొక పాదంబున వ్యంగ్యార్థము దోస్తమానము కాదా? అందు భావస్ఫూర్తిలేదా? అలంకారము కానఁబడదా? అన్నియుఁ గలవే; అట్టిదాని మహాకావ్యమని యేల నుడువరాదు? అనినచో, “శ్లో॥ కామం సర్వోప్యలంకారో రస మర్థే నిషించతు । తథా వ్యగ్రామ్యతైవైనం భారంవహతి భూయసా॥” అని దండి చెప్పిన ట్లుదాహరణమందు గ్రామ్యత కానఁబడుటచే నది సాధుజనగ్రాహ్యము కాదు. ఇంతకుఁ గావ్యమనఁగా ‘శ్లో॥ వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం’ అని సాహిత్యదర్పణకారుఁడు చెప్పినట్లు, ‘శ్లో॥ గుణాలంకారసహితౌ శబ్దార్థా దోష వర్జితౌ॥’ అని ప్రతాపరుద్రీయకారుఁడు చెప్పినట్లు రసాత్మక మగువాక్యములతో నిండినదై, దోష ప్రకరణమందుఁ జూపిన శబ్దగతార్థగతదోషరహితంజై, గుణ ప్రకరణమందు నుడివినశ్లేషాదిచతుర్వింశతిగుణయుతంజై, అలంకార ప్రకరణమందు వాక్రుచ్చిన యుపమాద్యలంకారసహితంజై యొప్పునదియే యని పెద్దలు చెప్పెదరు. చమత్కారయుత మగునట్టికావ్యమే పండితపామరరంజకంజై, కృతికర్తయొక్కయు, గృతిభర్తయొక్కయుఁ గీర్తి నాచంద్రతారకముగఁ బ్రపంచమున నిల్పఁగల్గినది యగును. అవ్విధంబున గద్యాత్మక మగుకావ్యంబుఁగాని పద్యాత్మక మగుకావ్యంబుఁగాని, లేక యుభయాత్మక మగుకావ్యంబుఁగాని నిర్మించువాఁడేకవి. ఆతఁడే లోకోపకారకుఁడు; ఆతఁడే బ్రహ్మసృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టిచేయఁగల్గినవాఁడు; ఆతఁడే సర్వదేశచరిత్రాంశపరిజ్ఞానంబున కాధారమైన వాఁడు; ఆతఁడే జీవకోటియొక్క హృదయక్షేత్రంబుల దున్ని, సురసం బిడి పడునుజేసి, తాళుగింజలఁగాక మంచిగింజల నాటి, సస్యయుతంబులు గాఁ జేసి కాపాడి ఫలం బచుభవింపఁజేయువాఁడు. కవులు లేనిదేశ మొండైనఁ గలదా? సమస్తమును గవులచేతనే నిల్పుచున్నది. ఇంతవఱకు మనదేశచరిత్రములు కొంతవఱకు నిల్చియుండుటకుఁ గారణము సత్కవియుఁ దత్కవితయునే.

గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి—విమర్శనము.

(కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు)

సారస్వతాభివృద్ధికిఁ గావ్యము లెంత ముఖ్యములో విమర్శనములును సంతముఖ్యములు. గుణాగుణవిమర్శనము లేనికావ్యపఠనము వ్యర్థము. కాన కావ్యములందలి గుణవిశేషములను దోషాశయములను విభజించి చూపు విమర్శనము లుత్పిత్తుల జ్ఞానమును వికసింపఁజేసి సారస్వతమునందు సత్య మగు నభిరుచిని గల్గించి వివేకాభివృద్ధిని గలిగించును. ఎచ్చట సారస్వతోన్నతి కలదో యచ్చట విమర్శనోన్నతియుఁ గలదు. కాని మనయాంధ్రసారస్వతమున విమర్శనము లంతగలేవు. ఆకొఱుతను దీర్చుటకై యిటీవలఁ గొన్నివిమర్శనములు బైలుపడుచున్నవి. అందులకయి యే నేనును బ్రబంధతల్లజ మగుమనుచరిత్రమునందలి గుణాగుణములను విభజించి చూపి యొకవిమర్శనము గావించి పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రచురించితిని. నాయుద్దేశమును గ్రహింపఁజాలని పండితవరులు కొందఱు నావ్యాసముపైఁ గొన్నిప్రతివిమర్శనములు గావించిరి. వాని కన్నిటికిని సమాధానముల నిచ్చితిని. పండితవరు లగు కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి యనుపేరుపెట్టి నావ్యాసముపై నొక్కకొత్తప్రతి విమర్శనము వ్రాసి నూతనముగా బైలువెడలిన పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించిరి. లోకహితార్థమై దాని నిందు విమర్శించుచున్నాఁడను.

—♦ రసప్రశంస ♦—

కావ్యమునకుఁ బ్రాణభూత మైనది రసము. అట్టిరసవిషయమున శాస్త్రిగారిపద్ధతి యెట్లు నడచినదో చూచుకొందము.

శృంగారరసము :—మనుచరిత్రమునందు శృంగారరస మంగిగా నున్నదని మనశాస్త్రిగారే యంగీకరించియున్నారు. కాని యారసనిరూపణము చేయుటలోనే శాస్త్రిగారు ప్రమాదమునకు లోనైరి. సంభోగశృంగార మని విప్రలంభశృంగార మని శృంగారము రెండువిధములు. మనుచరిత్రమునందలి విప్రలంభశృంగారమును మనవేంకటశాస్త్రిగారు కరుణరసముగా నిరూపించి యీక్రిందిరీతిని వ్రాసిరి.

“కరుణరసము—ప్రవరతిరస్థుత యగువరూధిసీప్రవృత్తనము వలన సుపరిక మగుచున్నది. పరిపూర్ణానురాగమున కాస్పదుఁ డగుప్రవరుఁ డగ్ని

సాయమున సంతర్ధానము చెందఁగనే పరూధినికి శోక మావేళించినది. కావున దైవనిందాదు లగుననుభావములతోను నిర్వేదమోహము లగువ్యభిచారభావములతోను శోకము స్థాయిగాఁ గలకరుణము పోషింపఁబడినది. మను కి ఆ. 5 పద్యముమొదలుకొని చూడఁదగును.”

ఇది సరికాదు. మనుచరిత్రమునుండి మనశాస్త్రిగారు చూపినభాగము విప్రలంభశృంగారద్యోతకము గాని కరుణారసద్యోతకము గాదు. శోకాదులు నాయకవియోగఖిన్నత్రయమున శృంగారనాయికలయందును బుట్టును. అంత మాత్రముచే నవి కరుణారసద్యోకములు కావు. శోకము శృంగారమునను సంచారిభావముగా నుండును. కరుణారసమునందు స్థాయిభావముగా నుండును. మనశాస్త్రిగారు మనుచరిత్రమునుండి చూపిన భాగము శోకము సంచారిభావముగాఁ గల విప్రలంభశృంగారము గాని యయ్యది స్థాయిగాఁగల కరుణారసము కాదు. ఇంత యేల విప్రలంభశృంగారమున కరుణవిప్రలంభము గూడఁ గలదు అందు భర్త మరణించుటచేఁ గలిగినశోకము వ్యక్త మగుచుండును. అయినను నదియే స్థిరము గాక దైవకృపాదులచే మృతనాయకసమూహ మావకాశము కలుగుచో దానికి రతియే స్థాయి యనియు రసము విప్రలంభ శృంగార మనియు నలంకారశాస్త్రకారులు నిశ్చయించిరి. మన్మథుఁడు ముక్తం టికంటిమంటం బడి భస్మము గాఁగా రతీదేవి విలపించినవిలాప మంతయు నాతఁడు మరల బ్రతికివచ్చెను గావునఁ గరుణవిప్రలంభనామక శృంగారమే యనిరి. ఈవిషయమును గూర్చి సాహిత్యదర్పణమునం దిట్లున్నది —

“స్త్రీపుంసయో ద్వియోగే జీవత్వజ్ఞానదశాయాం వైక్లబ్యప్రోషితాయా రతే రేవప్రాధాన్యా ద్విప్రలంభః వైక్లబ్యంతు సంచారిమాత్రం మృతత్వజ్ఞానదశాయాంతు రతిప్రోషితస్య వైక్లబ్యస్యైవ ప్రాధాన్య మితి కరుణావివ. యదాతు సత్యపి మృతత్వజ్ఞానే దేవతాప్రసాదాదినా పునరుజ్జీవనజ్ఞానం కథంచి త్స్యా త్రదాలంబనస్యా త్యంతికని గాసాభానా చ్ఛిరప్రవాస ఇవ విప్రలంభవ సచకరుణ ఇతి నవ్యాః”

ఈవిధముగాఁ గరుణవిప్రలంభమే శృంగార మగుచుండఁగాఁ గేవల విప్రలంభము శృంగారము గాక మఱియుండు గానేరదు గదా. మనుచరిత్రమునుండి మనవేంకటశాస్త్రిగారు చూపినభాగము నాయకవియోగము సంప్రాప్తము కాఁగా నాయిక పొందువిధహార్తిని దెలుపునదిగా మాత్రమున్నది. ప్రస

దుఃఖ తనదృష్టిపథమునుండి దాటిపోగాఁ దద్వియోగఖిన్న యగువహుఁడు యాతనిని దురలఁ గనుఁగొననగు ననునాసచే వనమునఁ గొంతసేపు వెతకినది. కానమి విరహము నందినది. చెలికత్తెలు నీనాయకుఁడు నిన్ను వచ్చి కలిసికొను నని చెప్పి ప్రోత్సాహము గల్గించిరి. ఆమెకును నాతనిఁ బొందఁగలుగుదు నను నాస కలదు. చెలు లుద్యానవిహారమునకు రమ్మచఁగాఁ గొంచెముగనో సొప్పగనో యలంకరించుకొని వనమునకు వచ్చినది. ఆమె కాపురాం ద్రగుచెలి కత్తియలు జలక్రీడాదివిनోదముల నామెయెదుటఁ గావించిరి. ఆమె విరహోద్దిగని హేళనము గావించిరి. కావున నిది యంతయు రతి స్థాయిగాఁ గల శృంగారము గాని శోకఁకు స్థాయిగాఁగల కరుణము గాదు. శోకమే దిక్కయి యేడ్చుచున్న యాపన్నురాలి నెవ్వరును వనవిహారాదులకుఁ బిలువరు. ఆమె యచటికిఁ బోదు. ఆమెయూర్తిం గని యాపులెల్లరును దుఃఖితురు గాని హేళనము గావింపరు. విరహముచే దుఃఖించిన నామఃఖము శృంగారరసపోషకముగా వర్ణింపఁబడును. విరహముచే గిరిక యేడ్చినయేడ్పును రామరాజభూషణుఁడు “కిన్నరవధూరాజత్కరాంభోజకాంభోజీమేళవిపంచికారవ సుధాపూరంబు శోరంబుగాన్” అని వర్ణించెను. మఱియొక కవి “భూపాలైకరాగంబు నక” అని వర్ణించె. ఈయేడ్పులు సంచారీభావములై రతి స్థాయిగాఁగల శృంగారమును వ్యక్తీకరించును. గావుననే వారలు చెప్పిరి. మనవేంకటేశాస్త్రిగారు చెప్పినదే సత్య మగునెడల ప్రతిప్రబంధరాజమునందుఁగల విప్రలంభ శృంగారమును మహాపక్షై కరుణరస మైపోవును. మేఘసందేశాదులు కరుణరసప్రధానము లైపోవలసినవచ్చును. అట్లు బుద్ధిఃతు లెవ్వరును దలంచటలేదు. కావున మనుచరిత్రమునుండి మనవేంకటేశాస్త్రిగారు చూపినభాగము విప్రలంభశృంగారరసము గాని కరుణరస మెంతమాత్రమును గాదు

శృంగారరసాభాసము:—మనుచరిత్రమునందు నంగిగాఁ జెప్పఁబడు శృంగార మంతటను వట్టియాభాసమాత్రమై పోయినది. కాని తుదకు సరియైనది కా లేదు. ఈయంశమును నేను నావ్యాసములోఁ జచ్చించి యుండినను మనవేంకటేశాస్త్రిగారు ‘మనుచరిత్రమందుఁ బ్రధాన మగుశృంగారము చక్కగాఁ బోషింపఁబడినది యని యే నాతలంపు. నాయకానాయకులు వీరే యని నిర్ణయింప పిలులేకున్నను నాయాతావుల శృంగారరసస్ఫురణము సముచితముగానే యున్నది. అంతియకాని శ్రీశాస్త్రిగారు సెలవిచ్చినట్లు లీగంధ

మున నున్నది శృంగారరసాభాసము కాదు. వారు చూపిన “ఏకత్రైవానురాగశ్చేత్” అను లక్షణమున కీగ్రంథము విషయము కాలేదు” అని వ్రాసిరి. ఇది సరికాదు. ఏకత్రైవానురాగము రసాభాస మని యంగీకరించియును గూడ మనుచరిత్రమునందు రసాభాసము లేదనుట వింత. అయినను శాస్త్రీగారాభాసము లేదనిరి, కావున మనుచరిత్రమునందు శృంగారమున కిక్కలగు తావుల నది యెట్లున్నదో మరల విచారించి చూచుకొందము.

1. ప్రవరవరూఢియల విషయములోఁ గొంతశృంగారము నడచినది కాని యది యాభాసమాత్ర మయిపోయినది. ఏమన, వరూఢికి యనురాగము కలదు గాని ప్రవరునకు లేదు. ఈతావున శృంగారమునకును శాంతమునకును బోరాటము జరిగిన దనియు శృంగార మోడిపోయె ననియు శాంతము జయించె ననియు మనవేంకటశాస్త్రీగారే వ్రాసిరి. ఏకత్రైవానురాగ మగుటచే తనే కదా శృంగారమున కిచట నవజయము కలిగినది. కాన నిట తదాభాసము కల దనుటకు సందియములేదు.

2. వరూఢినీ మాయాప్రవరుల విషయములోఁ గొంత శృంగారము నడచినది. అదియు నాభాసమాత్రమే. ఏమన నచట మాయాప్రవరునకే యనురాగము కలదు కాని వరూఢినికి లేదు. వరూఢినికి మాయాప్రవరునందు రాగము లేకపోవుటయే కాదు. రోతకూడఁ గల దని మనుచరిత్రము చెప్పుచున్నది. అయినను నీఘట్టమును శృంగారకలితము చేయుటకై మనవేంకటశాస్త్రీగారు “వరూఢినికిఁ బ్రవరునియందును నతనిరూప మనుకరించిన మాయాప్రవరునియందును నిష్కలపటానురాగమే కలదు. వరూఢినియందుఁ బ్రవరునికి లేకపోయినను మాయాప్రవరునకు దృఢానురాగమే కలదు. కావున వరూఢినీ మాయాప్రవరుల యనురాగము పరిపూర్ణ మయిన దని చెప్పుటకు సందియము లేదు.” అని వ్రాసిరి. ఇది సరికాదు. వరూఢినికిఁ బ్రవరునియందే యనురాగము కలదు కాని, మాయాప్రవరునందు లేదు. మాయాప్రవరుఁ డెప్పుడును బ్రవరుడు కానేరడు. ఆవ్యక్తి వేఱు. ఈవ్యక్తి వేఱు. ముచ్చిబుగార మెన్నటికిని బంగారము కాని యట్లే మాయాప్రవరుఁ డెన్నటికిని బ్రవరుడు కానేరడు. కలియను నతఁడు మాయాప్రవరరూపమును ధరించి తన్ను వంచించుచున్నాఁ డని వరూఢిని దెలుసుగకపోయినను నాగంధర్వాధముఁ డది యెఱుంగకపోలేదు. ఆమెకుఁ దగ్గఱను దిష్టము లేదని యాతఁ డెఱింగియే

దొంగ వేషముచే నామెను వంచిచెను. ఆమె ప్రవరా యని తన్ను సంబోధించిన నామె హృదయము ప్రవరునందే గాని తనయందు లేదని గ్రహించి యుండియు ను నల్లుఁ డగుటచే నాసంబోధనము తనదిగానే భావించి యుండెను. ఈతఁ డామె శరీరముతోడి యైక్యము కలుగుటయే పరమానందముగా భావించుకొనెను గాని ఆమె హృదయము తనయందుండుట ముఖ్యమని భావించుకొనలేదు. తనయందు హృదయము లేని వరూధినిని గూడుట శవమును గూడుటవంటిదే. మత్తునందు దిచ్చి యొకతెఱుంగని స్థితియందున్నప్పుడు కూడువాఁ డెంతటివాఁడో వీడును నంతటివాఁడే అట్లును గాదు. మత్తు నందున్నయామెకుఁ గూడువానియందు రోతలేక పోవచ్చును. ఈమెకుఁ గలిగానియందు రోతకూడఁ గలదు. “వంచన యెఱిగిన మఱి శపియించునా” యను భీతి వీని హృదయమునం దెప్పుడును గలదు. ఇట్టి భీతాత్ముఁడు వినిర్మలశృంగారానందమును నెట్లందఁగలఁడు? ఇంతయేల. యామె శరీరమును దాఁకుటయను సౌఖ్యమును దాను బొందుటకై వైభీతి ననుసరించి యామెను నిజముగాఁ గీల్చివేస్తే చేసినాఁడు. తనవంచనము తెలియకుండుటకై కన్నులు మూయించివేసినాఁడు. దాన గ్రుడ్డిది యైపోయినది. హృదయ మంతకుఁ బూర్వమే లేదు. ఇట్లు కన్ను లుండియుఁ దన్నుఁ జూచుట లేనిది, హృదయ ముండియుఁ దన్నుఁ బ్రేమించుట లేనిది, యగునీమెను గూడుట కీల్చివేయు గూడుటకంటె ను నీచము కాదా? ఇక నీతఁ డామెను గూడి పొందినసంబోగ సౌఖ్యము సరసమైనదియుఁ బ్రాశ మైనదియు నెట్లు కాఁగలదు? అది ప్రాశ మగు సరసత కలది కాలే దని పెద్దనార్యుఁడే “అన్ననఁ గనుమూయుట, రొన సన్నగిలుట కాఁగిలింత సడలుట నేర్పుల్, సున్నగుట వరూధిరతి, కన్నెఱికపురతియుఁ బోలెఁ గడు నిం పొసఁగె” అని వర్ణించినాఁడు. నేర్పులు సున్నయై గ్రుడ్డిదై యుండుదానిని దనయందు హృదయము లేనిదానిని గూడుట రసికున కానందమిడునా? ఎన్నటికిని గానేరదు. కానఁ గలిగానికి వరూధినితోఁ గలిగినపొత్తు కీల్చివేయఁగోడి పొత్తువంటిదే. అంతకంటెను దప్పక హాస్యాస్పదమే. ఏమనఁ గీల్చివేయు బొందువాఁ డాబాప్తు శపించునేమో యన్నభీతిలేక స్వేచ్ఛ గలిగి యుండును. ఇట వరూధినికిఁ దనయం దిష్టములే దనుదుఃఖ మొకటి లే న్నామె శపించునేమో యన్నభీతి యొకటి బాధించుచుండుటచే నీకీల్చివేయు బొందువాఁ డెన్నటికిని శృంగారరసరసిభుఁడు కానేరఁడు. కాన వరూధినికిని వ్యాయాప్రవ

రుపకును నడుమ నడచినశృంగార మనునది వట్టియాభాసమాత్రము కాని నిజ మగుశృంగార మెంతమాత్రమును గానేరదు.

3. స్వరోచికిని నాతనిభార్యలకును నడుమ నడచినశృంగార మొక్క నికి బహునాయకలతోడి దగుటచే నాభాసమాత్రమే యైపోయిన దని మన పెద్దనార్యుఁడే తనమనుచరిత్రమునందే యిట్లు వివరించియున్నాఁడు.

“చ. పలుపురయందు నొక్కనికి భ్రాంతియు నొక్కనియందుఁజూడ న

గల మగుప్రేమ పల్వురకుఁ గల్గుట యద్భుత మట్లు గాన యి
వ్వెలదలయందుఁ గూర్చిపస వీనికి నేమియు లేదు వీనియం
దలవడఁ గల్గ దీజలరుహఁడులకుం బ్రియ మెవ్విధంబునన్.”

ఈపద్యటికలో, టీకాకారుఁడు “శ్లో! ఏకత్రైవానురాగశ్చైత్తిర్యజ్ఞో
మైచ్చగతోపివా, యోషితాం బహుస్తక్తిశ్చ రసాభాస స్త్రిధాస్తృతః” అని
ప్రాసి యిది రసాభాస మని సూచించినాఁడు.

మనోరమాస్వరోచులవిషయములో నడచినశృంగారము నైనను మన
పెద్దనార్యుఁడు సరిగ సాగనియ్యలేదు. మూలకారుఁడు మనోరమామనోగత
విచారమును దొలఁగించివైచి పిమ్మట సంభోగశృంగారస్ఫురణమును గలిగించి
యండఁగా మనపెద్దనార్యుఁ డామనోదుఃఖమును దీసివేయకయే మనోరమా
స్వరోచుల గర్భాభాసపుగదిలోనికిఁ జేర్చి శృంగారచేష్టల వర్ణించి వర్ణించి
తుదకు మనోరమయి దుఃఖార్తను జేసి యేడ్పించి తుద కనురాగయుత నాయి
కానాయకులందు విజృంభించుచున్న యానందమునకు భంగము గలిగించి
రసాభాసముఁ జేసివేసినాఁడు. ఇట్టియానందమునకు భంగము గలిగించుట
రసాభాసమే యని వేంకటశాస్త్రిగారే సూచించియున్నారు. ఇది కవి స్వయ
ముగాఁ దెచ్చిపెట్టిన రసాభాసము. ఈవిధముగాఁ బరిశీలించి చూచిన నన్ని
తావులయందలి శృంగారమును వట్టియాభాసమై పోయిన దని చెప్పవలసివచ్చు
చున్నది గాని తగుపోషణము గల్గియున్న దని చెప్పుట కవకాశము లేదు.
పెద్దన శృంగారవిషయములో నున్నతము లగునూహలు కలవాఁడు గాఁడు.
పశుకామమే శృంగార మని భావించియున్నాఁడని విద్యావినోది కీ॥ శే॥
పనప్పాక మనంతాచార్యులవా రిట్లు వ్రాసిరి—

“He has treated as to the common places of human affairs and to the physical effects of the sort of love, which coarser minds gloat over and which we want no poet describe to the world.”

అంగి యగుశృంగారరసమునకుఁ గలిగినపాట్లే యిట్లున్నవి.

శాంతరసము:—వరూధిసీస్రవరులవిషయములో శాంతరసపోషణము కలిగిన దని మన మేకటశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. అది సరికాదు. మనపెద్దనాట్య నిచేఁ బ్రవరుఁ డొక్కరసికతాఽహీనమూర్ఖుఁడు గావించబడినాఁడు. ఈతని గోల బేల యని పలువురచేఁ బలికించుటయే గాక “కొనసాగి కామినీగోష్ఠిఁ బ్రాఢములైన యదుటుఁజూపుల తెప్పతుదల నాచి” అనుపద్యములోఁ బ్రవరుఁ డవిదగ్ధుఁ డగునరసికుఁ డని తేల్చియున్నాఁడు. అవిదగ్ధుఁడు నాయకుఁడు గా నుండుచోట రసపోషణము కానేర దని శృంగారశాస్త్రకారులు చెప్పి యున్నారు. కాన ప్రవరచర్యలో శాంతరస మాభాసమాత్ర మై పోయినది.

ఈవిధముగా మనుచరిత్రమునందుఁ బ్రధానముగా నెంచబడి కొంచె ముగనో గొప్పగనో విజృంభణము నందిన రసము లన్నియు నాభాసమాత్ర ములై పోయినవి. అంగి యగుశృంగారముమాట చెప్పనే యక్త అలేదు. ఇఁక రసవిషయమున మనుచరిత్రము నెట్టిదానిఁగా నెంచకొనవలెనో ప్రాజ్ఞు లగు చదువరులే యూహించుకొందురుగాక.

సంస్కృత రాఘవపాండవీయవిమర్శనము.

యాయూణ్ణి వేంకటవీర రాఘవాచార్యులుగారు,

శ్రీరంగం సోమేశ్వరశాస్త్రిగారు.

1. కవిరాజులై 2. కవిరాజుకవితాసామర్థ్యము 3. తత్తవితాప్రాశస్త్యప్రాశస్త్యములు 4. కవిరాజుకవితకు నితరకవితకుఁ గలసామ్యవైషమ్యములు 5. సంస్కృతసారస్వతమునఁ గవిరాజుస్థానము.

1. కవిరాజుశయ్య : — సంస్కృతరాఘవపాండవీయరచనాకౌశల మని తరసాధారణము, నదృష్టపూర్వము నై విరాజిల్లుచున్నది. ఇట్టి కథాద్వితయ సంధానవైచిత్రి కీకవి రాజసూరియే మార్గదర్శి. ఈవిద్వత్తత్వవిశయాకౌశల మతిమాత్రమనోరంజకము. ఇతనిశబ్దసౌలభ్యము, భావసౌకుమార్యము నత్యద్భుతజనకములు. ఇతనికవితావనిత, సుఖప్రబోధలలితయు, సువర్ణఘటనోజ్జ్వల

వీరచాంద్రములు: — రసవిషయమున వేంకటశాస్త్రిగారి ప్రమాదము లింకను గలవు. విప్రలంభమును కరుణముగ వ్రాసినట్లే రాద్రలక్షణ మగురక్తాస్యనేత్రత్వమును యుద్ధవీరప్రధానలక్షణముగా వ్రాసిరి. ఇది సరికాదు. అయ్యది క్రోధము స్థాయిగాఁగల రాద్రలక్షణము కాని యత్సాహము స్థాయిగాఁగల యుద్ధవీరలక్షణము కా దనియూ శత్రు వాలంబనముగాఁ గల యీరౌఘర సములకు నిదియే భేదమనియు సాహిత్యదర్పణకారుఁ డిట్లు వ్రాసె.

“అస్యయుద్ధవీరాదేహమాహ: — రక్తాస్యనేత్రతా చాత్ర భేదినీ యుద్ధ వీరతః” వాఖ్య- “అస్యేతి రాద్రస్యేత్యర్థః రక్తాస్యనేత్రతావ్యంగ్యః క్రోధవవ భేదః తథా చోభయత్ర రిపో రాంబనత్వేపి క్రోధావిర్భావే రాద్రః ఉత్సాహావిర్భావే వీర ఇత్యనయో ర్భేద ఇతిభావః”

కాన శాస్త్రిగారు వ్రాసినది లక్షణానుసారముగా లేదు.

సవరణ — ఈన్యాసములోని “విమర్శనము లుత్పిత్సువుల”ని యున్న దానిని “విమర్శనములుప్యుత్పిత్సువుల”ని చదువుకొనవలయును.

కాని, పద్యసంఖ్య యించుమించు సమానముగా నున్నది. (ఆంధ్రరా. పాం. 649 పద్యములు ; సామ్రాత రా. పాం. 668 శ్లో.) ద్విసంధానమహాకావ్యము 18 స్కల బృహత్కావ్యము. కవిరాజసామర్థ్యము గూర్చి పాశ్చాత్యవిద్వాంసు లిట్లు వాక్రుచ్చియున్నారు.

Dr. A. A. Macdonell opines in his "Sanskrit Literature" (P. 331).

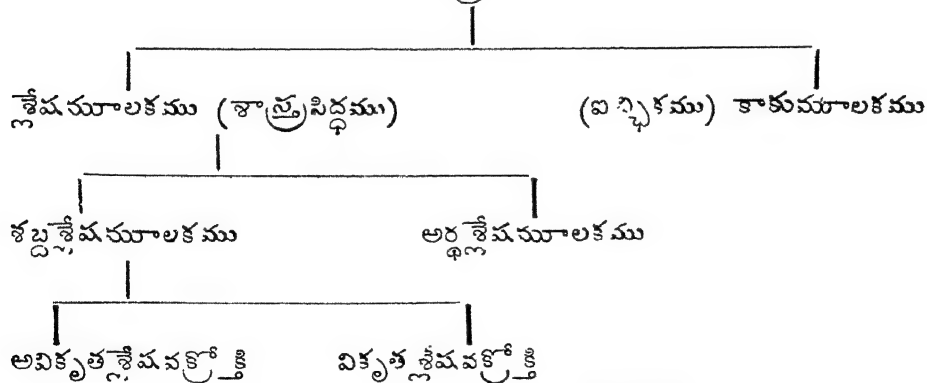
"The culmination of artificiality is attained by the Raghava Pandaviya of Kaviraja. It celebrates simultaneously the actions of Raghava or Rama and of the Pandava princes. The composition is so arranged that by the use of ambiguous words and phrases the story of the 'Ramayana' and 'Maha-Bharata' is told at one and the same time. The same words, according to the sense in which they are understood, narrate the events of each epic. A 'tour de force' of this kind is doubtless unique in the literatures of the world. Kaviraja has, however, found imitators in India itself."

Prof. A. B. Keith opines in his "Classical Sanskrit Literature" P. 56. "The ultimate result of the love of playing with language which marks both Bharavi and Magha is seen in the Raghava Pandaviya of Kaviraja. It aims at telling the tale of Rama and of the Maha-Bharata simultaneously, a result which is only possible because of the large number of meanings which are assigned to Sanskrit words, by the lexicons, the diverse modes in which members of compounds may be connected, and the different ways in which the syllables composing a line can be conjoined. It is fair to say that considering the appalling nature of the task undertaken, the poet, whose name is lost to the obloquy he merits, shows very considerable skill, and might have produced a meritorious work had he devoted his efforts to a more legitimate end."

'Kaviraja, we must know, lived in an age of artificial poetry, in which the use of alliterations, fanciful words, strange conceits, ingenious turns of expression, the various వన్య's such as సర్వతోమద్రవన్య, మహాచక్రవన్య, గోమూడికావన్య &c., was indulged in by the poets. Really that was a period of deterioration—or development on artificial lines—in the style of poetry.'

కవిరాజు ప్రజ్ఞావైభవము నానోది, మనపుడు, శ్లేష కావ్యద్వ్యర్థి కావ్యభేదము నరయుట యవసరము. సుబంధుని 'వాసవదత్త' యు, బాణుని 'కాదంబరి' యు శ్లేష కావ్యములుగాని ద్వ్యర్థి కావ్యములు గావు. శ్లేష యమకచక్రవర్తి యగు పేంకటాధ్వరిమహాకవి కావ్యములుగూడ శ్లేష కావ్యములుగాని, ద్వ్యర్థి కావ్యములు గావు వసుచరిత్ర శ్లేష కావ్యము. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము ద్వ్యర్థి కావ్యము. ద్వ్యర్థి కవుల శ్లేషకవులనియు నన నగు, గాని శ్లేషకవుల ద్వ్యర్థి కవుల ననజనదు. సుబంధుభట్టబాణుని వక్రోక్తివిపులులు, శ్లేషకవులు ; కాని ద్వ్యర్థి కవులు గారు. కవిరాజు వక్రోక్తిమార్గవిపులుడు శ్లేషకవితానిపు ణుడే గాదు, మఱియు ద్వ్యర్థి కావ్యరచనాదక్షుడు. శ్లేష యన, నానార్థసంశ్రయము ; అనగా వివిధార్థములు గలపదముల బ్రయోగించిన శ్లేషాలంకారమగు. ఇట్లు కావ్యమంతయు శ్లేషభూయిష్టమైనను నది శ్లేష కావ్యమే కాని ద్వ్యర్థి కావ్యము కానేరదు. ఏకవృత్తగతఫలద్వయన్యాయమున గావ్యమంతయుఁ గథాద్వితయాన్వితమై యుండినచో నక్తావ్యము ద్వ్యర్థి కావ్య మనబడును. ఇటు వక్రోక్తిస్వరూపనిరూపణ మప్రస్తుతము కాదని యెంచెదము.

వక్రోక్తి

i. ఆచార్యమహ్మటుడు; "కావ్యప్రకాశము." IX.

"శ్లో. యదుక్త మన్యథావాక్య మన్యథా న్యేన యోజ్యతే
శ్లేషేణ కాక్వా వాజ్ఞేయా సా వక్రోక్తి స్తథాద్విధా."

ii. రాజానకరయ్యకుడు; "అలంకారసర్వస్వము," 175 పు.

"అన్యథోక్తస్య హేన్యస్య కాకుశ్లేషాభ్యా మన్యథా యోజనం వక్రోక్తిః" వివరణము. 'యద్వాక్యం కేనచి దభిప్రాయేణోక్తం స దపరే

ణ వస్త్రా కాకుప్రయోగేన స్త్రేషప్రయోగేన వాన్యథా న్యార్థకుటన
యామోజ్యతే తదుక్తిః సా వక్త్రోక్తిః'

A. కాకువక్త్రోక్తి

B. స్త్రేషవక్త్రోక్తి: — (a) అభజ్జస్త్రేషవక్త్రోక్తి
(b) సభజ్జస్త్రేషవక్త్రోక్తి
(c) ఉభయస్త్రేషవక్త్రోక్తి.

iii. జయదేవుడు: 'చంద్రిణీకము,' XCII అలం. 158

'స్త్రో. వక్త్రోక్తి స్త్రేషకాకుభ్యా మపరాధప్రకల్పనమ్'

iv. ధర్మసూరి: 'సాహిత్యరత్నాకరము' VII అథాలక్ష్మరతరశ్శము235

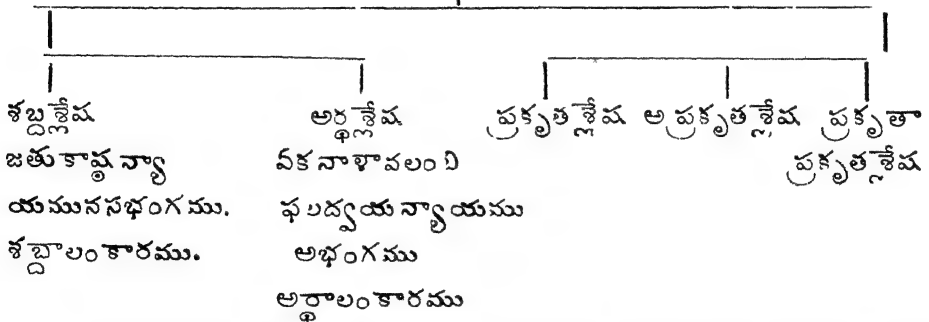
"స్త్రో. అన్యథోపితవాక్యస్య కాక్వాస్త్రేషేణ వాన్యథా

యోజనం క్రియతే తత్ర వక్త్రోక్తిస్యా ద్యలంకృతిః"

స్త్రేషముచేతఁగాని, కాకుస్వరముచేతఁ గాని యర్థాన్వయము కల్పించినయె
డల వక్త్రోక్త్యలంకార మని పిడితార్థము.

ఇక స్త్రేషస్వరూపమును నిరూపించెదము.

స్త్రేష

నానార్థసంశ్రయము స్త్రేషము (అనేకార్థశబ్దవిన్యాసము స్త్రేషము) అ
నఁగా ననేకార్థములు గలశబ్దముల నుపయోగించితిమేని స్త్రేషాలంకార మగు
ను. పాఠకులు రెండర్థములఁ దప్పక తెలిసికొనకున్నఁ గథాభాగము నడువ
నిరీతిగ నుండు సమానశక్తము లగునర్థములు స్త్రేషార్థములు.

(A) స్త్రేషస్ఫురణమునకు శబ్దములు ప్రధానమైనచో శబ్దస్త్రేష మనఁబడు.
ఇందు స్త్రేష, శబ్దగత మగుటంజేసి, శ్లిష్టశబ్దవైపరీత్యమునకు వీలులేదు; కావున

నిందు భంగసహిష్ణుత కలదు; “ఉవాత్తస్వరభేదా త్రయత్నభేదాచ్చ శబ్దాన్యత్వే శబ్దశ్లేషః; యత్ర ప్రాయేణ పదభిజ్ఞో భవతి”—రాజానకరుయ్యకుఁడు “నను శబ్దశ్లేషస్థలే ప్రయత్నాదిభేదాత్ స్ఫుట ఏవ శబ్దభేద ఇతి చే తత్వత్వం భేదోఽస్తి. తథాపి జతుకావ్యన్యాయేన శబ్దయో రితరేతరస్థిప్తత్వా చ్ఛబ్దగతత్వవ్యవహారః. అత ఏవ శబ్దశ్లేషే భంగసహిష్ణుతా”—సాహిత్యరత్నాకరము.) ఇందు శబ్దము విడిగి శ్లేషించుటచే దీనిని సభంగశ్లేష మందురు.

(a) “శ్లో. పేకటార్యచోగుంఘైర్జితౌ గురుభణిశ్వరా
ధిషణాహీనతాం ప్రాప్య జీవశేషా బభూవతుః”

శ్లేషయమకచక్రవర్తి, పే కటార్థరిమహాకవి.

“ధిషణాహీనతాం,” జీవశేషా;” ఇట శబ్దశ్లేషగలదు. ధిషణాహీనతాం = i బుద్ధిహీనతను ii (ధిషణ అహీనతాం) బృహస్పతిత్వమును సర్పరాజత్వమును. ఇక్కడ ‘ధిషణ’ శబ్దమును దీసివైచి, ‘శేషము’ శబ్దమును బ్రయోగించినచో శ్లేష యదృశ్య మగును.

జీవశేషా = i జీవశేషులు ii (జీవ + శేషా) వాచస్పత్యాదిశేషులు.

ఇక్కడ ‘శేష’ శబ్దమునకు బదులు, ‘అన్త’ శబ్దమును గాని ‘జీవ’ శబ్దమునకు బదులు ‘గురు’ శబ్దమును గాని ప్రయోగించినయెడల శ్లేష యదృశ్య మగును.

(b) ఉదా: “బాలేవోద్యానమా లేయం సాలకాననశోభిన్”

‘సాలకాననశోభిన్’—అలకలతోఁ గూడిన యాననముచే శోభిల్లున దని బాలపక్షమునను, — సాలపక్షములతోఁ గూడిన కాననముచే శోభిల్లున దని యుద్యానమాలపక్షమునను నిట నన్వయము. “సాలక” శబ్దము తీసివైచి, సమానార్థము గలసకుంతలశబ్దము నుపయోగించినచో శ్లేష యదృశ్య మగును.

(B) శ్లేషద్యోతకమున కర్థము ప్రధాన మైనచో నది యర్థశ్లేషము నాఁబడు. ఇందు శ్లేష య్థుగత మగుటజేసి శబ్దప్రవృత్తనమున కవకాశము గలదు. ఇందు శబ్దము విఱుగకయే శ్లేషించుటజేసి దీని సభంగశ్లేష మందురు. [‘యత్ర శబ్దప్రవర్తనేఽపి నశ్లేషత్వఖండనా తత్రైవార్థశ్లేషః’—సాహిత్యదర్పణము; ‘అర్థశ్లేషస్తు యత్ర స్వరాదిభేదో నాస్తి. అత ఏవ స తత్ర సభిజ్ఞపదత్వమ్’ అలంకారసర్వస్వము; ‘అర్థశ్లేషేతు ప్రయత్నాదిభేదస్య శబ్దభేదక

స్వాభావేన శబ్దైశ్వరిశ్చయే స త్యేకనాభావలంబిభవద్వయీత్యా శ్లిష్టత్వ మ్భయో రితి. శబ్దనిపరీతవృత్తి యోగ్యత్వం భంగాసహిష్ణుత్వం చేత్యాలంకారికరహస్యం—సాహిత్యరత్నాకరము.]

(a) ఉదా మాసుము IV స. 59 శ్లో. (కులల కూలవృత్తము.)

శ్లో. ఏతస్మిన్నధికపయఃక్రియో వహస్త్యః! సుతో భంపవభు నాజవేసీతాః ।

వాల్మీకీరహితరామబక్షణానాం! సాధగ్గ్నాదభతిగిరాం మహాసరస్వతః.”

[మల్లినాథుఁడు; “అత్ర పవనభు నా జవేసీ త్య తై)కవృత్తావలంబిభవద్వయస దభంగైకపాదగతత్వే న్నాధ్వయప్రతీతే రథశ్లేషః అన్యత్ర పదభిక్తో న్నాధ్వయప్రతీతే ర్జతుకాత్మవ చ్ఛబ్దయోరేవ మిథఃశ్లిష్టత్వా చ్ఛబ్దశ్లేష ఇత్యుభయసాహిత్యా దుభయశ్లేషోఽయం ప్రకృతాప్రకృతగోచరః.”]

ఇట—“పవనభు నా జవేస” యనుచో నర్థశ్లేష గలదు.

(a) పవనమువలనఁ గలిగినజవముచేఁ గలఁగింపఁబడిన

(b) మారుతియుద్ధతిచేఁ గలఁగింపఁబడిన.

‘పవన’ శబ్దమునకు బదులు ‘అనిల’ శబ్దముగాని (అదిభండోభంగము గలిగించుననుచో) ‘శ్వసన’ శబ్దముఁ గాని ప్రయోగించినను నర్థశ్లేషకు భంగము గలుగదు.

(b) కావ్యప్రకాశోదాహరణము. X: —

“శ్లో. ఉదయమయ తే దిశ్చాలిన్యంనిరాకురు తే తరాం

నయతి నిధనం నిద్రాముద్రా ప్రవర్తతుశి క్రియాః

రచయతి తరాం వైవిరాచారప్రవర్తనకర్తనా

బరబర లభతేజఃపుష్పజోవిభాతి విభాకరః.”

(ఇట ‘విభాకరుఁడ’నునొకరాజును, సూర్యుఁడును వర్ణింపఁబడిరి.)

(c) శబ్దమొకపక్షమున నొకభాషగను, వేటొకపక్షమున వేటొకభాషగను నుండిన నది “భాషాశ్లేష”మని విశ్వనాథకవిరాజు ‘సాహిత్యదర్పణమున వ్రాసియున్నాఁడు. దీనినే పింగళి సూరన “ఆంధ్రభాషాసంస్థాతాభిభాషశ్లేష” యని సూచించియున్నాఁడు.

మఱియుఁ బింగళి సూరన ‘ముఖ్యగౌణవృత్తిశ్లేష, అర్థాన్వయభేదశ్లేష, శబ్దాన్వయశ్లేష’ మొదలగు శ్లేషభేదములు నుపయోగించెను. ఇక శ్లేషవిషయమున నాలంకారికనిర్వచనముల నరయుదము.

i. రాజానకరుయ్యకుఁడు; “అలంకారసర్వస్వము, 95 పు.

“విశేష్యస్యాపి సామ్యే ద్వయోరుపాదానే శ్లేషః.”

ii. సరస్వతీకంఠాధరణము: (భోజుఁడు)

“ఏకరూపేణ వాక్యేన ద్వయోర్భూతన మర్థయోః

తప్రేణ తచ్చసర్వజ్ఞైః శ్లేష ఇ త్యభిధీయతే

ప్రకృతిప్రత్యయస్థా ద్వా విభక్తివచనాశ్రయా

పదపాదో (?) త్రరాచేతి శబ్దశ్లేషాభవన్తిషట్. ”

iii. విద్యానాథుఁడు ; “ప్రతాపరుద్రీయము, ” VIII ప్ర. 59 కారిక-

“ప్రకృతాప్రకృతోభయగతము క్తంచేచ్ఛబ్దరూత్రసాధర్మ్యం శ్లేషోఽయం శ్లిష్ట త్వం సర్వత్రాద్యద్వయేనాంత్యే. ”

iv. జయదేవుఁడు : “ చంద్రిలోకము. ” XXVI అలం.

“ శ్లో. నానార్థసంశ్రయశ్లేషోఽవర్ణ్యాఽవర్ణ్యోభయాశ్రితః ”

వ్యా. “ అథశ్లేషః. సచత్రివిధః : ప్రకృతానేకగోచరః, అప్రకృతానే కగోచరః, ప్రకృతాప్రకృతానేకగోచరశ్చ $\times \times$ ఏకనాళావలంబిఫలద్వయవ ద్భద్వయప్రతీతేర్థశ్లేషః ; జతుకాష్టవచ్ఛబ్దశ్లేషః. ”

v. విశ్వనాథకవిరాజు : “ సాహిత్యదర్పణము ” X పరి. 704 కారిక.

“ శ్లో. శబ్దై స్స్వభావా దేకార్థైః శ్లేషోఽనేకార్థవాచనం. ”

సా. దర్ప. X 643 ; 644.

“ శ్లిష్టైః పదై రనేకార్థాభిధానే శ్లేషయిష్యతే

వర్ణప్రత్యయలిక్ష్ణానాం ప్రకృత్యోః పదయోరపి

శ్లేషాద్విభక్తివచనభాషాణా మప్యథా చ సః

పునస్త్రిధా సభజ్ఞోఽభాభంగస్తదుభయాత్తకః ”

vi. ఆచార్యదండి : “ కావ్యాదర్శము. ” II పరి. 310 శ్లో.

“ శ్లిష్ట మిష్ట మనేకార్థ మేకరూపాన్వితం వచః. ”

vii. వారణాసి ధర్మసూరి : “ సాహిత్యరత్నాకరము ” VII అథాటంకార తరంగము. 199 పు.

“ శ్లేష స్సామ్యే సమాదిష్టో విశేషణవిశేష్యయోః ”.

ఈశ్లోకములు వ్యాసగౌరవభీతినవివృతములు. కవిరాజు, క్షేపకవితా నిర్మాణము లో భాశ్రయణముచే గా దనియు, నట్టిరచన బహుపాశ్రమసాధ్యమనియు సీశ్లోకమున వివరించుచున్నాడు.

“శ్లో. పదమేక మపి శ్లిష్టం వస్తుం భూయా స్పరిశ్రమః

కథాద్వయైక్యనిర్వోధుః కిం ధరాపతితోఽధికమ్.”

మిగిలి సూరసమహాకవియు నాకువీటి పెదవేంకటాద్రిప్రభువు తన్నుం గూర్చి యిట్లు వక్రూణించినట్లును, దానును ‘దదీయాతిమాత్రగౌరవసంభావనాది విశేషంబులచేతం బ్రీతచేతస్తుం డై యునికి జేసి శక్యాశక్యవిచారంబు లేక యంగీకారభంగీతరంగీతం బగునంతరంగంబుతో నతనికి బ్రత్యుత్తరం బాసంగి నట్లును జెప్పికొనెను.

“శా. రెండర్థంబులపద్య మొక్కటియు నిగింపంగ శక్యంబుగా కుండుం దద్గతిఁ గావ్యమెల్ల నగునే నోహామునంజేయదే పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగుకబ్బు బద్భతంబుండు చ తుండెవ్వఁ డిలరామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్.

ఉ. రాఘవపాండవీయకథ రమ్యముగా నొకకావ్యసృష్టి నా హాసుటియింపఁగా వశమె యాంధ్రకవీంద్రులకైనఁ దావక శ్లాఘనపూర్వకోక్తి యవి లంఘ్యము కావునఁ గోవిదానుకం పాఘనబుద్ధిఁ జూపెదఁ జమత్కృతి మత్కృతిమత్కృతిత్వమున్.”

రాఘవపాండవీయపీఠిక. 10 ; 15 పద్యములు

కవినామాంకితమహాచక్రబంధః

రమ్యాక్రల్పవిలాసనీతీతి పతేల్లావణ్యతేజస్విని

మత్యావిఘ్నతమణ్డనాస్థితిమతీయాభీష్టలాకౌస్తరా

రక్షోరాజసభాజకంమతిమతామాద్యంసుసేవ్యంముదా

దాతారంరసితానుజేనరశతానీకేనరామంతదా.

తెలుఁగు పాలువు.

—? కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు ?—

(వెలుకటిరంచిక శేషము)

గ్రామ్య మనియమమువలన ననుచోటఁ బడము. దదస్థిలమునిరూపించెను. నియమించిన గ్రామ్యత్వము తొలఁగును. సంస్కారపత మగుచో నాపదము గ్రామ్యముగా నేరదు. కోశముల గ్రామ్య మనఁ బామరోక్తి యస్థిలము నని యున్నది. గ్రామ్యమునకుఁ బర్యాయ మస్థిలము. వ్యాకరణమున నస్థిలపర్యాయముగ నర్థము సేయఁజరచదు. అనియమము గ్రామ్య మని యనవలయును. ఏది సాంప్రదాయబద్ధము కాఁగలదో యది గ్రామ్యము కానేరదు. ఏ సాంప్రదాయమునకు వశముగాక యవ్యవస్థమై పామరైకయోగ్యమై యుండునేని గ్రామ్యమగును. ఇదసంబంధముగ గ్రామ్య మ్మని చెప్పి యపభ్రంశము నది యగుననెను.

“గ్రామ్యా” అని స్త్రీలింగములో నుపయోగించిన స్థలమున “గ్రామ్యా, అంధ్రభాషా” అని యర్థము. చతుర్విధము అని చెప్పి తజ్ఞాదిసాహచర్యమున గ్రామ్యమును జెప్పెను, గావున, గ్రామ్య ముపయోగింపఁదగు నని యన్వయమగును. మఱియుఁ దజ్ఞాదిలక్షణమును “ప్రకృతిద్వయజా” ఇత్యాదిగఁ జెప్పి గ్రామ్యమునకు లక్షణమును జెప్పలేదు. ఇది విరుద్ధము కదా? ‘అనియమాత్’ అనిచెప్పిన దాని నిట గ్రహింపఁదగు నందుమా; ఈసంశయములు తీరవలసి యున్నవి.

ఉత్తముఁడు, మధ్యముఁడు, అధముఁడు, అధమాధముఁడు, అని మనుష్యులు నాల్గువిధములవా రన్నట్లు తజ్ఞాదిసూత్ర మన్వయము చేయుద మన్నఁ గ్రమముగ బలహీన మగుట లేదు. ఉత్తమునికన్న మధ్యముఁడు తక్కువ యనునర్థము వచ్చినట్లు తజ్ఞముకంటె సమము తక్కువ యనునర్థము రాదు. ఉత్తరోత్తరశ్రేష్ఠత్వమును రాదు. దీనినిబోలిన వాక్యము వ్యాకరణప్రపంచమున నుండ దనియె యూహింతును. చింతామణిలో నిం కొకసూత్రము దీనిని బోలిన యన్వయము గలది లేదు. ఏది ప్రమాణము నేసికొని యన్వయము చేయుటయో !

సూత్రాన్వయము:- నాల్గుభాగములలో నేయేభాగమును గుఱించి గ్రం

ధమంతటఁ బ్రశంసిం చెనో, ఈనూత్రమునకు సన్నిహితపూర్వపరముల నేయే నూత్రములు గలవో, వానితోడిసంబంధ మెట్లున్నదో కనుగొందుమేని మన కస్వయ మగును. కళాద్రుతప్రకృతికములను బూర్వమున నిర్వచించి ప్రయోగానుశాసనము పరమునను జేసెను. గ్రంథ మంతట మూఁడుభాగములను గూర్చియే ప్రసంగించెను. గ్రామ్యము నెక్కడను శాసింపలేదు, కావున, మూఁడుభాగములే గ్రామ్యము లనియు నితర మగ్రామ్య మనియు నర్థము సేయవచ్చును. మఱియు నీనూత్రము తరువాతినూత్రమునఁ గల “ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం సంకేతిత సుప్రసిద్ధమేవ యదమ్” అను శాసనమునుబట్టి గ్రామ్య మప్రసిద్ధము న సంకేతితము కావున నగ్రామ్య మనియు నర్థము సేయవచ్చును. అనుమానజ్ఞానముతోఁ బైరీతి నస్వయ మగును. అనుపలభిజ్ఞానముతో నింకొకరీతి నస్వయము సేయఁదగును.

తజ్జ, సమ, యప్రకృతిద్వయముతో నస్వయముచేసెను కావునఁ బ్రవాహిని, అనులక్షణము దేశ్యకును గ్రామ్యకును జెల్లును. ప్రవాహిని దేశ్యా, గ్రామ్యాచ అనియన్వయము. కాక ‘దేశ సామాన్యముగ నుండునది’ దేశ్యయనియు నది ప్రవాహినివంటి దనియు ‘గ్రామ్య’చిన్న చిన్న పల్లెల వారికిమాత్రము తెలియునది యనియు మాండలికపదజాలముం బోలినది యనియు నది కుల్యవంటి దనియు నర్థమగును. ఇంకొకయన్వయము పూర్వ లనునయించినదియే. ఈమూఁడన్వయములలో గ్రామ్యమగున దేది ?

నాయభిప్రాయ మీపరిచ్ఛేదమున వాక్రుత్తును. శాస్త్రమర్యాదకొరకు నాంధ్రభాష నాల్గువిధముల నున్న దని చెప్పి లక్షణముల మూఁడింటికి మాత్రము చెప్పి నాల్గవదాని లక్షణము స్పష్ట మగుటఁ జెప్పక యనంతరము సంకేతితసుప్రసిద్ధము గ్రామ్య మని నిర్వచించెను. కుక్కమాంసముయొక్క గుణమును వైద్యశాస్త్రమునఁ జెప్పినను నభివ్యక్తి మెట్లో యట్లే నాల్గింటినిఁ జెప్పినను నసంకేతిత మప్రసిద్ధము నిషిద్ధ మని నొక్క చెప్పెను. గ్రంథమందెచ్చట గ్రామ్యవిధిఁ జెప్పలేదని యందుమేని సంకేతితసుప్రసిద్ధ మని యన్నతావుననే చెప్పె నని గ్రహింపవలయును. అనియమాత్ అనుదానివలన గ్రామ్యలక్షణమును జెప్పె ననరాదు. అది యపధ్రంశము. ఇందలిగ్రామ్య యాంధ్రభాష, ఒకభాగము, దీనిలక్షణము చెప్పకుంట లోపమే. కావున నీక్రిందిరీతి నన్విత మగును.

వ్యా॥ హామండ, లింగుడు, రంగుడు, విశ్వపుండు, భూమిపుండు, ఏకుడు, సర్వుడు, ఇత్యాదిసమములును సందెము, సంద్యము, దిబ్బ (ద్వీపార్థమున) జచ్చుము (యత్తము) ముద్ది, (ముగ్ధ) పన్నాణము (ప్రజ్ఞానము) ఇత్యాది తజ్జలును, ఉంటును, ఏది, వాణ్ణి, అవక, గుంట (స్త్రీ) ఆడు, నేడు, (లేడు) ఇత్యాదిగ్రామ్యములును వానింబోలిన దేశ్యములును “ఉంటాడు, వస్తాడు, వాడిని, ఇత్యాదులు, శాస్త్రమువలన సాధింపఁబడినను సంకేతిత సుప్రసిద్ధము గామి నగ్రాహ్యంబు లగునని నిర్ణయము.

ఇక మన మచుకొన్నట్లు గాదు. గ్రామ్యమును గ్రాహ్యమే యగును. “చేతు” య్వంతథాతువుల కీరూప మనిష్ట మైనను బ్రసిద్ధముగ నున్నది యుపయోగింపఁదగును. సుప్రసిద్ధ మగుచో గ్రహింపవలసినదే కాని సుప్రసిద్ధత్వము నిర్ణయించుట కష్టము. అయినను బూర్వమునుండి శిష్టవ్యవహారము ప్రమాణ మని యనుచునే యున్నారు. కావున శిష్టవ్యవహారమున నున్న దెల్ల గ్రాహ్య మని యందు మనువాదము బయల్పడెను. “శిష్టవ్యవహారము” అను విశేషణము లెన్నగ నున్నది కాని విమర్శించి చూడవలయును.

ఉపయోగింపఁదగు భాష యేది యనుసంశయము ముఖ్యముగఁ దీర్పుకొనవలయును. సులభముగ నాంధ్ర మని (ఆంధ్రులకు) చెప్పవచ్చును గాని యడ్డము లెన్నియో కలవు. వాని నన్నింటి నిర్వర్తింపఁ దగువ్యాకరణ మొక చూడవలయును. వ్యాకరణ మక్కఱలే దని యనువారును గలరు. అట్లనుట పొసఁగదు.

వ్యాకరణము:—వ్యాకరణ మన నేమి? ఇత్యాదిప్రశ్నముల వైదిచత్ర్యత్తర మీనక్కఱలేదు. పతంజలి తనభాష్యమున నెన్నియో ప్రయోజనములను దెలియఁబఱచెను. వాని నరయఁడు. నేటివారి కవి యన్నియు గ్రాహ్యములు గా వని యన్నచు భాషకు వ్యాకరణము లేమి యొకలోపమే యగును. త్రికాలముల నుండు నట్లు వ్యాకరణము భాషను జేయును. మఱియు నపశబ్దము లివి సుశబ్దము లివి యని తెలిసికొనమి భాషము నైచ్యము నొందును. శారవభాష మేర్పడదు. నిస్సైగుణ్యపథవిచర స్తహాత్మలకు విధిని పేధములు లేకున్న ను లీలామాత్రముగ విధినిపేధములు గల్గును. అట్లే సుమాధపదమాత్రప్రయోక్త మైనను సంకేతితము సేయఁదగును. కాకున్న నభిప్రాయములు శస్త్రములు గావు. అవశముగ నట్టినియమబద్ధతకు లో,

గును. ఎట్టివాఁడైన దృఢముగఁ జెప్పఁదలంచుచో నియమితమార్గముననే చెప్పను.

స్వభావసిద్ధముగ నొక్క యమము తెలియఁబడకయి యేర్పాటగుచుండు చానిఁ గనిపట్టి శాస్త్రము గావింపవలయును. అది మానవధర్మము. తాళేలికమున కన్న శాస్త్రము లేకున్నను సార్వకాలికమునకు శాస్త్రముఁదీటిఁజేయవలయును. శాసనము లేనిదెల్ల నాశన మగును. సంఘరక్షకు శాసనము కావలయునన్న సంఘభాషకును శాసనము కావలయును. సంఘమునకును భాషకును భేద మెక్కుడు లేదు. సంఘ మన రూపసమితి, భాష యన ధ్వనిసమితి. సంఘాభివృద్ధికి నేమేమి కావలయునో భాషాభివృద్ధికి నవియెల్లఁ గావలసినవియే. వ్యక్తి సంఘము లో నిముడవలయును సంఘము వ్యక్తిలో నిముడవలయును. అట్లే వ్యక్తి భాష సంఘములో నుండవలయును. సంఘభాష వ్యక్తిలో నుండవలయును. అట్టివ్యక్తి సంఘభాషల యనోన్యసమన్వయము భారతవర్షమున నాంగ్లవిదుల కెల్లఁ గలదు. కావున నెల్లసహద్యమములు తద్వారమున వగును. శాసనములు మున్నగునవి కావలయును. ప్రతినిధు లున్నట్లే భాషకుఁ బ్రతినిధులుగలరు. వారే శిష్టులు. ప్రతినిధులు సర్వసామాన్యమునకుఁ దగినట్లు శాస్త్రితురో యట్లే శిష్టులును గ్రామ్యస్వసహాయును విశిష్టతయ శాసనముగావించుదురు. విశేషులకు విశేషశాసన మున్నట్లు కవులకు నిరలంకృతిగఁ బల్ల వలనుగాదు. (కావ్యముల) ఇట్లే రౌఢును నొక్కటియే యగును. కావునఁ జక్కనియేర్పాటు గలదియే యవలంబనీయము. వ్యావహారికాంధ్ర ము పయోగింపఁ దగు నని యనుచున్నారు. కాని వారివ్యావహారికవిశేషణము విషాదాస్పదము. వివరించిచూతము—

శిష్టవ్యావహారికాంధ్రవాదులు:—పైవారివాద ముసాదేయ మైనను సంస్కార్య మని నాకుఁ దోచుచున్నది. దీనింగూర్చి పూర్వపండితు లెందఱో వాదించిరి. వారివాదములకు సదుత్తరము రాలే దనియే నా తలఁపు. అట్లయ్య నేల నే నిందు న్రాయుచున్నానో యెఱుఁగుదు. ఈవాదమును స్థాపింపఁజూచు ఘనులు “ బ్ర॥ శ్రీ॥ రావుసాహేబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు. ఈమహాశయు లుదారులు. ఆంధ్రభాషాసంప్రదాయజ్ఞానపూర్ణులు. వీరివలె నేవచ్చేయువా రరును. ఆంధ్రసరస్వతి. భాషావిషయమునఁ బూర్వము వివరించినవారిని గ్రంథముల నేరూపమున నున్న వరసి మోసోడక యభి

ప్రాయ మొసంగి గర్వరహితులై యుందురు. ఇంతవాదము సేయుచున్నను విషయప్రాధాన్యమును విడువరు. వారివాదము హేయమో యుపాదేయమో యెఱుంగక యుంట నాకుఁ దగ దని యిందుమూలమునఁ దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.

వాదము: — జ్ఞానమును నన్వేష్యము నందించుకొనుటకు దూతపండిది భావ. అగ్ని యజమానకృతహుతహవ్యమును దేవతలకుఁ దీసికొనిపోవుచున్న భావ మధ్యవర్తి. అతఁ డాతనులువుగ లభించిన నంతలాభము. అందు నందఱు సుముఖులే యగుట వ్యావహారికభావ నుపయోగింపవలసివది యని వాదము. అట్లుగాక పూర్వభావ కావలయు ననుట మంచిదికాదు. భావ యొక ప్రవాహమువంటిది కావునఁ బూర్వపరములు రెండును వర్తమానమున నుండును. పూర్వము మాత్రమే కావలయు ననుట ప్రకృత మెఱుంగకుంటయే, కాని యాలోచించిన దానిని నట్లే పలుకుట యాచరణీయ మని యనుట కర్థము కాలేదు. యథాగోచితగదిత నుగుట స్వభావమే కాని సుభావము గాదు “నానంటే యేమిట? అక్కడినుండి సిగ్గురావటం” ప్రశ్న ప్రత్యుత్తరములు గలవు. ప్రయోజనము కొంచెము గలద. ఆలోచించునప్పుడు మన భావ చాలఁ బరిమిత మగుటయు సహజము. అట్లు చెప్పటయు సహజమే కాని ప్రయోజనము శూన్యము. “ఇది” అను సీసర్వనామము భావామృత్యువు. ఎంతభావమైన “ఇది” లో నిమిడించి మాటలాడువా రెడఁతో గలరు. మన పలుకు పరా పశ్యంతి మధ్యమ వైఖరి యని న్యావిధములు. మనస్సులో నాలోచించునప్పు డిన్నిరూపముల నొంది మధ్యమావస్థలో నుండును. స్థూల రూప మగుడు వైఖరి యగును. మధ్యమావస్థ కావుననే పదము స్ఫురింపక భావము స్పష్టమగును. భావము పుట్టి తరువాతఁ బదముపుట్టును. ఆలోచించిన దాని నట్లే వ్రాయుట యసాధ్యము సప్రయోజనము హాస్యాస్పదము నగును. ఆంగ్లయుభిప్రాయము నిదియ. ఏమాటలతో మనసులో నాలోచింతుమో యామాటలనే వాడుకచేయవలయు ననుట పొసఁగదు. పరిమితపదములతో మనమున నాలోచింతుము. ప్రయత్న పూర్వకముగ దానిఁ బట్టుదుము. నైతికుల యనుశాసనమునిట్లే యున్నది. “మాటకూ మనోభావమునకూ గలసంబంధము చిన్నతనమునందే కలిగి అంతకంతకు దృఢపడుతుంది” అనుదాని విమర్శితము. మాటకును మనోభావమునకును సంబంధ మున్నది. కాని యామాట సంస్క-

రించినంగాని మనోభావమును విశదీకరింపదు. మఱియు నీమాటల వాడుకలోఁ బ్రమాదములు సంభవించును.

‘I beg your pardon’ అనునీవాక్యమును నాంగ్ల లుచ్చరించునప్పుడు విన్నస్పష్టమగును. ఉచ్చారణానుసారమును గర్హ్యము కదా? ఉచ్చరించినట్లు వ్రాయుచో నక్షరమాల యక్షయమాల కావలసివచ్చును. భారతభాష నేటిది కాదనరాదు. కొన్నిపదములు భిన్నించినవి కాని పూర్తిగా భిన్నంపలేదు కదా? భారతము మన మచుకొనునట్టి వ్యావహారికభాషలో రచింపఁబడిన స్త్రోమిప్రమాణము? సంభాషణభాషలో భారతము వ్రాయఁబడలేదు. “కావ్యము లలో కవులు ఓచితిని బట్టి ఎట్టిశబ్దములు వాడుకచేసినా చెల్లును గాని లోక వ్యవహారములోను జనసామాన్యమునకు వ్రాసేగ్రంథములలోను చెల్లకూడదు.” అనువాక్యము చూతము.

కవులభాషను విశీచిరి. అయినను జనసామాన్యమునకు వ్రాయునప్పుడే భాష యుండవచ్చు నందురు. జనసామాన్యవ్యవహారభాషయే యుండవలయును. శిష్టవ్యవహారభాష కాదుగదా? జనసామాన్యవ్యవహారభాష సకల విషయములఁ దెలిసికొన నసమర్థ మగును. అంద తెఱింగినదియే. ఇక నేవిషయములు వ్రాయవలయును? ఇది యొకసంశయము. కావ్యములుగూడ జనసామాన్యమున కుద్దేశించిన వేలకావు? అవియు నట్లే వ్యవహారభాష నుండవలయును. ఇట్టి యనవస్థాదోషము పోవుటకుఁ బదములమాట యెత్తక ప్రత్యయములను గూర్చియే యనవలయును. ఇప్పటివారి వ్యావహారికభాష యనఁగాఁ బ్రకృతిగత మైనది కాదు, ప్రత్యయగత మైనది యనియే నాకు బోధమయ్యెను. ప్రత్యయమాత్రమున కింతవాద మేల? నాయభిప్రాయము వాదివాక్యవిమర్శానంతరము తెల్పదను. వ్యవహారభాషావాదము నిల్పలేదు.

ఇంక ని ట్లనిరి. “తెలుఁగువారు వ్రాసేదేకాక మూట్లాడేది కూడా సభ్యభాషే అనే గౌరవము దేశమునకు సంపాదించడము”-నావమురదే గొప్ప కాని, యగునో కాదో? ఇంగ్లాండు ఫ్రెంచిదేశములలో రెండురు నొక్కటే యైనవంటి, కావచ్చునేమో కాని మనదేశములోఁ గాదు. అక్కడఁ గూడఁ గొలదిగనో గొప్పగనో భేదము గల దనియే విందును. కాని, మనదేశములో మొదటినుండియు నట్టియాచారము నెడల వైముఖ్యమే కన్పట్టుచున్నది. చాల

నిదర్శనములు గలవు సామాన్యవిషయములమాట యెట్లున్న మిగిలినవి యెల్ల నాచెప్పినట్లే యుండెను.

ఋగ్వేదమునుండియుఁ గలయుదాహరణములఁ జూపఁగలను విస్తరభీతి విరమింతును. మఱియు నవశేష్ట మన వ్యావహారికవాదులనిర్వచన మేమియో? అపార్థప్రతిపాదకమా? అపప్రయోగమా? శబ్దావయవమునఁ గలవైషమ్య మెఱుంగుట యెట్లు. ఈసంశయములు తీరవలయును. ఇకఁ దరువాతివాద మరయదము.

“మాడిద్దేశము కొనసాగి తే పెద్దమనుష్యులు వ్రాసేనభ్యభాష దేశమంతా క్రమక్రమముగా వ్యాపించి విద్యాభోధకు కావలసిన సులభసాధన మేర్పడు తుంది. పామరులకు సులభమైన వాఙ్మయముపుట్టుతుంది”

పైవాక్యమునఁ బెద్దలను వదమున కడ్డమేమి? ధనికులూ ఆంధ్రాంగులూ; ఆంధ్రగీర్వాణులూ, అంధ్రాంధ్రులూ? మొదటివారివలన సాహిత్యాభావమున లాభములేదు. రెండవవారు గొప్పవారే కాని యాంధ్రత్వ మెఱిగి చెప్పలేరు. మన కిది యరుభవమే. మూడవవారు నాలవవారు పకరింతురుకదా? అంధ్రాంధ్రు లాయిద్దఱిగో శ్రేష్ఠులు. వారియభిప్రాయము బాహుళ్యమునుయోగ్యతనుబట్టి యుపాదేయ మగును. వారియభిప్రాయమును ‘యుక్తిచే’ ననుభవముచే (పెద్దలవాక్యములచేఁ పూర్వలాక్షణికపండితులూ) సాధితము గావలయును. అప్పుడు విశ్వసింపవచ్చును. పామరవాఙ్మయము పుట్టిన లాభ మేమి?

ఇప్పుడు మనదేశములోఁ బామరవాఙ్మయము లేదా? లేకేమి? పామరుల కుండవలసినంత లేదు. కారణము సులభసాధనము భాషావిషయము లేకపోవుట కాదు. లోపము లన్నియు దీనివలన వచ్చినవనుట తగదు. చిన్న పిల్లలతోఁ జెప్పెడికారణము లవి. చిన్నమ్మి వేళ కన్నము తినక తల్లి యెంత పిలిచినను రాలేదు. అప్పుడు చిన్నమ్మి తల్లి “చిన్నమ్మిరావే” అనిపిలిచెను. చిన్నమ్మి నప్పు డొకచీమ కఱచెను. ఏప్పుచువచ్చి తల్లితోఁ జెప్పెను. తల్లి విని “అమ్మా! చూసేవా వేళపట్టున బువ్వతినకపోతే చీమలు దోమలు కరుస్తాయమ్మా దా బువ్వతినే” అని యనును. ఆతల్లి బిడ్డలవాక్యములలోఁ గారణకార్యములకు సంబంధము సరిగలేకున్నను దల్లియొక్కనడుదేశము పూర్తమయ్యెను. అట్లే పెద్దలనుచున్నారు. పామరులు పామరులే కదా? వారిబుద్ధి యేప్రాద్దును గేవలజ్ఞానేతరవిషయమున స్వార్థమునఁ బ్రవర్తించును.

పంచాంగము పామరులయిండ్ల నున్నట్లు తదితరగ్రంథము లుండవు. మఱియు దమ్మిడి వెలగల్గి చాలఁ బుటలు గలగ్రంథము (విషయనూత్తియభాష యైనఁ జాలు)లుండునట్లు నాల్గణాలువెలగల 'యూరోగ్యదర్శిని, యుండదు. కొందఱ కాశ, దాఁద్ర్యమును గలవు. ఇట్టి వెన్నియో కారణము లున్నవి. మఱియు సాధారణముగఁ బండితులగ్రంథములు చాలభాగము పామరగృహీతమే యగుచున్నవి. పూర్వ లక్షారణముననే యొకసామెతను గూడఁ బల్కిరి. "పండితాః మూఢజీవినః" అని. సత్యముగూడ నంతియే. పామరుల పామరత్వము తొలఁగించుటకుఁ బండితవాఙ్మయమును గావలయును. పురాణకథలు మున్నగునవి లేవా? అంతనూత్రమే పామరులభాషలో వ్రాయవచ్చును. శాస్త్రములు, దర్శనములు, స్మృతులు, లోనగునవి యెల్ల నేభాషలోఁ దెల్పినను వ్యుత్పన్న లే గ్రహింపవలయును. పామరులకు సుబోధకముగ నుండుటకుఁ గొన్నివిధముల గ్రంథములు గలవు, మఱియుఁ గల్పింపవచ్చును. దానికిఁ బామరభాష యక్షతలేదు. బాలురకు బోధింపఁదలంచిన బాలభాష యక్షతలేదు. సర్వసామాన్యముగ మాటాడుభాష కావలయు నన్నను నదియు ననువు పడదు. ప్రతిదేశమునను నాంగ్ల భాష గలదు. సర్వసామాన్యముగ సాంధ్ర దేశమున నాంధ్రులు (శిష్టులన్నవారును) ఆంగ్లత్రిలింగముల నాడుదురు కావున నాంగ్లత్రిలింగ భాషాగ్రంథము లుండవలయునా? మున్నందు హిందీసామాన్యభాష గానున్నది. దానికి సిద్ధము కావలయును. "మంచి ఫ్రెండుషిప్పు సంపాదించాలంటే ఇమ్మొరాలిటీ లేని కాండక్తు బాగుండాలి" ఇత్యాదిగ గ్రంథములు వ్రాయవలయును. అన్యదేశ్యములు లేవా! యట్లే యాంగ్లమును వాడవచ్చును. అని యందురా? కావు, తవర, బదులు, బిడారు, ఇత్యాదిపదములు సురూఢములయిన ట్లాంగ్లపదములును గాని డప్పు డట్లే దేశము చేయును. ఇంగ్లీషునేర్చిన యాంధ్రులకుఁ గా దందురా? అన్నను బ్రయోజనము లేదు, ఆంగ్ల ముపయోగింతురు. ఉపయోగింపనివారున్నఁ బరిమితి నామ సర్వనామములతో భాషాదేవికి నామము పెట్టెదరు. అట్లే వ్రాయవలయునా? ఏది మనకాదర్శమై నిలుచును? పిమ్మట వాక్య మరయుదము. "మాట్లాడడము తమ ఎదుటివారికోసమున్నూ వ్రాయడము దూరమువారికోసమున్నూ తమకోసమున్నూ కూడాగలదు." అనిరి. అవును. కాని యెదుటివారితో మాటాడునప్పుడు క్రమభంగమును పదభ్రంశతను, స్వరవైశద్యనిరాదరణమును సంభవించును.

(సశేషము)

కచటతపలు.

కో. వేం. కృష్ణచూచార్యులుగారు, (ఉభయభాషాప్రవీణ వ)

ఆర్యులనాగరకత సనాతనము. వారలయూశయములు నాచారములును సనాతనములే. వ్యాపహారికభాష తప్ప గ్రాధికభాషయు సనాతనమే. నైది కభాషకును తాకికభాషకు సత్యంతభేద ముండినను వ్యాకరణనియమము లేర్పడినతరువాత సూత్రకర్తలకాలమున భాష యెట్లుండెనో నేటికి నట్టులే యున్నది. ఇట్లులే యాంధ్రభాషయుఁ బ్రథమానుశాసకుండును గావ్యకర్త యు నగు నన్నపాద్యునికాలమున నేరూపమున నుండెనో నేటికి నట్టులే యు న్నది. ఆధునికులలోఁ గూడ నేకొందఱో తప్పుఁ గవు లందఱును నన్నపార్యాదులకావ్యభాషను విమర్శించుచు, విమర్శఫల మగుసపూర్వజ్ఞానమును దమ గ్రంథరచనమున వినియోగించుచున్నారు. ఆధునికులే గాక తిక్తనాదినత్రపులు నిట్టులే యని,-

క. ఆమూఁడుపర్వములలో, నామాన్య డునుడువుతెనుఁగులరసికొనికృతుల్
తామరచించిరి తిక్తను, ధీమణి మొదలైనతొంటితెనుఁగుకవీంద్రుల్ (పీఠిక47)
అప్పకవియు వచించియున్నాఁడు.

ఆధునికు లగునాంధ్రభాషాతత్త్వవిమర్శకులఁ జిన్నయసూరి చాల వట్టు భాషాశోధన మొనర్చి చాలవఱకు నన్నయభట్టియమున కభిన్నముగ నుండుట నెఱింగి తనబాలవ్యాకరణమును సంభవించినంతవఱకు నన్నయభట్టియమునకు భావాంధ్రీకరణముగ రచించెను. ఈ బాలవ్యాకరణమున సంజ్ఞా పరిచ్ఛేదమున

‘కచటతపలు పరుషంబు లని గజడవబలు సరళంబు

లని చెప్పంబడు’ (గీ) ననుచున్నాఁడు.

ఈసూత్రము నన్నయభట్టియమునందలి ‘కచటతపాః పరుషాఖ్యా గజ డదబాస్తు సరళాః’ అనుసూత్రమున కాంధ్రీకరణము. ఈసంజ్ఞ చతుర్విధాంధ్రభాషాసాధారణము కావుననే యహోబలపతి ‘స్థిరా ఇతరే’ యను వైసూత్రవ్యాఖ్యానమున ‘శ’ప్ర మిదం సంజ్ఞావిధాయకం శుద్ధాంధ్రపదానా మేవేతి నియంతుం నశక్యతే, సామాన్యప్రవృత్త్యాత్ ప్రయోగవ్యాకోపాచ్చ తేన శబ్దప్రయోగప్రాప్తానాం షాదీనామపి సంగ్రహః’ అని సాధారణ్యమును

దెలుపుచున్నాడు. సూరికూడ 'ఇతరములగు హల్లులు స్థిరములు (౬) అను సూత్రమున వర్గద్వితీయాదులఁ బరిగణించి వైయోశయమునే స్థిరపఱచుచున్నాడు. పాఠకులు వైకృత (సంస్కృతసమేతర) మున వర్గద్వితీయాదులు కలవన సాహసించి "ఋఋఋఋ" ఇత్యాది (సంజ్ఞా ౮) సూత్రమును విస్తరింపఁజాలరుగదా !

ఆద్యవ్యాకరణమున సంజ్ఞలవిషయమునఁ గార్య కాలయథోద్దేశములను రెండుపక్షములుండినను 'బూర్వత్రాసిద్ధ' మిత్యాద్యధికారసూత్రములు లేని మనయీ యాంధ్రవ్యాకరణమున ఫలభేదమును గల్పింపఁజాలవు. కాన "ద్రుతప్రకృతికముమీఁది పరుషములకు సరళములగు" సంధి ౧౬ (పరుషాద్రుతప్రకృతికా త్సరళాః స్వ్యః) అను మొదలగు సూత్రములఁ బరుషపదముచే దత్సంజ్ఞాసంజ్ఞితములగుకచటతప లుపస్థితమా లయి పూచెను గలువలు మొదలగురూపములు సిద్ధించును. రూపములు సిద్ధించుటయన నన్నయభట్టారకుల ప్రయోగము లట్లుండె ననుటయే. ఈసూత్రవృత్తిలో సూరి 'నెగడెను + తమములు = నెగడెనుదమములు, మొగిడెను + పద్మము = మొగిడెనుపద్మ' మని యుదాహరించియున్నాడు. ఈయుదాహరణములఁబట్టి కూడఁ బరుషాదిసంజ్ఞాసాధారణ మని సూరి నన్నపార్యులయాశయ మైనట్లు నిర్ణయింపవచ్చును.

విషయ మిట్లుండఁగాఁ బారనంది రామశాస్త్రిగారు ఆంధ్రశబ్దచింతామణి కుద్యోతని యనువ్యాఖ్యను రచింపుచుఁ దమవ్యాఖ్యానమున నెద్దియో యొకయపూర్వాశయ ముండు టావశ్యక మనునూహతో "ఇవి సంజ్ఞాకార్యములు గావున నాసంజ్ఞలున్నచోట్లనే యగును గాని లేనిచోట్లఁ గావు. తత్సమములలోఁ బరుషము లుండవు గావున నచ్చట సరళాదేశము లేదు..... ఉవా. నన్నయభట్టారకుండు ఆది ౧ ఆ ౨౧ తరలము. గురుపద్యవిద్యకు నాద్య, ౪౬ క. వీసర్వంబులు. సభా ౧ ఆ ౧౭ ౩ చ. గిరిప్రజమన్మరము ౨ ఆ ౩౧౯ క. సభాపర్వంబునకథ, అనుచోట్లఁ జేయకయు ఆది ౧ ఆ ౨౨ వ వీబుద్రు, వీబది, యీమొదలగుచోట్లఁ జేసియుఁ దనయభిప్రాయమును దెలిపియున్నాడు. అట్లే సోమయాజియును భీష్మపత్వమున వ్యాసప్రార్థనమున- ప్రాశుపయోదనీల అనుచోటను సరళాదేశంబు చేయలేదు. అచ్చట * గురుని + పద్యవిద్యకు, ప్రాశుని + పయోదనీలతనుభాసిత

అని కాని యవి సమస్తపదములు కావు. వారు వ్యర్థవిశేషములఁ బెట్టినవారు కారు. ఇటీవలివారు క్రమక్రమమున ప్రకృతులను వికృతులుగాఁ జేయుచు వ్రాసినవ్రాతలలోఁ గృతికర్తలపాఠములు స్థాయికముగా ఖలము లగుచున్నవి, అచట 'నిరమో మహతాఁ లుక్చ స్యాత్' అనువక్ష్యమాణసూత్రముచే ద్వితీయైకవచన మగునివర్ణకమునకు లోపము రాఁగా గురు ప్రాశు అనురూపములు నిలుచును. బయోద, బింగాంశు, ద్రిదశవందితుని ఇత్యాదులలో సరళాదేశపాఠములు కృతికర్తలవి కానందుల కివి నిదగ్గరములు? (44 పుట.) అని వ్రాయుచున్నారు. పాఠకులు, గురు + పద్యవిద్యకు సభాపర్వంబున + కథ యనునవి భిన్నపదములై సరళము లన్న నేమి సమస్తపదము లన్న నేమి యని ప్రశ్నింపకుండురుగాక ! శాస్త్రులవారు వికృతులుగాని ప్రకృతులనే సంపాదించి యుదాహరించి యున్నారు, మన కొకరామబాణమునుఁ బ్రయోగించి యున్నారు. రామశాస్త్రీ గారిబాణ మిది రామబాణమే. నన్నయాదులప్రయోగము తెట్లున్నను బ్రమాదముచేసిన సరళాదేశము నెక్కుదానినైనఁ జేయని శ్రీవారి నియమాసక్తిని మాత్రము ప్రశంసింపకతీరదు.

శాస్త్రులవారు, అట్టిసోమయాజియును భీష్మపర్వమున వ్యాసప్రార్థనమున.....సరళాదేశమును జేయలే దనుచున్నారు. ఈయపూర్వనియమమును వ్యాసప్రార్థనమున (మిగిలినచోట్లఁ జేయఁబడిన సరళాదేశములు కృతికర్తలవి కావని చెప్పియున్నారు) నేల చేసిరో తెలియ కున్నది. లేక వారిభారతభాగము నంతయు నిట్టలే చేసి 'భీష్మ నాజిం గబళించి పాండవులు జృంభితవిక్రమలీలఁబొల్చుటఁ, (భీష్మ)వీఁడె వచ్చెం గుఁతీసుతమధ్యముండు సమరస్థేమాభి రామాకృతిఁ (విరా) ఇత్యాదులకి గప్రాసము నట్టులేచజపబాది ప్రాసముల వాడె నని యందమా? శాస్త్రులవారు సోమయాజి కగాదిప్రాసములవాడె నన నంగీకరింతురేమో?

కానిసాంస్కృతికపరుషములకు గజడదబాదేశము శాసనముల గూడఁబెక్కుచోట్లఁ గానంబడుచున్నది చూడఁడు, ఓవీలిసిద్ధి కొఁడిదెన శిలాశాసనమున, ఉ. ఆతరివాల్పునాభి దలితాబ్జమునం † ద్దుదయుచ్చె బ్రహ్మ సం

ప్రీతిగ నావిరించికి మరీచి జనించె మరీచి కన్వయ

† సంయుక్తాక్షరమునకు ముందున్న బిందువును బూర్ణముగను స్వవ్యంఢుచమసంయుక్తమును అసంయుక్తబిందుపూర్వము నర్థబిందువుగా గ్రహించికొనునది.

ఖ్యాతుండు పుట్టెం గన్యపుండు గన్యపుండను ముని కుద్భవింఁచెన్

కాతతరమ్యమూర్తి గమలాఘ్నాడు సూర్యుండు వంశకర్తయై.

క. దండ్రిజగనాబ్జగండ్లాడు, గండ్లరగండ్లాడు వీరఖణిబిజ్జన యు

ద్దండ్లుండం దాం బనుమువ్వర, గండ్లాడ్డను ధార నిలిపెం గటకములోనను

వనపతియొక్క దీర్ఘాశిశాసనమున (చూ. రాజరాజనరేంద్రకట్టాభి

షేకసంచిక పుట 54).

సీ దీవియ వెట్టెం బద్ధావతియును [నా]

క్షోణీనశశులు గలయంతకును ముదమున

ఇంతయేల ! నన్నచార్యునికాలమునాటి ద్రాక్షరామమందలి సోమల
దేవిశిలాశాసనముననే,

ఆ.వె. సకలవసు[మతీ]శమకుటలసద్ర[త్న], కిరణుదివిరాజి చరణుణ్ణయిన

† కూంతుసరియె పోల్పం ‡ గాంత లెందు, నిజభుజప్రధాని[బె]జయితదేవని,
అనియుఁగలదు.

శాసనాదుల యాధారము లిట్లున్నవి. నూతనాశయముచు బ్రకటించు
నప్పుడు శాస్త్రులవారు తప్పక యెద్దియో ప్రమాణము నుదాహరించు టావ
శ్యకము. కాని పరుషసంజ్ఞయే లేక యాకార్య మెట్లు సిద్ధించును ? “ సారను
తి గవీంద్రులు ” ఇచట కవీంద్రులు గవీంద్రులూ ? వింటిం బురాణము లో “ పురా
ణము బురాణమా ? ఇట్లే ఎల్లెడలను ప్రకృతివికృతిభేదము విడ్వదవిడ్వదేభన
ము లేక యెల్లకవులును జేయుచునే యున్నారు. భట్టారకునియభిప్రాయము
వికృతिसంజ్ఞాకార్యములు వికృతియందే కాని ప్రకృతిభాషలో జేయరాదన్నట్లు
నాకుఁదోచుచున్నది. వాఁడువీతాంబరుఁడు, వీఁడుసక్రపాణి, మాతావితరలు
మున్నగునవి యశాస్త్రియములు గాని సాధువులు కావని తలంచెదను.
అయినను సప్తాదయు లగువిద్వాసులు విచారించుటకుఁ దెలిపితిని గాని
శుష్కవివాదముకొఱకుఁగాదు † అను టావశ్యకమగునా ?

† ఇవటఁ బాదవ్యత్యయము కలదు. నిజభుజప్రధాని బెజయితదేవని, కూంతుసరియె పోల్పం
గాంతలెందు అని పఠింపఁదగు — .

‡ పోల్పం గాంత అనునెడ మద్రాసులో ‘ పోల్పం గాంత ’ యనికలదు. కాని ద్రుతముమీఁది
కవటకపలు గజదేదబ లగు నన్న నియమ మప్పటికి స్థిర మై లేఖనలకుఁ దెలిసినవిషయముగ
నుండెను. ఉదా.....పోల్పం గాంత. (3. ౪) అని విఖరింపఁబడుటచే ‘ పోల్పం గాంత
యని యిఁబడినది.

శ్రీమత చిలుకూరి నారాయణరావు, ఎ. వ. గారు కూడ భారతాంధ్రభాషాలక్షణమున (చూ. రా. ప. స. పుట 41) పరుషములకు సంధి యందుఁ గలుగు మార్పులఁ గూర్చి భారతరచనాకాలమున నెట్లుండెనో చెప్పుటకు వీలులేదు. ఈవిషయమున నన్నయకు దగ్గఱ నున్నవై యాకరణులే ప్రమాణ ముచున్నారు. దీని కేమి హేతువా ?

ప్రకృతాంశమునకు వత్తము; నన్నయకుఁ బూర్వమునను బరమునను సమకాలమునను గూడ సంస్కృతసంస్కృతసాధారణము లీపరుషాదిసంజ్ఞ లని శాసనాద్యాధారము లున్న నుండుఁగాక ! నన్నయవ్యాకరణమున వీనిని విశేషాకారముగ వ్యవహరింపరావా ? స్వకృతి న్లు ప్రయోగింపరాదా ? యచు సంశయమును విమర్శితము.

నన్నయభట్టియమునఁ బరుషపదోపస్థితికై ఏతే తే పదములు ప్రయోగింపఁబడినవి. అందు 'గసడదవాః స్వః ప్రథమామాత్రా దాత్తాస్తదోర్వి'నై 'వేతే' యచు సూత్రమున 'నేతే' యచు పదముచే బరుషపద మను వదింపఁబడినది. అవలి సూత్రమున 'నవికృతిశబ్దా త్పరః సాంస్కృతికానాం భవన్తి గసడదవాః' అనువానిలో 'సాంస్కృతికానాం = సాంస్కృతశబ్దాదిగతానాం పరుషాణా' మని గసడదవాదేశము నిషేధింపఁబడినది. సాంస్కృతిక కచటతపల కీసంజ్ఞ లేకున్న నిషేధ ముచిత్తము గదా !

శాస్త్రువా రీసూత్ర వ్యాఖ్యలో 'మూలకారుఁడు పరుషాణాం అనక సాంస్కృతికానామని శబ్దపరముగ నే చెప్పినాఁడనిరి. ఈశబ్దపర మన నర్థమేమి ? వ్యాఖ్యాతలు మూలకారునాశయమును వివరించుట గాని సర్వత్రయ వ్యభిచారిగా స్వాశయమునే మూలకారునాశయ మనుట గాని యుచితము. వ్రాయసకాండ్ర దూషించుటమాత్ర ముచితము.

తాను నేను పదంబులును ద్రుతప్రకృతికములే; వానిపై కచటతపలకును గజడదబ లాదేశముగ వచ్చును. (చూ. పై. దాజిజగనొబ్బగండఁ డను పద్యములోని తాఁబనుమువ్వర)

విమర్శకులు కొందఱు నన్నయభట్టియమున 'గసడదవ' యనుసూత్ర పర్యుదాసమునుబట్టి యవి రా వనియు; బ్రాప్తితేమి గజడదబలు రా వనియు; గావునఁ గచటతపలు స్వరూపముననే యుండు ననియు సందల కుపప్సంభముగా 'నచ పర్వదాసస్య తానుజెప్పె, నేరుజదివితి నితీరూపద్యయ

సంపాదన ఏవ ఉపక్షిణశక్తికత్వ మితి వాచ్యం, తాదృశప్రయోగస్య కుశలచి
దవ్యభావా' త్తను నహాబలపండితీయము, నుదాహరణముగ విరాటపర్వ
ములోని,

క. నీచెప్పినపెద్దలు ద్రో, జాచార్యులు మున్నుగాఁగ నని కొల్లని వా

రైచన్న వారలం గొని, యే చక్తంబెట్టివాడనే పాండవులన్.

అనుపద్యము నిచ్చుచున్నారు. వీరిమతమున శల్యపర్వములోని,

క. కనదొనలును గాండీవము, నవలనిడం బరుపు ముందఁజరదము డిగుమే

ను విదప డిగియెద శుభకర, మపు నివ్విధ మిట్లు సేయుచును పు నశండున్.

అనుపద్యమున నేరు పినప యరుటయే యుచిత మనియుఁ బూర్వలాక్షణిక
కవులకు వపప్రాస మిష్ట మనియుఁ గావుననే యాదిపర్వములోని 'ఆపసరజ్ఞం
డయి' యనునక్తరలోని కపిలగడ్డంబు నిత్యాదిప్రయోగంబులు గలవనియుఁ
దెలుపుచున్నారు.

మఱికొందఁ జేనువిదప సాధువేయనియుఁ దాను నేనుపదములు ద్రుత
ప్రకృతులు కావనియు గనడదవలే వికల్పముగ నగు ననియు ననుచున్నారు.

తత్త్వవిమర్శకులు వైకల్పికమతమును బర్యుదాస ముండుటచే గ్రహిం
పఁజాలరు. నిత్యముగ స్వస్వరూపమున నుండు ననువిషయమును "ఏగినియ
మికిఁ దగని ఘోరాగ్నియొనర్చినవాడ" (రాఘవపాండవీయము ౧౮) నిత్యాది
ప్రయోగము లుండుటచే ననుచితములే. అహాబలపండితీయపుఁ బైపంక్తు
లు ముద్రణలోని స్థాలిత్యములు సాదేశమునకుఁ బర్యుదాససూత్రకథితమై
యుండఁ జాదేశవిషయ మెటనుండి వచ్చినది 'సలోలోశ్చ' యను సూత్రా
హాబలపతి "నచతత్ర పరుషేషు వికల్పభిరుతః, తానునెప్పె నిత్యాదిరూప
స్య ప్రయోగాభావా దితి చే న్నేన' మనునెడ సాదేశము లేదనుట దీని కుపప్ర
భకము కానఁ బైపంక్తుల తాను చెప్పె, నేను చదివెతి ననుస్వత్వపాఠమే యు
చితము. 'వారలం గొని యేచక్తంబెట్టివాడనే' యను పాఠమే యర్హము.
మొదటి ఏవ కార మపధారణార్థకము.

'నేనువిదప,' ర్థి 'నందువోయె' 'నందువోయి' 'నొ' యిత్యాదుల వా

ర్థి (ఆ+అందుక) అందుక (ఈ+ఇందుక) ఇందుక, (ఏ+అందుక) ఎందుక అ
నునవి సప్తమివిభక్తిప్రతిరూపకార్యములు. నన్నయమతముఁ గూడ అన్యేద్రుతప్రకృతయి
యను మాత్రముచే ద్రుతప్రకృతు లని గ్రహింపదగును.

దేశము స్లేషలోఁ గూడ వలలకుఁ గలయభేదోపపత్తికృతము. అనఁగా గజడ దబ గసడదవలలోఁ జాదేశజనలేవిభిన్నములు_ వపప్రాసము భారతకవుల కెన్నఁడు నిష్ఠము కాదు. అక్షరమును వకారమే పాత్యము. సూరిపాతము గమనించునది.

సరళ యనుపేర బాలవ్యాకరణముపై నారబించువ్యాఖ్యలోని కొన్నియంశముల నిందు వివరించితిని. ఇం దనాదిత్య మున్న సూరిమతము ననుసరించి విబుధులు నిరూపింతురుగాత !

రెండు చాటు పద్యములు.

—! కోట భాస్కరరావుగారు. !—

చ. రణరణతాలతాలయవిరాజివిరాజితపైకపైక జృం

భణభణనీయనీ! యనితమానిత! మానితభూరిభూరి మా

గ్గణగణసార! సారమధు కైరవకైరవమిత్రమిత్ర! నీ

గుణగణమార, మార! విఠ్ఠోలల గోలల నేయ నాయమా? ౧

దీనికి స్వర్గీయ బ్రహ్మశ్రీ పురాణపండిత మల్లయ్యశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యానము: —(మదనునిగూర్చి విరహిణీవాక్యము.)

రణరణతా = రణరణధ్వనితోఁ గూడిన, లతాలయ = తీవముండలయందలి, వి, రాజి = పక్షిసముదాయముచే, విరాజిత = ప్రకాశింపఁజేయఁబడిన, పైక (ప + ఏక) = అమృతమువలె ముఖ్యమైన, పైక = కోకిలసముదాయముయొక్క, జృంభణ = అతిశయముతోఁ గూడిన, భణనీయ = వాక్యములను, నీ = పొందించువాఁడా! అనిత = కూడుకొనని, మానిత = మర్యాదకలవాఁడా! (మర్యాదలేనివాఁడా! యని భావము.) మానిత = పూజ్యమైనట్టి, భూ = (కళా) స్థానములనుండి, రి = జాటుచున్నటువంటి, భూరి = గొప్పవైన, మార్గణ = బాణములయొక్క, గణసార = సముదాయబలము కలవాఁడా!, సార = బలవత్తరమైన, మధు = తేనెలక, కైర = కీరములసమూహమునకు, వ = మందమారుతమునకు, కైరవమిత్ర = చంద్రునకు, మిత్ర = స్నేహితుఁడయినవాఁడా!, నీగుణగణము = నీయొక్క సుగుణపుంజము, ఆరక = ఒప్పునట్లుగా, మార! = ఓమన్నభా!,

విరిగోలలక (విరి + కోలల) పూముల్లులచే, గోలలన్ = బాలలను, ఏయన్ = కొట్టుట (కు) నాయమా ? = న్యాయమా ? (న్యాయము గా దని భావము.)

నైఘంటికాధారములు

వి:- విశ్వక్షునివ్యోమి వాతే పరమాత్మని షక్షిణి (నానాధరత్నమాలా)
 ప:- ష: పుమాన్ పవనేతైలే ప్రకాశే కాస్తుభేక్షణే, శుభలగ్నేధవంక్షిబే హే
 మ్నిపా: పాతృపానయో: (నా. నా) స్త్రీలింగే త్వంబుధారాయాం సుధా
 యాం సమృతౌచ పా (నానా) భూ:- స్థానభూమ్యాస్తు భూస్త్రియాం (నానా)
 రి:- రిశబ్దస్తు స్రవేత్తయే (నానా) ప:- ష: పుమాన్ సాత్వికే వాయకా సంయ
 మే వరుణేస్తరే (నానా)

క. కమలాకరకమలాకర, కమలాకరకమలకమల ? కమలాకరమై

కమలాకరకమలాకర, కమలాకరమైనకొలను ? గనిరాసుదతుల్. ౨

దీనికి స్వర్గీయ బ్రహ్మశ్రీ అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవిగారి వాఖ్యా
 నము:—(సరోవరవర్ణనము.)

ఆసుదతుల్ = ఆస్త్రీలు, కమలా = లక్ష్మీయొక్క, కరకమల = హస్త
 పద్మములు, ఆకర = నీవాసముగాగల, కమల = సహస్రదళపద్మములయొక్క,
 ల = గారపమును, కర = చేయుచున్న, కమల = శోభగల, కమల = జలముల
 క్కు, కమలాకరమై = సముద్రమువంటిదై, కమలా = ఉత్తమస్త్రీలయొక్క, కర
 కమల = హస్తములవంటి యెట్టిదామరలయొక్క, ఆకర = అత్యంతకాంతులయొ
 క్కు, కమలాకరమైన = సంపదలకు నిజేపమైయున్న, కొలను గనిరి = సరస్సు
 నుజూచిరి.
 నైఘంటికాధారములు.

కమలా:-కమలం ఛరికాదీనాం హేమాద్యై శ్చిత్రితాజినే! క్లోహ్నాన్
 షభేరుణాజ్జేపి కమలా శ్రీవరస్త్రీయో (నానా) కమలమ్:-ఆప స్త్రీ భూ
 మ్ని వా ర్షరి సలింం కమలాం జలమ్ (అమర) ల:- అకారో బ్రహ్మవిష్ణో
 శ కమలేష్వంగణే రణే! గారవేంత:పురే హేతౌ భూషణే. పూపుమేజ్యయో:
 (నానా) ఆ:-ఆకారస్తు పదే భావే పరితాపే పితామహే (నానా) కర:-కరో
 వర్షోపలే పాణౌ శుండాయాం కిరణే బలౌ (నానా)

ఆస్త్రీలు లక్ష్మీదేవిచేతిలోని తామరలవంటి తామరలు గలిగి విశాలమై
 నట్టియు, నుత్తమస్త్రీల హస్తములవంటి యెట్టిదామరల కాంతిసంపదలకు
 నిజేపమైనట్టియు నొకానొక సరస్సును జూచి రని భావము.

ఆంధ్రపండితరాయశతకము.

— సత్యవోలు సోమసుందరకవిప్రణీతము —

భృంగము.

శ్లో. అళి రసా నళినీకులవల్లభః కమలినీహృదికేళికృతాదరః
విధివశా త్వరదేశ ముపాగతః కుటజపుష్పరసం ఒహుమన్యతే. ౧

క. నళినీకులవల్లభః క, మలినీకులచిద్విలాసమహితాదరుః డి
యళి పరదేశమునను విధి, కలనం గుటజమకరందకాంక్షః గోనెగదా !

శ్లో. ప్రబంధనం పద్మపనే నిశాయాం మాతంగదానే మదకర్ణతాళః
స్వప్రాణభంగః ఖలు చంపకేన్ద్రి స్సర్వత్ర దుఃఖం భ్రమరస్య లోకే.

క. వనజవనమ్మున నిసి బం, ధన మగు గజదానమునను దగ శ్రుతియుగతా
డనమును జంపకమున జీ, వనహానియె భ్రమరమునకు వంతగు సంతక.

శ్లో. అపసర మధుకర దూరం పరిమళబహుళేపి కేతకీకుసుమే
ఇహ నహి మధులాభ స్తే భవతి పరం ధూళిధూసరం గాత్రమ్. 3

క. పరిమళమిళితం బనుచును, జొరకు సుమీ ! కేతకీకుసుమమునకు నళీ !
విరితేనె దొరక దదిగా, కరుదుగఁ బుష్పాదులు దనువు సంతట గుప్తక.

శ్లో. దృష్ట్వా హృష్టోఽభవ దళి రసా చిత్రసంస్థేచ పద్మే
వర్ణం రూపం కిమితి కిమితి వ్యాపార న్నాజగామ
నాన్ద్రి స్థంధో నచ మధుకణో నాస్తి తత్సేకుమార్యం
ఘర్జన్ ఘర్జన్ నవనతముఖో వ్రీడయా నిర్జగమ్. ౪

చ. పలుమఱుఁ జిత్రసంకలితపంకజకాంతవిశేషరూపముల్
గలయగఁ జూచి మోద మోదఁ గ్రమ్మఁగఁ దుమ్మెద జుమ్మటంచుఁ దా
పలగొని యామృదుత్వము సువాసనయ౯ మకరందమందునం
గలుగమి సిగ్గుచేఁ దనముఖం బటువంచి చనెన్ ధ్వనించుచున్.

శ్లో. యే వర్ధితాః కరికపోలమదేన భృంగాః
ప్రోత్ఫుల్లపంకజరజస్సురభీకృతాంగాః
తే సాంప్రతం ప్రతిదిసం గమయంతి కాలం
నింజేషు చార్చకసుమేషు చ దైవయోగాత్.

చ. సమదకరీంద్రగండవిలసత్తదబృందవివర్ధితంబులుం
గమలపరాగసౌరభవికారశుభాంగము లైనభృంగముల్

శ్రమగొని యీ యెడక విధివశంబునఁ గాలముఁ బుచ్చు నిచ్చు శీ
ర్షములను వంచి నింబముల సారెకు జిల్లెడుఁబువ్వులందునుక
ళ్లొ. మధూకే మాధ్వీకం పిబసి శతపత్రే భిరమసే
మధూళీపాళీభి ర్మధుప సహకారే విహరసే
వసంతే వాసంతీమధుమధుర మన్నాసి బహుశో
దురావేశో యం తే తదపి కుటజే య ద్విహరసే. ౬

చ. అరయ మధూకమాధ్వీకము నాని తలీ! సుమధూళిపాళిచే
సరసిజ మందుఁ గ్రీడలను సన్నితి వాసహకారమందు సా
దరమతి నాడి తామని నుదారత మాధవికామరందముక
మఱిమఱిఁ గ్రోత దైన గిరిమల్లిక నంటుట మాధ్యమే కదా!

ళ్లొ. పీత మత్ర మధు యాపితా క్షపా భృంగ సర్వ మచిరేణ విస్తృతమ్
హీయమానసుషమాం హిమాగమే పద్మిని యదిహ నావలోకసే

క. అళి ! లలితమధువుఁ గ్రోలుచుఁ గలకాలము రాత్రు లిచటఁ గడపితి విపుడ
తలఁ పెద మఱచితొ మంచున, నిలుచుట రహిఁజెడిన పద్మిని గనవు బలీ!

ళ్లొ. గళితాని మధూని సర్వతః ప్రవిక్ట్యాని దళాని మారుతైః

అధునాపి నహంత మాధవీం మధు వైతా మిహ నావలంబసే. ౭

క. గళితము లయ్యెను మధువులు, దళములు నెయ్యెడలమారుతమునఁ జెదరె నీ
వల మాధవి నిపుడైననుఁ గలయుట మాను టదిలేదు గదరా! మధుపా!

ళ్లొ. చంచకీకచతురోసి చంద్రి కావైభవే కుముదినీం నిషేవసే

భాస్కరే జయతి పుష్కరే కరై రున్మిషన్నవదళే నురజ్యసి. ౮

క. దినకరకిరణోన్మేషము, గొని మనునెడ వనజమునకుఁ గువలయపతి రా
కను వెలయునెడలఁగలువకుఁ జనిమనెదు మధువ్రతుండ! జతురుడవుబలీ.

ళ్లొ. మరందలోభా చ్చ మిళిందమాలా భేజేంబుజం సూర్యకరై ర్విభిన్నమ్
హా హంత నాళిక మిదం దురంతం ప్రాశేయపాలీ ముకుళీచకార. ౧౦

క. దినకరకరవికచాంబుజమును మధువ్రనకై మిళిందములు చేరఁగ న
వ్వనజంబునె ముకుళింపం, గనుజేసెడు నయ్యె మంచుగమి వింత గదా.

ళ్లొ. అమరతరుకుసుమసౌరభ సేవసంపూర్ణ సకలకామస్య
పుష్పాంతరసే వేయం భ్రమరస్య విడంబనా మహతీ. ౧౧

క. సురతగుడరసుమసౌరభ, పరిసేవసపూర్ణ సకలవాంఛితుడై (శ్రీ)

శ్లో. యావ దేనం నజానాతి పారిజాతం మధువ్రతః

తావ ద్రభుణమే వాస్య కుంజే కుంజే ద్రుమే ద్రుమే.

౧౨

గీ సరససారభమకరందజాత మైన, పారిజాతంబు నెంతలోఁ బడయకుండు

నంతవఱకునుభ్రమరంబుభ్రాంతిఁదిరుగు, నెల్లకుజములయెడఁబొదరిండ్లకడను

శ్లో. పురందరపురే పురా రుచిరకాననే నందనే

నివీయ మధురం మధు ప్రకటితారవో యోభవేత్

ప్రశుష్టగళతాలుకో గళితమంజుళాలావకః

స ఏవ మధురో ధునా బదరికారసం కాంక్షతి.

౧౩

చ. రహిఁ దొలుత న్పురందరపురంబున నందనకాననంబునన్

విహితమరందబిందువులు వేడ్లను గ్రోలి ధ్వనించుచుండునా

మహితమిళింద మియ్యెడల మంజునినాదవిహీనకంఠమున్

బహుతరశుష్టతాలుపుగఁ బాల్పడె హః ! బదరీరసాప్తికై.

శ్లో. గంధాఢ్యా సా జగతి విదితా కేతకీ స్వర్ణవర్ణా

పద్మభాంత్యా రసికమధుపః పుష్పచుద్భే పపాత

అంధీభూతః కుసుమరజసా కంటకై ర్భిన్నపక్షః

స్థాతుం గంతుం క్షణమపి సఖే నైవశక్తో ద్విరేభః.

౧౪

చ. సరససుగంధముక్తయును స్వర్ణసువర్ణయు నైనకేటకీ

సరసిజమంచు భ్రాంతిఁ గొని చయ్యన వ్రాతను బుష్పమధ్యమం

దూ రసికభ్రూగ మాకుసుమధూళియుఁ గన్నులఁగప్పెఁ బక్షుచుల్

చిరిగెను ముండ్లు దాఁకి యిటు చిందఱవందఱఁ జెంది కుంది సు

స్థిరమతి నిల్వలే దచటఁ జేరఁగలే దెట్లైన మిత్రుఁడా.

శ్లో. నిషీదతు శిరీషకే చరతువా కదంబే చిరం

సముత్పతతు పంకజే కురవకే కరోతు స్థితిమ్

దినం నయతు కుందకే నను రసాల కాలక్రమాత్

న విస్తరతి కేవలం తవగుణా నసౌ షట్పదః.

౧౫

చ. వెరవుగఁ గాలరీతి నొకవేళ శిరీషములం జరించినన్

సరసిజమందు వ్రాలినను జారుకదంబముల న్నటించినం

గురవకమందు నిల్చినను గుండమునందు దినంబుఁ బుచ్చినన్

మఱవదు నీదుసద్గుణసమాజము షట్పద మొరసాలమా !

శ్లో. మలినేపి రాగపూర్ణా వికసితపదనా మనల్పజత్వేపి

త్వయి చపలేపి చ సరసాం శ్రమర కథం వా సరోజినీం త్యజసి. ౧౬

చ. మలినఁడవైనఁ గాని మది మానక రాగమునే వహించుఁ జా
పలమును నీవు దాల్చినను బాయక బల్లరసత్వమూనుఁ గే
పలముగ నీవు జల్పగతి బాటిలివన్ వికచాననాభయా
లలితసరోజినిం గడుఁ జలంబున రోసితి వేల భృంగమా.

శ్లో. భృంగః క్షుధాతురపి కింశుక విభ్రమేణ

వ్యాజృంభమాణశుకచంచుపుటం ప్రవిప్లః

ఆశాం విహాయ మధునోపయవై స్సరుక్తై

ర్నిర్గంధ మిచ్ఛతి పరం పరితప్తమాసః.

౧౭

చ. ఒకతఱి కింశుకశ్రుత నొంది క్షుధాతురమా మిళిందమా

ప్రకటితజృంభమాణశుకభాసురచంచుపుటంబు సొచ్చి వా

రక కడుఁగుండుఁ జెంది మకరందపరత్వము డింది మిదుగా

సకలనిజాంగసంగతి వెన న్జనుడేరఁగఁ గోరె సారెకున్.

శ్లో. చరన్వనాతే నవమంజరీషు స షట్పదో గంధఫలీ చుజిస్తుత్

సా కి న రమ్యా స చ కి న రంతా బలీయసీ కేవల మిశ్వరాజ్ఞా.

గీ. మహితవనమధ్యమున మంజుమంజరులను

గడుఁ జరించుచు మధుపంబు గంధఫలిన

గొన దదియు రమ్య గావొ తానును రమింప

నదియొ కేవల మది యీశ్వరాజ్ఞ గాడె.

చాతకము.

శ్లో. వృధా ముఖా ధావసి చాతక త్వ నాయం ఘనః కింతు కరీ మదాంధః

స త్వాదృశేభ్యో విదదాతి దానం మాతంగదానం మధుపీభ్య ఏవ ౧౮

గీ చాతకమ! వట్టివృథగాఁగఁ జనఁగవలదు

ఘనుఁడు గాఁడితఁ డున్నతైకరివరుండు

పొసఁగ మీబోట్లకును దాన మొసఁగఁ డయ్యె

మహిని మాతంగదానంబు మధుపతతికె.

శ్లో. రేరేచాతక సావధానమనసా మిత్ర క్షణం శ్రూయతా

మంభోదా గగనే వసంతి బహవ స్సర్వేపి వైకక్రమాః.

కేచి ద్వ్యష్టిభి ర్ద్రాస్తియంతి ధరణీః కేచి ద్వ్యథా గర్జ్యతే
 యం యం పశ్యసి తస్య తస్య పురతో మాత్రాహీ దీనం వచః. ౨౦
 చ. వినుమిత సావధానముగ వీరుఁ జాతకమా ! మదుక్తి నీ
 యునున మింట బల్తొగులు గన్నడ నన్నియు నేకరీతులై
 తనరపు కొన్ని గజ్జలు వృథాగతిమై ముఱకొన్ని నృష్టిచే
 తను దగుఁ గాంచునన్నిటిని దాత లటఁచును కేకభోనుమా
 పిచ్చుక.

శ్లో. గిళితగరళకంఠ శృంగరో నీలకంఠః ప్రబలతరవిషాళీ బహ్మణో నీలకంఠః
 అజితత్పణవిసర్పస్త్రీటదర్పాపహంక కలయసి కలవింకస్త్వంచ భో నీల తః
 చ. గరళము కంఠము దణచి కాతరలోకము నెంచి పెంచు శం
 కరుఁడును నీలకంఠుడై దగ నిష్పవత్ఫణిభోజి కేకియౌ
 ధరణిని నీలకంఠు డై ప్రతాపముఁ జూపుచు గడ్డిఁ బురువుల
 పెరపట మెక్కి నిక్కు కలవింకము దా నొకనీలకంఠమే !

కాకి.

శ్లో. కరోతు కరట శృబ్దు సర్వదా ప్రాగణే వసన్
 నశృణోతి బుధః ప్రీత్యా శృణోతి పికభాషితమ్. ౨౧

క. ధర మాలకాకి వాకిట, మొఱిగినఁ జెవి యొగ్గి వినఁడు బుధజనుఁ డెపుడు
 దరుపుకడ నుండి నుడివిన, సరసపికారవము వినుచు సంతసపడఁడే.

శ్లో. విధిరేవ విశేషగర్హణీయో కరట త్వం రటక స్తవాపరాధః
 సహకారతరౌ చకారయస్తే సహవాసం సరళేన కోకిలేన. ౨౨

క. కేకలువేయుము దోషము, కాకీ! నీకేమి విధియె కడునిమ్మఁ డగున్
 కోకిలతో సహవాసము, నీకెపుడు రసాలమందు నెఱపుటచేతన్.

శ్లో. నీలంవపుర్వహతుచుంబతుసత్ఫలాని రమ్యేషుసంచరతుచూతవనాంతరేషు
 పుష్టాకిలస్య చరితాని కరోతునామ కాకః కలస్వనవిధౌ నను కాకవప.

చ. అతిలలితామ్రకాననములందుఁ జరించిన మంచిపండులన్
 సతతము మెక్కినన్ మలినసంగతి నల్లనిరూపు దాల్చినం
 గుతుకముతోఁ జరిత్రములఁ గోకిలఁ బోలిన నాకలస్వనో
 ద్గతసుధఁ జల్లఁ బల్లుతఱి గాకము గాకము గాక మానునే.

శ్లో. ప్రత్యంగణం ప్రతితరు ప్రతివారిరీరం
 కాకా శృరంతి చలచంచుపుటా రటంతి

నో యాతి తృప్తి మథ పండితపుండరీక

పండిత చరన్మపి న తుష్యతి రాజహంసః.

౨౧

చ. పరుసఃగ నెల్లహ్రాఃకులను బావుల వాకిభుల వలత్తృహ
కరమతి ముక్తుసాఃచుకొని కాకులమూఁగలు గూముచున్ సదా
తిరిగియుఁ దృప్తి జెంద వలదివ్యచరాశము తప్పిత్తుండనే
గొఱికి భుజించి తృప్తిగొనుఁ గూఁమిమీఱఁగ సారెసారెకున్.

శ్లో. కిం కేకీన శిఖండమండితతను శ్చారీవ కిం సుస్వరః

కిం వా హంత కపోతబాలపికవ త్తన్జామృతం స్యందతి

కింవా హంస ఇ వాగకుండధవళః కిం కీరవ త్పాఠకః

కాకః కేన గుణేన కాంచనమయే సంస్థాపితః పంజరే.

౨౨

చ. కరము మయూరమున్ బలె శిఖండకమండితమూర్తియో మృదు
స్వరయుత మేమొ శారివలె బాలపికంబువలెన్ సుధారసో
త్తరకలకంఠమో ధవళ కాంతియుతంబో మరాళమున్ బలెన్
వరగుణకీరమున్ బలెను బాఠకమో యలవాయసంబు సు
స్థిరముగ నేల నిల్పఁబడె దివ్యమణిమయపంజరంబునన్.

కోకిల.

శ్లో. రేరే కోకిల మా భజ హానం కించి దుదంచయ పంచమరాగమ్

నోచే త్త్వా మిహ కోజానీతే కాకకదంబకపిహితే చూతే.

౨౩

క. ఇంచుక పంచమరాగ ము,దంచితగతి నించు మిచట నటుగాకను ని

న్నెంచుచు నెవఁడు గ్రహించును,మించెడువాయసగణాక్రమితచూతమునన్.

శ్లో. ధ్యాయ స్సంజనలోయబుద్ధదకణప్రాయం స్వయం మస్తకం

పశ్య న్నాయసకూటకోటిఘటితప్రోటిపుటంవాయసమ్

నస్థాతుం న కలాయుతుం న చలితుం నో స్థిలితుం మీలితుం

నో మద్దుం నచ జీవితుం నభవతి త్రాసాకులః కోకిలః.

౨౪

ఉ. కాటుకనీటిబుగ్గవలె గన్నడునాత్మ శిరంబు గాంచిబల్

గాటపు నిన్నకాటువలె గన్నడు వాయసనాసఁ జూచియున్

నీటుగఁ గోకిలం బచట నిల్వఁగలే దెట కేగలేదు దా

మోటుగఁ జూడలేదు గనుమూయఁగలేదు చలింపలేదు మై

బాటిలుప్రాణముల్ గనదు బాయదు భీతిఁ జలించునక్షటా.

శ్లో. సంతృప్త్యకోకిలశిశోమధురప్రవాళం మాకందబృదమభిపోతమిశత్రునూనమ్
నింబేతుత్తిక్తహృదయేబలిభుక్తులాఢ్యే మానేనతిష్ఠసియదీహవదాశుకార్యమ్

చ. ధర మధురప్రవాళము సదాసుమిళిందమిశత్రునూనమా
సరసరసాలభూజము వెనన్నిడి యాపలుగాకిమూఁకతో
వఱలుచుఁ దిక్తదుర్మృదయవాసితమా నలవేఁచఁజెట్టుపై
స్థిరముగ మానవృత్తిని వసించితి వేటికిరా! పికార్భకా!

శ్లో. వపు ర్మలిన మీదృశం తదపి పుష్ప మేతత్పరై
శృకుంత బత సంతతా శకునభి ర్వసే ధావసి
క్వవా వద గరుత్మతా మధుర మీదృశం శిక్షితం
నిమిచసి సుధాయత శ్రవణయో రిమాం శృణ్వతః.

30

చ. తను వతివై ల్యయుక్తమాను దత్తనువుం బరపుష్ప మెంతయున్
వనముల సంతతంబు నలపఱులఁగూడి చరించుచుంటి నై
నను వినువారివీనుల కనారతత్పప్తి వహింపఁ బల్లె జే
మని వినుతింతుఁ గోకిలమ! మచ్చిక నెచ్చట నేశకుంత మీ
ఘనసుధఁ జిల్లు పల్లులను గౌరవ మొందగఁ దెల్పఁ జెల్లుమా.

చిలుక.

శ్లో. ఫలవతి పిచుమందే మందబుద్ధే కథంవా
స్వనసిమధురవాణీ వ్యర్థయన్ రాజకీర!
అతిపరుషరవాణాం వాయసానాం నివాసే
కుసుమితసహకారస్రాంతభాగం విహాయ.

31

చ. సురుచిరపుష్పపల్లవితచూతముఁ జూతమటంచు నెంచ కా
పరుషరవాంచితంబు లగువాయసముల్ గలనింబభూజ మి
త్తటి ఫలియింపఁగా నటకుఁ దద్దయుఁ జేరి నుతించుచుంటి నీ
వరమృదువాక్యవైఖిరిని వ్యర్థముసేయుచు రాజకీరమా.

శ్లో. ఉచ్చేచై రేషతరుః ఫలంచ పృథులం దృష్ట్వా ప్రహృష్ట శ్శుక
శ్శాలిం చాస్య గతం విహాయ నిభృతం తన్నారికేశం గతః
తత్రారుహ్యా బుభుక్షి తేన మనసా యత్నఃకృతో భేదనే
ప్యాశా తస్య నకేవలం విగళితా చంచుశ్చ చూర్ణికృతా.

32

చ. తెలియక పెద్దవృక్ష మిది తీరుగ దీనిఫలంబు గొప్పదై
 వెలయు నటంచుఁ గీర మతివేసుకఁ గూడెడు శాలిమానికొ
 బ్బరివంబుఁ జేరి తత్ఫలము వాకొని చీల్చుగ నెంచునంతఁ గే
 వలముఁ దదాశమాత్రమె విభంగముగాదు ముఖాగ్రముం జెడెక.

శ్లో. నిఖలేషు విహంగేషు హంత స్వచ్ఛందచారిషు
 శుకపంజరబంధస్తే మధురాణాం గిరాం ఫలమ్. 33

క. వదనర్వవిహంగములక, ముఁ యుచు స్వేచ్ఛానుసారముగ నేగఁగఁబం
 జరబంధము నీకిది తగ, వర మధురమృదూక్తులకును ఫలమో శుకమా.

శ్లో. సుభాషితం సురూపత్వం వాచాలత్వం సుశీలతా
 ఏతత్కిరకిశోరస్య వ్యర్థ మాఖుభుజఃపురః. 34

క. కీరకిశోరము నకుఁగల, సారసుభాషితసురూపసౌశీల్యములుం
 జారువచోమాధుర్యము, నారయఁగా మిగుల వ్యర్థ మగుఁ బిల్లికడక.

రాజహంస.

శ్లో. భుక్తా మృణాళపటలీ భవతానిపీతా న్యంబూని యత్ర సశినానిషేవితాని
 రేరాజహంస వద తస్యసరోవరస్య కృత్యేన కేన భవితాని కృతోపకారః

చ. తరగల నోలలాడితివి ద్రావితి నీరములెల్ల మక్కువక
 మెటువగు తమ్మిత్తూండ్లుగొని మెక్కితి పద్మములెక్కి తొక్కి తా
 సరససరోవరంబునకు సన్నతి మీఱఁగ రాజహంసమా
 కర మనురక్తి నేమి యుపకార మొనర్చితొ మాకుఁ దెల్పుమా.

శ్లో. అస్తి యద్యపి సర్వత్ర నీరం నీరజమండితమ్
 తథాపి న మరాళస్య మానసం మానసం వినా. 35

క. నీరజమండలమండిత, నీరములెల్లెడలఁ గలపు నిజ మటులగుఁగా
 కారాజహంస మానస, మారయ మానసమునంద యనురక్తి గనుక.

పిల్లి.

శ్లో. మా గర్వ ముద్వహ విడాల మహీపతీనా
 మంతఃపురం మణిమయం నిలయం మమేతి
 పట్టాభిషేకసమయే పృథివీపతీనాం
 బాహ్యాస్థితస్య కలభస్యతు మండనశ్రీః.

దాలవ్యాకరణము.

—చంద్రాభట్ల రామమూర్తిగారు.—

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదములో “సంస్కృతసమంబులం దికారాంతము లయినశబ్దముల యుపధాచజలు బహువచనంబు పరం బగునపుడు దంత్యము లగు” (నూత్రము ౧౦)

“ఇది దప్ప సంస్కృతసమంబులందు దంత్యచజలు లే వని తాత్పర్యము. అర్చి- అర్చులు. రోచి- రోచులు. వీచి- వీచులు. రాజి- రాజులు. వాజి- వాజులు. మఱియు రాజశబ్దం బొక్కటి దంత్యయుక్తంబు కానంబడియెడి” అని యున్నది.

దీనింబట్టి రాజశబ్దము తత్సమమునను గూడ దంత్యయుక్త మని రూఢి యగుచున్నది. అట్లగునేని శ్లేషకావ్య మగురాఘవపాండవీయమందలి “అకట పాండురాజయశ మెన్నవైతి” అను గీతపద్యపాదమునఁ గల జకారముగతి యేమి? పాండవార్థమున “పాండురాజయశమెన్నవైతి” అని విడఁదీయునపుడు పాండురాజపదము సంబోధనప్రథమైకవచనాంతమై దంత్యజకారయుక్తంబు కావలసివచ్చును. రాఘవార్థమం దన్ననో “పాండుర అజయశమెన్నవైతి” అని విడఁదీయునపుడు సిద్ధసమాసగత మైనయజశబ్దము తాలవ్యజకారయుక్తంబు కావలసివచ్చును. ఇట్టిచో నొకయర్థమున దంత్యమైనట్టియు వేటొకయర్థమునఁ దాలవ్య మైనట్టియు జకారము నేకపాఠమున సరిగా నుచ్చరించు టెట్లు? అది దుర్ఘటము. కావున సంబోధనాంత మైనప్పుడు కూడ రాజశబ్దమును దాలవ్యముగానే యుచ్చరించుట సముచితము.

ప్రకృతిశబ్దములందుఁ దాలవ్యములుగాను వికృతిశబ్దములందు దంత్యములుగాను మంచ పంజరాదు లగుకొన్నిశబ్దములలోని చజలు కావఁబడుచున్నవి. వాని సీక్రింద నుదాహరించుచున్నాను.

ప్రకృతి-తాలవ్యము.

వికృతి-దంత్యము.

మంచము.

మంచము.

కాంచనము.

కాంచనము.

జగము.

జగము.

పంజరము.

పంజరము.

“వలరాజసూడు జక్తులతేనిచెలికాడు” అని రాజశబ్దమాంశ నామ సంగ్రహమునం దాచ్చికముగానే వాడఁబడియున్నది. పాండుశబ్దముతో సమ

సింఛిన రాజశబ్దము తత్సమముకాక తప్పదు గదా?

తత్సమతద్భవశబ్దముల రెంటియందును గలరాజశబ్దములోని జకారము దంత్యమే యనుటకంటె దత్తను మైనప్పుడు తాలవ్య మనియుఁ దద్భవ మైన ప్పడు దంత్య మనియు నిర్ణయించుట యర్హమని నాతలంపు.

“యరలవలు లఘువు లని యలఘువు లని ద్వివిధంబులగు” (సూత్రము ౧౮) “హరియతఁడు- ఇత్యాదులు దాగమయకారము లఘువు. తక్కిన యకార మలఘువు” అని యున్నది.

దీనింబట్టి హరి + అతఁడు-హరియతఁ డని వ్యాకరణమువలన వచ్చి సమాగమయకారము లఘువని తేలుచున్నది. అనఁగా హరి + అతఁడు = హరి అతఁడని కటువుగా నుచ్చరింపవలసిన స్థలమున అకారమునకు వ్యాకరణనియమమున యకార మాగమమైనందున హరియతఁ డని యుచ్చారణము కలదయ్యెను. అందు నీయకారము లఘువనియు నిట్లుచ్చారణసౌకర్యార్థము రామింజేసి కాయ చాయ మొదలగు శబ్దములయందలి సహజయకార మలఘు వనియుఁగూడఁ దేలుచున్నది. వకారవిషయమునఁ గూడ నిట్టి యభిప్రాయమే. ఇక్కడ లఘులఘువులైన యకారవకారములకు వ్రాతయందు నుచ్చారణమునందును భిన్నరూపధ్వనులు లేవు.

“యవ” లకు నడిమినున్న “రల” ల కన్ననో యుచ్చారణభేదమును రూపభేదమును లఘులఘుభేదముఁ జెప్పఁబడియున్నది. కాన వాని మిగిలినహల్లులవలెనే వర్ణాంతరములుగానే యాలోచింపవలెను, గాని, లఘులఘు భేదములు గలవానిగా నాలోచింపరాదు.

ఈయభిప్రాయ ముండుటచేతనే కాఁబోలు “వర్ణసమామ్నాయమునందలి శకారము వర్ణాంతరము గాని యలఘుశకారము గా దని యెఱుంగున” దనివివరింపఁబడినది.

మఱియు శకారము వర్ణాంతర మని వ్రాయఁబడినప్పుడు శకటరేఫము వర్ణసమామ్నాయమునుండి తద్గ్రంథమున నేలవిడువఁబడవలెను.

దీని సంతనుబట్టి విచారింపఁగా బాలవ్యాకరణమున బుడితాను విడిచి తేనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియో అని వ్రాయట సముచితముగా దనియు శకటరేఫమును గూడఁ జేర్చి ముప్పదియే డని వ్రాయు టుచిత మనియు లఘులఘుభేదము “యవల”లకె గాని యాంధ్రమున “రల”లకు లేదనియుఁ దోచుచున్నది. పండితు లీవిషయములఁ జర్చింతురు గాక. సందేహములను చెల్లినందుకు నన్ను మన్నింతురుగాక.

గ్రంథస్వీకారము.

ఈ క్రిందిమూడు గ్రంథములు, గంజాముజిల్లా, సోంపేట, పంచానన గ్రంథమాలనుండి వెలువడినవచనకావ్యములు. ఈ గ్రంథమాలయొక్క యుద్దేశము, శిల్పసంబంధము లగు గ్రంథములు ప్రకటించి ఆద్రశిల్పసారస్వతము వికసింపజేయుట. 2 శైలికసంఘభావాభివృద్ధి నెలకొల్పు నైతిహాసికపారాణికయాథాస్థిక ప్రబంధములను బ్రచురించుట. 3 శిల్పసంఘ సమోత్తేజస్వత సాంఘికులును సాంఘికేతరులును గ్రహించునట్లు చేయుటయునై యున్నది.

(1) మయసభ — (మొదటికుసుమము) దీనిని కేశవపట్టణము వేంకటరత్నసూరిగారు విరచించిరి. ఈ గ్రంథము, పారాణిక ప్రసిద్ధుడును మహాశిల్పియు నగుమయని పరమోత్తేజస్వశిల్పనిర్మాణమును గూర్చినదై యున్నది. భారతసభాపర్వము ననుసరించి యుదలికథ నవలా ప్రణాళికను నిర్మింపఁబడినది. ఇందు 100 పుటలలో 13 ప్రకరణములు గలవు. అందు యవ్వనవతి, వార్ధిక్య (మేరిముసుగు) మొదలగు చేతిపారపాట్లు గలవు. భాష శైలి మంచివి. సర్వత్రశకటరేఫములు నర్ధానుస్వారముల భేదముం బాటింపలేదు. వెల రు 0—8—0.

(2) స్కాంతరాతికోట:—అనుపేరుగల అయస్థాంతదుర్గము, ప్రథమ ఖండము- (ద్వితీయకుసుమము) గ్రంథకర్త స్వయంసహాయవాది. కథ రామాయణమందు వాల్మీకిచే వర్ణింపఁబడిన మయనియొక్క గిరిదర్గము నాధారపఱచుకొని గ్రంథకర్తగూ రీకథను గల్పించి నవలగా వ్రాసియున్నారు రెండవ ఖండమునఁ జోళాధిపులతో నీదుర్గమునకుఁ గలసంధమును వివరించి వ్రాసియున్నారు “ఈకథయందుఁ గర్త స్వయంసహాయమువలన నెంతటిఘనాభివృద్ధియైన నొకసంఘము రాఁగల దని సాధించుట యాదర్శముగఁ బెట్టుకొని నట్లు తోచేడిని కథయందును భాషయందును లోపము లనేకము లున్నను పాఠకుల మనసు రంజింపజేసి మహత్తరమగు సద్భాషముల నెన్నియేని గలిగించగల దని మానవృత్తము” అని సుపాదకీయనివేదనయం దున్నదానిని మేము సంగీకరించుచున్నాము. వెల రు 1—0—0.

(3) చిత్రపథ:—(తృతీయకుసుమము) గ్రంథకర్త బలభద్ర కోటయ్యగారు. ఈనవలయొక్క ముఖ్యాభిప్రాయము “విశ్వబ్రాహ్మణులు పూర్వము

విద్యాధనగౌరవములయం దసమానులనియు, దాటరాని యావడలకుఁ జిక్కి యుధోగతికిఁ జోయి రనియు, మఱలఁ బూర్వాన్నత్యమునకుఁ బాటువడి శీఘ్రముగ ఫలము నొందఁజాలక హాస్యాస్పదు లగుచున్నారనియుఁ” దెలిసికొనుట- 93 పుటలలో 17 ప్రకరణములు గల యిందలి కథలో అమరసింహుఁడు తనయమరనిఘంటువులో విశ్వబ్రాహ్మణులను హీనకులులనుగాఁ జెప్పినకారణముననే యతఁ డెన్నియుక్తులు పన్నినను నెగ్గలేక చివరకుఁ జిత్రవధ గావింపఁబడియె నని తేలుచున్నది. ఆదినములలో నమరునంతటివాని కమరకోశమును రచించుటకు “నాకుగ్రంథమును రచించుట కవకాశము ధనమును లభించకుండునా.....” అని విచారించుటకు గారణము కనఁబడదు. కిరీటము చేయు మనిన నుప్పరితట్టచేసె- ననుట- వేసగాంస్తు వచ్చి సింహాసనముమీఁది రాజును నఱకుట, ప్రసవించునపుడు కన్నులుమూసికొమ్మనుట; ఇట్టివి, యితర కథలలోఁగూడనున్నవి. ఏవిసత్యములో- అమరసింహునకు విశ్వబ్రాహ్మణులపై నసూయ- చోళరాజు విశ్వబ్రాహ్మణులపై వారి శిల్పశాస్త్రజ్ఞాననిపుణతం గని చూపుప్రేమ- దీనిచేత సమరసింహుని పాండిత్యమును సామర్థ్యమును గ్రహింపలేక చిత్రవధచేయుఁడని యాజ్ఞాపించుట- చిత్రవధచేసి వానికశేబరమును గుక్తులు నక్తులు తినునట్లు విడిచి విశ్వబ్రాహ్మణులు మనశ్శాంతి గావించుకొని రనుటయుఁ జారిత్రకదృష్టితో సత్యముగా నిలువఁబడఁజాల వేమో యనుశంక గలుగుచున్నది. అచ్చుతప్పులకంటె వ్రాతతప్పులు విశేషముగా నున్నవి. నాశికము, తొలిచూలాంగన, మాట్లాడెదవు, నిలచెను, ఎర్రని, ఎఱ్ఱని, రాక్షసాపము, నూత్నచందాలు, విఘడియలు, అనేకవైపులు, గ్రంథరచనానెపము, రాచకార్యము, గుడిశలు, అనేకమంది, విప్రుడు, కభురులు, నిర్లూకసము, నేరస్తులు అనుమున్నగునవి వానికుదాహరణములు. వెల రు 0—8—0.

(4) సుగుణశతకము:—(కవితాసమితి) పట్టిసపు శ్రీరామమూర్తిగారి చే రచియింపఁబడినది. సర్వవిధములను సుమతీశతకము ననుకరించుచున్నది తొలిపద్యములోనే- శ్రీకరివరదుని దలంచి చెవులింపొదవక, లోకులు మేలన బుధతతి మైకొను నీతులను వ్రాతు మహిలోసుగుణ- అనినారు. చెవులింపొదవక- అర్థమేమి? దుస్తుల నిచ్చియుఁ దినుబడి, వస్తువులను నిచ్చి విద్యవచ్చుట కెన్నోపుస్తకములు గొనుజనకుని, హస్తములు మోడ్చి కొల్వనగుఁజుమి సుగుణ- అనియున్నది. తండ్రిపని, దుస్తు లిచ్చి, చిటుతిండి, పుస్తక

ములు కొనిపెట్టుటమాత్రమా! అభిప్రాయము లిచ్చినవారు కవిగారి యభి
ప్రాయమునకుఁ దోడుపడుటలోఁ జాల నశ్రద్ధవహించిరి. వ్రాతప్రతిమీఁదఁ
జూచియు సవరణలు చెప్పరైరి. తమసమితిలోనివారే “సుమతీశతకము నను
కరించి వ్రాసినటులు కానవచ్చును” “నామిశ్రులగు శ్రీయుత.....ఇందలి
పెక్కునీతులు బాలుర నుద్దేశించి వ్రాసి రనుట స్పష్టము.” అనియే తేల్చివేసిరి.
మిత్రులు ముద్రణమునకు ముందే యాలోచనలు చెప్పి సవరణలు చేయించి
యుండినచో నింతకంటె మిన్నగునుండియుండును. “ఇలునమ్మి ఋణమ్ముఁ జేసి
యేడువనేలా” యనుటకంటెఁ గొంచెము మృదుపద ముండిన మేలు. “గుణ
వంతుఁ డెప్పుడేనియు, గుణహీనుని చెలిమిచేయఁ గ్రూరు డగునా!” అనిరి.
ఏలకాఁడు? ఆటనెలలు సావాసముచేసిన వారు వీరగుదు రనిలేదా “ఘణికిఁ
గలవిషముచేతఁ మణిగుణ మెప్పుడైనఁ జెడునె” అని. సావాసమున్నఁ జెడుట
సిద్ధము- మణియు విషము నొక్కచోట నుండవు “తలనుండు విషముఘణికి”
ననునది సామాన్యవాక్యము. గుణహీనుని చెలిమిచేయునాతఁడు గుణవం
తుఁడా! బాలురకై చెప్పనీతులు నిస్సందేహములుగ నుండవలయును. ఇట్టివి
మాదృష్టికిఁ గొన్నికనఁబడునుగాని, యీచిన్నపుస్తకము చిన్నపిల్లలకు మ
హోపకారము చేయుననుటకుసందేహములేదు- రెండు మచ్చుకద్యములు—
క. గర్వము శత్రులఁగూర్చును, గర్వ మగౌరవము దెచ్చుఁగావున నెపుఁడు
గర్వింపకు ధనమున్నను, సర్వముఁజెడు గర్వమున్న సత్యము సుగుణా.

క. కలిగినవానికి దానము, పలుతెఱఁగులఁ జేయనేల వ్యర్థముకాదే

జలనిధికి నీరు లోటా, జలదం బుదొత కురియ సఫలమె సుగుణా.

ఈపుస్తకము వెల రు 0 2-0. విశాఖపట్టణముజిల్లా, గవరవరంబోస్ట, వరహాపురములో కరివదనాకంపెనీలోను, గ్రంథకర్తగారియొద్దను దొరకును.

(5) నిర్తలానందను:—ఇది బులుసు పేకటరమణయ్యగారిచే రచి
యింపఁబడిన యైదంకములనాటకము. నిర్తల- ఆనందుఁడు- వీరిద్దఱు దంపతు
లు. జ్ఞానపాలుఁ డానందుని మిత్రము. జ్ఞానపాలుని యుపదేశము విని యానం
దుఁడు- తల్లిదండ్రులను భార్యను విడిచి విరాగియై యోగివేషమున నాశ్రమ
మునకుఁ జనును. ఈతనియుద్దేశము పరోపకారముచేయుట- ఆయుద్దేశమెంత
పఱకు నెఱవేఱినదో తెలియరాదుగాని- “నేనిలువీడి వచ్చి చేసినకార్యముల
లోఁ బరోపకారసంఘసంస్థాపనము. హిందూలిహింసాశ్రమమును రెండేతప్ప

మఱేమియును లేదు.” అని (46 పుటలో) పలికెను. గాలపుడు మొదలైన వారు రామతీర్థములో నేమియో చేయుచున్నారన్నాడు గాని నాటకములో వారు కనబడరు. ఇల్లువిడిచి చీకటిలోఁబోవుచున్న యానందుని జ్ఞానపాలుఁడు చూచి “నీలోత్పలముఁబాలు సీలనేత్రంబుల బాష్పపూరితములై పరిభ్రమిల్ల...నడిచేయి మానిరితి నేలవచ్చితి” అని యానవాలుపట్టి యడిగినాడు. ఈతఁడు నామగఁడని యానందుని నిర్మల యానందభారతివేషముదాల్చి తెలిసికొన్నదిగాని. తనకుపచారముచేయుచు, దనవెంటనున్నను భార్య నానందుఁడు గుర్తుపట్టలేదట. నే నెవ్వఁడనో యెఱుఁగుదువా యని స్నేహితుఁడు మాటువేసములోనుండి యడిగిన నీవు జ్ఞానపాలుఁడ వని చెప్పినవాఁడు, భార్యను గుర్తింపలేకపోయినాఁడు. బాలయోగియని విశ్వసించెను. “మీవెనువెంటనే తిరుగుచుందు నిదియే నాజీవితావధి” యని యానందభారతి నాల్గవయంకము చివర నానందునితో నిష్క్రమించినది. మరల నెక్కడను నానందునితో రాలేదు. ఈలీల మమూద్ధరించితివీ కట్టడికొడిగట్టినను సరియే. మొదలగునవి ప్రమాదపతితములు కావచ్చును.

చల్లనివై సుధాసుకరజాలము లట్లు మనోహరంబులై
సల్లలితోపదేశమున సత్పథదర్శక దీపికాశ్చరం
జిల్లుచు జ్ఞానరూపసుధఁ జేకొని హృత్కుసుమస్తుసర్వధా
ఫుల్లముఁ జేయుచూక్కు లవి ప్రోచుత దీనజనాభి నిచ్చుట.

ఈనాందిపద్యములోని చూక్కు లెవ్వరివో స్పష్టపడుటలేదు.

వెల గ్రంథాలయములకు విద్యార్థులకు రు 0-6-0 ఇతరులకు 0-8-0. నెల్లిమర్ల పోస్టు, రామతీర్థములో గ్రంథకర్తగారియొద్ద దొరకును.

(6) భావప్రపంచము:—వరహగిరి వేంకటభగీరథిగారిచే రచియింపఁబడినది. ఇది ప్రథమఖండము. కవిగారు “భావప్రపంచ మను పేరున విరచింపఁబడిన ఈవచనరచనావళిలోని విషయజాలము నాస్వకీయముకాదు ఉద్దండుఁడనునొక మహావక్త స్వప్నములో ననేకపర్యాయములు అనివార్యముగా సాక్షాత్తరించి” చేసినయుపన్యాసములను “ఆయుద్దండునివైలినే శక్తివంచన లేకుండగా ననుకరించి ప్రకటించియుంటి”నని వ్రాసియున్నాడు. ఇందు హాస్యరసప్రధానములు భావపూరితములునైన 13 విషయములు గలవు. ఈ దిన్నపుస్తకము వెల రు 0-5-0. కావలసినవారికి గోదావరిజిల్లా పెద్దాపురంతా లూకా జగ్గంపేటలో వరహగిరి బాలాత్రిపురసుందరాపురారియొద్దదొరకును.

- గీ. పుట్టినప్పుడునుత వగ ల్పూని కువల, యంబు(నేచెడు)నినుఁ జేగె నట్టి కాని
గొనములకుమాటుగైకొన్నకొమరురాజు, వచ్చుననితారకాప్రజవలలెజదల.
- సీ. రాణ సకృత్రజారాతులు గడిదేట ద్విజవృత్తు లెల్లను దెంపువాఱ
జారచోరస్ఫుర్తి చాల విజృంభింప సరసులసౌఖ్యవైఖరి కృశింప
వరధర్మవిజ్ఞానవార్తలు సవలంగ ననృతాభిసంధి చయ్యన మెలంగఁ
గుముదంబుల మెలంగుకొంకు శంకను జెందఁ బరఁగి ప్రదోషంబుపటిమనంద
సంజనాచలరోచిర్నవాభ్రకాంతి, భంజన మొనర్చు చాయ లపారములుగ
సంధకారమహాకలి యావరించె, నఖిలదిశల నరాజకం బైనయపుడు. ౧౮
- ఉ. వేలుపుటేడు నామఱుగు వేకొని యాత్మవధూటెఁ జెంద న
జ్జ్వలి నసూయ పుట్టగ విచారము సేయ కభావమంచు న
న్నీలి రచించె గౌతముఁ డహో యిదె రూపము నాబలంబు లో
కాళి గనుంగొనన్వలయు నన్నగతిక బలసె౧ దమశ్చటత్. ౧౯
- సీ. తా నొకబలియుఁడే తరణి లోకాలోకగిరిదుర్గమునఁ బడి కరము లన్ని
గలిగియు నావలఁ గడవఁగా శక్తుఁడో యెట్టలా నారాక యెఱిగి నీశ్వఁ
బడఁ గాక పట్టనొ భవ్యున్నామగంధమున వతను బట్టఁ దమము శక్తి
గాంచెను నారాకః గననియచ్చొట నె తనకాఁకలును. దాను బనికివచ్చు
సంటరానివానియందుఁ దా వసువెల్ల, దాఁచి పోయెఁ గాన దక్కఁ దనకు
ననుచు వేగ వచ్చె నన బలునీలిమ, గప్పికొనఁగ నిరులు గప్పికొనియె.
- సీ. నే ననిర్వచనీయనిజరూప మగు చనాదిత మెలంగుచుఁ దత్త్వధీ నడచి
వెలయు నవిద్యమై మెలఁగెద మచ్చబలతఁ గాంచియే యాత్మ బ్రహ్మ మయ్యె
నటుగాన నాయందు నమరు కారణలక్షణం బతివ్యాప్తిమృత్తంబు గాదు
బ్రహ్మవిద్య యెటండ్రు బలవత్ప్రమాణంబు మఱి గుహాశయత బ్రహ్మంబు నేన
యఖిలమునునాదురూపంబుననుసరించి, నిలుచునో లేదొచూడుఁడినిఖిలజనము
లనెడివైఖరిరోదను లాకృమించి, యంధతమసంబువరఁగెభయంబువెరుగ.
- క. జౌర తమోబల మయ్యెడ, నేరీతి వచింప శక్య మేరికి నైక
ధారాశతరవివేకవి, హరులకును వస్తు వరయు టరు దై తొఁచెన్. ౨౨
- గీ. చంద్రతారావివాహంబు సమయ మనుచుఁ, గాలకజ్జలకారుఁ డఖండపద్మ
జాండమంజుకరండంబునిండుకొనఁగ, నునుచుకాటుకయననుం డెఘనలేమంబు.
- ఉ. వేళ యెఱింగి సూర్యుపయి వేళమ వచ్చుగుహాంతరాళధా
రాశతమంబువెంట గ్రహరాజహతన్యతు లొట వచ్చి య

- వ్వేళ నినుండు పోవుటకు వేదనఁ గుందుచునుండుజ్యోతులో
నా లలిమించుఁ గప్పు పయి నల్వుగ నొప్ప గృహప్రదీపముల్. ౨౪
- క. వడి నినుండు చనఁగ వెంబడి, బడిచనఁదడఁబడుచుఁజిక్కి బలునిరులుగొనఁ
వడి యుడిగి యచ్చటచ్చటఁ, బడియుండెనురెన్ను లనఁగభాసిలుదివియల్
చ తలఁపఁగ శబ్దమాత్రవిదితం బగుచున్ గుణమాత్రహీనతన్
మెలఁగుచు నప్రతీతగతి మేనురసంశయవృత్తి నందుచున్
బలుననృతంబువాదములపట్టగుచుం గరుణాప్రయత్నముం
దలకొని కుప్రబంధమతిఁ దార్జిని యుండెను లోక మత్తఱిన్. ౨౬
- ఉ. రాజవియోగవేదనఁ గరంబుఁ గృశించి తమంబుఁ గాంచి ప్రా
గ్రాజనిభాస్య రాణసెడరాఁ జనుదెంచును వేగ మంచు వే
భాజలజాక్షి దెల్పు నతిలాలసమూన.....దన్యుఖం
భోజము నవ్వసూనె ననఁ బాలెనఁగెం దొలితెల్పు ప్రాగ్దిశన్. ౨౭
- చ. విరహిజనంబు నేచ నతివేగమ వచ్చు ననంగవీరుభా
సురతరకేతకీశరముసాంపున రేక, తదర్థచంద్రసుం
దరవిశిఖంబునా నగము, తజ్జయకారణచక్రమోయనన్
సురుచిరబింబము న్వయసఁ జూడఁగ నొప్పెను బ్రాక్షకుప్పనన్. ౨౮

— చంద్రోదయవర్ణన —

- క. అలప్రాచి కుంకుమచ్చచి, నలరెడుమోమునను నీల మగుమ్మగనాళిం
దిలకము దిద్దె నసంగఁ, గలువలచెలికెంపుమేనఁ గ ప్పుపు ఊప్పెన్. ౨౯
- సీ. విరహిజనంబుల వేఁగింప మారుండు తెలివిఁ బెట్టిన గండదీప మనఁగఁ
గమలచక్రము లేర్పఁగడలిలోఁబొడముచుహెచ్చిసాచ్చెడువంతచిచ్చనంగఁ
గుముదినిపాలింటి కొమరారు పూర్వంపు బలుతరంపుఁదపంపు ఫలమనంగఁ
గలశాబ్ధి వెడలి వెన్నెలపుల్లనిసుపులం బోషించు నునువెన్నముద్ద యనఁగ
విరహిమోహకకర కాండవిసరమండి, *తస్మైరైతువవృత్తుకోదండ మనఁగ
దండిరుచులనజూడంబునిండుకొనఁగఁ, బండువగవచ్చెనైందవమండలంబు.
- చ. † నలువటి యంధకారవసనంబు ముసుఁ గిడి యున్నయద్దిశా
లలనలమేనఁ గప్పు శిథిలంబుగఁ జేయుచుఁ గప్పురంబుఁ దా

లలితకరంబుల న్నినిచె లాలితి మీఱ నన న్నిజచ్ఛవుల్
నలుదెసల న్నైలంగ నలినంబులసూడు వెలింగె బొంగుచున్.

3౧

చ. సరసులు స్రుక్తఁ జక్రములు సంగతి దక్త వియోగమానసం
బరుదుగఁ బాక్తఁ గల్వగమి కందము లెక్తఁ జకోరపాళికల్
శరబడివాక్త ఘూకములసంస్మృతి నిక్త ధరాళి నూష్ణము
ల్పరువడిఁ జిక్తఁ జక్తఁ గనుపట్టెచు రిక్తలతేఁడు గ్రక్తునన్.

3౨

సీ సురలయాఁగటిచిచ్చుసాబగార్పుమేఘంబు పాంథులపాలింటిప్రళయవహ్ని
జారమలిన్లుచోచ్చాటనమంత్రంబు హతదృష్టిపేచకేథాంజనంబు
కుముదిని నేదెను కులదేవతామణి యురుచక్రసంతాపహుతభుగరణి
సరసజీవంజీవసంజీవనాషధి తాపదరిద్రతాదానకర్త
తండ్రి నుబ్బించునందంపుదాపురంబు, పొసఁగు తమ్ములబడలికపుట్టినిల్లు
కళలు నాటుపదింటికిఁ గాణయాచి, చెలఁగుఁ జుక్తల తెరువున సితమరీచి.

చ. హరునకు సొమ్ము కమ్ము జలజాకరపాళికిఁ జక్రవాకసం
సరణము కీడు దోషు జలజంబులసామికిఁ గైరవాటవీ
స్ఫురణము పొందు విందు సురభుక్తి(కి) భవ్యచకోరపారణా
చరణము పొంగు రంగు గని చాల వెలింగెను నిగి చెంగటన్.

3౪

సీ కలశపాథోరాశిగర్భసంజాతంబు ప్రాగ్నిశావసథవిభ్రాజితంబు
విమలనిజద్యోతవిశదీకృతాశంబు నభ్రంలిహదభ్రవిభ్రమంబుఁ
గాశికసంచారకార్యథౌరేయంబు నురుకరోద్ధూతషడ్తోదయంబు
బహుళద్విజాళిసంభరణప్రవీణంబు నుపకంఠతారాళియోజితంబు
తీవి నొరబడె శశభృదైరావణంబు, దుచిరతారకమార్గసగోపరంబు
భవ్యనక్షత్రవీచికాబంధురంబు, సంకుసకసదృహగ్రాహసంకులంబు. (?) 3౫
గీ ఊరజలరాశిదీప్తిసం(జీ)వనంబు, పంకరుహకాండఖండనవండితంబు
పక్షయుగధారి తారకావర్తచారి, రాజిలుచునుండ నవ్వేళ రాజహంస.

క. చెన్నారుచండ వెన్నెల, మిన్న వెన్నెలలతేట మించియొసఁగఁగా
నన్నలిజాండ మొప్పెను, సన్నపుఁ దెలికప్పరంపుసంపుటముక్రియన్.

క. చందురునివంటిబిడ్డని, పొందెడయఁగలేక పాలమున్నీ రహదే
నిండ్లెల్లఁ బాలు నిండె న, నందగె లోకమునఁ గుముదనాథాంశురుచుల్.

- సీ. కలువలగములచొక్కపువాసనలతోడఁ గమలసంకోచంబు ఘనతగాంచె
వెన్నెలపులుగులచెన్నుఁదనంబులోఁ జక్రాంగభేదంబు చాల మించెఁ
జంద్రకాంతోపలసప్రవదచ్చుచారితో విరహినేత్రాబువు త్విస్తరించెఁ
గాకారిముఖజంతులొకాభయంబుతో జారులమది భీతి సందడించెఁ
బుడమిచెలి మేనఁబుట్టిన భూరితాప, భరముతో నంధకారంబు వజ్రవజ్రొచ్చె
వలుల నెఱతావు సద్గుణావలులప్రోవు, నీరజంబులదాయ వెన్నెలలు గాయ.
- క. లోకాలోకాంతరమున, భీకరమై యుండుతమము బెదరి గిరిగుహ
కోకహృదంతరసీనులఁ, గాకెక్కడఁ బాటి యుండఁగల దీవేశ.
- రం
క. చలివెలుగుచాయ తమముం, గలయ్ హరియించు ననుట గా నబ్రము కో
కులహృదయము నిది చిత్రము, తలఁపఁదమోమయముగాఁగఁదగ్గుచి చేసెన్.
- శ. అడరి తమంబు సర్వజగదాత్మకవస్తువు గ్రమ్ముచుండఁగా
నడఁచెను గోవిలాసముల నత్తను మంతయు వస్తుదృష్టి చే
పడఁగ నొనర్చె సద్విత్తతి భవ్యముదంబుధి నోలలార్చెఁ దా
నెడయఁ డుదారవిష్ణుపద మీద్విజరాజు మహాత్మ్యఁ డెన్నఁగన్.
- ర౧
గీ. తలఁప నబ్బర మీకళాధరునిగోవి, లాసమాధుర్యమహిమఁబుల్బవర్ణ
హృదయములుత్రప్తస్తతిగా నటులుకరఁగ, కుండుఁదెలితాటుగరఁగుటకొప్పికొనఁ
- సీ. నిజగోవిలాససన్నిహిత నానాపదార్థప్రపంచంబున దీప్ర మగుగు
మాధుర్యము ప్రసాదమహిమతో నెనయంగమిగులనర్థవ్యక్తిమెఱపు గొనఁగ
నశ్చతవాగాదిదోషాత్మకతిమిరంబు దూరింప వత్సలంకారరసము
లలరారఁ జిత్రబంధాదివిశేషము ల్వఱలఁగ శుచిరసాస్వాదిరసిక
వరకపులుమెచ్చినవరసాస్వాదమందఁ, గుకవిబృందంబుత్తస్పృహకటమహిమఁ
జూడఁ జాలక స్రుక్తఁగ జోడులేని, లాలితి వెల్లిగె మేటి కళాధరుండు.
- ర౨
చ. ...మొక్కఁడేప్ర బలునొండుగుణంబు గనంగలేక వి
స్ఫురణము దక్క లోకమున శోభిలఁజేసె గుణవ్యవస్థ దా
విరహిజనాంతరంగములఁ బెదమముం గుముదంబులందు ని
బ్బరపురజంబుగాకరి.....గిరిసత్త్వమున్ముచున్.
- ర౩
క. వెన్నెలరాయనివెన్నెల, వెన్నులపైఁ బర్వు గిరులు వృక్షము లెల్ల
తెనెలజిగి గిరితరువుల, యన్నలు దచ్చులు వనంగ నలరెన్ భాత్రి.

మ. తొలుపక్షంబునఁ దారకల్ విరళతం దు.....తంతకుం

జలిని గ్రేక్కుడుచాయఁ జేకొన మడిక సుధిల్లె నిత్తెల్వి తా
రలు మేటుల్ మగఁ డేగుజేరఁ బరమార్థంబై నభావంబునం
జెలువొప్ప న్నెదురేగి *తత్తనువు నాల్లేషించె నొతేనియక. ౮౭

గీ. మృదులశీతలకరముల.....చుఁజేసి, కువలయానంద మొనరించెఁ గూర్జారాజు
కువలయానంద మొనరింపఁగోరు వాఁడె, రాజనుచు నెన్నుచురుబుధ రాజులెల్ల

చ. ఇనుఁడు చనంగ సుదుగొని హెచ్చినరక్తత నైంద్రిఁ జెంది య
...నిన్ని శాచరుఁ డొయూరమునం గర మంది నన్ను న
య్యినునిపతివ్రతం జెనక నేపునఁ జేరెడు వీరి జూచు లే
పని యని పద్మినీరమణి పద్మముఖంబును వాంచె గ్రక్తునక. ౮౯

చ. సరసి తుషారంశ్చికరసంగతరశ్చితుషారశీకరో
త్తగఘనబాష్పపూరములు గ్రమ్మఁగఁ దామరమోము వంచి యం
తరతదులీనభృంగచయ తారనినాదము బుప్పతిల్లఁగాఁ
బురణ దొలంగి జక్తవలు పొంగక పాక్షఁగ నేడ్చె స్రుక్తుచుక. ౯౦

క. రతు లుడిగి పొత ద్విజదం, పతు లడలఁగఁ జూచి(చూచి)పాపక్రియకుఁ
జెత గదుర సరసి లజ్జా, నతముఖ యై యుండె నపు ఁ నలువెడలంగక ౯౧

సీ. తనతమ్ములను జేరఁ దలఁచుఁగఁ బగవాని శరబడి తొవల సుసర్గఁ జేయ
ఖరకరు డగునినుం దురుతీవ్రతఁ గడంగి పవలుగాఁచు నుత్పలవిచికిల
బాద్యగారంబులఁ బడవేసి యుష్ణాపు మధురాన్నములులేక మాఁడఁజేయు
నినుఁ బాటఁదోలి చల్లనిరాజు చనుదెంచి బెడఁగుకరంబుల వెడలఁ దిగిచి
కలువపూఁబల్లెరంబులఁ గటప్రదీప, హితరసాన్నము గల్పింప నింపు గాఁగ
నారవస్తుతు లెనఁగంగఁచారగించె, దనివిమదిదీరఁగ మధువ్రతద్విజాళిగి ౯౨

ఉ. చల్లనిరాజు వచ్చి కరసంగఁగి సేయ నినుండు సేయుఁగా
కెల్లఁ దొలంగ నంగసుఖ మొతయుగా సుఖనిద్రఁ జెందెగా
కెల్లరుఁ బద్మినీరమణి యెప్పుడు మెల్లడు చూపునందు రి
క్తల్లకు మెత్తురా యని చకాపక నవ్వెఁ గుముద్వృతీసతుల్. ౯౩

గీ. సరసులకమిత్రుఁడగు నెచూచందమామ, యలఖ రాంశుండుదమ్మేమియాదరించె
గాఁకగావించిజీవనగ్రాహిగాఁగ, ననుచు నపునవ్వెననఁ గల్వ లపుడు విరిసె.

ఉ. ఏమగవారు నామగనియిపు వహించిరి చంద్రుఁ డన్న య
న్నామము స(ర్వ)మోదఘటనం గలిగెన్ శశికంచుఁ జెప్పరే
ప్రేమను నన్ను జేకొనఁగ బెట్టుగ నీరసమూని పద్మిని
భామయ మోము మోడ్చె నని పక్షున నవ్వెను గైరవాపఖిల్. ౧౧౧

సీ. సితపక్షగతి గాంచి చెలువారి పంకజాసనభావవైఖరిఁ జాలఁ బ్రబలి
వెన్నెల లీనెడు వెలిమేన దైవాటి జుకకప్పులు పూనుపొంక మమగి
యచ్చుపుగుణమూని లచ్చికిఁదోడెచు విధుసమాఖ్య జగంబు వినఁగ నలరి
తమము పోఁగొట్ట నుత్తమధర్మరీతులు సాకల్యముగఁ దెల్పఁ జాగ గలిగి
మూఁడుమూర్తలవేసంబు ముచ్చదువుల
యాకృతియు నొక్కవేశన యానుకొనుచుఁ
గాలభిద గోరి తద్వత్త గాంచునినుని
మించి దీపించు దివి మంచునించువేల్పు. ౧౧౨

సీ. ధరణీధరోరుకందరమందిరోదారతమ మణుపమికిఁ దా నమరె నేమొ
ఛాయాపహరణధౌరేయరశ్మిచ్ఛటావాప్తి తేమిడికిఁ దా నమరె నేమొ
ద్విజరాజసంతతి* దీనత్వ ముడుపఁగా నేరుపుతేమిడిఁ జేరె నేమొ
సరసుల నామోదసంపద నందిప బలిమిచాలమికిఁ జేవడియె నేమొ
యొకకలంకంబు నెమ్మేనఁ బ్రకటమయ్యె
గళలు పదియాలు వెలుంగంగ మెలఁగుదొరకు
సకలసద్గుణనిధి యైనచక్రవ్యూహ
కొక్తదోసంబు లెక్కిప నొచ్చె మగునె. ౧౧౩

సీ. జారసకల్పఁబుఁ దూలించఁగాఁజేసి చోరుల మూలకుఁ జొరఁగఁజేసి
సన్నార్ద మెల్లను సత్రుకాశముచేసి పంకజావళి బటాపంచ చేసి
యరిజాలములనెల్ల నండ వాయఁగఁజేసి యాశ్రితద్విజరాజ నలరఁజేసి
పరతమోగ్రంథుల గిరిగుహల్ సారఁజేసి ధర్మసంస్థాపన దనరఁజేసి
ఖరకరుండు మున్నుచేసినకాఁకఁబాసి, యలరి సద్వర్గ మెల్లను మెలఁగఁజేసి
కువలయానంద మొనరించెఁగూర్చిఁజేసి, యారచల్లనిరాజు దీవ్యత్ప్రకాశి.

చ. వెరపు దలిర్ప యజ్ఞపతి వేగ రథాంగవధూటికామనః
స్ఫురదురుహేమకుండమున భూరివియోగకృతీటయోని భా

సురకర కాండజాలముల శోభిలఁజేసెఁ దదుత్థధామమే
పరఁగెను మేన నంక మయి పంకజన్మైరికి నెంచి చూడఁగన్.

౧౯

ఉ. అచ్చలినిగ్గునిగ్గులు రయంబున నెట్లైయిసోఁకుకాఁకచేఁ
జిచ్చుననేఁగినట్లు చెలిచిత్తము తత్తట మంద హెచ్చి బ
ల్వెచ్చనియూర్పుగా డ్పడర విన్నని కన్నులు విచ్చి చుర్చురన్
మచ్చరమారఁ జూచి యవమానము మీఱఁగ దూఱఁ జంద్రునిన్.

౨౦

—♦ చంద్రోపాలంభము ♦—

ఉ. చి చ్చిదె మింట మింటఁ గనఁ జిచ్చొక టబ్బునె చందమామయో
హెచ్చుగ నిప్పు లుప్పులిలు హేతువు గానము పచ్చివెన్నెలో
యచ్చెరువయ్యె నంగముల నంటిన మాత్రన పొక్తు లేలోకో
యచ్చెరు వేల యిట్టివిరహార్తజనంబుల కట్టు లయ్యెడన్.

౨౧

ఉ. తమ్ములకల్కికిం గనలుదాల్చుచు లోపలఁ గుండి కంఠు నీ
విష్టయిఁ బాంథకామినుల నేఁచక మానుదువే తలంపు మో
హమ్మున నిన్నుఁ గన్నకడు పాబడబాగ్నినిఁ గాలకున్తి భా
వమ్మునఁ జూడఁగా విరహవర్గముపాపమెకా నిశాచరా.

౨౨

సీ. చండాంసుకరమహాజ్వాలలలోఁ గాలి మాడక తక్కునే మఱియొకండు
బడబాగ్నిలోఁ బడి భస్మమై కూలక మహి వృద్ధిఁ బొందునే మఱియొకండు
కాలకూటంబు సంగతి గాంచినంతనె మని గాకపోవునే మఱియొకండు
సైంహికేయమహోగ్రజర రాగ్నిలోఁ బడిమగుడ నేతెంచునే మఱియొకండు

(ఇక్కడఁ గొన్నిపద్యములు లోపించినవి.)

ఉ. అన్నను గూఁతుఁ బట్టుకొనునట్లుగఁ జేసిన దుండగిఁడు గా
క్రాన్ననవింటివాఁ డతనిక్రూరత యే మని యెంచుదాన నీ
* వెన్నఁగ మేవమామవు గదే గురుతల్పగు నిన్నుఁ జేయఁడే
యన్న! కళానిధీ! యతని నల్లుఁ డటంచుఁ దలంచి కూడితే.

౨౩

క. గణుతింతు రెబులునినుభవి
గుణవంతులు ప్రకృతి వికృతిగొను నితఁ డనుచున్
గుణవృద్ధిప్రతిషేధము
లణు వెఱుఁగవు సమభవంబు లందవు చంద్రో.

౨౪

గీ. ఆర్యు లెల్లఁ బ్రసాదమాధుర్యముఖ్య
సద్గుణాలంకృతుల కెల్ల జన్మభూమి
యితఁ డనుచు నెన్నుదురు నిన్ను నెట్లు తద్వ
యాభివజ్ఞానకలన నింపెనఁగునతులు.

౬౬

గీ. అసితరుచి మించు నాహలాలముకంటె
వెలివెలుంగుల యీచంద్రవిషము మించు
ససితవిష మెల్ల మ్రింగెను హరుఁడు రాహు
వీని మ్రింగియు నోపక వెడలనుమిసె.

౬౭

గీ. సైంహికేయ వివేకంబు చాల కీపు, ద్విజులరా జని మ్రింగక విడిచి తేల
వీనిద్విజ*సంతతిద్రోహి దీనఁగాదె, మహిఁ బ్రవర్తిలై నీకుఁ దమఃపదంబు.

సీ. ఘనతమాగమములు గాంచితి వేరితి వానియాంతరములు గాన వైతి
రహి నన్నియును బదార్థము లెట్లు దెలిపితి వ్యాప్తి నకుంతవడయ వైతి
వొగి నపూర్వాలోక మొందితి వేగతిఁ బ్రాభాకరచ్ఛాయఁ బడయ వైతి
పురుతమోహతి నెట్లు లొనరంగఁజేసితి సత్ప్రకాశముఁ జేయఁజాల వైతి
కాదు తెలివికిఁ బదవిభాగంబు సేయ, వ్యాకరణవేత్తవై యెట్లు వఱలి తీపు
జగతి నెన్నఁగ నీవతిజడఁడ వయ్య, సహహ యెట్లు కళానిధి వైతిచంద్ర!

గీ. చంద్ర సన్వార్లవర్తి వై జరుగునీకు, సత్ప్రకాశంబు సేయఁగఁ జనదె చెపుమ
సరవి దప్పంగఁ బలికితి సత్ప్రకాశ,మిలఁ దమోగ్రస్తునకు నెట్లు గలుగనేర్చు.

గీ. అకట షడదర్శనమ్ము కరాగ్రమునన, యున్న దని చంద్ర యేటికి నుల్లసితదు
సంధివేళలఁదమము దుస్తరముగాఁగఁ, బ్రకృతిభావంబె తెలియఁగఁబడదునీకు

గీ. పుకజాతారి సంతాపపదమ వగుట, వాసికెక్తెను నీకళావత్స మెన్న
నకటకట నీపు జడభావమందియుండి, యరసిచూడ మహత్త్వంబునంది తెట్లు!

గీ. మేనిది నిశాసహాయత మెలఁగె ననుచు

సామ్యవైరంబుచే బాధ సంఘటింపఁ

జనునె షడ మాద్యము హరిద్ర నొనరఁ బలుక

శబ్దమాత్ర సమాయాతసమతఁ గంటె.

౭౩

గీ. †సలిసబాధక గుణవద్గణంబులోన, గణన గొనలేవు ముగుదలఁ గ్రాచ నీవు
అరసి చూడంగనిది చిత్రమయ్యెనెట్లు,లవని నిన్నుఁగళావంతుఁ డనిరిబుధులు

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుంగ్గము.
తఱయు	స	ప్రవేశే	ప్రవేశించుట
తఱలు	ల	నిగ్రమనే	బయలు వెళ్ళుట
		భయేచ	భయపడుట
తఱమిడు	స	భ్రామణే	గిరిగిరి, ద్రిష్టుట
తఱిగొను	ల	ఉద్యోగే	ఉద్యక్తుండవుట
తఱయఁజొచ్చ	స	సమ్యగంతఃప్రవేశే	తెన్నగా లోను బ్రవేశించుట
తలఁ	స	స్థరణే	స్థరించుట
		విచారేచ	విచారించుట
తలఁకు	ల	భయే	భయపడుట
తలఁగు	ల	అవసర్పణే	తొలఁగుట
	స	వ్యవనాశనేచ	పోగొట్టుట
తలరు	ల	శోభాయాం	శోభించుట
తలిర్చు	ల	వల్లవోత్పత్తౌ	వల్లవించుట
తలపెట్టు	స	ఆరంభే	ఆరంభించుట
తలపడు	ల	కార్యాతిప్రవేశే	విక్రీలియుఁబనిలోఁబ్రవేశించుట
తలపోయు	స	యావద్దుఃఖావేదనే	ఉన్నదుఃఖ మంతయుఁ జెప్పకొనుట
తలపోసికొను			
తల్లడిలు	ల	సంభ్రమే	తొట్టుపడుట
తల్లడిల్లు			
తల్లడించు			
తల్లటించు			
తల్లడపడు	ల	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
తఱుకొత్తు			
త్రవ్వ	స	ఖననే	ఖననముచేయుట
తవ్వ			
తవుడు	స	ఆమర్శనే	అంతట స్పృశించుట
తవుడుకాడు			
తవులు	స	స్పర్శే	స్పృశించుట
తాఁకు			
		ప్రాప్తౌచ	పొందుట

భాతువు		సంస్కృతాగ్రము	తెనుగ్రము.
తాగు	}	స పానే	పానముసేయుట
త్రాగు			
తాచు	స	పాదతాడనే	తన్నుట
తాటించు	స	తాల్వాదివాదనే	దవుడలు మొదలైనవానిని జప్పు డు చేయుట
తారు	స	నిలీయదర్శనే	పొంచుట
		విహ్వలతాయాంచ	సాలిసిపోవుట
తార్పు	స	ప్రావణే	పొందించుట
తారసిలు	}		
తారసిల్లు		అ సన్నిధానే	సమీపించుట
తారసించు			
తార్థాణించు	స	నిదర్శనే	నిదర్శనముసేయుట
తారుమారవు	అ	వైకల్యే	చెడిపోవుట
తాటు	అ	ధావనే	పరుగెత్తుట
	స	నిలయనే	డాగుట
		హరణేచ	రించుట
తాటించు	స	ధావనకరణే	పగెత్తించుట
తాల్పు	స	ధారణే	పొంచుట
		శూర్పాదీనాంతండు	చేట మొదలైనవానిచేత బియ్యము మొదలైన వానియందలి
		లాదిఘోషలీకరణాద్య	ము మొదలైన వానియందలి
		పాకరణే	తవుడు మొదలైనది పోగొట్టుట
త్రాభు	స	సహనే	సహించుట
తాలించు	}	స శాకాదిసంస్కారే	కూర మొదలైనవానికిఁ దాలించుచేయుట
తాళించు			
త్రావు	స	పానే	పానముసేయుట
తిగుచు	స	గ్రహణే	గ్రహించుట
తిట్టు	స	శాపే	శపించుట
తిను	స	భక్షణే	భక్షించుట

ధాతువు		సంస్కృతాధము	తెలుగుగము.
త్రిష్ట	}	న పర్యావర్తనే	మళ్ళించుట
తిష్ట		భ్రాచుణే	తిఱుగఁజేయుట
	అ	పిత్తదూషితేచ	పిత్తదూషితముగుట
త్రిష్టరు	అ	సంచారే	సంచరించుట
తిరుచు	స	కార్పణ్యయాచనే	కార్పణ్యముగ యూచించుట
తిరివడు	}	అ మనఃకాలుష్యేణ	మనస్సు కలఁతపొంది తొట్రవడు
తిరుగుడువడు		సంభ్రమే	ట
తిరుగఁబడు	}	అ రోషేణాభ్యుత్థానే	రోషముచేత నెదిరించుట
తిరగఁబడు		మనఃకాలుష్యే	మనస్సునఁ గలఁతనొండుట
		పునరాఠంభేచ	మళ్ళి యారంభింపఁబడుట
తిరుగు	అ	పర్యావృత్తే	మళ్ళుట
		సంచారేచ	సంచరించుట
తిఱుగు	అ	భ్రమణే	భ్రమించుట, గిఱిగిఱఁ దిరిగెనని
తిలకించు	స	దర్శనే	చూచుట
తివుచు	}	స గ్రహణే	గ్రహించుట
తివియు			
తివురు	స	కాంతాయాం	కోరుట
తీడ్చించు	అ	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
తీయు	స	గ్రహణే	గ్రహించుట
		చందనాదిఘర్షణే	గంధము నూలుట
		అపహరణే	అవతలఁబెట్టుట
	అ	ప్రణాదివేదనా	తీపుఁదీయుట
		యాంచ	
తీరు	అ	నాశే	నశించుట
తీఱు		కార్యాంతరాభావే	వేఱుగాఁ బనిలేని దవుట
		వివాదనిష్పక్షే	వివాదము నిష్కృష్ట మవుట
		నిష్ఠాతే	నేర్పరియవుట
		ఋణనివృత్తే	అప్పు నివృత్తిండుట
తీవరించు	స	త్వతాకరణే	త్వరచేయుట

ధాతువు		సంస్కృతాగ్రము	తెలుఁగ్రము.
త్రుంగు	అ	మృతౌ	చచ్చుట
		శకలీభావేచ	తునియలవుట
తుటాయించు	గ్రా అ	విచ్ఛేదే	విచ్ఛిన్నమవుట
తుడు	స	ఆచుర్యనే	తడువుట
		ఆర్ద్రతాద్యపనయనేచ	తడి మొదలైనవానిని బోగొట్టుట
తునుగు	అ	శకలీభావే	తునియలవుట
		సాహసేచ	సాహసించుట
తునుము	స	శకలీకరణే	తునియలుసేయుట
		మారణేచ	చంపుట
తునియు	అ	శకలీభావే	తునియలవుట
		సాహసే	సాహసించుట
	స	శకలీకరణేచ	తునియలుసేయుట
తుమ్ము	అ	తుతే	తులముచేయుట
తురుము	స	ఫలాదిచూర్ణీకరణే	ఫలాదులు చూర్ణముచేయుట
తుఱుము	స	పుష్పాదిభారణే	పుష్పాదులను ధరించుట
తుఱుగలించు	}	అ ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
తులకించు			
తుల్లు	}	అ గర్వే	గర్వించుట
తుల్ల		కార్యాత్యుత్సాహేచ	పనికి మిక్కిలియుత్సాహపడట
తూఁగు	అ	నిద్రాయాం	నిద్రవొందుట
		తులితేచ	తూనికెయవుట
తూఁచు	స	తోలనే	తూనికసేయుట
తూఁటాడు	స	చిద్రకరణే	చిద్రములగునట్లుచేయుట
తూఁటుకట్టు	అ	చిద్రీభవనే	చిద్రమవుట
తూర్పెత్తు	}	స ధాన్యాద్యుత్పిష్యవా	ధాన్యాదులు పొడుగుగా నెత్తి
తూర్పారఁబెట్టు		యనాతత్రధూళ్యాద్యపనయనే	గాలిచేత వానియందుండునట్టి దుమ్ము మొదలైనదానిని బోగొట్టుట

ధాతువు

సంస్కృతార్థము

తెలుగుార్థము.

తూటు

స అంతఃప్రవేశే

లోపలికిఁ బ్రవేశించుట

తూలు

అ లంబనే

వ్రేలుకాడుట

పితృద్యున్మాదేనచల
నే

పితృద్యున్మాదముచేఁ గదలుట

బలహీనాచ

బలహీనుండవుట

త్రెక్కును

స

ప్రాప్తౌ

పొందట

తెగు

అ

త్రుటనే

ఛిన్నమవుట

సాహసేచ

సాహసించుట

తెగించు

అ

సాహసే

సాహసించుట

తెగుచు

స

మారణే

చంపుట

ఛేదనేచ

తెగఁదీయుట

తెగడు

స

నిందాయాం

నిందించుట

తెగటారు

అ

మృతౌ

చచ్చుట

తెంచు

స

ఛేదనే

ఛేదించుట

అ

వైధవ్యప్రాప్తౌచ

వైధవ్యమునుబొందుట

తెచ్చ

స

ఆనయనే

ఆనయనముసేయుట

తెండు

అ

నిద్రాయాం

నిద్రించుట

తెనింగించు

స

ఆంధ్రభాషయావివ

ఆంధ్రభాషచేత వివరించుట

రణే

తెప్పిలు

తెప్పిలులు

తెప్పలులు

తెప్పలు

తెమలు

తెరలు

అ

స్వాస్థ్యే

స్వస్థుండవుట

ప్రమాదనివృత్తౌచ

ప్రమాదమునుబోగొట్టుకొనుట

అ

చలనే

కదలుట

అ

విశేషే

విచ్చిపోవుట

చలనేచ

చలించుట

తెలులు

తెల్లు

తెలుకొను

అ

ఉల్బణతాయాం

ఉల్బణమవుట

కృత్రిమరాదివివృత్తి
దేచ

కాఁగినచాలు మొదలైనవి పైకిఁ బొంగుట

భాతువు		సంస్కృతాగమము	తెనుఁగమము
తెఱు	}	స కవాటపిఠానాద్య	తలుపుమూత మొదలైనవాని
తెఱు		ద్దాటనే	నుద్దాటించుట
తెలియు	అ	విదితే	విదితమవుట
తెలిసికొను	స	జ్ఞానే	ఎఱుఁగుట
తెలవాఱు	}	అ నిశాత్యయే	రాత్రివేఁగుట
తెల్లవాఱు		శ్వేతీభవనేచ	తెలుపవుట
తెలిఁగించు	స	ఆంధ్రభాషయావివరణే	ఆంధ్రభాషచేత వివరించుట
తెలతెలపోవు	అ	ముఖవైపశ్యే	వివర్ణముఁబొడవుట
తెల్లు	అ	పతనే	పడుట
తేజరిలు	}	అ ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
తేజరిల్లు			
తేఱు	}	అ ఉద్ధారే	ఉద్ధారముసేయుట
తేన్ను			
తేరు	అ	వ్యసనాంతగమనే	కడతేరుట
తేఱు	అ	నిర్మలీభావే	నిర్మలమవుట
తేలు	అ	జలస్థవనే	నీళ్ళలో పయించుట
		నిష్క్రమ్యేచ	నిష్క్రమ్యమవుట
తొక్కు	}	స పాదనిష్ఠిడనే	కాళ్ళతోనడుముట
తొక్కు		మర్దనేచ	మర్దించుట
తొంగు	అ	నిద్రామాం	నిద్రించుట
		లంబనేచ	వ్రేలుకాడుట
తొంగిచూగు	స	ముఖమాత్రంప్రసార్యదర్శనే	ముగముమాత్రముప్రసరింపజేసి చూచుట
తొంగుండు	అ	శయనే	శయించుట
తొట్టిలు	}	అ ఫంభ్రమే	తడఁబడుట
తొట్టకుడు			
తొడిఁబడు			

ధాతువు	సంస్కృతాగ్రము	తెలుగుగ్రము.
తొడఁగు	అ అభిముఖాయత్తిభ వనే	అభిముఖగా నాయత్తుండౌట
	స కవచాదిధారణే	కవచాదులు ధరించుట
	బాణసంధానే	బాణము సంధించుట
	ఆరంభేచ	ఆరంభించుట
తొడుగు	స కవచాదిధారణే	కవచాదులు ధరించుట
తొడరు	అ సంభ్రమే	తొట్రపడుట
	స ప్రాప్తౌ	పొందుట
	స్పృశ్యేచ	స్పృశించుట
తొండాను	స పునఃపునః స్త్య రాకరణే	మాటిమాటికిఁ ద్వరచేయుట
తొణుకు	అ జలాదీనామవస్తృ దనే	నీళ్ళుచిందుట
తొణఁగు	స ఆరంభే	ఆరంభించుట
తొన్నుండు	అ శయనే	శయించుట
తొరలు	అ సంయోగే	కలియుట
తొరవడు	అ త్వరాయాం	త్వరనుబొందుట
తొరగు	అ ప్రాప్తే	నీళ్లుజాటుట
తొఱఁగు	అ విశ్లేషే	వీడుట
తొలఁగు	స వినాభావే	విడిచియుండుట
తొలుగు	స యుద్ధవైముఖ్యేచ	యుద్ధమునందు విముఖుండౌట
తొలు	స పాత్రాదీనాంజలేన శోధనే	పాత్రలు మొదలైనవానిని నీళ్ళతో శుద్ధిచేయుట
	దార్వాదారంద్ర కరణేచ	కొయ్య మొదలైనవానియందుతొ లుచుట
తొలుకరించు	అ వర్షారంభే	వర్షారంభము సేయుట
తొల్లరించు		
తొలకరించు		

భాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుగుార్థము.
తొవ్వు	స	ఖననే	ఖననముసేయుట
తొకొను	స	సహనయనే	వెంటఁబెట్టుకొనుట
తోగు	అ	నిద్రాయాం	నిద్రించుట
తోచు	అ	స్ఫురణే	స్ఫురించుట
తోచు	స	అవనోదనే	ఆవలికిఁబోఁజేయుట
తోడు	స	కూపాదిజల్ధరణే	బావిమొదలైనవానిలోనుండినీళ్ళు మొదలైనవి బైటికిఁదీయుట
తోడుకొను	స	వ్యర్థబహుదానేచ	వ్యర్థముగ నిండుగనిచ్చుట
	అ	అతక్షే	పాలుపేరుట
	స	సహనయనే	వెంటఁబెట్టుకొనుట
		కూపాదితోజల్ధరణే ణేచ	బావిమొదలైనవానినుండి నీళ్ళు బైటికిఁదీయుట
తోతెచ్చ	స	ఆసీయాగమనే	పిలుచుకవచ్చుట
తోతెంచు	అ	ఆగమనే	వచ్చుట
తోపాడు	స	నోదనే	తోయుట
తోము	స	పాత్రాదిఘటస్థాదినా ఘటణే	పాత్రాదులయందు బూడిదమొద లైనవానిచేతఘటణముసేయుట
తోయు	}	తైలేనాంగమర్దనేచ	తైలాదులచేతదేహము చమురుట
తోయు		స	అవనోదనే
తోలు	స	పశ్వాదిప్రాజనే భావనకరణే ప్రసాదనేచ	పశ్వాదుల నావలఁ బోఁజేయుట పరుగెత్తించుట పంపుట
ద			
దక్కు	అ	స్వవశీభావే	స్వవశమవుట
దక్షిణు	స	గోపనే	దాచుట
దగ్గు	అ	కాసే	కాసముసేయుట

ధాతువు		సంస్కృతాగ్రము	తెనుంగ్రము.
దంగు	అ	ముసలభూ తేనవ్రీహ్య రోకంటిపోటున వడ్లు మొదలైనవి	
		దీనాంవైతుష్యే	పొట్టువీడినవౌట
దంచు	స	అవహననే	వ్రీహ్యదులను రోకంటగుప్పట
దండెత్తు	అ	యద్ధసన్నాహే	యద్ధసన్నద్ధుండవుట
దద్దటిల్లు	అ	సంభ్రమే	తొట్రపడుట
దద్దురించు	}	అ	దద్దురుగలదవుట
దద్దరించు			
దందనచేయు	అ	వృథాకాలయాపనే	వృథముగాఁ గాలముగడుపుట
దబాయించు	గ్రా	స	తర్జనే బెదరించుట
దరికొను	అ	దాహే	కాలుట
దళమెత్తు	అ	యద్ధసన్నాహే	యద్ధసన్నద్ధుండవుట
దాకొను	అ	సన్నిధానే	సమీపించుట
		నిలీయావస్థానేచ	దాఁగియుండుట
దాక్కిను	గ్రా	అ	నిలీయావస్థానే
దాఁగు		అ	నిలయనే
దాఁచు		స	గోపనే
			గోపనముసేయుట
			పాదాదిప్రసారణేచ కాళ్లు మొదలైనవిచాఁపుట
దావలించు	}	అ	సన్నిధానే
దాయు			
దాపు	స	పాదాదిప్రసారణే	కాళ్లుదాపుట
ద్రాపు	స	నోదనే	తోయుట
దిగు	అ	అవతరణే	అవతరణముసేయుట
		ఆవాసకరణేచ	ఆవాసముసేయుట
దిగాలుపడు	అ	నిశ్చేష్టతాయాం	నిశ్చేష్టుండవుట
దిగవేయు	స	కర్తవ్యధ్యేతవ్యేవా	చేయవలసినదానిలోఁగాని చదువ
		మధ్యే కీచిత్పరి	వలసినదానిలోఁగాని నడచుఁ
		త్యాగే	గొంచెము విడిచిపెట్టుట
దిగఁదుడు	అ	దృష్టిదోషవారణా	దృష్టికిదిగఁదుడుచుట
		యహరిద్రాజలాదీ	
		నాంభ్రమణే	

ధాతువు		సంస్కృతాగమము	తెనుఁగ్రంథము.
దిగఁబడు	అ	పరకాదావధోగమనే	బురద మొదలైనవానిలో క్రుంగుట
దిట్టపడు	అ	నిష్ఠ్వే	నిష్ఠ్ఠ్వమపుట
దిద్దు	స	లిఖితలిపిష్వభ్యాసా	వ్రాసినవ్రాతలో నేర్చుటకు మరల
		యపునన్లేఖనే	వ్రాయుట
		తిలకాదీనాం సమ్యక్	బొట్టు మొదలైనవానిని లెస్సగాఁ
		క్రరణేచ	జేయుట
ద్రిష్టుకు	అ	సంచారే	సంచరించుట
దీక్షాను	స	కలహాభ్యుత్థానే	ఎదిరించుట
దీటుకొను		సామ్యే	సరియపుట
దీవించు	స	ఆశీర్వాదే	ఆశీర్వాదముసేయుట
ద్రుంగు	అ	న్యూనతాయాం	తిక్కువపుట
దగ్గపడు గ్ర	అ	మనోవ్యసనే	మనస్సున వ్యసనపడుట
దున్ను	స	కృషే	కృషిసేయుట
దుముకు	అ	ఊర్ధ్వాదధఃస్వైర	స్వేచ్ఛచేతను మీఁదినుండి క్రిందికిఁ
		పతనే	బడుట
		ఉత్ఫుల్లత్యపతనేచ	ఎగసిపడుట
దురటిల్లు	స	మనోదుఃఖే	మనస్సున దుఃఖపడుట
దువ్వు	స	కేశప్రసాదనే	వెండ్రుకలు నివురుట
		ఆమర్శనేచ	అంతఃఁ దడవుట
దువొలించు	అ	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
దుసికిలు	అ	స్రంసే	జాతిపోవుట
దూకొను	స	అంతఃప్రవిశ్యాగ	లోపలికిఁజొచ్చి పచ్చుట
		మనే	
దూఁకు గ్ర	అ	ఊర్ధ్వాదధఃస్వైర	స్వేచ్ఛచేతను మీఁదినుండి క్రింది
		పతనే	కిఁ బడుట
		ఉత్ఫుల్లత్యపతనేచ	ఎగిసిపడుట
దూయు		స్రంసే	జాఱుట
		పరాధవే	పరాధవించుట
		ముష్టినాశాభాది	విడికిట నాకులు మొదలైనవిదూ
		తః పత్రాదికర్షణేచ	యుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుగుగర్థము.
దూరు	స	అంతఃప్రవేశే నిందాయాంచ	లోపలికిఁ బ్రవేశించుట నిందించుట
ద్రెక్కించు	స	అభ్యుత్థానే	ఎదిరించుట
దెప్పు	స	దోషప్రత్యభిజ్ఞా పనే	తప్పులైతిపొడుచుట
దెబ్బతించు దెబ్బడించు	స	తాడనే	కొట్టుట
ద్రెయ్యు	అ	ద్వైధీభావే	తెగుట
దెల్లించు	స	ఉష్ణానామపాంస మీకరణే	వేడినీళ్లుపాట్లుచేయుట
దేశు	అ	ఉపవిశ్వాపసరణే	కూర్చుండి జరగుట
దేబిరింగు	అ	కార్పణ్యయాచ నాపస్థానే	కార్పణ్యయాచనచేయుచునుండుట
దేవు	స	హస్తేనజలలోదనే	చేయిపెట్టి నీళ్ళుకలియఁజూచుట
దేవురించు దేవరించు దేవిరించు	అ	కార్పణ్యయాచ నాపస్థానే	కార్పణ్యయాచనచేయుచు నుండుట
దొంగిలు దొంగిలించు	స	స్తేయే	చౌర్యముచేయుట
దొప్పదోగు	అ	మజ్జనే	మునుఁగుట
ద్రొబ్బు దొబ్బు	స	పతననోదనే	పడఁద్రోయుట
దొరయు	అ	సామ్యే శోభాయాంచ	సరియకాట శోభించుట
దొరలు దొర్లు	అ	పర్వల్లుంథనే అవాక్పతనే	పొర్లుట తలక్రిందుగాఁబడుట
దొర్లుకాడు	అ	మృతౌచ పర్వల్లుంథనే	చచ్చుట పొర్లుకాడుట

ధాతువు		సంస్కృతాధము	తెలుగురీతి.
దొరకొను	స	ప్రాప్తౌ	పొందుట
		ఆరంభే చ	ఆరంభించుట
దొరుక్కును	స	ఆరంభే	ఆరంభించుట
దొరుకు	}	లాభే	లభించుట
దొఱుకు		దృష్టే చ	అగవడుట
దోఁకు	స	ఖననవిశేషే	దోఁకుడుపాఱితోఁగ్రవ్వట
దోఁగు	అ	ఆర్ద్రభావే	తడియుట
		జానుచంక్రమణే చ	పిల్ల కాయమోఁకాళ్లతో నడచుట
దోఁగాడు	అ	జానుచంక్రమణే	పిల్ల కాయమోఁకాళ్లతో నడచుట
దోఁచు	స	బలాదపహారే	కొల్ల పెట్టుట
దోపు	స	అవగూహనే	గుచ్చి పెట్టుట
దోయిల్లించు	అ	చానాయాంజలి కరణే	త్రాగుటకై దోసిలిపట్టుట
దోరు	స	మృతౌ	చచ్చుట
		ఏకత ఆనమనే చ	ఒకగుట
దోరగిల్లు	}	ఏకత ఆనమనే	ఒకగుట
దోరగిల్లు		ఫలహాపాకే చ	కొంచెముగఁబూడుట
ధావతపను	అ	పరితాపే గ్రా	పరితపించుట
న			
నచ్చు	అ	నిలయనే	దాఁగుట
నగు	అ	హాసే	నవ్వుట
నంగు	అ	నాసికయోచ్ఛారణే	ముక్కుతో మాటలాడుట
నచ్చ	స	విస్త్రాభే	నవ్వుట
		ఆలస్యే చ	ఆలస్యమానేయుట
నంజు	స	అనిష్టభోజనే	అనిష్టముగా భుజించుట
నంజుకొను	స	ఉపదంశనే	అన్నమువకునహాయము ఊఱుఁగాయ
మొదలైనవి తినుట			

ధాతువు		సుస్పృశార్థము	తెలుగుగర్థము.
నట్టుకొను	అ	స్థానావిమోక్షే	తావువిడువకయుంచుట
నట్టువడు	అ	కార్యవిఘాతే	పనిసాగకపోవుట
నట్టుచేయు	అ	ఆలస్యే	ఆలస్యముసేయుట
నడు	అ	పాదన్యాసే	అడుగులుపట్టుట
		గమనే	పోవుట
		భవనేచ	అవుట
నడుపు	స	అక్షన్యాసారే	సాగటాలు మొదలైనవానినికచ్చుట
		భావనాయూచ	కావలసినదానిని గావించుట
నడిపించు	స	అక్షన్యాసారే	సాగటాలు మొదలైనవానినికచ్చుట
		భావనాయూచ	కావలసినదానిని గావించుట
		పదన్యాస	అడుగులు పెట్టించుట
		ప్రయోజనేచ	
నడతెంచు	అ	ఆగమనే	వచ్చుట
నత్తమిల్లు	అ	శయనే	శయించుట
నత్తు	అ	పవనవ్యాధినాసం	నత్తిచేతఁ దడఁబడి మాటలాడుట
		భ్రమీకౌ	
ననయు	}	పుష్పిత్పత్తే	పుష్పించుట
ననచు		పల్లవోత్పత్తేచ	పల్లవించుట
ననుపు	అ	భక్షితస్యదేహప్రా	భక్షింపఁబడ్డవస్తువు దేహమునకు
		తికూల్యాభావే	బ్రతికూలింపనిదగుట
నమలు	}	చర్వణే	చర్వణముసేయుట
నములు			
నమ్ము	స	విస్రంభే	విశ్వసించుట
నరియు	అ	పలితే	తలముదిమిచేత శుక్లక్షేశముగుట
నలుకు	స	ఛేదనే	కత్తిని ఛేదించుట
నట్టాడు	అ	సంచారే	సంచరించుట
నలుచు			

భాతువు		సంస్కృతాగమము	తెనుంగుగమము.
నలుగు	}	అ అవధ్యంసే	చూర్ణమవుట
నలియు		రోగపీడాయాంచ	రోగపీడితుండవుట
నవయు	}	అ రోగపీడాయాం	రోగపీడితుండవుట
నవియు			
నవ్వు	అ	హాసే	నగుట
	న	అపహాసే	అపహాస్యముసేయుట
నసంగు	అ	అసమ్మత్వావిప్రలాపే	సమ్మతిలేక వేమాటు విరుద్ధపు మాటలాడుట
నాకు	న	జిహ్వాయాలేహాసే	నాలుకచేత లేహానము చేయుట
నాచుకొన	న	అపహారే	అపహరించుట
నాటు	న	అంకురాదిప్రతిరోపణే	మొక్కలుమొదలైనవి నాటుట
		బాణాదివేధనే	బాణాదులచేత గ్రుచ్చుట
	అ	విధేచ	బాణాదులు గ్రుచ్చుకొనుట
నాటించు	న	అంకురాదిప్రతిరోపణకరణే	మొలకలు మొదలైనవి నాటుజేయుట
		బాణాదివేధనే	బాణాదులు గ్రుచ్చుకోజేయుట
నాదాటు	అ	బలక్షయే	బలక్షీణుండవుట
నాను	అ	జలనివాసే	నీళ్ళలో నుండుట
నిక్తబోడు	అ	అవినతావస్థానే	వంగకయుండుట
నిక్తు	}	అ ఉన్నతావస్థానే	పొడుగవుట
నిగుడు			
నిగడదన్ను	న	దూరతఃపాదప్రసారణే	దూరముగాఁ గాళ్ళుచాఁపుట
నిగ్గు	అ	కార్యవిర్వాహే	పని నిర్వహింపఁబడుట
నించు	న	పూరణే	పూర్తిసేయుట
నిట్టవోడు	అ	ఉద్వేల్లనే	ఉప్పొంగుట
నిండు	అ	పూర్తా	పూర్ణమగుట
నిండించు	}	న పూరణే	పూర్తిసేయుట
నింపు			

		సంస్కృతాగమము.	తెలుగుగమము.
భాయిం చు	అ	నిర్వాహే	నిర్వహించుట
జ్ఞనీలుగు	అ	భృతనుభంగే	మిక్కిలి యొడలువిలుచుకొనుట
లు	అ	విరామే	విరమించుట-పని నిలిచెనని
		అనుపవిశ్యావస్థా నే	కూర్చుండకయుండుట
		అవస్థా నే	ఉండుట
		శేషే చ	మిగులుట
నిలుచుండు	అ	అనుపవిశ్యావస్థా నే	కూర్చుండకయుండుట
నిలుపు	స	అనుపవేశావస్థావ నే	కూర్చుండకయుండజేయుట
		అవస్థావ నే	ఉంచుట
		అవరోధ నే	అడ్డగించుట
		విరమణే	చాలించుట
		శేషణే చ	మిగులజేయుట
నిలువరించు	}	స	నిర్వాహే
నిలవరించు			
నివాటించు			పని నిగించుట
నివ్వటిల్లు	అ	అతిశయే	అతిశయించుట
నివాళించు	స	నీరాజనే	నీరాజనముచేయుట
నిపురు	}	స	ఆచుర్మనే
నిమురు			
నీలుగు	}	స	మృతౌ
నీల్లు			
			చచ్చుట
			ఆవలించుట
			ఒడలు విటిచికొనుట
నీశ్యామ	అ	ప్రసవే	ప్రసవించుట
నుగు	స	చూర్ణీకరణే	చూర్ణముసేయుట
		యథేష్టవాదే చ	యథేష్టముగా వాదించుట
నుగ్గాడు	స	మారణే	చంపుట
నుడుపు	స	ఉక్తౌ	చెప్పుట
నులుము	స	అవధ్వంసనే	చూర్ణముసేయుట

ధాతువు		సంస్కృతాగ్రము	తెనుగగ్రము.
నురుముచెయు	స	మారణే	చంపుట
నులిగొను	స	పరివేష్టనే	చుట్టకొనుట
నులు	}	స ధాన్యాదీనాంపశ్వా దిపాదఘాతే	ధాన్యములను బశ్వాదులకాశ ద్రొక్కించుట
నులుచు			
నులుపు			
నుసలు	}	అ మత్తతాయాం	మత్తుగొనుట
నుసులు			
నూఁకు	స	కఠగ్రహేణనోదనే	మెడవట్టిత్రోయుట
నూఱు	స	దృఢదిపేషణే	సన్నికంటఁ జేషణముసేయుట
నూఱుచు	స	ధాన్యాదీనాంపశ్వా దిపాదఘాతే	ధాన్యములను బశ్వాదులకాశ ద్రొక్కించుట
నూలుకొను	అ	విజృంభణే జ్ఞిప్తౌచ	విజృంభించుట తెలివొందుట
నెక్కిను	స	వ్యాప్తౌ	వ్యాపించుట
నెగడు	}	అ వృద్ధౌ ప్రవృత్తౌచ	వృద్ధివొందుట ప్రవర్తించుట
నెగుడు			
నెగయు	అ	ఉడ్డయనే	కడియెగియుట
నెగు నెట్టు	}	స బలాన్నోదనే	బలాత్కారముగఁ దోయుట
నెట్టుకొను			
నెమకు	స	అభిముఖసన్నాహే	ఎదురుగా సన్నద్ధుండవుట
నెమకు	స	మార్గణే	వెతకుట
నెమరు	స	స్నేహమర్దనే	తైలాదులు పట్టించి రాచుట
నెరుము	అ	నాడీవేదనాయాం	నరమునొప్పుట
	స	విధ్వాయుధప్రతివే ష్టనేచ	పొడిచి ఆయుధముమెలికపెట్ట
నెరయు	}	స వ్యాప్తౌ పలితేచ	వ్యాపించుట పలితమవుట
నెరియు			

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౭.

విభవనామసంవత్సరము

శ్రావణభాద్రపదమాసములు.

సంచిక ౩.

గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి విమర్శనము.

మనుచరిత్రమునందలి పాకమును శైలియును.

— 1 కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు —

రసవిషయమున స్థానిత్యములపా లైనట్లే మనకేతవరపు వేంకటశాస్త్రి గారు పాకాదివిషయమున గూడఁ బ్రమాదములపా లైరి. మనుచరిత్రమునందలి పాకమును శైలియును జాల కఠినములైన వని నాతలంపు. పలువురు పండితు లిట్లే తలంచుచున్నారు. మనుచరిత్రమునందలిపాకముగూర్చి నాయొ నర్చిన విమర్శనములో నే నిట్లు వ్రాసితిని. “వీరికవిశాకస్యయొక్క వాక్పటు త్వము వాగ్ధారావిశేషము సంధ్యానానట్యమానమానితహరజటాజూటనటన్వి యన్నదీలహరింబోలి యున్నది. ఈకవితాపాకము ద్రాక్షాపాకమున లేదు. నారికేళపాకమునను లేదు. ఇది యిక్షుపాకమున నున్న దని చెప్పవచ్చును. చెఱుకుగడలను బట్టుకొని పెచ్చు లూడఁదీసి పంటనొక్కి తినిన మధుర మగు రస మూరినట్లే యిందలిదీర్ఘసమాసముల విఱిచి పీల్చి ఘనద్విజసహాయమున గట్టిపట్టు పట్టిన రస మూరుచుండును. సర్వవిధముల శ్రీనాథు ననుకరించిన వానికవిత్వము శిరీషకుసుమపేశల మెట్లు కాఁగలదు. కఠినపాక ముండఁగూడ దని నాతలంపు కాదు. ప్రౌఢప్రబంధములందు నుండుఁగాక కాని యట్టిదానిని ద్రాక్షాపాక మనియు మృదుమధురశైలి యనియుఁ జెప్పట మాత్ర ముచిత ముగాదు.” ఇందువై మనవేంకటశాస్త్రిగారివిమర్శనపద్ధతి యిక్రిందిరీతిని నడ చినది, “మఱియుఁ బాకవిషయమున వ్రాయుచు శ్రీబ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు మను

చరిత్ర యిటుపాకమునఁ బడిన దని వ్రాసిరి. అనఁగా నారికేళపాకముకంటెను గఠినతర మనునభిప్రాయమును దేల్చిరి. అది వారికే గోచరము కావలెను.” శ్రీవేంకటశాస్త్రి గారిట్లేల వ్రాసిరో నాకు గోచర మగుటలేదు. శ్రీశాస్త్రి గారు తమకు నావాక్యములభావము గోచరము గానియట్లు వ్రాసినను దుదకు నావాక్యములవలన మనుచరిత్రపాకము నారికేళపాకముకంటెను గఠినతర మనునభిప్రాయము తెలుచున్నట్లు లిఖింపఁగలిగిరి. ఇది పెద్దమిత! నావాక్యము లఁబట్టి యిటుపాకము నారికేళపాకముకంటెను గఠినతర మనుభావము వీరి కెట్లు గోచరించినదో తెలియవచ్చుట లేదు. నే నట్టిభావమును దేల్చియుండ లేదు. అట్లగుచో “ఈకవితాపాకము ద్రాక్షపాకమునలేదు. నారికేళపాకము నను లేదు. ఇది యిటుపాకమున నున్నదని చెప్పవచ్చును” అని యేలవ్రాసితి వదురా? అయ్యది యిటుపాకము నారికేళపాకముకంటె గఠినతర మనితే ల్చుటకు వ్రాసినదికాదు. శ్రీవేంకటశాస్త్రి గారు కవితాపాకవిషయమై దూర మాలోచించినట్లు కాన్పించుటలేదు. ఇట్లే మఱి కొందఱు తలంచి యుండవచ్చును గానఁ దద్విషయమై కొంత వివరించి వ్రాసెద.

సాధారణముగా లాక్షణికులు ద్రాక్షనారికేళపాకములమాత్రమే తమ గ్రంథములలోఁ బ్రశంసించుట కలదు. ఎట్లన?

“అర్థగంభీరిమా పాక సుద్విధా హృదయంగమః
ద్రాక్షపాకో నారికేరపాక శ్చ ప్రస్ఫుటాంతశా.”

అని ప్రతాపరుద్రీయకారుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. మఱియు,
“ఉ. పాక ముదీరితార్థపరిపాక మనందగు నందు గోస్తనీ
పాకము నారికేళఫలపాక మనం ద్వివిధంబు గోస్తనీ
పాకము సంవృత్తార్థపరిపాకనివేద్యము నారికేళపా
కాకలనంబు గూఢనివిడ్డార్థవిచార్యము వీనిలక్ష్యముల్.”

అని కావ్యాలంకారసంగ్రహకారుఁడును వ్రాసియున్నాఁడు. మఱియు,
“క. పాక మనఁగా నర్థని, రాకులగంభీరయుక్తి యది యరుదెఱఁగై
లోకమునఁ బేర్చు ద్రాక్ష, పాకంబును నారికేళపాకము ననఁగన్.”

అని కావ్యాలంకారచూడామణికారుఁడును వ్రాసినాఁడు. వీరెల్లరు నిట్లు ద్రాక్షనారికేళపాకములంగూర్చి మాత్రమే ముచ్చటించుటచే నితరపాకములు తవని వారియభిప్రాయ మైనట్లు గ్రహింపరాదు. ఈవిషయమై ప్రతాపరుద్రీయ కారుఁడు తనయభిప్రాయము నీక్రిందిరీతి వ్యక్తముచేసియున్నాఁడు.

“ఏవం వస్త్యలంకారప్రతీత్యావపి ద్రవ్యవ్యం పాకాంతరాణి మధుక్షీరాదీని యథాసమ్భవ మూహ్యని.”

మఱియు వ్యాఖ్యాత యిట్లు వ్రాసినాడు:—

“ద్రాక్షాపాకనారికేళపాకా వర్ణస్య నైతనిలంబితప్రతీత్యైః పరాంకోటిమూ రూఢౌ అతస్తదంతరాళవర్తిన్యా మధ్యమప్రతీతే రసేకవిధత్వా తదనుసారేణ కదళీరపాలాదిపాక స్వయ మూహ్య ఇత్యాహ ఏవమితి”

వీనివలన ద్రాక్షానారికేళపాకములే గాక యింకను సనేకపాకములు గలవనియు సులభగ్రాహ్యము లగువానిలో మొదటిది ద్రాక్షాపాకమును గణన ప్రయత్నముచే గ్రాహ్యము లగువానిలో నారికేళపాకమును బ్రసిద్ధములు గావున మొదటిపాకముగా గోస్తసీపాకమును దుదిపాకముగా నారికేళపాకముం దీసికొనఁబడి యవిరెండును మొదట నుద్ఘాటించఁబడిన వనియు వీనినడుమ నింకను సనేకపాకములు గలవనియుఁ దేలుచున్నది. అవి యేవియన 1 మధుపాకము 2 క్షీరపాకము 3 కదళీపాకము 4 రసాలపాకము మున్నగునవి యనేకములు గలవు. ఇట్టిపాకములను సందర్భాచుసార మూహించుకొనవలె నని వైయలంకారశాస్త్రకారులు చెప్పియున్నారు సందర్భముంబట్టి మనపండితక వివరులు క్రొత్తగాఁ గొన్నిటి నూహించుచున్నారు. మహాపాధ్యాయబిరుదాంకితు లగుపండితకవిశేఖరులయిన వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారు తమయాముక్తమాల్యదాపీఠికలోఁ దద్గ్రంథముపరిపక్వవనసఫలపాకముననున్న దని వ్రాసి యుండిరి. కరిగిరిచంపువును విరచించిన శ్లేషయమకచక్రవర్తియుఁ బండితకవి తల్లజుఁడును నగువేంకటాద్వరి తన కావ్యములో సరస్వతీస్తవ మనుపేరఁ జేసిన సారస్వతస్తవములోఁ గావ్యపాకముల సీక్రిందిరీతినిఁ జక్కఁగ సూచించి యున్నాడు.

“శ్లో. ఇక్షూ నాక్షీవతీ పునర్విదధతీ ద్రాక్షా ముపేక్షాపదం

నిస్తస్తి మకరస్త మైస్తవసుధా మాధుర్య మాధూన్యతీ

కామం కామగవీసవీసపయసాం గర్వక్షతిం కుర్వతీ

వాచాం విందతి వీచికా తవ జనాన్ స్వాచాస్తమోచామదా॥

ఇందు 1 ఇక్షుపాకము 2 ద్రాక్షాపాకము 3 మధుపాకము 4 సుధాపాకము 5 క్షీరపాకము 6 కదళీపాకము ననుపాకపట్టము సూచించఁబడియున్నదని పండితు లందురు. ఈవిధముగా నిక్షుపాకముగూడ నొకసుప్రసిద్ధ కావ్యపా

కముగా మనవంశితకవివరులచేఁ బరిగణింపఁబడుచున్న దనుసంగతి తేటతెల్ల మగుచున్నది. ఇట్టిపాకము లన్నియుఁ దమతమమృదుత్వఁ కఠినత్వములం బట్టి ద్రాక్షానారికేళపాకముల నడుమ వెలయుచుండును గాన నిక్షుపాకమును ద్రాక్షానారికేళపాకములనడిమిదానినిగా గ్రహించి నేను వైరితినిఁ దెలిపితి నేగాని య య్యది నారికేళముకంటెఁ గఠినతర మని తెలుప నెంచి యుండలేదు. ఇంకను “చెఱకుగడలను బట్టుకొని పెచ్చు లూడఁదీసి పంటనొక్కితినిన మధుర మగు రస మూరినట్లే యిందలిదీర్ఘ సమాసముల విజిచి పీల్చి ఘనద్విజనహాయమున గట్టిపట్టు పట్టిన రస మూరుచుండును.” అని నేను వ్రాసినదానినిబట్టి యిక్షు పాకమును ననుభవములోనికిఁ దెచ్చుకొనుటకు నారికేళపాకము ననుభవిం చుటకై పడునంత శ్రమ పడనక్కఱలేదని తేలుచు నేయున్నది. చెఱకుగడను నిత రసాహాయ్యమక్కఱలేకయే నోటితోఁ దినునట్లుగా మానవు లెవ్వరును నారి కేళఫలమును నోటితోఁ దినఁజాలరుకదా ! కాన నిక్షుపాకము నారికేళపాక ముకన్నఁ గఠినతరమైనదానినిగా నేను జెప్పితి ననుట సమంజసము గాదు. ఇంకను “అది వారికేగోచరముకావలెను” అను శాస్త్రీ గారిపదములు సందర్భ రహితము లని చదువరులకు బోధపడునని భావించెదను. లోకములో సామాన్యముగా 1 ద్రాక్షాపాకము 2 నారికేళపాకము 3 కదళీపాకము ననునవి పాక త్రయముగా లెక్కలోనికి వచ్చుచున్నవి. విశేషపరిశీలనముఁ జేసినంగాని తక్కి నపాకము లున్నట్లు లోకమునకుఁ దోఁపదు. ఆహేతువుచేతఁ గాఁజోలు మన శ్రీవేంకటశాస్త్రీగారు “అది వారికే గోచరముకావలెను” అని మృదువుగ నన్ను మందలించిరి. శ్రీశాస్త్రీగారు పాకవిశేషములంగూర్చి తగుశ్రద్ధఁ దీసి కొని మనయలంకారశాస్త్రములఁ బరిశీలించురుగాక !

మఱియు శ్రీవేంకటశాస్త్రీగారు తమపద్ధతిలో “దీర్ఘసమాసము లున్నంతమాత్రమున నది నారికేళపాక మనియు నిక్షుపాక మనియుఁ జెప్పరా దు. ద్రాక్షాపాకము న కర్హమైనది.” అని వ్రాయించిరి. దీర్ఘసమాసము లున్నంతన మనుచరిత్రమును గఠినపాకము గలదానినిగా నస్తదాదుల మెంచుటలేదు. అర్థగంభీరముఁబట్టి యట్టిసిద్ధాంతమునకు వచ్చితిమి. కావ్యము ద్రాక్షాపాకము న నుండిననే ఘనతపహించు నని మెంచుకొనందగినది కాదు. ప్రాథమికబంధము లందుఁ గఠినపాకము లుండుట రసికాహ్లాదకరముగ నే యుండును. ఈయంశ మును నేను నావిమర్శనములో వ్రాసియే యున్నాను. మనుచరిత్రముంగూర్చి

మహాపాథ్యాయ శ్రీవేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవా రాముక్తమాల్యదా పీఠికలో నిట్లు లిఖించిరి. “ నారికేళపాకము మహాకవిజుప్తముగాదా ” నారికేళపాకము మనుచరిత్రలో తేదా మనుచరిత్రము ప్రాథము గాదా దానియర్థము వ్యాఖ్యానముఖమున మహానీయులు జూలూరి అప్పయ్యపంతులువా రెల్లరకుం దెల్లముగావింపనియెడ నదియురు బాషాణకల్పముగాదా ” ఇంకను గొందఱుపండితులు మనుచరిత్రపాకము నారికేళ మనుచున్నారని శ్రీవేంకటశాస్త్రీగారే వ్రాసిరి. ఇట్టిదానిని, దామన్యథా భావించుటకుఁ గారణము గాన్పించుటలేదు. లోకము భిన్నరుదులును భిన్నాభిప్రాయములును గలది కాన శ్రీశాస్త్రీగారికి మనుచరిత్రమునందలి పాకము ద్రాక్షపాకముగాఁ దోచినదోచుఁగాక. అస్తద్వాక్యములభావము గోచరింపలేదనుట పెద్దవింత. కావ్యపాకములు లోకసామాన్య మొచుపాకత్రయముకంటె హెచ్చుగఁ గలవనియు నయ్యవి సందర్భానుసారముగ నూహ్యము లనుసంగతి గమనింపఁదగినదనియు నట్లుకావించిన మద్వాక్యములభావము దమకు గోచరము గాకపో దనియు శ్రీశాస్త్రీగారికి మనవిచేయుచున్నాను.

ఇంకను శ్రీవేంకటశాస్త్రీగారు పెద్దన చేసిన వన్నియు దీర్ఘసమాస భూయిష్ఠములు గావనుటకై యీక్రిందిరీతిని వ్రాసిరి చూడుడు.

“ సీ. నిడుదపెన్నిటిగుంపు.....హర్ష మునఁజూచి ప్రవరాఖ్యుఁ డాత్మలోన ”

ఇందలి పదములకూ ర్మొంత హృద్యముగా నున్నదో గమనింపుడు. ఇందొకపదమును దీయుటకుఁగాని వేయుటకుఁగాని యవకాశ మింతేనియు లేదుకదా. శ్రీబ్రహ్మయశాస్త్రీగారిపద్యరాజమునందుఁ గూడ దోషారోపణముచు గావించిరి. శ్రీబ్రహ్మయశాస్త్రీగారు వ్రాసినయంశములు సముచితములుగా లేవని నాయభిప్రాయము. వలరాచరాచవాఁ డని వ్రాసినంత మాత్రమున శృంగార మగునా ? ఈశ్వరునికంటిమంటలచే శృంగారరసనిధాన మగుమన్త ఘోషు భస్త్ర మైనచో టనుటచేఁ గరుణరస ముష్పతిల్లును గాని శృంగారము గల్గునా ? ఇందుఁ బెద్దనగారిశృంగారప్రియత్వ మేమియో తెలియరాకున్నది. ఇట్లు చెప్పటలో సారస్వము లే దట. ఏమో ? పవిత్రస్థలములఁ జూపలే దన్నారు. ఇది పవిత్రస్థలమైనను గావచ్చునుగదా మనకుఁ బ్రధానదేవత యగు నీశ్వరుడు కామమును జయించినచో టనుటవలనఁ బవిత్రత వెల్లడికాకపోలేదే. అరిష్టదర్శనములో మొదటి దగుకామమును దహించె ననుటచేఁ బరమప

విశ్రాంతి మని యొచ్చెదగును గదా! అట్లే దీనిపై రెండవయాత్రే పణముగూడ సరిగాలేదు. ఇట శ్రీ శాస్త్రిగారు చక్కగా నాలోచింపలే దనుట స్పష్టమగుచున్నది. పార్వతి మొదటఁ బరమేశ్వరునికిఁ బరిచర్యచేసినది. మన్మథదహన మైనతర్వాతఁ దనసౌందర్యము శంకరుని మెప్పింపఁ జాలకపోయె నని వగచి తల్లిదండ్రు లెంతచెప్పినను వినక పార్వతి తపస్సుచే శంకరుని వశపఱచుకొనఁ దలంచి తపస్సుచేసినది. పెద్దన పార్వతి యీశ్వరునికిఁ బరిచర్యను జేసి యాయాసపడినచోటును వర్ణించెను గాని పార్వతి తపస్సుచేసిన చోటును వర్ణింపలేదు. ఈవిషయమున శ్రీ శాస్త్రిగారు పొరపడి పెద్దనకవిని నిందించినారు. ఇది దెంతబాగున్నదో పండితు లూహింతురుగాక ” ఇట్లు వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించుట వింతనుబుట్టించుచున్నది. విమర్శకు లెవరును బెద్దనార్యునిపదముల కూర్పు మనోహరముగా నుండ దని గాని దీర్ఘసమాసములు లేనివర్ణనములు లేవని గాని వ్రాసియుండలేదు. దీర్ఘసమాసములు గలపద్యములు మనుచరిత్రమున స్థలాస్థలవిచారముగూడఁ గావింపకుండ వ్రాయఁబడిన వని నావంటివా రైనను వ్రాసిరికాని కూర్పు నధిక్షేపింప నెవ్వరును బూనలేదు. అది యటులుండ “ నిడుదపెన్నెటిగుంపు ” అనుపద్యము మనుచరిత్రమందలి సామాన్య పద్యములలోనిది గాని విశేషస్థితి నందఁగిన చమత్కారాతిశయము గలది కాదు. మనుచరిత్రమును మెచ్చుకొని నపండితశిరోమణులైనను సీపద్యమును రంగస్థలమునకుఁ దెచ్చి ప్రదర్శించియుండలేదు. అయినను శ్రీ వేంకటశాస్త్రిల వారియూహలో నీయది ముఖ్యముగా నెన్నఁదగినపద్యరాజ మైనది. ఉత్తమములగు పద్యరత్నములందుఁగూడ నేనుదోషారోపణముగావించి యకృత్యమునొనరించియున్నట్లు లోకమునకుఁజూపుటకుఁ గాఁబోయినపద్యమును మొదట విశేషముగ వీరు గొండాడి యుండిరి. “ శ్రీ బ్రహ్మయశాస్త్రి గారిపద్యరాజమునందుఁ గూడ దోషారోపణమును గావించిరి ” అని వనిఁబూని లిఖించిరి. ఎంతటిపద్యరత్నమునందైనను దోషారోపణమును గావించుటయే నాపనియైనట్లుగా లోకమునకుఁ దోఁపఁజేయ వీ రీగమనిక నవలంబించిరి. న్యాయముచేత మనుచరిత్రమునుండి నేను జూపినన్ని గుణముల వీరు తమపద్ధతిలోఁ జూపియేయుండలేదు. వీరు చూపినగుణములన్ననో మూఁడువంతులకుఁ బైఁగా నేనుజూపినవే. అయినను దాము గుణముల నే నెఁచినరీతిగా నెఁచినచోట నైకను బ్రహ్మయశాస్త్రియు దీనిని గుణముగనె భావించె నని వీ రెచటను వ్రాసియుండలేదు. దోష

ములను జూపుటఁగో మాత్రము నాపేరు నొక్కదానినిమాత్రమే పేరెత్తుచువచ్చిరి. తమయుపోడ్డాతములోఁ దామెవరెవరినాఁతల విమర్శించియున్నారో వారి వారినామముల నాయాసందర్భములఁ దెలుపుచు మని పెద్దప్రకటనము గావించిరి గాని తుదకుఁ జూపినది మాత్రము నాపేరే. ఒక్కచోటమాత్రము శ్రీవెన్నెటి రామచంద్రరావుపంతులవారిపేరెత్తిరి గాని అది నేనాపేరెత్తిన ఘట్టమును బరిశీలించుసందర్భ మగుటచేఁ వారి కాపేరెత్తక తప్పినదికాదు. కాన శ్రీకేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారికిఁ బరిపూర్ణకటాక్షము నాయొక్కని మీఁదనే పూర్తిగఁ బ్రసరించినదని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. విమర్శన పద్ధతి యీరీతి నుండవలెను గాఁబోలును. దానికేమి సందర్భరహితముగా వీరు వైపద్యము నెత్తి నేసినపద్యముపైఁ గావించిన ఖండనముపైఁ బ్రతిఖండనముఁ గావించిరి. ఆపద్ధతి యేరీతినున్నదో చూచుకొందము. ఈశ్వరారాధనతత్పరుఁడు గర్తృత్వఁడు శుద్ధశ్రోత్రియశిరోమణియు నగుప్రసరాఖ్యుఁ డెంతకాలమునుండి యో చూడ నిచ్చగించుచున్న హిమవత్సర్యతమును దుదకుఁ జూడ నేతెంచుచో నందుఁ గర్తృత్వలకు ముఖ్యముగా దర్శనీయము లని తోచు ప్రదేశములను గదా చూచును. వానిని వర్ణించుటయేగదా ముఖ్యము. అట్టిస్థితిలో నీవరమ ఛాందసుని మనపెద్దనాథ్యుఁ డచటికిఁ గొనిపోము విశేషముగ శృంగారప్రియులు చూడఁదలంచు స్థలములఁ జాలవలయుఁ జూపె. ఈయంశమును నేనువ్రాసి యుండఁగా శృంగారప్రియత్వము స్ఫురించుచోటులఁ గొన్నిటిని విడిచి మఱికొన్నిటి కన్యభావము గలిగింప యత్నించి మఱివేనినో యుద్ఘాటించి వానింగూర్చి కావించఁబడిన వర్ణనములనైవ సరిగఁ జూపక మసిబూసి మారేడుకాయ చేసి మనశాస్త్రిగారు తుదకు నాపై నేరమును మోపిరి. అది యుచితముగాదు. ఎట్లన ! ఈకర్తృత్వఁడు హిమగిరికిం బోయి “తపసియిల్లాండ్ర చెలువంబుఁ దలఁచితలఁచి, మున్ను ముచ్చిచ్చును విరాళిఁ గొన్నచోటు” ను జూచె నట. అచట మునిభార్యలవిషయమై యగ్నిహోత్రుఁడు విరహతాపమునొందిన చోటును జూచె నట. ఇది యుచితముగ నున్నదా? ఆసరితాగ్నిహోత్రు తుదకు హిమవంతమునఁ జూచుపవిత్రస్థల మిదియా? ఈయంశమును గూర్చి యేమియు వ్రాయక మనవేంకటశాస్త్రిగారు చల్లగ జాతవిడిచిరి. “వలరాచరాచ వాఁ డలికాక్షుకనువెచ్చుఁ గరఁగిన యలనికరపుఁ జోటు” అను నిఁకనొక్కయంశముం జూచుకొందము. ఇది మాత్రము కర్తృత్వఁడు చూడ నభిలషించి

ప్రదేశ మగునా? దీనిం బవిత్రస్థలముంజేయటకై మనవేంకటేశాస్త్రిగారు మన్త ఘని జయించిన చోటనినఁ గామవిజయ మొనరించినతా వని తేలునుగదా ! అదిపవిత్రమైనది కాదా యని శంకించిరి. కవులు వాడినపద క్రమముం బట్టి యర్థము దేలునుగాని విమర్శకుఁడు విమర్శనములో వాడినవాక్యములంబట్టి కావ్యార్థము దేలదు. మనపెద్దనార్యుఁడు శివుఁడు మన్తధవిజయ మొనరించిన పవిత్రస్థల మని చెప్పియుండలేదు. అట్లుచెప్పిన సమంజసముగనే యుండును. మన్తఘఁడు త్రినేత్రునికంటిచే భస్మమైపోవుటచే నేస్థలము జాలిని బుట్టించుచుం డునో యాచోటునుజూచె నని వ్రాసినాఁడు! అది జాలినిబుట్టించుచో టనుటచే మన్తఘనకాయవస్థ గలుగుట ప్రవరునిహృదయమున వేదన ముప్పతిల్లఁజేయు పదిగా నున్నదని తేలుచున్నది గాని మంచిపని జరిగినదని యతనిహృదయము మన్తధవిజయమున కానందించి శాంతరసపూరిత మైనట్లు తెలుపునదిగా లేదు. ఇది కరుణావిప్రలంభముతో సంబంధించినవిషయము కావున శృంగారరసముతో సంబంధించినదే కేవలకరుణ రసప్రధానమైనను మనవేంకటేశాస్త్రిగారు చెప్ప విశేషభావ మిదటఁ బట్టదు. కర్తకు లెప్పుడును యజ్ఞయాగాదులు జరిగిన పవిత్రస్థలములును నదీనదాదు లుత్పన్నములైన స్థలములును ఖాడనుద్యమింతురు గాని మదనునకుఁ గలిగినయవస్థలఁ దెలుపుచోటులం గని జాలిపడ నుద్యమిం పరు. వారిహృదయమున మన్తఘం డుండఁడు. వానిపై వారు కారుణ్యము వహింపరు. కావున నిదియును బ్రవరునికిఁ బవిత్రస్థలములఁ జూపుగమనికలోఁ జేరదు.

3. “పుచ్చడికతనంబు పోఁబెట్టి గిరికన్య పతిఁగొల్వ నాయాసపడినచో టు” అనుదానింగూర్చి విచారించుకొందము. “పతిఁ గొల్వఁ నాయాసపడినచో” టనఁ బతినిఁగూర్చి తపస్సుజేసినచో టని వ్యాఖ్యాతలు పూర్వకాలపు జూలూరి అప్పయపంతులువారును నీకాలపుఁ దంజనగరము తేవప్పెరుమా శ్మయ్యగారు మున్నగువారును వ్రాసిరి. ఆయాగ్రంథముల శ్రీవేంకటేశాస్త్రి గారు చదివిచూచుకొందురుగాక. అదియటులుండఁ దపస్సుజేసినచోటనక విమర్శకులు దెలిపినరీతిగాఁ బతిఁగొల్వనాయాసపడినచోటని చెప్పుకొనినను బూర్వ తపతినిఁగొల్పినచో టనక పతిఁగొల్వ నాయాసపడినచోటనిన విశేషమేమి ? ఇవి యన్నియు శృంగారవర్ణనములు గాక మతేమగును ? భక్తితో హిమగిరిఁ జూడఁబోయిన తీర్థయాత్రావరుం డగునర్జునుఁ డం దేమేమి చూచె నని విజయ

విలాసకారుడు వర్ణించెనో గనుడు. “.....తత్ప్రదేశమున శాఖాశి
ఖోల్లిఖతగ్లావృతం బగునగస్త్యవటవృతంబుఁ గనుంగొని, యచట నికటవిశంక
టకటకకమనీయమణిశృంగం బగుమణిశృంగంబుఁ గని, యగణ్యపుణ్యాగమన
మర్థం బగుహిరణ్యబిందుత్థిరమునఁ గృతావగాహుఁడై గోహిరణ్యధరణ్యాదిదా
నమ్ము లనేకమ్ములు గావించి ప్రాగ్భాగమునఁ గలికలితసరశరణ్యా బగునైమిశా
రణ్యాంబు సొచ్చి, యచ్చట గోటిగుణితాంగీకృతానతజనతాసమర్పితనారా
యణుఁ డగుబదరీనారాయణుఁ బూజించి.....” త్తత్ప్రీతితైర్ధికు
నిచే వేంకటకవి హిమగిరివైఁ బైపుణ్యప్రదేశముల దర్శించునట్లు చేసినపుడు
నాకరణులు దృఢులు బ్రుముములైన ట్లవ్యముల్ గావను కేవలకర్తృకు డగుప్ర
వరనామకవిప్రవరునిచే మనపెద్దనాయకుడు మునిభార్యలసౌందర్యముం గని
యగ్నిహోత్రుడు మదనతాపమునొందినచోటును మన్తఘోషుడు కాలిపోయిన కని
కరపుఁజోటును భార్యతి శివునిమోహించినచోటును జూచునట్లు చేయుట
యెంతయసందర్భమో చదువరులే గ్రహించుకొనవలయును. హిమగిరి మహా
సీము లనేకులచేఁ గావింపఁబడిన క్రతువులకుఁ బ్రసిద్ధిపొందిన పవిత్రప్రదేశము
లనేకములు గలది. “నలినసంభవనరనారాయణస్థాణు వాసప్రభృతిగీర్వాణము
ఖ్యులెం దేని క్రతువుల లనేకయుగంబులఁ జేసిరి” అని భారతము ప్రకటించు
చున్నది. ఈయనయరణిప్రియుం డగుప్రవరుఁ డాక్రతుప్రదేశముల భక్తితోఁ
జూచె ననిన నెంతయో సమంజసముగ నుండియుండును. అతివిస్తార మేల ?
వైపద్యము చాలసందర్భరహితముగ నున్నది. మనవేంకటశాస్త్రిగా రెన్ని
బోట్లుపెట్టినను సరిగ నిలువంజాలను. ఇంకను నీపద్యమునం దొకపదము వేయు
టకుఁగాని తీయుటకుఁ గాని వలనుపడ దనుట స్తవమగును గాని వాస్తవముగా
నేరదు.

వస్త్రైక్యము:—మనుచరిత్రమునందు వస్త్రైక్యము లే దనియు నది
యొకదోష మనియు విమర్శకులు చెల్పిరి. ఈవిషయమునఁ గవినిఁ గాపాడు
టకై మనశ్శ్రీవేంకటశాస్త్రిగా రిట్లువ్రాసిరి. “రఘువంశాదికావ్యములందు వస్తు
వున కేకత్వము లేనంతమాత్రమున నవి రసహీనము లైనవా? మఱియుఁ బెద్దన
వేణువేణుగా నున్నకథాంశముల నొక్కగ్రంథముగఁ గూర్చి తనకవితాచాతు
ర్యమహిమచే నెడనెడను రస ముప్పతిలునట్లు వర్ణించి పండితతల్లజలయుల్లము
లకు పచ్చునట్లు చేసినాఁ డని నాయభిప్రాయము.” ఇది సమంజసముగాదు.

రఘువంశ కావ్యము రఘువంశసంభూతు లగురాజులచరిత్రల వ్రాయుటకయియే విరచింపఁబడినది. కావున నయ్యది బహునాయక మగుట సరసముగనే యున్నది. పెద్దనార్యునికావ్య మట్టిది కాదు. ఇయ్యది మనుచరిత్రమును వ్రాయుటకై లిఖింపఁబడినది కాన నీ ప్రబంధమునందు వస్త్రైక్య ముండవలెను. అనవసరమైనది యుండుట అవసరమైనది లేకుండుట వస్తుదోషముగాకతప్పదు. మనుచరిత్రమును రచింతు నని చెప్పిన పెద్దనార్యుడు మచువుయొక్క చరిత్రము నంతగా వర్ణింపక యతిసంగ్రహముగా నీడ్చివై ని యామనువునాయనమ్మచ ర్యలకై మూఁడాశ్వాసములును నాతనిసవతితల్లియుదంతమునకై రెండాశ్వాసములును విరచించుట వస్తువు నవసరముగాఁ బొచుటయే యగును. పెద్దన వ్రాసినది “మనుసంభవ” మనినను బైదోషము పట్టితీరును. ఇట్టివ్రాతలు కొంత రసహీనతను బుట్టింపకపోవు. పెద్దనార్యుఁ డక్షడక్షడ నున్నకథలన్నింటినిఁ దెచ్చి యొకచోటఁ బెట్టి రస ముప్పతిల్లునట్లు చేసినాఁడని మనవేంకటశాస్త్రి గారు వ్రాసిరి. ఆతఁ డట్లుచేసియుండలేదు. మార్గంఁడేయపురాణోత్తప్రకారంబుగానే కథను నడుపుకొనిపోయినాఁడు. ఈతఁడు కొన్నిమార్పులు పెట్టఁగాని యవి రసభంగమునకుఁ గారణ మైనవి కాని రసజ్ఞుల్యమునకుఁ గారణము గాలేదు.

గ్రంథచార్యప్రశంస:—పెద్దనార్యునిమనుచరిత్రమునందు గ్రంథచార్యము గలదనియు నాతఁడు మారన వీరన శ్రీనాథుఁడు మున్నగువారిగ్రంథములనుండి చార్యమొనరించె ననియుఁ బెక్కురు విమర్శకులు వ్రాసిరి. పెద్దనార్యుఁడు గావించినది చార్యము గాదనియు నాతఁడు సర్వవిధముల సమర్థుఁ డనియు నేను నొక్కివక్లాణించి యుంటిని. అయినను మనుచరిత్రపై విమర్శనములను వ్రాసినవారిపేరుల నాయాతావులఁ బేరుకొందు మని వాగ్దానముఁజేసియున్న మనశ్రీవేంకటశాస్త్రిగారు గ్రంథచార్యఘట్టమును బరిశీలించునప్పుడైనఁ బెద్దన చార్య మొనరించె నని వ్రాసిన విమర్శకులపేర్లను దెల్పక యీఘట్టమునఁ గూడ నాపేరునకే ప్రముఖత నిచ్చి పెద్దనార్యుఁడు గ్రంథచార్యముచేసె నని నేను నిందించినట్లే లోకమునకు బోధపడునట్లు చేయ వివరీతప్రయత్నముఁ గావించిరి. పెద్దనార్యుఁడు చేసినది యనుకరణము గాని చార్యముగా దనియు నిట్టియనుకరణమును గాళిదాసాదులును గావించి రనియు నేను వ్రాయుచు నీక్రిందిసారాంశమును జేల్చితిని. “.....కాని యిదియును గ్రంథచార్యము

కాదు; కవిత్వపటుత్వవిషయములోఁ బెద్దనయందు లేమిలేదు. ఇఁక నేల యను కరించె నన వారివారియందలిశౌరవముచే నితరుల నీతఁ డనుకరించుచు వచ్చె ననుట యుచితము” మనశ్శ్రీవేంకటశాస్త్రిగారు తెల్పుగలిగినదియు నిదియే గదా! తామును స్వవిరచితశృంగారనైషధోపాఘాతములోఁ బెద్దన యితరకవుల ననుసరించె నని బింగిచి వ్రాసియే యుండిరికదా ! ఇట్టివారు నన్నేల నిందాపాత్రునిఁ గావింపఁ బ్రయత్నించిరో తెలియవచ్చుటలేదు. అయిన నీవిషయమై బ్రహ్మశ్రీ సోమంచి సూర్యనారాయణశర్మగారు పరిషత్పత్రిక 16 వ సం॥ సంఘిక 5, 6 లో విపులముగాఁ జర్చించియే యున్నారు. కాన నిట నేను మరలఁ జర్చించుట యనవసరము. ఒక్కవిషయమును మాత్రము తెలిపెదను. ఇతరు లెంచినగ్రంథచార్యమునుండి పెద్దనార్యునిఁ దప్పించుటకై మనశ్శ్రీవేంకటశాస్త్రిగారు గావించినప్రయత్నపద్ధతి బాగుగాఁ జదువరులకు బోధపడుటకై యఘుచుర్వణస్నానమును గూర్చి వీరు వ్రాసినదాని నించుక చర్చించి విడిచెదను.

అఘుమర్వణస్నానప్రశంస:—ఈవిషయమై శ్రీవేంకటశాస్త్రిగారు రిట్లు వ్రాసిరి. “అఘుమర్వణస్నాన మనుపద మొకటి పూర్వకవులు వాడియున్నారు. ఆ పదము నొకపద్యములోఁ జేర్చవలె నన్నచో సీసములోమాత్రమే యిముడును, అందు యతి చెడకుండ వ్రాయవలె నన్నచో నఘుమర్వణస్నాన పదమునకుఁ దోడుగా నాచరించు ననుపదముగూడ నుండకతీరదు. అట్లే వ్రాసినచో నదికే వల మనుకరణముగా నుండకతీరదు.

“త్యంబి కాచలకన్య కాంబుపూరంబున నఘుమర్వణస్నాన మాచరించి” కాశీ- “సచ్చాత్రుడగుచు నిచ్చలునేఁగి యయ్యేట నఘుమర్వణస్నాన మాచరించి” నును- మఱియు నఘుమర్వణస్నాన మనుసమాసమున మూఁడుపదము లున్నవి. ఆపదములలోఁ గొన్నింటిని మార్పుచేయవలసినచో “పాపమర్వణ-పాతకమర్వణ” యనికాని స్నానపదము తీసివైచి యభిషేకపదమును జేర్చి పాపమర్వణాభిషేక మని కాని వ్రాయవలయును. కాని, యిది మిక్కిలి విరసముగా నుండును.” ఈసమర్థనము బాగుగా లేదు. అఘుమర్వణస్నానపదము సీసమునందే కాక కందము గీతములు మున్నగువానిలోఁ గూడ నిముడును. అది గాక యీపదముతో నాచరించి యని కూడ వాడితీరవలసిన యవసరము లేదు. అది మున్నగుపదములను వాడినను యతిభంగాదులు గలుగవు. వీనినన్ని

టి నటు లుండనిండు. స్నాన మొనరించి యనక యఘమర్షణస్నాన మాచరించి" యని మనవెద్దనార్యుఁ డేల వ్రాయవలసివచ్చె. ఈయఘమర్షణపదమేల? ఈయఘమర్షణస్నానము వ్రాయశ్చిత్తస్నానములలోనిది గాని నిత్యస్నానములలోనిది కాదు కొందఱు పెద్దలు నిత్యస్నానానంతరమున నెందులకైన మంచి దని యఘమర్షణస్నానమును గూడ నాచరింతురుగాక. అంత మాత్రముచే నిత్యస్నానప్రశంసను విడిచి ప్రవరుఁడు నడికి బోయి యెప్పుడును నఘమర్షణస్నాన మాచరించెడివాఁ డని యఘమర్షణపదమునకుఁ, బ్రముఖతనిచ్చి తెల్పుటచేఁ దానొనరించినఘోరపాపములఁ బోఁగొట్టుకొనుటకై యాతఁ డాస్నాన మొనరించుచున్నాఁ డని తెల్పవలసివచ్చును. "హత్వాలోకాని మాం శ్రీహి త్రిః పతే దఘమర్షణమ్" అని యోగియాజ్ఞ వల్కుండును, "పాతకోపపాతకమహాపాతకా నామేకతమసన్నిపాతేఽఘమర్షణమేవ జపేత్" అని హరితుఁడును, "మాతరం భగినీం గత్వా మాతృస్వసారం స్తుపాం సఖీం సనాభ్యాం చాగమ్యాగమనం కృత్వా ఘమర్షణమస్తజ్జలే త్రిరావర్త్య ఏతస్మాత్పాతా త్పూతోభవతీతి, పరాగురుతల్పగమనంకృత్వా అఘమర్షణమస్తజ్జలేత్త్రిరావర్త్య ఏతస్మాత్పాతా త్పూతోభవతీతి చ" అని బృహత్సమవ్రను జెప్పిరి. ఈవిధముగా ఘోరపాతకములుచేసినవారలు తత్పాతకనివృత్తికఱు యఘమర్షణస్నాన మాచరింపవలె ననిబోధపడుచున్నది. ఈస్నానము మానసికదోషములనుగూడఁ బోఁగొట్టునది యనినను మొత్తముమీఁదఁ బ్రాయశ్చిత్తస్నానము గావునఁ బ్రత్యేకించి దీనినే తెలుపుట యంతగా నుచితము గాదు. ఇది దేమిస్వారస్యముండఁగలదు. కావున మనవెద్దనార్యుఁడు ప్రవరుఁడు నిచ్చులునేఁగి యయ్యేట నఘమర్షణస్నాన మాచరించినాఁ డనితెలుపుటయం దేస్వారస్యమును గాన్పించుటలేదు. ఇంక నీయనుకరణమునకు యతిప్రాసములు కారణమని వానిపై నేరమును మోప యత్నించుటయందును స్వారస్యము లేదు. అనుకరణము దోషమేకాదు. ఇంచుక దోష మనిన దానిని సమర్థించుటకై విపరీతప్రయత్నముఁ జేయుటలో స్వారస్య ముండనేరదు. విషయము మఱింత చెడును. మొత్తముమీఁద మనవేంకటశాస్త్రిగారివిమర్శనపద్ధతి ధార్థాళముగాఁ బోయిన దని తెల్పుట కవకాశము గాన్పించుటలేదు.

చాటు పద్యములు.

—: వడ్డాది సుబ్బారాయణగారు :—

శా. నానాప్రాణీసమూహముల్ మనఁగఁ గ్రిందన్ మీఁద, విశ్వంపుఁ బె
న్పానందు బగు సభవత్రవితతిన్ నక్షత్రపుష్పావళిన్
భానుస్వచ్ఛమయాఖిసత్ఫలములన్ బ్రస్ఫారదిక్పాఖిలన్
ధ్యానింతున్ నిను మూలకందము ముకుందా! భక్తచింతామణీ.

మ గళమాధుర్యము హస్తకాశలముతోఁ గంపంబునం జాతెఁ బే
రలఁగె దూఁగెఁపనావరేప నొడ లూఁగాడం గడంగెన్ నడన్
బాలయన్ గొం తెడగాఁ గనుల్ పరిచితుం బోల్పుంగలేకుండె వీ
నుల కింకం జరగాలి సోక దటు రెండుండెబ్బదయ్యె న్నమల్.

2

ఉ. సన్నసనూదిబెజ్జమునఁ జట్టన దారముగ్గుచ్చుప్రాయమున్
గన్నులకున్ సహాయముగ గాజుఁగనుల్ ఘటియించునీడు మున్
గొన్నసుగోచనంపు గవకుం బనియొనివయస్సుఁ జన్నఁ బైఁ
దిన్నగ డాయు నెయ్యి గుఱుతింపని నాలవసస్థ సిద్ధమా.

3

మ. ప్రభవశ్రావణసద్ధవంచమికి మత్ప్రాయంపువర్షంబు లో
యభవా! డెబ్బదిమూఁడు నిండె భవదీయావ్యాజదీవ్యద్వయన్
విభవాదల్ మఱి కొన్ని భక్తునకుఁ జూపింకన్ దలంపేని నా
ప్రభువా! నల్పు దృఢాగు నిల్పు నిజసేవన్ భక్తచింతామణీ.

4

క. పతియెడఁ గలకారవముం, బ్రతినిధిచోఁ జూపవలదె? ప్రతిదినసృష్టి
స్థితిలయకరుఁ డగుభాస్కరు, నతిభక్తిని నరులు వలయు నారాధింపన్.

5

క. అరవిందము వికసితమై, పరిమళమును నెరపు సరసిఁ బ్రత్యూషమునన్
బారసి ప్రబోధముఁ బరమేశ్వరుఁ బ్రార్థనసలుపు సెజ్జ భక్తునిమనమున్

6

ఉ. కమ్మలనీడ లెండ పొగకట్టలు రిత్తలు నేల నంతరా
శమ్మన నెత్తుసోరణములన్ రవిభానువు లేటవాల్గ గే
హమ్మ చొరన్ ఘటిల్లు నెడఁ బ్రాహ్లాదమునం దణుధూమవల్లిలా
స్యమ్మలరంగముల్ ముద మొసంగుఁ గనుంగవకుం దృతీయముల్.

7

క. జరిపి బహువాసరము లు, త్రరదిశను బ్రవాసమాత్మతనయునిఁ జూడం
బెరిమ నట మనసువాటిన, నరుగ సరగ దక్షిణాశ కర్ణుఁడు దిరిగెన్.

8

క. మెక్కిన దంతయు నీచేఁ, గ్రక్కింపక మాన దెండకాలమ! వచ్చెం
గ్రొక్కరు తాపకరునకుఁ, దక్కునె మహి వేచి కొనినద్రవ్య మొకింతెన్

- మ. అధికశ్రావణశుద్ధవస్తి, విభవాఖ్యబ్రాహ్మణా రేవగల్
విభువారంబున, సూర్యుఁ జంప్ర భములన్ వీక్షింపరాకుండఁగా
నిధినిక్షేపము లాదిగా బయలుగా నిశ్శబ్దసీలాభముల్
బుధు లట్టల్ దనివాఱ దాన మొసఁగెన్ భూచాతకాచాంతికిన్. 10
- క. అదరులు మెఱయుచుఁ జదలను, జెదరెడుతఱిఁ గరము దర్శనీయులులటులే
బ్రదికెడుదినముల జంతున, ముదయము లోమినుకుగునుకబూడిదకణముల్
చ. మిడుఁగు అటాచు దద్దటిలిమేవలువన్ దులుపం దొడంగితిన్
మిడుఁగుఱుఁబుర్వు వ్రాల సరణిన్ మరబాడిని రాత్రి నత్తఱి
“గడఁగెను వానరాలు చలిగాఁచుకొనన్ వనమందు సీతునం
బాడగని జ్యోతిరింగణసమూహ” మటన్ కథ వచ్చె జ్ఞప్తికిన్. 12
- క. హీనులసహవాసంబున, హాని లోనయ్యెదరు మహాజను లెందున్
గాననదృశవృక్షములు ద, వానలదగ్ధములు సొరువుటాకులకూర్చిన్. 13
- ఉ. సంగడమై సుబుద్ధి యనుజంబుక మొక్త వసంబులోనఁ జి
త్రాంగుఁ డటన్ మృగంబునకు నాపడఁ దెచ్చెను బ చతంత్రమం
దుంగలమిత్రలాభమునఁ దోచెడునీకథ మైత్రిచేయుప
ట్లం గడుజాగరూకత మెలంగవలె దలఁగంగ వంచకున్. 14
- ఆ. చేతఁ బ్రభుత యున్నఁ జెడ్డవాఁడొరులకు, హానిసేయుఁ జేతనై నకొలఁది
దూఁకఁ గలువ మ్రొగఁ దోకఁగొట్టను జేర, వెఱపుగొలుపఁ గాదె ద్వీపి
బలము? 15
- చ. కరములు ముందువెన్నలకుఁ గాఢులు క్రిందికి మోఁదికి జనన్
నరుగఱి దాఱుమా ర్లిపె కనంబుఁ గాలగతిం బ్రజాతతిన్
జరణము లొద్దవాఁడు తలచక్రిని బృష్టముప్రక్షవాఁడు ముం
దరదెసఁ గాననయ్యెడు విధాత్మని విట్టివె చిద్విలాసముల్. 16
- క. అపవిత్రులకుం బావను, లపాత్తు సరిపడదు విసములాగునఁ దోచున్
సుపరిమళాఙ్గాచితభో, జ్యవదార్థము లన్న, నిష్టమా యీగలకున్. 17
- ఉ. తేనియ యిచ్చసక్తై రల, తీయనిపండుల, యింక నిట్టివా
వాని రసంబునానఁ గడువాంఛను గూరుట మెచ్చుకోదగ్గున్
గావి మనంబు రోయు నినుఁ గాంచిన యప్పుడు “నానలేక కా
లూనె దమేధ్యవస్తువుల నోడక” యం చవలిత్ర! మక్షితా! 18
- శా. ఏయెయ్యంగక మక్ష మర్థ మభవుం డెందెందుకై యిచ్చె, నా
యైయంశంబు నెఱింగి, యన్ని సరిగా నందందుకై వాడువాఁ
డాయుశ్రీబలసౌఖ్యవృద్ధులకు మోహావాప్తికిం బాత్రహాఁ,
జేయన్ దుర్నినియోగమున్, సుఖదమున్ జెందించెడున్ దుఃఖముల్.

బాలవ్యాకరణము.

(2)

—? చంద్రాభట్ట రామమూర్తిగారు ?—

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదములో “ఆర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబు”
(సూత్రము ౨౩)

పెద్దలు వ్యవహరించినమాట గ్రామ్యం బయిన గ్రహింపఁదగు నని తాత్పర్యము. కఱకంఠఁడు, ప్రాణగొడ్డము, జీవగట్ట, కపిలకన్నులు, కపిల గడ్డము కపిలజడలు” అనియున్నది.

కఱకంఠఁడులోని కఱశబ్ద మార్చి కము; నలు పనియర్థము-కఱ-నల్లని, కంఠ-కంఠముగలవాఁడు. ఇది బహుప్రీహినాఁబడు. మిశ్రంబునఁ దత్పురుషమే గాని బహుప్రీహిద్వంద్వంబు లుండవు. కాన నార్చికశబ్ద బగుకఱశబ్దమునకును బ్రకృతిశబ్దం బగుకంఠశబ్దమునకును బహుప్రీహిసమాసంబు పొసఁగదు. ఇట్లు పొసఁగని మిశ్ర బహుప్రీహి ప్రయోగించె నని నన్నయభట్టునకుఁ గళంకము దెచ్చిపెట్టుట భావ్యముకాదు.

నపుంసక మైనగరశబ్దము విషార్థకముగా నిఘంటువునఁ గానవచ్చుచు న్నది. కాన గరకంఠఁ డనఁగా గరశకంఠఁ డనియే యర్థము. ఈగరకంఠశబ్ద మునే నన్నయ ప్రయోగించియుండును.

క. ఎఱుకని యెఱుంగక నిన్నున్

మఱకువ మార్చొన్నతప్పు మఱపుము నాకుం

గరకంఠా ట్టమియింపుము

నెఱి నెవ్వరి కెఱుంగఁదగునె నీచరితంబుల్.

అనునీపద్యమున నన్నయ గరకంఠశబ్దమునే యుపయోగించియుండును. లాక్షిణకు లెవ్వరో లఘులఘురేఫములకు మైత్రి కూడ దనువారు దీనిని కఱ కంఠశబ్దముగా మార్చి వాడుకలోనికిఁ దెచ్చియుందురు. బాలవ్యాకరణకర్త దానిని సరిగా విమర్శించుకొనకయో మఱియే కారణముచేతనో యారూపమునే గ్రహించి యనింద్యగ్రామ్య మని యుదాహరించినాఁడు. అట్లు వ్రాసి యుండుటకు హేతువు లేకపోలేదు. బాలవ్యాకరణప్రక్రిష్టపరిచ్ఛేదములో “యవలలు లఘులఘువుల మైత్రిం బొరయు రేఫంబులు పొరియవు” అనియున్నది. ఇందుచే

గురురేఫప్రాసముతో మొదలిడిన పైపద్యమున దీనిని దత్తుచు మైనగరకంత శబ్దముగా గ్రహించినయెడలం బ్రాసభంగ మగు నని తలంచి యందలి 'గ' కారమును సిద్ధసరళముగాఁ జైకొనక యాదేశసరళ మని తలంచి తనయభిమత ప్రకారిము కఱకఁతుఁ డని యుదాహరించినట్లు తోచుచున్నది.

మఱియు, కపిలకన్నులు మొదలగు నుదాహరణములందుఁ బొరపడినట్లు గాననయ్యెను.

బాలవ్యాకరణమున ననింద్యగ్రామ్యముగా నుదాహరింపఁబడినది. పైకపిలకన్నులు మొదలగుశబ్దములు ప్రయోగింపఁబడిన భారతపద్యము శబ్దరత్నాకరమునం దీక్రిందివిధముగాఁ దెల్పుఁబడినది.

అక్తర. అవసరజ్ఞుండయి వ్యాసుఁడే తెంచె నంత నత్తపసి

గవిలగడ్డంబును గవిలజడలును గవిలకన్నులును

దవినయన్నవనల్లనైన దీర్ఘపుదనువును జూచి

యువిద కన్నుంగవ మొగించి తెఱవకయుండె భయమున.

ఇక్కడ వకారప్రాసము గనుక కవిలగడ్డ మనియె చెప్పవలయును, అప్పుడు కవిలయనునది వైకృత మగుచున్నది.

అని శబ్దరత్నాకరమున వ్రాయఁబడియున్నది. దీనింబట్టి కపిలశబ్దతద్భవము కవిల యనియు నన్నయభట్టు వకారప్రాసమునఁ గవిలగడ్డ మని యుక్తముగానే ప్రయోగించె ననియుఁ దేలుచున్నది.

ఇఁక బ్రాణగొడ్డమున కన్ననో ప్రాణశబ్దమునకు వైకృతముగా పాసమని వ్యవహారమున్నది. కావున, సరియైనరూపము పానగొడ్డమేమో యని సందేహము గలుగుచున్నది. కాని యట్టిరూపము గ్రంథములఁ గానరాదు. అయినను ప్రాయసంయుక్తవర్ణము యతియందుఁగాని ప్రాసమందుఁ గాని కాన వచ్చునందాఁక నట్టిప్రయోగ మార్యమతము కా దేమో యనియుఁ గపిలకన్నులు మొదలగువానివలెనే వ్యాకరణమునఁ బ్రమాదమున నుదాహరింపఁబడిన దనియుఁ దోచుచున్నది.

ఆపక్షమున “పానగొడ్డ” మనునది ‘నగవాలు’ ‘కరవాడి’ మొదలగు వానివలెనే పాసము వృత్తియందు ములోపముగలది కావచ్చును.

భాషాభిమాను లీవిషయములను జచ్చింపుగాక.

చ. మణిగణభర్తనిర్మితరమాయతభూపతికేళిసద్దమే
ఘన మగునానివాస మని గర్వము నొందకుమా బిడాలమా !
పనిగొని యామహీశులకుఁ బట్టముఁగట్టెడువేశఁ బైపయిన్
మనుకలభంబె గాంచుఁగద మండనసంపద నింపుమీఱఁగఁ
కుక్త.

శ్లో. ఉచ్చిష్టపత్రనిచయే నిజజాతివస్త్రే
ర్యుద్ధం కురుష్వ కలహప్రియ సారమేయ !
పూజ్యం విలోక్య నరదేవగృహే కరీంద్రం
మా రోదనం కురు ఫలం నహి తేస్తి కించిత్. 3౮

చ. కడువడి నెగిలకులను గైకొన నాఁగొని తోడఁగూడి సా
పడునిజజాతివర్ణమును బైకొని పోయము సారమేయమా
తడయక రాజమందిరగతం బగుపూజ్యమదేభనాయకుం
జెనుమతిఁ జూచి రోదనముఁ జేసిన లాభములేదు లేశమున్.

శ్లో. ఆపద్ధకృత్రిమసటాజటిలాంసభిత్తిరారోపితో మృగపతేః పదవీం యదిశ్వా
మత్తేభకుంభతటపాటనలంపటస్య నాదంకఠివృత్తి కథం హాణాధిపస్య. 3౯

చ. అరయఁగఁ గుక్త కృత్రిమజటావళిచే జటిలాంసభిత్తియై
వరహరిమార్గమందు నిలుపంబడియున్ భయమొందఁగాని తా
వెఱవక మీఱి ధీరత గభీరమతి న్రచియింపఁ జాలునే
పరుషమదేభకుంభతటపాటనలంపటసింహనాదమున్.

లేడి - కురంగీపంచకము.

శ్లో. అయి కురంగి తపోవనవిభ్రమా త్త్రిముగతాసి కిరాతపురీ మిమామ్
ఇహ నపశ్యసి దారయ మారయ గ్రస పిబేతి శుకానపి జల్పతః. ౪౦

చ. పొలముల సంచరించుచుఁ దపోవనవిభ్రమ మొంది యయ్యయో
ఖలమతుతా కిరాతకులు గల్గినపల్లె కిటేల వచ్చితే
చిలుకలు గూడఁ జంపుఁడు, గ్రసించుఁడు, నెత్తురుద్రావు, డంచిటం
బలుకుచునుండుఁ దత్పురుషవాక్యములన్ వినవే కురంగికా!

శ్లో. రజ్జ్వా దిశః పరివృతా స్ఫులిలం విషాక్తం
ఖాతా మహీ హుతభుజా జ్వలితం వనాంతమ్
వ్యాధాః పథా న్యనుసరంతి గృహీతచాపా
స్తం శేష మాశ్రయతి డింభవతి కురంగీ.

చ. అతయురిత్రాళులన్ దిశల నన్నిటఁ బన్ని విషంబు సజ్జలం
బులుగల బావులం గలిపి భూమిని గోతులు ద్రవ్వి తద్వనా
వళుల దహించి చాపములు పట్టి చరించెడు వ్యాధు లుండు న
వ్వలనికె చేరె డింభములవారముతోడఁ గురంగి పొంగుచున్.

శ్లో. అగ్రే వ్యాధః కరధృతధనుః పార్శ్వయో ధ్వానిమాళాః

సృష్టి వహ్ని ర్దహతి విషిను ప్రేరితా స్సారమేయాః

ఏణీ గర్భా దలసగమనా డింభకై ర్నగ్నపాదా

లక్ష్మీనాథ త్వమసి శరణం కిం కరోమి క్వ యామి.

౪౨

సీ. అగ్ర భాగమున దురాత్ముడైన కిరాతకుఁడు వడిఁ జాప మెక్కిడి నసించె
నీవలావలకును బోవుదారుల కడ్డునెఱపఁగఁ దగువలల్ పరఁగుచుండె
నడుగిడుచో మీఁదఁబడఁజూచుచును సర్వదిక్కుల నలవేటకుక్త లొప్పె
వెనుక భాగమునందు విషినమెల్లడఁగాల్చిమించుదావముప్రజ్వలించుచుండఁ
బిల్లతెల్లను బదములఁ బెనఁగుచుండె, నేమిసేయుదు నేనిపు డెటకుఁ జొత్తు
హరిహరి యటంచు గర్భభారాలసగతి, నాడిచెడిలేడివల్లెను వ్యాధుతోడ.

శ్లో. ఆదాయ మాంస మఖిలం స్తనవర్జ మంగే

మాం ముంచ వాగురిక యామి కురు ప్రసాదమ్

అద్యాపి ఘాసకబళగ్రహణానభిజ్ఞాః

మస్తార్గపీక్షణవరా శ్చిశవో మదీయాః.

౪౩

చ. చనులనుమాత్రమన్ విడచి సర్వము నాదగుమేనిమాంసముం
గొని కరుణించి నన్నిడుము గొబ్బున నేగెద నోకిరాతకా !
కనులనుమూసి నేటికిని గ్రాసము మెక్తఁగఁజాలనట్టి మ
త్తనువునఁ బుట్టిపిల్ల లటుఁ దా మెదఁగోరెడు నాదురాకకున్.

శ్లో. మధ్యే జ్యోతిరతితా ధనుశ్చ రభసా ద్భగ్నం దవాగ్నే రయా

నిష్ఠాంతా భషకా స్సృతస్తనుగతా ద్ధాశ్చ పాశాస్తతః

శాంతో వహ్ని రకాలమేఘసలితై రేణీ కుటుంబావృతా

యాతా తత్తరుణాకృపార్ద్రామసో లక్ష్మీవతే రీదృశీ.

౪౪

సీ. అనవుడుఁ దొండరగొని వ్రేయు నల్లె పుటుక్కునఁ దెగి విల్లు ముక్తలయ్యె
దవవహ్ని వేడిమి తాఁకి కుక్తలు పొక్తి పర్వలతైన వలల్ భస్మమయ్యె

నలవహ్నియు నకాలజలదవృష్టి నణంగె నభయంబు మనమునందలరుచుండె
నట్టివేళను మది నలజడి వాయుగ సమ్మదమిడునట్టి సరణిబట్టె
బిల్లలనుగూడి యాతేడి మెల్లగాను, నిజనివాసమునకు నేగె నెమ్మదిగను
భూరితరసత్కృపారసపూర్ణుడైన, శ్రీహరికటాక్షమీలీల జెలంగుచుండు.
ఏచుఁగు.

శ్లో. కేళీం కురుష్వ పరిభుజ్ష్వ సరోరుహాణి గాహన్వ శైలతటనిర్దురకాననాని
గాఢామరక్తకరిణీకరలాలితాంగమాతంగ ముంచ మృగరాజరణాభిలాషమ్.

చ నిరతదృఢానురక్తకరిణీకరలాలితలాలితాంగివై
గిరులను వప్ర కేళిగొని కేసుము సారసముల్ భుజిపుమీ
సరసర్పురంబులన్ వనుల శైలతటంబుల నొందు మెన్నఁడున్
మురిసి మృగేంద్రుతో నెదిరి పోరఁగఁ గోరకుమా! మదేధమా!

శ్లో. స్థితి నో రే దధ్యాః త్నా మపి మదాధేక్షణ సఖే
గజశ్రేణీనాథ త్వ మిహ జటిలాయాం వనభువి
అసౌ కుంభిభ్రాంత్యా ఖరనఖరవిద్రావితమహా
గురుగ్రావగ్రామ స్వపీతి గిరిగర్భే హరిపతిః.

౪౬

ఉ. మానితవారణాధిపుడ న్మ్రాకు లనేకముగల్గి వెల్లునీ
కాననసీమలో త్నాము కాలిడమాను మదాంధుఁడా! యనుం
గా నగసంఘముం గరు లటంచును గోరులఁ జీరి భారము
బూని మృగేంద్ర మద్రిగుహఁ బొల్పుగ నిద్రవహించె నిత్తటిన్.

శ్లో. దానార్థినోమధుకరాయదికర్ణ తాలైర్దురీకృతాః కరివరేణమదాంధబుద్ధ్యా
తస్యైవగండయుగమండనహానిరేషాభృంగాపునర్వికచపద్మవనే చరంతి.

చ. గుడిఁగొని దానధారలకుఁ గూరిమిమీఱఁగఁ జేరుగండుడు
వైదలనుఁ గర్ణతాళముల మీటి చలింపఁగఁజేయుచున్నయా
మదకరి కెన్న గండయుగమండనహానియై గాక భృంగముల్
ముదమున నేగి తూఁగుచుఁబ్రపుల్లసరోజములం జరింపవే.
సింహము.

శ్లో. గర్వం స్వతో విదళయంతి కరేణుకానాం

గంధూషయంతి గజగండతటి మదాంధః

యద్గజితాని జరయా ముషిత స్సవవ

కంతీరవః పరిభవం సహతే మృగీభ్యః.

౪౭

చ. మొదటను దేనిగర్జితసమూహ ముదారకరేణుగర్భముల్
గదలఁ జేసె మత్తగజగండతటీమదబిందుబృందముల్
చెదరఁగఁ మీటె వార్ధకముచేఁ గలితం బగునామృతేంద్ర మీ
యదనున తేడిపిల్ల లపహాస్య మొనర్చుదశ నృజించెడిన్.

శ్లో. దిగంతే శ్రూయంతే మదమలినగండాః కరటిసః
కరిణ్యాః కారుణ్యాస్పద మసమశీలాః ఖలు మృగాః
ఇదాసిం లోకేస్త్వి న్మనుషమశిఖాంనాం పునరయం
సఖానాం పాండిత్యం ప్రకటయతు కష్టి స్తృగపతిః.

౪.

చ. మదమలినార్ద్రగండయుతమత్తకరీంద్రము లెల్లదిన్ములం
బదపడి జాగె దద్దశ లపారకృపారసపాత్ర తాతయున్
సదృశవిహీనముల్ హరిణశాబకముల్ మఱి యెందుఁ జూపునో!
సదసి సఖాంకురాళిగతసాహితీ నామృగరాజ మేదినిన్.

శ్లో. గమ్యతే యది మృగేంద్రమందరం లభ్యతే ద్విరదకుంభమాక్తికమ్
జంబుకాయలగతేన లభ్యతే వత్సపుచ్చ ఖురచర్తృఖండనమ్.

గిం

క. హరిగుహల కరుగ దొరుకును, గరివరదంతములు మాక్తికము లటుఁజనఁజే
కుఱునవి దూడలతోఁకలు, నరములు డెక్కులును దోళ్లు నక్తబారియలన్.

శ్లో. యేన శైశవపదే మదేభరా డ్గండసీమ్న సఖరై ర్విఖండితః
యావనోత్సవ మవాప్య కేసరీ కేఘ దర్శయతు సోద్య పౌరుషమ్

గిం

ఉ. చండసఖాంకురంబుల విశంకటవృత్తిని మత్తకుంభిరా
డ్రుడములందు దండిగను గండలు తిండికిఁ జేసె బాల్యమ
స్పండుగవేళఁ కేసరి విభాసురవిక్రమశౌర్యధైర్యవ
త్పండితభావ వింకె నిఁకఁ జారుష మెచ్చుటఁ జూపు వృద్ధతన్.

ఇట్లు - కోకిల.

శ్లో. తూష్ణింతిష్ఠ. చకోర! సంహర గిర స్త్వం కీర! పారావత!
త్వద్వాచో విరమంతు బన్ధిణ! భవశ్లోఠోపి విశ్రామ్యతు
ఏతన్నూతనచూతపల్లవదశగ్రాసోల్లసన్దంజల
వ్యాహరః కలకఠ ఏవ కింతి శ్రోత్రే సుధాశీకరాన్.

గిం

ఉ. కూరిమినూరకుండుమ చకోరమ! కీరమ! నోరుమూయుమా
కాఱులు మాను సాపురమ! కంఠము నెత్తకుమా మయూరమా !

కోరికదీర మామిడిచిగు ల్లిదె మెక్తుచు నిక్కి సొపుపెం
పారయఁ బల్లు కోకిల కలామృతబిందులు చిల్లెడిం జెవిన్.

కమసాలి.

శ్లో. హే హేయకార పరదుఃఖవిహారదత్

కిం మూఁ ప్రతాపయసి వారశతాని వచన్నా

ఆతాపితేన మమ యాతి గుణాతిరేకో

ధూయ స్తవైవ వదనే కిల భ స్తపాతః.

౧౩

ఉ. బెర సువర్ణకార యహహః పరదుఃఖవిహారచోరుడా!

వారక వహ్ని నేల బహువారము లిట్లు పసిండి నన్నుఁ జె

న్నార దహింపఁజేతు వటులైనను వన్నె వహింతు నీకె పో

సారెకుఁ గన్నులం బొగ పొసగుట మోమున భ స్తపాతమున్.

దూర్జనుఁడు.

శ్లో. ఖిల సృజనకార్పాసరక్షణైకహుతాశనః

పరదుఃఖాగ్నిశమనమారుతః కేవలవర్జ్యతామ్.

౧౪

గీ. పరమసజ్జనతూలసత్త్వాలనమునఁ, కేవలాగ్నియుఁ బరదుఃఖదావశాంతి

కలన మారుతుఁడైన యాఖిలజనుండు, వసుధ నెవ్వనిచే నుతిఁబడసి మచునా?

శ్లో. ఖిలః కరోతి చారాత్స్య మలం పతతి సాధుషు

రావణేన హృతా సీతా బంధనం తు మహోదధేః.

౧౫

క. ఖిలుఁ డొనరించును దుష్ప్రతి, చెలఁగుచు నది సాధుబాధ సేయును; సీత

బలిమిని దశవదనుఁడు గొన, నలరు మహోదధికి బంధమయ్యెఁ గడంకన్.

శ్లో. అహమేవ గురు స్ఫుదారుణానా మితి హాలాహల మాస్త తాత దృవ్యః

నను సంతి భవాదృశాని భూయో భువనేస్త్రిన్ వచనాని దుర్జనానామ్.

చ. ధరణితలంబునందు బహుదారుణసంతతిగొన నేనె బల్

గురుతరమైన దాన నని క్రొవ్వకుచూ విషమా కడంగి నీ

సరియగులీలతో నలరి సర్వజనప్రతికూలకారియై

దొరకొను ముజ్జగంబులను దుర్జనవాగ్ర్విజ మెంతో వింతగాన్.

శ్లో. నిష్ఠాతోపి చ వేదాంతే సాధుత్వం నైతి దుర్జనః

చిరం జలనిధౌ మగ్నో మైనాక ఇన మార్దవమ్.

౧౬

గీ. లలితవేదాంత విద్యచే నలరుచున్న, నాన్దవము గాంచిమించఁ దాదన్దనుండు
కడఁగి నిరతంబుజలధిమగ్నతనుగాంచి, పరఁగుమైనాక గిరిమార్దవమునుబోలె.

శ్లో. పరగుహ్యగుప్తివిపుణు గుణమయ మఖిలై స్సమాహితం నితరామ్
లలితాంబర మివ సజ్జన మాఖివ ఇవ దూషయంతి ఖిలాః. ౧౮

క. పరగుహ్యగోపనాంచిత, పరగుణమయనిఖిలమనుజ వాంఛితలసదృ
బరమును నెలుకలవలెనే, సరసుని దూషింతు రిల నసాధుజనంబుల్.

శ్లో. కృతమపి మహిమాపకారం పయ ఇవ పీత్వా నిరాతంకమ్
ప్రత్యుత హంతుం యత తే కాకోదరసోదరః ఖిలో జగతి. ౧౯

క. సరసకృతోపకృతిం దగఁ, ద్వరతో క్షీరములవలెనె త్రావియు నారా!
పరిమార్పదలఁచుఁ గాకో, దరసోదరుఁడేము ఖిలఁకు ధరణీస్థలిలోన్.

శ్లో. కస్తూరికాం తృణభుజామటపీచరాగాంవిన్యస్యనాభిషువధాయవృథాచకార
మూఢో విధి స్సకిల దున్దనలోలజిహ్వమూలేషు నిక్షిపతిచే త్సకలోపకారః

ఉ. కానలలోప వర్తిలుచు గడ్డివిమేయుమ్మగాళి బాండ్లులం
దాను విధించె మూఢవిధి తద్వధకై వృథాఁగఁగ గస్తూరి
న్తాచుగ నల్లదుర్జనులనాలుకమాలములందు నుంచినన్
లూనత నెల్లరీతులను లోకములో సకలోపకారమా.

మహాత్ములు.

శ్లో. తుంగాత్తనాం తుంగరసా స్సమర్థా మనోరథా స్సూరయుతుం ననీచాః
ధారాధరా ఏవ ధరాధరాణాం నిదాఘదాహప్రళమే న నద్యః. ౨౦

గీ. ఉన్నతులకోర్చై లొనగూర్చునున్నతరస, ధరఘనులుగాకసిచులుదగుదురొక్కొ
ధరను ధరణీధరనిదాఘతాపమణఁపఁ, దగును ధారాధరావళి తగవు నదులు.

గుణము.

శ్లో. గుణై రుత్తుంగతాం యాతి నతు సింహాసనాదినా
ప్రాసాదశిఖరస్థాపి కాకః కిం గరుడాయతే ౨౧

క. గుణగణమువలన గురుతను, గొను సింహాసనమునందుఁ గూర్చుండియుఁ గై
కొనఁ దున్నతి నలకాకము, ఘనసాధాగ్రమున కెక్కి గరుడుండగునే.

మేఘము.

శ్లో. చాతక స్త్రిచతురా స్పయఃకణాన్ యాచతే జలధరం పిపాసయా
సోపి పూరయతి విశ్వమంభసా హంత హంత మహతా ముదారతా. ౨౩

గీ. చాతకము మూడునాలుగుజలకణముల
నమితదాహముగొని వేడునంబుదాయి

నతఁడుఁ బూరించు జగముల సంబువృష్టి

నహనా దాతలయాదార్యఁ మట్టిదకద!

శ్లో. వితర వారిద వారి దవాతురే చిరముపోషితచాతకపోతకే

ప్రచలితేమగుతి క్షణమన్యథా క్వచ భవాన్ క్వచ వారి క్వచాతకః ౬౦
క. నిరతోపోషితదావా, తురచాతకపోతమునకుఁ దోయ మిడుము కం

ధర యిటుగామిని గాలివి, సరుతటిచాతకము నీపు జల మెచ టెచటో.

శ్లో. నిష్పద్ధం శిశిరేణ ధీవరగణై ర్నిర్మత్యః పూర్వకం

వ్యాధౌ ర్నిర్విహగం నిరంబు రవిణా నిర్నాశకం దంతిభిః

నిశ్శాలూర మకారి సూకరగణై ర్నామైకమాత్రం సరః

హేపాథోద పరోపకారక పయోదానేన తత్పూరయ!

౬౧

చ. సరసిజమీనముఖ్యకవిశంబరనాశకకందబృందముల్

వరహిమపాలిధీవరసవాగురసూర్యమజేభరాక్షిటుల్

వరుస హరింపఁగేవలము వారకఁ బేరువహించు నాసరో

వరుఁడు పరోపకార ఘన వారిదమా! జలమిచ్చి ప్రోవుమా!

శ్లో. ధారాధర ధరా వారిధారాభి రభిపూరితా

ఖగత్రోటిపుటద్రోణీ పూరిణే కిను తే శ్రమః.

౬౨

క. ధారాధర తావకజల, ధారలఁ బూరింతు వార! ధరను ఖగత్రో

టీరమృపుటద్రోణిని, వారకఁ బూరింప నేమి భారము చెపుమా.

శ్లో. దారాధర! వివేకాత్మ స్తుథావర్షసి వాఙ్మో

చిరాశ్రితం కణాత్మప్తం చాతకం కిం నలోకసే.

౬౩

క. జలమిటులు వృక్షముగ నల, జలధిం గురిసెను వివేకిజలధరుఁడ భవ

జ్వలకణమాత్రముఁ గోరుచు, గలకాలముఁగొలుచు చాతకముఁ గనవేలా.

శ్లో. జలధర జలభరనికరైః పరిహర పఠితాప ముత్థితం జగతః

నోచే దపసర దూరం హిమకరకరదర్శనం వితర!

౬౪

క. జలధర జలభరనికర, మృలజగముల నలము తాపమును మాపుము నీ

కిలనది బలువేనిచ్చట, దొలఁగుము హిమకరక రాశిఁ దొరఁజాపుమిఁకన్

శ్లో. గర్జ స్తంబు దదాతి తచ్చ కణికాయాపేణ యత్ర క్వచి

త్తాలాపేతతయా ప్రదానసమయే నైల్యం విధత్తే ముఖే

వశాత్తా త్పాండురతా ముపైతి లఘుతా మభ్యేతి భూయస్తరాం
వీరశ్రీప్రభురత్న శేఖరమణే దాతా కి యాన్వరిదః.

౩౯

ఉ. ఇచ్చెడువేళ మోమున వహించును నైల్యము గజ్జితోక్తి మై
నిచ్చినదైన నీర మది యెయ్యెడ నియ్యడు పెల్లనాచుఁ దా
నిచ్చిన వెన్నఁ జల్లుఁబడు నెంతయు వారిదుఁ డెంతదాత నిన్
మెచ్చగవచ్చు దాతలకు మేటిగ వేంకటజగ్గరాట్టిభూ.

శ్లో. అస్యేతే విహగా పయోద పురతో ధావతి తృష్ణాతురా
వాపీహవతటాకసాగరసరిత్తోయేషు బద్ధాదరాః

చిత్రం వశ్యయ ఏష చాతకశిశు శ్శుష్ణోష్ణకఠోపి స
న్నాన్యం వశ్యతి నోపసర్పతి సచ ప్రస్తాతి నోద్గాయతి.

౨౦

చ. ఇతరవిహంగసంఘము పయోధర నిక గణియుప కింపుగా
బ్రతితల, వాపి, కూడ, నద, వాద్ది, సరస్వతిలుంబు గ్రోలఁగా
నతులితలీలఁ బర్విడు తృషాతురతన్ గను మీపు చిత్రమా
సతతపిపాస నొందియును జాతకపోతక మన్యుఁ జేర, దే
స్తుతి యొనరింప దాశగొని చూడమ ధ్యానముసేయ దెయ్యెడన్.

శ్లో. నభసి నిరవలంబేనీదతా దీర్ఘకాలం త్వదభిమాఖనివిష్టోతానచంచూపుటేన
జలధర జలధారా దూరత స్తావదాస్తాం ధ్వనిరపిమధురస్తేనశ్రుతశ్చాతకేన.

ఉ. అంబరమందె నిల్చి భవదంబుకదంబము గోరుచున్ నిరా
లంబగతిన్ భవన్తుఖిలీలాసముఁ జూచుచు నోరు చాఁపఁగా
నంబుద చాతకంబునకు నంబుకణంబులు రాల్చుకుంటే పో
శంబవిహీనమా మధురశబ్దమునై ననుఁ బల్ల వయ్యయో.

శ్లో. నీహారాకరసారసాకరసరిత్తాసారసీరాశ్రయం

త్యక్త్వా తోయద చాతకేన మహతీ సేవా సమాసాదితా

తస్యై తత్ఫలితం సముక్షసి శిలాసంతాడనం మస్తకే

గాఢం గర్జసి వజ్ర ముజ్ఘసి తటిల్లేఖాభి రాతర్జసి.

౨౧

చ. సరససరోవరంబులను సారసరిత్తమలాకరంబులన్

నిరసనచేసి చాతకము నిన్నె భజించుట కెంచె వారిదా!

శిరమున వజ్రపాతమును జేసెను గర్జిత దామహాశిలో

త్తరమున మొత్తై దాచపలకాండముచే జడిపించె దెంతయున్

వరఫల మిట్లాసంగితివి భక్తవశంవదులే జడాశయల్.

(౪౯౦౦వక శేషము.)

3. కవిరాజకవితయందలి ప్రాశస్త్యాప్రాశస్త్యములు :

ఇతని కవితారచన వచనాతీతాదృశ్యాతావేశభాసురం బై, సహృదయ హృదయంగమం బై కన్పింప, ప్రాయశఃకముగా నర్థవిమలగు పాఠకులకుఁ దత్తద్విషయితార్థంబును దత్తత్ప్రభావకావ్యమట్ల యీ కావ్యము బోధించుచుండెడిని. అర్థసమన్వయ మరసి యుచితరీతిం జదివినఁ దత్తదర్థము సుబోధమై యుండుఁ గాని కొన్నిదృవ్యక్షిప్త బంధములవలె నీ కావ్యము నానాధకకోశాన్వేషణావసరమును దఱచుగాఁ గలిగింపదు. ఒకమాటు చదివిన రామాయణార్థంబును, వేఱొకమాటు చదివిన భారతార్థంబును గ్రహించునెడఁ బాఠకుల కావృత్తికల్పనంబున వ్యాపారగౌరవంబు గలిగినను నొక్క కావ్యమే యుభయార్థ ప్రతిపాదకం బగుటఁ బ్రయోక్తకు (మాత్రలాభము పుస్త్రీలాభతుల్యమని సంతసించు వైయాకరణులకు సమ్మతం బగు) సుచ్చారణలాఘవంబును దానం జనుత్తృప్తివిశేషంబును సహృదయైకజేద్యం బై యుండు. రాఘవసాంఘీయముం గూర్చి పండితమూర్ధన్యఁ డగు “మెక్ డానెల్” యిట్లు వ్రాసియున్నాడు. “A tour de force of this kind is doubtless unique in the literatures of the world.”

బహుశయములుగలిగిన ద్వ్యర్థికావ్యమునే యంతసౌలభ్యముతో విరచించి, తనవాచానుగోచరప్రజ్ఞావైభవమును జూపినకవిరా జీనియమరహిత కావ్యమును రచించినచో నెంతచేలోరంజకముగా నుండునో !

ఈవిషయముం గూర్చి పండిత “బెరిడేల్ కీత్” ఇట్లు వ్రాసియున్నాడు.

“It is fair to say that, considering the appalling nature of the task undertaken, the poet whose name is lost to the obloquy he merits, shows very considerable skill, and might have produced a meritorious work, had he devoted his efforts to a more legitimate end”

కవిరా జభినందనార్హుఁడు గాని యనుకరణార్హుఁడు గాఁడు. అంగ్లవిమర్శకాగ్రణి యగు ‘జాన్ సన్’ పండితుఁడు, అంగ్ల కవిశిఖామణియగు “మిల్ టన్” విషయమై వ్రాసినవాక్యము— ‘Milton is to be admired rather than imitated’— మనకవిరాజునకుఁ గూడ వర్తించును.

4. కవిరాజకవితకు నితరకవితకుఁ గలసామ్యవైషమ్యములు :

ఇష్టదేవతానమస్తారూపమంగళము :-

‘శ్లో. స్వాధిష్ఠానాంబుజరజః పుష్పాపిజ్జరమూర్తయే

ఇచ్ఛాధీనజగత్సృష్టికర్తృణే బ్రహ్మణే నమః

I-1

శుకస్తరణము—

‘శ్లో. పునాతు వః సరస్వత్యా విలాసశిశుకః శుకః

కరాంశుమయమాణిక్యకజ్జారాస్తరగోచరః

I-2

శ్రీమహావిష్ణుధ్యానము—

‘శ్లో. శ్రీలతాల్లిజితాద్గస్త్య విష్ణుకల్పద్రుచస్య వః

లవతారమహాశాఖాః పుష్పన్తు [ఫలన్తు] ఫలమీప్సితమ్

I-4

ఈశ్లోకములఁ జూచిన శ్రీభట్టపరాశరమహాకవిశ్లోకరత్నములు స్ఫురించుచున్నవి.

‘శ్లో. అనుకలతనుకాండాలింగనారంభశుంభ

ప్రేతిదిశభుజశాఖశ్రీసఖానోకహర్దిః

స్తననయనగుళుచ్ఛస్ఫారపుష్పద్విరేఖా

రచయతు మయి లక్ష్మీ కల్పవల్లీ కటాక్షాన్.

శ్రీగుణరత్నకోశము.

‘శ్లో. లక్ష్మీకల్పలతోత్పన్నస్తనస్తబకచంచలః

శ్రీరంగరాజభృంగో మే రమతాం మానసాంబుజే.’ (శ్రీరంగరాజస్తవము.)

ఈపైశ్లోకములు కవిరాజశ్లోకముతోఁ దుల్యముగ నున్నవి. తరువాతఁ గవిరాజు ప్రాచేతసవ్యాసులను, దత్తత్రులను నిట్లు నుతించియున్నాఁడు.

‘శ్లో. జగత్ప్రదీపయో ర్వంశౌ సూర్యాచన్ద్రమసో రపి

యయో యద్దీపితౌ వాగ్నిస్తౌ వందే కవిపుంగవౌ.

అనోయ విధాతా వాల్మీకి రాదికావ్యం కమణ్డలుః

రఘునాథకథాగజ్ఞౌ తయాపూతా జగత్ప్రియా.

ద్వైపాయనోఽపరోబ్రహ్మ తత్సృష్టి ర్భారతార్ణవః

సూక్తయో దివ్యరత్నాని త్రైలోక్యం తై రలంకృతమ్.

నిశ్శేణ్యో బ్రహ్మలోకస్య వాగ్దేవ్యాః కర్ణకుణ్డలే

ధర్మస్తుమమహామూలే వాల్మీకివ్యాసయోః కృతీ.

భారతాదిపురాణాని శ్రీరామచరితానిచ

త్రిసంస్థానపనాశ్శ్రీమ సర్వసాధారణోమఖః. —రా. పాం. I-7—11 శ్లో

పింగళిసూరనార్యుఁ డొనరించిన 'వాల్మీకివ్యాసస్తవ' మిట నప్రస్తుతము గా దని వ్రాయుచున్నాము.

“శా. లోకత్రాణరతిం దదాదిమమహీలోకప్రవేశోత్తభా
పాక్షోప్రప్రథమద్వితీయపదగుంజస్తంజమజీరగ
హ్లాకల్పమలరామభారతకథాసంగంబుల స్మించువా
ల్మీకివ్యాసులఁ గొల్పుదం దదుభయ స్తేషార్థసంసిద్ధికిఁ.

—రాఘవపాండవీయపీఠిక.

‘శ్లో. పురాణరామాయణభారతాది క్షీరాణిసంయోజితభక్తివత్సైః

పురాతనై ర్యాదుకుమే కమీద్రైః సాభారతీ కామదుఘా మమాస్తు’

—రా. పాం. I స 12 శ్లో

పైశ్చోకముం జదివిన నీక్రిందిశ్లోకరత్నములు స్మృతిపథమున లభించుచున్నవి.

‘శ్లో. య సర్వశైలాః పరికల్ప్య వత్స మేకా ణ్ణితే దోగ్ధరి దోహదత్తే

భాస్వన్తి రత్నాని మహాపథీశ్చ పృథూపదిస్తా దుదుహుర్ధరిత్రీమ్’

—కుమారసంభవము I స 2 శ్లో

‘శ్లో. సర్వోపనిషదో గావో దోగ్ధా గోపాలనందనః

పాథో వత్స స్సుధీ ర్భృక్తా దుగ్ధం గీతామృతం మహత్’

భగవద్గీతాధ్యానశ్లోకము.

పిమ్మటఁ గృతిపతియగు కాదంబవీరకామదేవప్రభుని వర్ణనము విస్తరింపఁబడినది.

‘శ్లో. అస్తి కాదంబసంతానసంతానకనవాంకురః

కామదేవః క్షమాదేవకామధేచు ర్జనేశ్వరః (I-13)

కామః పురాతనో యేన సూతనే నాభిభూయతే

భార్గవో రాఘవేణేవ రామోరామేణసంగతే. (I-14)

దత్తయః కీర్తయత్యైవ యదీయః కర్ణమార్గగాః

కాస్తాభ్యశ్చ కవిభ్యశ్చ కామదం యస్యదర్శనమ్. (I-15)

దధానోఽపి ధనుర్విద్యా వైశారద్యం కిరీటివత్

అజ్ఞనాపాజ్ఞభాణానాం యః స్వయం యాతి లక్ష్మతామ్. (I-16)

యద్యశోరాజహంసస్య బ్రహ్మాండం పంజరాయతే

గౌసక్షీరాయతే చాస్య పురస్తాత్ క్షీరసీరధిః (I-17)

యథా సర్వేషు దేవేషు కామదేవో జగత్ప్రియః

తథామనుష్యదేవేషు కామదేవో జగత్ప్రియః.

(I-22)

శ్లో. ఆదిత్యస్యాస్వవాయో జయతి రఘుపతే ర్జన్మనోజ్ఞౌ భితశ్రీ
స్తత్సామ్యం సోమవంశ శ్రయతి సురభితః పాణ్డవానాం యశోభిః
ధత్తే తత్సామ్యమద్య స్తరహరధరణీసంభవస్యాస్వవాయో
యస్యాలంకారభావం భజతి కృతధియాం కామదః కామదేవః

శ్లో. కేచి ద్రానేషువీరాః సమరభువి పురః కేచి దన్యేదయాయామ్
కణ్ణాద్యాః పార్థముఖ్యాః ఖచరపతిముఖాః పూర్వమాసన్యగేషు
తేషాంతేషాంచ తేషా మపి వహతి ధురం సాంప్రతం తావదస్యా
మేకః శ్రీకామనామా జలవిధిలహరీస్రగ్ధరాయాం ధరాయామ్.

శ్లో. వ్యఞ్చశ్చాంచీమనోజ్ఞాః సులలితమధురాః కుస్తలై రుల్లసన్త్యః
పుష్పన్త్యో హరశోభాం ధృతకరకటకాః కాన్తిమద్వేదిమధ్యాః
అజ్గశ్రీభగ్గభాజః పరిమిలదలకాః ప్రోల్లసన్తానురూపాః
సేవన్తే తం మనోజ్ఞా అనుదిన మబలాశ్రేణయః షోణయశ్చ.

శ్లో. కూర్మాకారం చరణయుగలం ధూతదిగ్ద నిశుక్లా
దన్దావూరూ భుజయుగమపి వ్యక్తనాగేన్ద్రశోభమ్
ప్రాయః పృథ్వీధరణవిషయే తత్పరుధాన్ పదాన్ధా
సేకీకృత్యత్రిభువనసృజా నిర్జితా యస్యమూర్తిః.

రామరాజభూషణః డీప్లోకము వంటిపద్యము నింతకంటఁ బ్రాథతరము
గ రచించినాఁడు.

చ. ఉరమున నేగుఁ గుండలి పయోధరధారల నాను నెప్పుడుకా
గిరులు గరులో రజోవిహృతికిం జను వెళ్లఁడు నేలకూర్తకే
ఖరుఁ డిదియేల బాలజన కల్పితసౌఖ్య మటంచు ధారుణీ
తరుణి సిరంగరాయవసుధావరు జేరె గుమారమస్తథున్."

శ్లో. కస్త్రీతా? కామదేవః సమరవిజయినాం కోఽగ్రణీ? కామదేవః
కస్త్రాగీ? కామదేవః సరసకవిగిరాం కింపదా? కామదేవః
కః సేవ్యః? కామదేవః శ్రితభరణవిధౌ కఃకృతీ? కామదేవః
ప్రశ్నానా మేకమేక ప్రతివచన ముహూ రామవ త్తా మదేవః

శ్లో. జిత్వా శత్రున్ స్వమభివేశతో ధామహర్ష్యాగ్రలగ్నా
భావోద్భేదా ద్దలితగతయో లోలమాలాయతాత్మ్యః

సావప్రేఖచ్ఛఫరకనకస్తంభశోభై ర్నిజాంః

సీమన్వినో విదధతి దృఢం యస్య మీనధ్వజత్వమ్.

I-29

శ్లో. విశిష్టగీతా దృతవంశదీప్తః సుతిప్రతిష్ఠాపురుషాన్ధనూతిః

సన్తార్గవిస్తారపతీసుజాతి ర్యంభారతీ శ్రీ రభజజేతేభిరామా.

వైశ్లోకస్వారస్యము వ్యాఖ్యయందు విపులముగాఁ జూపఁబడియున్నది;
వ్యాసకారవభీతి నిట నది యప్రదర్శితము.

శ్లో. ఛత్రచంద్రిమసి యస్యవిర్జలే లోకతాపమహర్ష ముద్యతే

కుక్షులీ భవతి వైరిభూభృతా మాతపక్షిశతపత్రసతతిః.

తరువాతః గామదేవునకు రామానుజభారతములమీఁదఁ గల యభి
మానము వర్ణింపఁబడుచున్నది.

శ్లో. ఔదార్యే రఘువాధధర్మసుతయో స్రోహోనరాణాం పునః

సాభ్రాత్రే పతిదేవతావ్రతవిధౌ పృథ్వీసుతాకృష్టయోః

శ్రీరామానుజభారతాన్ధవకృతే ప్వాఖ్యానరత్నేషుచ

త్రేయా స్సాప్రతి కామదేవనృపతిః కౌతూహలీవర్తతే.

— రాజ్యచింతకంటె సత్సూక్తిగోష్ఠీయంకలియాధిక్యముంజెప్పుచున్నాడు.

శ్లో. జ్ఞానం జృంభయతి శ్రియం విశదయ త్యానంద ముద్దీపయ

త్యాధత్రే మతిపాటవం వితనుతే వాచాం సమీచీనతామ్

ప్రత్యక్షీకురుతే పదార్థనివహం ఖ్యాతిం ప్రతిష్ఠాపయ

త్యస్యః కోనృపతే ర్వివోదవిభవః సత్సూక్తిగోష్ఠీరసాత్

(I-34)

గ్రాధరచనావిదానము సూచింపఁబడుచున్నది.

శ్లో. తస్యైవదాతైః కవిసూక్తిసూత్రైః సంస్కృతనానాగుణరత్నరాశేః

వివోదహేత్తోః కవిరాజసూరి ర్నిబన్ధనద్వన్ద్య మిదం విధత్రే.

(I-35)

దీనికి సాజాత్యము గలరత్నములు కవితారత్నాకరమున సమపలభ్యము
లగుచున్నవి.

శ్లో. అథవా కృతవాగ్ద్యారే వంశేఽస్తిస్సూర్యసూరిభిః

మనౌ వజ్రసము త్త్రీణ్ణే సూత్రస్యేవాస్తిమేగతిః.-”రఘువం.

శ్లో. తావనూనం సఫలోదయాస్యః ముక్తాః ప్రసన్నాః కవిసూక్తయశ్చ

గుణోపపత్త్యా కమనీయగుంఘాః కంఠే సతాం యాః పద మాపుష్పవన్తి.”

కృష్ణానందమహాకవి: సహృదయానందమహాకావ్యము.

సర్వథా తన కావ్యమున కుపాదేయత కలుగునని సూచించుచున్నాడు.

శ్లో. శ్రీరామాయణమాణిక్యం భారతస్వర్ణముద్రితమ్

న కస్య కురుతే లోకే విస్తయోల్లాసి మానసమ్.

I-36

గ్రంథరచనావిధానము సూచింపఁబడుచున్నది.

శ్లో. ప్రాయః ప్రకరణైకేన విశేషణవిశేష్యయోః

పరివృత్త్యా క్వచిత్తద్వ దుపమానోపమేయయోః

క్వచిత్పదైశ్చ నానార్థైః క్వచిద్వక్రోక్తిభంగిభిః

విధాన్యతే మయా కావ్యం శ్రీరామాయణభారతమ్

I-37-38

తారతమ్యచర్చిపయ క్తములుగ సూరనార్యుని గ్రంథపరిపాటియు

వివరింపఁబడుచున్నది.

“సీ ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాభిభాషాశ్లేష యొక్కాకచోట నొక్కాక్కచోట

నుచితశబ్దశ్లేష యొక్కాక్కచోట నర్థశ్లేష యొక్కాక్కతఱిని ముఖ్య

గాణవృత్తిశ్లేష ఘటన యొక్కాక్కతఱి నధాన్వయమువేతె యగుదు నునికి

శబ్దాన్వయవిభేదసంగతియొక్కాక్కతఱి నివియొక్కాక్క తఱిని రెండు

తే మూడు గూఁపటయునన సముజ్జ్వలముగ

నాకుఁ దోచినగతిఁ బెక్కుపోక లమర

రామభారతకథలు పర్యాయదృష్టిఁ

జూచుసుతుల కేర్పడ నాచరింతు.”

గ్రంథకర్తయొక్క ప్రాగల్భ్యము.

“శ్లో. శ్రీమద్రామాయణం గంగా భారతం సాగరో మహాన్

తత్సంయోజనకార్యజ్ఞః కవిరాజభగీరథః”

I-41

స్వకావ్య ప్రకాశోఽట్టనము.

శ్లో. రమ్యా రామాయణీ యైషా భారతీ సైవ భారతీ

అర్థనారీశ్వరమయీ మూర్తి రేక త్రశోభతామ్.

I-42

రాఘవ పాండవీయమునకు సుమేరుపర్వతమునకు గలసాధర్మ్యముం

జెప్పచున్నాడు.

శ్లో. ఏకత్ర చన్ద్రాతపసుందరస్య పాశ్చ్యేపరస్మిన్ స్ఫురదృష్టభాసః

అయం సుమేరో రనుయాతి లీలాం కథాద్వయాశ్చర్యపదం ప్రభుః. I-43

వైశ్లోకము చూఘునకు ఘంటామాఘుఁ డనుబిరుదముం దెచ్చిన మాఘములోని యాక్రిందిశ్లోకముం దల పించుచున్నది.

‘శ్లో. ఉదయతి వితతోర్ధ్వరత్తిరజ్ఞః పహిమకరే హిమధామ్ని యాతి చాస్తమ్
వహతి గిరి రయం విలంబిఘంటా ద్వయపరివారితవారణేంద్రలీలామ్’

పిమ్మట స్వకావ్యముయొక్క తీర్థస్వరూపముం జెప్పుచున్నాడు.

‘శ్లో. మనోజ్ఞరామాయణభారతాఖ్య భాగీరథీసాగరసంనిపాతే

సప్తః ప్రకుర్య న్నవగాహలీలామస్తి న్నఘచ్ఛేదిని కావ్యతీర్థే. I-44

కవులకుఁ బరిశ్రమాధిక్యమునఁ బ్రజాపతీసామ్యము గల దని చెప్పుచున్నాడు.

‘శ్లో. విస్తారితాగద్ధి పురీ వనాన్తాం సందర్శితేంద్వర్కదినర్తుశోభామ్

సృష్టిః కవిః సూక్తిమయీం వితస్వన్ ప్రజాపతేః కిం నసమానమల్లః”

శివరామాభ్యుదయ మనుద్వ్యర్థికావ్యమును నిర్మించిన పోడూరి పెద రామామాత్యుఁడు పింగళి సూరినార్యుని నవసప్త యని యిట్లు స్తుతించి యున్నాడు.

ఉ. శ్లిష్టకవిత్వవైఖరి విచిత్రత రాఘవచాండవీయ ము

తక్మప్రముగా రచించి జగజ్జేకనుతు ల్గని ధాత్రిలో నవ

సప్తయనంగఁ బద్మభవనన్నిభుఁ డైనమహాకవీశ్వరా

భీష్టతమప్రభావుఁ డగుపింగళి సూరికివీరుఁ గొల్పెదన్.

శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు కూడఁ దిక్కనసోమయాజి నిట్లుస్తుతించెను.

“ఉ. పంచమవేదమై పరఁగుభారతసంహిత నాంధ్రభాషఁ గా

వింఁచెఁ బదేనుపర్వములు విశ్వజగద్ధితబుద్ధి నెవ్వఁ డ

క్లాంచనగర్భతుల్యున కఖండితభక్తి నమృతరింతు ని

ర్వంచితతీర్థినై భవవిరాజికిఁ దిక్కనసోమయాజికిన్.”

భ్రాంతి, పురుషస్వభావమగుటఁ దనకావ్యగతదోషముల విద్వాంసులు పరిశోధింతురుగాక యని కవి స్వనైచ్యానుసంధానముఁ జేరికొనుచున్నాడు.

‘శ్లో. దోషాన్ధకారవ్యపసారణేన గుణాంబుజోన్మీలననిత్యదయః

సప్తః ప్రజన్తం మమ శోధయన్తు లోకం మయాఘా ఇవ చండరశ్మేః’

కవితానుధానిధిలోనివిట్టివియ్యెను, యెందునూ నీ సుధావిందుప్రలాస్వాదిం
పఁబడుఁగాక.

‘శ్లో. తం సన్తః శ్రోతుమర్హం నై సదసద్వ్యక్తిహేతవః

హేమ్నః సుంలత్యతే హ్యగ్నో విశుద్ధిః శ్యామికాపివా. రఘు- I-10

రుచిపతిమహోపాధ్యాయః—(మురారికృతా ‘సర్గురాఘవ’ వ్యాఖ్యాత)

‘శ్లో. దోషాకరం సమవధీర్య గుణా నశేషా

నాశుప్రకాశయతి సూర ఇ వాంశురాశీక

యస్తం ప్రతి ప్రవిహితోఽజ్ఞులి రేష నిత్య

మాలోకనా న్నమకృతే ర్దుద మాదధాతు.

అరసికనిరససపూర్వకముగా, సత్పురుషులే తన ప్రబంధమును బలింపనర్హు
లని చెప్పుచున్నాడు.

‘శ్లో. అనధ్వన్యాః కావ్యే వ్యలసగతయః శాస్త్రగమానే

వ్యనుఃఖిజ్ఞా వాచాం జరిణితు మూకాః పరగుణే

విదగ్ధానాం గోష్ఠీ వ్యకృతపరిచర్యా శ్చ ఖిలుమే

భవేయై స్తే కింవా కవిభణితికంఠాతినికమాః.

I-46

ఇట్టివి భట్టమురారిమహాకవిశ్లోకములు రెండుదాహరించెదము.

‘శ్లో. యే శబ్దశాస్త్రనిష్ఠాతాః యే శీలితసఘంటవః

తేషామే వాధికారోస్తి మురారికృతనాటకే”

చాలువు.

‘శ్లో. సమున్నీలత్సాక్షిస్తబకమకరందై శృంగణయో

రవిశ్రమ్యద్ధారాస్సతతముపచిన్నస్తు కవయః

నశబ్దబ్రహ్మఖ్యం పరిమళమనాఘ్రాయ సుధియః

కవీనాం గంభీరే వచసి గుణదోషా రచయతు— అనర్ఘరాఘవము.

అరసికనిరససపూర్వకముగా రసజ్ఞులఁ బ్రార్థించుచున్నాడు.

శ్లో. అసద్భి రారోపితదూషణాపి నసూక్తి రార్యై రవధీర్యతాం మే

పీతోఽన్యై తాం రాహుముఖేన చాస్త్రీం సకిం సుధాం నాకజషో జపస్తే.

శ్రీ. శ. 1600 కుఁ బూర్వము జీవించియున్న గుచిపతిమహోపాధ్యాయుఁ డిట్టిశ్లోకమే మిక్కిలి రసవంతముగా నిర్మించెను.

‘శ్లో. అసద్భి రధిరోవ్యతే యదపి దూషణం మత్కృతౌ

తథాపి సుమనీషిణాం భవతి కణ్ఠభూషోచితా

సిపీయ ఖలు నిర్దయం ప్రసభ ముక్త్యా తారాహుణా

సకి దివివదః పరాః పరిపిబన్తి చాన్ద్రీః కలాః”

అనన్త రాఘవవ్యాఖ్యానపీఠిక. 7 శ్లో.

ఈసందర్భమున స్లేష యమక చక్రవర్తి యగు వేంకటాద్వైతమహాకవి నిర్మితము లగునరసికనిరసనపూర్వకరసజ్జప్తాన్ధనోక్తు లొందు చెందు సూచించెదము.

i లక్ష్మీసహస్రము I స్తబకము 13 శ్లో.

‘శ్లో. విద్వద్భ్య స్వదమానయా యదనయా విశ్వాంబ నాధీయతే

స్తత్యా తే సుఖవజ్జచేతసి దృవత్ప్రాయే న దూయే తతః

గర్భవ్యో హి పురస్తరాదిశిరసా మాందోశయిశ్రీ చిరం

గీతి స్నా బధిరా న్ననన్దయతిచే శ్చి ఛిన్న మేతావతా.

ii ల. స 25 స్త. 12 శ్లో.

‘శ్లో. యే యా నాద్రియ శే కృతిః కతివయై రీర్వాగృహీతై ర్జనై

శ్చిత్రం నైవ వివశ్చితా మకలుషేదిత్యే విధత్తే పదమ్

విశ్వస్యాంబ మనో ధునోతి దయితా విశ్లేషిణాం యానృణాం

నోకి కోకిలకాకలీధవతి సంతోషాయ యోషాజుషామ్ ’

iii కరిగిరిచంపువు. I విలాసము. 10 శ్లో.

‘శ్లో. కీర్తిం ధత్తే కిల విదధతీ గీ రసా ధీరసౌఖ్యం

కిం సశ్చిన్నం సఫలతి యథా జాతచేత సుఖించేత్

దీప్తి ర్భానోః ప్రజనయతి యా దృష్టిపుష్టిం జనానాం

దుష్టే త్నా కిం యదితు నభవే త్తోషితో మూషికాణామ్.

పిమ్మటఁ గథ ప్రారంభింపఁబడినది. అంద్రరాఘవపాండవీయమునకంతె సంస్కృతరాఘవపాండవీయము చాల మనోహరముగ నున్న దని నిశ్చంకనీయముగఁ జెప్పనగును. కథాభాగమునందలి శ్లోకములఁ గొన్నింటి నుదాహరింతుము. ఈశ్లోకములు స్వయంవరసభాగతసీతాద్రాపదీవర్ణనములోనివి.

‘శ్లో. సా దగ్ధసిన్ధో రుదితేవ లక్ష్మీ ర్నావణ్య మస్యా నియతం సుధైవ
యదేత దాపీయ దృశాప్రపేదే మనుష్యలోకేఽప్యనిమేషభావః.’

II స. 40 శ్లో.

‘శ్లో. వక్త్రస్య తస్యాః ప్రసమీక్ష్య కోభాం తారావతి ర్గండల మాపభానోః
తథాపి నో సామ్య ముచైతి దీనస్తపు తపః ప్రాప పురాణమాశిమ్.’

II స. 13 శ్లో

యధిష్ఠిరదాశరథులు వనగమనాభిముఖు లగుఘట్టమునందలి కొన్ని
శ్లోకము లుదాహరితుము.

‘శ్లో. సరాజ్య మైంద్రేణ పదేన తుల్యం గురుప్రియార్థం తృణవ ద్విహాయ
అరణ్యవాసాయ కృతప్రతిజ్ఞః ప్రతస్థినా న్సావరజః సదారః’ iii స29

‘శ్లో. అపోఢరత్నాభరణం రథేన నిర్వాంత మేతం నగరాన్నిరీత్య
విమోక్తు మశ్రూణి చిరం జనానా మాసీన్నపర్యాప్త మివాక్షీయగ్మమ్.’

‘శ్లో. రాజేంద్ర వేషాపగమేపి నైనం సాభాగ్యలక్ష్మీః శ్లథయాం బభూవ
సురాసురైః స్వీకృతరత్నరాశి స్రథాపి రత్నాకరవీవ సిన్ధుః’

కవితారత్నాకరమున నిట్టిశ్లోకరత్నము మఱియొకటి సముపలబ్ధ మగు
చున్నది.

‘శ్లో. గృహ్లాన్తు సర్వే యదినా యథేచ్ఛా నాస్తి క్షతిః క్వాపి కవీశ్వరాణామ్
రత్నేషు లుప్తేషు బహువ్యమర్యై రద్యాపి రత్నాకర వీవ సిన్ధుః ?

చిల్లణకవి : ‘ఏకమాంకదేవచరితము’ I సర్గ.

మ. కవులారా ! గ్రహియింపుఁ డిష్టమగువాక్సారంబుఁ దోరంబుగఁ
భువిపై లోపము గల్గునే సుకవితాస్ఫూర్తి నిజజ్వలించినన్
దివిజుల్ రత్నము లెన్నితీసికొనిన న్నిరాకరం బిప్పుడున్
నవరత్నాకరనామధేయమున విన్నాణంబుగా నుండదే.

‘శ్లో. నిరస్తరత్నాభరణాపి గేహా ద్వినిగతా సా నిజయైవభాసా
విద్యోతయామాస నరేంద్రమార్గం తడిల్లతా మేఘవినిగతేన”.

III 34.

ఈశ్లోకము కవికులగురుసూక్తిం దలపించుచున్నది.

‘శ్లో. సరసిజ మనువిద్ధం శైవలేనాపి రమ్యం
మలినమపి హిమాంశో ర్లక్ష్మ్య లక్ష్మీం తనోతి
ఇయ మధికమనోజ్ఞా వల్కనేనాపి తస్మి
కిమివహి మధురాణాం మండనం నాకృతీనామ్.’

శాకు న్తలము. II అ.

5. సంస్కృతసారస్వతమునఁ గవిరాజుస్థానము: — ఇందు, స్థూలదృష్టిని గవిరాజు సారస్వతమున నేర్పానము నలంకరించునో నిరూపించెదము. జగద్గీత కీర్తు లగు, ప్రాచీతసవ్యాసశుకభాసకాళిదాసాదులు గీర్వాణసారస్వతతారా బ్రథమున దివ్యజ్యోతులవలె వెలుంగుచున్నారు. వీరు గీర్వాణకవితాపీఠమునఁ బ్రథమస్థానము నలంకరింతురు. ఇతియకాదు ; వీరు సార్వభౌమకవితాపీఠమునఁ గూడ నగ్రస్థానము నలంకరింప నర్హులు. ఇట్లనుటచే సార్వభౌమక కవిశిరోమణులగు Homer, Virgil, Shakespeare, Milton మొదలగువారిని మేము నిరసించితి మని యెంచకుండుగుగాక. వారియందును మా కతిమా త్ర గౌరము గల దని విన్నవించుచున్నాము. భవభూతి, శూద్రకుఁడు, సుబంధుఁడు, దండి, బాణుఁడు, హర్షుఁడు, భోజుఁడు, మురారి, జయదేవుఁడు, బిల్హణుఁడు, వేదాంతదేశికులు, శంకరాచార్యులు మొదలగు కవితాపీఠములు, కవితాపీఠమున ద్వితీయస్థానము నలంకరించుచున్నారు.

భారవి, మాఘుఁడు, 'కవిరాజు' ధనంజయుఁడు ('ద్విసంధాన'కారుఁడు) రాజశేఖరుఁడు, వేంకటాద్వై, పండితరాయలు, మొదలగు కవీంద్రులు గీర్వాణకవితాపీఠమునఁ దృతీయస్థానము నలంకరించుచున్నారు. నియమబాహుళ్యము లేనికావ్యమును రచించినచోఁ గవిరాజు కవితాపీఠమున ద్వితీయస్థానము నలంకరించెడిని. ఇందభిప్రాయభేద మున్నచో క్షంతవ్యులము.

గ్రంథస్వీకారము.

(1) ఆంధ్రీకృతప్రసన్నరాఘవనాటకము:—మహారాజశ్రీ శ్రీరాజా మంత్రిప్రెగ్గడ భుజంగరాయకవిగారిచే నాంధ్రీకరింపఁబడిన ప్రసన్నరాఘవనాటకమును సాకల్యముగాఁ జదివితమి. జయదేవమహాకవిచే గీర్వాణభాషయందు విరచింపఁబడిన ప్రసన్నరాఘవనాటకమున కిది పరివర్తనము. శ్రీభుజంగరాయకవిగారు జయదేవకృతయందుఁ గలరసభావాదుల నన్నింటిని దమయాంధ్రీకరణాదర్శమున స్ఫుటముగఁజూపఁగలిగిరి.

ప్రాయికముగఁ బరివర్తనములలోనికి మూలగ్రంథములఁ గలభావచమస్తోతుల సాకల్యముగాఁ గొనివచ్చుట దుర్లభము. కవు లాఱితేఱినవారైనంగాని యట్టపరివర్తనపాటవ మబ్బినేరదు. ఇదలికవిత్వమును మృదుమధురమై, శ్రీభుజంగరావుబహదరుగారి సహజకవితాప్రావీణ్యమును బ్రకటించుచున్నది.

(2) సళిని:—ఇది గంధర్వగ్రంథమాలలోని ప్రథమసారిక. శ్రీవేంకటకాళిదాసకవులచే రచియింపఁబడిన చిన్నపద్యకావ్యము. పి భాగములు— ఒక్కొక్కభాగములోఁ బ్రకృతివర్ణనముతోఁ జిన్న యింద్రవైకృత రచియింపఁబడినది పద్యములు చక్కఁగానున్నవి. ఒక్కచుచ్చపద్యము—

గీ. అంతమీలేనియద్వానమందు నేడు, పూచినది క్రొత్తగాఁ జెన్నిపువ్వొకండు మారుతకిశోర! సీమెతదూరమునకు, దానిగంధంబుఁగొనిపోవఁదలఁచినావొ.

చందాదారులకు దీని వెల రు 0.4-0 ఇతరులకు 0.8 0 గంధర్వగ్రంథమాల—విజయనగరము న్రాయవలయును.

(3) ఈక్రిందియెనిమిది శ్రీశారవాగ్రంథమాలనుండి వెలువడినవి - గ్రంథకర్త గరిమెల్ల సత్యనారాయణగారు.

౧. భక్తగీతములు— ప్రథమకుసుమము. విఘ్నేశ్వరస్తుతి. భరతమాతృస్థవము మొ॥ కీర్తనలు గలవు వెల రు 0.6-0 చందాదారులకు రు 0.4-0.

౨ బాలగీతములు—ద్వితీయకుసుమము. ఇందు దైవప్రార్థనము. విద్యార్థులుఁ ధులు, భారతదేశప్రార్థనము, భారతదేశసందర్శనము, నాదేశము, శాలిః ఆశయము. త్తమాపణప్రార్థన- యనుశీర్షికలక్రింద- పదములుగలవు. వెల 0.2-0.

3. మాణిక్యము—మూడవకుసుమము. ఇది నాలుగంకముల నాటకము. కథ సాసారికము. శ్రీకృష్ణనాథుని నాగేశ్వర రావుపంతులుగారి కంకితము

చేయఁబడినది. “ఇందలిభాషను గూర్చి యిచ్చుక చెప్పవలసియున్నది. రాజకీయముననేమి, సాంఘికముననేమి, ఆర్థికముననేమి, సాహిత్యముననేమి భారతజాతీయసనాతన ప్రవాహమునకు భంగము కలుగనీయకుండ యోగ్యమైనంత అధునాతనత్వమును జూపించి తత్తద్గ్రంథములను సజీవములును సాంప్రదాయసిద్ధములును పండితపామరజన ప్రశంసనీయులును...జేయవలయు నని యేనాయాశయము. ఈవిధానము నిదమిద్ధ మని నిర్వచించుట యేరికిని సుపూర్ణసాధ్యముకాదు.” అని చెప్పి యన్నివిధములను వ్రాసిరి. యతిప్రాసములుగల పద్యములు లేని పద్యములు గ్రాధికము, గ్రాన్థ్యమును బ్రయోగించినారు దీని వెల రు 1-0-0.

౪. నూతనజాతీయగీతములు—నాలుగవ కుసుము. వెల 0-12-0,

౫. ఖండకావ్యములు. (ఒకటవ భాగము) ఐదవకుసుము. వెల 0-12-0

౬. అఖండకావ్యములు—ఒకటవ భాగము—ఆఱవకుసుము. ఇందలి పద్యములును, యతిప్రాసములలో స్వేచ్ఛరు వహించినవి. వెల 0-12-0.

౭. అర్థత్రయస్వరస్వము — (ఒకటవ భాగము) ఏడవకుసుము. గార్వస్థ్యము. తిరువల్లవరు కుటసు. దానికి చరిమేళజగరు వ్యాఖ్యానమును, గలప్రు. వెల రు 1-4-0 కొన్ని విషయములు.

ఇంటిగుణములు పత్ని కెసగకుండినను నెటువంటిగుణముల ఫలంబేమి

ఇల్లాలుకుదురైన నెసగదెది లేక విలసిల్లగలదెద్ది లోకములో

ఉవిదకన్నను యోగ్యయతమేది సతీత్వబలసువిలసితయై యొప్పునేని

సురలసౌచక నిజేసుని మ్రొక్కి తేచుసతి కురియుమన్నను వాన కురియున్.

౮ క్రొత్తస్వరాజ్యం—పాటలు. ఎనిమిదవకుసుము. వెల 0-6-0.

శ్రీశారదాగ్రంథమాలకు ప్రియాంగ్రహారము (Via కళింగపట్టణము) గంజాంజిల్లా, వ్రాయవలయును.

(4) 22 స్తుతులు-స్వరావళి (సంగీతము) అఖిల భారతగాయకమహాసభ యందు, పండిత వింజమూరి వరాహానరసింహాచార్యులుగారిచే నొసఁగఁబడిన యుపన్యాసముఃస్తుతులు స్వరములు వీనింగూర్చి యనేకవిషయములు పూర్వశాస్త్రానినుసారముగ సంగ్రహించి యింగ్లీషుసంగీతపండితుల యభిప్రాయములతోఁ గూడఁ బహుపరిశ్రమపై సిద్ధముచేసి చెన్నపురమున సంగీతవిద్వాంసులమహాసభలోఁ జేసినయుపన్యాసము-విషయ మిదియని సంగీతరుచిగలవారెల్లరుఁ జది

వి గ్రహింపఁదగిన గ్రంథము వెల 0—8—0 కాకినాడలో నుపన్యాసకుల యొద్దనే దొరకును.

(5) ప్రథమ-కవితాసమితి గ్రంథావళి ౧. మ॥ శ్రీ॥ శ్రీనివాసరావుగారిచే రచియింపఁబడినది. ఇందుఁ బ్రకృతిగీతములు ప్రణయగీతము ప్రక్షిప్తగీతములను మూఁడుభాగములు గలవు. ప్రకృతిగీతములలో నెనిమిది ప్రణయగీతములలో నాలుగు ప్రక్షిప్తగీతములలో నాలుగును విషయములు గలవు. ఇందలిఖండ కావ్యములు హనోహరవర్ణనలతో నిండియున్నవి. వెల 0-8-0. మచ్చు-

అంతమేలేని యీవిరహాంబురాళి, ముంచుచున్నది తను వెల్లఁబొంగిపొరలి దీనిఁబూనికఁబూనిమధించితుదకుఁ, బడసెదననంతసుఖసుఖాస్వాదురసము అతిభయంకరవిరహాగాఢాంధకార, మలముకొ నెడినినాహృదయాంతరమున అయిన నరసెద నిట నీనహస్రకిరణ,మాలికాదివ్యదేదీప్యమానకాంతి. ఒక యనిర్వచనీయమహోన్నతమగు,హాయి యున్నదిగీతపద్యములయందు దరులొరసిపారు గాంగనిగ్ధాణికరణి,చెగుచెగున గీతి తురంగలించు.

కావలసినవారు “కవితాసమితి-విశాఖపట్టణము” అని వ్రాయవలెను.

(6) దేవీభాగవతము- సప్తమస్తోత్రము- శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరకవులు విరచించినది. కాత్యాయనీగ్రంథమాలలోని ప్రథమపుష్పము బ్ర॥ శ్రీ॥ తంగి రాల జగన్మాధశాస్త్రిగారిసంపాదకత్వమునఁ దఱుకునుండి వెలువడినది. ఈ స్తోత్రములో బ్రహ్మాద్యస్తోత్ర, సూర్యవంశవిస్తారము, సుకన్యాచ్యవనవివాహము, శశాదచరిత్ర, మాంధాతృచరిత్ర, సత్యవ్రతోపాఖ్యానము, హరిశ్చంద్రచరిత్ర, శతాక్షీచుహిమ, గౌరీజన్మము, భక్తియోగము మొదలైనవి ముఖ్యవిషయములు. విషయసూచిక మొదటఁ జేర్పఁబడిన నది పాఠకులకుఁ గొంత సాయపడి యుండును. కొన్నిమచ్చుపద్యములు.

చ. జనవర యాతఁ డిప్పనికి సన్నతినఁదఁడయేని నేన మ

త్తనయుఁ డటంచు సందియ మెదం గనకే మఖకర్తృపూర్ణైక

హనన మొనర్తు నిప్పశువు నప్పు డొసంగిన దానికన్న వే

తన ద్విగుణచ్ఛుగా నిడెద ద్రవ్యమ చేయు మఱొక్కత్వముల్.

చ. బ్రదుకుట యిష్టమెల్లరకుఁ బార్థివ నీవలె వీనికిన్ స్వకీ

యతనువునందుఁ బ్రీతి యగు టబ్బరమే సకలంబు నాత్మస

మృతముగఁ జూచుపూరుషుఁడు మేటి పురాభవనైరమేని నీ
కితనికి లేదు నిక్క మితఁ డేయపకార మొనర్చె నక్లటా.

ఉ. ఏనృపుదేశమందు వసియుచు జనుఁ డొసరించుఁబాప మ
ద్దానను షష్టభాగమును దన్నరనాథుఁడు వొందు నుత్తముం
డైన త్రిశంకుభూమిపతి కాశ్యపపుండ్రపుత్రుఁ జంపుని
వ్యాసికి ద్రవ్యమిచ్చి రవివంశమునం దపకీర్తిఁ గూర్చువే.
చందాదారుల కీగ్రంథము వెల రు 10-0 ఇతరులకు రు 1.4-0.

(7) మహాభారతచరిత్రము — బ్ర' శ్రీ॥ పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
గారిచే రచియింపఁబడినది.

ఇందు గ్రంథారంభసమర్థనము పిమ్మట— మహాభారతయుద్ధకాలము,
మహాభారతచరిత్రము, మహాభారతగాధావిశేషములు, శ్రీకృష్ణుఁడు, పూత
నారోగనిదానము, నాగులు, నాగలోకము, శ్రీకృష్ణుఁడు, ద్రావదీమానరక్ష
ణము, సాంఘికదురాచారములు, చంద్రవంశము, భీష్మద్రోణునిదురాదులు.
వ్యాసుఁడు, మొదలగు విషయములు మహాభారతమును బట్టి విమర్శపూర్వక
ముగాఁ గలవు. భారతకాలభరతఖండముయొక్క పటముగలదు. ఇందలి కొ
న్ని మొదటిభాగములను పాఠకులు పరిషత్పత్రికలోఁ జదివియున్నారు: దీని
వెల రు 1.4-0. కావలసినవారికి— పితాపురములో శాస్త్రులవారియొద్ద
దొరుకును.

పత్రికాస్వీకారము.

1. విద్యానంద—ఇది చెన్నపురి, పరశువాకము 13 సుబ్రహ్మణ్యమొదలి
వీధిలో సాధు వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారిచే బ్రకటింపఁబడుచున్న మాసపత్రిక.
శ్రీదిగంబర విద్యానంద అవధూతస్వాములు బి. ఏ. గారి ఛాయాపటము
ముఖపత్రమున నుండును. తఱచు శ్రీస్వాములవారి కవిత్యము వారిసామ
ర్థ్యాతిశయమును దెల్పుఁబడుచుండును. ఇతిరవిషయము లనేకములు నుండు
ను. చందా రు 3—0—0 వినోదార్థము— ఒకపత్రికలోని రెండుపద్యము
లిచటఁ జూపుచున్నాము.

శా. విద్యానందుఁ దలంతు భక్తిమయై వేదాంతదీక్షుడునై
విద్యాసాగరగెట్టు చేరుచు నిల్వ వేడ్తల్లు పుట్టంగగా
విద్యానందుని నామమొందె యశమున్ వేనోళ్ల కీర్తింపగా
విద్యాతాపసశక్తులొందె ఘనజన్ విశ్వంబు జెజేయన్.

శా. నీవేభక్తిశిరోమణీ గుణమణీ నీవే మనీషామణీ
నీవేసాధుశిఖామణీ నరులలో నీవేసుశీలాగ్రణీ
నీవే భాగవతప్రియండు భువిలో నీసాటినివేయగన్
ఏవ్యాళన్ కనకోరియందుతనకున్ యివ్యాళనే లోలుడై
శ్రీవత్సాకుని కండ్లజూపితివిగా చిన్నానిమాణిక్యమా.

2. సమదర్శిని— విభవసంత్సరాదిసంచిక (1928-29) సమదర్శిని కిది మొదటి ఉగాదిసంచిక- మత నాఁఘిక, రాజకీయ, సారస్వతాది నానావిషయకవ్యాసములు గలవు. సమదర్శిని సత్రికాధిపు లగూశ్రీయుత పింజల సుబ్రహ్మణ్యమునెట్టిగారు చక్రవర్తిరూపమున దీనిని బ్రకటించిరి. దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు, శా. వేమవరపు రామదాసుపంతులుగారు, శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు, డా. భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు, కట్టమంచి రామలింగాగారెడ్డిగారు, కావ్యవ్యాకరణతీర్థులు పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు, మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు, చల్లా శేషగిరిరావుగారు, నడికుడుటి వీరరాజుపంతులుగారు, కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు, పెండ్తాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు మొదలైన వలువురు ప్రసిద్ధపండితులును కవులును రచించిన వ్యాసము లిందుబ్రకటింపఁబడినవి. బహువర్ణ చిత్రములు నేకవర్ణపటములును శతాధికముగఁ బ్రకటింపఁబడినవి. దర్శనీయమైన రూపముతోను హృదయంగమములైన కొన్నివ్యాసములతో నలరారుచున్న యీసంచిక చందాదారులకు వెల 0—12—0 ఇతరులకు రు 1—0—0 చెన్నపురి సమదర్శిని కార్యాలయమున దొరకును.

3. రాజహంస :— ఇది యొక యానందభరిత సచిత్రమాసపత్రిక- శీలముజిల్లా హోసూరులో విద్యానిధి తారుపల్లి శివరామదాసుగారిచే బ్రకటింపఁబడుచున్నది. చందా సం॥ రు 3—0—0.

- చ. హరియః సమాత్ర మానసమునందు జనించి మరుం డనంగుఁ డౌ
కరణిని నీ వతీంద్రియతఁ గాంచితి వేని నిశేష మాకు సా
ఖ్యరమ ఘటిల్లదే యటులు గామి వియోగులభాగ్యహానియే
హరిహరి తప్పనాడితి ననంగుఁడునయ్య నతండు నేఁచఁడే. ౭౫
- చ. చలువలరాయ నీకు హరినన్నిధి పత్తిలుదాన నౌటచేఁ
జెలియల నైతిగా వరుసఁ జెప్పఁగ నైనను నన్నుఁ బ్రోవుమీ
చెలియలి నేఁచుఁ దోడనుచుఁ జెప్పఁగ విందువె యింత చెప్పఁగా
వలవదు తోడనే పాడమి వచ్చినచెల్లెలియిల్లు నిల్పి చే. ౭౬
- ఉ. తమ్ముల*మేల్ నిజోదయత దాసినయంతనె కూల్చి సుప్రభా
తమ్ములఁ బక్షపాతసుఖతమ్ముల సద్విజరాజచంద్రజా
తమ్ముల నెప్పుడుం బొగలఁ దద్దయుఁ జేయుచు నుండు నీకు నో
తమ్ములదాయ సద్దతియుఁ దద్విజరాజత గల్గె నెల్లఁకో. ౭౭
- గీ. రాణనైకొని నే ద్విజరాజ గనుచుఁ, జెప్పికొన నీకు మదిలోన సిగ్గుగాదె
విప్రయోగులపాలింటివేరువిత్ర, వది నిశాచర నీకెన్న †ననుచితంబు. ౭౮
- సీ. పదియాటుదినములు స్రాప్త మావెంటనే యజీగెడుసిరికి మి న్నందికొనుచు
ద్విజరాజసాంగత్యవృజనంబు నైకొంచు సరసులు బెగడెడుచాయఁ గనుచు
ద్విజవృత్తిహరియించువెరప్రలోమెలఁగుచుస్వప్రకాశోన్నతి చనమెలఁగుచుఁ
జెలఁగి మాన్యజ్ఞేత్రములనాక్రమించుచుమావంటియనదలమన్నిగొనుచుఁ
దెరలనికలంక మూనుచుఁ దిరిగితిరిగి, యడిగిపోయియధోగతిఁబడెనున్న
...ద్విజరాజవని...యెన్నుకొనెడు, కోశకారులు జగతిలోఁ గొఱతవడరె. ౭౯
- గీ. చంద్ర త్వద్వాచక(ంబగు)చంద్రపదము, పలుకు విపరీతలక్షణాకలిత మగుచు
భేదకారిత్య మిది వింతగాదు తెలియ, దర్శపదము విరుద్ధబోధకము గాదె. ౮౦
- క. కిరణశితరుక్తలంక, స్ఫురితానీ(ల)రుచులొడవఁ బూర్ణేందుఁడు సం
హరిణారిఁ బోలు నేనియ, విరహిమృగము వీనిఁ గనుచు విడుచు నసుపులనో. ౮౧
- క. కరము సుఖంబొనరు బుధ, స్ఫురణంబున జగతి నీకుఁ బొడమినబుధవి
స్ఫురణంబు జగదుపద్రవ, కరణం బని యెన్ననయ్యెగా భువిఁ జంద్రా! ౮౨
- క. సకలాలంకృతి వేగతి, నకట లలితచిత్రరూపకౌపమ్యంబుల్
వికలములు నీకు మఱి దీ, పకభావవిరోధములును బ్రకటం బగునే. ౮౩

*మేలునీజొదల-†ననుచితంబె. ‡స్ఫురితానీరుచు-మూ.

- ఉ. ఆతతపుష్కరస్థలి విహారముసేయు గజంబుచాన్త్రుఁడ
 ప్రీతి విసాంగులం గెడవ *విట్టు మదిం గనలూని సింహి కా
 జాతుఁడు మ్రింగి క్రక్ర మెయి చాలక వాకి దోస మేమి జై
 వాత్మకుఁగా సృజించు నలువం దులువంచు వచింపఁగాఁ దగున్. ౮౪
- గీ. విరహిచిసములఁ న్నంచుచు విహలపద్మి, †నీగణంబుఁ గలంచుచు నీరజారి
 మదగజేన్ద్రునిపాటియై మలయు మింటఁ, గరబహుత్వంబు వీనికిఁగలదు గాని.
- చ. ‡చట కగువ్విటిబల్లిఁ గొని సారము జాటఁగఁజేయు మారుఁ జి
 చ్చుటకను వెట్టచేఁ గడవి నూలి శశిం దలఁపై †సేలొకో
 నెఱవొరవింటి కోవధులు నిచ్చలు నేలుట వీనిఁ న్నంచినం
 దెఱలును భేదము ల్విషమదృష్టికి నిశ్చితబుద్ధి గల్గునే. ౮౫
- సీ. నింగికి ముట్టంగ నెఱి బాలమున్నీరు పొంగించ, మేనెల్లఁ బొక్కుఁజేయు,
 జలజాలవి దహించు, జన్మఁ డన్న(ను)విశేషార్థవాచ్యార్థంబు లనుపపన్న
 ములుగవహ్నిత్రయి చెలియనబ్బరమేమిశ్రేతవాక్తున నహఃకేతుముఖ్య
 భేదకముల నుపపాదించుసూర్యునిఁ జూద్రమఃపద మని చదువులేదె
 యరసి చూడొగ వహ్నికి నరిది వీని, వేడి యెట్లన్న నత్యంతఃపితయోగ
 బలముచే నుక్తకార్యంబు పరఁగుశుచికి, నట్టికార్యంబువీనిఁగన్నంతఃబాడము.
- గీ. జనన మందినదేశంబు మనఁగనీడు, వీని కాకీలితో నెట్లు భేద మెనయుఁ
 గలుమితాకృతి యగువీనిఁ గన్నకతనఁ, బాలనంఠికులం బెల్ల భంగపడియె.
- క. కాఁకదొరనిడ్డ తమ్ములఁ, గాఁకం దొరలంగఁ జేయు గామిడికానిం
 గా కెనయ నిట్లు దూఱుచుఁ, గాఁ కెనయం బువ్వరువ్వకట్టిఁడిగిదిట్టున్.

—? మన్మథోపాలంభనము. ?—

- శా. తల్లి ల్లించును నన్నగదై యనుచుం దర్శింప కల్లాచ్చి తా
 నల్లాయంజిగితమ్ము లంపగమిపా తొనట్లుగాఁ జేయనీ
 వల్లుల్ గన్గొనఁ గన్నతంఢ్రిమది దావజ్వాలలో డిందదే
 చెల్లంబో మముబొంట్ల నేచు టరుదే చింతింపఁ జేతోభవా. ౯౦
- చ. మారుఁడు మహాత్ముఁ డం చెఱుఁగ కాతని కె గ్గొనరించి కంటిమం
 ట రహిఁ దొఱంగి నీటయి యనంగ పిశాచమ వైతి కానిచో
 ధర నబలాలి సోకుదువొ తద్దయుఁ దాపము సంఘటింతువో
 పరఁగ ననుక్షణోన్మిషదపారవికారదశల్ రచింతువో. ౯౧

*జెట్టుచుదిం †నీగుణంబు ‡చెఱకనియుఁడఁదగును. †సేలకో స్త్రీజెట్టుకొ మూ.

సీ. చెల్లెలి*యిల్లెల్లఁ జెల్లుకుల్లఁగఁ జేసి కుముదంబులకుఁ బెంపు లమరఁ జేసి
సూర్యసంగతి నైనసాబగుమైఁ గలిమూని సురల్కై కళ లెల్లఁ జూటచేసి
పూర్వపక్షం బన్న బాదపుగా నిశ్చయ నితరపక్షం బన్న నింపు చెడుచుఁ
జాలని యొకకళ సర్వజ్ఞతలఁ దన్ని మేల్తఱనిని నని మిన్నముట్టి
ధరణిఁ జక్రద్విజాతులఁ దలఁకఁజేసి, శంక డిగి రాజ ననెకశంకితోడ
వఁకయేపొంకమనిపూచుమకుతోడఁ బొందుదగునయ్యనీకుముకుందతనయ

గీ. సాధనం బవికల మైన జగతి సాధ్య, సిద్ధిఁ గాంతురు గాచె ప్రబుద్ధు లెల్ల
నమాహ వికలము సాధనం బైనయల్లు, చేతుతెరు మార యువజయసిద్ధి నీకు.

ఉ. తామదిలోఁ గళం కుడిగి తఱ దలకెక్కఁగఁ జేసికోఁగనే
భీముని నీచుబల్బుగతుఁ బెద్దగ భూషణచేసి నీశరం
బేమఱి కూల్చినట్టి జడు నీతని నే మని చందమామ మా
మామని చెప్పకో హరికుమారక నీమది సిగ్గులే దొకో. ౯౦

చ. సమయము గాఁగనే విరియసాగెడుతూపులు నంటినంతనే
భ్రమపడి కూయునారి తఱిరాఁ దెగువిల్లు విరూపమైనతే
రు మఱి చిటున్తురన్న బెదరుం బడివాగెలు గల్గి దేహమే
యమరనియోధవై యకట యందితి వెట్లు జయంబు మన్నథా. ౯౧

గీ. బాణ మున్న త్త మై నీకుఁ బరఁగసాగె, మధువ్రతోఁ గూడ నీకు నున్నతృప్తి
గలుగఁగార్వఁబుచెమఁగానఁగానిపొందు, విడువనికనై చదగుమధుద్వేషితనయ.

సీ. తియ్యనిబోనంబుఁ దిని మన్నిపట్టులఁ జేరి నున్నుద్దులఁ గేరువాని
నొకమృదుసుమమాత్ర మొంట నంటిన యంతఁ జెల్లుభీతిల్లిమూర్చిల్లువానిఁ
బల్లవపద మీఁగి బలుకప్పు మైఁ బూని పంచమవృత్తి చేపట్టువాని
శరవర్షముల నుల్లి గిరిగహ్వరము దూటి హావడి తప్పుటఁ నలరువాని
శుష్పరంబున నెలకుబ్బిఁగూఁగవాని, వెన్నెలకెవాడి తెలి వెల్లవిడుచువానిఁ
గలసికొని మచ్చు వేధింప వలచితేని, మదన మనలే వరూపమయ్యెదపుగాని.

—♦ మందమారుతోపాలంభనము ♦—

క. అలివేణి యిల్లు నెవ్వగ, వలివేలుపునల్లుఁ దెగడి వారనికినుక
బలుకీలలీల సోకెడు, చలిగాలికా దూఱుఁ దూటి చనవినిరాల్చిన్. ౯౨

సీ. వాగులు మలలు నవ్వారిగా నెలకొని కనరాక మెల్లన చనుచు నెట్టి
సమయంబునైన వాసన మచ్చు వడిఁ జల్లిచలువలెక్కఁగఁజేసి సాధుమాన

వస్తువుల్లోను నల్వ పశ్యతో హరచోరుడని పాపమలలోయ నలయహీన
బలములఁ గాఁపుంచి పడ వైవఁగా వాని నటుచేసి తద్దనం బంత గొనుచు
మమ్ము వేధింప వచ్చితిమలయపవన, మనవిగాఁజెప్పెదను నాదుమాటవినుము
ధైర్యమనియెడునొకమహాధనముగలదు, వెన్నునకుదానిలాగెడు వెరపుగనుము
చ. పురహరమూర్తులందు నొకమూర్తివి బాలసమీర నీవుగా

హరునకు నెప్పు డక్షిగతుఁ డైనయనంగునిక్రింద నీఁగఁగాఁ

బరిణత మయ్యె నెట్లు మది భావము నీ కభిమానశూన్యమే

హరిహరి తప్పఁ బ్రీతి ననంగత నీవుఁ బిశాచ మాదువున్. ౧౦౦

గీ. బాలభావత జడుడవై వచ్చుకీమఁ, దెలిసికొనలేక ననుడాయఁదలఁచి పవన
వచ్చె దేటికి మోసంబు వచ్చు నీకు, ఫణిశయానునిసన్నిధిపట్టు మాకు.

క. కట్టా యేఁచెను చెలువులు, చెట్టలపాలయ్యె నేమి*చేరెడుఁ బుట్ట
పుట్టవ యాదోడులతో, నుట్టిపడితె యాకసంబునుండి సమీరా. ౧౦౧

ఉ. గండపుగొండ నండగొను కట్టిఁడి పాపవిమాగ్నికీలలం

జెందఁగఁ బోయె నీజడిమ శీతత గల్గినఁ గాఁక చేముదే

మందత నిట్టి ధీ యొడవె మానగుతైత్వము నీకుఁ గల్గెనా

యందలి దండశూకచయ మంది గ్రసింపఁగ నిందు వత్తువే ౧౦౩

గీ. విరహీజనముల ప్రాణమఁల్ వేగఁగొనఁగఁ, బవనసీకెల్లుదగు జగత్ప్రాణసంజ్ఞ
యశ్వకర్ణాదినయమున నది పొసంగు, నొండె వివరీతలక్షణ నొనరునొండె.

గీ. నిరతిశయమత్తనూష్ణిమ నీకు నెట్లు, లుష్ణిమ యడంగి శీతత యుద్భవిల్లు
నాతురతఁ గానిపనికి నీ వరుగుదెంచి, తహహ జడునకు విజ్ఞాన మబ్బుపెట్లు.

గీ. పాంథులకు నిన్నునుండియఁ బడనిపాటు, లెట్టు లన్ననుజంద్రశీ(తే)ధనమున
నతనువహ్ని సమింధనంబగుటయరును, మలయపవమానపయినీవుమలయకున్న.

క. మాయన్న శమనుఁ డనుపఁగ, మాయన్నా వచ్చినావె మ మ్మరయంగా
మాయన్నదూత వగుట, న్నాయన్నయుఁ బోతె నీవు మ మ్మలఁచెదవో.

చ విరహుల నేచుపాతకము వీటిఁడి వోవునె జాశ్చఖిజతా

భరమునఁ గుంచి బల్లలలపాలుగ నుంచి ప్రమంబు నించి రూ

పరిదిగ డించి యప్పు గవు లంట రచించి యహీనభీతి మే

దరము రచించి నిన్నుఁ బలుఁచ్రోచల బెట్టెడుఁగాక మారుతా. ౧౦౪

గీ. పాంథజనదాహ మొనరింపఁ బవన నీకుఁ, జెలుననలాభిధానంబు చెల్ల దనిల
 శబ్ద మచ్చట నిత్యసాన్ద్రఘటన, మహిజనంబుల కెల్లఁ బ్రామాదికంబు.
 చ. మలయనమీర, రీతి గన మంచిది శబ్దము నుచ్చు కైత్యముల్
 బలువులు సుప్రసాదత యపారము మాధురి హెచ్చు వాననల్
 గలుగు రసంబు పూర్ణ మచి కా వినుతించు ఘనాని యట్టిసి
 చెలువపురీతి నాచెవులచెంత (నితాంత) గోర మేలొక్కో. ౧౧౦

—) శుకకోకిలాద్యుపాలంభనము (—

క. కలకంఠి యిల్లు గ దపు, మల మెలఁగెడుగాఁజి బల్చి మానక శుకకో
 కిలబ్ధిణాని హంసల, కలకలముల కలికి పలికెఁ గటకటపమచు ౧౧౧
 గీ. శుకసుకవి నీకవిత్వంబు శోభ గాంధు, మధురతరవాక్యరచనల మదనమూర్ఛఁ
 డొఱపు మై నీనురూఁ చెక్కునోర్చి జెల్లు, విషను మున్న త్తమతనిగోవితతిగాదె
 గీ. యోగిజనులకు నానంద యోగ మొసఁగు, నతిజఘామోగులకు నెల్ల నరతిఁజేయు
 నీమమధురోక్తి యాయుక్తి నిజము సున్ను, శుకమృదూక్తులకై వడిశుకవతంస.
 చ. హరిపదజేశ మందుచు మహామధురంపు రుచల్ న్వజిహ్వాకి
 పరుదుగ నాని మాధవసమాశ్రయజైకనబద్ధబుద్ధి మే
 లిరవగునట్టిసీకుఁ దగునే శుకసత్త్వచు యెన్ని చూడమా
 హరిహరి యాఁడుఁ బేదలకు నాంతర మెల్లను నొవ్వఁ బల్లెఁగక. ౧౧౨
 చ. నలువ మొనరెచ్చి ఖాణము ఘనం బుశర్తగ యేతద్ధర్మముం
 దెలియక శబ్దపామ్యమునఁ దియ్యనిచ్చకైరఁ బెట్టసాగి ర
 ట్టుల నమున నిజోక్తులఁ గఠోరత మానునె నీకుఁ గీరమా
 తెలిసెఁగదా విధాత్మండు విధించినకార్యము రిత్తవోవునే. ౧౧౩
 క. శుక మానసీక చెవులకుఁ, సెక మాటి కొనర్ప నిది రసీకమాధురియే
 యిక మాచుము ముఖజితకిం, శుకమా చల మేల బాలశుకమారకమా
 చ. అనుసమయాపతద్విషధరాగతసన్తుదనర్తవానువ
 ర్తన లొనగూడియు నిష్పషధరగ్రసనోగ్రత మించి తోశిఖి
 డి నిను నుతింప మైఁ దలఁకు తీవిఁ గలాపము కేశపాశమై
 యెనయ యదూద్వహుండు ధరియించుట యెట్టులొక్కో మయూరమా. ౧౧౪
 శా. లేదావంత యనుఁగు నెవ్వగల జాలిం బొందఁగా నేరికి
 లే దావంతయుఁ జెంచె న్నడు మది నోలిం గూర్చి యయ్యోశిఖి

- నాదాతిన్నినుఁ బించమార్ప నిఁక నెన్నఁ గొంచె మా పాపముఁ
రా దావ్యాకృతి దా నిపాతితమయూరవ్యంసకంబే కదా. ౧౧౮
- సీ. చతురాననాకృతి సతతంబుఁ బూనుట గగనపథంబున గతులు గొనుట
శీరజులులయందు నెఱిఁ గూర్చి వడయుట మాధవుచెలువురా మదిఁ బొదలుట
ఘసకాలమున నప్రకాశతఁ బొందుట యురుధరాంతరసీమనుండి పడుట
కాలవృత్తులఁ గాంచి *కాంచముల్లా నుంట ఖగశబ్దవాచ్యత గలిగి మనుట
హంసీకునుననుఁగన్న హంసునకును, దారతవ్యంబుగలుగు నెతలఁచిచూడఁ
బోఁడిమిఘటించుమాతండ్రిపొందుడిగిన, యిదుఁతోఁబొందునీ కెందునిందితంబు
ఉ. పాలును సీమ నేర్పలుపఁ బాల్పకునట్టి(ది) గోపకన్యకా
పాలు నుదారకీర్తిరుచిపట్టిది యంచును నిన్ను నెన్నఁగాఁ
బా లునట్టి నాదుమయి భావజుతెఱపటియంపగుంపుపెం
బాలుగఁ జేసి కన్ను జడిపాలుగఁ జేసితిగా సితచ్ఛదా. ౧౨౦
- చ. మును దమయంతి నైవధుని ముచ్చట దీరఁగఁ గూర్చి కీర్తి చే
కొనియె మరాళచగ్గ్రుఁ డదిగోతె భవశ్చుల మెల్ల నిర్మలం
బన నలరారు నవ్వుహితునట్ల చరించుట నీకవశ్యమే
విను మటు గానఁ గృష్ణునకు వే చని తెల్పుచు నన్నుఁ గూర్పవే. ౧౨౧
- క. కవికి నైదర్శివలె నా, కవి కానైదర్శి యిష్టగతి మున్నలరెం
గవిరాజు నీకు నేనుం, బ్రవిమలమతి నిష్టరాల భావింపఁగదే. ౧౨౨
- గీ. తుల్యరుచిపక్షయుగమునఁదొలఁగువానిఁ, గమలములమేలునైఁపకకందువాని
మేను నకలంక మైనను మెఱయువానిఁ, సూడకుముహంస తదితరగుణరింస.
- చ. అనుపమమానఁబృథరసాగమపల్లవసేవనక్రియా
జనితము లైనమాధవవశంసదతాద్విజవర్యభావముం
గనినటువంటి నీ కకట గాలిమఁ గన్ తొగరెక్కి పంచమ
ధ్వని వచియించు టట్టిట్లు లుచితం బగునే పికమా తలంపఁగన్. ౧౨౪
- చ. అకట సవక్షపాతత నయంబును బూనితి వంచు నమ్మివం
బ్రకటవిపక్షపాతమున వర్తిలి నీ వవిపక్షపాతముం
వికమ ఘటించె డేమిటికిఁ బేర్చి మది గదియించి ప్రోవు న
న్నిఁక మఱి యొందు మాని వినుమీ కనుమీ పరపుష్టనామమున్. ౧౨౫

- గీ. మాటమంచితనము మహిలోఁ బ్రసిద్ధంబు, మాటమంచితనము మనకుఁ గలదు
చిగురు వొడిచి రసము తెగఁద్రావుదానికి, నీకుఁ బికమ యదియు జోకగాదు
చ. సరసులపొంత హంసగణసంగతి సేయుచుఁ బద్మగవ్వారాం
తరముల నుండుచుం దనువు దాళుటకై భువిలో నదర్శన
స్ఫురణగఁ బువ్వునీరు పలుచోటుల భిక్ష యొనర్చునీకు ని
వ్వరహులమీఁద నెట్లొదవె బెట్టుగఁ గ్రోధరసంబు భృంగమా. ౧౨౭
- ఉ. జీవనమాత్రనే తనివిఁ జెందుచు హంసకులంబు నాత్మగా
త్రావళిఁ జాలఁ దన్నుచు ననల్పమనోహరసుప్రసాదశో
భావృత మైన సారసచయంబులయాంతరసార *మెక్కు నీ
కేవిధి సీధుపాయికి నళి దయపుట్టెను నయ్యయోగిపై. ౧౨౮
- గీ. చాల సీధువుఁ గ్రోలుచు జడత నొంది, నీచతను గాంచితివిగాచె నీవు జగతి
నకట భృంగంబ సంబుద్ధి నాంధ్రశబ్ద, శాస్త్రకర్త మహత్త్వంబు నదివె నెట్లు.
- ప. ఈరీతి నానారీతిలకం బబ్బువైరి నవమతించియు నలరువిల్లు నధఃకరించియు
నలసపవను నవమానించియు నళుల నవహేళనించియు నంచల ననాదరిం
చియు నాటపులుఁగుల ననురోధించియు, ననవిందుల నపాకరించియు, నత
నుమాపుల నపురస్కరించియుఁ దద్దర్శనంబునం దత్సర్వనంబునఁ దదను
లూపాకర్ణనంబున వెతమేరమీఱిన యయోగపారావారంబున మునింగి మూ
ర్ఖినిన నుల్లంబునఁ దల్లడిల్లి నీలవేణీప్రముఖపల్లవాధరలు తెల్లవాలు తె
ప్పడొ + తెల్లంబుగా నీమెత్తలిదంస్తులకు మేమెల్ల (మెల్ల)న నరిగి విన్న
నించు తెప్పడో యని యనితరాయత్రచిత్రలై యస్తుత్తకాశినికి ను
త్తల మొక్కింత మెత్తంబడఁ దత్తదుపచారంబు లాచరించు చున్నయవస
ర. బున. ౧౩౦
- చ. సరసుల నేర్చి చక్రముల సంస్మృతిఁ గూల్చి జగంబు వెల్వెలం
బారయఁగఁ జేసి వారుణికిఁ బోయె నిశాచరచంద్రుఁ డింక నీ
వరయఁగరా నిదే సమయ మంచును సారెకు మిత్రుఁ బిల్చె నా
మొరసెను గాలవేను లటముందుగ నుత్తము మువ్విధంబుగఁ. ౧౩౧
- శా. డొకారంబు సవర్ణదీర్ఘయుగళియుక్తంబు గావింపుచుఁ
జోకఁ ప్రాస్వముఖిస్వరాంకములఁ దా సూత్రంబున న్నాటఁ గా

- *వ్యాకర్తాముని మద్యచస్పరణి నుత్వం బచ్చట న్నాన మం
చూకారాకృతి త్రిప్రకారముగ మ్రోయుం గాలవిద్వాంసచుల్. ౧౩౨
- ఉ మిత్రుడు రాతి †రిచ్చెఁ దనమేలిమిఁ గైకొని పొంగి తంప్రి యీ
గాత్రము లెల్ల నుల్లసిల గారవ మొప్పుగఁ బెంచె నింక న
మిత్రుడు గైకొను స్వసు(పు) ‡మేను లిఁకెట్టులు ప్రోదిగాంచు నం
చాత్రము దోఁపఁ చెల్వీ డిగి యాడుచు నుండెను దీపడింభముల్. ౧౩౩
- క. నిలిపినదిక్తునఁ గుటిలత, దలఁపక సన్నేహవ ర్జిత స్థైర్యగు మముక్
వెలయుండు ఖరకరుఁ డని, వెలవెలఁ బోయెను బ్రదీపవిసరం బెల్లఁ.
- చ. కువలయ మేర్ప నుగ్రకరగుంభన మై నినుఁ డేగుచెంచె న
త్రవణతలే దరిప్రజముఁ రాణయొసంగెడు యున్నదీయవై
భవములు చెల్ల వేగుఁ డని బఁధులఁ చెల్పుగ వేగ వచ్చె నా
దివిఁ గనువట్టె నూత్తురుచిఁ జేలుచు వేగురుఁజుక్త చొక్తమై. ౧౩౪
- క. అనుసృతకబ్బగుణం బై, కనికనముల వేగుఁజుక్త కడు నలరారె
గననగుచుగనమిఁగైకొను, చనువగు నయ్యర్థమునకు సతిమిత్రు బై. ౧౩౫
- మ. ఉరుపూర్వాగనుసంగతిం గొనుచు నెంతో రక్తియం బూనుచుం
గరము ల్పూచె మహాంబురాసు లలరఁ ఖండించె నుద్యత్తమో
భర మెంతే నపరాగమంబు గనుచు భావింపఁజేయుం దమో
భర మారా ద్విజరాజు చిత్రగతులం బాటిల్లి చూపట్టెడిఁ. ౧౩౬
- చ. అరులు దొలంగ సత్తువలయంబు చెలంగ సమస్తవర్ణచుల్
సిరులు మెలంగ బల్లమము చెన్ను దొలుంగఁగ రాజు రాణమై
గరము వసించి కాలగతిఁ గల్గుసిరు ల్విడనాడి పోవుచుఁ
జరమఘనాగమంబు గొని సారమహాంబుధిఁ గ్రుంక గ్రక్తుఁ. ౧౩౭

— సూర్యోదయవర్ణనము —

- క. పూర్వమహీధరశిఖరా, ఖర్వాసన మెక్త నినుడు కడురక్తి రా
సర్వదిశలఁ ద్విజోక్తులు, పర్వెఁ దదభ్యుదయవిభవవటుబీజము లై. ౧౩౮
- సీ. ఇనుడురా నుదయాద్రిఘనభద్రపీఠపైఁ బటచిన నునుగెంపుపట పసంగ
సమిత్రరథరత్న లై మెలంగెడు చిల్వపడగలరతనాలభాతి యనఁగ
నజరూప మైనట్టి యంబుజాపుని మేని పురతఃస్ఫురత్తాంతిపూర మనఁగ

٢٢

లురుయాగవహ్ని సంస్కరణైకధాన్యములై కైరవనిద్రానుసారిగీతు
లలినిరహిణీకసాంగత్యచతురచేటు, లుడుగణోత్పతకన్లేజప్రోత్తమములు
దిక్కులివతాప్రమాదనదీప్రవారు, లినకరచ్చనిమాలిక లింపుగాంబె. ౧౮౩
సీ. ముప్రొద్దుడుగదస్మిమోములొండెమసామిబారపోడుములూనుబలిమికాడు
చుక్కలచెలికాని జోడైన నెఱవాది తొవలమే లోర్వనిదుండగీడు
తమ్మితావులఁ దావి గ్రుచ్చుఱియ ననుంగు వేవేడిచాయల వింతలాడు
ముత్తొంటిచడవులు హత్తు మైఁ గలమేటి పగడచచ్చుగుతాలసాగసుజాణ
పగలు గావించుచును జుట్ట మగునొయారి, జగజంతవేల్పు
కుంటిగడపరి యొకబండికింటితేరు, గడప రిక్కలతెరువున నడవదొడఁగె.

క. భీకరతమోంబురాశిఁ, జోకటి పడియున్న జగము శుంభద్యేగో
ద్రేకత మిత్రుం డొగిఁ దన, వేకరముల నుద్ధరించె వేకనుపట్టఁ. ౧౮౪
క. ? తొలుదెసయును పేర్కొదలగు, కలపేయలపుట్టినిల్లు కరువలిజేజే
చెలికాని కప్పు లొసఁగెడు, బలుసిరులవెలుంగు బ వెలిఁగెఁ. ౧౮౫
గీ. అపుడుసప్తాశ్వుఁడఖిలశబ్దార్థములను, నవనవోన్మేషమెనయించినలుపుపటిచె
నబ్రమా యిది సర్వశబ్దార్థజాల, మహితకరమండలుం డైనమా (నృమతికి)
సీ. నానావిధార్థసంధాననివాసంబు సత్తాంతికరపదసంగతంబు
నకలంకసుందరం బతులప్రసాదంబు ననుపమాజోగుణాత్యద్భుతంబు
ననదృశానందనివ్యందఘోరేయంబు బహురసగ్రహణైకబంధురంబు
గువలయమోదసంకోచనప్రవణంబు బుధకవిసంయోగభూషితంబు
సంగరౌదార్య మఖిలభూషణ ముపాత్ర
విష్ణుపద మాచుఁ గవిచంద్రవిరచితంపుఁ
గావ్యమనఁ గోవిలానంబు గడు సరసుల
నలరఁజేయఁగ సూర్యమండలము దనఁ.

౧౯౦

క. అరు దైన లోకమిత్రత, కరము ప్రసిద్ధంబు గాఁగఁ గడునామోద
స్ఫురణ దయచేసి యరులఁ, సరసుల సరిగాఁగ నేలె జలజావుఁ డొగిఁ.
గీ. అఖిలపదదర్శనా , వ్యాకృతి యొనర్పఁ దాఁ బూని యఖిలసంజ్ఞ
లప్రతీకప్రకాశత నమరఁజేసి, మఱచెఁ గాఁబోలును భసంజ్ఞ వఱలఁజేయ.
ఉ. చాయల సారుహవారముపైఁ దమొరిపుం
బాయక జాఁచునంచు గిరివర్గముపైఁ బగవానియాండ్రఁ

ల్పాయల మాట నంచు సురజాలభంబువయి న్నరోషరూ

తూయతదృష్టు లుంచె నన నంబుజబంధుడు నించె న్నొంజగుల్. ౧౧౩

౧. తమము నిరాకరించి.....

౧౧౪

(ఇక్ష్వాకు గొన్ని పద్యములుతేవు)

— కాశ్మీరియవస్థఁ జెలి సూర్యనకుఁ జెల్పుట! —

సీ. అవధాన దేవ లోకారాధ్యనిజరూప వినఁగదే జగదేకవిమలదీప
యానింపవే భక్తజాలరక్షణదక్ష చిత్తగింపవె హతోచ్చితవిపక్ష
యాదరించవె సహస్రాంశుమాలాధుర్య మనవి చేపట్టవే మహితశౌర్య
మది నిల్పవే వేదవిదితసద్గుణగణ్య యభయ మీఁగదె మహాప్రభువరేణ్య
పలుకువినఁజూడఁగదవయ్యజలజమిత్ర, తలఁపులీడేర్పఁగదవయ్యకలుషజైత్ర
ప్రేమ నాయెడ నిల్పు ముద్దామధామ, చక్ర నిటు చూడవే గ్రహసార్వభౌమ.

సీ. సకలలోకానీకసంరక్షణ పరాకు తిమిరోరుగజమ్మగాధిప పరాకు
కమలప్రమోదసంఘటనధుర్య పరాకు హతభీనునిర్జరాహిత పరాకు
బ్రహ్మాదిమూర్తినంపద్భూధుర పరాకు వితతత్రయీరూపయుత పరాకు
భవ్యాంబరాంగణదివ్యదీప పరాకు నిరుపమగుణరత్ననిధి పరాకు
కలితకారుణ్యపూర్ణవీక్షణ పరాకు, నతమనోరథపూరణప్రత పరాకు
ధార్మికోత్తంససేవితోదయ పరాకు, తపన మార్తాండ సంవిదాత్మక పరాకు.

గీ. సామి నే జెప్పునదియేమి సకలకర్మ, సాక్షి నై నీవు సర్వశాస్త్రములయందు
సధికరూఢత మెలఁగెద వయిన నేను, నబలఁ గద నాదువచనంబు లాలకింపు.

క. కలకంఠి మీదుసన్నిధిఁ, గలగానము సేయ వినఁగఁ గడునలరుచు న
క్షలహాసి వచ్చి తెలివెన్, జలజాక్షునిమహిమ మీకుఁ జతురత మెఱయన్

క. తెలుపుచు నంతట నిలువక, జలజాక్షుఁడు నీదుబిడ్డసహచరుఁ డగుచున్
మెలఁగఁగలవాఁడు సుమ్మి, పలు కిది నిజమంచు నాఁడు పలికి చనఁగదా!

క. అది విన్నది మొదలుగ న, మృదిరేక్షణ హృదయవారి మాధవగజముం
బదిలముగ రాగశృంఖలఁ, గుదియఁగ బంధించె నధికగోప్యముగాఁగన్.

క. పనితకు నది కారణముగఁ, దనువున నంతంత కతనుధర్మము పర్వెన్
విను మనలకీల యాద్రోసి, ధనమున బలె సకలనుజనధర్మనిధానా! ౧౧౮

గీ. ప్రకృతి ననుసరించి పరఁగును జగతిలో, వికృతి యిద్ది వింత వెలఁదియందుఁ
బ్రకృతి నడఁచి వికృతి ప్రబలమై కనుపట్టె, నఖిలగుణసనాథ యజ్ఞనాథ.

- ఉ. ఇంతికిఁ బుట్టునివ్వికృతి యేమి యొకో యని కొన్నినాళ్లు లే
మెంతయు సంశయం బెద వహింపఁగ నుంటిమి రాఁగ రాఁగ నే
కాంతము మాని బైలులుకునట్టివచోరచనం దనూలతై
కాంతసతాంతతాదివికృతాకృతి సందియ మేగె మాకొగిన్. ౧౬౩
- గీ. అరయఁడనినిన్నుఁగోపించియతివస్త్రాతి, భట్టముభరించెనేమొతాఁబద్ధమిత్ర
తన్వవస్థలు నీవు ద్వాదశతఁ బూనఁ, ద్వాదశాతన్వవస్థలు తరుణిపూనె.
- ఉ. తల్లి న పోలుఁ గూఁతు రను ధాన్తికవాక్యము పొల్లువోయె నేఁ
దల్లినిఁబోలఁ జాయవలఁ దద్దయు శైత్యముఁ *జెందకుందునే
తెల్లముగాఁగఁ దండ్రియగుతీవ్రమయూఖునిఁ బోలి కాఁక మే
నెల్ల మునుంగ నుంటి నని యిందునిభానన వల్లు నుల్లుచున్. ౧౬౪
- సీ. తలిరాకుఁబోఁడియాటలమీఁదియనురక్తి వంధ్యానుతక్రీడవాసిఁ దెగడుఁ
గలికి పాటలమీఁది ఘనతరామోదంబు మృగత్పన్జికావారిసొగసుఁ బూను
నతివభూషణధారణాభిలాషస్ఫూర్తి శశవిషాణముతోడ సరసమాడు
నెలనాఁగసరసాన్నగిశనవాఁఘోదయం బుబరసుచుము నొయ్యారమెనయుఁ
బణఁతిచీనాంబరలతాంతభరణకాంక్ష, యడవవాక్యార్థశైలిరి నపహసించు
బాలికామణితనుధృతిలాలసంబు, నప్రణవవేదపాఠంబు ననుసరించు.
- గీ కాఁక యుడిగినపుడు కలదు సత్త్వగుణంబు, మీకుఁ గాన నింతిమిమ్ముమించుఁ
గాఁక మేన మిగులఁ గడుసత్త్వగుణముల, నెనిమిదింటిఁ బూను నెపుడువింటె.
- క. ఇంతి యయోగమహాగద, శాంతికి నస్తన్త్రతోపచారములు దివా
కాంత చ్యుతమయ్యె నచ్యుత, కాంతోపసృతిన్ ఘటించి కరుణింపఁగదే.
- ఉ. మన్నోకనాఁడు నీతనుజమోహము దెల్పఁగ వచ్చి సందడిం
గన్నకలంబునం దెలుపఁ గార్యము గా దని పోయి తప్పు డీ
యెన్నువ నయ్యయోగరుజ యింతకుఁ దెచ్చు తెఱుంగనైతి నా
విన్నప మాంకింపు మింక వేదన కోర్వదు కూఁతుఁ బ్రోవవే. ౧౬౫
- ఉ. ఈగతి నీలవేణి తనయింపులకూఁతు నయోగయాతనా
యోగము విన్నవించఁగ ననూనకృపాకలితాశ్రవాఃపృష
ద్యోగము గాఁగ దీప్రపుమయూఖసహస్రము చిట్టిటన్వనా
భోగముగా నొకింత వడిఁ బొందిక దప్పక తత్త్వణంబునన్. ౧౬౬

గీ. ఛాయమాయంగదనమేనిచాయవోలె, జాయసరుదేరదరుజాతచాయదొల్లి
వేయుచాయలమనసుతో వేగ నడువఁ, జాయపెన్నిటిరచ్చెఁ దత్పదనమునకు.

ఉ. వచ్చి యసంస్మృతాంగి యుని వాసుచు జీవితనైరపేక్ష్యమే
హెచ్చు చనుక్తవాచ్య యుని యీహితయోగము ధర్మి కాంతితే
మచ్చుపడంగ న్నగతి నందవివక్షము గాంచి వైపయి
విచ్చక క్రమ్ము కష్టత నవేత్పకృతి హనియించు వైదర్భి. ౧౧౨

సీ. శుక్తికానిగతముక్తాఫలంబులకరణిఁ గన్నల బాష్పకణము లొలుక
రాహునిర్నుక్తపూర్ణనిశాకరునిమాఘ్ని ముద్దులనెచ్చోము మురువువదల
వనవహ్నిశిఖలచే బలెవేడివిఙ్ఘాన్నుగాడ్చుల దిశలెల్లఁ గాంతివిడువఁ
దాపాబ్ధిశైవాలరూప మై కనుజడి జడకట్టి పెన్నెఱుల్ చాయ దఱుగఁ
గాఁకచేజ్జాన్మైపూతగంధము నకుఁ, దోడుపడియశ్రువారులుదోఁగిమిగులఁ
బంకమగుచాన్పునెలవునఁబడుచులేచు, మస్సురుసురంచు*వలవంతనున్నదాని.

చ. తనుభవఁ గాంచి మేను మది తద్దయుజ్జలన వేకరంబులం
దనువు మనంబుతో మిగులఁ దాపము చెందఁగఁ గాఁగిలించి చ
క్రనితొడమీఁద నిల్చి జడకట్టిన పెన్నెఱి చిక్కుదీర్చఁగా
నొన రొకయిఁతలేక యవి యొక్కెడఁ జేర్చి ముడి న్రచింపుచున్. ౧౧౪

గీ. చెక్కునొక్కుచుముద్దాడిశిరముస్థానవిషయముగఁ జేసి నెమ్మేచు వేకరములు
వెక్తసపుటొమ్మచునసుతోఁజిక్త పడఁగఁ, బలికెమధురంబుగాలోకబాంధవుండు.

క. తల్లి వరనారీమ, తల్లి సితల్లి మనము తల్లడపక నా
యుల్లము జల్లన నీకీ, పల్లట మేలమ్మ మేలుబంగరుబొమ్మా. ౧౧౫

గీ. పడఁతిమత్సూర్యపటుతపఃఫలము వగుచు, ఖ్యాతి మీఱుగఁదనుజాతవైతివీవు
నీకతంబునఁ గద నాకు నిఖిలలోక, వల్లభుం డైన శ్రీకృష్ణుఁ డెల్లఁ డమరు.

క. అస్తంగతిరహితాధిక, శస్తాభ్యుదయంబు నాకు సమకూరు †నికన్
నిస్తులనుగుణాంగన యరి, హస్తుఁడు లోకైకకర్త యల్లు డగుటన్. ౧౧౬

ఉ. శీలగుణాభిరూప్యసవిశేష్యకళాచతురత్వవైఖరీ
శాలిత గల్లు నీకు హరిసంగతి గల్ల సమాఖ్య భూషణం
బేల మెలంగకుండు సుజనేరితవాక్తుల నాకుఁ గల్గదే
మేలసమాఖ్య వోవఁగ నమేలసమాఖ్య వరింప రాఁ గనన్. ౧౧౭

* బలువంత † జిల్లగ. ‡ వినుక నిస్తులనుగుణాంగననది-మా. నినుక... నుగుణాంగనియరి.
హస్తు-అనియుఁ బఠింపవచ్చును.

క. ఆనాయకమణి వజ్రో, ధీనముగాఁ జేయఁదివిరితివి నేను దధా

*నూనాకల్ప మొనరుతుఁ, మానిని యిక్ష్వార్య మమరు మది సంశయమా.

క. అమ్మా పురుషమణిఁ బలు, తొమ్మన నిలువఁగ నీకు రుచి గల్గినఁ జొ

క్క మ్మది కుదురఁగ నొకసూ, త్ర మ్మతిసూక్ష్మమ్ము గలదు దానిం గొనుమా.

చ. అది యెయ్యెది యంటేని.

౧౮౨

చ. దనుజవిభేది లోఁగొనఁగ దానతపోముఖయోగముఖ్యసా

ధనములు పెక్కు గల్లు నని తద్దయు వేదము పల్లు వానిలోఁ

బనుపడుసాధనంబు దృఢభక్తియ దానిన పూని నీవు న

వ్వనజదళాక్షు ధ్యానమున వశ్య నవశ్యముఁ జేయఁగాఁ దగుఁ. ౧౮౩

పి. అనుపమానేచనకాంగకంబులవానిఁ దరుణాభ్రసన్నిభతనువువాని

శ్రీనత్సకౌస్తుభశ్రీవిలాసమువాని బాహుచతుష్టయపటిమవానిఁ

దమ్మియింటి నెలంత దనరువత్సమువానిఁ బంచాయథోదీగ బలమువాని

మేలిమిబుగారుమెఱపుచేలమువాని భవ్యకేహసితల్పంబువాని

దివ్యనవరత్నకీలతదీప్యదగ్ధ, హారకుండలమకుటకేయూరముఖ్య

భూషణోదారరోచులఁ బాలుచువాని, వెన్నుని భజించిసుఖయింపు కన్నతల్లి

గీ. ఇంతి కతిపయదినముల కీసమాధి, నీసమాధిని హరియించు నిజముగాఁగ

మెచ్చి యాభేటమిషమున వచ్చి నిన్ను, నలకపటయాదవుం డైనహరివరించు.

శా. సారోదారవనీనివాస మఖిలస్వర్భామినీనారసం

చారస్సీతము సంవసజ్జనమనశ్చాంచల్వమాలిన్యసం

హారైకప్రవణులు యామునతటం బచ్చోట నున్నిర్మిత

స్ఫారాగారమునందు నెచ్చెలులతో స్వామి స్ఫుజింపందగుఁ. ౧౮౪

గీ. వనిత కాళిందితీరమె వర్ణ్యమగుచుఁ, దగు నుదాత్తవిభూషణోదారశక్తి

నచట నీవున్న మఱియు మే లమగుఁగాదె, యెల్లయొప్పులకుప్పవు తల్లి నీవు.

గీ. చెలువ కాళిందిమహిమంబు చెప్పదరమె, తద్విసేలపయఃస్మృతి తనువుసోఁక

మతికి నీలిమ రక్తిమ మాని మిగులఁ, చెలుపు కనుపట్టుఁ జిత్తమోకలువకంటి.

క. శ్రుతిగదితమహిమ సర్వ, శ్రుతిభూషణసుగుణ యమున సుష్మా తద్వి

శ్రుతి పాపహరము గాదె, శ్రుతియుగళనిరుద్ధనయనసుందరపదనా. ౧౮౫

క. హరిశైశవనవవిస్తయ, కరలీలాజన్మభూమి కాళిందితటం

బరుదాఁయది క్షిభాషికయు, గ్వరకవివాక్తులకు మిగులవర్ణ్యము గాఁగఁ.

- ఉ. అమృతం కన్నవారి నెడయం బనివచ్చె నటంచు మానసం
బుమ్మలికం బడంగఁ గడు నొప్పమిగాఁగఁ దలంపవమ్మ నీ
నెమ్మదిఁ బాయఁ జాయ కొక నేరుపు సిక్కునటమ్మ నాదుపా
దమ్ములు నిల్వినేరపు గదమ్మ భవద్రుహ మొందకంఠినకా. ౧౯౧
- ఉ. చుక్కలదారిమానికము సొంపులకూతురి నిట్లు తేనియల్
వొక్కివడంగఁ జేయు మృదుసూక్తులు పల్లుచుఁ దత్సమాధిఁ దా
నిక్తముగా నెఱింగి గృహనిర్మితి సేయఁగ జేవవర్ధకా
గక్తునఁ బన్నఁగా నతఁ డఖండనిజామృతకృత్యచాతురికా. ౧౯౨
- సీ. రమణీయనాయకరత్న బంధూరంబు నవవిధవస్తు నైభవయుతంబు
శ్రీకరాంకాంచత్పతా కాభిరామంబు నురుసుగ శార్థపదోజ్జ్వలంబు
దీప్యత్రవంచసంధిస్థాఢిలసితంబు నీహామృతభిదావగాహితంబు
గగనావలంబివాక్యస్ఫూర్తి మహితంబు మధురవాక్తవిజాలమానితంబు
చిత్రసదలంక్రియాగణోజ్జీవితంబు, నదృశితరసాఘృతాత్రంబు నాత్తదోష
పాటనంబుచునగువొప్పినాటకంబు, క్రియఁబ్రకాశించునొకదివ్యగృహ మొనరె
గీ. అట్టు లగ్నేహ మొనరిచియమరతక్షుఁడంబుజాపునకెఱింగింపనలరి యతఁడు
సమ్ముఖంబునఁజాయతోజాయయొనరఁ, గూతురావించిపలికె సాకూతుఁడగుచు
క. రమ్మా శంబరరిపుమా, ఆమ్మా యగ్నేహమునకు ననుఁగుఁజెలులతోఁ
బామ్మా తపంబు గొను మధి, యమ్మాహరి నీకొసంగు నమ్మాయమ్మా.
- ఉ. ఘోరతపంబుచే నధికకోమలవల్లి*యనుంగుఁజుట్టమా
నీరుచిరాంగయష్టే గడు నేచ మనంబు దయావిహీనమై
మీఁఁగఁ జూచుచుండెడు సుమీ హరియాన సుమీ నెలంత చె
న్నారఁగఁ గన్నవారిపయి నానసుమీ పరికించి చూడుమీ. ౧౯౩
- క. † మన మొప్పినఁ దను వొప్పదు, తను వొప్పిన నిట్టికష్టదశ నేనొప్పుకా
విను మే నొప్పిన నొప్పదు, జననీ నీజనని ప్రేమసంరంభమునకా. ౧౯౪
- క. దెప్పరపుఁగార్య మూనిన, నప్పగు కాళిందిమేన నగ్గలమగుఁ గా
కప్పకొను టంతరంగము, దప్పని యావిలతతోడఁ దరళమృగాక్షి. ౧౯౫
- గీ. అమలినం బైనమానసం బబ్బెనేని, రాజయోగంబె సర్వకార్యములు దీర్చుఁ
జిత్తసంశుద్ధి లేకున్నఁ జెలువ బాహ్య, బహువిధాయాసచేష్టల ఫలములేదు.

ఉ. కావున రాజయోగినివి కమ్ము మదంబ కతోరకృత్యముల్
భావములోఁ దలంపకుము భాస్వదసంగసదంబుమార్జనో
ద్భావముచే మనోంబుజ ముదస్తరజోమల మై యెసంగ నం
దావనజాక్షు నాత్మవిభు సంచితభృంగముగా రచింపనే. ౨౦౦

క. నాలుగుపురుషార్థములం, జాల ఘటింపించునట్టి సాధనములలో
మే లేర్పిరి ధ్యానం బని, నీలాలకి సర్వశాస్త్రశిష్యయకర్తల్. ౨౦౧

సి. బహుసంభవార్జితబహుపాతకవ్రాతవిపినమహావహ్ని విష్ణుభక్తి
మానసరాగాదిమాలిన్యపరిహారవిమలాంబుపూరంబు విష్ణుభక్తి
తాపత్రయోదారదావనైశ్వానరవిపులధారావృత్తి విష్ణుభక్తి
చతుర్థసత్వేపసంపాదనక్రియావిడితాంజనంబు శ్రీవిష్ణుభక్తి
నకలసత్త్వర్తసాగ్ధ్యాసంపదలకు, వేల్పుమొదపులమేల్బంతి విష్ణుభక్తి
సస్థురుకటాక్షునముపాత్తసాధుబోధ, విద్యులకు నెల్ల ఫలము శ్రీవిష్ణుభక్తి.

చ. అరయ నభేద మన్నవలు కానెడు పెద్దలకేని జీవనం
బురుజవహోమయజ్ఞదృఢయోగముఖాఖిలసాధనక్రియో
త్తరసఫలత్వకారణ మఖండపదార్థనిరీక్షణక్షణా
పరనిరపేక్షసాధనము పంజకలోచనభక్తి నందని. ౨౦౩

క. అటుగాన భక్తిపూర్వక, షటుతరతద్ధ్యానయోగపాలవ మెసంగఁ
ఘటిముల్లుఁ గామితము వడి, నటమట మని యెన్నఁబోకు మరయునిజముగఁ
గీ. అరసి ప్రాగాదిదిగ్వివహారిబీజ, మయిన తేఁ డిట్లు తనకూఁతు నమరఁ బలికి
కూఁతు నెడఁబాయువగలడగ్గుతికవడఁగ, ననియెదడఁబాటుదోఁపనెయ్యపుఁజెలు

చ. షదమున సర్థమున్ బలెను బాయకయుండెడు బాల గోల యి [లకు.
మ్మదిత తపంబు సేయుపని మోయుట మ మ్మెడఁబాయు మీకు మా
కొదవెడు ప్రేమ దీనిపయి నొప్పెడఁ గావున నప్పగించెదం
బిదప నెలంతలార వలపించిన పెన్నిటి కప్పగించెదక.

౨౦౬

ఉ. అంతట భేదమోదజనితాశ్రులు కోష్ణము లాచు నేత్రసం
క్రాంతము లైన మంగళము గా దని క్రుక్కుచు స్రుక్కుచు స్రమా
కాంతునిదక్షిణంపుబలుక న్నగువేలుపు బిడ్డహస్త మే
శాంతపుఁబ్రేమఁ గేల నిడు చాదృతిమై నను నీలవేణికి.

౨౦౭

శ్రీ
వేంకటన గాధిపతేశతకము.

— మంచెన్ల కృష్ణకవి. —

- ఉ. శ్రీమహితాభిరామ మునిశేఖరసంస్తవము లోయద
శ్యామ నురుల్లలామ సమరాంగణభీమ నితాంతవైభవో
ద్దాయ సమస్తభవ్యగుణధామ మహిజనకోషహృత్ప్రక
స్తామితనామ వేంకటన గాధిపతీ విలసత్ప్రసామతీ. ౧
- ఉ. భూజనసంచయ త్రిదశభూజ (సమర్పితదే)వతాపరి
వ్రాజ మహాహితాహిఖగరాజ దరస్తితసుందరాననాం
భోజ వచోవిలాసరసమోదితలోచనకర్ణరాజహః
రాజబిజ్జాజ వేంకటన గాధిపతీ విలసత్ప్రసామతీ. ౨
- ఉ. (సంతతమి) త్రహృద్వనవసంత సురారికృతాంత మంజుల
స్వాంత నితాంతకాంత గుణవంత నిరంతరభాగ్యవంత (య
త్యంత)యశఃప్రపూరితసమస్తవిశాంత సుశాంత సర్వవే
దాంతనిశాంత వేంకటన గాధిపతీ విలసత్ప్రసామతీ. ౩
- ఉ. సుందరతుండ తాపసవిశుద్ధమనోజ్ఞులింద సంతతా
నంద వసిష్ఠ నారదసనందనవంద్యపదారవింద గో
వింద సమస్తలోకపరివిశ్రుతక్షీణితాంబుజానన
స్యందన(బ్రూద) వేంకటన గాధిపతీ విలసత్ప్రసామతీ. ౪
- ఉ. లోయదనీలకాయ గతదోషనికాయ నికృత్యుత్తదై
తేయ నతాంజనేయ శతధృత్యురాధిపమానసాంబుజ
ధ్యేయ రమాసహాయ తరుణేందుకళాధరగేయ సంతత
న్యాయవిధేయ వేంకట..... ౫
- ఉ. శ్రీశ జగన్ని వేశ మునిబృందమనోజ్ఞుదినేశ తారకా
కాశనదీద్యుతేశశశికాశబలశ్వసనాశనేశనీ
కాశయశఃప్రకాశ పరిఖండితదుర్భవసాశ కేశిమాం
సాశివినాశ వేంకట..... ౬
- ఉ. పంకజగర్భయుఖ్యసురవాధిశశాంక వినిగ్గత్తాత్తా

తంక సురూపభావవిజితప్రభుతాభినవినకోటిమీ
నాంక సుధాంబురాశితనయాసమలంకృతపావనైకవా
మాంక శుభాంక వేంకట.....

2

ఉ. హాటకసత్తిరీట చరణాబ్జవివేశితసర్వదేవతా
కోటికిరీట కూటరుచిగుంభితభాస్వమరఃకవాట లో
కాటఖలేషుఖండితసిశాట మనోజ్వలలాట రంగద
ధ్రాటనఘాట వేంకట.....

౪

ఉ. దండితవైరికాండ దురితవ్రజగాఢతరాధకారమా
రూండ భుజావిశాలవిజితద్విపతుండ సమగ్రశాస్త్రకో
దండ మహాగ్రకాండ ఎరదర్పణగండ పిచండపూరితా
జాండకరండ వేంకట.....

౬

ఉ. భాగవతానురాగ పరిపాలితనాగ ప్రజాంగనైకసూ
భాగ పదాబ్జరాగరుచిపుంజసురంజితవర్ణసియస
ర్వాగమమానిసిమణిశిఖాంచితభాగ : తాంత్రధైర్యధూ
తాగ ధృతాగ వేంకట.....

౧౦

ఉ. శ్రీతరుణీసమేత సతజిష్ణుముఖామరజాత సద్గుణో
పేత కిరీటిసూత పటుభీకరసాయకమర్దితాహిత
వ్రాత త్రిలోకపూత రసవర్తురశీమృదుగీత పాతకా
ద్భాతతవాత వేంకట.....

౧౧

ఉ. బాణకళాప్రవీణ శ్రితపాలనకార్యధురీణ పత్రికం
ఖాణ మదాసురాసుహృదఖండకృపాణ సమస్తచేతన
త్రాణ సరోజబాణవిమత ప్రకటోజ్జ్వలబాణ నిత్యక
ల్యాణ పురాణ వేం.....

౧౨

ఉ. దాసమనోబ్జవాస పినతత్రిదశాగళరాస సత్తతా
భ్యాసమనోబ్జవాస సుమహస్తణిమండనభాస నందిత
వ్యాస సువర్ణవాస నిగమాంతనివాస శశాంకచంద్రికా
హాసవిలాస వేంకట.....

౧౩

ఉ. నేదదరద్విద సురబృందమయూరపయోద నిర్మలా
మోద త్రిలోకపూజితసముజ్జ్వలపాద గజేంద్రభేదవి

చ్చేద నిర్గతాఖిలవిశిష్టవిషాద వృక్షరగాదిమ
ర్యాదవిభేద వేంకట.....

౧౦

చ. పసుమయవాస వాసవభవస్రహితామరభాసమానమా
నసకజహంస హృస
రసవిమలాక్ష యక్షయశరప్రహతాదివరాన్వయవా
యసమదఘాతి వేంకట.....

౧౧

చ శరధిగభీర భీరహితశత్రుగిరీంద్రశతార తారకా
వరరుచిసార సారసభవస్తుతస్సద్గుణవార వార(ణ
స్ఫుర)దవతార తారకయశోవిధవోజ్జ్వలభారభారసా
హరణవిదారవే.....

౧౨

చ. గురుచరణాబుజాతములకు బ్రణమిల్లి సమస్తసత్తవీ
శ్వరుల మది దలంచి బుధవర్ణములం గొనియాడి సద్రసా
త్తరముగ వృత్తపద్యశతకంబు నొనర్తు బరిగ్రహింపుమీ
యరమరణేక వేంక.....

౧౩

చ. సకలకళావిశేషములజాడ తెఱింగినవాడఁగాను తా
వకకమనీయనిర్భరకృపారసభాసురవీక్షణప్రిచే
సుగవితఁ జెప్పఁబూనితి యశోనిధి యింకిట నన్ను జంటవా
యక ఫలమిచ్చు వేంకట.....

౧౪

చ వికసితపుష్పదామముగ విస్ఫురితోత్పలచంపకాభిధా
నకమనవృత్తపద్యము లొనర్చి దృశంబుగ భక్తలోకపా
లకునకు నీకు నిచ్చెద నిలాపతి దీనికి నీ వసూయసే
యక గయికొమ్ము వేంకట.....

౧౫

ఉ. ఇన్దుల నామకబ్బము రహిత రసవంతముగాక యున్న నం
దమ్మును నీమవర్ణన ఘనమ్ముగ నెట్లనఁ గల్పవృక్షముల్
కొమ్ములు వంకలైనఁ గడుగుజ్జయనం గొఱఁతొనె దానియో
గ్యమ్ము గణింప వేంకట.....

౧౬

చ సలలితమైన మీచరణసారసము క్షౌర్యసన్నహోత్పలో
ద్విసితచుపకప్రధితవృత్తసువర్ణసుమాలిఁ బూజ లిం

పలవడఁ జేసి భాసురపదార్థ ముసాయుర మిచ్చెన న్నుర
బలరఁ గొనుండు వే.....

౨౦

చ. జలజభ వాదులైనఁ గనఁజాలని మిమ్ము గురుండు మంత్రి నె
చ్చెలి భవుకప్రదాయకుఁడు చేరువచుట్ట మటంచుఁ బ్రేమవా
టిలఁ దొలి పాండవేయులు నటించి రఁ టాతటి భాగ్యశేఖ మా
కలవసుఁగాక వేంకట.....

౨౧

ఉ. అంచితమైన కావ్యరస మారసి కాంచి రసజ్ఞునట్ల మో
దించునె ముష్టరాధముఁడు దేవదీజలజాతకాండముల్
గాంచి ముదంబుఁబొందుట పికంబునకెన్నఁడు శక్యమానె ధా
యంచకుఁ గాక వేంకట.....

౨౨

ఉ. ఎంచవశంబుగాక నటియించెడి నాదుమనంబనేటి రా
యంచను బట్టి నీదుచరణాంబుజపంజరపాళిఁ బెట్టి మ
న్నించుకటాక్షలీల నను నిచ్చలు నీపదపద్మభక్తుడే
యంచు గణించు వేంకట.....

౨౩

ఉ. పంచనచేయనేల సురవల్లభ సప్తకణార్ద్రవృష్టి వీ
క్షింపక నీవనాదరణచేసిన నెవ్వరు నన్ను నింక ర
క్షించెడివారు కాన నిరసింపక నాపయినుంచుమీ కటా
క్షాంచలలీల వేంకట.....

౨౪

ఉ. కంటినగంబు పుష్కరిణిఁ గంటి సమస్తవనాటబృందముం
గంటి కిరీటకుండలవికాసితచారుముఖారవిందునిం
గంటిని మిమ్ము మీ(కరుణ) గంటి కరదవ్వయి మీపదదవ్వయి
బంటుఁగఁగంటివేంకట.....

౨౫

ఉ. బంటుగ నేలికొ మ్మచుచుఁ బల్లలు నెంతయు వేడుకొంటిఁ గ్రే
గంట దయారసంబాలుకఁ గన్గొనుమంటి రమాధిపాధ మీ
వంటిమహాప్రభూ గొలుచుభాగ్యము గంటి భవార్తు లింక న
న్నంటవటంటి వేంకట.....

౨౬

ఉ. కంటకమైన యత్తులువకాకముఁ గావవె యల్లనాఁడు ని
ష్కంటకమైన నీమరుఁగు చయ్యనఁ జొచ్చితి నేడు నన్నుఁ గ్రే

గంటను జూడు మీ చరణకంజముతోడు ననుక భరింప మీ
కంటెరు లేడు వేంకట

౨౮

ఉ. ఇప్పు ఫలప్రదాన మింక నిమ్ముల నెచ్చకు నాయొనర్చువే
రమ్ము నరాదిభక్తనికరమ్ముఁ గృపారసదృష్టిఁజూచి ప్రే
యమ్ము లొసంగినట్లు లనయమ్ము నను గృహఁ గావవేమి న్యా
యమ్ము కరమ్ము వేంకట.....

౨౯

ఉ. సమృద్ధిల దాసులకు సౌఖ్యము లిచ్చెడి మీయడుగుఁగె
దమ్ములజోడు మాకును సవాశరణంబరుచుం ద్రిశుద్ధిగా
నమ్మితి నయ్య యయ్య మింక నాహృదయాజ్ఞము నీకు గట్టిగా
నమ్మితి నయ్య వేంకట.....

౩౦

చ. పరిమెయి నేలికొమ్ము కవఁబాయక నావెరువెట రమ్మ మా
ర్తుర నెగఁజమ్మ మాకువరదండపు గమ్మ సుధర్మిచాట నే
నెఱుఁగుదు లెమ్మ కాంతియు లిమ్మ భవగ్గణవర్ణనల్ వ్యథా
హరణముచుమ్మ వేంకట

౩౧

చ. నరుఁడు ముకుంద మాధవ జనార్దన కృష్ణ హరే యటంచు మీ
స్తరణ దనర్చి ముక్తి గనఁజాలుట దెంతటివిత మింకథల్
కరము వినంగ రోసి చెవి గంటలుగట్టిన ముష్టగుడు గ్ర
చ్చరఁ గనె ముక్తి వేంకట.....

౩౨

చ. కరమరుణంబులై ఫలిత కామ్యములై నిగమాంతసంతతా
భరణము లైనమీ చరణపంకరుహంబులు నామనోంబుజా
కరమునఁ దేజరిల్లుటకుఁ గాంత యొకరైద శ్రీగమాయనో
హర యొనఁగూర్పు వేంకట.....

౩౩

ఉ. కన్నుఁగరాదు కూర్చి బరకాంతల నెంతటికైన శత్రుల
న్నమ్మఁగరాదు మచ్చిక ఘోషముఁ బెద్దల నిచ్చ తచ్చన
ల్పమ్మఁగరాదు బెగ్గిలిన ప్రాణులఁ జిచ్చఁగరాదు వేదమెం
దమ్మఁగరాదు వేంకట.....

౩౪

చ. హరిహరి యంచు నెంచుపురుషాగ్రణి దోషము సంధకారమున్
హరి హరియించుచుదమున నర్చిలి నాత్మవిరోధివగ్గమున్
హరి హరిణాళిఁ ద్రుంచుగతి నాశమెల్లర్చు జెలంగుఁ గాద శ్రీ
హరి హరిమిత్ర వేంకట.....

౩౫

చ. సరసముగాని గానమును శాకచయ్యులు లేనిబోనమున్
 ఘ్రిమతి లేనిజ్ఞానమును నిత్య మహానము గానిమానమున్
 గురుకృపలేని ధ్యానము నకుంతితపాత్రము గానిదాన మిం
 పరయంగనేల వేంకట.....

3౩

ఉ. నేరము పెక్కువాక్యములు నిగ్రహపుట్టంగ నాడ మేము మీ
 వారము ప్రోవ నీదెకద భార మిం కన్యుల వేడి నెన్నడుం
 గోరము సారెసారెకును గోరి తలంచెద నెంచ నీను నొ
 య్యారము లొలి వేంకట.....

3౪

ఉ. దారుణరోగపుంజములఁ దాపము నొందెడివేళలందు మీ
 పేరు దలంచువారి కతివేగమె తద్వ్యథలెల్ల దూరమై
 పాటకయున్నె నిన్గొలుచువారికి సౌఖ్యము లెల్లప్రాప్తం బెం
 పారక యున్నె వేంకట.....

3౫

ఉ. ఏరికిఁ బుణ్యపాపవిధు లెందు నెనర్పంగ బుద్ధి భావము
 ల్లారణ మెన్న నెన్నటికిఁ గొవు భవశ్చరుణాకటాక్ష మే
 కారణమాను గాన ననుఁ గాచినఁ గావక యున్న భారమిం
 కారయ నీదె వేంకట.....

3౬

చ. సకలబుధానురక్తి సరసప్రకటాఖిలసగ్గజాలిమా
 క్తికఘనశక్తి వే విరజ వెంపున దాఁపెడిశక్తి ఖండితా
 చకితసమస్తదుర్విషయసక్తి భవత్పదపద్మభక్తి స
 త్యకలితసూక్తి వేంకట.....

౪౦

చ. అనయచునోవికారమున వచ్చుచుఁ గుయ్యికు నన్నుఁ బ్రోచుక
 న్నను బనియేమి నీకు శరణాగతరక్షయ యొచిచూడ నీ
 ఘననిరుదాంక మబ్బిగుదు కా దన నేటికి నానిమిత్తమో
 యనఘనిధాన వేంకట.....

౪౧

చ. మొనసి నతార్చనాదుల మియుఁ గొలువక క్షణమాత్రమైన నా
 మనము వశంబుగాదు చలమా గనుమా బహుమాన దృష్టిచే
 ఘనమగు నీకటాక్షమునఁ గాన యింకం దరియింపనొన వే
 యనఁ బనియేమి వేంకట.....

౪౨

చ. ఘనతరభీతిఁజిక్కి కడగానక క్రుస్తురునన్నుఁ గావఁగా
 జను విను మీకు నాయెడల సందియ మొందఁగఁ బాడిగా దయో

యనుపమపుణ్య నీదుఁ రణాంబుజముల్ శరణమ్ము చుమ్ము మా
కనవరతమ్ము వేంకట.....

౪౩

చ. నినుశరణన్న చానిఁ గరుణింపఁగఁబాలిన పుణ్యక్షేలి పం
చని భవదీయదివ్యచరణాబ్జమె నమ్మితిఁ గృష్ణ నన్నుఁ బ్రో
చిన నగుఁగాక నీప్రదయ నేలక యుండితి వేని యింక నే
మనఁగలవాఁడ వేంకట.....

౪౪

చ. మనమును బుద్ధి యుక్తయసమాజము నీవగుటకా ధర్మి నెం
చ నరులు సేయ రేపనులు సర్వమున స్థనదాజ్ఞనెల్లు నే
సినయతఁ డుండఁగా శరము సేసెడి దే మలుగానఁ గర్తవీ
వని మది నెఱతు వేంకట.....

౪౫

చ. జననము లింకఁ జాలు సురస్సంఘమున న్నుతియింపలేరు నీ
గోనములచాలు నిన్నెపుడుఁ గొల్చుట మాకును వేయువేలు నే
ననువుగ నిన్నె నమ్మితి దయాళు భజించెద నీదు మేలు న
న్ననిశమునేలు వేంకట.. ..

౪౬

ఉ. దీనులపాలిటా గలుగు దేవుఁడ వీ వని మీపదద్వయి
న్మానుగ నమ్ముముండెడి యనన్యశరణ్యుని న గ్గటాక్షదీ
క్షానిరతింగనుఁగొనక సారె పరా కొనరించుటేమొ నా
కానతియిమ్ము వేంకట.....

౪౭

ఉ. దీనుఁడ నేను నాదిగులు దీటుపలే రొరు లీవు దీనర
క్షానిరతాత్మకుండ వలుగావున మామకదైన్యదుర్దశకా
మానుపుమయ్య నిన్ను నెఱినమ్మిన దాసునిఁ బ్రోవకుంట బా
గా నటవయ్య వేంకట.....

౪౮

ఉ. మానము సంతతంబు ననుమానము తేల భవత్తథానుసం
ధానము నీపదార్చనవిధానము యుష్మదమేయభక్తివి
జ్ఞానము తావకప్రణతగానము త్వత్ప్రదపద్మనిశ్చల
ధ్యానము దేవ వేంకట.. ..

౪౯

ఉ. మానమదక్రియాహృదసమానవిధానము మోక్షమార్గసా
పానము నిర్గతోగ్రభవబంధవితానము సర్వముగళ
స్థానము మండిరాంతరనిధానము తావకపాదపంకజ
ధ్యానము నెన్న వేంకట.....

౫౦

ఉ. పున్నమచంద్రుడుదెగడు పొంకపునీనగుమోముఁడమ్మి నా
కన్నులకర్పదీట నిటఁ గన్గొనఁజాలిన భాగ్యరేఖ మా
కెన్నఁడు గల్లు నీవు కృప నెన్నఁడు మాకుఁ బ్రసన్న మయ్యెదో
యన్న వచింపు వేంకట.....

గీ.౧

ఉ. క్రన్నన నాదుమానసవికారము మానిపి ప్రోవుమంచు నె
న్నెన్నోవిధంబుల న్వదల కేరు మిముం బలుమాటు వేడిన
స్వర్నప మాలకించి కరుణింపపు నీమన మెంతగట్టి ద
న్నన్న తలంప వేంకట.....

గీ.౨

ఉ. మన్నన నేలు మన్నతటి మన్ననఁ బ్రోవ వదేమి మిన్న య
న్నన్న విచిత్రమంచు నగరా యిదిలోకము విన్న నీవుకే
గన్నలఁ జూడకున్న ననుఁగాచెనువార లిఁకెవ్వరన్న మీ
కన్న మఱెన్న వేంకట.....

గీ.౩

ఉ. ఆయతదీక్షఁ దొల్లి శరణాగతులం గరుణించి నద్దయా
దాయధనంబు లిచ్చినవిధంబున న న్నరణించి దోషమ ల్
వాయఁగఁజేసి శాశ్వతశుభంబు లొసఁగి యశంబుఁ బొందుట
న్యాయమె నీకు వేంకట.....

గీ.౪

ఉ. ఏయెడదీనమానవు లనేకవిధంబుల వేడు సందడి
నాయెనరించుమొట్టి చెవినాటదొ గాక యుపేక్ష చేసెదో
పాయనిభక్తసంఘపరిపాలనభారవహంబునం బరా
కీయెడఁ గల్గెనేమొ మఱియేటికిఁ బ్రోచుట కింతజాగు నా
రాయణమూర్తి వేంకట.....

గీ.౫

ఉ. నాయెనరించుదోషము లనంతము లైనను మీపయివ్వన
స్తోయజముఖ ఘటిల్లె బహుదుష్టుఁ డజామిళుఁ డొక్కవేళ నా
రా యని పుత్రుఁ బేర్చొని తిరంబుగ వాఁ డట ముక్తుఁడౌట లే
దాయనెలొల్లి వేంకట.....

గీ.౬

ఉ. తప్పపు సత్య మెన్నఁటికి దాసజనావళిదుఃఖివార్ధికిం
దెప్పపు మేలుచేసి మఱి దెప్పపు ముంగిటిలోధనంబు పె
న్లుప్పపు తప్ప లెన్నక మముం గరమొప్పఁ గృతార్థుఁడేయు మా
యప్పపు నీవ వేంకట.....

గీ.౭

ఉ. ఎప్పుడో నీ హాకప్పు డిల నెవ్వరినైన గటాక్షదృష్టులం
దప్పుక చూచితేని సుగుణంబులు దానె క్రమక్రమంబునం
జొప్పుడు గర్హబంధముల చో పుడఁగించి కృతార్థుడౌ నిజం
బప్పురుస్తుండు వేంకట.....

౧౮

ఉ. చేసినపాప మెల్ల మఱి చెప్పినబాపము నటంపు పాపముల్
చేసిన హాని యు చనక చేయఁగరాని మహాగ్రకృత్యముల్
చేసితిఁగాన నీకెఱుకచేసితి నేగతి నన్ను ప్రచేదో
యాసురకైరి వేంకట.....

౧౯

ఉ. వాసరము ల్వెసం గడపుచాడు గదా రవి నాఁడునాటి క
బ్రాసననిర్ణయాయువు ప్రజం బగునట్లుగ ధర్మసంగ్రహం
బే సవరింపనైతి నననేటికి మాటికి నీదుచింతనా
భ్యాసమె చాలు వేంకట.....

౨౦

ఉ. చూడఁగదయ్య శీతలపుఁజూపుల నాయెడ నీవరా కిఁక
వీడఁగదయ్య పాతకుండు వీని భరింపఁగలే నటంచుఁ బో
నాడకు మయ్య సర్వజననాజితపాతకపుంజమెల్లఁ జ
క్రాడఁగదయ్య వేంకట.....

౨౧

ఉ. పాడెద నీమక్తిర్తనలు పాయనిభక్తిని మిమ్ముఁ బల్లెఱు
న్వేడెద దుష్టసఖ్యమును వీడెద మీపదభక్తవర్గముం
గూడెద మీకుఁ దుల్యు లిఁకఁ గుంభిని లేరని నిశ్చయంబుగా
నాడెద నయ్య వేంకట.....

౨౨

ఉ. నీదరహాసహాసముఖిన్ద్రులకాంతికిఁ జూడ సాటియే
లేదొర నీదురాజితశరీరఘనద్యుతి కీఘనాఘనం
బేదొరలేదు రన్న పురుడేదొర నీదుజగంబులకా లన
తాదరమొద.....

౨౩

ఉ. దేవర దీనపాలన మదే వరక్తి యటంచుఁ గూర్చిచే
బ్రోవర నాదు నేరములు ప్రోవఱగా శరణార్థి నైన న
నావర నామనోరిపులకావర మెల్ల నశింపఁజేసి యి
ద్రావరజాత వేంకట.....

౨౪

ఉ. పావనమూర్తి వై పతితపావనదీక్ష వహించి నాయెడక
నీ వది దప్పి తేనియు గణింగని నవ్వరె లోకు లీయెడక
భూవర నోచరాదు కొఱనోము లటం ప్రది చూచి కాపు దీ
నావనశీల వేంకట.....

౬౫

ఉ. చీకటి నెవ్వడేని మిముఁ జింతనచేసిన డాకిసిముఖా
నేకపిశాచభూతగణ మెల్లను దద్దిత నిల్వలేక చీ
కాకయి పాటు గుండెలు వకావకలై బళి డాక నీదె ధూమా
రా కొనియాడ వేంకట.....

౬౬

ఉ. నా కభయప్రసిద్ధికి మనంబున నెన్నెడఁ జాపసాయకా
నీకము దాల్చి యుద్ధమున నిల్చిన నిన్దని రాక్షసాళి నీ
ఘాతకుఁ దాళఁజాలక హుటాహుటితోఁ దెగఁబాటు పెల్ల లో
క్షకశరణ్య వేంకట.....

౬౭

చ. బడిబడి చిత్తము న్నిలువఁబట్టఁగ లేను మహోగ్రకృత్య మే
నుడివినచాడఁగాను మది యుత్పదధీనము నాదుమేను నె
ప్పుడు నిక నన్యలం దలఁపఁబోను బరంపర యెంచి చూడ నీ
కొడుకను నేను నాచుమది కోర్చు లొసంగఁగ మేలుసేయ న
న్నడుగిడనీను వేంకట.....

౬౮

చ. బిడియ మింకేల నేఁ బరులవేడఁ గృతాకృతదోష మెంచి న
న్నిడుములఁబెట్టఁ జూచుటకు నెంతటివాడఁ గటాక్షదృష్టి నా
యెడ నిగిడించి నన్ను దయనేలుటె మిక్కిలి క్షీరి చూడ మీ
నడక మహత్త్వమెల్ల వినినాడఁ నికం గలలోన నైన మీ
యడుగులు వీడ వేంకట.....

౬౯

చ. ఉడుగనిముక్తిలోవ జము నుల్లసమాడఁగఁజూలుచేవ తుం
దుడుకుల గెల్పులేవ బహుదుర్భరజన్మవరంపరామహా
జడధికి నావ భూమి జనసంతతి కారయ దేవదేవ మీ
యడుగులసేవ వేంకట.....

౭౦

ఉ. ఈక్షేతి నీవదాన్యగుణ మెంతని చెప్పఁగవచ్చు నోసరో
నేక్షుణ కాపు కాపు మని యెంతయు భీతి గల్గి నేడఁగా

నక్షయవస్త్రసంచయము లాక్షణ మియ నె డ్రావదీపయో
జాక్షికి మున్ను వేంకట.....

౭౧

ఉ. పక్షితురంగ నీరున మపారకృపారసరాశి నిర్మలం
బక్షయమైన నీరు యశ మారయఁ గార్యము నీకు భక్తసం
రక్షణతాదృశత్వము పరాకున నుండఁగఁబోకు నాకుఁ బ్ర
త్యక్షముగన్ము వేంకట.....

౭౨

ఉ. ఎంతమరాత్ముఁడైన నఘ మెంత యొనర్చిన మానవుడు ప్రా
ణాంతమునందు నీభజన మచ్చిన మోక్షపదాబుజేరు శ్రీ
కాంత భవత్తటాక్షమునఁ గాక ఘటించునె యట్టిపుణ్య మ
త్యంతవిభూతి వేంకట.....

౭౩

ఉ. చింతిలనేల కొంత మియుఁ జేరి భజించినవారి కెన్నఁ జా
వంతయు లేదు వంత నను సాదరదృష్టినిఁ బాటఁజూడు మొ
క్తిత మదీయభీతి హరియింపఁగ జాగింకఁ జేసితేని లే
దంతటి వింత వేంకట.....

౭౪

ఉ. కాంతు మనీష నిన్ను సిరికాంతు నిజంబుగ నీకటాక్ష మా
సింతు భవత్తథాన్యము హసింతు నను న్నతిమంతుఁ జేయ నీ
నంతు నిరంతరంబు గుణవంతులు మెచ్చఁగ నీగుణవ్రజం
బంతయు నెంతు వేంకట... ..

౭౫

ఉ. దంతి మహర్షిఁ బాపిన యుదారదయాపరమూర్తి వాట నా
వంతలు వాపి ప్రోచుటకు భారము నీచె యటంచు నమ్మి ని
శ్చింతల నున్న నన్ను దయ చిప్పిలుచూఁఖులఁ జూడ నొప్పు న
భ్యంతర మేల వేంకట.....

౭౬

ఉ. వేమలు వేడసాగె నని వేసట నొందినో యట్లుగాక నీ
పామరుఁ బ్రోవ నెయ్యది యుపాయ మటంచును జింతఁజెందితో
యే మొఱ వెట్టినం దలంప వెక్కడి రాజసమయ్య నీకు భ
క్తామరశాఖ వేంకట.....

౭౭

ఉ. సామము మీఱ మి మ్మైపుడు సామముచేఁ గొనియాడువాఁడు హృ
ద్ధామమునందు నీరుహితధామము నిచ్చలు నిల్పువాఁడు మీ

నామము సంస్కరించుచు బ్రహ్మము నిచ్చ యొనర్చువాడు ని
త్యామలక్ష్మి వేంకట.....

౨౮

చ. సుగుణపరంపరాజితము చొప్పునఁ గూటిచి యాపదల్ హరిం
పఁగఁ గరుణ నిరంతరశుభంబు లొసంగఁగ నేర మోర్చి యిం
పుఁగ దలిదంపులుం బలె సుబుద్ధులు సెప్పుగ నన్ను ధన్యు జే
యఁగ గతి నీవె వేంకట.....

౨౯

చ. తగ శరణన్నమాత్ర రిపుతమ్ముఁ గాచితి ప్రేమ దత్తులొ
త్తఁగ నొగి గోపగోత్రజనితంబిరులు దయనీలి తా బళి
పొగడఁగ సిపు భక్తసులభుండపు మాయురె నీదయారస
బగణితమాను వేంకట.....

౩౦

చ. పసచెడఁ గుత్తుకం గఫము పర్వఁగఁ దన్వయ మాత్మఁ గప్పుఁగా
నసుపులు మేనఁ బాయుసమయంబునఁ దాపము మై ఘటించి సం
తనమటగాక మున్నుగ నుదర్శనధారణ నీనుదర్శనం
బొసఁగి కటాక్షవిక్షణచయోన్నతి నాకు సమస్తసద్గుణా
భ్యసన మొనర్చు వేంకట.....

౩౧

చ. పొసఁగ విపన్నుడై శరణుపొందినఁ గాచుటకన్న నెన్నఁ బు
ణ్యసరణిఁ దద్విసర్జనము కన్నను ధర్మము లేదటందు రిం
పెసఁగఁగఁ జిక్కులం దిడిన నేమిఫలం బింక నోనికృత్తరా
క్షస నను బాదదాసకునిగా దయనీలి వనోవికారదు
ర్వ్యసనము మాన్పు వేంకట.....

౩౨

చ. కిలియుగవేశ శ్రీహరిని గర్జన తేమని మూఢబుద్ధిచే
దెలియఁగలేక మానవులు దీనతఁ జిక్కిరికాక వేంకటా
చలమున నున్న మిమ్ముఁ గని సన్నుతిచేసిన నీప్సితార్థ మీ
దలఁతురు గాదె వేంకట.....

౩౩

ఉ. అచ్చపు మత్స్యరూపమున నచ్చు దలిర్పఁగ వారిరాశిలోఁ
జొచ్చి మహోగ్రదుర్గదుని సోమకు వచ్చి త్రయీకదంబముం
దెచ్చి విరించి కిచ్చితివి నీవకదయ్య వియచ్చరవ్రజం
బచ్చెరువంద వేంకట.....

౩౪

ఉ. అచ్చెరువంద మందరము నయ్యమ్మతాంబుని దేవదానపుల్
ద్రచ్చెడుచో సరోజముకుళస్థితభృంగసమానసంగతిఁ
గ్రచ్చర వెన్నున న్నిలుపఁ గచ్చుచుూర్తి వహించి తీవ పెం
పచ్చుపడంగ వేంకట.....

౮౫

ఉ. గ్రాహనివాసగర్భగతకాశ్యపిఁ గన్గని వేగ యజ్ఞవా
రాహవిధంబుచే ఘనపరాక్రమమొప్పుగఁ గాంచనాక్షర
క్షోహరణా బానర్చి కొనకొమ్మున భూస్థలి నెత్తితీవ య
వ్యాహతలీల వేంకట.....

౮౬

ఉ. స్నేహమెలర్ప బాలుఁ గరుణించుటకై నరసింహలీల ను
త్సాహమిగుర్ప స్తాభమున సుభవమై నఖరాంకురంబులఁ
సాహసవృత్తి రక్షనుని జక్తడఁగించితి వీవకాదె ఘో
రాహవభూమి వేంకట

౮౭

ఉ. ఉగ్రముఖుల్నుత్తింపఁ బురుహూతున కాత్రిజగంబులు స్పృహ
నుగ్రహలీలనిచ్చుట కసూనమతిఁ బలి వామనాఖ్య న
త్యుగ్రనిధిఁ రసాతలము నొయ్యనఁజేర్చితి వీవకావె మ
స్తాగ్రముద్రాక్షి వేంకట.....

౮౮

ఉ. ఉగ్రబలాభ్యుత్సాహపుల నుర్వర నిర్వది మొక్తమాటువీ
రాగ్రహ మొప్పుఁగూలిచి తదస్రముచే చిత్తతర్పణల్తాపహా
దగ్రతఁజేసి విప్రులకు ధాత్రిమొసంగిన భాగవాన్వరా
యాగ్రణి వీవ వేంకట.....

౮౯

చ. మృకువిలుఁ ద్రుచి భూమిజవరించి మునిస్తుతిఁ దండ్రియాజ్ఞచే
నడపులుసాచ్చి కీశపద మంతయు భాస్రరసూతికిచ్చి యా
జడధినిగట్టి రాత్రిచరనైన్యముఁగొట్టి దశాస్యలేవ చ
క్తడఁచితి. వీవ వేంకట.....

౯౦

చ. పుడమిఁ బ్రలంబముఖ్యిరిపుపుజముఁ ద్రుచి కలిందజామదా
బడఁచి కురుప్రవీరులు భయంబునబెగ్గిల హస్తినాపురిం
గడిమిఁబెకల్చి రేవతికిఁ గాంతుఁ డవ స్ఫలరాములీలఁ బెం
పడరితి వీవ వేంకట.....

౯౧

ఉ. చక్కని జాడవేషమున సారె పురిప్రమదాళి మాయలన్
మిక్కిలి బేల్చించి కలమిం ద్రిపురంబు లడంచువేళ నా
చుక్కలతేనితాల్చునకుఁ జొక్కపుబాణచువైన మీయశం
బక్తజమయ్యె వేంకట.....

౯౨

ఉ. మిక్కిలి రూపకాంతి కలిమిం గలికిష్టితి వారువంబుపై
నెక్కి కనత్తరాళి ధరించుచి వసుంధర దుష్టకోటులం
గ్రక్తునఁ ద్రుంచి సాధుజనరక్షణ సేసెద వీవెకాదె న
మ్యక్కుప నింక వేంకట... ..

౯౩

ఉ. అక్కమలాసనాదిసురతైన నుతింపఁగఁ జాలనట్టి నీ
జెక్కడ దుస్తోగ్రచలనైకమనస్తుండ మానవుండ నే
నెక్కడ నిన్బజుచు టది యెక్కడ నైనను నన్నుఁ బ్రోచుటే
యక్కట కీర్తి వేంకట.....

౯౪

ఉ. జాతిరసాలముఖ్యసుమజాతి సదా మిముఁ బూజసేయుటే
భూతి విరోధినైనఁ బరిభూతి యొనర్పక మేలుసేయుటే
నీతి జితేంద్రియుండయి వినీతిపథంబున సంచరించుటే
ఖ్యాతి నరుదు వేంకట.....

౯౫

ఉ. ఏతటి ధర్మ మేమింక యెల్లజనావళిఁ బ్రోచువాడె భూ
నేత నిరంతరంబుఁ దగునీతి నిజాధిపుఁ గొల్చు నాతఁడే
దూత ధనేచ్చ న్నితతి దోసిలియొగ్గిన నిచ్చెనేని పో
యాతఁడె దాత వేంకట.....

౯౬

ఉ. అగమవేద్య మీభజన మబ్బునివారి కశేషసత్త్వియా
భోగములేల రాజ్యసుఖభోగము లేల చరాచరాదిసం
యోగములేల సాంఖ్యముఖయోగములేల సమస్తయాగముల్
త్యాగములేల వేంకట.....

౯౭

ఉ. నీపదనీరజాతములు నెన్నది నమ్మినవారికెల్ల స
తాపములేదు సమృదము తక్కునగాదు లవంబుమాత్రముం
బాపములేదు ధర్మగుణమార్గము పోదు తలంచిచూడఁగా
నాపదరాదు వేంకట.....

౯౮

చ. ఇభభయదూర యింక దయనేల వడేర భవచ్చరిత్రముల్
శుభదముతార నన్దరుణజూడగరార ముదంబుదేర నా
యభినుతమెల్లఁదీర దురితావలిజాట నయంబు మీఱ నా
కభయమునీర వేంకట.....

౯౯

ఉ. మాటికి నీపదాజ్ఞముల మాఁటికఁజొచ్చితి నొండుమాట ల్లి
కేటికి రాజహంస చదలేటికిడాసెభంగి నున్న నే
నాఁటికి జాగెగాని యొకనాఁటికిఁ గన్పడవేమిసీ టయో
హాటకశాటి వేంకట.....

౧౦౦

చ. వెలసినదయ్య నీవీరుదు విప్లవజాలమునందు నాకునుం
దెలిసినదయ్య నీవెప్పుడు దీనశరణ్యుడవౌట నీపము
న్నిలిచినదయ్య నామనము నిశ్చలమై దయనేలుపయ్య మా
యలు వలదయ్య వేంకట.....

౧౦౧

ఉ. ఎందు మహాఘరోగము రహిందొలఁగింపఁగ నీదునామమే
మందు ననాథలై మెలఁగు మందులకుం దరి నీవటంచునే
విందు గ్రహించి తౌ విడురువిందు నటుబలె నాదువిందు గౌ
మ్మందు ముకుంద వేంకట.....

౧౦౨

ఉ. పంచినప్రీతి నేగతి భవంబెడఁబాపి కృతార్థుఁడేసెదో
యంబుజనాథ నామతి మహావిపరీత మదెన్నరాదు చి
త్తంబు వశంబుగాదు విదితంబుగ నన్దరుణితు వన్న ధై
ర్యంబుగాదు వేంకట.....

౧౦౩

చ. గుహుని విభీషణ శబరిఁ గూరిమినేలుట లాదిగాఁగ నీ
మహిమ సమస్తము న్బృహసమాజముచే వినియుండుట హరి
యహపరసాధకుండ వని యేహృదయంబున నమ్మి (నిన్ను) బ్ర
త్యహము భజితు వేంకట.....

౧౦౪

ఉ. దండము నీకు నీమహిమ ధాతకు శక్యమె యెన్ననీ భుజా
దండము (ధూత)పాపజనతండము నీఘనకాండభీకరో
ద్దండము నిర్జిత్తార్థవము తావకచక్రము రక్షితార్థవే
దండము సౌర వేంకట.....

౧౦౫

చ. సరసవిలాసవాక్యచృనుసంగతులం దగుకావ్యకన్యకా
వరమతి నీకొసంగితి నవారణ శ్రీయలమేలుమంగతో¹
సరిగఁ బడిగ్రహించి వరుసం బరిపాలన మాచరింపుమ
య్య రహివహింప వేంకట.....

౧౦౬

ఉ. మంగళ మార్కసంగ జయమంగళ మీశమనోజ్జభృంగ స
స్తంగళ మార్తిభంగ శుభమంగళ మబ్రచరత్తురంగ శ్రీ
మంగళ ముజ్జ్వలాంగ శివమంగళ మాత్రితపాఖ్యకృద్దయా
పాంగతరంగ వేంకట.....

౧౦౭

చ. ఓతిని సనేకదుగ్ధననసింధునునోక్తికల వృతుంగు చ
ప్రతిహతమైన తద్వ్యథలఁబాయనుపాయములేక నీకటా
క్షతరిని చూచి నేటి కిటఁగాంచి తరిందితి నంచు నిర్భయా
యతమతిసైతి వేంకట.....

౧౦౮

చ. శతతము నాత్మవిగ్రహవచఃప్రకృతీంద్రియహస్తపాదహృ
స్తతికృతమెల్ల నీపదసమర్పణ చేసితి మశ్చైతంబులకా
హితమహితంబు సర్వము సహించి నచుం గృపఁజూడు మంగళా
యతనముగాఁగ వేంకట.....

౧౦౯

చ. చదివినవారికి న్విసంగఙ్గాలినవారి కసంతభోగభా
గ్యద మగుచు స్వచఃశ్రుతీసుఖంబు యీశతకంబు నింపుసాం
పాదవ రవిందుతారముగ నుర్వరపైఁ బ్రకటం బొనర్చుమ
య్య దయదలిర్ప వేంకట.....

౧౧౦

ఉ. భ్రాజిత మంచళాన్వయుడఁ బాపయమంత్రితనూజుడఁ శ్శర
ద్వాజసగోత్రజుండఁ బ్రియభక్తుడఁ గృష్ణకవి శ్శవత్పదాం
భోజయగాంకితంబుగ సమున్నతిఁ గల్గు మొనర్చినాడ న
వ్యాజతఁగొమ్ము వేంకటనగాధిపతీ విలసత్కృపామతీ

౧౧౧

ఉ. పూరుషముఖ్య రంగ రఘుపుంగవ వేంకటనాథ కృష్ణశృం
గారకథాని వైదుశతకంబు లొనర్చి తటాకబాహ్యాభా
త్రీరుహముఖ్యసంతతులు ప్రేమనొనర్చి యొసంగినాడ సాం
పార గ్రహింపు వేంకటనగాధిపతీ విలసత్కృపామతీ.

౧౧౨

(36) అకారాదిదేశీయతైనుగునిఘంటువు. గ్రం. సం. 16.

ఇది ౧౦ పశ్రముల అకారాదినిఘంటువు. దేశీయపదము అన్నియు నేన్చి న్రాయఁబడినది. కవి యెవ్వరో—ముందు వెరుక నేమియు న్రాయఁబడి యుండలేదు. గణపవరపు వేంకటకవి అక్షణశిరోమణిగ్రానిభాగము కావచ్చును.

అరిది—అబ్బరము	ఉత్తరించి—ఖండించి
అట్టిద—అటువంటిదె	కివ్వెను—మడిసెను
అసలు—బురుద	కిట్టి—దగ్గరి
అయిద—వెంబడి	చుచ్చులు—మేకలు
అలకి—కలశము	చెయిద—చెలికాడు
అల్లో నేరేళ్ళు—నమస్తారము	పవాడము—బిరుదు
అకరులు—కేసరములు	సురెయ్యారుడు—చంజాలుండు
అత్తము—గుంపు	హస—క్రొత్త
అల్లారుముద్దుగ—జననమ్మతిగా	

(37) చంద్రాననాదండకము. గ్రం. సం. 61.

పురుక్తోటరా జగు రాజాబహద్దరుమహీనాథుని పోత్త్రుఁడును, రఘు స్వామిధాత్రీంద్రపుత్రుఁడును నగు శ్రీరామచంద్రక్షీతీసునిపైఁ దదాస్థానకవి— నుదురుపాటి వేంకనార్యుని మనుమనిచే రచియింపఁబడినది. కాగితపుబ్రతి. శ్లాఘిత పరిశుభ్రముగా నున్నది. పుస్తకము మంచిస్థితిలోనున్నది. అక్షరక్షరము గాంత మచ్చుచూపఁబడును.

“శ్రీమద్భువనాన్నికావర్తగర్భోక్తి విస్తేరవక్త్రావిందస్ఫురద్దివ్యతే జస్సదాధ్యానసత్కాంతభావుండు, భావోద్భవామిత్రఫాలాక్షిలాసమానప్రతా పార్చవిభవ్యద్విషడ్భూకవారుండు, వారాశిగాంభీర్యగాఢత్వదానప్రవీణాతిగంభీర తాళాలి, శాలీనవిద్విధరాపాలమాళిస్ఫురన్మజరత్నచ్చవిచ్చన్నచక్రాదిరేఖోల్ల సత్పాదపద్మండు—జంభారెవంశాభిసోముండుసర్వజ్ఞతాతుల్యసోముండు రాజా బహద్దర్ మహీనాథపోత్తుండు సల్లక్షణోపేతగాత్రండు శ్రీమద్రఘుస్వామి ధాత్రీంద్రపుత్రుడు.....హూణాధిరాజ్యసంస్తాయ మానోల్లసద్యక్సెలెస్సెన మాఖ్యాభిరాముండు శ్రీమద్భువనాన్నికాపాదసేవాప్రకాముండు శ్రీరామ చంద్రక్షీతీంద్రుండు తానొక్కనాటక హజరమ్మనక...భూపాలరాగాదులన్నా గధుల్ వేకువకానముల్ సేయ...స్వీయేతరంబైన భూపాలశబ్దాక్షమిత్యంబు

నం గిస్తనుంబూనె నోనాగ విప్పచునొప్పారు నేత్రారవిందంబులం గెంపుపె
చ్చొతచెన్నొంద (నిద్రలేచి యద్వముఁజూచికొని) సాముకూటమ్మునుండేరి యు
దుండు నబ్బలగోపాలమూర్తి గనంజేయు దండంబునోనాగ దండంబులు
దీసి...గోవర్ధనాద్రిం గయి.బూరు శ్రీవేణుగోపాలు చుదంబున న్నిల్చి గోతా
ము చేనెత్తి (స్నానముచేసివచ్చి సభలోఁగూర్చుండి తర్వాత పురముంజూడ
వెలువడిన) కోటిసులంగాంచి యీమేటిసామెవ్వరున్ లేమిచేఁ గోటిభూపాలఁ
ర్వం డితండంచు లొకు ల్నుతింపంగ (చూచి చంద్రావన విరాళిగొని) “హ
హతాస్త్రీహ కోహేతు రాసీ దిదు కి వరాకే కిలాహ ” మ్మటాచున్నినిప్పేవ
చొద్యక్తహస్తాబ్జయై (యత్యాదిదండకపర్వతలు) ఉద్దండవిద్వత్తవిత్వాంకనుండైన
శ్రీవేంకనాభిఖ్య ధీశేంద్రవైత్రుడు శ్రీమాతృభూతాఖ్య ధీకుంతు పుత్రుండ
శ్రీమచ్చిదాకారవిద్వత్తమీర్తుడు క్షేత్రముచంద్రాననాదండకము.

(88) రుక్మాంగదచరిత్రము. గ్రం. సం. 84.

ప్రాశక్వి మల్లనకవిచే రచియింపబడి దక్షవాటికా భీమేశ్వరున కంకిత
ముచేయఁబడిన యైదాశ్వాసముల కావ్యము. ప్రారంభము-

చ. పశుఁ డగ మ్రొక్కెదన్ లవణరాధివిజృంభణతానివర్తికిన్

దశదిగ్గళమాళిమణిదర్శణము. డితదివ్యకీర్తికిన్

దశశతభానుమూర్తికి సుభామృదుభాషికి సాధుపోషికిన్

దశరథరాజుపట్టికిని దైత్యసతిం బొరిగొన్న జెట్టికిన్.

ఉ. రాముఁడె యిష్టదైవతము రాఘవుఁడే జనకుండు జానకీ

స్వామియై బాంధవుండు రఘువల్లభుఁడే సఖుఁ డంశుమత్తుల

గ్రామణియే సహాధరుఁడు రావణవైరియై సద్గురుండు గా

నామదిలోఁ దలంతు రఘునాథవృషాలవతంస యెంతయున్.

ఉ. శ్రీమయపత్రముల్ జడలు చెల్వగునభ్రతరంగిణికణ

స్తోమము పుష్పముల్ ఫలము సోముండు నై పాలుపొంది పార్వతి

కోమలదేహవల్లెఁ బెనఁగొన్న సమంచితదక్షవాటికా

భీమయదేవకల్పక మభీష్టఫలంబులు మాకుసీవుతన్.

ఈపద్యమునకుఁ బైనున్నరెండుపద్యములును జాటువులు గావచ్చును.

చ. కలశపయోధికన్య మృదుగండమరీచుల నీడఁజూచుచుం

దిలకముఁ గమ్మకస్తురి ప్రదీప్తముగాఁ గొనగోర దిద్దును

త్పలదళమేచకద్యుతికదంబశరీరుడు మాధవుడు ని
చ్చలుఁ గరుణాశాసకులు...నిశో మయః శ్రోమః గాత్రతన్.

ఇత్యాది కృత్యాది రచించినపిమ్మట—

క. మనమున సేమిపును మ, జ్ఞనకుని శ్రీచక్రగోత్రసాగరచక్ర
ఘరుఁబోతనమంత్రశ్వుడు, ననయంబులు భక్తి నర్తులొంకాస్తియున్.
సీ...యాదిశంభుస్వరూపయైతికమహిమ, నున్నదికన్న శివజేవయోగిశాస్త్ర
శక్తి నాఘుని మగ్గురుప్పామిఁ దలఁచి—

అనఁచెప్పఁబడినపద్యభాగములఁబట్టి యుక్తవితంత్రి శ్రీచక్రగోత్రజ్ఞాన
పోతనమంత్ర యనియుఁ దల్లి యమ్మలొంబయచిము, గురువు శక్తి నాఘఃడనియు
చెలియవచ్చుచున్నది.

గద్యము:—ఇది శ్రీచక్రార్పితీశ్వరవరప్రసాదబ్రహ్మవితాపవిత్రపోతయామా
త్యపుత్ర సకలజనానందచర్య ప్రాశంకవి మల్ల నార్యప్రణీతంబైన
రుక్మాంగద...

ఇంతకంటఁ గవినాశాదికము దీనిలోఁ చెలియదు.

ఈమల్ల నకవి యీగ్రంథమును దక్షవాటి భీమేశ్వరున కంకితమిచ్చెను.
ఈదక్షవాటి తగవులకుదూరమైన గోదావరిజిల్లాలోని ద్రాక్షారామయే యని
“సప్తగోదావరీజలసవీనవిహారహారవిస్మృతిమహాభుజంగజయస్థావర... దక్ష
పురిభీనులింగకాంతాశుభాంగ” యనుపద్యముం బట్టి యచుకొనవచ్చుచు,
ఈతనినివాసముకూడ నచ్చటకే సమీపమై యుండవచ్చుచు.

సీ. హోతభీమేశుఁ డచ్యుతశర్మ యజ్ఞావిధాని యజ్ఞేశుఁ డాధానయాజి
చల్లవల్లభుఁ డార్గచర్మ గోవిందుడు భట్టసూరభుఁడు దగ్ధలముకుందుఁ
దీశ్వరభట్టు బ్రహ్మాద్రమోజ్జలు క్రమవాడిమాధవుఁడు జంద్యాలపెద్ద
భాస్కరొజ్జలు చక్రపాణి చతుర్వేది శౌరికృష్ణుఁడు మల్లుసోమయాజి
వామదేవుడు నరసింహవాజిపేయ, వాది కేసర్లు వడ్డివామోదరుడు
పట్టవర్ధనమయలన్న పల్లమాచి, యాదియగు విప్రులేతెంచి రచటికపుడు.

అనుపద్యములోని వైదికబ్రాహ్మణశాఖవారు చాలమంది ద్రాక్షారామస
మీఁద్రామములలో నిప్పుడునున్నారు.

హరివాసరప్రణవీశేషముం చెలుపు రుక్మాంగదనృపాలుని చరిత్రమిందు
వర్ణింపఁబడినది. దీని కేకాదశీమాహాత్య గునురెండవపేరు వాడుకలోనున్నది.

కవిపురాతనుడు గా వినుచున్నాము. కావున “దశమినాఁ డేకభుక్త
ముచేసి మఱునాఁ డహూరాత్రముల భక్తి నుపవసించి” ఇత్యాదిప్రథమా
శ్వాసములోని సీసపద్యము-ఆమృతమాల్యదలోని యిట్టిపద్యమునకు మాతృ
కయై యుండును. ఈప్రతి చాల శిథిలమైనది 121 సూక్తిగల ప్రతి శుభ్రము
గానున్నది. వ్రాతతప్పు లిందు నందుచు మోడుగాఁగలవు. కొన్నిపద్యములు-
మ. ధరఁబాలించెఁ బుహరపు న్నగరునిం ద్రైశంకునిఁ హైహయం

బురుకుత్సు న్నలు నంబరీషు శశిబింద్ రంతి నంగు న్నగు
త్తు రఘూత్తంసు భగీరథు బృథు సుహూత్రు న్నాహుషన్ భాగ్యవృత్
భరతత్యైధిపునిఁ దిలీపు గయు మాంధాత్య శిబి బోలుచుఁ.

ఉ. స్తానమొనర్చి ధౌతపరిధానములుఁ ధరియించి యంటఁగాఁ
గానిమనుష్యులం గనక కల్లలు వల్లక యుగ్రకృత్యము
ల్లాని వినిండుఁడై నియతమానసుఁడై తములంబు దక్కి శ్రీ
బానిపురాణము ల్వినుట సంగతి శ్రీహరివాపరంబునఁ.

రెండవప్రతిలో “స్తానమొనర్చి” యని కలదు.

శా. ఓకంజాప్తతనూజ నీమదకరాళోగ్రక్రియాపైఁభో
స్నేహీన...ప్రకల్పితభయోక్తేకస్ఫురద్దంతికా
నీకానేకఘణఘణ త్ప్రళయసిర్విద్రధ్వను ల్వీనులం
దాకన్తింపఁడు పద్మనాభపదపద్మారాధకుం డెన్నఁడుఁ.

క. మానినులు నూర్వరుండఁగా నను నేరితిమేలుగా నేర్చెదవో
భూనాధజరుపవచ్చునె, * గానుగునుదలారికముబ్ర గల్బముతోడన్.

ఉ. కాయజమేనమామ కఱకంటని యశాఁదలపుప్రస్థ వాహినీ
నాయకుకూర్చి పట్టి నలినాక్షునిముద్దుమఱుది కౌముది
ప్రాయముదుంప యంబురుహబంధుని యుద్ది చకోరజీవనో
పాయమహాపథంబు శితభానుడు కానఁగవచ్చెఁ దూర్పునన్.

ఈప్రతి ఆనందనామసంవత్సర పుష్యబహుళ విదియా అంగారకవా
సరమందున వెలికంటి రంగప్పయ కొమారుడు వెంకట్రాయణ వ్రాసినది.
(దక్షిణదేశపుప్రతి) 121 ప్రతి సర్వధారినామసంవత్సర వయిశాఖ శుక్ల బు||
వరకు తెలిదేవర సుందరాముడు రుక్మాంగదచరిత్రము వాడ్రేపు కృష్ణంమ్మగారు

వ్రాసిన ప్రతిక్రమానకు సదకుహీ చరిత్రలో... ఆశ్వాసము వ్రాసెను.

(39) కవికర్ణరసాయనము—గ్రం. సా. 134.

ఇది యాతాశ్వాసముల ప్రాశంసకావ్యము. కవి తనపేరు.

క. గురువరభట్టకరాశర, చరణసరోరుహసముల్లస న్నానసుఃషన్
సరసిహనామధేయుఁడ, బరిచిత సత్కృతిరసానుభవహేతువునన్.

క. కవితాదిదృష్ట గలిగిన, గవికంఠవిభూషణముగఁ దైకొనవలయున్
గవివరనృసింహవిరచిత, కవికర్ణరసాయనాఖ్య కావ్యము దీనిన్.

అను పద్యములంబట్టియు, “ఇది శ్రీచుడభట్ట పరాశరదేశికేంద్ర చరణ సరసిజ శతగోపసేవక సరసింహనామధేయప్రణీతంబైన కవికర్ణరసాయనం బ నుకావ్యంబునందు” అను నాశ్వాసాంత్యపద్యములంబట్టియు సరసింహకవియని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇంతకంటె నీ గ్రంథమందుఁ గవి తన్నుం గూర్చి యేమి యు జెప్పుకొనలేదు స్వప్నముతోఁ గవి చెప్పఁగా మిగిలిన- తలిదండ్రులు, వారువారుచేసిన గ్రంథములు, నుద్యోగంబులు నింటిపేరులు జెప్పు నిష్పదైవ తములును వచ్చి చెప్పలేదు. ఈతఁడు చేసినరెండవ గ్రంథమును గనఁబడదు. మఱి యీకనియింటిపేరు సుకుసాలవారని సుకుసాలవారని సింగసాళ్ళవారని టంకసాలవారలని యనేకులు నిరాధారముగాఁ జెప్పుకొను చున్నారేల. కుల ము తెలియదు గోత్రము తెలియదు. ఇట్టివాని యింటిపే రెల్లు తెలిసినదో.

క. నేరిచన సుకవి కృతిచే, బేరెఁగించుకొనిజగతిఁ బొవగటాప్పన్
నేరక కృతిఁజెప్పట తన, నేరమి యపకీర్తి జగతి నిలుపుటగాడే.

అని కవి తనపేరు తెల్పుకొన్నాఁడు. ఆశంబరములేని పరమభక్తాగ్రే సరుఁడగునీకవి రచించినయీగ్రంథము నీ కథ మాంధాకృచరిత్రము- శ్రీరం గనాథునికీ గృతిసమగ్రణము చేసినాఁడు.

సీ. “అందోళికలయందు నంతరచరులైన సవికృతాకృతులఁ బిశాచజనులఁ బరకరాలంబులై ప్రార్థింపఁ గనుఁగోక వాయుత్తకుండు జీవచ్ఛవముల వాలవీజనములం గ్రాలుచు నీఁగకు నాఁడిని ఖరపర్తులాండసముల వేత్రపరంపరావిల కంట కాకృతిఁ జేరంగరాని బహ్మరతరుల

.....ప్రభుమరాత్ముల నెవ్వఁడు ప్రస్తుతించు.” అనుపద్యమునందు సర పాలనింద కావించుట యొక్కటి విచారించవలసియున్నది.

సీ. జగ దేకపతియయ్యునకలాభిగముండు సరగ శాసనుఁడయ్యు సద యహదయుఁ

ఉభయతప్తదుః ఉయ్య నంజలిసామ్యుడుపరిపూర్ణఉయ్యనుబ్రణళికాముః
ఉతిగతేంద్రియుఃఉయ్యననిమేషదృగృశ్యుఃఉనియోజ్యుఃఉయ్యభక్తానుయాయ
సాక్షియయ్య సతాపచారానభిజ్ఞుండు సముఃఉయ్య నార్తరత్నోపరుండు
భద్రగుణనిధిమర్మణప్రతిభటుండు, సముఃఉనధికుండు లేనియుత్తమపురుషుఃఉ
వెదకిచూచినశ్రీరంగవిభుగివంటి, ప్రభువ్రసత్వంతసులభుండు, బరుఃఉగలఁడె.

అనుపద్యమునకు వ్యతిరేకాభిప్రాయమునకై వ్రాసినపద్యమే కాని
కేవలప్రభువ్రల నిందించుటకుఁ గాదనవలయును. ధనాపేక్ష లేదు. పరమదైవ
భక్తుఁడు, ఆత్మస్తుతివిముఖుఁడు నిట్లు చెప్పట పరనిందకుఁ గానగునని తలంపఁ
గూడదు. ఈపద్యమునుండియే కాఁబోలును, విఃతకథలు పుట్టి యల్లసానివెద్ద
నామ్యునకుఁగూడ నవకీర్తిం దెచ్చుచున్నవి.

ఈక్రిందిపద్యములో సత్తాపులసామర్థ్యముం దెల్పినాఁడు.
చ. మనమునఁ గొన్న నెవ్వగలు మాన్చి ఘటితు రకాడనన్మదం
బనఘకథాముఖిగున హితాహితబోధ మొనర్తు రింపుగాఁ
గనుఁగొనుకన్న నద్భుతముగా నెఱిగింతు రతీంద్రియాధమల్
ఘనమతులెల్ల వానికి సకారణబాధులు గారె సత్తావల్.

ఈక్రిందిపద్యములోఁ దనకవిత్వసామర్థ్యము వెల్లడించినాఁడు.
గీ. యతి విటుఁడు గాకపోవుటె ట్లస్తదీయ, కావ్యశృంగారవైభవాకర్ణనమున
విటుఁడు యతిగాక పోరాదు వెనమదీయ, కావ్యవైరాగ్యవర్ణనాకర్ణనమున.
కృతి ప్రారంభపద్యములు.

మ. శ్రీరామావసుధాపయోధరములం జేదోయి రెంటు సగు
ప్రారంభంబునఁ జిత్రధంగి మకరీపత్రాకముల్ వ్రాసి ని
ర్వైరప్రేమల నిద్దటందు సమసారస్యంబునం దేలునా
శ్రీరంగేశుఁడు మమ్ము నిర్మల శుచిశ్రీయక్తులంజేయుతకా.
చ. పొలయలుకక జపంబునకుఁ బూని కనుంగవలెల్ల మోడ్చియు
దలఁచిన మంత్రవర్ణమయతం గనుపట్టిన వాణిఁజూచి న
వ్వొలయఁ గవుంగిలించి సుసుఖోన్నతిఁ జెందెడు సర్వశోమాఖు,
డెలమి దలిర్ప మత్కృతికి సీవ్రత విశ్వజనాభిముఖ్యుకా.
మ. ముకుటేందుద్యుతిజాలముల్ సతతమై ముంపం బ్రభాతం బెఱు
గక శశ్వత్పరిరంభణావితసౌఖ్యస్సిద్ధుడై జాయఁబా

యక వీలాపరుడైన శంకరుడు నిత్యప్రీతి సంపించుతా
సకలాష్టాదముగా మదీయకృతికి శబ్దాంశవత్సమున్.

కథాభాగములోని రెండుపద్యములు.

శా. కస్తూరీతిలకంబులై హరిశిలాకల్పంబులై కజ్జల
ప్రస్తారక్రియలై నవాగరుమసీపంకానులేపంబులై
శస్తానీలకావగుంతనములై జన్మించె శిక్షామనా
నిస్తోమంబులయందు నూతనతమోరేఖాకురశ్రేణికల్.

ఉ. దారుశిలాదిభావనలదైవముల నిర్మించి తామసుల్
గోరుదు రింతచేరువయెకో తను కాత్తవివేకపాకముల్
వారిధరంబుల నివ్విడిచి వచ్చినచాతకఘాతు లంబుధి
దారు గొనంగ శక్తులై సుధామధురోదకపానసౌఖ్యముల్.

(40) పద్మపురాణోత్తరఖండము - గ్రం. సం. 115.

అయ్యలమంత్రి పుత్రుడు మడికిసింగనార్యుడు రచించినది ఇది “గౌతమీ
దక్షిణంబున...సబ్బినాటిరాష్ట్రంబున రామగిరిపట్టణంబు నిజరాజధానిగా...
గల, నిరువెత్తుగండ గండగోపాలాది బిరుదాచిత్రుడగు గురుజాలముప్పభౌపా
లకుని మంత్రి యోబళామాత్యుని పుత్రుడగు వాణస కందనామాత్యున కంకి
తము చేయబడినది. తొమ్మిదియూశ్వాసములు నిండుగా నున్నవి. పదియవది
పూర్తిగ లేదు. ఈకందామాత్యుడు సింగనకవీశ్వరునకు మిత్రమయినట్లు “నీ
సహవాససౌఖ్యముల నెఱ్ఱి జరిచుట జేసి దిక్కుల న్వాసికి నెక్కి యిష్టజన
వర్గముచే బాగఁబడి...ప్రస్తుతికెక్కితి”నను కృతిపతి వాక్యములో జేట
పడుచున్నది.

“ధాత్రిబద్మపురాణఖండత్రయమున, సర్వసారాంశమై పుణ్యజననమగుచు
మండితంబైన యుత్తరఖండ మీపు, తెనుఁగుగావింపు నాపేర ననఁగుచరిత.
గీ. బాదరాయణమునిముఖప్రభవ మైన, యిష్టరాణార్థ మిలఁగొందఁజుగనేర
కునికి నేటికి నంద్రభాషాక్షిఁ డెలియఁ, జెప్పిలోకోపకారంబు సేయవలయు.
వ. అట్లయిన నేను గృతకృత్యుండ నగుదు నీకును గీర్తిసుకృతంబులు సంభవిం
చు—అని కవిని గందామాత్యుడు కోరినాడట.

చ. అమరిన మత్స్యకూర్మవిభవాదులు దీవులు వేదవాక్యసా
రము జలపూర మున్నతతరంగము లాగమశాస్త్రపద్ధతుల్

విమలయశోభి రామమగు విష్ణుచరిత్రము భోగితల్పమై
 యమృతపయోధినాగఁ బటపై చనుఁబద్ధపురాణమిమ్ములఁ
 సీ ధర్మబోధైశ్వర్యతతిమూలనికరంబు విమలాదిశక్తుల వెలయుకంద
 మామ్నాయశాస్త్రంబు లనుషమశాఖలు బహుకథాసూక్తులుపల్లవమ్ము
 లుపనిషద్వాక్యంబు లురుపుష్పసంఘంబు పోలుపారహరిభక్తి పుష్పరజము
 వరయోగివైష్ణవవరులు భృంగంబులు పరమసౌఖ్యాసక్తి పరిమళంబు
 బాదరాయణువాక్కుధాప్రాణిఁ బరఁగి, విఖలధర్మంబులకు నిల్వనీడ యగుచు
 విష్ణురూపంబు దానయై వెలసిసౌఖ్య, రసికమై యొప్పుఁ బద్ధపురాణతరువు.
 వ. కలికాలజనితమహాదోషాతపసూతస్తూతరంగులును సుసారపథాశ్రాంతస్వాం
 తులు నగు మనుష్యు లీపుణ్యతరుశీతలచ్ఛాయ నాశ్రయించి-తాపత్రయం
 బుఁ బాసి జరామరణభయబుభుక్షారహితులై యవ్యయానందంబు నొం
 దుదురు. అని దీనిఫలప్రతిముందే యాంధ్రీఃరణోద్యమమునకుఁ గారణము
 గాఁ జలిపినాడు. ప్రారంభపద్యములు.

కా. శ్రీరమ్యం బగుదుగ్ధవార్ధి నడుమఁ శేషాహితల్పంబుపై
 నారూఢంబగు నిందిరా సహితుడై యానందలీలఁ గుణా
 ధాయుడై వరసంయమింస్తులకు నాత్మజ్ఞానరూపంబుఁ దా
 నై రంజిల్లెడు వేల్పు ప్రోచుఁ గృపఁ గందామాత్యు నెల్లప్పుడుఁ.

చ. చెలువగు జాటరంధ్రములఁ జెచ్చెరఁ బిల్లలఁ బెట్టి యెప్పుడుఁ
 వెలయు చకోరదంపతులు వెన్నెలమీఁగడలంచు ముక్తులం
 జెలయుచుఁ గుప్పసంపుదొరఁ జివ్వఁగ మేల్చిని చూచు శేషుమై
 యలకున గాంచినవృ శివుఁ డబ్బయకందని ధన్యుఁజేయుతఁ.

చ. తనకు నివాసమైన వెలిదన్నిఁ జెలంగెడు చంచరీకని
 స్వన మొగి విన్నవారలకు సామకృతాభ్యసనప్రవృత్తి శి
 వ్యనినదమోయనంగఁ గడు నింపెసలారెడు వేల్పువెద్ద శో
 భనయుతుఁ జేయుఁగాతఁ బ్రతిభాఽభు నౌభశమంత్రికందనిఁ.

ఇక్ష్వాగద్యము-ఇది శ్రీనరసింహవరప్రసాదలబ్ధ కవితావిలాస భారద్వాజ గోత్ర
 పవిత్ర అయ్యలమాత్యపుత్రసరసగుణధుర్య సింగనార్యప్రణీతంబగు...

ఈతఁడొసర్చిన వాసిష్ఠరామాయణము, ద్విపదభాగవతము నిటీవలివి
 కావచ్చును, ఇందు వానిం దెల్పలేదు.

ధాతువు		సంస్కృతాగమము	తెనుంగుగమము.
నెఱయు	అ	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట, నిడుట
నెఱవేటు	అ	నిర్వాహే	నిర్వాహమవుట
నెలకొను	స	వ్యాస్తే	వ్యాపించుట
		అవస్థానేచ	నిలుచుట
నేము	స	తండులాదిషుస్థూల	బియ్యము మొదలైనవానిలో
		సూక్ష్మవిభాగాయ	సన్నవిడి, పెద్దవిడి యేర్పడుట
		శూర్పచాలనే	కై చేట కదిలించుట
నేయు	స	వస్త్రాదినిర్మాణే	వస్త్రాదినిర్మాణము నేయుట
నేరు	}	స అభ్యాసే	అభ్యసించుట
నేర్చు			
నొక్కు	స	ప్రచితాపచయే	ఉబ్బణఁచుట
నొగులు	అ	పీడాయాం	పీడితుండవుట
నొచ్చ	అ	ప్రణాదివేదనాయాం	పుండు మొదలైనది వేదన నేయుట
నొంచు	స	ప్రణాదివేదనాకరణే	నొప్పించుట
నొచ్చుకొను	స, అ	మనోవ్యభాయాం	మనస్సున వ్యభపొందుట
నొడుచు	స	ప్రణాదివేదనాకరణే	నొప్పించుట
నొడువు	స	ఉక్తా	చెప్పుట
నోచు	}	స ప్రతకరణే	నోముసేయుట
నోము		వ్యపనాశనేచ	పోగొట్టుట
		వ	
పకపకలాడు	అ	సహాసభాషణే	మిక్కిలి నవ్వుచు మాటలాడుట
పగలు	}	అ విదీర్ణతాయాం	బద్దలవుట
పగులు			
పంగటించు	}	స యుక్తమూలాగ్రవి	పంగలఁగాఁజేయుట
పంగడించు		స్తారే	
పంగలించు	స	ప్రసారణే	ప్రసరింపఁజేయుట
పచరించు	అ	ప్రచారేచ	సంచరించుట

భాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుఁగ్రంథము.
పంచు	స	విభజనే	విభజించుట
		ప్రస్థాపనే	అంపిండుట
		నియోజనే	నియోగించుట
		భాగహారేచ	భాగహారమునేయుట
ప్రజ్వరిల్లు	అ	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
పట్టు	స	గ్రహణే	గ్రహించుట
		స్పృశ్యే	స్పృశించుట
		ఆరంభే	పనిపూనుట
		అంగసంవాహనే	కాణ్వు మొదలైనవి మర్దించుట
	అ	బుధ్యారోహే	మనస్సునకు వచ్చుట
		ప్రవేశపర్యాప్తౌ	ప్రవేశించుటకుఁ జాలుట
		సంశ్లేషేచ	అంటుట
పట్టుపడు	అ	గృహీతే	గృహీతుండవుట
పట్టుకొను	స	హస్తగ్రహణే	చేతగ్రహించుట
		అన్విష్యగ్రహణే	వెదకి గ్రహించుట
	అ	లేపనదృఢీభావే	లేపనము దృఢపకాట
		అస్థిసంధిచలనవేద	ఎముకలసంధి కదలుటచే నొ
		నాయాంచ	చ్చుట
పడు	అ	పతనే	పతనమవుట
		సహనేచ	సహించుట
పండు	అ	పరిపాకే	పరిపక్వమవుట
		సస్యాదిఫలనిష్పత్తే	పయిరు మొదలైనవి పండుట
		శయనేచ	శయించుట
పండుకొను	} అ	శయనే	శయించుట
పడుక్కిను			
పడయు	స	ప్రాప్తౌ	పొందుట
పడుచు	} స	విటసంగత్యా ధనా	విటునితోఁ గలియుటచేత ధన
పడుచుకొను			
		క్షణే	ము సంపాదించుకొనుట

ధాతువు	సంస్కృతాధము	తెలుగుగర్భము.
పడిపోవు	అ స్వతఃపతనే మరణేచ	తనకుఁ దానే పడుట చచ్చుట
మృతగించు	స ప్రతిజ్ఞాయాం	ప్రతిజ్ఞసేయుట
పదలు	స వృథాజల్పనే ధర్షణేచ	వ్యర్థముగా మాటలాడుట గడురుకొనుట
పన్ను	స కర్షణాయ హలప శ్వాదిసన్నహనే	దున్నుటకై నాఁగలి పశువులు మొదలైనవానిని సన్నద్ధముఁ గాఁ జేయుట
	కార్యసన్నహనేచ	పని సన్నద్ధముగాఁజేయుట
పనుచు	స ప్రస్థాపనే నియోజనేచ	పంపించుట నియోగించుట
పనవు	స పరివేష్టనే	పరివేష్టించుట
పనివిను	అ గమనే	పోవుట
పనిదీర్చు	స మారణే	చంపుట
పనిపడు	} అ అభ్యాసే	అలవాటుగట
పనుపడు		
పంపు	} స ప్రస్థాపనే	అంపించుట
పంపించు		
పంబు	స సంయోజనే	కూర్చుట
	అ వ్యాప్తాచ	వ్యాపించుట
ప్రబ్బు	స ప్రాప్తౌ	పొందుట
ప్రబలు	అ వృథౌ	వృద్ధిపొందుట
పరికించు	స మార్గణే పరిశీలనేచ	వెడకుట పరిశీలించుట
పరగు	అ శోభాయాం	శోభించుట
పరిగొను	స ప్రాప్తౌ వేష్టనేచ	పొందుట చుట్టుకొనుట
పరుగెత్తు	అ ధావనే	ధావనముసేయుట

ధాతువు

సంస్కృతాధము

తెనుగుగ్రంథము.

పర	స	వస్త్రాదివర్యాస్తరణే	వస్త్రాదులు నేలవిస్తరింపజేయుట
		వ్యాప్తేచ	వ్యాపించుట
పరుండు	అ	శయనే	శయించుట
పరిమార్చు	స	మారణే	చంపుట
పర్చు	స	వ్యాప్తే	వ్యాపించుట
	అ	శోభాయాంచ	శోభించుట
పరవంజు	అ	ప్రసరణే	ప్రసరించుట
పరపు	స	పూర్తికరణే	నిండించుట
పరిసిపోవు	అ	ఉపద్రవభ్రంశే	ఉపద్రవము తప్పిపోవుట
పఱిగించు	స	బాణప్రయోగే	బాణములు ప్రయోగించుట
పఱిగొను	స	ప్రాప్తే	పొందుట
		వేష్టనేచ	చుట్టకొనుట
పఱి	అ	పలాయనే	పరుగెత్తుట
		ప్రవాహేచ	ప్రవహించుట
పఱిచెంచు	అ	ఆగమనే	వచ్చుట
పఱిపు	స	ధావనకరణే	పరుగెత్తించుట
		బాణప్రయోగే	బాణము ప్రయోగించుట
		బాధనేచ	బాధించుట
పఱివోవు	స	ఆక్రమణే	ఆక్రమించుట
	అ	అసహ్యగ్భవేచ	చెడిపోవుట
పలుకరించు	}		
పల్లరించు		స	జ్ఞాపనే
పలకరించు			జ్ఞాపకము నేయుట
పల్లటిల్లు	అ	బలహానౌ	బలహీనుండగుట
పలవించు	స	ప్రలాపే	ప్రలాపించుట
పలువరించు	స	స్వప్నభాషణే	కలవరించుట
పవ్వళించు	అ	శయనే	శయించుట
పసాపడు	}		
పసాబడు		స	భోజనే
			భోజనము నేయుట

ధాతువు	సంస్కృతాధము	తెలుగుాధము.
ప్రాచు పాచు	అ ఉరోఽష్టాభేనసర్పణే తామ్ముయొక్క అవష్టంభముచే తజరుగుట	
ప్రాకొను పాకొను	అ లతావిసర్పణేచ	తీగెయట్లుకొనుట
పాచు	అ మాలినోవ్యవశేషే	పాచిపట్టుట
పాటిల్లు	అ కాలతోదూషితే	కాలముగడచిచెడిపోవుట
పాటించు	అ శోభాయాం	శోభించుట
	న ప్రాప్తౌ	పొందుట
	కించిన్నిషేధవ్యవహారే	కొంచెమునిషేధముగా వాడుకొనుట
	సమృత్తౌచ	సమృద్ధించుట
పాడు	న గానే	గానముసేయుట
పాతు	న నిఖిననే	క్రిందనాటుట
ప్రాతగిలు పాతగిలు	అ ప్రాచీనతాయాం	ప్రాచీనమాట
పాతరలాడు పాతర్లాడు	అ నటనే నిరవలంబభ్రమణే అన్వేషణేచ	నాట్యముసేయుట అవలంబములేకతిరుగుట వెదకుట
పాడుకొను	అ బద్ధమూలతాయాం	లెస్సగానాటుకొనుట
ప్రాము పాము	న అనులేపనే న వినాభావే	అలందుట విడిదియుడుట
	అ కాలతోదూషితేచ	కాలముగడచి చెడిపోవుట
పారాణించు	న పాదయోర్లాఙ్మౌద్యలంకారే	పాదములయందు అత్తుకమొదలైనవానిచేత నలంకరించుట
పారు	అ గతౌ	పోవుట
	న అత్యుచ్చారేచ	పాసనముసేయుట
పారవేయు	న దూరక్షేపే	దూరముగవేయుట
పారుకాడు	అ ముహుస్సంచారే	వేమాటుసంచరించుట

ధాతువు	సంస్కృతార్థము	తెనుగర్థము.
పాటు	అ పలాయనే	పరుగెత్తుట
	ప్ర వాహేచ	ప్రవహించుట
పాటు తెంచు	అ శీఘ్ర మాగమనే	శీఘ్రముగావచ్చుట
ప్రార్థాలు	అ కర్మణ్యలపతా యాం	పనిసేయుట కలసుండవుట
ప్రాయమాలు		
పాలుమాలు		
పాల్పడు	అ ప్రాతిభావ్యే	పూటపడుట
పాలుపడు	అ ప్రాధాన్యేచ	ఆలాయమవుట
చావుకొను	స ఆతురతయాతి భతుణే	ఆతురతపడి నిండుగాఁదనుట
పిక్కు	స వంచనయార్థగ్ర హణే	వంచనచేత నర్థమునుగ్రహించుట
పిక్కిటిల్లు	అ అతిశయే	అతిశయించుట
పిగులు	అ స్యాతివిశ్లేషే	కుట్లువీడుట
పిచ్చిలు	అ నిష్పీడనేన రసో ద్గమే	పిసుకఁగ రసము బైటికివచ్చుట
పిచ్చిల్లు		
పిచ్చులించు	అ సంభ్రమే	తొక్కిపడుట
పించమణించు	స మారణే	చంపుట
	గర్వప్రతిఘాతేచ	గర్వముపోగొట్టుట
పిడు	స వస్త్రాదినిష్పీడనే	వస్త్రాదులుఁగ్నిష్పీడనము చేయుట
పిండు	స రసతౌరణే	రసము స్రవించఁజేయుట
పితుకు	స దోహనే	దోహనముసేయుట
పిడుకు		
ప్రిదిలు	అ గ్రంథివిస్త్రానే	ముడివీడిపోవుట
పిరిగొను	స వేష్టనే	చుట్టుకొనుట
పిలు	స ఆహ్వానే	ఆహ్వానముసేయుట
పిసుకు	స ముష్టిమర్దనే	పిడికిటమర్దించుట
పీకు	స ఉత్పాటనే	పెళ్లగించుట

ధాతువు		సంస్కృతాధము	తెనుగఁగఁగము.
పీకులాడు	స	ముహురాకర్షణే	వేమాటులాగుట
పీచమణఁచు	స	మారణే	చంపుట
		గర్వప్రతిఘాతేచ	గర్వముపోఁగొట్టుట
పీలు	}	స రసాకర్షణే	రసమునాశ్నించుట
పీల్చు			
పుక్తిలించు	స	జలేనముఖాంత శ్చోధనే	నీళ్ల చేతఁ బుక్తిలిశోధించుట
పుచ్	అ	జంతుదూషితే	కాయ మొదలైనవి జంతువులచేతఁ జెడిపోవుట
		ప్రస్థాపనే	అంపించుట
		నియోజనేచ	నియోగించుట
పుచ్చుకొను	స	గ్రహణే	గ్రహించుట
		పానే	త్రాగుట
		భక్షణేచ	భక్షించుట
పుట్టు	అ	జననే	జనించుట
పుడుకు	స	దానే	ఇచ్చుట
పుణుకు	స	స్పృశ్చే	స్పృశించుట
		అపర్యాప్తదానే	చాలకుండనిచ్చుట
		పంచభిరంగుళీ	అయిదువేళ్లతోఁబుచ్చుకొనుట
		భిర్గహణేచ	
పుణకరించు	స	అపర్యాప్తదానే	చాలకుండనిచ్చుట
		ముమూర్షోర్హస్త	చావఁబోవువాఁడు చేతులు పుణ
		చేష్టాయాంచ	కరింతులు వెట్టుట
పుత్తెంచు	స	ప్రస్థాపనే	పంపించుట
పుయిలోడు	అ	దాక్షిణ్యే	దాక్షిణ్యపడుట
పురణించు	స	తిరస్కారే	తిరస్కరించుట
పురికొను	అ	విజృంభణే	విజృంభించుట
పుడివిచ్	అ	పరాగతౌ	పెనుకఁదీయుట
		విశ్లేషేచ	విడిపోవుట

ధాతువు	సంస్కృతార్థము	తెనుగుగర్థము.
పులకరించు	అ జ్వరే	జ్వరించుట
పులుము	స తూళనే	తూళనముసేయుట
పులియు	అ ఆమ్లాభావే	ఆమ్లమవుట
పుల్లవడు	అ నిశ్చేష్టతాయాం	నిశ్చేష్టితుండవుట
పూ	అ పుష్పాత్పత్యై	పుష్పించుట
పూడు	అ ఖాతాపిరోహే	గొయ్యి మొదలైనవి పూడిపోవుట
పూను	స కార్యోద్యమనే	ఉద్యక్తుండౌట
	వహనేచ	వహించుట
పూన్చు	స ఉద్యోజనే	ఉద్యోగింపఁజేయుట
	ధారణేచ	ధరించుట
పూయు	స రూషణే	రూషణముసేయుట
పెకలు	అ మూలోద్గమే	పెళ్లగిలుట
పెచ్చు పెరుగు	అ విజృంభణే	విజృంభించుట
పెంచు	స వర్ధనే	వృద్ధిపొందించుట
పెట్టు	స నిధానే	ఊచుట
	పరివేషణేచ	వడ్డించుట
పెట్లు	అ స్ఫోటే	స్ఫుటితమగుట
పెనఁగు	అ	అన్యోన్యవేష్టనే అన్యోన్యముచుట్టుకొనుట
పెనుగు		
పెనఁగులాడు		
పెనుగులాడు		
పెనుగొను		
పెనయు	స	శుబ్ధకరణే పేనుట
పెనఁచు		
పెనుచు		
పెంపటు	అ తయే	తయించు
పెంపారు	అ వృద్ధిప్రాప్తౌ	వృద్ధిపొందుట
పెరుగు	అ వృద్ధౌ	వృద్ధిలుట

ధాతువు	సంస్కృతాక్షరము	తెలుగుాక్షరము
పెఱుగు	స శల్యకస్యదేహ విదుపందియోడలు విదిలించుట	
పెఱుకు		
పెల్లగించు	స మూలోత్పలునే పెకల్పించుట	
పెల్లగించు		
పెల్లగిలు	అ మూలోద్గమే	కెకలుట
పెల్లగిలు		
పేర్కాడు	అ అతిసంచాలే	మిక్కిలిసంచరించుట
పేరు		
పేను	స శుభకరణే	ప్రాముపెనఁచుట
పేర్చాను		
పేరుకొను	స స్తుతౌ	స్తుతియించుట
	నామ్నాహ్వనే	పేరుపెట్టి పిలుచుట
	అ ఘనీభావేచ	ఘనీభవించుట
పేరుచు		
పేర్చు	స ఉపయ్యపరినిధానే	ఒకదానిమీఁదనొకటియుంచుట
పేరు		
పేఱు	స ఘనీభావే	ఘనీభవించుట
ప్రేరేపించు		
ప్రేరేచు	స ప్రేరణాయాం	ప్రేరణసేయుట
ప్రేలు		
	స వృథాబహుజ	వృథముగా తఱుచు మాటలాడుట
	ల్పనే	
పేలు	అ ఘర్తవిస్ఫోటే	చెమటకాయలులేచుట
ప్రకొను	అ ఉపర్యాగమనే	మీఁదికివచ్చుట
పోక్తు	అ మనోదుఃఖే	మనస్సునదుఃఖించుట
	ఉష్మహోచ్ఛ్వా	వేడిచేత బొబ్బిపోవుట
	నేచ	
పోంగు	అ ఉద్వేల్లనే	ఉబుకుట
పోగడు	స స్తుతౌ	స్తుతియించుట
పోగయు		
పోగియు	అ ధూమోత్పత్తే	పొగగలిగినదవుట

భాతవ్ర	సంస్కృతాగ్రము	తెలుగుగ్రంథము.
పొగమారు	అ ధూమమాలిన్యే	పొగచేతమలినమవుట
పొగలు	అ పరితాపే	పరితపి. చుట
పొంచు	స నిలీయనిరీక్షణే	దాగి నిరీక్షించుట
పొటకరించు	} అ ప్రణాదీనామావి	ప్రణాదలావిర్భవించుట
పొటమరించు		
పొట్లు	అ కుంకుమాదీనాం	కుంకుముమొదలైనవి వర్ణవికల
	వర్ణవైకల్యే	మవుట
పొడుగు	అ దీప్తిభావే	దీప్తమవుట
పొడు	స వేధనే	గ్రుచ్చుట
	స మారణే	చంపుట
	అ ఉదయేచ	ఉదయించుట - చుక్కపోడిచెనని
పొడము	అ ఉత్పత్తౌ	పుట్టుట
పొడకట్టు	అ స్ఫూర్తౌ	స్ఫూరించుట
పొడగను	} స ప్రథమదర్శనే	మొనటఁజూచుట
పొడగాంచు		
పొడసూపు	అ ప్రథమద్వప్తే	మొదటనగవడుట
పొందు	స ప్రాప్తౌ	చెందట
పొదలు	అ ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
పొదుగు	} స ఆక్రమణే	ఆక్రమించుట
పొదుపు		
	అంతఃప్రవేశ్యభా	లోఁగాఁబ్రవేశింపఁజేసికమ్ముట
	దనేచ	
పొసగు	అ శోభాయాం	శోభించుట
	స దానేచ	ఇచ్చుట
పొరయు	స ప్రాప్తౌ	పొందుట
పొరవోపు	అ పీతజలాదీనాం నా	త్రాగిననీళ్లు మొదలైనవి నా
	డ్యంతరప్రవేశే	డ్యంతరములోఁబ్రవేశించుట
పొరిపోవు	అ మృతౌ	చచ్చుట

ధాతువు	సంస్కృతాధము	తెనుఁగఁగము.
పొరిగొను	స	మారజే
పొరిమార్చు		
పొరిపున్		
పొరలు	ఆ	పరువల్లులనే
పొర్లు		
పొర్లుకాడు		
పొరులు	అ	ముహూఃపరువల్లులనే
పొలము	ఆ	ఆభిముఖముగావచ్చుట
పొలిము	ఆ	మృత
పొలుచు	అ	శోభాయాం
పొలిచు		
పొలివోవు		
పొలుపు	అ	కించిదభ్యుక్త
పొసుకు	అ	సంభవే
పొసంగు		
పొక్కాట్టు		
పొగొట్టు	స	వ్యపనాశనే
పొగొట్టు		
పొగొట్టు		
పొగొట్టు	స	పాలనే
పొగొట్టు		
పొగొట్టు		
పొగొట్టు	స	వల్లనీ పాటనే
పొగొట్టు		
పొగొట్టు		
పొగొట్టు	అ	కలహే
పొగొట్టు	అ	రణోద్యోగే
పొగొట్టు	స	ఆవృత్తి

చంపుట

లుతమవులు

వేమాలుపొల్లుట

ఆభిముఖముగావచ్చుట

చచ్చుట

శోభించుట

సంచరించుట

కించిదభ్యుగమవుట

బట్టమొదలైనవి మట్టి మొద

లైనవానిలోఁ బొర్లించుట

మందుఁజూట మొదలైనవి పే

లపిండి మొదలైన వానిలోఁ

బొర్లించుట

సంభవించుట

పోజేయుట

పాలించుట

నారచీల్చుట

కలహించుట

యద్ధోద్యక్తుండవుట

నీళ్లు మొదలైనవానిని గుమ్ము

రించుట

ధాతువు	సంస్కృతార్థము	తెనుగగము.
పోరు	} న కలహే	కలహించుట
పోరాడు		
పోరచు	న దీనవృత్తియాచనే	దీనవృత్తినియాచించుట
పోలు	అ శోభాయాం	శోభించుట
	న అనుకరణేచ	అనుకరించుట
పోవు	అ గమనే	వగుట

బ

బడలు	}	అ శ్రాంతౌ	అలయుట
బడలుపడు			
బడియు		న దృష్టిదోషవారణాయహరిద్రాజలాదీనాం పురుషోపరిశ్రామశ్చే	} దిగఁడుడుచుట
బతిమాలు		న దైన్యయాచనే	దైన్యముగయాచించుట
బ్రతుకు	}	అ జీవనే	జీవించుట
బ్రతుకు			
బ్రదుకు			
బదిలించు	}	న ప్రతినిధికరణే	బదులువైచుట
బదలాయించు			
బద్దకించు		అ అలసతాయాం	అలసుడవుట
		మూత్రపురీషనిరోధేచ	బద్ధకోష్ఠియగుట
బమ్మరిల్లు		అ సంభ్రమే	తొట్టుపడుట
బ్రమయు	}	న భ్రమే	భ్రమించుట
బ్రమియు			
బరుకు		న నఖిపాటనే	గోళ్లతో గీయుట
బలియు		అ పీనతాయాం	లావవుట
బాచు		న తాడనే	కొట్టుట
బారిసమరు		న మారణే	చంపుట
బిగియు		అ దౌర్భేద్యే	దృఢమవుట

ధాతువు		సంస్కృతాధము	తెలుగుగద్యము.
బ్రదిలు	అ	విస్రంశే	వదులుట
లిద్దు	అ	జలస్రాపే	స్నిగుకాటుట
బిలుకుమార్చు	స	మారశే	చంపుట
చిలుకులు	అ	శ్వాససారవశ్యే	ఊపిరి త్రిప్పుకో లేకపోవుట
బీజారు	స		ధాన్యము గడ్డి మొదలైనవి వైచైకి కుప్పచేయుట
బ్రుంగు	అ	మజ్జనే	ముఁగుట
		మృతౌచ	చచ్చుట
బుగులుకొను	స	వ్యాప్తే	వ్యాపించుట
బుజ్జించు	స	సాంత్యనే	సాంత్యనసేయుట
బురణించు	స	తిరస్థానే	తిరస్కరించుట
బుసకొట్టు	అ	కోపశ్వాసే	కోపముచేత నిట్టూర్పువిడుచుట
బుసివోవు	అ	ఈషద్భంగే	ఈషద్భంగమవుట
బెగడాయించు	అ	విరోధే	విరోధించుట
బెట్టించు	స	నిరసనే	చిమ్ముట
బెడియు	}	అ	కార్యవైకల్యమువుట
బెడాయించు			
బెణకు	}	అ	ఎముక మొదలైనవి స్థానము వల్ల జల్పించుట
బెణుకు			
బెదరు	}	అ	ఆకస్మికముగ భయపడుట
బెదురు			
బెరయు	స	ప్రాప్తే	పొందుట
బెల్లించు	}	స	సాంత్యనసేయుట
బేలించు			
బొక్కు	}	స	నోటినిండఁ బోసికొని వదులుట
బొక్కులాడు			
బొక్కులాడు			
బొక్కు			
బొక్కు	స	అపలాపే	అపలపించుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుగుార్థము.
బొబ్బరించు	అ	ఉత్త్రోశే	గట్టిగా నఱచుట
బొల్లు	స	అనత్యభాషనే	అబద్ధపుమాటలాడుట
భో	స	పాలనే	పాలించుట
బోంచేయు	స	భోషనే	భుజించుట
బోరగిలు	అ	అవకత్యశయనే	బోర్లవండుకొనుట
బోర్లించు	స	కుంభాదీనామపాతనే	కుండమొదలైనవానిని దలక్రిందుగాఁ జేయుట

మ

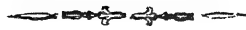
మగ్గు	}	అ	పరిపాకవిశేషే	పండు మొదలైనవి పరుపుతగిలి
మగ్గు				నందునఁ బడిపోవుట
మగ్గు				
			న్యూనతాయాం	తగ్గిపోవుట
			పాకదూనితేచ	మిక్కిలి ఉడికినందునఁ జిమిడిపోవుట
మగుడు	అ	పర్యావృత్తౌ		వరలుట
మట్టు	స	పాదఘాతే		కాళ్ళతోఁ బ్రొక్కుట
మట్టగించు	స	అనురూపఖండనే		సరిగా ఖండించుట
మట్టవప	అ	రోగాదినివృత్తౌ		రోగాదులు నివర్తించుట
మట్టుఁజఱచు	స	కర్ణాదీనాం సమపక్షస్తౌ		ఆకులు మొదలైనవానిని సరిగా నేర్పఱుచుట
		అనురూపఖండనేచ		సరిగా ఖండించుట
మండు	అ	ప్రజ్వలనే		ప్రజ్వలించుట
మండిపడు	అ	అశోక్రోధే		మిక్కిలి కృష్ణుండవుట
మడు	స	ఆసుంచనశేదే		మడత పెట్టుట
మడియు	అ	మృతౌ		చచ్చుట
మడఁగు	}	అ	వినమనే	కత్తి మొనమొదలైనవి పంగుట
మణఁగు				
మందలించు		స	ఉక్తౌ	చెప్పట

ధాతువు		సంస్కృతాక్షరము	తెలుగుక్షరము.
మహించు	అ	సహ్యాదీవామఫల స్యతౌ	పైరు మొదలైనది వ్యర్థముగా బలియుట
ప్రందు	స అ	దాహే	దహించుట
మద్దటిలు	}	అ	ఆకపాదిశాంతే
మద్దటిలు		అ	జీహనే
మను	}	స	బహుమతౌ
మన్ను		అ	అపరాధసహనేచ
మన్నించు	స	మారణే	చంపుట
మన్నిగొను	స	అభ్యాసనే	అలవడుచుట
మప్పు	స	వాసనయాసత్తే	వాసనచేత నాసక్తుడవుట
మరఁగు	}	అ	పర్యావృత్తౌ
మరుగు		అ	తప్తతాయాం
మరలు	}	స	విస్తృతౌ
మఱుగు		అ	అదృశ్యతాయాం
మఱుపడు	అ	స్వయంవేష్టనే	చాఁప మొదలైనదిచుట్టుకొనుట
మలఁగు	అ	పర్యావృత్తౌచ	మళ్ళుట
మలుగు	అ	దీపనిర్వాణే	దీపము చల్లారుట
మల	}	స	సాపాణతక్షణే
మలు		అ	తండులాదిపురోహి దిపురక్షరణేచ
మల్లాడు	అ	అన్యోన్యవేష్టనే	పెనఁగుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుగుార్థము.
మల్ల చఱి	}	స భుజాద్యాస్ఫాలనే	భుజాద్యాస్ఫాలనము సేయుట
మల్ల చఱుచు			
మల్ల చఱు			
మల్లు	అ	ఋర్యావృత్తై	మరలుట
మళ్ళుబడు	స	అభ్యుత్థానే	ఎదిరించుట
మళ్ళుదోలు	స	పశ్వాదిపర్యావర్తనే	పశ్వాదులఁ దిరుగఁదోలుట
		తృణకాస్తాదివృద్ధ	తృణకాస్తాదులు వృద్ధిపొందుట
		యేషే త్రస్యపశ్వా	కై షే త్రమును బశ్వాదులవల
		దిభ్యోరక్షణేచ	న రక్షించుట
మసఁగు	అ	విజృంభణే	విజృంభించుట
మసలు	}	అ జలమదనే	నీళ్లుపొంగునట్లు కాఁగుట
మసులు			
		అలస్యే	అలస్యము సేయుట
		మదపారవశ్యే	మదముచేతఁ బరవశుడవుట
		సంచాక్షేచ	సంచరించుట
మాఁగు	అ	ఫలాదిపరిపాకే	ఫలాదులు పరిపక్వమవుట
మాటు	స	గోపనే	దాఁచుట
మాటుపడు	అ	అదృశ్యతాయాం	అదృశ్యమవుట
మాట్లాడు	స	భాషణే	భాషించుట
మాడు	అ	విదాహే	అన్నాదులు దగ్గమవుట
మాను	అ	పరిహారే	పరిహరించుట
		ప్రణాదిశాంతౌచ	కురుపు మొదలైనది శమించుట
మానుకొను	స	బుద్ధిపూర్వత్యాగే	బుద్ధిపూర్వముగ విడుచుట
మ్రాన్పడు	అ	నిశ్చేష్టతాయాం	నిశ్చేష్టుండవుట
మాయు	అ	మలినీభావే	మలినమవుట
		నాశేచ	నశించుట
మారుమసలు	}	అ ప్రతివాదే	ప్రతివాదించుట
మారుమసులు			
మారుపడు			
	అ	వ్యత్యాసే	వ్యత్యాసమవుట

© 2007 The Authors
Journal compilation © 2007 Blackwell Publishing Ltd

Abstract

తెలంగాణభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరివర్తయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రింద బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి :—

i తెలంగాణభాషలోని పదములకు పుష్కలము మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును విచరించు సర్వసంకలన మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలంగాణభాషకు సహితీయేతర భాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికకావ్య గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వేవరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట ;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరితాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములయిన వానిలో విక్సిల్ని విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయమున సవిస్తరముగాఁ దెలంగాణదేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషిలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితిపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగాఁ బ్రచురించుట ;

vii తెలంగాణభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట ;

viii తెలంగాణవాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁ గాను సాంవత్సరికపథల నేర్పాటుచేయుట ;

ix తెలంగాణ సాహిత్యవిషయమునఁ బరిశీలన గావించి పాఠోపేక్షములను, సాహిత్య పటములను, యోగ్యతాశ్రేణులను నొసంగుట ;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట. ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలంగాణ గ్రంథము లొండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును ;

xi తెలంగాణభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు సభివృద్ధికి నుపచరించు నన్ని కార్యములను, జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్రత్వత్రిక.

సంపుటము ౧౭. { విభవనామసంవత్సరము
ఆశ్వయుజకార్తికమాసములు. } పంచిక ౪.

తెలుగు పాటలు.

— కశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు —

(అందవసంచిక శేషము)

‘I beg your pardon’ అన్నదాహృతి, “దానికేలే, వోరే, పిల్చి నావలక్కపోవడం నీకేమేనా, తగునా? నీదగ్గర అనుందాలేదా? నావద్దలే నేపోతానయ్యా” అని సామాన్యుల ప్రసంగము. కేవలశిష్టు లెవ రనునది, యొకను దేలలేదు. వృద్ధాధ్రుసలక్షణపండితశిఖామణు లిరువ్వురు సంభాషింప “ఏవండీ తమదర్శన మేమో నున్నూ చాలాగుర్లభంలా గయింది మరిగంటే నున్నూ, ఒకనాడై నా వాడేదీ నచ్చి చచ్చిందివుండీ. అహహ ఆయొక్క రామునిదే ఇదంతా ఏ సూర్యునింటారే?” అని యందు రది ప్రయోగ్యమా? కాకున్న నేల? సభలలో మాటాడునది యందురా? ఆంధ్రభాషావిషయ సభలలో నాడినదే ప్రమాణ మందము. ఇం కొకవిషయ మైన “వైయాకరణాస్త్రాణవః” వంటి దగును. చక్కగ గమకించి ఐదముల నేజిన గాని తెలియదు. ఊరక యిట్లు మాటాడుదు రని యూహించవలవదు. “ఆర్యులారా? మనం యావద్దండి యిప్పు డిక్కడెందుకు సమావేశమైనామో తమ కేసుకే. నిరంతరపాతత్యమానసస్రద్ధజాల మున్నీ యేసన్నయభాషలోనో వ్రాస్తే యేం లాభం జెప్పండి. పోనీ నేటిదానిలోనే వ్రాస్తామంటే తగినవేమి లక్షణగ్రంథాలు? దేశాని కది బోధయేటట్టూ లక్షణాల్లలేటట్టూ భగవంతు

డనుగ్రహించుగాక. అప్పటివరకూ మనం చేతుల పిసుక్కుంటూ వుండలేం కాబట్టి యీలక్షణమే యాధారంచేసుకొని గ్రంథాలు రాయాలి” అని సభ యందు, బ్రయుక్తమయ్యే నది ప్రయోగ్యమా ? సమర్థు లింకను ద్వారితముగ నుచ్చరించుచు, బదావయవము శ్రుతిగోచరము గానీక యుపన్యసించుదురు. అగుంగాక యాదర్శ మెట్లుండదగును? మఱియు సమత్వసంభాషణము పరిమితము బోధ మపరిమితము. వదనశ్చైత్ర యెట్లున్నను భావబోధాన్తవినియు క్తకర చాలనాద్యభినయములను బునఃకథనమువలనను బోధ మగును, కాని యీ యీయర్థమున నీయీపద ము పయోగించె నని తెలియఁబడదు సంభాషణభాషలో నెన్నియో లోపము లున్నవి. “త్రువ్వట బాబా” అను వద్యసందర్భమును మాటకు వ్రాతకునై వచ్చెను. వెద్ద లెవ్వరును సమ్మతించని దనియే తలంతును. తరువాతి వాక్య మరయదము.

ఏదేశమున లేని యీగ్రాధికవైపరీత్య మేల ? అని ప్రశ్నింతురా ? ఒక్కొక్కదేశమున నొక్కొక్కవిధ మాచారము, వ్యాకరణవిషయమున వారు గొప్పవారు కారు. తరువాత గొప్పచారే యే దానికి దోషుగఁ బాలనాసౌకర్యములు ధనము, కథికారమును గల్గుట దేశ మంతట యోగ్యభాషను వ్యాపి పఁజేసిరి. అయినను భేదమున్నది. మాటాడునట్లే వ్రాయుచున్నారా ? టాక్ Talk నొ Know, ఇత్యాదులు లేనా ? మఱియు The language of prose often approaches very closely to that of ordinary conversation”-- Sweet's English Grammar. స్వీటు గారి వాక్యములవలనఁ జద్యభాష చూటి నది. ఇక గద్యభాష స భాషణభాష, యీషవైషమ్యమున సామ్య మనుట నదియుఁ గొంచెము భేదవంత మనియే యర్థ మగును. కొంచెమైన భేదముండును గదా ? వారిసాంప్రదాయ మట్టిది. అతివమున “డూబాచారి” ని వ్రాయవలసివచ్చిన “టూసాచారి” అని వ్రాయుదురు సరే యనుటయే ప్రత్యుత్తరము. రసికులవలకునను వ్రాతను రసము స్ఫురించునందురా ? అవును. కాని వలకునప్పటిరసముకంటె వ్రాయునప్పటిరసము సమాస్వాదనీయమై యుండును. సంభాషణము సూత్రప్రాయముగ నుండును. వ్రాత వివరణరూపముగ నుండును. బహిరాకారముమాత్రము సంభాషణము.

“నిఘంటువులున్న వ్యాకరణములున్న వాడుకలోనున్న వ్యావహారిక భాషలకూ కావలెను.” ఈవాక్య మన్నచారే వ్యాకరణ మక్షతలే దనియు

నన్నాకు. వది గ్రాహ్యము. భాష మార్పు నొందుననుటలో సంశయములేదు. లక్షణములు మాటలయు ననుటయు నిష్టమే. హైలూపండితుఁ డన్నట్లు “మారినదే మో మారినదే. అనూర్పు, అనివార్యము.” మనయాంధ్రభాషయు మాజినది గ్రాధికమన్నాడు. కలసూరగుఁడవలె నున్నదామరా? అవును, అయినదేదో అయినది

అందఱును వ్యావహారికభాషలోనే వ్రాసిరి కావున మనమున్న కాపింపవలయు నందురా? మంచిది. ఆధికసంఖ్య ప్రమాణముకదా? ఆంధ్రమునఁ బద్యము లించుమించు సలక్షణాంధ్రమున వ్రాసిరి గద్యముల వ్యావహారికమున వ్రాసిరి. “పద్యకావ్యమువలెనే కేవలము కావ్యభాషగోనే రచించినవచన గ్రంథము నిజమయిన తెలుఁగుదేశములలో మారు ఎక్కడనూ కనబడలేదు.” ఈవాక్యము కావ్యభాష యని వేర్పఱుచుచున్నది కదా? వచనగ్రంథము లట్టిభాషలో నుండుటచేతనే వచనకర్తకు గౌరవము లేదు. పద్యము వ్రాసి సంగాని కవికానేరఁ డనుభావము జనసామాన్యమునఁ బుట్టిట కదియేకారణము. వ్యాఖ్యానములు మొదలగునవి వ్యావహారిక భాషలో వ్రాయ బడినవి. అర్థవిషయమున నవి ప్రమాణములు కాని భాషావిషయమునఁ గావు. తప్పులన్ని వైద్యములోను వై్యశిష్యములోను శరణుసాచ్చింపి యనునానుడి లేదా? అట్లే పద్యములందప్ప నితరమున వ్యావహారికభాష వనించెను. లేఖకప్రమాదములు, వచననిరాదరణము మున్నగునవియుఁ గారణములు. శాసనాదుల ప్రమాణములు, సంస్కృతవ్యాఖ్యానములఁ బ్రమాణముగ భాషావిషయమున శాసనములఁ గైకొనిరా; అసాంప్రదాయము. శాసనలేఖకులు సాధారణముగ మూఱులు. నన్నయచేత్రాలు గలది కావచ్చును గాని నన్నయ్యయే శాసనాక్షరములఁ జెక్తైనా? లేదు. మొదటఁ బద్యగౌరవము తగువలె గద్యగౌరవము వచ్చును. సంస్కృతమున లేదా? ఆశ్వాసాంతగద్యములు వ్యావహారికమునఁ గలవా? వచనములు మాత్రమున్నవి. గద్యవచనము లాంధ్రాబున భిన్నలక్షణము లయ్యెను. పద్యములలోను గొన్నింట వ్యావహారిక మున్నది. అది యశాచిత్త్యమునకు “రారానాన్నా” అను నప్పుడును “రారానాయనా” అను నప్పుడును భేదములేదా? “నాన్నా” గ్రామ్యమో, గ్రాహ్యమో “నాన్నా” అనుటయే సాంఘ. కొన్ని ప్రమాదములు. అన్నియును సలక్షణ మగు భాష నుంటయే మంచిది. అట్లుండుగాక.

ఇక వ్యావహారికభాషను విచారించు. నేటివారివాదమును బట్టియు వ్రాతలబట్టియుఁ బ్రత్యయమాత్రవికారమే వ్యావహారికభాష యైనట్లు నాకుఁ దోచెను. నాయభిప్రాయమును వెల్లఁబుట్తును.

శిష్టవ్యవహారభాషయనునప్పుడు చిక్కులెన్నియో సంభవించును. శిష్టులుకానివా రెవరు? ఎవనిమగ్నానికి వాడే సేవాపతి యన్నట్లు తర్కింప నుదలు శిష్టులే. మొన్న నాంధ్రశివవిద్యాలయారభదినోత్సవసందర్భమున వైసుచాన్సలరుగారగుశ్రీరామలింగారెడ్డిగారున్నట్లు “కులమున కొక్కొక్క ప్రతినిధిని వెన్నుకొనుచు వచ్చిన సినేటు జరుగ దనియుఁ గులములపూర్వచరిత్రముల నందఱు నుత్తమోత్తము లనియుఁ దెలిపిరి” శిష్టతానిర్వచన మెట్లు? బ్రాహ్మణులు శిష్టులా? ఎందఱో దద్దన్ను లున్నారు. సకరు లని కూడ వారినిఁ తదితరు లన్నను దాము బ్రాహ్మణు లగుచురు త్తత్రియులు తోత్రబ్రాహ్మణులు, వైశ్యులు, శూద్రులు, మంగలి, చాకిలి, చచ్చటి, చీమలు, దోమలు, కుక్కలు, నక్కలు, పందులు, చేపలు, చెట్లు సర్వము బ్రాహ్మ్యమే యగును. వ్యాసులునట్లే “సర్వంబ్రాహ్మ్య మిదంజగత్” అన లేదా; వేదాలదేవులాల లేల? ప్రతివర్ణము నుత్తమోత్తమమే. నరుఁ డుత్తముఁడు. ఒకవేళ మాలవాంధ్రును బ్రాహ్మణసమానులే యన్నఁ గోపము రావచ్చును. కాని ఖిడాతరు లెట్టివారు? వారు మనకు నీచు లన్న మనము వారికి నీచులము కామా! నీతిముతుఁ డుత్తముఁడు నీకీహీరుఁడు నీఁగుడు. చదివినవాడే శిష్టుఁడు ఇక నాంధ్రవిద్యత్వము గలయెవఁడైనను శిష్టు. డని యందుము. అట్లన్నచో నట్టిశిష్టులందఱును నొక్కతీతిసంభాషింపరు. ఒకశూద్రుఁడు శిష్టుఁ డయ్యఁ బ్రసంగమున నపకబ్జములనే వాడును. ఇదియందఱకును విదితమే. భాషావిషయమున శిష్టులఁ జేయవలయును. ఇట్లనుండువారు సేవకులు, దోడివారు, నిరుగు పొరుగువారు పరిసరము లన్నియు భాషావిషయమున శిష్టముగ నున్నగాని శిష్టులు బయల్పడరు. తర్కము ముదిరి చేదెక్కును. వ్యావహారికమే యన్నఁ బ్రమాదమేమి? “ఎదోలే, గుంతా నెగే, పల్లకనాకేట్లేయని తొంగున్నావా ఎటే?” ఇత్యాదివాక్యములును జేర్చుకొనవలసివచ్చును ఇక నేదిశరణ్యము? “ఏమే ఒసే” అని కొండఱుదుగు. “ఎదోలే, భాషయా, ఏమే ఓసే, భాషయా శిష్టభాష? ఏది సాధువు. రెండును సాధువులే యందుమా? అసాధువే లేదు. అపారుషేయమే యంతయు. ఇకఁ బ్రాతిశాఖ్యల వ్రాయవలయును.

నియమమనగా 'వర్ణలోపాగమాదిమాత్రవిశదీకరణము' అను సూత్రము సార్థక మగును. ఆసంస్కారము మృతసంస్కారమే, లోపములఁ జూపి సరిచేసి యుండు సంస్కారము. వేదముల కాప్రాతిశాఖ్యసంస్కారమే తగును "సంస్కారో లోపాగమవర్ణవికార ప్రకృతిభావలక్షణః" అనునది వేదవిషయమున నగును. లోకమున నట్లుగాదు. వేదమువంటిది లోకముకాదు. వేదమును లోకమును నిత్యములే కాని కొంచెము భేదము గలదు. ఇది యొకగొప్పవేదాంతము. వేదము మాత్రము లోకము మాత్రము. ఆమార్పునకుఁ గాలనుష్ఠును. ఆ కాలమునకే సురూఢత. ఆసురూఢత నెఱుఁగుటయే సాకేతితము. అది యొకప్రవాహము వంటిది. ప్రాతః క్రొత్తయుఁ గాదు. సాతయుఁ గ్రొత్తయు నైకమగుటయే రూఢత. అట్లుకాగ నేదో కొంచెము ప్రాతవడినట్లు తోచును. క్రొత్త మిగిలిన దంతయు నగును. ఏపారిభాషికములో క్రొత్తగ నుండ వచ్చును. వేదవ్యాకరణలక్షణము లోకవ్యాకరణమునకు సరియగుట యెట్లు? "కథమచశాసనమ్? ప్రకృత్యాదివిభాగకల్పనయా సామాన్యవిశేషవతా లక్షణేన" అని కాశికాకారుఁ డనెను. ప్రకృత్యాదివిభాగము లనుటచే శబ్దావయవము లన్నియు ననియర్థము. ఆదిశబ్దముచే గ్రహింపవచ్చును. శబ్దము దాని యవయవముల దుష్టతయు శిష్టతయుఁ జూపును. సామాన్యలక్షణము విశేష లక్షణమును జెప్పును. అది శబ్దానుశాసనము. అట్టిపని చేయునది వ్యాకరణ శాస్త్రము.

సంస్కారరూప మనగా నున్నదానిని జన్మదానిని నరసి సంప్రదాయ మెఱింగి విధినిషేధములఁ జూపుట యగును. శాస్త్ర మనునామము సార్థక మగును. ఉదాహరణ మరయుఁడు.

వృక్షశాస్త్రము వృక్షజాతులను వానియభివృద్ధులను దత్తారణములను సల్లక్షణములను దుర్లక్షణములను జూపి, వేలఁగఁజెట్టునకు సమున్నతిలక్షణము, నీచత దుర్లక్షణము, దానిని దొలఁగింపవలయును, తొకాయకుఁ గడుగునీరు వలదు, ఇట్లు శాసించును. వైద్యుఁడును నట్లే-ఏశాస్త్రమును విధినిషేధములఁ జూపుచునే యుండును. ప్రసిద్ధమును గూర్చియే శాస్త్రము గల్గును. కళక్రమముగ శాస్త్ర మగు ననువిద్వదుక్తి కదియ తాత్పర్యము.

వైయాకరణుని పని రాజకార్యమువంటిది కాదు. రాజశాసనము స్వచిత్తవృత్తి కనుకూల మనియు భాషాశాసనము లోకానుకూల మనియు భేద

మును జూపుదురు. ఒక యధ్యక్షుడు పాలకుడుగ నుండె ననుకొనుఁ డతఁడు కావించు శాసనములన్నియుఁ బ్రజానుకూలములై- అట్లే వ్యాకరణశాసనమును, వైయాకరణుని స-స్థార మెట్టి దనఁగ లోకమునెఱిగి ప్రదర్శించుటయే- శబ్దప్రపంచమును జక్కగ నెఱిగి ప్రేక్షకులసౌశయము నివారించు బ్రదర్శించును. శాస్త్రీశి శాస్త్ర మనువ్యుత్పత్తియు నట్టిదే. పూర్వ లండను నట్లే యనిరి. వ్యాకరణము శాస్త్రమే కదా? ఇక సరయుఁడు.

శాస్త్రమునుగూర్చి పూర్వ లేమనిరి?

శ్లో॥ శాసనా చ్ఛంసనా చ్చైవ శాస్త్రమి యభిధీయతే ।

శాసనం ద్వివిధం ప్రోక్తం శాస్త్రలక్షణవేదిభిః ।

తత్రైకం విధిమాపే తదవ్య త్ప్రతిషేధతః ।

శంసన భూతవస్త్యేకవిషయం సక్రియాపరమ్ ॥

అని పరాశరపురాణమునఁ గలదు. “సందేహవారకం శాస్త్రమ్,” ఇత్యాద్యన్యోక్తులను గలవు. ఇకను బెక్కు లున్నవి. కాని ప్రసారవత్ప్రసరణ మక్షణలేదు. “Science may be further described as meaning facts reduced to a system”—Charless Watts. ఇట్లని యంగ్లు అనిరి. వీరు వారసనేల యుడలును శాస్త్రమును సమానభావమున నిర్వచించిరి. తస్మా చ్చాస్త్రా ప్రమాణం తే కార్యా కార్యవివర్ణయే” శాస్త్ర మాత్రము నాశ్రయించి యుక్తిహీన మగుదానిఁ జేయకు మని బ్రహ్మస్థితి యనెను. ఎవ రేమన్నను శాస్త్రము సందేహనివారక ముటలొ సందేహము లేదు. యుక్తి ననుభూతికి విరుద్ధముగ శాస్త్రము శాసింపదు. అనుభూతపరామర్శమే శాస్త్రము. శాసనమును శంసనమును జేయు నది శాస్త్రము. శంసన మాత్ర మొనరించునది శాస్త్ర మనంబడదు. పర్ణనమా, సూచి, కోశము, మున్నగునామములఁ బిల్వదగును. భాషావిషయమున నెట్టిసంశయమును నివారించునో విచారితము.

“వచ్చును, వస్తాఁడు, వస్తుఁడు, వచ్చువాఁడు, వచ్చేవాఁడు, వచ్చెడువాఁడు, వచ్చేటివాఁడు, వచ్చెడివాఁడు ఈశబ్దము లన్నియుఁ దెలుఁగువారివి. ఈవిషయమున నాంధ్రప్రపంచమునఁ బైపదములే శాస్త్రకర్తకు లభించిన వనుకొనుండు. ఇక నేమిచేయును. ఒక్కొక్కపదము నొక్కొక్కదేశమున నొక్కొక్కజాతివారు వాడుదురు. ఓంశాంతిశ్శాంతిశ్శాంతి,” అని శాంతిపాఠమును

జెప్పునా? అగుచోఁ బ్రయోజన మెట్టిది? కోశమువలననే యాపని కాఁగలదు కదా? రూపాంతరము లన్నఁ జాలునుగదా? ఈకంబరామాయణ ముతయేల? సందేహము గల్గును. అదఱు నాంధ్రులయి వల్లు లీ క్షేపనవేల? పూర్వమునుండియు నిట్లే మాటాడుచు వచ్చిరా? పూర్వము శాసనానుల నిట్లే యున్నవని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు కదా; కావ్యములలో మాత్రము కన్నట్టలేదే; కావ్యభాష యని యొకఁ డుడెనా? ప్రజాభాషాలక్షణదూర మగుకావ్యము ప్రజాహితము నెట్లుపడేశ్చిచును? కాంతాసమ్మివోపదేశము కావించుకావ్యము విలక్షణభాషలో నుండుటయే లాభము? ఇప్పుడు కవులు కలరు గదా వారును మాటలాడునప్పుడు మావారేమై న్రాయనప్పు డేనారో యగుచున్నారే; ఇత్యాదిస శయపరశ్శత ముత్పన్నముగాఁగ నివారించు కొనవలదా? తన్నివారణమే శాస్త్రము. కాకున్న శాస్త్ర మగును. శాస్త్ర కర్త మూఁడువిధము లయిననూగముల వ్యవస్థ నేర్పఱుచును. బహిరాకారము, సంతర్గతాకారము, తదుభయమూలమును జూచును. దీనికి నాంగ్లభాష కొండఱు వ్యతిరేకు లయినను మనసూప్రదాయ మట్టిదని యెఱుఁగుఁడు. ఆంగ్లమును గొండఱు సమ్మతించిరి. పోసిటివ్, మెటాఫిసికల్, థియోలాజికల్, అను పేరిట బిల్తురు శంసనమునదియే బహిరాకారము. శాసనము రెండవిధములుకావున గుత్తత తదుభయమూలములందున్నవి. శంసనము మొదటఁబడజాలమునో బ్రదర్శించి తెలిపితిమి ఇంక శాసనమునకు వత్తము. వస్తాడు, వస్తుఁడులలోఁ దప్పఁ జాలపదములలో “వచ్చ” ప్రకృతియైనట్లు తోచును. ఇతరపదములఁ జూతము. ఇస్తాఁడ్వాదులఁ జూడ నట్లే తేలుచున్నది ‘వచ్చు, అనునదియే ప్రకృతియగును. ప్రత్యయ మెయ్యది? తాఁడు తుఁడు, ఏవాఁడ్వాదులు ప్రత్యయములుగ లోకము (సామాన్య) వలనఁ దెలియుచున్నది. విశేషలోకము (కావ్యాదులు) వలన “ఉన్వా” దులు ప్రత్యయములుగఁ దెలియుచున్నవి. దాటుతాఁడు, దాటేచాఁడు. దాటుతుఁడు, దాటును ఇత్యాదిపదములఁ జూడ “తుఁడు” తుడువఁబడుచున్నది. చాలభాగము న నీ “తుఁడు” ప్రత్యయము కానరాదు. కాని యీ “తాఁడు” ప్రత్యయ మన్నింటఁ జాలభాగమున నున్నది. “తుఁడు” చాలభాగమున నేలలేదు. పాత కాధమవజ్జనసముచ్చరితమై యుండనోవురు. చూడఁజూడ నాతలఁచినది సిద్ధాంత మగుచున్నది. కావున “తుఁడు” ప్రత్యయము కాక వ్యత్యయ మగును. “తాఁడు” ను వ్యతస్తమై యుండరా

దా? ఊడుతాడు, వినుతాడు, కనుతాడు” “ఇత్యాదిశబ్దముల నీ “తాడు” పోయినది. ‘వండుతాడు’ కుదురుచున్నది. కొన్నింటఁ బ్రవృత్తింప దశవచ్చునుగాదా? అయినను “ఉను” ప్రత్యయము సరయుడము. అన్నింటఁ గుదురుచున్నది. కావ్యభాషను మాత్రము విస్పష్టముగఁ గుదురుచున్నది. లోకములో నెట్టి వాడును “ఉను” ప్రత్యయమును జేసి పలుకలేను కవులకు వ్రాయునప్పుడు భ్రాంతి కలెనా? లోకమున నెవ్వనినోటకు లేని యీ “ఉను” కవుల కెట్లు కలెను; ఎక్కడ నైవ నుండవలయును. “ఔను” అని లోకు లంగీకృతిఁ దెల్పుదురు. ఇది యొకయుభిప్రాయముకదా? “క్రియాపర్యవసాయి సర్వాభిప్రాయము ను. “ఔను” అనునది క్రియాపదము. “అవును” అనిరూపము. ‘అవు’ ప్రకృతి ‘ఉను’ ప్రత్యయ మేర్పడినది. ఈ “ఉను” కవులకు శరణ్యమైనది. పద్యము గౌరవనేయ మనునభిప్రాయము లోకహృదయవిజృంభితము.

గౌరవస్థానమున “ఉను” గలదు. పూర్వులు సభలలోఁగూడఁ గావ్య భాష నుపయోగించిరా; ఈషద్వైషమ్యమునఁ గావ్యభాషనే యుపయోగించి యుండి రని చెప్పవచ్చును. సదస్యాచారము, సభాతాంబూలము, మున్నగు నాచారము లరసినను, సభ్యాభివర్ణనము, భాగవతనిర్మాణమునను, “బహు భాషితే నాపి కింది దపి నాఽవశబ్దితమ్” అనుటవలనను విభీషణుఁ డగ్రామ్య పదముల భాషించె ననుట వలనను సభ్యభాషను మాటలాడి రని యే చెప్ప వలనుపడును, భారతీయులకు సరస్వతీయట్టిది. కావున “ఉను” సర్వత్ర సమముగఁ బ్రయుక్త మగుటను బ్రథమక్రియాపదము “ఉను” గలదగుటను గావ్యముల నెల్లఁ గానవచ్చుటను శిష్టప్రయోగమై యుండుటను శిష్టప్రయోగము “ఉను” అగును. “తాడు” సాభాషణమున మాత్ర ముండుటను శిష్టత్వ హేత్యభాషమున వాడుటను సాభాషణావశమున భ్రష్టమైన దష్టప్రయోగ మగును. మఱియు నీ “తాడు” ఉను, రూపాంతరము కాదు. ఏరెండుశబ్దముల యుపప్రయోగమొయై యుండును. వచ్చునతఁడు “వస్తాడు” అని ప్రక్రియా మూఢతఁ బలుకఁబడినది యగును. క్రియార్థమున నట్టిపదములు గలవు. వచ్చునది- వచ్చేది, ఇత్యాదులు, ఈభ్రష్టత్వమునకుఁ గారణములు గలవు. వచ్చు అతఁడు వచ్చుతఁడు “చు” దంత్యపూర్వముగ నున్నది. చససామీప్య మా ద్రసాంప్రదాయ మగుటను “న్” వచ్చి “వస్తాడు” సిద్ధించెను. ఉత్సా రణమున స్థానిత్యము లుండును. కావుననే “బహువ్యాచారతా తేన న కించి

దపశబ్దం” అని కలదు. సుశిక్షితు లగుశిష్యులకే కలుగ నితరులమాట యెత్త నేల? ఇం దొకరహస్యమును గలదు. ఉచ్చరించినది యపశబ్దమైనను హృద యమున స్ఫురించునది (స్ఫురి-చి-చో) సుశబ్దమును నగును. అపశబ్ద మన్న ను వ్రాయునప్పుడు సుశబ్దము వ్రాయును- దీనిని స్థిరీకరింప నాతరముగాదు, కాని సభ్యులు ప్రమాణము. కాకున్న గ్రామాభోనుష్టేటులయంత్రమును నప్ప టివ్రాతయుఁ బ్రమాణము వ్రాతలో నట్టిభేదము గలదా? అందురేనివినుడు.

భీమయ్యగారిని జూచి “ఏమండీ భీమయ్యగారూ” అని యంచుము. వ్రాయునప్పుడు “రాజశ్రీ భీమయ్యగారు” అని వ్రాయుదుము. ‘చేశీ-చా) యంగల విన్నపముల, అనుదానిలోని “కల” అనుప్రత్యయము, శ్రీవేద మూర్తులైన; లో“అయిన” రూపమును ‘మాలో యెవరైనా యివ్వఁగలవారము, లోని “కలవారము” రూపమును, కేవలాంధ్ర మంత్రములలో నున్న కొన్నిరూపములను “గ్రహం లన్నీ విడుచును” అనురూపమును నాహ్వనసం దర్భమునఁ బిలుచునప్పటి భాషారూపమును “అతనిమాట” అనురూపమును నరయనరయ గౌరవవిషయము లని భావించిన వాని గౌరవభావలోఁ బల్లు ట వ్రాయుటయుఁ గల్గినట్లు తెలియుచున్నది. అనుబంధమైన “కల” యెన్నఁ డును వాడనివారు వ్రాతలోఁ గవితరులును వాడుటలేదా? ఇన్నివిషయ ముల వివేకింపఁ గావ్యభాషాసమానభాషయే శిష్టవ్యవహారమున నున్నట్లు లోచును.

కావ్యభాష యనుభాషయు జనులభాషయుఁ దొల్లియొక్కరీతిగనే యుండెను. నన్నయకాలమునను తిక్కన్నకాలమునను నెఱ్ఱాప్రగడకాలము నను మఱి యితరకవులకాలమునను గూడ నుండెను. క్రమక్రమముగ నాయా చారము నశించినది. అయినను నేటికిని దల్లక్షణములు గలవు. సంస్కృత భాష కున్నంతగౌరవ మాంధ్రభాషకు లేకపోవుటచేతను మఱికొన్ని కారణ ములచేతను దెనుఁగు గౌరవింపఁబడకపోవుచు వచ్చెను. అక్షరణముననే చే తనై సంతదాఁక సలక్షణముగ వ్రాయుట శేషమును యథోచ్చరితముగ వ్రాయు టయు సంభవించెను. శిక్షయుఁ బొందలేదు. భంశములు సంభవించెను. ఇది ప్రజకు సామాన్యము. కవులును దదితరులును నిట్లే చేసిరి. “కవిప్రయోగ ము తప్పని మఱి వాదించకూడదు” అనువాదివాక్యము నమ్మనేరము. కవి సత్త్వవి కావలదా? కవినత్త్వము నిర్వచింపవలయును. అదష్టపరికృతవాగ్ధ

ములు గల కార్యకర్తయే కవికదా; కవికి లోకమెట్లు ప్రమాణమో కవితరులకు నజ్ఞేప్రమాణము. కవికిఁ బ్రమాదము రాదని యేమిర్ణయము. “నాన్మపిః కురుతే కావ్యం” అని యందుచేని యావ్యప్రయోగము మన కది పనికిరాదని గౌరవముగ దుష్టశబ్దమందుము. ఆప్రమాదమే సంప్రదాయ మగుచో నదియ నుపలమానకము. పదసిద్ధికి సంప్రదాయమే పరమశరణ్య మని నాయభిప్రాయము. కవిత్వయమువారిని విశువవలయును. ఆద్య లగులను శిష్టపరంపరాపూజిత లగుటను వారును వారిశాసనములును (వాగ్విషయమునమాత్రము) గౌరవ సాత్రములు అందును బూర్వపూర్వలు ప్రయాణము * గీర్వాణభాషకు నజ్ఞేయుక్తికినజ్ఞేకుమరును ఆచారములలోఁ గూడ నజ్ఞే. ఆభారతమునఁ బొంపకున్న దదితరులే శరణ్యులు. “తద్విదాం చ స్మృతిశీలే” అని ధర్మప్రమాణ మున్నట్లు. కావున శిక్షాభావమున నిట్లయ్యెను.

శిక్షించుట యాచారము కదా ? వేదకాలమునుండి స్పష్టముగ నుచ్చరింపవలయు ననేడిశాసనము గలదు. “అథ శీక్షాం వాఖ్యాన్యామః” అనునవి. నేడును గొంచెముగనో గొప్పగనో యాయాచారము కలదు. “అమ్మాబువ్వ పెత్తే. అదేం తే, బజ్జంతా నే, బొబ్బాయియ్యే” ఇత్యాదులు పిల్లలలతోఁ దల్లులను దండ్రులును నాడుదురు. ఆక్షణమున నది వారికి వ్యవహారికభాష యగును. కొంతకాలము చన్నతరువాత నామాట లాపిల్లలతోఁ దల్లిదండ్రులాడరు. కాని పిల్లిలాడుచోఁ దల్లిదండ్రులు విని యర్థబోధ మైనదికదా యని యూరకుండక దిద్ది చెప్పుదురు. గాడిదకు వచ్చిన ప్లేండ్లు వచ్చినవి యికను ముద్దుముద్దులమాట లాడుచున్నావా ? చాలు అని శిక్షింతురు. సవరించుకొందురు. అట్టిశిక్ష మనకు లేదు. విద్యాశాలలోఁ గాని గృహములలోఁ గాని పీఠులలోఁ గాని మనకాశిక్ష లభింపదు. ఎక్కడఁ జూచిన గత్తరత్తరమాటలే. సభలలో నైన నెక్కడనైన దమయిష్టము వచ్చినట్లు తెనుఁగును వాడవచ్చును. వీరికిని లక్ష్యములేకు. ప్రమాదముగ నైన నుచ్చరింపవచ్చును. అస్ఫుటముగఁ గూడ నుచ్చరింపవచ్చును. ఇంకేమిచేయవచ్చునో యేరికెఱుక. ఆంగ్లమున నట్లాప్పదురా ? కొందఱాంధ్రమున నుపన్యసించినట్లు మాయూఁడవఘారముబాలుఁ డాంగ్లమున నుపన్యసింపఁగలఁడు. అనుమతింతురా ? వలనిది. అట్లయ్య నొకమర్యాదమాత్రము గలదు. అది శుభాస్పదమే.

* యథోత్తరం మన నామ్. అని యున్నది. వ్యాకరణకర్తల కన్యాయము.

విషయగర్భితముగా నుండవలయును. అను నామోద మున్నది. ఇది యైన నుండుగాక.

మాటాడునట్లే వ్రాయవలయు ననుటమంచిదియే కావచ్చును గాని వ్యవస్థ సంప్రదాయము ప్రకారముగ నేర్పజేచి సలక్షణమైన యాంధ్రభాషలో సులభశయ్యను గ్రంథములు రచించుచు దత్తకారము శుద్ధముగ నన్నివిషయముల మాటలాడుకట్లు చేసినచో వైకృము కట్లును గాని యెట్లు మాటాడిన నట్లు వ్రాయుటయే చాలునని సంస్కారసూత్రముతో దృష్టిపడరాదు. ఆత్మప్తిలో ననవస్థాదోషములు గలవు. వినుడు. 'పూడ్చెను (వెచ్చెను) వచ్చెనిమిది, వచ్చేడు' ఇత్యాది పదముల యవయవము లుచ్చరించినవారికిఁ గూడఁ దెలియఁబడవు. పూయిడ్చెనో, పోయిడ్చెనో, పోడ్చెనో, వచ్చెనిమిదో, పయిచెన్నిదో, వచ్చేడో, వచ్చాడో, వొచ్చేడో వక్తకే తెలియదు. ఇంక నేమివ్యవస్థ, తమనోట వచ్చునది పలుకొ గులకొ యెఱుకపడవలదా? ఒకవ్యవస్థ చేయఁదలంచుచో యథాపూర్వముగ "వచ్చును" అనురూపమే సిద్ధమగును. అని శాస్త్రుకర్త యొకసిద్ధాంతమునకు వచ్చి పతంజలి యన్నట్లు ('శవతి, గతికర్త మునను వాడుదురు కాని యార్యాదృతము గాదన్నట్లు') "వస్తాడు" భాషణ పశమున నుచ్చరింపఁబడుచున్నది కాని శిష్టత్వమునకు నింద్యముగ నే యగునని యనును. హస్తాడ్వాదులు రూఢములు కాఁగ నవయవవిభాగ మేర్పడి రూపాంతరములు గావచ్చును.

పలుకులపాటే యితటిది యా యన నక్కఱలేదు. వ్రాతపాటును నట్లే యున్నది. అయినను దీని నేల విమర్శింపదు? పెరుమాళ్ళరహస్య మొందు గలదు. వ్రాతయు నన్నివిషయముల నొక్కప్రపంచ నున్నదా? తనకని యప్పటికి మాత్రము వ్రాయరీతి వేటు. సమానులకు వ్రాయరీతి వేటు. శాశ్వతముగ నుండఁదగు ననివ్రాయునది వేటు. ఒక్కొక్కచేతి కొక్కొక్కవ్రాత. అచ్చు కూటమున మార్పు పుట్టింతురా? ఇది కానేరదు. అంగ్లేయులు మనకంటఁ జిత్రముగ వ్రాయుదురు. వారికి వ్రాత కొకమాల పోతకొకమాల కలదు. స్థిరలిపి గ్రాంథిక మనుట. ఇది సులువుగనే యున్నది, మోళీమరాటీలవంటిది. అంగ్లమునఁ గలదు కావున విమర్శింపనైన నెంచరు. మానసికస్థితి యట్లాకచో నేర్పడను. కావుననే మనయుద్యమము లన్నియుఁ ఒగటివేసములఁ బోలి యాంధ్ర వేషమున నున్నయాంగ్లోద్యమములే అంగ్లత్వ మధ్యాత్మము కాఁగూ

డదు. ఆంధ్రత్వము కాపాడవలయును. కాకున్నఁ గీడుమూడురు, భాషామూలముననే ధర్మార్థకామమోక్షచతుర్విధపురుషార్థములు సిద్ధించును. పాశ్చాత్యహృదయపరివర్తనమునకుఁ బ్రావ్యహృదయ మనుకూలించదు. 'స్త్రీ య దుష్టా సువాచేయ జాయతే వర్ణ సౌకర్య' అన్నట్లు భాష దుష్టయగుడు వర్ణసౌకర్యమును హృదయప్రణాళమును సంభవించును. భాషను గౌరవింపకున్న జేశమున్నత మగును.

ప్రసిద్ధవస్తుప్రశంసనమే శాస్త్రము. సహితీయాభ్యుదయహేతున్యాయసమే సంస్థారము. సులభసాధనము కావలయు నని శాస్త్రములఁ దృణీకరింపరాదు. ప్రాతస్సాన్నినము నిత్య మవశ్యమగుట వధువులకేళఖండనము కార్య మనరాదు. నిరంతరకార్యరూపమునకు దీర్ఘాలోచనమున సాధన మరయవలయును. తలపుండ్లతో నిండినచో బోడిచేయింపవచ్చును. తరువాత పెరుగును. సంప్రదింపవచ్చును. అట్లే భాషాదేవియు నగును. భాషాదేవియొక్క శిరస్సు శబ్దము. ముఖ మర్థము. చూపు ధ్వని. వినఁజేయుఁ బల్లుట యే యలంకారము. ప్రేమవిహారమే కావ్యాదిసమూహము. ఆనడకలసొంపే యుద్యమము. ఆహంసవాహనము మనోనైర్మల్యము. సరస్వతీధర్త యగుచతురాననుఁ డనఁగఁ జాతుర్వర్ణ్యమే యగును. వారిరువురుదంపతు లగుట ప్రజకొఱకే. నారదుఁడు జ్ఞానరూపము. కింకరులు దేవతలందులు. ఆంధ్రసరస్వతికిఁ దలనొప్పి యగుచున్నది. వైవైసేవలవలన నివృత్తము కాలేదు. శిరస్సులోఁ మెదడున- (Brain) నేదో దోషము గలదు. దానిఁ దీసివైచినఁ జక్కఁబడును. పరధర్మాభిఘాతమే కారణము. పరధర్మస్థులవలన నైవవానిని వైయాకరణుఁడు దొలఁగింప నెప్పటియట్ల యుండును. అట్లు కావింపుఁడు.

భాషాదేవి బాల్యమునఁ గట్టిన మొలత్రాడే ప్రాథమికపుడు నుండఁదగునా? అని యింక సంతయు రూపకాలంకారముతో దిగును. ముదుసరి యైవపు డేమిచేయవలయును? తరువాత నేమిచేయవలయును? ఆయుక్తి సరియైనది కాదు. కటిసూత్రము ధర్మసూత్రము మంగళసూత్రము వ్యాకరణ సూత్రము దేవత కావున వృద్ధిగాదు. శాశ్వత త్రిదశ. మంగళసూత్రమును ద్రెంపరాదు. తన్నికాని స్థూలాంగికాదు.

ఇంకఁ బూర్వమునఁ గావ్యమందుఁ దప్పఁ దదితరమునెల్లఁ గావ్యేతరవాణి యుంటకుఁ గారణ మడుగుదురా? వినుఁడు. దేశభాషలరూప మట్లుం

డును. మఱియుఁ గావ్యభాషయే యీ చుమించు వాడబడుచు వచ్చెఁ గాని యట నట స్థానిత్యములు సభవిం చెను. నన్నయనాటిభాష యెట్లున్నదో తెలియదు. అయినప్పటికిని నాటిభారతముచుండి గ్రహీతమున్న స్థానైర్వహణీత మైనదాదేరా? శాసనములను జూతము నన్నయ్యకుఁగొంచెము తరువాత నో పూర్వమునో లిఖితమైన బెజవాడశాసనమునఁ బద్యము లున్నవి. వాని యందలి కొన్నిరూపములను దీసి విమర్శింతుము. 'బృహదాబు గొనియుండువారు, గుడియు మఠాబునున్' అనుపదములు గలవు. 'ఉండేవారు, గుడి, మఠము, గుడిన్నీ మఠమున్ను' ఇత్యాదిరూపములు లేవు. కావునఁ గావ్యభాష సలక్షణముగ నుండె ననియే తేలును. వచనములు మున్నగునవి కావ్యసదృశభాషలో లేవు.

సమర్థు లయినలేఖకులు లేకపోవుట యొకగొప్ప కారణము. పదావయవము తెలియక వ్రాయుదురు. కర్త యే వ్రాసినని చెప్పలేము. వ్రాసినవాఁడు కర్త యనుకొన్నను తనకొఱకు సంగ్రహముగ వ్రాసికొనె నందుము. వ్రాసిన దెట్లున్నను బలుకుట స్వచ్ఛముగఁ గొందఱ యెడలఁ గలదు. ఉచ్చారణమునకుఁ గాని యటనున్నను నేరూపముననో వ్రాసి (నీ, ణీ, ం, ం, గీ) విడిచి వలుకుటయుఁ గలదు. ఎత్వము వ్రాసి యేత్వముగఁ బలుకుటయుఁ గలదు. "ఇంతకు, దట్టము" ఇత్యాదులను వ్రాసి స్పష్టముగఁ బలుకుటయుఁ 'జ' వ్రాసి దంత్యతాలవ్యములభేదమునఁ బలుకుటయు "రన్న" వ్రాసి "రఖానా" అని పలుకుటయు 'గన్త వ్రాసి' 'గనుక' అనిపలుకుటయుఁ గలదు, క. "వ్రాయు తెఱుగునఁ బలుకమి హాయిగఁ బలుకాడునట్లే యంతట నాంధ్రుల్ వ్రాయమి యుఁ గలదని యెఱుఁగుఁడీ యఖిజరులు తెలిపెద నిను విసంగనూ" అని వ్రాసి "విసంగన్" అని చనువుచురు. ఇట్టి సంప్రదాయమే గీర్వాణమున గూడనుండి పిమ్మట శాస్త్రురయ్యె నేమో? పాదాంత్యము లఘువైసను గురువు వికల్పముగ నగుననుట యట్టిదే.

కావునఁ దమకొఱకు సంగ్రహము వ్రాసికొని కావ్యభాషాప్రకారముగ మాటలాడి రని చెప్పవచ్చును గదా? సభావణము వ్రాతయు నొక్కతెచ్చి గుననే యన్నింట నుండుననుట యిచ్చుకోక్తియా. ఉన్నను సంప్రదాయమును బట్టియుఁ బ్రచారమును బట్టియు నుండవచ్చును. ఉదాహరణములఁ జూపి వివరింతును. "అఖిజమున్ను" "వనఘూను" అను నీ రెండుపదములు క్రమ

ముగ 1108—1157 శకవత్సరములలో వాడఁబడినవి. “మున్ను మూను” లురూపాంతరములుగ నున్నవి. పైకాలమునరచితములయిన కావ్యములభాషలో నట్లులేదు. ప్రమాదములే. శిష్టరూపము నెఱుంగకయుఁ దాన శిష్టుఁడగుటను ‘మున్నుమూను’ల వ్రాసెను గ్రాహ్యమెట్లు; ఇట్లే మితిమీరిన శబ్దములు శ్రీరామమూర్తిపుతులుగారు చూపియున్నారు. “ఈభాష సంభాషణయందే కాని వ్రాతలయందు పూర్వులు వాడలే దని వాదించిన వారిమాటలనత్యమనుటకు ఈ ఒక్కప్రమాణమే చాలు” అనివ్రాసిరి. పూర్వులును నేటివారును గూడ సాధ్యమైనంతవాఁక శిష్టభాషలో వ్రాసిరి వ్రాయుచున్నారు. పూర్వులు గాని నేటివారు గాని యందఱును శిష్టులగుదురా? శిష్టేతరులకు నక్షరజ్ఞానముగలుగవచ్చును. తమతమవ్యవహారములు లిఖితరూపమునఁ గావలయు నన్న నేమిగతి? ఎట్లో వ్రాసికొందురు. అదియును జేయ రని యెవ్వరందురు? అట్టివాఙ్మయము యన్యుమో? సంభాషణమున నెప్పుడును వాడనివానిని (ప్రత్యయాదివిషయమున) వ్రాతలో వాడుటంబట్టి వ్రాతకుఁ గల గౌరవము తెలియఁబడును.

మహాపండితు లైనపూర్వులు వ్యాఖ్యాతలు, శాస్త్రకారులు మున్నగు వారేలయెట్లు కావ్యేతరభాష నుపయోగించిరి? కావ్యములలోఁ గూడఁ గొన్నింటఁ బద్యములను గావ్యభాషను గద్యములఁ దదితరభాషను నేల వాడిరి? అను ప్రశ్నముల కుత్తరమును వినుఁడు.

కొందఁ తాంధ్రంబున మూఢులు (ప్రక్రియావిషయమున) పురాణములకుఁ బ్రతిపదార్థముతోఁ జెప్పగలరు. కాని యాంధ్రభాషలోఁ జక్కఁగ వ్రాయలేదు. పూర్వమున నిప్పుడును గలరు. కొందఱకుఁ బద్యమే భాషాగౌరవము గద్యము కాదను మతి గలదు. కొందఱ కాంధ్రభాష యొకపూజ్యభాష కాదనునభిప్రాయము కలదు. కొందఱకు “చేశభాషాద్యపాద్యైశ్ బోధయేత్” అను మర్యాద గలదు. చేశభాషలోనే శిష్యానురూపముగ నుపాయ మరయుదురు. మనము పిల్లలతో మాట్లాడునపుడు “ఏంచేస్తున్నావురా” అని యనక “వోంటిచేత్తున్నారే” అని యంచుముకదా; అట్లే “భ్రష్టభ్రష్టరూపములనైన బోధింపవలయును” అట్లు వ్రాయవలసివచ్చెఁ గాని భాషారూప మది కాదు. ఫంశ్చైతమున నిట్టి సంప్రదాయము గలదు. ప్రత్యయవిషయమునఁ గాక వాక్యవిషయమునఁ గలదు. ‘భవేతి’ ఉక్తం, యథోక్తం, పీఠం, అంబరం,

యస్య, సః తేనరక్షీతః—ఇత్యాదు లట్టివే. ఆ, ఇ, ఊ, ఇత్యాదిసూత్రములు నిట్లే, ఉపదేశబల మట్టివి. వారియభిప్రాయమును గాదు. దేశభాషల నెక్కువ గౌరవింపమియు నొకకారణము. రైల్వేయింగ్లీషు తెలిగ్రాఫువారి యింగ్లీషు, ఫార్ములారియింగ్లీషు, నిత్యామల గ్రాహ్యము లెట్లో శసనాది భాషయు సగ్రాహ్యము. ఈ కారణములు చాలును.

పాటలు, యక్షగానములు, నేలలుమున్నగువానిలోని భాష యప్రధానము. లాక్షణికు లెవ్వరును లక్ష్యములుగాఁ దీసికొనలేదు. అట్టివాఁడై యము నుండుచు అన్ని భాషలలో నుండు నని నానమ్మకము “రామన్న చందు నాలోం వోయి” పాటలు, “తందానతానతాన పాటలు” గలవు. వ్రాయవలదన్నవా రెవరు? మానువారెవరు? గౌరవింపరు. ఆదర్శము గాదు. అవియుఁ గొన్ని శిష్టభాషలలో నున్నవి అన్నియు నుండుట శ్రేయమే. అందఱును విద్వాంసు లగుట మహారాజులగుట శ్రేయమే. ప్రయత్నింపుఁడు. ఎట్లో సుఖమే పొందుదురు.

శతకములు కావ్యములలోఁ గూడ నటనట స్థానిత్యములు గలవు. అవి ప్రమాదములు, రూఢిచులు కొన్నియై యున్నవి. ఔచిత్యముకొరకు నై యున్నవి.

శ్రీనాథాదులును బ్రమాదంపడిరా? అని యందురు? శ్రీనాథులే కాని భూనాథులే కాని లక్షణకర్తయే కాని యెట్టివాఁడును బ్రమాదపడవచ్చును. ప్రమాదములు వాస్తవమునఁ గాకున్నను బ్రమాద మన్నంతదాకఁ సగ్రహ్యమే. “అవర దార్పణ్యాత్” అనున్యాయమును దీసికొనుడు. మఱియు దేశీయులలోఁ జాలమంది సుశిక్షితు లగుచో నిట్టి ప్రమాదములు సంభవింపవు. “తనకలిమి యింద్రభోగ” మని సామెత గలదుకాని యది యసందర్భము. దేవైశ్వర్యము తనయైశ్వర్యము. దేశభాషాపండిత బాహుళ్యము తన పాండిత్యము, నేను బండితుడనై యుండఁదలఁచిన సజాతీయులఁ బండితులఁ జేయవలయును. అప్పుడే నిజమైన పాండిత్యము ప్రాప్త మగును.

బహులలో నంగడులలో లేఖలలో స్వగృహములో నంతట సాంప్రదాయక దేశభాషాప్రచురణమే యగుఁగాక.

గ్రామ్యము హాస్యోక్తులుగాను నిందోక్తులుగా నున్నప్పుడు ప్రయోగింపవచ్చు ననుట కలదు. అట్లైన జేయఁదగునా? అని సంశయింతము. ఆశాసన మరయుదము.

అప్పుక వ్యాదులు వాక్రుచ్చిరి. రామమూర్తిపంతులుగారు తమవ్యాసమున నొకపద్యమును జూపిరి దాని నరసి సిద్ధాంతమునకు వత్తము.

క. పదముల శృంగారవధూమ్మరుహధురచునోజ్ఞ వాక్యమిశ్రములైనన్

విదితార్థగ్రామ్యోక్తులు, పదిలముగాఁ బొంకమెఱిగి సలుకం జెల్లున్.

తా. అన్న.

వైపద్యభావ మాచిత్యసందర్భమున నున్నది. ఈయభిప్రాయము సమంజసమే. గ్రామ్యోక్తు లనునప్పుడు స ధివిభాగము “గ్రామ్యాఉక్తులు” అని యగును. దీనితరువాతఁ గూడఁ జూపినపద్య మాచిత్యమునకు వ్రాయఁబడినది. బేచిత్య మెఱిగి తగినపలుకుఁ బ్రయోగించుటయే రమణీయము. రామమూర్తిపంతులుగారు వైచినప్రశ్నము లన్నియు సపాస్తములైనవి. ఒక టున్నది. అదిగ్రాంథికము. గ్రాంథిక మనియందురు. దాని నిర్వచనమేమి; అని ప్రశ్నించిరి. గ్రంథార్థభాష యని యర్థము. సద్గ్రంథములను వ్రాయుటకుఁ దగినభాష యని యర్థము. అయినను గ్రాంథికభాష యనుటయు వ్యావహారికభాష యనుటయుఁ జెల్లను. తెలుఁగుభాష యనవలయును. దేశభాష యనియర్థము. త్రిలింగ (ఆంధ్ర) దేశభాషయనుటయే తగును. మాటాడుటకును వ్రాయుటకును నాభాషయ యుండవలయును. తెలుఁగొనరింతుఁ దెనుగున వ్రాయుదు నిత్యాదివాక్యములే వాఙ్మయమునఁ గలవు కాని గ్రాంథికంబున వ్రాయుదు వ్యావహారికంబున నందు నని లేవు.

‘శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారున్న ఎట్లా పలికేమో అట్లా వ్రాస్తున్నారేమో అంటేలేదే’ కొంతపలుకులపోలిక యింకొండు కబ్బిముల కబ్బియు నగును గాని ప్రత్యయమాత్రవికారము గలదు. అదియొక్కఁడే సంస్కారము ‘వాడును వామనుడును వచ్చిరి’ అన్నప్పుడు బోధపడక ‘వాడున్నా వామనుడున్నా వచ్చేరు’ అనిన బోధపడునా? ఇదివస్తురానిది. ప్రత్యయముల యు సంధులయు నెంతయెఱుకయున్నను భాషితముల వ్యత్యస్తమే సంభవించును. ‘పలక్తపోతే’ ‘పలుకకపోయినా’ అనువాక్యములలో ‘పలుకక’ అనునది యుచ్చరించునప్పుడు ‘పలక్తయగును. ఇట్టియవయవశైధిల్యము వారి కంటెనాకెప్పుడు తెలియదు. కాని ప్రత్యయమాత్రమునకు నింతటిశ్రమయేల?

శేషవిషయము లంగీకారములే. కంసాలి కమసాలి, తీసికొనన్, తీసికోన్, ఇత్యాదులు సాధుప్రలేయనవచ్చును. సాధుత్వాసాధుత్వముల నిర్ణయమెట్లు?

సాధువులేవి: — చిన్నయసూరిగారిచేతికిఁ జక్కినవిమాత్రము సాధువులనను. ఎవరిచేతఁ జక్కినవి సాధువులనరాదు. తెలుగుమాత్రమే ప్రమాణము. సంస్కృతమునకు వీరినిఁ బ్రమాణమనరాదు. “నీతదర్థము, ప్రయోగింపఁ దగదు. ఆధ్రశబ్దవిషయమునఁ గవిత్వముమువారు నిరంకుశులు. అనఁగా “భారతము మాత్రమే, ఇతరకవులు లాక్షణికసంఖ్యను బట్టి పూజ్యులు ‘వీరభద్ర విజయము ప్రమాణమా? నేను “కృష్ణకవీయము” అని వ్రాసితిని. అది లాక్షణికమా? కాదు. లాక్షణికులన నెట్టివారు? ఏకవిత్వము రసవంతమును వాగ్చరణసంపుగను పదజాలమంతయుఁ బ్రసిద్ధముగను సంకేతితముగను భారతకథ్యముగను నుండఁ నో వాచే లాక్షణికులు, అట్టిలాక్షణికులలోఁ జాలమంది సమ్మతించిన ట్లుండియు వ్యవహారసమ్మత మగుచో సాధువే, వ్యవహారమున మాత్రముండి తదర్థమున లాక్షణికులు వాడ కూరకున్నచో, భారి భాషిక మగుచో లాక్షణికమే. అది సంప్రదాయసిద్ధమై యుండవలయును. ‘అంచయాన, వంటిదిగ నుండవలయును. డాక్టర్గారు తెలుగుగాదు. డాక్టరుదొరగారే తెలుగు, వ్యవహారమున నుండి తొలఁగించిన నగతికులమే యగుచో సాధువే ‘పోస్తుకార్డు’ వంటిది. ఇట్టి వ్యవస్థ యేర్పడవలయును.

సమాప్తము.

పాత్రోచిత్యవిచారము.

—• కాశీభట్ట బ్రహ్మ జ్యోతి గారు •—

గ్రంథవిమర్శపద్ధతికారులు మనుచరిత్రమునందలి పాత్రోచిత్యపోషణ ముం గూర్చి యేమి వ్రాసిరో కనుగొందము. ఈవిమర్శపద్ధతికారు లొక్క నీమమును గావించుకొనినట్లు తోచుచున్నది. నే నగు ననినదానిని దాము కా దవట నేను గాదనినదానిని దా మగునవట ముఖ్యముగఁ గ వింపవలె నని మీ శిష్యులచుకొనినట్లు తోచుచున్నది. ఇది విమర్శపద్ధతి యెన్నటి కిది గానేరదు. ఉన్న భున్నట్లు చెప్పురలనే కాని కవియందభిమానము పెట్టు కొని తత్తావ్యమునందు లేనివిశేష మున్నదని చెప్పుట యున్నవిశేషము లే దని చెప్పుటవలె. ఈవిమర్శనమై సుజ్ఞానము సరికట్టునదిగా నుండును. “అట్టి సన్ధానముల నాయాతావుల వర్ణించి కవి యీ పాత్రమును జక్కగబోషించెను” అని శ్రీమంకటశాస్త్రిగారు వ్రాయించిరి. కవి యొకపాత్రము నెత్తుకొని మం చిగుణముల వర్ణించినంతన అయ్యది సరియగు పాత్రపోషణము కానేరదు. కవి పాత్రము నెట్టివానినిగఁ జిత్రించెనో యట్టివానికి దగువేషాదులను సంభాషణాదులను జర్యాదులను సరిగ వర్ణించెనా లేదా యని విమర్శకుడు చూచుకొనవలెను.

ప్రవరపాత్రోచిత్యవిచారము:—వైదాని కుదాహరణముగాఁ బ్రవర పాత్రమును దీసికొందము, కవి యీ ప్రవరు నెట్టిలక్షణములు గలవానిని గఁ జిత్రించెనో మొదటఁ గనుగొందము. ఈతఁడు “వివిధాధ్వరసిర్మల ధర్మకర్మదీక్షాపరతాత్మకుడు” అనిచెప్పుటచే వైదికధర్మ తత్పరుఁ డనియు “వా నిచక్రద్రుము వైరాగ్యమునజేసి కాంతసేయజారకామినులకు భోగ బాహ్య మయ్యె” నని వర్ణించుటచే విరాగి యనియు “వరుణాతరంగిణీ..... వచ్చు సింటికి బ్రజ తన్ను మెచ్చి చూడ” అనుటచే బెద్దకర్మకుఁ డనియు వరూధినితో బ్రసంగించుటతో నామె తన్నుఁ గామింపు మనఁగా “ప్రతు లై దినములు గడిపెడి విప్రుఁ జనునే కామింప మది విచారములేదే” అను టచే దీనమైన ప్రతిము గలవాఁ డనియు “నీవు చెప్పినయర్థమెల్ల నిజము కాముకుడైన వానికి నకాముఁ డిది గణించునె” అని పలికినదానింబట్టి కామరహితుఁ డనియు “తరుణి రేపురు మాపు హావ్యములచేతఁ దృప్తుడౌ

వహ్ని సత్తగుణాదృష్టి నొనఁగు సౌఖ్యము లెఱుంగఁ శక్యమే నీకు నాక రణుల్ దర్శలు నన్నులు బ్రయములై నట్లన్వముల్ గా వొడల్ తిరమే చెప్పఁకు మిట్టితుచ్ఛపుఖముల్ మీసాలపై దేనియల్” అనిచెప్పినదానింబట్టి యీతఁడు తాకిక భోగము లన్నిటిని దుచ్ఛములుగా నెంచి వాని నసహ్యించు కొనువాడనియుఁ జేయచున్నది ఇట్టిలక్షణములు గలవాడుగా జిత్రీపఁ బడిన ప్రవరాఖ్యునివేషము, భాష, చర్య తదనుగుణముగా నుండవలెను గదా అట్లుండెనో లేదో విచారించి చూచుకొందము.

ప్రవరునివేషము:—మనుచరిత్రముంబట్టిచూడఁ బ్రవరుడు రత్నఖచి తము లైన బంగరువిశ్వలమొలత్రాసును సరిలేని రాక్షసజాళువా మొల క్క్పధరించి ఎఱ్ఱనిజలతారు సన్నకందువా వలెవాటుగా వేసికొని (పసిడివ్రాఁ తచెఱుగు మిసిమిదోపఁ జెలంగు నరుణాంశుకోత్తరీయుంబుతోడ) కాశికాముద్ర యిడిన బంగరుటుంగరమును గేలదాల్చి (కాశికాముద్ర యిడినయుంగరము తోడ) పెద్దజ్జ్వముడి ధరించి (ఆనితంబవిలంబి కాలాహికల్ప ఘనకచగ్రాధి) చేత బంగరుకడియమును దొడిగికొని (పసిడితోరముతోడి బాహువు) మణులు ఛెక్కినకుండలములఁ జెర్రల నలొకరించుకొని (రమణీయమణికుండలములతోడ) సంచరించుచున్నట్లు కాన్పించుచున్నది అరుణులు దర్శలు ప్రియము కాని భోగము లేమియుఁ దనకుఁ బ్రియములు కావనియు నవన్నియు దుచ్ఛ ము లనియు మీసాలపైఁ దేనియు లనియు నేవగించుకొను విరాగి యారీతిని దుభపువేషమును వేయువా? ఆవేషమును శ్మశానరసప్రధానులగు కాము కులు ధరింతురేగాని మనుచరిత్రమునందు వర్ణింపఁబడిన ప్రవరునివంటి వి రాగులు ధరింపరు కావున మనుచరిత్రమునందున్న ప్రవరవేషవర్ణనము నందు నొచిత్య మంతమాత్రమును లేదు. కర్తవ్యము చేతఁ బాత్రమును ధరించి యుండును. అది వర్ణింపకపోవుటచే నుచితమైన వేషవర్ణనమును జేయకయును పిఱుదులవరకు వ్రేలాడు పెద్దజ్జ్వముడి మొదలగునవి వర్ణించుటచే ననుచిత వేషవర్ణనము గావించియును బెద్దనాథ్యుడు పాత్రోచిత్యమును బాడుచేసె నన కతప్పదు.

భాష:—మనుచరిత్రము శ్రవ్యకావ్య మగుటచే నిందుఁ గవిచేఁ బా త్రోచితభాష వాడబడినదా లేదా యనువిచారమున కంతగా నవకాశము లేదు. విరాగి యగు ప్రవరుడు వరూధినిని జూచినవెంటనే యామెను “భీత

హరిజేక్షణ" అని సుబోధించుట యుచితముగ లే దుడుదు గాని విమర్శన ము తల్పాత్మనకుఁ బోదగినది కాదు.

ప్రవరునిచర్య:—పెద్దనాధ్యక్షుడు ప్రవరుని నొకప్పుడు ధీరునిగను నిక నొకప్పుడు బేలగను దనపని కనుకూలించురీతిగఁ జిత్రించుచు వచ్చినాడు. తుదకీతఁ డా యచ్చరను ద్రోసిపుచ్చుట యరసికత్వముచేత నని తేల్చినాడు. మొత్తముమీఁద నీప్రవరుఁడుశృంగారవిషయమునఁ ముగ్ధుడని “కొనసాగి కామిసీగోష్ఠి” అనుపద్యముతో దేల్చినాడు. ఇట్టి యరసికుఁడిట్టి ముగ్ధుఁడు వరూధిని శృంగారచేష్టల చాతుర్యమును గ్రహింపలేక యామెను ద్రోసిపుచ్చుట యొక వింతగాను అట్టిస్థితిలో వాతఁడు వరూధిని మాయలలో బడకుండుట ధీరత్వమని మనకవి చెప్పుట సరసముగ లేదు. న్యాయముచే బ్రవరుఁడు గృహస్థుడును రసజ్ఞుఁడనై యున్నవాడు కాని శృంగారరస మెట్టిదియో యెఱుంగనివాఁడు కాఁడు. శృంగారరస మనునది వేశ్యలంగూడి వారి శృంగార సంభాషణముల కనుకూల శృంగార సంభాషణమును గావించుచు దిరుగు విట కాండ్రకేగోచరమగు ననుకొనుట కాఱి. సత్యమైన రసికత్వము సత్యమైన యేక వత్సీవ్రతము చేయువారియందే యుండును. ప్రవరుఁడు రసికుఁడు కావుననే మృగమదసౌరభవిభవద్వికణిత ఘనసారసాండ్ర వీటిగఁధస్థగి తేతర కరిమశమై మగువపాలుపు దెలుపుఁ నొక్కమూరుతము వీవఁగా నాప్రాంతమున నొకస్త్రీ కలదని తెలిసికొనినాడు. ఇట్టివాని నరసికుఁ డనుట యనుచితము. రసికులే మైనను ధీరు లగువార లెంతటిరసికురాం డ్రగుపరస్త్రీలు లభింపనై యున్న ను ద్రోసిపుత్తురు అందుకుఁ గారణము వారిధీరత్వమే కాని శృంగారరసజ్ఞతా మూఢత్వముకాదు. పెద్దనాధ్యక్షుడు పాత్రైచిత్యము చెడఁగొట్టినాఁ డని రసజ్ఞులకుఁ దెలుపుటకు నితకంటె దూరము వ్రాయ నవసరములేదు.

గంధర్వపాత్రము:—మనుచరిత్రమునందు వచ్చు కలియను గంధర్వుఁ డు పరమసీమఁడు రసికతావిహీనుఁడు. కసుప్తాయఁడు కావుననే తనయందు కయును బ్రేమ లేకపోవుటయేగాక తన్ను నిరసించినైచినస్త్రీని నామె తెవని యందు వలపుకలదో వానివేషమును ధరించి కూడి ధన్యుడనై తినని యానందించె మృగములందుగూడ గానరాని యిట్టిసీచకృత్యమును గావించిన యీ గంధర్వుని మన పెద్దనాధ్యక్షుడు ఘనరసికునిగా వర్ణించినాఁడు. ఇదియును బాత్రైచిత్యమును బాడుసేయుటయే యగును. “పెద్దనగారు మాయాప్రవరుని

పాత్రము నుండవలసివచ్చు చిత్రించివారు. ఆగంధర్వుడు మంచివాడా చెడ్డవాడా యనువిషయముతో మనకుబలిలేదు." అని వేకటశాస్త్రిగారు వ్రాయించిరి. ఆతఁడు మంచివాడా చెడ్డవాడాయను విషయముతో మనకు బలిలేదని విమర్శనపద్ధతి కారులేలవ్రాసిరో తెలియనచ్చుటలేదు. మనకవి యావిషయము నెత్తకుండిన మనకది యవసరము లేకపోవునమో కాని యాతఁడద్దాని నెత్తికొనినప్పుడు మనకవసర ముండకపోదు ఈవియచ్చగ్రాధముని మనకవి వియచ్చరస్ర నరునిగా వర్ణించినాడు అతటితో బోసియులేదు. వరూధిని యను పచ్చిలాజెపొత్తును త్రోసిపుచ్చిన స్రవరుని మహిమగ్రాధమునిగా దెలిపినాడు. ఇంతకంటె వింత మఱొందుండనేరదు విమర్శకులు పక్షపాతబుద్ధిని విడిచిపెట్టవలెను. దానిని విడుచువఱకును సత్యము బయల్పడనేరదు. కలియనుగంధర్వుడు మంచివాడా చెడ్డవాడాయను సంశయముతో నొకవేళ మనకు బలిలేకపోయెనను నాతఁడు రసికుఁడాయరసికుఁడాయను సంశయముతో మనకు బలిలేకపోలేదుకదా. ఈకలి రసికుఁడాయరసికుఁడా? ఈగంధర్వాధము డుతన యందింతయును ప్రేమలేకపోవుటయేగాక వైగా తనయందు రోతను బ్రకటింపిన యొకభాగముతోత్తును నామెవలపుగాని వేషమువేసికొని వంచించి గూడ ఈకళు కాముఁడు రసికుఁడు కాగలఁడా? రసికత్వమున నిట్టిదియా? ఈతని మనపెద్దనాద్యుఁడు కామశాస్త్ర పారంగతునిగావర్ణించె. రసాభాసపు చేష్టలుచేయు నీచ కాముకాధము లాకామశాస్త్రపారంగతులు? ఏకత్రానురాగము వర్ణిరసాభాసమని కామశాస్త్రము నిరసించుటలేదా? తావున నీచుఁడైన కలి నామకగంధర్వుని వియచ్చర స్రవరునిగు నంగభవవిద్యా పారగునిగు ను వర్ణించుట తప్పుగాకపోదు. ఒకప్పుడు తన్ను నాడరింపనిస్త్రీని మరియొకప్పుడు తన ప్రాధత్వముచే దరించునట్లు చేసికొనఁదలచువాఁడెవ ఁో వాఁడొకప్పు డొల్లమి సేయును రొక్కొకవేళ బెన్నక్కువ నాడరింతురనిన సరసముగ నుండునుగాని మాయ వేషమును వేసికొని ప చించుచుఁ దనదగినదికాదు. వరూధిని మొదటకలినిద్రోసి పుచ్చినను నటునాత నాతఁడుచూపుప్రేమ నోరసికత్వము నోధనమునో ఆధారముగా దీసికొని యాతనిని వలచియుండలేదు. తనకెవనియందు వలపుకలదో యావేష మే యిచటగాచ్చించుటచే యాతఁడే యనుకొని మాయ లోబడిపోయినది. ఈవంచనము మొదటనే జరిగినను నిదిసాగియేయుండును. కానకలి "ఒక్కొకవేళ బద్దచుఁబు లొల్ల మిసేయును రొక్కవేళ బెన్నక్కువనా

“రింతురు క్షణక్షణముల్ జవరాండ్రచిత్తముల్ వన్తునవేసరజనదుపాయము
 ౧౦దగు నిచ్చకంబులం జిక్తగజేసి డాసిసతి చిత్తమువట్టి సుఖుపగాదగున్”
 నుటలో సారస్వములేదు.

స్వరోచి:—ఈ సాత్రనిషయమైన మనవేంకటేశాస్త్రి గారిట్లు లిఖించిరి:—
 ‘ఉత్తమనాయకుని యందుండవలసిన యుత్తమగుణములన్నియు అనగా ధీర
 స్వము పరాక్రమము, పరదూఃఖాసహిష్ణుత, పరోపకారము స్వార్థత్యాగము,
 హాసము యద్ధచాతుర్యము మొదలగునవి కవిచక్కగా వర్ణించెను.” అని
 పద్ధతికారులు వ్రాసిరి. విషయమువంతను సంగవిమర్శింపక యేవో కొన్ని మెలు
 కలు మాత్రముచూపి కావ్యమునందు దోషములేదనుట సద్విమర్శనపద్ధతి
 మెన్నటికిని గానరదు. పద్ధతికారులు పెద్దనాధ్యుని స్వరోచిని వర్ణించుటలో
 పత్యమును మరచిపోయి యతడు స్వార్థత్యాగము కలవాడని పొగడిరి. ఈ
 మంశము గ్రంథముంబట్టి యేరితిగా తేలునో తెలియవచ్చుటలేదు. గదిలోని
 పలపునొకింతనిలుపుట స్వార్థత్యాగమగునాయేమి? ఈతడు చూపిన స్వార్థత్యాగ
 మెచ్చుటనున్నది ఏమైననీమి? మనపెద్దనాధ్యుడీ స్వరోచిని దుడకొక వికారపు
 నుషునిగాచిత్రించివైచె. ఈస్వరోచి సుగుణాలంకృతుఁ డాయెననియు శూరుఁడు
 నిరుఁడునై ప్రకాశించెననియు సరసముగనీర్మిదివలుకులలో మారన వర్ణించెను.

“కళలభివృద్ధి బొందు శశికైరడి దద్దయు సగ్గుణాబుల
 స్వలుగుచు నాడునాటి కళివృద్ధి వహించి మనోజ్ఞయావనో
 జ్జ్వలుఁడను సత్ప్రద్యను విశారదుఁడు స్ఫులభాసితుండునై
 పాలుపుగమందరాదితల భూముల నాతఁడు గేలిసల్పుచున్.

మనపెద్దనాధ్యుడీతని వర్ణించుటలో విపరీతాతి శయోక్తులను బెట్టి
 వైరస్య మిఁకొందిరితిని గలిగించె

“సంగ్రహన్ గోత్రాచలంబుల్ గులగులలయి పోగోతముల్ గ్రద్దులీక్ష
 ఖర్చిఁ జెఁచాడు మ్రాకుల్ కవుగిరికొలదల్ కత్తినిఁకొక్క ఖాతం
 బుద్ధామక్రీడ వాతాద్భుతగతిబరచున్ భూమి జవ్వాడగాని
 ట్టడ్డేవినందనం డత్యనుకమబలుండై యావనారంభవేళన్.”

ఈపద్యమునందు స్వారస్య మేదియును గాన్పించదు. ప్రపంచాతీతమగు
 తిశయోక్తులు మాత్ర మిచ్చు గాన్పించుచున్నవి. ఇందు వర్ణించబడిన స్వరో
 చ్యత్యములు నిరర్థకము లగుటయే గాక వృథాలోక ధ్వంసకరములుగా గూడ

నున్నది. ఈపద్యము నెత్తుకొని మన వేంకటేశాస్త్రిగారి క్రిందిరీతిని స్తోత్రపాఠమునరిచిరి. “ఈపద్యమునం దెట్టి లోపమును లేదు. యావనారంభమందు స్వరోచివీర కృత్యము లిందు వర్ణింపబడినవి ఈపద్యము వరూధిని శృంగార చేష్టావర్ణనముతో బోల్చి రసహీన మనవచ్చునా? అది కొండఱకు రుచించును, ఇది కొండఱకు రుచించును. ఇందు బెద్దన కవితాశక్తి లోపమేమి?” అని యేమేమో వ్రాసిరి. వేంకటేశాస్త్రిగారి టిట్లెల వ్రాసిరో తెలియవచ్చుట లేదు. విమర్శకు లెవరును మనుచరిత్రము నందలి యుత్తరభాగమును పూర్వభాగమువలె శృంగార రసప్రధానముగా తేనెందులకై నిందింపలేదు. ఉత్తరభాగము రసహీనముగా నుండుటచే పూర్వభాగమంత రసవంతముగా లేదనిరి. పద్ధతికారు లీపద్యమునందు గల రసవిశేషమేమో దాని యతిశయమేమో తెల్పులేదు. పర్వతములు పర్వములు మున్నగు వానిని ధ్వంసముచేయుట వీరలక్షణమని బుద్ధిమంతు లెవరును జెప్ప సాహసింపజాలరు. స్వరోచిచేసినవి దుండగ పువను లగునేమో కాని మంచిపనులు గానేరవు. అదియటుండ నీ స్వరోచి పాత్రమును బెద్దనార్యుడు కొంత పాపచేసినాడు. స్వరోచి మొదట శృంగార ప్రియుడై బహుకాలము కామినిగోష్ఠితో వ్యర్థము కావించుకొనినను దఱువాత హంసహంసీ సంవాదమును విని విరాగియై తపస్సొనరించి ముక్తిసొందినట్లుగా మూలముగు మూర్తండేయ పురాణము చెప్పుదుండగా మన పెద్దనార్యుఁ డీవృత్తాంతమును దీసివేసి స్వరోచిని కేవల శృంగారరసాభాసప్రియుడగు పశుకామునిగా మార్చివైచె. ఇది పెద్దలోపము గాని సామాన్యమైనది కాదు. మఱియును మూలము స్వరోచియొక్క రుండె ఘోరరాక్షసునితో బోరి విజయము నంది వీరాగ్రేసరుడై ప్రకాశించి నట్లు తెలిపియుండగా మన పెద్దనార్యుఁ డాతనికి సహాయులను రప్పించి కొంత రసహీనత కలిగించె. ఈయంశములు నే నిదివఱకు వ్రాసియుండగా బద్ధతికారులు పెద్దనార్యుని గాపాడుటకై విపరీత వాక్యముల వ్రాసిరి. స్వరోచికిదోడైన వారెల్లరును సామాన్యులు కారట! మంచి శూరులట! కాని యీశూరులు రక్తసుని రూపమును చూచినంత మాత్రముననే భయపడి పాటిపోయిరట. శూరు లిట్టివారయ్యుందురా? శత్రురూప దర్శన మాత్రముననే పాటిపోవు వారు శూరులగుదురా? మనయిచ్చ వచ్చిన పదముల వాడినంతి మాత్రముననే పాత్రమున కొత్తొప్పుము కలుగునని పద్ధతికారులు తలంచుట పెద్దవంతగ నున్నది.

శత్రువును జూడగనే యుద్ధ భూమినుండి పాటిపోవువారు పిటికిపందలు. అట్టి పిటికిపందల సాహిత్యమును స్వరోచికి గలగించట యెందులకు? పిటికిపందల కంటె ఘనుడని చూపుటకా, అట్లు చూపుట స్వరోచియం దొకవిశేషమును బుట్టింపదు. తోడివారల ధైర్యముతో యుద్ధమునకు బురికొల్పుట కందురా, యొక్కని మీదికి బల్లవరను బురికొల్పి ముట్టడిచేయువాడు ధర్మతత్పరుడెట్లు కాగలడు? ఏవిధమున జూచినను మూలమునందున్న విశేషముల దీనివైచియు లేని యంశములఁ జేర్చియు స్వరోచి సాత్రమును మన పెద్దనార్యుడు కొంతవఱకు బాడుచేసి యున్నాడనక తప్పదు. ఈవిధముగా మన పెద్దనార్యునిచే సాత్రోచిత్యము పలుతావుల బాసుచేయబడినది. ఇది సత్యము. చదువరులు పక్షపాత బుద్ధిని విడిచి సత్యమును గనుగొన యత్నింతురు గాక విమర్శకులు నెట్టివారి గ్రంథములను విమర్శించుచుండినను పక్షికబుద్ధిని విడచి సత్యమును బ్రకటింపఁ బ్రయత్నింతురు గాక! పెద్దనాది వహాకవుల గ్రంథములందు గల దోషముల నస్తదాదులము చూపుటకు గల కారణము వ్యుత్పత్తి జ్ఞానమును సంపాదించకొను విద్యార్థుల యుపయోగము నిమిత్తమే కాని మహాకవుల నిందించుకొనుట కాదని విమర్శన పద్ధతికారులు తెలిసికొందురు గాక!

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్లో. సంతాపం జగతాం విలుంపసి పున గౌరాభిరాసిం చసి
 డేత్రాణ్యురయ స్వమూన్మలకయ స్వహ్నయ నీపస్రమాన్
 సారంగస్య నభోని వేశితదృశ శ్చంచూపుటాపూరణే
 వైముఖ్యం వ్రజసి త్వమబుద యది ప్రత్యేతికో నామతత్. ౭౩

చ జగములఁ గప్పు తావమును జక్తితి వఁబుద వారిధారలం
 దగుగతి భూమికందళయతఁబుగఁ జేసి తి వేగనీపముల్
 వగఁగొని పూయఁజేసితిని పాయకనీస్సనుచాతకంబునె
 మ్మొగమున వారి నింపమిది బూర్వపుఁజేతలు విశ్వసింతురే
 సమస్త్రుడు

శ్లో. అభీ రత్న వధో ధత్తే ధత్తే చ శిరసా తృణమ్
 అభ్యేశేవహి దోషాయ రత్నం రత్నం తృణం తృణమ్. ౭౪

క. ఘనగుణమణి నాజలనిధి, దనయవగున మాటుపటుమఁ దాల్చిరమునం
 గొనితృణము నటులనైనా, మణిమణియే తృణముతృణమెమహనీయుకడన్.

శ్లో. తరంగమాలికాభీం ధత్తే సాగర గర్జితమ్
 యస్యతీరే తృషాక్రాంతాః పాథాః శృచ్ఛంతి వాపికామ్ ౭౫
 గీ. కడకనీనుతట్టిన నడచిబడలు, పాంథు లతితృష్ణమై డస్సి బావులడుగ
 నలలపఁకులచే భీతి నడలఁజేయు, జలధివా! నీవు మొటుగుట సఫల మొక్క!

శ్లో. సాకం గ్రాసగజైర్లుతంతి మణయ స్తీరే శ్చబింబోపమా
 నీరే నీరచరై స్సయం సభగవాన్నిద్రాతి నారాయణః
 ఏవం వీక్ష్య తవావివేకమపి చ ప్రాథిం పరా మున్నతేః
 కిం నిందా న్యధవా సైవాని కథయ షీరార్ణవత్వా మహమ్. ౭౬

ఉ. తీరమునందు సూర్యకరదీప్తుల మీటు మణుల్ నగాభితోఁ
 జేరిక బొర్లుచుండ నలక్రిహరి యాజలజంతురాజితో
 నీరమునందు నిద్రగొనె నీయవివేకము నీయహోన్నతిన్
 షీరసమస్త్రుడా! చెలిసి కేరుడు దిట్టమనా! నుతింతునా!

శ్లో. కింఖిలు రత్నై రేతైః కింపున రగ్రాయితేన తేవపుషా
 సలిల మపి యన్న తావక మర్జన వదనం ప్రయాతి తృప్సితానామ్. ౭౭
 గీ. ఆకసమునంటుచున్నచే నలరుచున్న, మణులమూక్తికములు గల్గిమసలుచున్న
 లేదు ఫల మింత జలనిధీ! నీదుజలము, కప్పిగొనువారిముఖముల డాయకుంట

శ్లో. స్వస్త్వస్తు విస్తుచువనాయ నమో మణిభ్యః

కళ్యాణ మావహతు మాక్తికశుక్తిమాలా!

ప్రాప్తం మయా సకలమేవ ధనం పయోధే

యద్దారుడైర్జలచక్రైర్న విదారితోస్మి

౭౮

చ. వననిధి! నీప్రవాళవనపంక్తి కిదే శుభ మొక్కదండమా
మణులకు భద్ర మెల్లపుడు మానితమాక్తికశుక్తిమాలకున్
మునుకొని నేడు సర్వధనముల్ గొనుటకు తలంచి నెప్పుడిం
దనిసితి నీరుగర్భగతదారుణజంతుధయాప్తి లేమిచేన్.

శ్లో. పీయూషేణ సుర శ్రియా మరరిపు ర్మర్యాదయా మేదిసి

శక్రః కల్పరుడై శృశాంకకలయా శ్రీశంకర స్తోషితః

మైనాకాదినగా నిజోదరగతా యత్నేన సంరక్షితా

మచ్చాన్యకరణే ఘటోద్భవమునిః కేనాపి నో వారితః.

౭౯

చ. సుర లమృతంబుచేత మధుసూదనుడున్ సిరిచేత మేరచే
ధరణియు వక్ర కల్పకవితానముచే శశిరేఖచేత శం
కరుడును మోదమెల్లతటి గాంచగఁజేసితిఁ గాక మామకో
దరమున నిల్చి ప్రోచితిఁగదా నగరాజుల నెల్ల నట్టిన
స్రగమునఁబట్టి మ్రొంగెడునగస్తుని మానుపరై ర దెప్పరున్.

శ్లో. మహ్యం శ్రీరితి శార్దూభృ ప్రీతశరా ట్పింతామణి ర్మహ్యమి

త్యజ్ఞో మహ్య మి తీశ్వర స్సురగణో మహ్యం సుధాదా స్త్వితి

సర్వే సంత్యపహర్తుమేవ జలధే స్సర్వస్వమేనం రుషా

హంతా చామతి తాపసే న గదితుం కోవ్యస్తి తన్మాస్త్వితి.

౮౦

మ. సిరి నాకేశవ్రుడున్ శశిన్ గిరిశు డున్ జింతామణిన్ వజ్రయన్
గరిమన్ మీటుసురల్ సుధారసము వేడ్డన్ మాకు మా కంచు సా
గరు సర్వస్వము గొన్నవార లొకరున్ గాఢోద్ధతిన్ గుంభజం
డటచేతం గొఁత్రాపువేళ శరధిన్ సాటోపతం బ్రోచిరే.

— సరస్సు —

శ్లో. కాసారవర్య కవితాంబురుహవతంస, ముక్తాసమానజలబిందుతరంగభంగ
కింభూషణంతవబద్ధకైశ్చహుభిః కురావై, ర్హంసైర్వివాకలరవైర్నరదేవపూజైః

చ. సరససరోవరోత్తమ! చిసప్రసమా? శిరోమణీ! సుధా
కరకిరణౌఘమాక్తికనికాయసమానవృషస్తదబమా
కరవరపూజ్యము ల్లలనినాదముతౌ నలరాజహంసముల్
దొరగుట నేమిభూషణము దుర్గమనస్సనవద్భవా? చేన్.

శ్లో. భోభో సర స్త్వకుదరాస్తరవ ర్చితస్యత్వత్పూర్వతాతిపరితోషితచిత్తవృత్తే
త్వజ్జీవనేన సహజీవనమస్య నశ్శేష్ఠిః క్షణజీవతి కమాశ్రయతే తిదీః ౧౨

చ. భవదమలాశయాంతరవివర్తనఁగాంచి భవత్సమృద్ధిచే
నవరశత్వప్రచిత్తముతమై తగు మీనము దీనవృత్తిసి
దావిమలసారజీవనముతోఁ దనజీవనము న్నశింపఁగా
నెవనినిజేరు దా బ్రతుకు పెట్లుగు హా! కమలాకరోత్తమా.

— | భృంగము | —

శ్లో. కుసుమాని లిఖంతు నామ చిత్రే కతిచిత్రాలవిశేషరూఢశిఖాః
సురభిత్వ మమూని కిం లభంతే, కథ మేతేషు రసం పిబంతి భృంగాః ౧౩
క. శ్రమగొని నేర్చినలేఖరు, లమితమతిం జిత్రపటము లమరఁగ సుమముల్
గ్రమమునవ్రాతురు గాకటఁ, గొమరొందు నెతావిమధుప్రఁగొను నెమధుపముల్

— | చెట్టు | —

శ్లో. ధత్సే మూర్ధని దుస్సహా దినమణే రుద్దామధానుచ్ఛటా
శ్వామూభిః కథికాన్ నిదాఘమథితాన్ ప్రీణాసి పుష్టైః ఫలైః
ధైర్యం ముంచసి నైవ నైవ భవత శ్శాఖాస్సువిస్ఫారితా
స్తే నాశాసుచ తస్య తే తవయశ స్తోమ స్సముజ్జృంభితః ౧౪

చ. సురుచిరధామధామ మగుసూర్యకరప్రకరాచ్ఛసచ్ఛటల్
శిరమునఁ దాల్తు వాతపముఁ జెంది కృశించెడి పాంథలోకమున్
వరఫలపుష్పపల్లవసువాసనఁ ముదమొందఁజేయుదౌ
స్ఫురతరశాఖలన్ మిగులఁ బొల్పెను ధైర్యముఁ గొందు గాన ని
ద్ధర దశదిక్కులన్ వెలసె తాపకసదృశ మోమహీజమా?

శ్లో. ఛామూభిః ప్రధమం తతశ్చ కుసుమై పశ్యాత్స త్సత్త్వదుభిః
ప్రీణాత్తేవ తరున్మహానితి కథి శ్రాంతే స్సమాగమ్యతే
కోజానాతి యదగ్రకోటరపుటే ప్రత్యగ్రహాలాహల
జ్వాలామాలక రాశిఫలఫలకః క్రూరః ఫణి వర్తతే ౧౫

ఉ. వాతముచేత ముందు తరువాతను నీకలచే నుగంధని

ఖ్యాతసుమంబులం బిదపఁ గన్తుఫలావళిచేత నొంతయుం
బ్రీతియొసంగు చూతమని వేడ్తవసించురుగాక పాంధులూ
భీతికరాగ్రకోటరఁపినహాలాహలహేతిమాలికా
జాతకరాశదుష్టఫణిసంగతి నెవ్వఁ డెఱుంగు నివ్వఁక.

శ్లో. ధరోపసర్పణానంతచింతానలశిఖాశతైః

అచంబితాంతఃకరణా స్సాధు జీవంతి పాదపాః.

౮౩

క. పరకార్యాపేక్షాఘన, తరచింతానలశిఖాశతశతమునింతం

బారయని నిర్మలమతితో, ధరణిజీవిచు సాధుతరులు బలి బల్లి.

శ్లో. ధత్తే భరంకుసురుపత్రఫలావళీరాంఘ్రస్తే వ్యధాంహరతిశీతభవాంరుజంచ
యో దేహ మర్పయతి చా న్యసుఖస్యహేతో, స్తన్వైరదాన్యగురవే తరవే
నమోస్తు.

౮౪

చ. పరులకు సౌఖ్యమిచ్చుటకు వాతము వాతపముఁ విహించెదు

ర్భరమగు నీతబాధఁగొనె బల్లవముల్ సురుముల్ ఫలంబులుం
బరపుగ మేన నేతరువు బాగుగఁ దాల్చె వదాన్యకోటికిఁ
గురువగునట్టి యాతరువుఁ గోరి భజించి నుతించి క్రొక్కెనక.

శ్లో. శాఖాశతశతవితతా స్సౌతికియతో నకాననే తరవః

పరిమళధరమిళదళికులదలితదళా శ్శాఖినో విఠాః

౮౫

క. గురుశాఖాశతశతవి, స్ఫురదవనీజాబు లెన్నో పొల్చుచుగానం

బరిమళధరమిళదళికుల, దరదళితదళంబులైన తరులరుదు ధరన్.

కల్పస్రచుము.

శ్లో. ఔదార్యం భువనత్రయే. పి విదితం సంభూతి రఁభోనిధే

రస్యసో నందనకాననే పరిమళో గీర్వాణచోహారః

ఏవం దాతృగుణోత్తర స్ఫురతః సర్వోపి లోకోత్తరః

స్వా దధిప్రసాద్ధితార్కణ విధా వేకో వివేకో యః

౮౬

చ. శరనిధియందు సంభవము స్వర్గనంబున నున్చి దేవత్వల్

దరిగొనమీఱు సౌరభ ముదారతసర్వజగన్విరాజితం

బురుచిరదాశ్వురాజ ! సురభూజ భవగ్గుణరాజి రాజిఁక

గురుతరకామితార్థములు గూర్చెడువేళ వివేక మున్నచోన్.

మామిడిపండు.

శ్లో. దిష్ణాడలం పరిమల్లై స్ఫురభీకరోషి.
సౌందర్యనూపహసి లోచనబోధనియమ్
భోభో రసాలఫలవర్ష తథాపిదూయే
యద్గ్రధిలం చ కతినం హృదయం బిభన్తి.

౯౦

ఉ. సాదెకు నీకుసారథము చక్కగ దిక్కులఁబిక్కుకొల్లె నెం
తోరుచిమిఱిబోకము నుత్తుచ్చియుంచెడియాపుగాల్చి తొ
సారరసాలసాలఫలసత్తమ ! నీవటులైన గ్రధిలం
లై రుజుహీనమైన హృదయంబు వహించుటచే గలంకెదన్.

శ్లో. న తాదృ క్తస్పూరే నచ మృగమదే నో మలయదే
ఫలే వా పుష్పేవా తవభవతి యావత్పరిమిశః
భవత్యేకో ధోష స్వయి యది రసాలాపరిహృతః
పికే వా కాకేనా గురులఘునిశేషో నగణితః.

౯౧

ఉ. పొందుగఁ దావకీనఫలపుష్పముఁ దడఁగఁజ్జిగంధమా
చందనగంధసారఘనసారహృమిదబృందమాయ ॥
పొందుకు గాని దోష యొక ట్లాందితి వీవు రసాలమా ! పికం
బందును గాకమందు నెద నారయవైతివి తారతమ్యముల్.

శ్లో. త్రపాశ్యామా జంబూర్దళితహృదయం దాడిమఫలం
సశూలం సంధత్తే హృదయ మభిమానేక పనసః
భయా దంతస్తోమ తరుళిభరజం లాంగలిఫలం
సముద్భూతే చూతే జగతి ఫలరాజే ప్రసరతి

౯౨

చ. నెలకొను మేన నల్పుగొనె నేరెనుబండు భయంబుఁజెంది లా
గలిఫల మెంతయుఁ జడతగాంచిన జెందమునొందె దాడిమి
ఫలమవిసెన్ మదిం బనసపండు తిరస్కృతినొందలేక దా
నలజడి శూలయు క్తహృదయంబుగఁ గప్పజె ముజ్జగంబులన్
ఫలచలతేడవందగిన భవ్యరసాలఫలంబు మీఱఁగన్.

శ్లో. యేఽరీ ఆముకుభోద్గనా త్ప్రసిదినం త్వయాశ్రితా వ్షట్పదా
స్తే భౌమ్యంతి ఫలాద్బహిః కథమహో దృష్ట్వా సంభాషసే

యేకీటా స్రవ దృక్పథం నచగతా స్తే త్వత్ఫలాభ్యంతరే

ధిక్త్వాం చూత పరాపరావరపరిజ్ఞానాభిజ్ఞో భవాన్.

౯౩

చ. కొలుచుచు నెల్లప్రాద్ధిభుం కుట్టలముల్ గలనాటనుండియున్

ఫలముల నిప్పు వైదిగుగ బల్లను చూచియుఁ జూతవృక్షమా !

తొలిచి భవత్ఫలాంతరముఁ దూతెఱుఁబుయ్యలు దృక్పథంబులై

పెలయవె హా ! పరాపరవికేకహీనుని నిష్ఠహింపనే.

కొబ్బరికాయ.

శ్లో. భోనారికేళ తన మస్తకభేదకానాం సాధ్యం భవే త్తవజలం కఠినస్వరూప
నాహం త్వదీయసలింగమాణేనమగ్న, స్తన్విత్స్లంతభేదవిముఖ శ్మక రాజబాలః.

చ. మరుచిడునారికేళఫలమా ! విచుమా భవదీయనీరముల్

దఱియగసంభవించు నట తావకమస్తకభేదకాళికిన్

సురుచిరకీరశాబకుండ సూటిగభేద మొనర్పనేర నా

గురుతరదాహశాంతి సమకూరుటెటుల్ కఠినస్వరూపమా.

చందనము.

శ్లో. మూలం భుజునై శ్చిఖరం విహంతై

శ్వాఖాః ప్లవంగైః కుసుమాని భృంగైః

పార్శ్వం మత్సరైః కరగా కురంగైః

స సేవ్యతే చందనపాదపాదయమ్.

౯౪

చ. మొదలు భుజుగముల్ శిఖరమున్ ఘనసంగతిలో విహంగముల్

కదపడి రమ్యశాఖల ప్లవంగములున్ కుసుమాళి భృంగముల్

మదభవవస్తతంగములు మానుగఁ బార్శ్వములం కురంగముల్

సదమలభూసులన్ గొలువఁ జందనభూజనిరాజు రాజితెన్.

శ్లో పాటీర శవ పాటీయా ప్లః పరిపాటీ విమా మురీకర్తృమ్

యశ్చిషతా మపి స్పృశాం పిప్తాపి తనోషి పరిమళైః పుష్టిమ్.

౯౫

క. పాటీరమ నీదగుహగి, పాటింగణియింప నేరివళమగుఁ గడఁకం

బాటించి నిన్ను చూరెడి, మోలులకైనన్ సుగంధమునె జూపె దిలక్.

శ్లో. జనక స్నానవిశేషో జాతిః కాష్ఠం భుజ గమై స్సృగః

స్వగుణై రేవ పటీరజ యాతోసి తథాపి మహిమానమ్

౯౬

క. జననము కఠినశిలాస్థలి, దనవైనను మోటుజాతి దాడునైఘంతో
నెనయుట గలదైనను జు, దనమా నీసుగుణములకు జాల్పితి మహిమన్.

శ్లో. అయి మలయజ మహిమాయం, కిస్మగిరా మస్తు శేఖిషయః
ఉద్గిరతో యద్గిరశం ఘోరః పుష్టాసి పరిమళోగ్ధారైః.

క. మలయజమా నీమహిమను, దలంగక వర్ణింప నేతర మగువిషమున్
బలుమఱుఁ గ్రుక్షిక్షిఫణులం బాలుపుగను సుగంధచాతములఁ బోతువహణ

శ్లో. సారభ్యం భువనత్రయేపి విదితం తైత్త్యంచ లోకోత్తరమ్
కీర్తిః కించ దిగంగనాంగణగతాకింజ్యేత దేవం తృణ
సర్వానేవ గుణాని యం సిగిరతి శ్రీఖండతే సుందరా
నన్యుతీ ఖలు కోటరేఖు గరళహ్వలాం ద్విజిహ్వసలి.

మ. ఘనసారభ్యము సర్వగోకముల విఖ్యాతంబై తైత్త్యంబు మీ
తెరు లోకోత్తరమాదుఁ గీర్తి రహిమితాద్విజిహ్వభోగమం
దనువై యైనను జందనద్రుమము ! నీవాలింపునూ నీమన
ద్గుణరాశిం నిరసించఁ గోటరకకాకోంద్విజిహ్వసళుల్.

శ్లో. లోకానందనచందనద్రుమ సఖే నాస్మిన్వనే స్థీయతాం
దుర్వంజైః పరుషై రసారహృదయై రాక్రాంతమేతద్దవమ్
తేష్య న్యోన్యనిఘర్న జాతదహనజ్వాలావలీన కులా
సస్యాన్యేవ కులాని కేవల మమీ సర్వదహేయుర్వకమ్.

చ. అలవడె సారహీన హృదయంబులునుం బగుషంబులైన నీ
ఖలతరవంశజాతములు కానను గానను నిర్విరా దిటక
విలసితచందనద్రుమము ! పేర్చి యునుంగ! సుగంధదాయకా!
కలితపరస్పరాంచితనిఘర్న జదావము కాచుగేవలం
బిల నిజవంశపాళినె దహింపపు సర్వవనంబుఁ గాల్చెనున్.

చంపకము.

శ్లో. సకలగుణసిధానం మాం విహాయ ద్విరేఫాః
పరిమళపరిహీనం హంత చుంబంతి ధూర్తమ్
ఇతి మనసి విషాదం మాకృధాః చ పకోచ్చై
రిహమధుపనమాజే కో వివేకావకాశః.

చ. లలితగుణాలి యుక్తముగ లక్షితము యలరారుచున్ననన్
 మోలంగి సుగంధహీన మగుధూర్తముఖంబును గ్రోలు నీయభుల్
 పలనుగ నంచు దుఃఖ మెడఁబ్రాయము చుంపకమా! మనంబులో
 నిల వధుపాళియం దహహ! యంచుక యైన వివేకమున్నదే.

ప ద్య ము.

శ్లో. అంతెచ్చిద్రాచి భూమాంసి, కలకా బహవో బహిః
 కథం కమలనాళస్య మాభూవ స్ఫుగురా గుణాః. ౧౦౨

గీ. లోకల సనేకరంగ్రహుల్లొనురుమిగిలె, వెలుపలనుకటకావళి వెలసియుండె
 గాన విననాళగుణగణశారవంబు, గడఁకతో నెట్లు భంగసంగతముగాదు.

శ్లో. రుచి రతిరుచిరా శుచిత్వ ముచ్చై శ్చిరసి ధృతస్వయమేవ శంకరేణ
 కమలిని మలిసికరోషి కస్తాన్తుఖిమద మిందుముదీప్య లోకకాంతమ్. ౧౦౩

క. అతిరుచిరమైన రుచియును, సతిశుచియును శివుశిరమునందుండట యీ
 గతి లోకకాంతుడగు నిట్పుటిగని వైమఖ్య మేల పడనెను బిసినీ.

శ్లో. యావత్త్వాం సఖిలు హసంతి కైరవీణ్యో
 యావత్త్వాం తరణికరాః పరామృశంతి
 యావత్తే వధువిభవో నవోస్తి తావ
 న్నాధ్వీకం వితర సరోజపట్నదేళ్యః. ౧౦౪

ఉ. ఎంతటిలోన రెచ్చి హసయింపవు కల్వలు నాసరోజినీ
 కాంతల సత్తరావళియు గమ్మును గమ్మునకమ్మతావి దా
 నంతయుఁ గ్రొత్తదై వెలయు నీమహి నీమకరందవైభవం
 బంతటిలో నొసంగుము సదాళిపరంపరకున్ సరోజమా.

శ్లో. స్వచ్ఛందం దళదరపింద తే మరందం విందంతోవిదధతుగుఁజితంమిళిందాః
 ఆమోదా నథ హరిదంతరాణి నేతుం నైవాన్యో జగతి సమీరణా త్రప్తవీణాః

చ. దళదరవిందమా, భవదుదారమరందము నామిళిందమల్
 గులుకుచు స్వేచ్ఛమై మెనవి గుఁజితము ప్రచియించుఁగాక స
 ద్విలసితవాసనాలహరి దిక్కులనెక్కుగ గమ్ముగమ్మనన్
 మొలగఁగఁ జేయ జాలినసమీరుని కన్న బ్రహ్మణు లుందురే.

కవి-కవిత.

బులును పేకటరమణయ్యగారు.

ప్రస్తుతకాలమున వాఙ్మయాభివృద్ధి కనువగు సనేకసౌకర్యములు కలిగియుండుటచే దినదినమును వాఙ్మయము మితిలేని మార్పులను జెంది పెంపొందుచున్నది. అవధానదీక్షా దక్షులగు సనేకకవిశిఖామణులు గడియకు నూలుపద్మములం గూడ గంగాతరంగిణీర్ఘరీతి నాశుభారగాఁ జెప్పుచున్నారు. అనేకబాలకవులు బాలకవితనే గాక ప్రాథకవితం గూడఁ జెప్పుచు శ్రోతల నానందసాగరమునఁ జేలియాడించుచున్నారు. అనేకులు భావకవులును, గవికుమారులును, గేయకవులును వాచామతీతములును, నూహాతీతములు సగుభావపల్లవములను లోకమంతటను వెదజల్లుచున్నారు. అనేకులు విమర్శనదక్షులగులక్షణవేత్తలును బండితప్రవరులును గవితావిమర్శనములంజేసి తఱచితఱచి మననముచేసి గుణదోషములను బజారునందలి పదార్థములరీతి నేటి వేటుపఱచి, హితాహితములను, గృత్యాకృత్యములను లోకమునఁ జాటుచున్నారు. కాని, యిద టిన్నివిధముల భాషాసేవ చేయుచున్నను బ్రాచీనకాలముకంటె (ననఁగాఁ బ్రస్తుత మియ్యరువదవశతాబ్దముకంటెఁ బ్రాచీనకాలమని) నీకాలమున వాఙ్మయమునకుఁ గలిగినయభివృద్ధి కష్టమునకుఁ (ప్రయత్నమునకు) దగినంత కానరాకుండుటకుఁ గలకారణ మేమో యూహింపవలసియున్నది.

ఆలోచింపఁగా నందులకు మనయాధునికుల యసామర్థ్యమును, దానికి దోషగ నుదనిస్త్రానివండ్ల కఱ్ఱులు చాపురీతి సామర్థ్యము లేకున్నను మహాగ్రంథములను వ్రాయఁబూనుకొనుటయు, వాఙ్మయమున నూతనజాతీయతను నెలకొల్పి భాషకు నవ్యశోభనాపాదంపఁజేయుచున్నామనుకొనుటయు ముఖ్యకారణములు.

ఇక్కాలమున మనవాఙ్మయమున కభివృద్ధి కొఱుతవడియున్నను గవిత్యాభివృద్ధికిం గాని కవులకుఁ గాని యేమియుఁ గొఱుత లేదు. మనవాఙ్మయమెపుడు శాఖోపశాఖలను గల్గించుకొని చీలికలై పలురీతుల విపరీణామములనుబొంది పరస్పరభేదభావమును బొందినదో, యది మొదలు శాఖాభేదముల ననుసరించి కవితాభేదములును గలుగుచుండ సనేకవిధము లగుకవీశ్వరుల సంఖ్యయులు వెలయుచున్నారు.

నాల్గు గ్రంథ భాగముల నొకపరి తిలకించి, నాల్గువృత్తముల లక్షణములు - (వృత్తములు కాదు. గీతమాలికా లక్షణము లనవచ్చును.) తెలిసికొని నాల్గుముక్త లల్ల గల ప్రతివారు నిపుడు కవిశిఖామణులై యున్నారు. వారికి వ్యాకరణకాస్త్రాభ్యాసదక్షత గాని, మఱి యెవ్విధ మగుపాండిత్యము గాని, విమర్శజ్ఞానముగాని యవసరములేదు. కవిత్వమునకు రసపరత్వముకూడననావశ్యకము. సర్వజనసమాదరణీయమై యతిశయోక్తిరహితముగ స్వభావవిలసిత్తమై శ్రోతలను రసతన్మయులను జేయరీతి నందఱికిని దేటతెల్ల మగుభాషను గీతమాలికలను రచియింపదలంచుభావకవి సహృదయమానసములను గళపళపఱిచి భావనాతీతమును, సగోచరము నగువిషయావస్థ నాసహృదయులముంచుచున్నాడు పదార్థసౌలభ్యము నిచ్చి సహృదయులను రంజించి వారి మెప్పుం బడయుద మని ప్రాచీనలక్షణములను బాటించి పద్యము లల్లు బాలకవి పటిమలేక నిస్సారమై పేలపిండిరీతిగ నుండుకవితామత్సర్గికను వెలయించి సహృదయస్తోత్రపాత్రుఁడు కాఁజాలకున్నాడు. అనన్యగ్రాహ్య మగుసర్థపటిమను వెలిపుచ్చి ఫెళఫెళారావములతో బయలు వెడలి చక్రవర్తులవలె దిగ్విజయముఁగొని శబ్దాడంబరములతో నిండి, దీర్ఘసమాసభూయిష్ట మగుకవితానాయికను గవితాసామ్రాజ్యేశ్వరిని గాఁ జేయఁ గోరు ప్రాథకవి సహృదయమాన సములను గ్లఱపఱిచి వారికిఁ దలనొప్పి నెత్తించి వారిని రసాస్వాదవిముఁఖులనుగా నొనర్చుచున్నాడు,

కాని భావమే లేనికవిత్వము కవిత్వమే కానేరనందున వాఙ్మయమున కపూర్వరీతి భావసంపర్కమును గలుగఁజేయుచున్నా మని యనుకొనుట పాడిగా దని భావకవియు, బేలపిండివలె సర్ధగాంభీర్య మొకింతయును లేక యర్థమంతయును వాచ్యవృత్తిచేతనే వచ్చునట్లు చెప్పినకవిత్వము సహృదయ హృదయములను రసాస్వాదపరములఁ జేయఁజాల దని సామాన్యకవితం జెప్పు సామాన్యకవియు, సర్థమననమునందే యట్టిటు కొట్లాడు సహృదయునకుఁ దనంతటతా ననాలోచితముగ నేకలుగురసాస్వాదము దూర మగుటవలనను, వ్యంగ్యప్రధానమగునుత్తమకావ్యమున శబ్దాడంబరమును గీలించుట యనుచిత మగుటవలనను, కేవలము శబ్దాడంబరము సరసకవితయం దుపయోగింపఁ దగ దని ప్రాథకవియుఁ దెలిసికొనఁజాలకున్నారు.

న్యాయమునుబట్టి యప్రత్యక్షవిషయములను గన్నులకుఁ గట్టినట్లును,

సర్వజనానుభూయమానము లగుసామాన్యవిషయములనే యద్భుతసాదృశ్యములతో మేళవించి స్వభావపరిపోషణ మగునట్లును, రసమాన్వాదయోగ్యముగ నుండునట్లును, గేవల మగవ్యగోచరభావమిళితమును, గేవలవిస్సారపదభూయిష్టమై యర్థమంతయు వాచ్యమే యగునట్లును, గేవలశబ్దాడంబరసమాసాడంబరములు కల్గి యర్థముకానిరీతి నుండి కర్ణములకు వినసాంపునింపనట్లుగాక చెప్పకవిత్వమే కవిత్వ మనియు, పట్టినరించుకవియే కవియనియు మనమంగీకరింపవలసియున్నది.

అట్లు చేయుసామర్థ్యము కవికి నాల్గుపద్యము లట్లుట నేర్చినను, గొలఁది లక్షణవ్యాకరణములఁ జదివికొన్నను, గలుగునదికాదు. మీదఁజెప్పినరీతి నొనరింపఁగలకవి పండితుఁడును గావలెను. విమర్శకుఁడును గావలెను. లోకానుభవములను బాగుగ నెఱిగినవాఁడును గావలెను. మఱియు నతనికిఁ గల పాండిత్యమొక్కశాస్త్రమునఁ దే గాక యన్నిశాస్త్రములయందును గలుగవలెను. అట్లని యన్నిశాస్త్రములందును బరిపూర్ణత యుండవలె ననినియమము లేదు అన్నింటియందును దగుమాత్రము పాండిత్య మవసరము. ఇట్లన్ని విషయములను దగరితని గుర్తెఱుంగుకవి తనకవితాసామర్థ్యమున జనులను మెప్పింపఁజాలఁడు. అతనికవిత గేవల నామమాత్రఫలకమై యుండును.

ఇచ్చాలమునఁ గవికి, బండితునకును విశేషతారతమ్య మగపడుచున్నది. పండితున కున్నంతగౌరవము కవీశ్వరునకు లేకుండఁబోయినది. ఒకప్పుడొకకవి యొకపండితునికంటె నన్నివిధములచేత నుత్త్రప్రేక్షఁడై యైనను, కొందఱుకుకవులవలన లోకమునఁ జాటఁబడిన యీవాడుకను బోఁగొట్టఁజాలకున్నాఁడు అందులకుఁ గలకారణము కవులయసమర్థత తప్ప వేతేమున్నది ?

కాని ప్రాచీనకాలమున నిట్టిభేదము లున్నట్లగపడదు. ఇచ్చాలమునఁ గవియు, బండితుఁడును, విమర్శకుఁడును వేఱువేఱయిరి గాని యచ్చాలమునఁ గవియు, విమర్శకుండును, బండితుఁడు నొక్కఁడే యై యుండెడివాఁడు. కాళిదాసాదిమహాకవులు రచించిన గ్రంథములను బరిశీలించినచో వారచ్చటచ్చట నిముడ్చుశాస్త్రమర్యాదలను, సిద్ధాంతములను బట్టి వారికిఁ గలయనేక శాస్త్రవిషయకపాండిత్యము విశదము కాఁగలదు. రాజశేఖరుఁడు, త్నమేంద్రుఁడు మొదలగుప్రాచీనకవిసార్వభౌములు కావ్యనాటకాదులనే గాక యలంకారశాస్త్రమునందును మహాగ్రంథములను రచించిరి. నైషధమహాకావ్యకర

యగుశ్రీహర్షుడు తనమహాకావ్యమున న్యాయ, మీమాంసాదిశాస్త్రసిద్ధాంతములను దత్తత్సందర్భముకూలముల ననువదించుటయే గాక ఖండనఖండఖాద్యాదివేదాంతగ్రంథములను రచించెను. మనయాంధ్రవాజ్ఞయమున నాదికవి యనిపరగుచున్న నన్నయభట్టారకకవిసార్వభౌముడు పంచమపేదమగు మహాభారతమును రచించుటయేగాక, యాచార్యకల్పణ మగునాంధ్రశబ్దచింతామణిని గారికారూపమున వెల్లించియున్నాడు. ఈమహాపురుషు లందఱును గేవలముకవుల, కేవలమండితుల భాషావేత్త లూహింతురుగాక !

మఱియునొక్కరే కావ్యమును శాస్త్రగ్రంథమును వ్రాయుట యట్లుండనిండు. మనయాంధ్రవాజ్ఞయమునకు సర్వవిధములను మూలము సంస్కృతవాజ్ఞయమే యని చెప్పవలెనుగదా ! మనప్రాచీను లనేకులు సంస్కృతగ్రంథములనే యాంధ్రములోనికి భాషాంతరీకరించి వాజ్ఞయమును బోషించిరిగదా ! స్వతంత్ర మగుగ్రంథమును వ్రాసి యం దిచ్చకువచ్చినట్లు స్వకీయభావములగుర్చుట కూడఁ గష్టము. అట్టియెడ భాషాంతరముననున్న గ్రంథమును బరిశీలించి, మాతృకాకవిహృదయము నెఱిగి మాతృకలోనిభావములను సొగసుచెడకుండ భాషాంతరీకరించుట యెంతటికష్టతర మగుకార్యమో సహృదయు లూహింతురుగాక ! ఇంకను గొన్నియెడల మాతృకయందుఁ గన్పట్టుదొసగులను బరిశీలించి విడనాడి, వింతసౌభగు సౌపది, పంచేయు నలవాటు మనప్రాచీనకవులకుఁ గల దనునంతము మనకుఁ గ్రొత్తదికాదు. ఇట్లానర్చు కవిశిఖామణులకుఁ గవితావిషయమునఁ బాండిత్య మక్కఱలేదని యనుట యుచితము కాదని తోచుచున్నది. కవిత్రయమువారు సంస్కృతమహాభారతమునందలి విషయములను గొన్నింటిని జనసామాన్యమునకుఁ దెలియనివానిని విడిచి పుచ్చి సారమునంతటి నొకచోఁ బ్రోగుచేసిన ట్లాంధ్రమహాభారతమును రచించిరి. ఇప్పటిమనకవులలో ఇప్పటిరకపుకవులలోఁ జాలమందికి సంస్కృతభారతము నర్థముచేసికొనుటకు శక్తిలేదు సరేగదా చదువుటకు నైన సామర్థ్యముండునో యుండదో యని సందేహించుచున్నాడను.

ప్రాచీనకాలమునఁ గవులున, బండితులు నొక్కరే యగుటవలనఁ గవులకుఁగూడ గౌరవ ముండెడిది. కృష్ణదేవరాయసార్వభౌముని యాస్థానమున నల్లసాని పెద్దనామాత్యుడు, నంది తిమ్మన్న మొదలగుమహాకవు లష్టదిగ్గజము లని ప్రసిద్ధినిబొందినవారు. వారు సర్వతోజయమును బొందెడివారు.

వారికవిత్వమున జీవము లేకుండుట నున్నదను లేద. వారిప్రతిభ యసామాన్యము. నీయము లనిర్వాచ్యములు. కావుననే వా రెట్లనిన సరస్వతి యట్లుండెడిది. వారికి శాపానుగ్రహ సమర్థతలు తప్పక యుండెడివి. ప్రస్తుత కాలమున శాపించుట తీరిగి మార్పుట మొదలగునవి గలవారెవ్వరును లేరని దృఢముగఁ జెప్పగలను. చాలప్రాచీనకాలమున భోజమహారాజు సుశ్రుతే వాజ్ఞయమును పోషించి కవులకు మిక్కిలి గౌరవ మొసంగి యక్షరలక్షలం గూడఁ బ్రసాదించెడివాఁ డను ప్రతీతి కలదుగదా ! ఆగౌరవ మిప్పు డేదనైనఁ గలదా ? కవియందు గౌరవము తగ్గిపోవుటకుఁ గవిదార్పణమును, గవితా దార్పణమును మూలకారణము లని యిదివఱకే చెప్పియుంటిని.

పండితకవుల కభేదభావం బుడుట బట్టియే మనప్రాచీనగ్రంథములలోఁ బండితు లని వాడవలసినపదములకు మాఱుగాఁ గవు లని వాడఁబడియున్నది. పండితుడని యనిపించుకొనుట కొకశాస్త్రమును బూర్తిగాఁ జదివినఁ జాలును గాని కవి కావలయు నన్నచో ననేకశాస్త్రపరిజ్ఞానము ముఖ్యముగ నావశ్యక మగుచున్నది. కావుననే కవిఁ గేవలకవితవలననే గాక పాండిత్యమువలన మిక్కిలి గౌరవము కలుగుచుండును. ప్రాచీనకాలమునఁ గూడ నీ యంశమును దెలియఁజేయు ప్రమాణములు ! లవు

“చతురోబ్రాహ్మణస్యాద్యాన్ ప్రశస్తాన్ కవయోవిదః”

రాక్షసం క్షుత్రియస్యైక మానురం వైశ్యశూద్రయోః॥

(మనుస్మృతి-అధ్యాయము ౩ శ్లో. 24)

ఇందుఁ గవులకు ధర్మశాస్త్రములతో సంబంధమేమి ? వారవిషయమునఁ బ్రమాణభూతు లగుటకుఁ బాండిత్య మవసరముండదా ? ముఖ్యము కాదా ? వ్యాఖ్యానమువ్రాసిన కల్లూకభట్టును “కవయోజ్ఞాతారః” అని వ్రాసియున్నాడు. ఈజ్ఞాతృత్వము కవికిఁ బాండిత్యమువలనఁ గాని కలుగఁజాలదు.

కానఁ గవిత్వమునఁ గీర్తిని గడింపఁదలంచుకొనువారు కేవలము పద్యములల్లుటనే కేర్చుకొనుటకాక యన్నిటియందును దగుమాత్రము పాండిత్యము సంపాదించినచో వారుయథార్థకవు లగుదురు. వారికవితవలన లోకమున కొకకొంత యుపకారము కలుగును. కానిదేనియందును జ్ఞానములేక యెద్దియో వ్రాయుచుండువా రెంతమాత్రమును గవులు కారనియు, వారికవిత్వము వాజ్ఞయమున కుపకరింపకపోవుటయే గాక, వారికవితవలన వాజ్ఞయమున కమిత మగునపకారము కలుగు ననియఁ దెలియఁజేయుచు నీవ్యాసమును విర్రమించుచున్నాను.

సమాప్తము.

శీతము.

కరి నారాయణాచార్యులుగారు.

- ఉ. శీతము భోరిసాంద్రహీమ శీకరజాలక స్నాతద్రుసం
జాతము పంచబాణగుణధూంకృతికంపితభీతకాముక
నాతము నవ్యకైరవ మరందవశంగతలోలభృంగసం
ఘాతము పద్మినీవనవిఘాతము వ్యాప్తిజెందె నుతటన్.
- కం. కమలాఫలములు వెలసెను, నమలములై యుండె బుడమి నబ్జాకరముల్
తములం బవసర మాయెను గమలాస్త్రవిగుణరవంబు ఘనమై యొప్పెన్.
- మ. హరిదంభోరుహపత్రలోచన లనూనానహ్యానీర-ద్రదు
ర్భరశీతవృథ సైవలేక ధవళ స్వచ్ఛాంబరవ్రాతమున్
సుసచిప్రస్ఫురదాత్మదేహమల నస్తాకంబుగాఁగప్పి రా
హరిదంతంబుల నాక్రమించె బహునీహారంబు శీతంబునన్.
- చ. హిమకణము క్తశాద్వలమహీస్థలిఁ జూడఁగనొప్పు లోకనం
క్రమణమటుప్రతాపహిమ కాలజగన్తయరూపుఁడౌ త్రివి
క్రమమ్మదులఁ ఘ్రిపూజకు సురవ్రజ ముంచు ననర్లుగణ్యహీ
రమణివిచిత్రవశా పులుఁగుతా రతనంబుల వల్చెగం బనన్.
- మ. పదవీసంచరదధ్వనీనకటోత్పన్నావనీధూళి త
త్పదవీపార్శ్వమహీజవత్రవిలసత్ప్రలేయనీరంబునం
బదునై యంటఁగఁ దద్దళారుణిమ సంభావోన్నతిం జూచి నె
మ్మదులన్తాధవమాసమంచు భయసంభ్రాంతాత్తులై రథ్వగుల్.
- మ. స్థరకేళీతతిఁజేలుచుండె నినుఁ డాఘాయాపయోజాస్యతోఁ
గరుణాధీపత దీప్లురాశ్రులఁ గటా కారుణ్య మొక్కింతలే
దరయ న్నాపయి నంచుఁ బద్మిని విచారాక్రాంతయై చిత్తెనా
సరసీజాతసమూహ మెల్ల బహుకార్యుంబొందె శీతంబునన్.
- ఉ. వారిజపత్రనేత్రలును వల్లభులుం బటుశీతశాధలం
దారు సహింపలేక కడుదట్టపుసేల్వల మేనఁ గప్పుచుం
జారుతరాలయస్థమృదుశయ్యలఁ జేరుచు సుభ్రమంబునన్
సోరణగండ్ల మాసికొని సుస్థిరసౌఖ్యము గాంతురెంతయున్.

వృద్ధ్యై. కరంబుఁ జలిబాధచే హుహుహుహంచుఁ గంపించుచున్
జరావృతశరీరము ల్లుడిచి వృద్ధసందోహ మా
దరం బెసఁగ దుష్పటు ల్లునుఁగువెట్టి దట్టంపుము
ర్మరఁబులను మంచపు దిగువ నుంచి మూల్గం జలిన్.

సుగంధి కాంతమై మరండవత్సు గంధపుంజయుక్తమా
బుతినామచారుపుష్ప పంక్తియు న్నవీన చా
మంతిముఖ్యచిత్రపుష్ప మంజరీసమూహమున్
మితఁగా జగంబుచుదుఁ బ్రీతినించు సీతునన్.

చ. అతితరశీతలామలవయః పరిపూరితభూరిమృద్ధుల
ప్రతతి నురస్థలంబుల నవారితదీక్షుచు గాఁగిలింపుచుం
ద్రుతగతి సువ్వరావభులతోడ న కారపరిశ్రమఁబులం
దతమిహికా నిశీధములఁ దద్దయుఁ జేతురు గాయకోత్తముల్.

సీ. ఏప్రాస్తవ హువాత నే తానమాడెడు
సోమాసి యష్టాంశుఁ జూడఁగోరె

మగనిఁ బేర్చొనసిగ్గు మల్లాడుగోయు
బిగియారఁగాఁగిటఁ బెనచెవిభునిఁ.

గంపితారాతిహృ త్తంజఁడౌ భటుఁడైనఁ
గంపించె మిగులన క్షడిచిచలికి

నెవ్వారికిని నఱుఁ డింపుకేనియుఁగాని
దిట్టయు వినమిత దేహుఁ డయ్యె

తే. గీ. శాస్త్రవిధిఁద్రోసి, పుయిలోటఁ జాటఁజేసి
ధైర్యమును బాసి, గర్వవాదముల రోసి
పేరివమురేసి, జగము కంపించువేళ
నెడమడుపులయ్యె మనుజులయెడఁద లెల్ల.

సీ. చిత్రవర్ణంబులం జెన్నారదట్టంపుఁ
గాశ్శీరసేల్వలఁ గప్పకొనుచు
వివిధరీతుల సొపు వెలయుచు నాడెపుఁ
గంచుకంబుల ధరియుచుకొనుచు

స్తతరాదరమునం ధూమశూన్యహసంతి

కల కాకలఁ గరంబుఁ గాచుకొనుచు

...

...

...

...

...

...

...

...

తే. గీ. మధురదుగ్ధాన్నభోజన విధులఁ గనుచు

హరివీటీప్రపూతా స్వాబ్జు లగుచు

నిట్లునుఖిములఁ బడయుచు నింపుమీఱి

శీతమందునఁ బ్రజలు సుప్రీతిఁ గొత్తు.

గ్రంథవిమర్శనము.

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము—పి. చెంచయ్య రాజామంత్రిపైగడ భుజంగ రావుగార్ల చే రచియింపబడినది. (Telugu Literature—The Heritage of India Series.)

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమును, ఆయాకాలము లందలి తెనుగు కవిత్వలక్షణములను సంగ్రహముగ దెలుపుటకు నాంగ్లమున రచియింపబడిన గ్రంథము. దీనికి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమున వైసుచాన్సలరుగా నున్న కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు లఘుపీఠిక నొకదానిని వ్రాసియున్నారు. నన్నయ భట్టారకుని కాలమునుండి నేటివరకు నాంధ్రవాఙ్మయ మెట్టి పరిణామముల బొందెనో వానిని జర్పించుటయే గ్రంథకర్తల ముఖ్యద్దేశమై యున్నది. ఇది ప్రశంసనీయము గాని నేటి కవిత్వమునందు గ్రంథకర్తలకు గల యభిమానము వారి యుదారభావముల నడంచినటుల దోచుచున్నది సంస్కృతవాఙ్మయము ను మాతృకగ నైకొనుటచే నాంధ్రవాఙ్మయ మిన్ని శతాబ్దములనుండియు నశించినదని వీరి యభిప్రాయము. సంస్కృతవాఙ్మయమును గూర్చి గ్రంథకర్తలచటనచట నుపయోగించిన కదములు శ్రవణ కఠోరములని వేఱగజెప్పనవసరములేదు. (The stagnating waters of Sanskrit Culture) నేటి భావగీతములూ, యెలిపాటలు, లాలిపాటలు మొదలగు వానియందే సరియగు

నా ద్రవ్యకవిత్యము గలదనట సరికాదు. నన్నయకు బూర్వము దేశికవిత గలదనియు, నందు లాలిపాటలు, మేలుకొలుపులు, కీర్తనములు మొదలగునవి మాత్ర ముండెననియు, నన్నయతో మార్గ కవిత్యము ప్రారంభ మాయెననియు గ్రంథకర్తలు చెలిపియున్నారు. దేశికవిత, మార్గకవిత యనపదములు వైయర్థమున వాడబడినవా యను విషయము విమర్శనీయును. మార్గకవిత యన సంస్కృతవాఙ్మయమును దేశికవిత యన దేశభాషావాఙ్మయము లనియు బండితులు గ్రహించుచున్నారు.

ఆంధ్రాభ్యుదయమును దెలుపుటకు విజయనగర సామ్రాజ్య చాళుక్య చారిత్రములును, రెడ్లు పద్ధతినాయకుల పరిపాలనమును గూర్చియు ద్వితీయాధ్యాయమున దెలుపబడినది ఆంధ్రవాఙ్మయము న్నియుగములుగ విభజింపబడినది.

- (1) పురాణయుగము.
- (2) ప్రబంధయుగము.
- (3) జీర్ణయుగము (Period of stagnation)
- (4) ఆధునికయుగము.

1. ఆయాయుగముల యందలి కవులను గూర్చి వ్రాయుచు గ్రంథకర్తలు పెక్కుగాథలను బ్రమాణముగ నైకొనియున్నారు. నన్నయ పెద్దనాదులసూర్యగ్రస్తులనియు, ధూర్జటియు శ్రీచాళుడును జూరులనియు, జనసామాన్యమువచించు పుక్తిటి పురాణములను నిజమని విశ్వసించరాదు. అట్టివాని నాధారముగ నైకొని వాఙ్మయచరిత్రమును వ్రాయట సరికాదు.

2. నన్నయాది కవుల కవితవలక్షణములు విపులముగ విమర్శింపబడియుండలేదు. ముఖ్యముగ నాంధ్రవాఙ్మయమున నగ్రస్థానము వహించు కవిత్రయము వారి విషయమై ప్రత్యేకముగ నొకయధ్యాయమున జర్చింపవలసియున్నది ప్రబంధయుగము నందలి కవులలో నగ్రగణ్యులగు పెద్దన, గామగాజ భూషణుడు, పింగళి సూరనను గూర్చియు విపులముగ వ్రాసిన బాగుగనుండియుండును.

3. మూడవయుగమునకు గ్రంథకర్త లొసంగిన పేరు వారి యాగ్రహమును వెల్లడించుచున్నది. పదునేడు, పదునెనిమిదవ శతాబ్దములయందు తారాశశాంకాది గ్రంథములు కొన్ని వెలువడినమాట నిజము. సద్గ్రంథములు ననేక

ములుగ వెలువడియున్నవి. రఘునాథ భూపాలుని రామాయణ, వాల్మీకిచరిత్రములును, వేంకటాద్రి విజయవిలాస సారంగధర చరిత్రములును, కూచిమంచి తిమ్మకవి విరచితములగు రాజశేఖర విలాసాదిగ్రంథములును, అబ్బయ్యమాత్యుని కవిరాజ మనోరంజనము, మొదలగునవి పెద్దనాడుల కృతులతో సరిగాక పోయినను, ఆయాశతాబ్దములయందు నాంధ్రవాఙ్మయ మభివృద్ధిగాంచి నటుల నొక్కివక్లాశించుచున్నవి.

4. వైదికసాంప్రదాయము ననుసరించి పురాణముగమునందు భాషాంతరీకరణము లొనర్పబడెననుట సరికాదు సంస్కృతవాఙ్మయము నందలి రామాయణాది మహాగ్రంథముల యందలి గౌరవమే భాషాంతరీకరణమునకు హేతువనియునట్టి భాషాంతరీకరణములు ప్రతిభాషయందును గలవనియు మాకు దోచుచున్నది.

5. ఈగ్రంథమువలన కావ్యకళాప్రపంచమున బాహ్యత్వముల యభిప్రాయముల నాదర్శముగ గైకొనినచో నెట్టి ప్రమాదములకు మనము లొనగుదుమో విశదమగును. కావ్యప్రయోజనములును, కావ్యసాంప్రదాయములును మైందవపాశ్చాత్య సారస్వతముల భిన్నములుగ నున్నవి. సంస్కృత సారస్వతమునందలి యాలంకారికగ్రంథముల ననుసరించి యాంధ్రకవులు తమగ్రంథములను రచించి యున్నారు. కావ్యకళాప్రపంచము ప్రకృతి కనుగుణ్యముగ నుండవలయునా యను విషయము పాశ్చాత్యు లింకను జర్పించుచున్నారు.

ఆగ్లమున నెట్టి గ్రంథమును రచించి తెనుగుభాషకు మహోపకారమొనర్చిన గ్రంథకర్తల నభినందించుచు ద్వితీయముద్రణమున నైన సహృదయులై వారి యభిప్రాయముల నవతిరుతిల్లించుచు నింతటితో నీవిమర్శనమును విరమించుచున్నాము.

బాలవ్యాకరణము.

[జాస్తి శ్రీరాములు చొదరిగారు]

గతమాసము సాంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికయందు శ్రీయుత చంద్రాభట్ట రామమూర్తిగారు బాలవ్యాకరణము సంక్షిప్తపరిచ్ఛేదములోని తుదిదశ

“ఆర్య వ్యవహారంబుల దృష్టాంబు గ్రాహ్యాంబు” అన్న సూత్రమును గూర్చి చర్చించి యొకచిన్న వ్యాసమును గల్పించినాసిరి. ఆ వ్యాసమును జదివినపయి * పెద్దల నుండి వినికిచే నాకుఁ దోచిన యభిప్రాయభేదములనే తప్పులకముగ నాంధ్రలోకమునకును రామమూర్తి శాస్త్రిగారికిని దెలియద్రాసి కొనుచున్నాఁడను.

1 రామమూర్తిగారు వారి వ్యాసమున సూరిగారు నిద్యగ్రామ్యములని యుదాహరణ మిచ్చిన “కఱకఁత” మొదలగు శబ్దములు గ్రామ్యములు కావని సాధించుచు విమర్శింపక వానిని గ్రామ్యములనుగాఁ జెప్పి నన్నయ భట్టునకుఁ గళంకము తెచ్చి పెట్టెనని సూరినిసాధించిరి. సూరి కిది భావ్యము కాదనిరి.

కం. ఎఱుకని యెఱుఁగక నిన్నున్

మఱకువ మార్చొన్నతప్పు మఱపుము నాకుం

గఱకఁతా క్షుద్రుయింపుము

నెఱి నెవ్వరి కెఱుఁగఁ దగునె నీచరితంబుల్.

అను నన్నయ భారతపద్యములోని ప్రయోగము “గరకంఠా” యని కాని “కఱకంఠా” యని కాదనియు నెవరో యిటీవల లఘులఘువుల మైత్రి కూడ దరువారు దీనిని కఱకంఠశబ్దములోనికి మార్చి రనియు, సూరిగారు దీనిని విమర్శించుకొనక “కఱకంఠ”డని యనిద్యగ్రామ్యముగాఁ జెప్పిరనియు, సూరిగారిస్థు చెప్పటకు “యవలలు లఘులఘువులు మైత్రిం బొరయురేఫంబులు పొరయవు” అను తనసూత్రమున రేఫద్వయమునకు మైత్రిలేదని చెప్పటయే కారణమనియు, వారువ్రాసిన వ్రాతల కభిప్రాయములు.

“యవలలు లఘులఘువులు మైత్రింబొరయు, రేఫంబులుపొరయవు.” అనుసూత్రము సూరిగారు క్రొత్తగాసృష్టించినదికాదు. బాలవ్యాకరణ మాంధ్రశబ్దచింతామణి, యధర్వణకారికలకును దెనుఁగువివరణము. చింతామణిలో “నాన్యేషాంవైధర్వ్యం లఘులఘూనాంరయోస్తు నిత్యంస్యాత్” అను కారిక యొకటి గలదు. దానినే సూరిగారు తెనుఁగుననువదించిరి. శబ్దచింతామణి నన్నయభట్లీయ మేగదా ? లఘులఘువులకు రేఫములకు వైధర్వ్యమునిత్యమ

* వావ్యాసకుసుమసునకు మధురవర్మలకు మహారాజశ్రీ వజ్రుల చిహ్నీతా రామశాస్త్రి గారి నోట్సు వృంతము వుడిది.

ని సూత్రించుకొన్న నన్న చార్యుడు తనకవితయుఁడు రేఫ ఆకారములొకప్రాసమునఁ జేరువనిచ్చుగించునా ?

మఱియు “లాక్షణికు లెవ్వరో లఘులఘురేఫములకు మైత్రి కూడదను వారు దీనిని కఠకంఠశబ్దములోనికి మార్చి వాడుకలోనికిఁ దెచ్చియుంచురు” అని యొకవాక్యము వ్రాసిరి. రేఫఆకారములకుఁ బ్రాసములంగీకరింపని లాక్షణికు లీకందపద్యములోని గరకంఠశబ్దమును దిద్దిరని చెప్పినపుడు ముందు రామమూర్తిగారు రుదాహరించు “అవసరజ్ఞుడయి వ్యాసుడేతెంచె అనునక్షరపద్యమున ప, ప, ప్రాసము నంగీకరింపని లాక్షణికులు కపిలగడ్డము” మొదలగు రూపములను కపిలగడ్డముగా దిద్దియుందురని యేలచెప్పి కొనఁగూడదు. వారివాదమునకుఁ దగినట్లు వారుదిద్దుఁబాటుల నూహించిరి అంతియ కాని ఛంధఃకర్తలేమియు నీపద్యమును సవరించియుండలేదు. రేఫఆకారముల మైత్రి నన్న చార్యునకే యిష్టముగాదు. “రయోస్తువిశ్వంస్యాత్” ని రేఫద్యయమునకు మైత్రి నిత్యము గాదన వ్యాకరణమున విధించియున్నాఁడు గనుక రామమూర్తిగారు చింతామణి నన్నయకృతము కాదని వాదించువారై న నన్నయ భారతభాగమున రేఫఆకారములకు నొకప్రాసమున మైత్రిగలిపిన వేటాండు పద్యమును జూపు బాధ్యత వారియందున్నది. కాఁగా ఆకారప్రాసముతోఁ బ్రారంభింపఁబడిన పై కందపద్యమునందలి ప్రయోగము “కఠకంఠా” యని యేగాని రామమూర్తిగారుహించినట్లు “గరకంఠా” యని కాదనియు సూరిగారు దీనిననిద్యగ్రామ్యముక్తి-ద నుదహరించుటతోఁ బ్రమాదములేదనియు నాయభిప్రాయము.

మిత్ర బహు ప్రీహిగనుక నియ్యది గ్రామ్యమని బాలవ్యాకరణము తదృశమగు దీనియందు సంస్కృతవర్ణ త కార ముండుటను గ్రామ్యమని ప్రాథవ్యాకరణము.

2 అక్షర. “అవసరజ్ఞుడయి వ్యాసుడేతెంచె నంతన త్తపసి
కపిలగడ్డంబును, గపిలజడలును, గపిలకన్నులును,
తపసియన్నవ నల్ల నైనదీర్ఘపుఁ దనువునుజూచి
యునిదకన్నంగవ మొగిచి తెఱవకయుండె భయమున”

ఈపద్యమునఁగల “కపిలగడ్డము” మొదలగు రూపములవిషయమై రామమూర్తిగారు ప్రాథవ్యాకరణము ల్క్రిసతోపనడిచిరి. కాఁగా వారియభి

ప్రాస మేమనగా “కపిలగడ్డము” మొదలగు రూపములనే కవిప్రయోగించి యుండిన ప, వ, ప్రాసము నొకదానిని గ్రొత్తగా నంగీకరింపవలసి వచ్చుననియు భారతకవులకిది సమ్మతము కాదనియు, లాక్షణికులలో నెవ్వరును నీ ప, వ, ప్రాసమును గూర్చి చెప్పియుండలేదనియు, నందువల్ల నన్నయకవిశిష్యరూప మగు ‘కపిలకన్నులు’ మొదలగు రూపములనే ప్రయోగించియుండుననియు, సూరిగారు ప్రాసభంగమును గనువివరింపక ‘కపిలగడ్డము’ మొదలగువానిననిద్య గ్రామ్యములలో జేరించుచు వారికి భిషాసము కానోపును సూరిగారు ప్రాసభంగమును గుర్తించుచున్నట్టి యభిప్రాయముగారు వారు ప, వ, ప్రాసము నంగీకరించి య ‘కపిలగడ్డము’ మొదలగు రూపముల నొప్పుకొని వానిననిద్య గ్రామ్యములలో జేరించిరి. భారతకవులకీ ప, వ, ప్రాస విష్టమయినట్లే తోచెడిది.

కం. కవయోనలును గాండీరము

నవలనిడుంబనుపు ము దరరదముడిగుమే

నవిదపడిగియె దశుభకర

మపు నివ్వధమిట్టనే మునునును నతండున్. (శ్లోకవర్ణము)

అను మొదలగు భారతకవ్యోదాహరణములవలనను భారతకవులీ ప, వ, ప్రాసము నంగీకరించినట్లు తెలియుచున్నది. కలము మనచేతికినిది గాన నిచ టంగూడ ఏను విదపయ, దిద్ది బ, నలకభేదప్రాసము చెప్పుకొనగదా? యని శంకింపమిటలేదు. సత్వముమీద సరళాదేశముచేయఁబడకు ప్రాసస్థానము లందు సత్వముమీద సరళాదేశముచేసిన రూపములగువలన టయే దీక్షి గారణము. దీనినిబట్టి ఏను విదప అయ్యెగాని ఏనువిదపయని కాఁజాలదు. అట్లుండ నీకద్యమున ప, వ, ప్రాస మొప్పుకొనక తప్పినదికాదు. కాఁగాభార తకవులకు ప, వ, ప్రాసాంగీకారమున్నదని చెప్పటయందు సందేహములేదు గదా? మరియు సులక్షణసారముననున్న

* బనయోరభేదమనియెను

నెపమున పభబధలు నాకునిలిచినయెడలం

* ఈపద్యము రంగరాట్నందనము “పవయోరభేదమనియెను నెపమున” అని యుద్రింపఁబడి అదితప్పు. ఉదాహరణకు “బనయోరభేదః” యని కాని “పవయోరభేదః” అని కాదు.

దుఃఖమింకవచ్చుఁ గృతులం

దుఃఖనిషదుచితార్థసూక్తి యొనరుటవలనన్.

అను కద్యమును ఁ, వ, ప్రాసను జూపెట్టి యీ యభిప్రాయమును దృఢపరచుచున్నది.

మఱియు బైయక్తరకద్యముండుఁ దృతీయచరణమున నీ ఁ, వ, ప్రాస మొప్పువఁ సివచ్చినందుననే కవిప్రయుక్తముగు “తపసియన్నువు” అను పాఠమును ‘తలినయన్నువ’ యనిదిద్ది. ‘తలినయన్నువ’ యను పాఠముతో నర్థమున సారస్యము చెడినది. ఈ పాఠముచెప్పుకొనువారు ‘తగియున్న స్త్రీ’యని కాని తగియున్నట్టియు, నల్పమైనట్టియు’ నని కాని రెండువిధములుగా నర్థము చెప్పుకొందురు కావచ్చును. వీనిలో మొదటికక్షమందు “కపిలగడ్డమును గపిలజడలును, గపిలకన్నులును, నల్లనైన దీర్ఘపుదనువును” అని వరుససముచ్చయములుగాఁ జెప్పుకొనివచ్చుచున్న కర్తలనడుచు “తలినయన్నువ” యను కర్తృపదప్రయోగముండుట నన్నయరచనకుఁ గ్రుచుముకాదగును. “తలిన” యను దానికర్థములేదు.

తగినట్టియు, నల్పమైనట్టియు, ననునర్థము చెప్పుకొనినట్లయిన నీపద్యమున సన్నయనూహించిన వ్యాసమునియొక్క భయాకారము పోసేపోయినది. వ్యాసమహర్షి తగినట్టి వికృతరూపముతో నుండెనుగాని తగినట్లుండలేదు శిరమునకుఁ దగిన జెడలు, మొగమునకుమించిన గడ్డము, పొడవునకుఁదగిన సన్నమును గలిగి బీజనరాలుజేతిన తాతయ్యగారు పెద్దబూదినలె నాయువినకుఁ గన్నడెను. కనుకనే భీతచిత్తయగునామె మోడ్చినకనుదమ్ములను విప్పఁ జాలకపోయెను. ఈ సందర్భమున విమర్శింపఁగా “తలినయన్నువ” యను పాఠమున స్వారస్యముచెడియండినట్లు గాన్పించును. కనుక ‘తపసియన్నువు’ యను పాఠమే సన్నయప్రయుక్తమై యుండవచ్చును. కాఁగా ఁ, వ, ప్రాసమీ కద్యమునందే యొప్పుకొనకతప్పదు. సన్నయ “కపిలకన్నులు” మొదలగు ప్రయోగములనే ప్రముఖించియుండును. విమర్శకాగ్రగణ్యులైన సూరిగారిత వట్టను విచారించియ బైయక్తరకద్యముతోని “కపిలగడ్డము” మొదలగువాని సనింద్యగ్రామ్యములుగా నుదహరించియుండురు రామమూర్తిశాస్త్రిగారు, దీని విషయమై వివరముగావ్రాసిన మహారాజశ్రీ నల్లల చిహ్నీతారామశాస్త్రిగారి

‘అక్షరాలు’ అనువ్యాసమును (April 1924 The Maharajah's College Magazine, Vizianagaram) అను పత్రికలోఁ జూడవేయఁచున్నాను.

3 వీ గ్రంథము దెచ్చుటకు గానరాక వ్యవహారమాత్ర స్థితముగఁ ‘పాస’ మనునొక శబ్దము నంగీరించి పాసగొడ్డమని చెప్పుటకంటె బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులుగారు చెప్పినట్లు ప్రాణకుట్టక శబ్దభవమే ప్రాణగొడ్డమని చెప్పుకొనుట యుక్తియుక్తమై యున్నది. సూరిగారికి దీని ననిద్యగ్రాహ్యములలోఁ జేర్చవలసినంత యావశ్యకమేల వచ్చెనో కారణము గ్రహింపఁజాలము.

4. “కఱక.తుఁడు” మొదలగు వానివలెనే యేదో యొకవిధముగా “జీవగట్ట” యనువానిని గూడ సాధింప “సూరిచే వ్యాకరణమున బ్రమాదమున నుదాహరింపఁబడిన దని సూరిగారిని సాధించుటకు వీలయినది కాదు కాబోలు. రామమూర్తిశాస్త్రిగారు జీవగట్ట యను వానిని జల్లగఁ జాతి విడిచి యూరకుండిరి.

5. విమర్శింపగా నాంధ్రవ్యాకరణములు ప్రయోగకళరణ్యములై యుండుట జేసి యేనిధమున నైన మహాకవి ప్రయుక్తములకు సాధుత్వమును సూత్రించుట యుక్తముగాని ముందగ గ్రాహ్యుత్తణము చెప్పి పిమ్మట దమకిష్టములగు ప్రయోగములకు ననిద్యగ్రాహ్యతకు జెప్పుట యాంధ్రలాక్షణికులకుఁ దగనిపని. అదియేమో కాని యాంధ్రలాక్షణికు లందఱును సాస్త్రతవ్యాకరణముల ననుసరించి “శాస్త్ర ప్రయోగవచ సోశ్శాస్త్ర బలవదుచ్యతే” అన్న ప్రకారము తమ లక్షణముల నడిపించిరి. కవిప్రయుక్తములే తమ లక్షణములకు దిక్కుని తెలియరైరి. ఆమార్గమునే సూరిగారును ననుసరించిరి. అంతియగాని చంద్రాభట్ట రామమూర్తిగారు వ్రాసినటుల నన్నయభట్టు మొదలగు కవీశ్వరులకు, గళంకము వాటిల్లఁజేయుటకై “ఆర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబు” అను సూత్రమును సూరిగారు వ్రాసియుండలేదు.

“గుణదోష విచారాయస్వయమేవమసిషిభిః”

ఓం శాంతిశాంతిః.

గ్రంథ స్వీకారము.

1. తుమార్పణము—సాంసారికనవల—తేకుమళ్ళ రామచంద్ర గారిచే రచియింపబడినది. ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాలయందు 44 వ కుసు మము. వెల రు 1-8-0 నలయువారు ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయము, పితా పురము అని వ్రాయవలయును.

2 శ్రీమద్భూహభారత తాత్పర్య నిర్ణయభావ సంగ్రహదీపిక- ప్రొద్దు టూరి నరసింగరావుగారిచే శ్రీమదానంద తీర్థభగవత్పాదాచార్య విరచిత మగు శ్రీమద్భూహభారత తాత్పర్య నిర్ణయము ననుసరించి శ్రీమద్రాఘవేంద్ర తీర్థులచే రచియింపబడిన భావసంగ్రహమను ముప్పదిరెండు శ్లోకముల గ్రంథ మున కాంధ్రమున వ్రాయబడినదీపిక. వెల 1-0-0.

3. శ్రీరాఘవేంద్రస్తోత్రము. శ్రీరదప్పణాచార్య విరచితము. ప్రొద్దు టూరి నరసింగరావుగారి టీకతో బ్రకటింపబడినది. వెల 4 అణాలు.

4 శ్రీరాఘవేంద్ర తీర్థగురుస్తుతి కదంబము. వెల 1-0-0.

5. శ్రీరామచాంద్రమంజరి. వెల 0-1-0.

6. శ్రీకృష్ణచారిత్రమంజరి. వెల 0-2-0

7. బళ్ళారి మండలమునందలి పానశస్త్రదేశములు.

8. శ్రీసత్యబోధ తీర్థులచరిత్ర.

9. శ్రీపురందరదాసుల చరిత్ర.

10. శ్రీజయతీర్థ గురుచరిత్ర.

11. శ్రీకనకదాసుల చరిత్ర.

12. శ్రీజగన్నాథదాసుల చరిత్ర. పై 7-12 గ్రంథములు కృష్ణా జిల్లా రిజిస్ట్రారుగారిగు ప్రొద్దుటూరి నరసింగరావుగారిచే రచియింపబడినవి.

13. గీతాతాత్పర్యము. శ్రీమదానంద తీర్థవిరచితమగు భగవద్గీతా తాత్పర్య నిర్ణయమనగ్రంథము మధ్వశ్రీ యలమర్తి శ్రీనివాసరావుగారి తెలుగు ద్విపదతో బ్రకటింపబడినది.

14. శ్రీమద్భాగవతసారము ఇందు భాగవతసారము న దెలుపు నరు వది శ్లోకములు యలమర్తి శ్రీనివాసరావుగారి భాషాంతరీకరణముతో బ్రక టింపబడినవి. వెల 0.4-0.

శ్రీ పూరుషముఖ్యశతకము.

(ఉత్పలమాలావృత్తములు, రేఫస్రాసములు)

— 1 మంచెల్ల కృష్ణకవి —

- శ్రీగమ యైనరుక్మిణీకిఁ జిత్త మిగుర్ప మనోభిరామవి
స్తారవిభాసుభాంచదవతారముఁ దాల్చి హరీ యటంచు వే
మాటు భజించుదాసజనముండలిక్కోరై ఫలింపఁజేయు నే
పూరుషముఖ్యుఁ డాభువనపూజ్యుఁడు నాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడిన్. ౧
- భూరిజగంబు లెల్లఁ దనబాజ్ఞఁ జెలంగ మెలంగు భార్యణీ
భారము మాన్పుఁగాఁ దలఁచి భవ్యగుణోత్తర యైనదేవకీ
సీరరుహక్షిగర్భమున నేర్పునఁ జొచ్చి వసించి పుట్టె నే
పూరుషముఖ్యుఁ డాభువనపూజ్యుఁడు నాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడిన్. ౨
- ఆటనిదీప్తితో జనన ముడినయప్పుడె తల్లి శ్రీసహ
స్రారగదాదిలక్షణవిరాజిత మై పొలుపొందు మైష్ణవా
కారముఁ జూచి కాపు మనఁ గా వనుచుం గసిగందు నొయ్యనే- పూ. 3
శౌరికి దేవకీసరసిజాతముఖీమణికిన్ జనించి యా
శౌరి యొసంగ నందఁడు వ్రజుంబున భార్యయుఁ దానుఁ బెంచినన్
శౌరిసమాఖ్యఁ గాంచి వ్యథజాటఁ బితృద్వయి నుద్ధరించె నే-పూరుష- ౪
మేరదొరంగఁ బొంగి విషమేదురవత్సజ యై సురారి పు
త్రేరంగ వచ్చు నాపొలసు.దిండిపొలంతుక చన్నుఁబాలు ట్రొ
వ్వారంగ నాని దానిఁ దెగటార్చిన కైతవడింభకాఖ్యుఁ డే-పూరుష- ౫
వారిలు వీరిలుం జొరకు వా దగునంచు యశోద మాన్పుఁగా
సారెకుఁ బీలిదండ కడు జాటంగ నప్పుచు పెన్నకై వ్రజ
గారములం జరించె నయగారపునల్లనిముద్దుబాలుఁ డే-పూరుష- ౬
కారుణికత్వముం దెలియఁగా నమృతాశనకోటికి న్నుధా
సారము లీల నిచ్చి యతిస్తకత ప్రేమలలోన గోపికా
వారగృహంబు లొందు పెసఁ బాలును పెన్నలు ముచ్చిలింప నే-పూ. ౭

వారిజగేహకౌగిలియు వాసిగ వేదసమూహము న్నధా

వారిధి నందగేహము సువర్ణమునీశ్వరసంఘసన్ననో

వారిజపత్రముఁ నిజనివాసముగా విహరించుఁ బాయ కే-పూ- ౮
తోరపుఁగాంతి ముంగుఱులతో నలికస్థలి రావిరేక చె

న్నార దిగంబరాకృతి నుదంచితనూపురమేఖలాదిభూ

పారవ మోక్ష నందనిలయంబున తేగలఁ గట్టు బాలుఁ డే-పూ- ౯
వీర కుమార గుంపులది యెప్పుడు రచ్చల రవ్వసేయుఁ బే

ర్వారలయిండ్ల కేగి బలువాదులు దెత్తు పటంచు దాది వే

సారక తోలఁగట్టి చనఁ జయ్యన మద్దులఁ గూలసిడ్చె నే-పూ- ౧౦
హారధరుండు గోపలలనానుతజారుఁడు నందగోష్ఠవి

స్ఫారకరీషలిప్తమృదుపాదసరోజుఁడు రాధికాంఘ్రిలా

మౌరసయ క్తభాస్వదలికస్థలఁడు న్నవనీతచోరుఁ డే-పూ- ౧౧
స్త్రేరపుమోముతోఁ దళుకుఁ జిల్కెడి కావిమెఱుంగుమోవితోఁ

దోరపుఁగాకవత్సములతోఁ బులిగోయల పిల్లగ్రోవితోఁ

గూరిమిఁ గోపబాలకులఁ గూడి మెలంగు యశోదపట్టి యే-పూ- ౧౨
సారవయస్కు లైనప్రజసారసగంధులచీర లన్నియు

న్వారివిహారవేళఁ బులినస్థలి ముచ్చిలి వాఁసత్రపా

భారము చూఱఁగాఁ గొని శుభంబు లొసంగిన ధూర్తదేవుఁ డే-పూ- ౧౩
మూరవికారము ల్గుర మాటికిమాటికిఁ గన్నుదోయి నిం

జారఁగ జూచి చూచి మది నారసి వేషక ముద్దులాడు రా

ధారమణీఘనాధరసుధారస మాని చెలంగు బాలుఁ డే-పూరుష- ౧౪
నీరజసంభవుండు తననేర్పునఁ గ్రేపుల గోపబాలురన్

మూరము వైపరీత్యముగఁ దోడ్కొని వేచని దాఁపఁ దాఁదదా

కారములం జరించి విధిగర్వము ఖర్వము చేయుమేటి యే-పూ- ౧౫
నీరయోజ్జ్వలచ్చల దనేకతరంగమృద గనాదము

స్త్రీఱఁగఁ గాళియస్ఫటల స్పృశ్యముసల్పి వడి స్తరుత్తిర

మూరము మాన్పు శ్రీసునకుచస్థలి పచ్చలవైడితాళి యే-పూ- ౧౬
మీఱినభక్తి జన్మమన మీఁదగునన్నము బ్రాహ్మణీచయం

బారఁగ వందితాత్మవర లై కొని వచ్చి యొసంగఁ దోడియా

- భీరులుఁ దానునుం గుడిచి పేరుగ వాడికి మోక్షమిచ్చు నే-పూ- ౧౭
- భూరినగం బనంగ వనభూస్థలియం దహియై మహాగ్ర పూ
తార్థము లిచ్చువానపునికంతబిలంబునఁ జొచ్చి వానిశా
రీరము రెండుపాయ లొనరించి దయం బలిపిండుఁ గాచె నే-పూ- ౧౮
- సౌరవత్మ ప్తి జాతరలు సల్పంగ నేల తలంప వేల్పులె
వ్వారలు లే రటంచుఁ దమవారికిఁ దెల్పి తదర్చనంబు ల
వ్వారిగఁ దా గ్రహించి సురవల్లభుపబ్బము మాన్పు వేలుపే-పూ- ౧౯
- నీరదవాహనుండు నవనీరదముల్ వెనఁబంచి ప్రస్తరా
సారము గుర్వజేయఁ ప్రజసంఘము లాపసిపిడు నిల్వ నా
ధారముగాఁగ నొక్కకరతామరసంబున శైల మెత్తె నే-పూరు- ౨౦
- ఘోరపుశూకలాశ్వ మయి క్రోధముతో జితపాశి కేశి దా
మారుకొనంగ శైలబిలమధ్యముఁ జొచ్చు భుజంగమట్ల కే
ల్పొరిలొ చొన్ని యాతని విలుంతితదేహునిఁ జేసి పుచ్చె నే-పూ- ౨౧
- ఓర మొగంబుతో సిగ మయూరకలాపముఁజేర్చి సాదముల్
మాటుపడంగ రంతులు చెలంగఁ ద్రిభంగిగ నిల్చి మాధురీ
పూరితవంశ నాదమున భూతచయంబులఁ జొక్కఁజేయు నే-పూ- ౨౨
- కారుమెఱుంగులట్లు ప్రజకాంతలు గొల్వంగ నవ్యనీరదా
కారత వేణునిస్వనము గర్జలుగాఁ జెలరేఁగి రాసలీ
లారతి నొప్పెఁ దాపసకలాపితతుల్ ముదమంద బృంద నే-పూ- ౨౩
- శ్రీరజనీవరాననకుఁ జిత్త మొసంగక నందుమంద నా
భీరకులాంగనాళి వలపించి నిజాత్మఁ దదీయసంగతుల్
గోరుచు మీఱి యెల్లఁచనులం దనుదానె యొనర్చుచుండు నే-పూ- ౨౪
- మూరవిభిజ్జటావటలమండన మై శ్రుతిశేఖరాంతసిం
దూరవిలాస మైనపదతోయజపాళి లసత్కరీష మొ
ప్పారంగ నందగోపకగృహంబు పవిత్రముగాఁ జరించు నే-పూ- ౨౫
- నీరియఁ దాను భోజపురిఁ జేరఁగఁ జోవుచుఁ ద్రోవ భావజా
తారిసరస్వతీరమణు లైన నెఱుంగని విశ్వరూప మ
క్రూరునకు స్థయల్పటిచి రూఢిగ వానిఁ గృతార్థుఁజేసె నే-పూ- ౨౬

- సారథచందనద్రవ మొసంగినఁ గైకొని కుబ్జ వక్రముం
 దీటిది యొడ మిచ్చి సముదీర్ణత నొప్పు ననేకగోపభా
 మారతులం జెలంగియును మానక దాని కభీష్ట మిచ్చె నే-పూ- ౨౭
- పూరుషలీలఁ గంసునకు భారముగా మఘపూజనాద్యలం
 కారశరాసనం బచటి కావలిరాక్షసకోటి నాయుధా
 గారముతోడఁ గూడఁ గడికండములై ధరచాలఁ జేసె నే-పూ- ౪౨
- ఫేరవమన్ మహాగ్రహరి బిట్టుగఁ దా విదళించుమాడ్కిఁ జా
 ణూరు విశాలకంటకతనూరుహు బాహులఁ బట్టి వానిఁ జా
 నూరులు నూలుమాలు లిరవొండఁగఁ ద్రిప్పి గతాసుఁ జేసె నే-పూ- ౨౯
- పేరుగలట్టి మల్లులను బీడితగాత్రులఁ జేసి జెట్టి నే
 ఛేరువడంగఁ గంసుఁ జమునింటికిఁ జేరిది యుగ్రసేరు గో
 త్రారమణీమణీశు మధురాపురిఁ బూజ్యునిఁ జేసి నిల్పెనే-పూ- ౩౦
- సీరియుఁ దానునుం గురుఁడు చెప్పినవొప్పు సమస్తసత్కళల్
 నేరిచి తత్తనూజుఁడు వినిగ్గతుఁడై సమవర్తిమందిర
 ద్వారవిహారి యైన గురుదక్షిణగా నిడ వానిఁ దెచ్చి యే-పూ- ౩౧
- చోరతఁ బాశికింకరుఁడు సుప్రతనిష్ఠమెయి బహోధి
 న్నారి మునుంగుచుండుతటి నందుని నెత్తుక పోవ నీరసా
 గారముఁ జొచ్చి తండ్రిగడకం గొని చేర్చె నిజవ్రజంబు నే-పూ- ౩౨
- కేరుచు బాలురం గలసి క్రేపులఁగాయఁగ డాయ యామునా
 తీరవనాంతసంజనిత తీవ్రదవానల మాని యప్పుడా
 భీరకుమారవత్సచయభీతి హరించిన గోపబాలుఁ డే-పూ- ౩౩
- తీరగుమాటల స్వలపుఁదెల్పెడి నీటుల నవ్వుటాలయొ
 య్యారపుఁజూపుల న్నేటుఁగటందపురూపుల గోపికామన
 స్సారసముల్ హరించి సుమసాయకకేలిని జేల్చు దేవుఁ డే-పూ- ౩౪
- సూరసతాధునీపులిసనుస్థులుల స్మరభీరవంబుచే
 సూరెల వల్లవాంగనలు సొక్కఁగ బంధురబంధుసంజ్ఞలన్
 వారలఁ బ్రీతిఁ దేల్చు యదువంశసుధాబ్ధిసుధామయాఖుఁ డే-పూ ౩౫
- అరయ మాళికల్పితసుమాగతగాఢమదాళిపాళి యుం
 కారములం గలంగి పసిగాపునెలంతల జిల్లుపయ్యెడన్

- జాఱఁగఁ గాఁగిలిచినఁ గుచుంబురుంబున నొత్తుధూర్తుడే- పూ- 3౬
- సూరము కాంతకాంతిసాగసుం గని మోహమదాంధకారముం
 గారుకొనంగ రాధ విగికొఁగిటఁ జేర్చినఁ దప్తుచాంతకా
 శ్చీరరసాంకమైన యెదచేఁ గర మొప్పి తదిచ్చదీర్పు నే-పూ- 3౭
- నేరక దుక్తి రుక్తిణిని నిక్తము చెయ్యని కిత్తు నన్న న
 వ్వారిజనేత్ర చెప్పి వనుప నిద్విని పోయి జరాసుతాదులం
 బాఱఁగఁ ద్రోలి రాక్షసవివాహమునం గొని తెచ్చి వచ్చె నే పూ- 3౮
- నేరములేమిఁ దన్నొదవు నిందల సేఁగఁగ జాంబవంతునిం
 జేరి శమంతకంబుఁ గొని చెచ్చెర నాతని బాహుగర్వని
 స్తారము మాన్చి తత్తనయ జాంబవతీయువతి స్వరించె నే-పూ- 3౯
- ఊరక సత్యతండ్రి యహితోక్తులు పల్లి నిజాత్తజం బ్రభో
 దారశమంతకంబు వరదక్షిణగా హితుడై యొసంగ స
 త్యారమణిం గరగ్రహణమై మణిఁ గ్రమ్మట మామ కిచ్చె నే-పూ- ౪౦
- వారువ మెక్కి ఫల్గునుఁడు వస్వరతిం జనుదేర యాయునా
 తీరముఁ జేరి తత్పులినదేశమున నివహించు మోహనా
 కారఁ బతంగకన్యఁ గని కైకొని వచ్చి వివాహమయ్యె నే-పూ- ౪౧
- వీటిఁడి యైన విందుఁ డచువిందుఁడుఁ జెల్లెలి మిత్రవింద గాం
 ధారితనూజఁ డెంతయు ముదంబునఁ బొంద స్వయంవరంబు చే
 కూరఁగఁ జేసినంత నృపకోటులు చూడ గ్రహించెఁ గన్యనే-పూ- ౪౨
- కూరిమిఁ గూతునుద్వహము కోసలనాథుఁ డొనర్పఁ బూనఁ గా
 ఘోరవృషంబు లేడిటిని గొంకక నొక్కుటఁ గట్టి యీడ్చి నా
 నాపుసంఘము ల్పెగడ నాగ్నజితిం గొని పెండ్లియాడె నే-పూ- ౪౩
- వైరులు తల్లడిల్ల సురవర్యముఖామరు లెల్లఁ జూచి వి
 స్తేరమనస్థు లై పొగడ మేనమఱందలి భద్ర సద్గణో
 దారసముద్ర భద్రనయతత్పరుఁ డై యుపయామ మయ్యె నే-పూ- ౪౪
- ఏరి కసాధ్య మై తనర నిచ్చ నొనర్చినమత్స్యయంత్రముం
 జేరి పగిల్చి వైరులు నాసింపుచుఁ బైకొనఁ బోరిపోఁ
 బాఱఁగఁ జేసి మద్రపతిబాలిక లక్షణతోడఁ గూడె నే-పూ- ౪౫

వా కనిపర్వతాస్త్రజనపహ్ని సమీరణదుర్గము ల్గదా

వారితశస్త్రచక్రముల వాలునఁ బాశములఁ హరించి బృ

దారకబృందము ల్బదిని నందముఁబొంద మురు స్వధించె నే-పూ- ౪౩

వీకతసోగ్ర మైన పరవీరచమూచయముఁ శతఘ్నిచే

దారుణవేదనం బటపి ధారుణిపుత్ర శిరుంబు ద్రుంచి మే

లారసి కర్ణకుండలము లాయదితీసతి కిచ్చె భక్తి నే-పూ- ౪౪

కారగృహంబుల న్నదులు గండెడు నూలుపదాలువేలు శృం

గారవిలాస లైసన్మపకన్యల కందఱ కన్నిరూపు లై

కోరిన నొక్కలగ్నమునఁ గూరిమిమీఱఁ బరిగ్రహించె నే-పూ- ౪౫

పాశివదాశితో హరుని భండనభూమి జయించి గర్వవి

స్తారగుఁ డైనబాణదనుజప్రభుఁ జంపఁగరామిఁ జేసి రెం

డిరును దక్తఁ జేతులు వెయి దునుమాడి మదం బడంచె నే-పూ- ౪౬

భారపుగాంధీవంబుఁ గొని పొండుసుతుండును దోడుగా నునా

సీరునిఁ ద్రోలి ఖండవమజ్జిగదాతురుఁ డైన వహ్ని కా

హారము సేసి శాఙ్గకమయాహుల నార్పరుఁ గాచి పుచ్చెనే-పూ- ౪౭

నారదదత్త కల్పసుమనస్సును భోజితనూజ కిచ్చి దు

ర్వారబలాఘ్య లైన సురవారముతోడి సురేంద్రు నోర్చి మం

దారముఁ దెచ్చి సత్యకు ముదం బొదవఁ గృహసీమ నాటె నే-పూ-౪౮

దూతెడువేష్టతో ననిన దుర్ణయభావల భోజకన్య క

న్న రొలుకంగ మూర్ఛిలిన నేర్పునఁ గాఁగిట గ్రుచ్చి పన్నుపైఁ

జేరిచి నుప్రి యోక్తులు వచించి ప్రియం బ్రమదాభిఁ జేల్చెనే-పూ- ౪౯

ద్వారకయం దనారతము వైదికతాకికక్రము ల్గరం

భారసి భోజకన్య మొదలైన పురంధులయిండ్ల నిచ్చ నం

సారిబలె న్నటించె శితసర్వఖలప్ర తివాది యాచు నే-పూ- ౫౦

౬. వారని సత్త శాస్త్రీ దలఁపఁ ద్విజరా జన నొప్పి చండభే

నారచితార్త యశాకువలయవ్యథమాన్సు రథాంగమత్తనం

హరి విధుండు నా యదుకులామృతకంధి జనించి చండభే

నారచితార్త యశా కువలయవ్యథ మాన్సు విధుస్వరూపుఁ జే-పూ- ౫౧

- వారివిహీనకూపమున వారక యూనరవెల్లి మేనితో
 ఘోరవిపత్సరంపరలఁ గుందెడి యాస్పగరాజుపాపముల్
 నీఱుగఁజేసి వానికి వినిర్తలనాకసుఖు బొసుగె నే-పూ- ౧౧
- కోరి పదాఱువేల్పుచుఁగొమ్మల నేలిన వింత చూడఁగా
 నారదుఁ డేవధూటిసదనంబున కేగిన నచ్చటచ్చట
 న్వారక నిత్యకృత్యముల వ్రేలి తడ్చిచికిత్సఁ దీర్చె నే-పూ- ౧౨
- తేరుల నొంచి వాజుల వధించి గజావలిఁ ద్రుంచి సేనలం
 జేరి శరాలి నించి తనచిహ్నాల నొప్పెడి పాండ్ర భూపతిఁ
 సారథిరధ్యయుక్తముగఁ జక్రహతిం దలద్రొంచి మించె నే-పూ- ౧౩
- సారె జనించినప్పుడె వెన న్నృతినొంది వికుఁతధామముం
 జేరుకుశలలాగ్ర భవశేఖరుసూనులఁ దెచ్చి యిచ్చి పెం
 సార శతారథాఽనుతుప్రాణము గాచినకీర్తిశాలి యే-పూ- ౧౪
- మూరుతదేవుఁ డగ్ని నసమానబలాధ్యునిఁ జేసి కాననం
 బేరుచులీల వాసవి నహీనపరాక్రమసత్త్వఁ జేసి పెం
 సారిన ధార్తరాష్ట్రకుల మంతయు నీఱుముహూవఁ జేసె నే-పూ- ౧౫
- సారవసాండవేయులకుఁ బాటిగ నంధి యొనర్ప నేగి యా
 సారనదీజరాజగురుసద్దమునందు భుజింపఁబోక న
 త్తారమెలర్పఁ గా విదురుధామమునందుఁ గృపఁ భుజించె నే-పూ- ౧౬
- ఘోరతరాజిఁ జాక డిదికుండును హంసుఁ డసాధ్యులైనచోఁ
 గారులు చెప్పి పంది మదిగండి శ్రమింపఁగఁ జేసి నేర్పుచే
 వారల నిర్వురఁ యమనివాసనివాసులుగాఁగఁ జేసి నే-పూ- ౧౭
- ఓరెపునెవ్వ నెవ్వగల నొందుకుచేలుఁడు చేలకొంగునం
 గూటిది తెచ్చినట్టి యడుకు ల్పిడికెండు భుజించి వానినిం
 డారిన భాగధేయమున యక్షసమానునిఁగాఁగఁ జేసె నే-పూ- ౧౮
- భారముపూని విఘ్నములు వాయఁగఁ జేసి తగం గరంబునున్
 శ్రీరమణీయకంబు నయి చెల్వగు ధర్మజు సుప్రతంబునీ
 డేఱఁగ రాజసూయము కడిదిప్రశస్తి సమాప్తిచేసె నే-పూ- ౧౯
- మాగుతపాపదేశమున మాగధు గీటడఁగించి కోరికల్
 దీరఁగ వానిపుత్తు సహదేవుని రాజ్యమునందు నిల్పి త

- త్రారనివేశబద్ధు లగు ధాత్రిపుల నివిడిపించి పుచ్చె నే-పూ- ౬౪
- సైరణ మేనయత్త యగు సాత్వతి కిచ్చిన మాటఁ దీర్చి వెన్
మాటులు వల్లి రాజసభఁ ద్రుల్లినచైత్యుని నోర్చి తత్తను
స్ఫారక తేజ మప్పుడు వెన న్నిజదేహము నందుఁ జేర్చె నే-పూ- ౬౫
- కౌరవుఁ డల్పబుద్ధిఁ దనుఁగాఁటియవెట్టఁ దలంచు టాత్తము
న్నారసి విశ్వరూపము సభాంతరమందునఁ జూపి తత్సభా
సూరిజనాళి కౌతయును జూర్జులపండువుగా నొనర్చె నే-పూ- ౬౬
- గౌరవ మేది కౌరవులు కష్టపుఁబాటు లనేకభంగులఁ
సారెకుఁ జేయఁ దత్తరివసఁజ్జల నెప్పుడుఁ బాండవేయులం
జేరఁగనీక సౌఖ్యములఁ జేర్చిన దీనసుపర్వశాఖ యే పూ ౬౭
- కూరమఁస్తులై కురువరుల్ సభఁబెట్టిన భంగపాటుచే
నారట మంది రక్షక దయాజలధీ యని యాజ్ఞ సేసి వే
చీరినఁ జీర లక్షయము చేసి సతీమణి మానమాఁగె నే-పూ- ౬౮
- పోరునకుం గడంగునెడ బుద్ధిగలఁగి పకవ్వడి స్తవఁ
దారత సాంఖ్యసోపనిషదర్థసు మోగవిచారతత్త్వవి
ద్యారతచిత్తుఁ జేసి సమరావనికిం బురికొల్పెఁ దొల్త నే-పూ- ౬౯
- భారతయద్ధభూస్థలి సుపర్వఁదీసుతుఁ డేయు సాయకా
సారము చేత నొచ్చి నిజవక్రముఁ గైకొని ఘోరవృత్తిచే
గేనుచు భీష్ముపై కుఱికఁ గ్రీడిప్రకృష్టను నిల్చ నిల్వకే-పూ- ౭౦
- పోరను సైంధవుం దునుమఁ బూనిన యానరుపూన్చిఁ దీర్పఁగాఁ
గోరి యతండు కట్టెదటగుంపులఁ గూలఁగ నేయు కోలల
వ్వారిగఁబోవుచో వెనుకవారలఁ దాఁక రథంబుఁదొలె నే-పూ- ౭౧
- కౌరవసేనతోఁ బెనఁగి గాసిలుసాత్యకి సౌమదత్తిచే
ధీరత వాసియుండ సారిది స్థలఁదిం బురికొల్పి వైదో
స్సారమడంగఁజేసి యనజన్ముని బాధ దొలంగఁద్రోచెనే-పూ- ౭౨
- భారవి ద్రాణి యేయు శరభావ మెఱుంగక యర్జునాదులుం
బోరుటకై కడంగ హితబుద్ధులు నెప్పి దురంబు మాన్చి సా
మీరిని దేరుదాసి ధరమీఁదికిఁ దీసి జితారిఁ జేసె నే
పూరుషమఃఖ్యుఁ డాభువనపూజ్యుఁడు నాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడి. ౭౩

సారికిఁ బోర నోడి యమశక్రసుతుల్ వివరీతభావలక్

వారిలొ వారు పోరిన వివజ్జలధిం బడనీక నీతివా

గ్వారసుయానపాత్రమున బావమటుదుల నుద్ధరించె నే-పూ- ౨౪

నారసము ల్పరు ల్తమపు నాటఁగ నేయ నటత్తురంగరిం

ఖారజ మెంతయుం బయినిగప్ప జయంబు యశంబుఁ గ్రీడికిం

గూరుమబుద్ధి సారె పురికొల్పుచుఁ బోరనఁ దేరుదోలె నే-పూ- ౨౫

కేరళమాళవాధిపులు క్రీడినిఁ దన్నొకపెట్టఁ గాలుఁ జే

యారుపనీక వైఁబడినయప్పుకు పేరెలుఁగిచ్చి వాసవి

ధీరునిఁజేసి తచ్చరతతి బరవీరులఁ ద్రువఁ జేసె నే-పూ- ౨౬

ధారణిపాత్రుఁ డైనభగదత్తుఁడు వైచిన వైష్ణవాస్త్ర మే

తేర భరింపలేఁ డనెడితే. కువఁ బారునిఁ దాఁకనీక తాఁ

బేరెద దానిఁదాల్చె వనభృద్ధరచంచలలీల నాజి నే-పూ- ౨౭

వారిజబాంధవాత్మజఁ డవారితసర్పశరంబుచే నునా

సీరజఁ జువఁగోరి గళసేయవయిఁ గుఱిచేసియేయఁ దాఁ

దే రయిదంగుళంబులు ఖీతి బోరబొన్ని మఱిదిఁగాచె నే-పూ- ౨౮

ధీరత నాంబికేయు మదితెంపుఁ దలంచి యయోమయంబు గా

మారుతిరూ పమర్చి ప్రతిమఁ గొని రాజుకు మ్రొక్కఁజేసి త

త్పూరత యెల్లలోకములకుం దెలియఁ దయ భీముఁ బ్రోచె నే-పూ- ౨౯

పాటుఁ డపాండవం బరుచు బ్రహ్మశిరశ్శరమేసి యుత్తరా

వారిజనేత్రగర్భగతబాలుఁ గలంపఁ దదీయవేదనా

భారము మాన్చి సత్తరుణఁ బాండవవంశము ధాత్రి నిల్చె నే-పూ- ౩౦

కూరలుఁ గాయలుం గుడిచి ఘోరమృగాటవిఁ గష్టదుర్దశం

గూరిన ధర్మనందనునకుం దయఁ గూర్చి రణంబునం జయ

శ్రీ రహినిచ్చి ధాత్రి కభిషిక్తునిఁ జేసిన సౌఖ్యదాయి యే-పూ- ౩౧

హారము పేరెడఁ గునిసియాడ ముఖాబ్జమునఁ శ్రమాంబుపుల్

దేఱఁగఁ గుండలంబులు చలింప మహాజి సురేంద్రమాతికి

సారథియై తురంగఁటుసారగతిక్రియ లేర్పఱిచె. నే-పూ- ౩౨

ఘోరుఁడు ద్రోణసూతి పితృశోకమునం గర మల్లి రాఁ జమూ

వారము దండ రాత్రినిలువం జననీయక గొంతి సంతతి

౮౩

దారకవృష్టివీరసహితంబుగఁ గాసి దొలంగఁజేసి నే-పూ-

చేరి నరుం బెనంగునెడ జిష్ణుశక్తిని దోఁపనీక ప

ల్కాఱును సూతసూతిమతి మందముచేసి తదుగ్రశక్తిచేఁ

దూటి నిసిఁ ఘటోత్తమని దున్దఁగఁజేసి కిరీటిఁబ్రోచె నే-పూ-

౮౪

దారుణమా కిరీటిశరధారల నంగము నొవ్వఁగా నిరా

ధారతలంబునందు శరతల్పగతుం డగుభీష్ముఁ జేరి యి

చ్చారతి ధర్మజాదులకు జ్ఞానము దెల్పు ననుగ్రహించె నే-పూ-

౮౫

కూరుతు కక్షపాతమున గొంతితనూజుల కంచుఁ జాలఁ దఁ

దూఱిన నయ్యదంకుని మనోవ్యథదీరఁగఁ దత్త్వభోధన

స్ఫారవచస్సమూహముల సన్నతిఁ జేర్చి వరం బొసంగె నే-పూ-

౮౬

తీరనిప్రేమ మానిఁ దమిదీర సపర్య లొనగ్ని పాయసా

హరము వెట్టి యాతఁడు రయంబున భీష్మకపుత్రి వాజ్ఞాఁ

దేరికిఁ గట్టి తోలి నలు తీరు సహించిన శాంతమూర్తి యే పూ-

౮౭

సారససంభవాద్యమరసంఘము పేర్లొస దుతవక్త్రుడు

ప్తాదినికాయమానసమహాగదయై తగునగ్గదాహతిం

బోర వధించి యాత్మతనువుం దగ నొందఁగఁ జేసెఁ దేజ మే పూ-

౮౮

పారిషదాధిపుం డిడినపాశుపతాదిశరాలిచేత జు

భారి కళకళ మైనయమరాదుల నోర్చి తదీయపీతము

న్నేరిమి నెక్కి నట్టి నరు నీపగజోడుగఁ గూడియుండు నే-పూ-

౮౯

చోరగతిఁ శ్రుతు ల్గొనుచు సోమకదానవనాథుఁ డమృతః

పారిధి డగియుండఁ గని వారిచరాకృతిఁ బూని తా నసా

ధారణలీలఁ గూలిచి విధాతకు వేదచయం బొసంగె నే-పూ-

౯౦

గౌతవ మొప్పు మందరనగప్రభుఁ గవ్యముగాఁగ వాసుకిఁ

భైరవలీల నావరణపాశముఁ జేసి సురాసుకల్ సుధా

పారినిధి స్థధిపఁగ నవార్యధరంబు ధరించుకూర్త మే-పూ-

౯౧

ధారుణీ వార్ధిలోన నిడి దర్శితుఁ డై సహిరణ్యనేత్ర భూ

దారవరాకృతిం దునిమి దక్షిణశృంగముచే మహీతల్

ధారణకేళి సల్పె జగదంతర మాత్మయశంబు నిండ నే-పూ-

౯౨

- సారపుధాని స్తోధమున సుధవమై వటువిష్కురన్నఖాం
 కూరరుచిచ్చట ల్వలుగఁ గోణవనాయకు నవ్యమర్త్యకం
 తీరవలీలఁ ద్రుంచి ప్రకటించి తదాత్మజఁ బ్లేఁ బ్రోచె నే-పూ- ౯౩
- వీరముమాని మున్నుగఁ ద్రివిష్టపరక్షణమూల మైనకేల
 బోరున సాచి వామనునిపోల్చి బలీ ద్రు రసాతలంబునం
 జేరఁగఁజేసి వజ్రి కిడఁ శ్రీకరరాజ్యరమావిలాస మే-పూ- ౯౪
- నేరెనుదీవి గల్లు ధరణీవరరాజఁ గుఠారధారచే
 నీరుపదొక్కమాటు వధియించి పితృవ్రజముం బ్రమోదవి
 స్తారమునొంద విపులకు సర్వధరాస్థలి దానమిచ్చె నే-పూ- ౯౫
- ఆరవివంశమం దుదయమంది ధరాత్మజఁ బొంది తండ్రికై
 కారడవందుఁ గుంది యెడగల్గనిపాండు కడిదివృక్షసం
 చారులఁ జెంది పంక్తిమ ఖుఁ జక్కుగఁ గొంది యశంబునొందె నే- ౯౬
- నీరముఁ బట్టి మై నసితచేలము గట్టి ప్రలంబముఖ్యదే
 వారులఁ గొట్టి సూర్యతనయారభసం బెడవెట్టి రేవతీ
 భీరువుఁ జెట్టివట్టి మురభేదికిఁ దోడయినట్టి జెట్టి యే-పూ- ౯౭
- సారపుమాయచేఁ ద్రిపురసాసహోచనలకా సతీతతా
 నైరిణివర్తన ల్గఱపి వధ్యులుగాని తదీశపంక్తి నీ
 హారమయూఖమాళినయనాగ్నికిఁ ద్రోచిన సత్ప్రబుద్ధఁడే-పూ- ౯౮
- వీరుపరింపరానియఘవృత్తుల సుకరవర్ణ మైనయీ
 ధారుణిలీలఁ గాంచి యసిదాల్చి ఘనాశ్వము నెక్కిసత్ప్రతా
 చారజనాళికి న్సుధయొసంగి మదాంధులఁ దున్నకల్చి యే-పూ- ౯౯
- సారవరాళికి న్సుధయొసంగిన నాటిమనోజ్ఞసత్ప్రతా
 పూరిత మైనమాభవనమోహనవేషముఁ జూపి శంభుని
 న్నారలనన్ని శాతసుమమార్గణసంహతిఁ గానిచేసె నే-పూ- ౧౦౦
- క్షీరసముద్రమధ్యమునఁ జేరి పటచ్చదశయ్య యోగని
 ద్రారతిఁ బద్మజాదిసురరాజి కగోచరమై మనీషివం
 దారుమృకండుసూనున కుదారమనోరథసిద్ధిఁ జేసె నే-పూ- ౧౦౧
- తారక నామమంత్రము ముదంబున సంతతభక్తితో హృదం
 భోరుహకర్ణి కాంతయునఁ బొందుగనిల్చి జపించి దోషని

- స్తారకుతా విభీషణ రసాధరజేసుల నాదరించె నే
పూరుషముఖ్యుఁ డాభువనపూజ్యుఁడు నాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడిన్. ౧౦౨
- కారియమొప్పు యుద్ధపులిఁ గన్గొని దుర్భవభూరిసాగరో
త్రారణకారణంబు లయి ధన్యత నొప్పు నిజఃప్రిపద్దముల్
చేరెడుఁద్రోవఁ జూపె సవిశేషతరోక్తు లుపన్యసించి యేపూ- ౧౦౩
- భారతవర్ష మెల్ల నిజభర్తనుగూడి చరించి మానసాం
భోరుహమందు భక్తిఁ దరుఁ బూజ లొనర్చిన దేవహూతి కిం
పారజనించి మించి కపిలాభినుఁ డైతలి ధన్యఁ జేసె నే-పూ- ౧౦౪
- హరినిజఃప్రిపద్దనిరతాతిశయైకనివాసవాహిని
వారిఁ ద్రివిప్లవంబులను బావనమొదఁగఁ జేసి యు స్సగం
భీరముగా మఘావహుఁ బవిత్రచరిత్రుని గా నొనర్చె నే-పూ- ౧౦౫
- వారణలోకనాయకుఁ డవారణవారిచరంబుబాధ వే
సారుచు రక్షణార్థముగ సంస్తుతిఁజేసిన యుతలో సహ
స్రారముచే జలగ్రహశిరఃబాగిఁ స్త్రుచి గజేంద్రుఁ గాచె నే-పూ- ౧౦౬
- వైరముచేత మోహమున వారనిభక్తిని బాంధవంబున
స్థితి న చైద్యముఖ్యధరణీతలనాయకగోపకన్య కా
వారణపాండవేయులఁ గృపామతితో సరిగాఁ దలంచె నే-పూ- ౧౦౭
- మేరుకరాసనుండు తనమెచ్చులె దావయి వచ్చెనందు న
క్రూరతఁ బాటుచుండ వటురూపముఁ దాల్చి పృథామరాని వా
చారచనాచమత్తృతి వెసఁ దెగటార్చి పురారిఁబ్రోచె నే
పూరుషముఖ్యుఁ డాభువనపూజ్యుఁడు నాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడిన్. ౧౦౮
- కోరి కుచేలుచేతి యడుకు ల్గొడితెండు భుజించిన ట్లాగిం
బేరుకొనంగఁ గృష్ణసుకవిప్రసరుండు రచించి భక్తిఁ బూ
జేయగ నిచ్చినట్టి రసవిభ్రమితోత్పలవృత్తకద్యముల్
నూలును నెన్నిదిం గడు ననగ్రహబుద్ధిఁ బరిగ్రహించె నే
పూరుషముఖ్యుఁ డాభువనపూజ్యుఁడు నాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడిన్.

భర్తృహరిసుభాషితములు.

నరసింగకవిప్రణీతము.

(కందపద్యములు.)

శ్రీరమణేశ గదాధర, వారిజభవవినుతచరణ వరము లొసఁగి న
స్థూరిమి నేలు సుధాబ్ధిని, హారా వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.
దిక్పాలాద్యనవచ్ఛిన్న - అను శ్లోకమునకుఁ దెనుఁగు.
వినుతించెద దిక్పాలా, ద్యనవచ్ఛిన్నంబు శాంత మనుభవమాన్యం
బు ననంతముఁ జిత్రైజము, నశితము వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

1. నీతిశతకము.

—: ౧. మూర్ఖపద్యతి. :—

బోధారో మత్సరగ్రస్తాః - అను శ్లోకమునకు -
నరపతులు విభవమత్తు లి, తరు లజ్జలు మత్సరగులు తదజ్జలు వినరె
వ్వరు మేన ఖల మగు సుభా, మరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨
అజ్ఞస్సఖిమారాధ్యః —
తెలియనివారికి జ్ఞానము, గలవారికిఁ జెప్పవచ్చుఁగా కల్పజ్ఞా
నులఁ దెల్పు బ్రహ్మవశమే, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3
ప్రసహ్యమణిముద్ధరేత్ —
చలహస్తాజలధి సీఁ దహిఁ, దల విరివలెఁ దాల్చు నక్రందంతమణిఁ గొన
న్నలవడు మూర్ఖుఁ దెలుపరా, దలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪
లభేతసికతాసుతైలమ్ —
కుండేటికొమ్ము గొన నిను, కం దైలము గన మరీదికజలము గ్రోలం
బొందగు మూర్ఖుఁ దెలుపరా, దండురు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫
వ్యాశంబాలమృణాళ —
కరి బిసంతతునఁగట్టన, దిరిసెనవిరి మణినిమెదుపఁ దేనె గడలి మా
ధురినిడ వగు మూర్ఖుఁ దెలుప, నరుదగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬

స్వాయత్తమేకాంత—

తనవశ మజ్ఞానాచ్ఛా, దన మేకాంతహిత మజకృతము బుధసభ మం
డనమై మానం బజ్జల, కనువగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా 2

యదాకిందిత్—

కరివలె మదమున నాతో, సరిలే రను దొలుత ఖలుడు సత్సంగతి గ
ర్వరుజ తొలగ నీమడ నను, నరుదుగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౩

క్రిమికులచితమ్—

పురుగు లురలు దుగ్గంధపు, ఖరపలలము మెసగుకు క్ష కన దింద్రునిఁ దా
పెటచునె యుద్రం డవమతి, కర యంగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౪

శిరశ్చార్మమ్—

దివినుండి భవునిజడల న, వి వలిమల నవి వలికడలి వే పడు గంగాం
బువులు పలుగతులు మూఢు న, డవళ్ళు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౫

—: ౨ విద్యత్పద్ధతి :—

శాస్త్రోపస్త్రుత—

ఘనవిద్య జెప్పి శిష్యుల, చునుచు గురులు లేమిఁజెంద మహిపతికొదవే
మణిగొల్ల వానికమ్మిన, యనువున వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౬

హర్తర్యాతి—

అనిశముఁ జెంపగు దొంగకు, గనుపడదు ఖలంబుగాదు కాంక్ష లొసఁగు వి
ద్యను ధనముగల బుధున కలు, గనువా వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭

అధిగతపరమార్థా—

బలవిద్యవారి కలుగఁగ, వలదు సిరులు తృణమువలెనె వారికి మదదం
తులకు బిసము లడ్డములా, యలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౮

అభోజినీ—

నలువకుఁ గోపమువచ్చిన, గలహంసలఁ గమలవనము కడఁద్రోచుఁ బయో
జలభేదపు నేర్పణఁచునె, యలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౯

కేయూరాణి సభాషయన్తి—

ఘనవిద్య భూషణము చం, దనకేశాలంకృతాంగదములు సరులు మ
జ్జన మలరులు సొమ్ములు గా, వనువుగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౦

విద్యానామసరస్వ—

గురుస్మృతపూజ్యము దైవము, సరిభోగము కీర్తి సుఖమునగు గుప్తధనం
బురువిద్యఁ జనువకను బను, వరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౭
హంతిశ్చేత్—

తుమ జోడు, స్త్రీ తొడవు రుద్విమతుడు, జ్ఞాతీయనలుండు, విద్యధనము, స
ర్పము ఖలుడు, చుకవితయె రా, జ్యము శ్రీ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.
దాక్షిణ్యంస్వజనే—

అరిసాధుభృత్యనృపఖిల, గురువిద్యత్సతుల జయసుగుణదయనయని
ష్ఠురశమహితధౌర్జ్యముల, నరయును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౮
జాడ్యం ధియో హరితి—

దురితమతి జాడ్యుణఁగును, జిరకీర్తి బహుమతి నిజము చేకులు జేత
స్ఫురిత మగును సత్సంగతి, నరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨౦
జయంతితేసుకృతిః—

ఇలఁ బుణ్యవంతు లగునర, సులకీర్తిశరీరములకుఁ జొప్పడరాగాఁ
గలుగదు జరామరణభయ, మలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨౧
—: 3 శౌర్యకథతి:—

తుష్టామోషి—

కరికుంభవలముఁ దిను హరి, జర నాఁకలిఁ గష్టపడి రుజరు శిథిలబై
చరమదశనైనఁ బులు దిస, నరుగునె వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨౨
స్వల్పస్నాయువసా—

హరి మెకము లుడిగి కరిఁ దియ, నరపసిమగు పసరమెముక నక్తాసిమకా
నరుఁ డనురూపఫలమె కో, రరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨౩
లాంగూలచాలన—

ధరఁ భూరఁగ దోఁకఁ ద్రిప్పు ను, దర మాన్యముఁ జూపుఁ గుక్త తనతిండికినై
కరి ప్రార్థించినఁ గైకొను, నరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨౪
వరిప్రసి సుసానే—

ధరపై సుసారులు నెం,దలు పుట్టరు చావ రెవఁడు తనవంశంబున్
నెఱిఁ బ్రోచునతఁడు సార్థకుఁ, డరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨౫

కుసుమస్తవకః—

అలరులగుత్తికిఁ బుణ్యాత్ములకు వనము మానవేంద్రముకుటస్థలముల్
తలఁచ నివి రెండు పూజ్యము, లలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨౬

సాత్యన్యేపి—

గురుముఖసద్గ్రహములు నం, బరమున నుండంగ శీర్షమాత్రుండై భా
స్థరవిధుల రాహు వట్టుట, కరుదగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨౭

వహతి భువనశ్రేణీ—

లోకముల శ్రేణుఁ డాను, శ్లోకుం గూర్తుంబు, నతని సూకరశతి, యా
శ్రీకరు నబ్ధి వహించు శు, భాకర వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨౮

వరం ప్రాణోచ్ఛేదః—

బలీపువవిచే జనకుఁడు, వలిమల కొట్టువడఁ గొడుకు వారిధి దాఁగఁ
అలమైనాకునిమృతి మే, లలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨౯

యదచేతనోపి—

తనపై రవి పద ముంచం, గ నచేతన మైన సూర్యకాంతము దామం
డు నొకఁ డలుగ ఘనుఁ డూరక, యానఁగు న వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.

సాహస్యశరపి—

హరిడింభము చిన్నప్పుడె, కరికుంభముమీఁదఁ బడును గద శూరుల కి
ద్ధరఁ బ్రాయము హేతువుగా, దరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౩౦

—: ౪ అర్థపద్యకః :—

జాతిర్యాతు రసాతలమ్—

కులశీలసుగుణబాహు, బలములు వృథములు నేమి పని సల్పిన రం
జిల దర్థహీనునకు శుభ, మలరదు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౩౧

యస్యాస్తివిత్తమ్—

ధనికుడె వత్త కులీనుఁడు, గుణి రూపరి సర్వశాస్త్రకోవిదుఁ డవనీ
జయ లర్థ మాశ్రయించెద, రనువుగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. * ౩౨

పరిక్షీణఃకశ్చిత్—

తొలుత దరిద్రుఁడు కలమ, మ్ములఁ జేరెఁడుగోరుఁ బిదప భువి దృణముగఁ ద
ల్పు లఘులఘుత లర్థమె న, ల్పరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౩౩

* ఇక్కడ- దొర్లంతా వ్రొప్పించి:- దానంభోగోగాళః అనశ్లోకములకుఁ బద్యములులేవు.

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెనుఁగర్థము.
మాఱు	{	స నూరణే	చంపుట
మాఱు		అ విజృంభణే	విజృంభించుట
మాఱుపడు	అ	అదృశ్యతాయాం	అదృశ్యమవుట
మాఱుకొను	స	అభ్యుత్థానే	ఎదిరించుట
మాలు	స	త్యాగే	శ్యజించుట-సిగ్గుమాలెనని
మాలుగు	అ	అలసతాయాం	అలసుం డవుట
మిగు	{	స కబళనే	కబళించుట
మిగు		అ శేషే	శేషించుట
మిగులు	అ	అతిశాయనే	అతిశయించుట
మించు	స	అప్రతిపత్త్యాతూష్ణీ	ఏమియుందోపక యూరకయుం
మిటకరించు	అ	మవస్థానే	డుట
మిటారిచు	అ	శృంగారవికారే	కులుకుట
మిటమిటలాడు	అ	పునఃపునరుత్పత్తినే	మాటిమాటికి నెగయుట
మిట్టు	{	అ హతాదుత్పత్తినే	ప్రసభముగా నెగయుట
మిట్టిపడు			
మిడియు			
మిడిసిపడు			
మిడుకు	అ	వ్యసనే	వ్యసనపడుట
మిడు	స	ద్రవద్రవ్యస్య ఈషత్పరి	నెయ్యి మొదలైనదానిఁ గొంచె
		వేషణే	ముగా వడ్డించుట
మిణకరించు	అ	అప్రతిపత్త్యాతూష్ణీ	ఏమియుఁ దోపక యూరక యుం
		మవస్థానే	డుట
మినమినలాడు	{	అ మస్మణకాంతౌ	మెఱుఁగుకాంతి గలదవుట
మిలమిలలాడు			
మిసమిసలాడు			
మీటు	స	నిరసనే	చిమ్ముట
		వీణాగుణవాదనేచ	వీణారంతులవాయిండుట

ధా తు మా ల.

నామము.	సంస్కృతార్థము.	తెలుగుార్థము.
హిరు	స అతిక్రమణే	అతిక్రమించుట
ముక్కు	అ శ్వాసాధఃప్రాపణే ధాన్యాదిషు ప్రాచీన తాదోషేచ	ఊపిరి క్రిందికిఁబోఁ జేయుట ధాన్యాదులు ప్రాతఁగిలి చెడిపోవుట
ముగ్ధ	అ ధాన్యాదిషు ప్రాచీన తాదోషే	ధాన్యాదులు ప్రాతఁగిలి చెడిపోవుట
ముగియు	అ సమాప్తౌ	సమాప్తమగుట
ముచ్చిలు	} స స్తేయే	దొంగిలించుట
ముచ్చిలించు		
ముంచుకొను		
	స ఆవరణే ఉంభనేచ	ఆవరించుట బావి మొదలైన వానిలోఁ బాత్రను నిశ్శుభోఁ బూరించుట
ముట్టు	స స్పర్శే అవరోధనే	తాఁకుట ముట్టడివేయుట
	పరప్రేషితార్థలాభేచ	ఒకఁడు వంపిన సొమ్ము లభింపుట
ముట్టించు	స స్పర్శే వహ్నిసంయోజనేచ	స్పృశింపఁజేయుట నిప్పు తగిలించుట
ముడు	స గ్రంధికరణే ఆకుంచనే	ముడివేయుట ఆకుంచనము సేయుట
	పుష్పాదిధారణేచ	పూలు మొదలైన వానిని ధరించుట
ముండమోయు	అ వైధవ్యప్రాప్తౌ	వైధవ్యమును బొందుట
ముడుగు	} అ వజ్రనే	మగ్నండపుట
ముఁబుగు		
ముణుచు	స ఆకుంచనే	ఆకుంచనము సేయుట
ముదియు	అ జడపశ్యాదీనాం సర్వీభావే	చెట్టు, ఆవు మొదలైనవి ముడిమిపొందుట
ముదురు	అ వృత్తాదీనాం సర్వీభావే	చెట్టు మొదలైనవి ముడిమిపొందుట
ముదలకించు	స జ్ఞాపనే	ఎచ్చరించుట

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెలుగుార్థము.
మునుఁగు	అ	మజ్జనే	మగ్నుండవుట
మునుకొను	అ	ప్రథమభావే	ముందుమించుట
మువ్వుశించు	అ	త్రిగుణీభావే	త్రిగుణమవుట
	న	త్రిగుణీకరణేచ	త్రిగుణముసేయుట
మురుగు	అ	ద్రవశైథిల్యే	క్రుశ్చిపోవుట
మరమురలాడు	అ	కోపవికారే	కోపవికారముగానుండుట
మురియు	అ	శృంగారచేష్టా యాం	కులుకుట
ముఱియు	న	శక్తిలీకరణే	తునియలుసేయుట
ముసరు	}	న	అంతటఁ జుట్టుకొనుట
ముసురు			
మూఁగు	}	న	అంతటఁ జుట్టుకొనుట
ముసింఁచు			
మూఁచుచు	అ	బుద్ధిమోషే	బుద్ధిమోసపోవుట
మూఁచుచు	న	ఆఘ్రాణే	ఆఘ్రాణించుట
మూడు	అ	అంతకాలప్రాప్తౌ	అంతకాలము ప్రాప్తమాట
మూదలించు	న	క్షాపనే	ఎచ్చరించుట
మూయు	న	పిధానే	మూఁతవేయుట
మూర్ఛిను	న	ఆఘ్రాణే	ఆఘ్రాణించుట
మూలుగు	అ	కుంభనే	కుంభముసేయుట
మెక్కు	న	భక్షణే	భక్షించుట
మెచ్	న	శ్లాఘాయాం	శ్లాఘించుట
మెట్టు	న	పాదఘాతే	కాళ్ళతోఁద్రొక్కుట
మెత్తు	న	సాంద్రలేపనే	దట్టముగ లేపనముసేయుట
మెదుగు	అ	అవఘాతేన నిస్తు షీ భావే	వడ్లు దంగి పొట్టావిడుట
		మృదిలేచ	మర్దించుటచేత మెత్తనవుట
మెదలు	}	అ	చలించుట
మెదులు			
		దర్శనవిషయేచ	అగపడుట

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెలుగుగర్థము.
మెయికొను	స	హస్తావలంబనే	చేపట్టుట
మెరమెరలాడు	అ	మనోన్యూనతా యూ॥	మనస్సునఁ దక్కువగానుంచుట
మెరియు	}	అ	అతిప్రకాశే
మెరియు			
మెలగు	}	అ	అన్యోన్యమేళనే
మెలుగు			
		ఉపాయేన ప్ర వృత్తౌచ	ఉపాయముగఁ బ్రవర్తించుట
మెసగు	}	స	భక్షణే
మెసపు			
మేకొన్న	స	హస్తావలంబనే	చేపట్టుట
మేయు	స	పశ్వాదిభక్షణే	పశ్వాదులు-భక్షించుట
మేలుకొను	}	అ	నిద్రాప్రభోధే
మేల్చును			
మేల్చును	అ	ప్రమాదత్యాగే	ప్రమాదమును విడుచుట
మేళించు	స	సయాధ్యకరణే	జతచేయుట
మొకొను	అ	సమత్తౌ	సమ్యక్తించుట
మొగిటుపు	అ	అంగభంగే	విడలువిటుచుకొనుట
మొక్కు	}	స	సమస్కారే
మొక్కు			
మొక్కుకొను	}	స	దేవిప్రార్థనాయాం
మొక్కుకొను			
మొక్కువోపు	అ	అశ్రిభంగే	కొనవిడిగిసదగుట
మొగ్గు	}	అ	భారాదేకణ్విసమనే
మొగ్గు			
మొగుచు	}	స	ముకుళీకరణే
మొగుడు			
మొట్టు	స	పర్యస్తాంగుళిపర్వ ప్రహారే	వ్రేళ్ల వేలికణుపునఁ గొట్టుట

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెలుగార్థము.
మొత్తు	స	ముఖ ప్రహారే	ముఖమునఁగొట్టుట
మొనయు	ల	యుద్ధసన్నాహే	యుద్ధసన్నద్ధుండవుట
మొనదేలు	ల	కార్యప్రథమప్ర వృత్తే	పనియందొదటిలోను ముందటఁ బ్రవర్తించుట
		వ్రణపరిపాకేచ	కురుపు మొనగట్టుట
మొరయు	ల	ధ్యానే	ధ్వనించుట
మొలుగు	ల	శ్వరవే	కుక్తుగూయుట
మొటఁగు	ల	శ్వరవే	కుక్తుగూయుట
		అదృశ్యతాయాంచ	అగపడకయుండుట
మొటలాడు	}		
మొటమొట లాడు		ల కోపవికారే	కోపవికారమునొందుట
మొలు	ల	ప్రరోహణే	అంకురించుట
మోకరిల్లు	}		
మోకరించు		ల జాన్వాకుంచనే నోపవేశనే	మోఁకార్లు ముఁచిచికూర్చుండుట
మోకాల్చు	ల	ధ్యానే	ధ్వనించుట
మోగు	స	భారవహనే	బరువువహించుట
మోటుకొను	ల	కార్యోద్యమే	పనికిఁబూనుట
మోటించు	స	కార్యోద్యోజనే	కార్యోద్యక్తునిఁజేయుట
		కలహసన్నహనేచ	కలహసన్నద్ధునిఁజేయుట
మోటుపాటు	ల	నిష్పల్లవీభావే	చిగుళ్ళులేనిదవుట
		జడతాయాంచ	జడమవుట
మోటించు	స	భగ్నస్తంభాదీనాం	విఠిగిన గుఱజ మొదలగువానిని
		దార్వాదిభిరవప్తంభే	కొయ్య మొదలైనవానిచేత
			నిలువఁబెట్టుట
మోటుపడు	}		
మోడుపడు		ల నిశ్చేష్టతాయాం	నిశ్చేష్టుండవుట
మోడుచట	స	ప్రహారే	కొట్టుట

ధాతువు.	సంస్కృతార్థము.	తెలుగుార్థము.
మోడుకట్టు	అ రక్తబంధే	రక్తముకట్టుకొనుట
మోపు	స భారారోపణే	ఒకనిమీఁదబరుప్రద్రోయుట
మోపెట్టు	స ధనుస్సిగుణారోపణే	వింటవల్లయెక్కు పెట్టుట
మోయు	స వహనే	వహించుట
	వైధవ్యప్రాప్తౌచ	వైధవ్యమునుబొందుట
మ్రోయు	అ ధ్వనే	ధ్వనించుట
మోసపోవు	అ వంచనాపరిజ్ఞానాభావే	వంచనఁ దెలిసికొనలేకపోవుట
మోహరించు	అ రణోద్యోగే	రణోద్యోగము సేయుట
ర		
రక్తరించు	స రక్షణే	రక్షించుట
రక్తు	స సఖితోదనే	గోళితోగిచ్చుట
రక్తైను	స వ్యాప్తౌ	వ్యాపించుట
రప్పించు	స ఆకర్షణే	ఆకర్షించుట
రపులు	అ దాహే	కాలుట
రపులుకొను	అ దాహారంభే	కాలమొదలుపెట్టుట
రవాల్చించు	అ వృథోద్యోమే	వృథముగ నుద్యోమించుట
రహించు	అ ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
రాచు	స ఘర్షణే	ఘర్షణము సేయుట
	లేపనేచ	లేపనము సేయుట
రాజు	అ ధూమోత్పత్తౌ	పొగయుట
రాణించు	అ ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
రాపాడు	స దోషనారోప్యగణనే	దోషము లారోపించి లెక్కనెట్టుట
రాబట్టు	స ధనాదేరుద్రహణే	రావలసిన ధనాదులను రాజేయుట
రాయు గ్ర	స ఘర్షణే	ఘర్షణము సేయుట
	లేఖనేచ	వ్రాయుట

ధాతువు.	సంస్కృతార్థము.	తెనుగుర్థము.
రాలు	స దంతఫలాదీనాంపతనే దంతములు ఫలములు మొదలైనవి వడుట	
రావించు	స ఆకర్షణే	ఆకర్షించుట
రిత్తవోపు	ల వైయ్యధ్యే	వ్యర్థమవుట
గుంజు	స నాసయాకర్షణే	ముక్తుననాకర్షించుట
రుద్దు	స సన్యగ్రహద్రవ్యతే	తలను చమురు రుద్దుట - ఒకలు
	పనే	రుద్దెనని
రుబ్బు	స ద్రవపిష్టాదిపేషణే	ద్రవమైనపిండి మొదలైనదానిని బేషణమునీయుట
రూపాణించు	స నిరూపణే	నిరూపించుట
రెచ్	ల గవాదీనాంమదే	గవదులు మదించుట
రెట్టించు	స ద్విగుణీకరణే	ద్విగుణమునీయుట
	ల ద్విగుణీభావే	ద్విగుణమవుట
	స పర్యనుయోగేచ	మాటకెదిరించుట
రెమ్ము	స ఆచ్ఛేదనే	ఒకిసి తీసికొనుట
రేకెత్తు	ల వృద్ధా	వృద్ధిపొందుట
రేగు	ల విజృంభణే	విజృంభించుట
రోజు	ల అత్యుచ్చాస్యే	మిక్కిలినిట్టూర్పులువిడుచుట
రోయు	స నిర్వేదే	విసుగుట
	ల	
ఆక్కిను	ల పక్షశాఖోత్పత్తౌ	ప్రక్కకొమ్మలుపెట్టుట
అంపిల్లు	ల ఉచ్చైర్లోదనే	గట్టిగానేపుట
	వృధాజల్పనేచ	వ్యర్థపుమాటలాడుట
అవఅవలాడు	ల కోపవికారే	కోపవికారమునొందుట
టిచ్చవడు	ల నిశ్చేష్టతాయాం	నిశ్చేష్టుండవుట
ఱుప్పు	}	స దూరక్షేపే
ఱుప్పు		
		దూరముగఁబడునట్లు వేయుట

ధాతువు		సంస్కృతాధము.	తెలుగుాధము.
తెక్కింపు	అ	పక్షాభోత్పత్తై	ప్రక్కకొమ్మలుపెట్టుట
తొప్ప	స	హుంకారే	హుంకారముసేయుట
		శీఘ్రప్రాజనే	శీఘ్రముగాదోలుట
		ప్రహారేచ	కొట్టుట
తోయు	స	మార్గణే	వెదకుట
		నిర్వేదేచ	విసుగుట
తోలు	అ	ఉచ్చైరోదనే	గట్టిగా నేడుట
	ల		
లాగు	స	కర్షణే	ఈడుట
లాచు	స	కాంతాయాం	కాంతించుట
లాయు	అ	సన్నిధానే	సమీపించుట
లావలు	అ	బలహానా	బలముతగ్గుట
లుటాయించు	గ్రా	స బలాదపహారే	కొల్ల పెట్టుట
లెక్కించు	స	గణనాయాం	లెక్కపెట్టుట
లే	అ	ఉత్థానే	ఉత్థితుండవుట
లోగు	}	అ	నమ్రత్వే
లోంగు			నమ్రుడవుట
లోట్టవేయు	స	అసత్యకరణే	అబద్ధమునెప్పుట
	అ	ఆస్వాదనే	చప్పించునపుడు నాలుకతో ధ్వని
		జిహ్వశబ్దేచ	సేయుట
లోడుపు	}	స	లోడనే
లోడపెట్టు			కలియబెట్టుట
లోడుపుకొను	స	వరధనస్యస్వ	ఒకనిసొమ్ము దానంతయుఁ దీసికొ
		యంసర్వగ్రహణే	నుట
లోడొంచు	గ్రా	స పృథోచ్చైర్భ	వ్యర్థముగా-గట్టిగా-నిండుగా మా
		హుభాషణే	టలాడుట
లోళ్ళు	గ్రా	అ శ్వరవే	కుక్కగూయుట
లోగు	అ	వరాగతౌ	వెనుకదీయుట

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెనుగురథము.
లోటు	గ్రా	స గృహేనర్వకార్యకరణే	ఇంటిలోనన్నివనులుసేయుట
లోడు		స లోడనే	లోడపెట్టుట

వ

ప్రశ్నల్పించు	స	విదళనే	బద్దలుసేయుట
వగ	}	మనోదుఃఖే	మనస్సునదుఃఖపడుట
వగు		అలోచనే	అలోచించుట
		మనోదుఃఖాభినయేచ	మనస్సునదుఃఖమున్నట్లభినయించుట
వగియు	గ్రా	అ మనోదుఃఖాభినయే	మనస్సునదుఃఖమున్నట్లభినయించుట
వగలాడు		అ మనోదుఃఖాభినయే	మనస్సునదుఃఖమున్నట్లభినయించుట
వగదెగు	అ	శృంగారచేష్టాయాంచ	కులుకుట
		వివాదనిష్పన్నే	వ్యాజ్యముదీటుట
		సమాప్తాచ	సమాప్తమాట
వగరించు	అ	వంచనయాజల్పనే	వంచనపుమాటలాడుట
		శునామత్యచ్ఛాప్యనేచ	కుక్కతోజుట
వంగు	అ	నతే	నమ్రమపుట
వంచు	స	నమనే	వంగజేయుట
		పాత్రానమనేనజలస్రావణేచ	పాత్రమువంచి నీళ్లుస్రవింపజేయుట
వంచివేయు	స	పాత్రానమనేన నిశ్శేషజలస్రావణే	పాత్రమువంచి నిశ్శేషముగా నీళ్లుస్రవింపజేయుట
వచ్	అ	అగమనే	చనుదెంచుట
ప్రచ్	స	విదళనే	బద్దలుసేయుట
వంచోడించు	గ్రా	స దాక్షిణ్యేనదర్శనే	దాక్షిణ్యముచేతజూచుట
వట్టు	అ	జలశోషణే	నీళ్ళుశోషించుట
వట్టిల్లు	అ	శోభాయాం	శోభించుట

భాతువు		సంస్కృతార్థము.	తెనుగర్థము.	
వట్టపెట్టు	స	లక్ష్మ్యకరణే	లక్ష్మ్యము సేయుట	
వటించు	అ	దేహకాన్యే	దేహము కృశించుట	
వండు	స	పచనే	పాకము సేయుట	
వడ్డించు	స	పరివేషణే	అన్నాదులు భోజనార్థముగా విస్తరిలో బెట్టుట	
వడలు	అ	పుష్పాదీనాంవ్లానౌ	పుష్పాదు వాడుట	
వడియు	అ	స్రావే	స్రవించుట	
		నిశ్చేషీభవనే	నిశ్చేషమవుట	
		బలాద్ధ్రవాణేచ గ్రా	బలాత్తారముగా గ్రహించుట	
వడివేయు	స	ప్రతివేష్టనే	మెలివేయుట	
వడుకు	స	తంతునిర్మాణే	దారమునిర్మించుట	
		ఉపాలంభేచ	తిట్టుట గ్రా	
వడఁగు	}	అ	కంపే	
వణఁగు				
వణుగు				
వంతవేయు	అ	లిప్సయాదృష్టిసాతే	లభి. పవలయుననికన్ను వేయుట	
వందు	}	అ	చి. తాయాం	
వందురు				
వదరు	}	స	వృథాజల్పనే	
వదురు				
వదలు	}	అ	విశ్లేషే.	
వదులు				
		గ్రంథేరుఘ్నసనే	ముడివిడుట	
		స	వినాభావేచ	విడిచిపెట్టుట
వదవదలాడు	అ	శీతాశుతయాకంపనే	చలితాశలేక వణఁగుట	
వనరు	అ	మనోదఃఖే	మనస్సునదఃఖిపడుట	
ప్రయ్యు	అ	విదళనే	బద్దలవుట	
వరియు	స	శాణోస్తోభినే	సానపెట్టుట	
వరగలించు	}	అ	ప్రకాశే	
వరలు				

ధాతువు.	సంస్కృతార్థము.	తెనుగఁగఱము.
వలయు	న ఇచ్ఛాయాం	ఇచ్ఛయించుట
వల్లించు	న విద్యాప్రేడనే	రువ్వులువేయుట
వల	న అనురాగే	మోహించుట
	పరిమళేచ	పరిమళించుట
వలు ' గ్రా	న అనురాగే	మోహించుట
వలగొను	న వేష్టనే	చుట్టుకొనుట
వలిగొను	అ శీతాశుతాయాం	చలిగొనుట
వలవలలాడు	అ రోదనే	వీడ్చుట
వాక్రుచ్	న ఉక్తా	చెప్పుట
వాకరించు	అ వచనోద్యమనే	కత్తచుద్యమింపడవుట
వాఁగు	అ శబ్దే	శబ్దించుట
వాచారు	అ-న దీనవృత్తియాచనే	దీనవృత్తిగాయాచించుట
వాచు	అ శ్వయథా	ఉబ్బుట
	అతికాంతాయాంచ	మిక్కిలికాంతించుట
వాఁచు	న వాదనే	వాఁచుచుట
వాంచు	న నమనే	వంచుట
వాచర	న దీనవృత్తియాచనే	దీనవృత్తిగాయాచించుట
వాడు	అ పుష్పాదీనాంస్థానా	పుష్పాదులువడలుట
	న కార్యోపయోజనే	పనికుపయోగింపఁజేయుట
	వ్యవహారేచ	వ్యవహరించుట
వాడ్చు	న అగ్నోపగ్నాదితాపనే	నిప్పుమీద నాకులు మొదలైః
		వానిని దహింపఁజేయుట
వాను	న సృష్టే	సృజించుట
వాపోవు	అ ఉచ్చైరోదనే	గట్టిగానేడ్చుట
	వృథాజల్పనేచ	వ్యర్థపుమాటలాడుట
వ్రాయు	న లేఖనే	లిఖించుట

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెలుగుార్థము.
వారు	స	సమూహనే తాళపత్రాదిషుఁగురిక	కుప్పచేయుట తాటాకు మొదలైన వానియందు
		యాకతువిదారణే	సురియచేతఁ బ్రక్కలుచీల్చుట
	అ	తృణపుంజాదాప క్షుసమీకరణే	గడ్డిమొపు మొదలైనవానియందుఁ బ్రక్కలు చక్కఁ జేయుట
		జలోచ్ఛేషణేనపాకే చ	వార్చుగాఁ బర్వమపుట - పడిబియ్యమువారెనని
వారుకొను	స	సమూహ్యగ్రహణే	కుప్పచేసి యెత్తికొనిపోవుట
వారు } వార్చు }	స	జలోచ్ఛేషణేనపచనే	జలము మిగులునట్లు పాకమునే యట - పడిబియ్యమువార్చెనని
		జలస్రావణే	నీళ్ళున వింపఁ జేయుట
		సంధ్యావందనాద్యను	సంధ్యావందనాద్యకృష్టానమునే
		ప్రేషణే	యట
		ప్రతిక్షణేచ	కనిపెట్టుట
వారు	స	విరామే	చాలించుట
వారును			
వారు	అ	ఆనతౌ	వంగుట
		ఉపరిదేశాదాగత్యా	మీఁదినుండివచ్చినిలుచుట - పక్షి
		వస్తానేచ	చెట్టుమీఁదవారెనని
వాలాడు	అ	జలక్రీడాయాం	టలలాడుట
వాలలాడు			
విక్లు	అ	అంగభంగే	బడిలు విఱచుచుకొనుట
		హిక్తాయాంచ-అ-	ఎక్కిలిపొందుట
వింగడించు	స	విభాగే	విభజించు
విచ్	అ	విస్రంభే	వీడుట
	స	విస్రంభనేచ	వీడఁ జేయుట
విచ్చేయు	అ	ఆగమనే	వచ్చుట
విడు	అ	స్వతోవిశ్రిష్టే	తనకుఁదాన విడిపోవుట
విడిపోవు			

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెలుగుార్థము.
విడు	}	న త్యాగే, మోచనేచ	త్యజించుట
విడిచిపెట్టు		అ వాసే	వసించుట
విడియు		సేనావతరణేచ	సేనదిగుట
విడుగు	అ	వికాసే	వికసించుట
విత్తు	స	బీజావాపే	విత్తులు మొలవనేయుట
విదలు	}	అ లఘుతయాతత్రతత్రా	లఘుత్వముచేనక్తడక్తడ గాచుట
విదులు		ధావతనే	
విద్రు	స	విధూననే	విదిలించుట
విను	}	స శ్రవణే	శ్రవణముసేయుట
వినుచు		శ్రావణే	వినఁజేయుట
వినిపించు	}	అ శ్రుతౌ	వినవచ్చుట
వినుపించు		స శ్రావణేత	వినఁజేయుట
విన్నపించు	}	స విజ్ఞాపన	విజ్ఞాపనముసేయుట
విన్నపించు		అ భేదే	భేద మొందుట
విన్నఁబోవు	స	విస్రంసనే	విడఁజేయుట
వివ్ర	అ	విశ్లేషే	విడిపోవుట
విడియు		వికాసే	వికసించుట
		వ్యాప్తాచ	వ్యాపించుట
విరవిరవోవు	అ	పిష్టాదీనామపిండిభవనే	పిండి మొదలైనవి కలిసికొనకపోవుట
విరుగు	}	అ ద్వేషభావే	కట్టె మొదలైనవి రెండవుట
విటుగు		క్షీరాదిసంవర్తనే	పాలువిటిగిపోవుట
		సేనాభంగేచ	దాడుపాటిపోవుట
విరిచికట్టు	}	స హస్తపాదమాన	చేతులు కాళ్లు వంచికట్టుట
విటిచికట్టు		మ్యుబంధనే	

ధాతువు.	సంస్కృతార్థము.	తెలుగుగర్థము.
విఱివీఁగు	అ అతిపీఠతాయాం	అతిపీఠంఁడగుట-మిక్కిలి బలినె ననుట
విలు	స విక్రయణే	అమ్ముట
విలవిలలాడు	అ విపదాన్వహస్తపాదాకర్షణే	వికత్తుచేతఁ దనచేతులు కాళ్ళు దన్నుకొనుట
విసుకు	} అ నిర్వేదే	నిర్విణ్ణుఁడవుట
విసువు		
వినరు	} అ వాయోర్వేగగతౌ పరిభ్రామ్యదూరక్షేపణే	వాయువు వేగముగాఁ గదలుట కత్తిమొ॥ త్రిప్పి దూరముగావే యుట
విసురు		
	స ఘరట్టాదిభ్రామణే	తిటుగల్లుమొదలైనదానిం ద్రి వ్వట
వీఁగు	అ తాళవృంతాదివీజనే శ్వయథౌ పరాగతౌచ	విసరుగట్టతోగలిగలుగఁజేయుట ఉబ్బుట-అనఁగా లావపుట వెనుకఁదీయుట
వీ	అ వాయుగతౌ ప్రతికద మగ్నష్టాగ మావేదనేచ	వాయువువిసరుట వేమాటు అగ్నమురాఁగలదని తెలియుఁజేయుట
వీటిపుచ్చు- వీను	అ విశ్లేషే బంధతైథిశ్యే త్యాగేచ	విడిపోవుట ముడివదలుట విడిచిపెట్టుట
వీడ్చు	అ వ్యత్యాసే	వ్యత్యాసమవుట
వీడ్చొను	స త్యాగే	విడిచిపెట్టుట
వీడ్చొల్పు	స ప్రస్థాపనే	ఁఁమించుట
వీతెంచు	అ వాయ్వాదేరాగమనే	వాయువుమొదలైనది వచ్చుట
వీల్చు	అ హస్తప్రాప్తౌ	చేకూరుట
వీలు	అ విశ్లేషే	విడిపోవుట
	స త్యాగేచ	విడిచిపెట్టుట

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెనుఁగర్థము.
వీసరవోవు	అ	కించిద్భంగే	కించిద్భంగమవుట
వెక్కిరించు	స	అపహాసే	అపహాసముచేయుట
వెక్కు	అ	హిక్తాయాం	ఎక్కిలిపొందుట
వెచ్చల్లు	స	సర్వతోవికిరణే	అంతటఁజల్లుట
వెడలు	అ	నిర్గమనే	బయలు వెళ్ళుట
వెతకు	}	స అన్వేషణే	అన్వేషించుట
వెతుకు			
వెదకు			
వెనుకు			
వెతుకులాడు	}	స అన్విష్యతస్సంచారే	అన్వేషింపుచు నీవల నావలఁ దిరుగుట
వెనుకులాడు			
వెన్నడు	}	స ధావతోనుధావనేన వేగజననే	తఱుముకపోవుట
వెన్నాడు			
వెంపరలాడు	స	అన్విష్యతస్సంచారే	ననుకులాడుట
వెంబడించు	స	అనుగమనే	అనుసరించిపోవుట
వెఱు	}	అ భయే	భయపడుట
వెఱచఱు			
వెలుగు	అ	దీప్తా	దీపించుట
వెలయు	అ	శోభాయాం	శోభించుట
వెలియు	అ	వృష్టేరపగమే	వానపోవుట
వెలనెలఁబోవు	అ	వైవర్ణ్యే	వివర్ణుండవుట
వెల్లచఱు	స	కుశ్యాదాసుధా లే పనే	గోడ మొదలైనవానియందు లగారచేయుట
వెల్లకిలు	}	అ ఊర్ధ్వముఖశయనే	ఊర్ధ్వముఖముగాఁ బండుకొ
వెల్లతిలు			
వెలార్పు	స	వ్యపనాశనే	పోగొట్టుట
వెలువడు	}	అ-స నిర్గమనే	బయలు వెళ్ళుట
వెల్వడు			

ధాతువు.		సంస్కృతాగమము.	తెలుగుగ్రంథము.
వెళ్లు	అ	ధావనే	వరుగెత్తుట
		గతౌ	పోవుట
		బహిర్నిర్గమనేచ	బైటికివచ్చుట
వెళ్లుకొను	అ	మృతౌ	చచ్చుట
		బహిర్నిర్గమనేచ	బయ్యు వెళ్లుట
వేగు	అ	భర్జస్తే	భర్జనమువుట
		నిశాత్యయేచ	రాత్రిగడచుట
వేగించు	స	జాగరిణే	మేలుకొనియుండుట
		శ్రమతుమతాయాంచ	శ్రమము సకు శక్తుండై యుండుట
వేచు	స	పీడనే	పీడించుట
		ఉద్రేకేచ	ఉద్రేకించుట
వేచు	స	భర్జనే	భర్జనమునేయుట
వేంచేయు	అ	గతౌ	పోవుట
		ఆగతౌచ	వచ్చుట
వేడు	స	ప్రార్థనాయాం	ప్రార్థించుట
వ్రేయు	}	స పాతనే	క్రిందవేయుట
వేయు		వేధనే	వట్టిని బాణమునవేయుట
		కరణే	జడవేయుట
		క్షేణణే	విసరివేయుట
		నిర్మాణే	గోడవేయుట
		మానేచ	మూరవేసెనని
		భర్జనే	వేగునట్లుచేయుట
వేయుచు	స	పాతనవేదనాది	వడునట్లుచేయుచుట- వట్టిని
		ప్రేరణాయాంచ	బాణముతోఁ బడునట్లుచేయు
			చుట- ఇత్యాది
			వయినొకదానింబట్టుకొని క్రింద
			వాలంబనములేకయుండుట

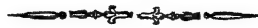
విషయసూచిక.

1	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము బంజారు తమ్మయ్యగారు	...	౧౯౧-౨౦౪
2	ఆంధ్రపండితరాయశతకము సత్యవోలు సోమసుందరకవి	...	౨౦౫-౨౨౨
3	మన్మథగండగోపాలదేవుని నరసారావుపేటశిలాశాసనము జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.	...	౨౨౩-౨౩౩
4	విజయనగరచోక్తనాథనాయకుని తామ్రశాసనము జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.	...	౨౩౪-౨౩౭
5	త్యాగరాయవంశము జ రా	...	౨౩౮
6	మచుచరిత్రము- కుతపకాలప్రశంస కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు	...	౨౩౯-౨౪౦
7	ఆంధ్రమహాభారతోద్యోగపర్వవివాదపర్యార్థవిమర్శనము చంద్రాభట్ల రామమూర్తిగారు.	...	౨౪౧-౨౫౪
8	గ్రంథస్వీకారము	...	౨౫౫-౨౫౮
9	కాళిందీకన్యాపరిణయము	...	౨౫౯
10	కాళిందీకన్యాపరిణయపీఠిక శ్రీపాద పాపయ్యశాస్త్రిగారు	...	I- XV.
11	విజ్ఞాపనము కార్యదర్శి	...	XVI-XVII

పరిష్కృత్యయోజనములు.

తెలుగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమున బోధన చేయువారలకుఁ బోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిష్కృత్యమొక్క పరిష్కారము ఈపరిసరములనుబట్టి యవలంబింపదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱచుటకు చున్నది :—

i తెలుగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగఁ బఠమును వివరించు సర్వకవ మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుగుభాషకు సహితీయేతర భాషలతోఁ గలసామ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆచారిక శాస్త్ర గ్రంథరచయించుఁ బరిష్కరించుటకుపై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆ ప్రదేశస్థావీచరతాంశపరిశీలనకుఁ బోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యమైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయమైన యాధారముల సాహాయమున సవిస్తరముగాఁ దెలుగుదేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయదగు గ్రంథరచనకుఁ బోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆప్రభావలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగాఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుగుభాషను వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను బ్రకటింపుట ;

viii తెలుగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సా. వత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట ;

ix తెలుగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరిక్షులఁ గావించి పారిశోషికములను, సాహిత్య పట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక ప్రస్తుతభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట. ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయమొక్కయు నభివృద్ధికి నుపచరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౭. { విభవనామసంవత్సరము
మార్గశీర్ష పుష్యమాసములు. } సంఘిక

శివరాత్రిచూహోత్సవము.

— (బండారు తమ్మయ్యగారు) —

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు పుస్తకరూపమునఁ బ్రకటించిన శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముని శివరాత్రిచూహోత్సవమునకు బ్రహ్మశ్రీ కజ్జి సాంబమూర్తి శాస్త్రిగారు వ్రాసినపీఠికలోని కొన్ని విషయములఁ గూర్చి నాయభిప్రాయభేదములను దెలుపుచు, ఆంధ్రపత్రికాక్రొధనసంవత్సరాదిసంచికలో నే నొకవిమర్శనము ప్రకటించియుంటిని. దానిపై శాస్త్రిగారు తమవాదములను సమర్థించుచు, అక్షయసంవత్సరాదిసంచికలోఁ బ్రతివిమర్శనయుఁ బ్రకటించియున్నారు. పాఠకమహాశయులు దానిని జిత్తగించి యందలిసాగమును గ్రహించియే యుందురు. కావున నుభయవ్యాసములందలి విషయములను గుర్తించి సత్యమును నిశ్చయించికొనవలసిన బాధ్యత వారిపయినే గలదు. అందుచే నిందుఁ గూర్చి నేను మరలవ్రాయుట కావశ్యక మంతగా లేకున్నను, శాస్త్రిగారు ప్రత్యుత్తరసాపేక్షముగ వ్రాసినకొన్నివాక్యములఁ బట్టి తిరిగి నే నించుక సమాధానములు చెప్పవలసినవాడ నయితిని. పాఠకులు వీనిని గూడ గుర్తించి తగు వినిశ్చయ మొనర్తురుగాక !

శ్రీశాస్త్రిగారు నావిమర్శనము యుక్తియుక్తముగ నుండి యుక్తిరత్నములనేకములతోఁ గూడి యున్నట్లు లభిప్రాయ మనుగ్రహించిరి. కాని యది వ్యక్త్యభిమానదూషిత మవుటచేఁ దమవినిశ్చయమును సడలించఁజాలియుండ

లే దనియు నాయుక్తులు కొన్ని యప్రమాణము లవుటచే వానిని విమర్శించి తమపీఠికను సమర్థించితి మనియు సెలవిచ్చిరి. కాని వారిదృష్టిలో నావిమర్శనమును దూషిత మొనర్చిన యావ్యక్త్యభిమాన మెట్టిదో యించుకయు వ్యక్తికరింప రయిరి. అయినను “కృతిభర్త శాంతయ ” అనుశీర్షికక్రింద వారు లిఖించిన యాక్రిందివాక్యరత్నములఁబట్టి వారిదృష్టిలో నా కీయభిమాన మనునది యాశాంతయ్యనుగూర్చియే యె యుండు నేమో యని తోచుచున్నది.

“కృతిభర్త యగుశాంతయనుగూర్చిన నావాక్యములే ప్రస్తుతము తమ్మయ్యగారివ్యాసమునకు ప్రోత్సాహకములుగా నగపడుచున్నవి. ఆక్రీడిశేషునివిషయమయి యట్లు వ్రాయనిచో బహుశః తమ్మయ్యగారు నాపీఠికను సావకాశముగఁ జదువనైనఁ జదువవలెందురేమో ? ”

ఇవి వేగిరపాటుతోఁ గూడినవ్రాత లని మనవిచేయుట కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నాఁడను. శాంతయ యేనాటివాఁడో? యెచ్చటివాఁడో? యాతఁడు నాకు మూలచుట్టము కాఁడు, ఆతనిపై నాకుఁ బ్రత్యేకాభిమానము గాని పక్షపాతము గాని యుండుట కెట్టియవకాశములును లేవు. లోక మందఁ జూచువలెనే నాకుఁగూడ నాతఁ డీనాఁడు శ్రీనాథునిగ్రంథమూలముననే పరిచితుఁ డయినవాఁడు గాని వేఱుకాదు. శాస్త్రిగారు తమపీఠిక వ్యక్తిద్వేష ప్రేరితముగా దని చెప్పి కొనుచు నావిమర్శనముమాత్రము వ్యక్త్యభిమానదూషిత మనివ్రాయుట న్యాయముకాదు. శాంతయ్య వారికెట్లు ద్వేష్యుఁడుగాఁడో యట్లే నా కభిమాన్యుఁడును గాఁడు. వారాతనియెడఁ దాము సత్యమని నమ్మిన దాని నెట్లు ప్రకటించితి మనిరో యట్లే నేనును నాకుఁ దోచినవిషయములఁ బ్రకటించితిని. యథార్థనిర్ణయమునకు లోక మే ప్రమాణము. ఈసందర్భమున నేఁజెప్పు ముఖ్యవిషయ మొక్కటియే. క్రిడిశేషు లగుపూర్వపురుషులఁగూర్చి మనము ప్రత్యక్షముగా నెఱుంగనివిషయములతోఁ బ్రబలప్రమాణములు లేని జే మనయూహల నాధారముచేసికొని వారి కక్షీర్ణిఘటించు సిద్ధాంతము లొనర్చుట ధర్మవిరుద్ధము. ఇట్టిపట్టులఁ జరిత్రకారులుగూడఁ దాటస్థము పహించుటయే సంభావ్యమని నాయభిప్రాయము. నేను నావిమర్శనము వ్రాసిన దిట్టియాశయముతోఁడనే; శాస్త్రిగారు రన్యధా తలంచి పృథావ్యక్త్యభిమానముల నాకారోపించుట శోచనీయము.

ఈ గ్రంథవిషయమున శాస్త్రి గారి పీఠికపయి నే నభిప్రాయభేదములఁ బ్రకటించినవిషయములు మూఁడు :—

I గ్రంథాంకితము. II గ్రంథముదలి కథకు మూలము. III గ్రంథ ముయొక్క సమగ్రతానమగ్రతలు.

ఇందుఁగూర్చి శాస్త్రి గారి విమర్శనముదలి ప్రధానాంశముల కేఁక నాస మాధానములఁ గ్రనుముగా వివరించెద.

I గ్రంథాంకితము:—ఈ గ్రంథమును శ్రీనాథుఁ డెవరికి సంకితమొన ర్చక ముందే మరణించి యుండు ననియు, గ్రంథమున కిప్పుడు కృతిపతిగాఁ గానవచ్చు ముప్పును శాంతయ్య శ్రీనాథుని యనంతర మగతికమై పడియు న్న యాకృతి నెట్లొ సంగ్రహించి తన కతికించిగాని యవతారికాదులను స్వ హస్తముననో పరహస్తముననో యవతరింపఁజేసె నను యు శాస్త్రి గారి వాద ము. ఇందులకు వారి కుపబల మవతారికాభాగము దోష సూయ్యము సప్రథ కల్పనాజల్పాకము నైయుండుట. ఈ గ్రంథము సాహిత్యపరిషత్తువారికి దొరకి నది మొదలు శాస్త్రి గారి పీఠికతోఁ బుస్తకరూపమున వెలువడకపూర్వము గడ చిన పదిసంవత్సరములలోను దానిని ముద్రితముద్రితస్థితిలోఁ బలుపురు పం డితులు సవిమర్శనముగాఁ బఠించి యందుఁగూర్చి యభిప్రాయములు ప్రకటించి యున్నారు. కాని వారెవరు మనశాస్త్రి గారివలె సీ గ్రంథాంకితమునుగూర్చి విచారితముగా వ్రాయక గ్రంథము శ్రీనాథునిచే శాంతయ్య కంకితము చేయఁ బడినట్లే యభిప్రాయములను బ్రకటించిరి. అట్లు వా రొనర్చుటకుఁ బ్రధానకారణము ప్రత్యక్షవిషయములలోఁ బ్రబలప్రమాణములు లేనిదే, కానవచ్చుచు న్న గ్రంథప్రమాణమునకు భిన్నముగా నూహ లొనర్చుట, అందునను మృత జీవి యగుపూర్వపురుషుని కీర్తి కలుషిత మగునట్లు వ్రాయుట, న్యాయసమ్మ తము కాదనుధర్మస్తూత్రమునకు బద్ధులయి సాహసకృత్యమునకు వెలుచుటయేయని నాతలంపు. మరియు శాస్త్రి గారి పీఠికతో సీ గ్రంథము వెలువడినప్పిట్లుఁగూడ శ్రీ నడకుడుటి వీరరాజుపంతులుగారు దీనియవతారికను శ్రీనాథీయముగానే గ్రహించి యుదలి “సెట్టియచూరమ” (ప 25) అనుప్రయోగమును నన్నె చోడునిప్రయోగములకు సాధకముగా నుదాహరించిరి. (ఆం॥ సా॥ పరిషత్తు త్రిక సం॥ 13 సం॥ 3-4 పుట 184) ఇట్లు పలువురు పండితు లీ గ్రంథావతా రికను శ్రీనాథీయముగా నెంచి వ్రాయుచుండినను, శ్రీశాస్త్రిగారు పీఠికలో

సీవిషయమున వ్రాసిన సంగతులు కొన్ని సత్య సమీపములు గా నాదృష్టికిఁ దోచుట చే, వారభిప్రాయపడినట్లు కేవలభిమానాభినివేశముల నాలంబించు వాఁడనుగాక సత్యగ్రహణమునం దాసక్తి కలవాఁడనవుటచేతనే శాస్త్రిగారి వాక్యములను బూర్తిగాఁ ద్రోసిపుచ్చుక వానిని జాలవలె కంగీకరించి యావిషయమున నాకుఁ దోచిన పక్షాంతరములను సూచించితిని. ముమ్మయశాంత య్య శ్రీశైలముదలి భిక్షావృత్తిమతస్థజంగముడు. నిర్వివాదముగా శ్రీనాథకృత మని శాస్త్రిగారు రంగీకరించు సిగ్రంథభాగములలో నచ్చటచ్చట శ్రీనాథునకు జంగములతోఁ గలసంబంధమును నాతనికి వారిపైఁ గలభక్తిశౌరవములను వెల్లడించు శబ్దప్రయోగము లున్నవి. వానిలోఁ గొన్నిటి మెసగుచు మఱియు శ్రీనాథునకు శ్రీశైలముతోను, భిక్షావృత్తిమతస్థజంగములతోను గలసంబంధమును సూచించు నాతని గ్రంథాంతర ప్రమాణములఁ గూడ నుదహరించుచు శ్రీనాథుఁ డి గ్రంథమును దనజీవితకాలమున శ్రీశైలములో శాంత భిక్షావృత్తియతీత్యరుని యాజ్ఞానుసారముగ నాతనిమూలభృత్యుఁ డగుముమ్మయశాంతయకు స్వయముగా నంకిత మొసంగియుండుటకుఁ గలసాధ్యతాసంభావ్యతలను (probabilities and possibilities) నావ్యాసములో వివరించి యుంటిని. శాస్త్రిగారు వీనిలో వేనికి నొక్కసమాధాన మైన వ్రాయరైరి. అవతారిక యనఁగాఁ గథారంభమునకు ముందు కృతిపతి పశ్చాత్తరవర్ణనాదులతోఁ గలకృత్యాదికే వ్యవహార మని సర్వసాధారణముగా నందఱెఱింగినది. అప్రాధికవిత్వము దోషము అవతారికయందే గాననయి గ్రంథమధ్యమునఁ గానరా వని శాస్త్రిగారు తమవాదమున కుపబలముగా బీతికలో వ్రాయఁగా నేను వ్యవ్యంతములయు, ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములయు మాట యెత్తి యవి శాస్త్రిగారి పైయూహను బోషింప వని దృష్టాంతసహితముగా వ్రాసియున్నాను. అందుపై శాస్త్రిగారి రీపద్యములవిషయమయి తాము తమపీఠికలో జాబవిడిచినను నవిగూడఁ దమదృష్టిలో నవతారికాకక్ష్యలోఁ జేరునవియే యనియు శ్రీనాథకృతములు గావనియు వ్రాసి యావిషయమున నేను బొరపడియో లోకమును పంచించనెంచియో యట్లు లిఖించితి నని లోక ప్రతారణబుద్ధిని గూడ నాకారోపించిరి. నే సీవిషయమునఁ బొడిమాటలు వ్రాసి లోకమును పంచించిన దేది ముఖేషు. పోలికలు గలవని నే నెంచిన యీగ్రంథమ దలి యాశ్వాసాద్యంతపద్యములను, శ్రీనాథుని గుతర గ్రంథములందలి యాశ్వాసాద్యంత

పద్యములను నావ్యాసములోఁ బాఠకుల కనులయెడఁటఁ బెట్టియే యున్నాను. వానికిఁ బోలిక లున్నవి లేనిది యవి యేకకవికృతము లని తలంచుట కవకాశ మున్నది లేనిది నిర్ణయించుభారము పాఠకులదే. ఈసందర్భమున శాస్త్రిగారిగ్రంథమందలి వ్యవ్యంతరపద్యములకు నాశ్వాసాద్యంతరపద్యములకు శ్రీనాథుని యితర గ్రంథములందలి పద్యములకువలె సర్థాన్వయవిచారము సేయవలసినపడ దనియు, గడచిపోయిన నుండుట కేవల పదము లమరి యున్నవే కాని పరస్పరసంబంధము సర్థాచిత్త్యము మొదలగున వెల్ల వీనిలోఁ బూజ్యమే యని యు నేను కైలి యనుపేరితోఁ బద్యముల నడకనుమాత్రము చూచి మోసపోతినే గాని నాయుదాహరించిన పద్యములకైన సర్థవిచారము సేయనైతి ననియు నేమేమియో వ్రాసిరి. నే నుదాహరించిన పద్యములలోఁ దమకుఁ గలిగిన యర్థసందేహము లేవియో శాస్త్రిగారు చెప్పవలసియుండెను. వానిలోని యర్థరాహిత్యము నాకంతగా గోచరింపలేదు. వ్యవ్యంతర, ఆశ్వాసాద్యంతరపద్యములలో సర్థాన్వయసౌలభ్యము కుదురనిచోట్లు కొన్ని కలవు. పరకల్పిత మని శాస్త్రిగారును (ఒకపక్షమున నేనుగూడ) నంగీకరించిన యవతారికలోని పద్యములు కైలివిషయమునఁ బేలవముగా నున్నను వానిలో సర్థాన్వయసౌలభ్యము లేకపోలేదు. అట్టిస్థితిలో శాస్త్రిగారిసిద్ధాంతము ప్రకార మవతారికాకర్తయే యీపద్యములుగూడ వ్రాసియున్నచో వీనిలోనే యీ సర్థాన్వయవిచారము కుదురని తావు లేకలుగవలెను. ఇంతకు ముఖ్యమయిన విషయము మన కీగ్రంథమునకు దొరకినవ్రాతప్రతి యొక్కటియే గదా ! అదిగూడ శిథిలాతిశిథిల మని శాస్త్రిగారే వ్రాసియున్నారు. వ్రాతప్రతులు పెక్కులుగాని మంచివిగాని దొరకనికారణమునఁ గొన్నిపద్యములలో సరియైన కవిపాఠములను గుర్తించుట దుస్సరము. అర్థాన్వయసౌలభ్యము లేనివి, యతిస్థానములు తప్పినవి కూడఁ గొన్నిపద్యములు కథాభాగముననే కలవు. వానికి గతియేమి ? శిథిలాతిశిథిల మయినయేక ప్రతియొక్కయూభారముపై నిట్టివిషయములలో నేమిచెప్పటకును గష్ట మనియే నామనవి. ఏమివ్రాసినను నవి యదృష్టనిర్ణయములే (hasty conclusions) యగును.

అవతారికలోని వని తాము చూపినదోషములు పదునొకంబింటిలోను నెనిమిదింటిని మాత్రము దిద్ది నే నవి తప్పులుగాక యొప్పులే యని వ్రాసితి ననియు నాసంస్కరణములు భోకమంగీకరింప దనియు, తమ కాపాటిజ్ఞానము

లేక విడిచిన తప్పులుగా నేను వానిని భావించుట ప్రమాదమనియు' వాదోషములయినను దాము స్వయముగాఁ బేర్చినవి కాక యొకరుచూపఁగాఁ దామనుషించిన వనియుఁ గూడ శాస్త్రిగారు నెలవిచ్చిరి. ఎవరు చూపినవయినను వీనిని సంస్థరించుటలో నాయుద్దేశ్యము శాస్త్రిగారివాదమును ఖండించుటకుఁ గాని యాపద్యములు శ్రీనాథకృతములే యని నిరూపించుటకుఁ గాని, నాపాండిత్యమును బ్రదర్శించుటకుఁ గాని కాదు. విద్వద్భిరుదాంకితులగు శాస్త్రిగారు వీనిని సంస్థరించుపాటి పరిజ్ఞానము లేక వాని నట్లే విడిచిరని నేను భావించునా? అవతారికాకారుఁ డెవఁడయినను నాతఁడు కేవలా ప్రాథుఁడుగా గణింపఁదగిన శుభ కా నేరఁ డని యందలిపద్యములఁ జదివిన వారంగీకరింపకపోరని నానమ్మకము. శాస్త్రిగారు దాహరించిన దోషములలో నేను సవరించినవి స్వల్పపు మార్పులతో నిర్దుష్టము లగునవి. కావున నే వాని నట్లు సవరించితిని. అట్టివానిని లేఖకదోషములుగాఁ గాక కవిపాఠములుగా నేలగ్రహింపవలెనో నాకు బోధపడకున్నది. వానిని సవరించుటలో సాధ్య మయినంతవఱకుఁ గవ్యుద్దేశము ననుసరించితి ననియే నాయూహ. శాస్త్రిగారిపిద్ధాంతము ప్రకార మవతారిక సంతను నందలిపద్యములకంటె నెక్కుడుసమాసపాటవాదులు గలిగినయాశ్వాసాద్యంతపద్యములను గూడ వ్రాసిన యాకవి యీపాటిస్వల్పదోషములఁ గూడ గుర్తెఱుంగనివాఁ డని భావించుట యుక్తమా? తా ముదాహరించినదోషములలోఁ దక్కిననాల్గింటి నేల యుపేక్షించితి ననియు వానినిగూడ సవరించిన బాగుండెడి దనియు, చిక్తయి నస్థలముల నట్లేవిడిచి గ్రంథమందుఁ జేయఁదగిన సంస్కరణముల ముందుప్రకటింతు ననుటలో సారస్వము గలదా యని యు శాస్త్రిగారు ప్రశ్నించుచున్నారు. నేను వీరు చూపినదోషము లన్నింటిని సవరించెద నని ప్రతిజ్ఞ పూనలేదు. ఈదోషము లనునవి యిచుమించుగా లేఖకదోషములే గాని కవిదోషము లయియుండ వని యెంచినవాడ నపుటచే నందుల కుదాహరణముగాఁ జన్నిమార్పులతో నిర్దుష్టము లగుకొన్నింటిని మాత్రమే చూపియుంటిని. సంస్కర్తనైరంకుశ్య మీసవరణలలో లేదనియే నాతలంపు. మిగిలిన నాలుగు మాత్ర మేమంతచిక్తుస్థలములు? శాస్త్రిగారు వానిగొడవ యెత్తినా గనురుక యవి గూడఁ బరిశీలంతము.

(1) మల్లికార్జునకుత్సలం బర్హిబడసి :—ఇందులో నసలు కవిపాఠము “మల్లికార్జునకు ” గాక “మల్లికార్జునకు ” అయియుండు నని నాయభిప్రాయము. నుగాగమ మిట్టితావులఁ బాక్షికం బని యాతనితలం పయియుండ వచ్చును. కువస్థితి ముందు ను గాగమ ముంచనిప్రయోగములు ప్రామాణికకవుల కృతులలోఁ గూడ నెన్ని లేవు? కావున నిది యొకదోష మనుటకే వీలు లేదు.

(2) పుణ్యఋషీశ్వరసప్తతుల్యలం బోలిన:—ఇచ్చటఁ బద్యమును బూర్తిగాఁ జూపుటయావశ్యకము.

ఉ. పోలయమువ్వుమాంచికలు పుణ్యచరిత్రుల భక్తియుక్తులం
బోలఁగఁ గాంచి రేఘురను బుణ్యఋషీశ్వరసప్తతుల్యలం
బోలిన పుత్రసప్తకము భూతహితార్థగుణప్రవృత్తికై
లాలితవిక్రమోన్నతుల లక్షణదివ్యవిచక్షణాత్మలన్.

ఇచ్చట మొదటిపాదములో “పుణ్య ” శబ్ద మొకసారి వచ్చినది. కావున నాశబ్దమునే మరల రెండవపాదములో ఋషీశ్వరులకు విశేషణముగాఁ గవి ప్రయోగించియుండు నని తోచుచు. “పోలిన ” అని మూడవపాదము మొదటఁ బ్రయోగించినాఁడు గనుక “తుల్యలం ” అని ద్వితీయపాదాంతమున వ్రాసి యుండఁడు. కవియొక్క పాఠము “పూర్వఋషీశ్వరసప్తకంబునం బోలినపుత్రసప్తకము ” అనియై యుండునని నాయూహ. సహృదయ లాలోచితురుగాక ! మూడవపాదము చివర నున్న “ప్రకృతికై ” కూడనపపాఠముగనే తోచుచున్నది. “ప్రవృత్తులక ” అనునది కవిపాఠము గానోపును.

(3) వైభవప్రఖ్యాతవరహరిశ్చంద్రుండు :— హరిశ్చంద్రుండు ప్రశస్తికెక్కినది సత్యమునకుఁ గాని వైభవమునకుఁ గా దని మూల నున్నముసలమ్మలకుఁ గూడఁ దెలిసిన విఖ్యాతవిషయము. ఈపాటిజ్ఞానముకూడ మనయవతారి కాకారునకు లేక యాతఁ డిట్లే యీవిశేషణము నుపయోగించె నని తలంచుట హాస్యాస్పదము. ఇచ్చటఁ గవిపాఠము మఱుగుపడి యెట్లో యపపాఠము నెలకొనిన దని నాయూహ. “వైభవప్రఖ్యాత వరనిర్జరేంద్రుండు ” అనునది యో యట్టిది మఱొకటో కవిపాఠ మై యుండు నేమో ? లేక వైభవశబ్దస్థానముననే మఱియొకపదము ప్రయుక్తమై యుండెనో ?

(4) ఘనఃశుభం కొమరగిరింధ్రండు గలిగియుండు :—“కలిగియుండు ” అనునది “కలితయశుండు ” అనుదానికి మాటుగ నెలకొనిన యపసాదము కానోపును.

అవతారికయందలి దోషముల నిట్లు సవరించుటలో నాయుద్దేశ్య మాయవతారిక యంతయు శ్రీనాథకృతమే యని నిరూపించుటకుఁ గాదు. శాస్త్రీగారు ట్లభిప్రాయపడుట ప్రమాదము. ఆపద్యములను వ్రాసిన దెవఁడయినను నందలిదోషములు లేఖకదోషము లని నిరూపించుటయే నాయాశయము. కావున “అవతారికాభాగ మితరపూరితమే యని త్రికరణశుద్ధిగ నంగీకరించుచుఁగూడ నాతప్పలు తప్పలు కావని సవరించుట వలనిప్రయోజన మేమియో కానరాకున్నది ” అని వ్రాసినశాస్త్రీగారి కందలిప్రయోజన మిప్పుడయిన గోచరించు నని తలంచెదను. అవతారికాభాగములోఁ బరపూరణము నే నంగీకరించుటకుఁ బ్రధానకారణ మందలి చాలపద్యము లప్రాథమికైతిలో నుండుటయే. ఈపరపూరణవిషయమున నేను సూచించినవి రెండుపక్షములు (1) పరిషత్తునకు దొరకినప్రతికి లేఖకుఁ డయినగుడిమెట్ట వెంకన గాని తత్పూర్వలేఖకులు గాని తమకుదొరకిన ప్రతిలో నవతారికాభాగము ఖలమై యుండఁగా ఖలభాగములను దమస్వంతకవిత్వముతోఁ బూరించుట. (2) శాంతయ్యకాలములోఁ గాని యాతనివంశీయుల కాలములోఁ గాని వారియజాగ్రత్తచే నీయవతారికాభాగము శిథిలముకాఁగా వారు దానిని స్వహస్తముననో పరహస్తముననో పూరించుట. ఈవిషయమున శాస్త్రీగారు వ్రాసినఖండనోక్తులలో సారస్య మగపడదు. “ ఒక్కయవతారికాభాగము మాత్రమే ఖలమై మిగిలినభాగము గాకుండునా ? అట్లు వాదించిన లోకము హర్షించునా ? ” అని శాస్త్రీగారు వ్రాసినారు. అవతారికాభాగము గ్రంథముయొక్క వైపరీత్యములలో నుండునది తాళపత్రగ్రంథములలో మొదటిపత్రములో చివరపత్రములో క్రీమిదప్తములై మధ్యపత్రములు నిల్చియున్న గ్రంథము లెన్నిలేవు ? దీనిలో నసంభావ్య మేమియు లేదే శాస్త్రీగారు రింతవిడ్డూరముగా వ్రాయుటకు ! కీ॥ శే॥ శ్రీపాలవరము జమీందారుగారి కసలు దొరకిన హరవిలాసప్రతిలో నవతారికాభాగము లేనే లేదట. మఱియొకప్రతిలో నవతారికాభాగ ముండి చివరయూర్వాసములు గలభాగము పోయియుండఁగా రెండుప్రతులను బట్టియు గ్రంథము సమగ్రముగాఁ బ్రకటింపఁగల్గితి మని వారు వ్రాసియున్నారు.

శ్రీవారే ప్రకటించిన కదిరీపతిశుకసప్తతి కవతారికాభాగము దొరకనేలేదు గదా ! కావున సీగ్రంథముయొక్క యవతారిక ఖలముకాఁగా నది పరపూరిత మయియుండు నని తలంచుటలో నబ్బుర మేమియు లేదు. పరిషత్తునకు దొరకినప్రతి శిథిలాతిశిథిల మనియు నందు గ్రంథపాతము లవతారికలోనే గాక కథాభాగములోఁ గూడఁ గలవనియు శాస్త్రీగా రీపట్టున వ్రాసినవాక్యములకు సందర్భము లేదు. పరిషత్తునకు దొరకినప్రతియొక్క శిథిలస్థితి వెంకనాదులకు దొరకిన యసలు ప్రతిని గూర్చి నే నొనర్చిన యూహల కేమి యు బాధకము కాఁజాలదు. మఱియు నవతారికయందలి కొన్నిపద్యములు శ్రీనాథకృతము లని యనుమానించుటకుఁ గూడఁ గొన్నియవకాశములు కాన్పించుచున్నవి. భీమఖండవతారికయందలి పద్యముం బోలిన పద్య మొకటి యీగ్రంథావతారికలోఁ గలదు. రెండింటిని జిత్రగింపుఁడు.

సీ జగదేశసంస్తుత్య సాభాగ్యసంపద రతిదేవిః బోలు సీరాజవదన
పరమపాత్రివత్య భాగ్యకారవమున భూపుత్రిః బోలు సీపువ్యుఃబోడి
యక్షీణమహిమః గల్యాణవైభవమునఁ బార్వతిః బోలు సీపద్మగంధి
మృదుగభీరప్రాథమితభాషణంబుల భారతిః బోలు సీపరమసాధ్వీ
యనుచు బంధులు వినుతింప నవనిమిం చె, నధికశుభగాత్రివిశ్వనాయకునిపుత్రి
యన్నవిభుదేవమంత్రియధాంగలక్ష్మీ, రమ్యసద్గుణనికురుంబ రామమాంబ.
(భీమ ఆ 1 ప 56)

సీ. పరమపాత్రివత్య భావంబు తలఁపంగ గారి గాఁబోలు సీకాంత తలఁప
సకలసంపత్సూర్తి చాతుర్యమహిమల నిందిర గాఁబోలు నిందువదన
సకలవిద్యాప్రాధి సడిసన్నగరిమల భారతి గాఁబోలు భామయెపుడు
సర్వలక్షణగుణ సంపన్నతోన్నతి నింద్రాణి గాఁబోలు నిగురుఁబోణి
యనఁగ నిధాత్రి నేప్రాద్దు నతిశయిలై, బరఁగ ముష్టుడిదేవయ్య భామజగతిఁ
గామితార్థకసంధానకల్పవల్లి, యజ్జ్వలద్గుణనికురుంబ యొప్పుమాంబ.
(శివ ఆ 1 ప 34)

(ఈపద్యముఁ బరిషత్ప్రతిలోఁ బ్రకటితమయినట్లే యుదాహరించితిని. ఇం దలిలేఖకదోషములు సవరణ కావలసియుండును.)

ఇంక శ్రీనాథునికృతులందును, ఇతరకవులకృతులందును గృతిపతి కవిని గృతియిప్పుని ప్రార్థించినపదపనే కృతిపతి వంశము వరింపఁబడుట. ౪౩౫

మయు యుండఁగా నీగ్రంథములో నట్లులేక కృతిపతియే తనవంశమును వర్ణించు కొని పిదప కృతినర్థించి కొన్నట్లు గల దనియు నిది గూడ నవతారిక శ్రీనాథరచితము కా దనుట కొకప్రమాణము కాఁజాలదా యనియు నవతారికాకా రుణు హరవిలాసమార్గము నించుక యనుసరింప నెంచెను, గాని, కాలుజాతిన దనియు శాస్త్రీగారు వ్రాసిరి. కాని యీవిషయములో శాస్త్రీగా రొకింతి ప్రమాదమునకు లోనయి రనియే నామనవి. వారీపట్టిన వ్రాసినదంతయు వాస్తవము కాదు. ముం దే ప్రశంసయు లేకయే కృతిపతి వ శావతారవర్ణనానంతర మే యాతఁడు కృతి నిమ్మని కోరినట్లు గ్రంథములో లేదు. ఇట్లదేవతాప్రార్థనా ద్య తరము శ్రీనాథుఁ డొక్కజైవకవిత్వావిధానంబు రచింప నుద్యత్తుఁ డయి యుండఁగా శ్రీశైలజే త్రమున నిండోలగు బున్న శాంతభిక్షావృత్తియతీశ్వరుం డు తఁమూలభృత్యుం డగుమత్తయ శాంతయ్యను శ్రీనాథునిఁ గూడఁ గ నుంగొని యాగ్రంథమును శాంతయ్యపేర నుపన్యసింపు మని నెలవిచ్చె నను మొదలయిన సంగతులతో నీగ్రంథమున నాప్రార్థనాదికపద్యముల తరువాత నొకవచనభాగ మున్నది. దానిలోఁ జాల గ్రంథసారము లుండుటచే దానియ భార్గస్థితి పూర్తిగా నెఱుంగరా కున్నది. ఈవచనానంతరముననే శాంతయ్య యొక్క వంశావతారవర్ణన మున్నది. లుప్తమయిన వచనభాగములోఁ గవి యందుల కంగీకరించి కృతిపతివంశావతారం బభివర్ణించెద ననుమామూలు ప్రతిజ్ఞావాక్యములు పలికియుండవచ్చును. ఆవచనము మనకు సమగ్రముగా నర్దుష్ట ముగాలభించినచో దానికిని వంశావతారవర్ణనానంతరము శాంతయ్య శ్రీనాథు నితోఁజెప్పినట్లున్న “వేక్షఁ గఁసార్వభౌముః” అను పద్యమునకును దానితరువా తివచనమునకును సమన్వయమును జేసి యథార్థమును నిర్ణయింప నీలగునే కాని యదిలేనిది యిట్లు లవతారికాకారునిఁగూర్చి హేళన మొనర్చుటయొక్కము కాదు.

దోషములు కథాభాగములోఁ గూడఁ గల వని చూపుటకయి నే నెక్కడనుండి శ్రీనాథునికవిత్వమో శాస్త్రీగారు స్పష్టముగాఁ బేర్కొనలే దని వ్రాసినా నని చెప్పుచుఁ గథారంభము 44 సంఖ్యలగల వచనమునుండి యని గ్రంథమే చెప్పుచుండఁ దామేల వ్రాయవలె నని నెలవిచ్చి యెక్కడనుండి శ్రీనాథునికవితయే యని శ్రీనాథుఁడే కఠరవమున వాక్రచ్చుచున్నాఁ డని శాస్త్రీగా రావచనమునుండి కొంతభాగము నుదాహరించిరి. ఇట్లు వ్రాయుట కు ముందు శాస్త్రీగారు నావాక్యములను సరిగాఁ జదివి గ్రహించినట్లు కాన

రాదు. శాస్త్రీగారు తమపీఠికలో దోషములపట్టిక నుదాహరించి యట్లులే గాక యొక ననేకదోషములును సప్రశంకవితాబుధమును నవతారికాభాగముననే యగపడుచున్న వని వ్రాసినారు. కాని యాదోషములలో రెండువతారికలోనివి గాక కథాభాగములోనివే యై యుండుటచే “ మఱియు వీరుదాహరించిన దోషములలో “ నల్వైదుచిత ” (ఆ 1 ప 56) “ కాళోదరగ్రామణి కంఠస్థైర్యే ” (ఆ 1 ప 58) అను చివరవి రెండును నవతారికాభాగములోనివి గాక కథాభాగములోనివే యై యున్నవి. గ్రంథము ప్రథమాశ్వాసములో నేపథ్యమునుండి శ్రీనాథకృతమో వీరుతమ పీఠికలో వివరించియుండలేదు. కథాభాగము ఆ 1 ప 44 తోఁ బ్రారంభమయి యుండగా శాస్త్రీగారుదాహరించిన పైరెండుదోషములకు గతియేమి? ” అనియే నేను వ్రాసియున్నాను. అంతియే గాని కథారంభ మెచ్చటినుండియో జెని ను? కాదు. కథారంభము 44 సంఖ్యగల వచనమునుండి యని నేనుగూడ చూపించియే యుంటిని గదా ! సరే దీనికేమి ? ఈవచనారంభమునందు “ అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధియు, నభివృద్ధిసిద్ధియు, సత్యధర్మక్రియావృద్ధియు నగునట్లు.....” అనియున్నది గదా ! శ్రీనాథుఁ డీగ్రంథము నెవరికినంకిత మొసంగియుండనిచో నీయభ్యుదయూదు లుద్దేశింపఁబడిన దెవరికి ? గ్రంథ మెవరి కంకితమిచ్చిన వారి కే వర్తించు నను తలంపుతో ముందుగనే యిట్లు వ్రాసినాఁ డని శాస్త్రీగారుని యెదరు కాఁబోలును

ఇక నీగ్రంథము శ్రీనాథునిచే శాంతయ్యకు స్వయముగా నంకితమియింపఁబడినచో శ్రీనాథుని యంత్యదశలో రాజమహేంద్రవరప్రాంతమున రచింపఁబడి యుండవలసిన యాకృతి శ్రీశైలమందలి శాంతయ్యకు లభించి యుండుట యసంభవ మని నేను వ్రాసినవాక్యమును మహాపూర్వపక్ష మని గేలిసేయుచు శాస్త్రీగారు నే సిట్టినిస్సార మయిన యుక్తి వ్రాయుట యాశ్చర్యముగా నున్న దని నెలవిచ్చి యీసందర్భమున నసంగతగ్రంథ మెంతయో వ్రాసియున్నారు.

“శ్రీనాథుఁడే యంకిత మిచ్చె ననుకొందము. అప్పుడే కవికృతిపతుల కెట్లు సమాగమము కలిగినది? శ్రీనాథుఁడు శాంతయ్య నెఱిగినవిష్ణుట శ్రీశైలమున కేగినాఁడా? శ్రీశైలయాత్రయందే శాంతయ్య నెఱిగెనా? వీరిరువురకు నెట్లుసమావేశము కలిగిన దనుకొనుచున్నారో ! గ్రంథము శాం

తయ్యకుఁ గూడ నట్లే లభించియుండును. అని శాస్త్రిగారు వ్రాసినది నాకుసరిగా నర్థము కాలేదు. శ్రీనాథుఁడు శ్రీశైలమునకుఁ జిన్ననాటినుండియు యాత్రలు సలుపుచు నచ్చటిభిక్షావృత్తిమతజంగములతో స్నేహసంబంధమును గలిగియుండు ననుట కాతని శాసనగ్రంథములనుండి యుదాహరణములను నేను నావ్యాసములోఁ జూపియే యున్నాను. శాంతయ్య యు శ్రీనాథుఁడు నొకరినొక రెఱింగినస్నేహితు లయినప్పుడు వారిరువురకుఁ గవికృతిపతులసంబాధ మేర్పడుట సర్వవిధముల సమంజసమే కాని యెట్లు కానప్పుడు శ్రీనాథుఁ డెచ్చటనో దూరదేశముందుఁ దనయంత్యదశలో నెవరికి సంకిత మీయకుండ రచించిన యాయేకలిఖితప్రతిని శ్రీశైలమందలి శాంతయ్య సంగ్రహించి యుండుట యెట్లు పొసంగునో నా కూహి-పరాకున్నది. శ్రీనాథుఁ డంతకుఁ బూర్వము శ్రీశైలమునకు రాకపోకలు సలుపువాడే యగుఁగాక! ఆవిషయము పైసందర్భములో శాంతయ్య కీగ్రంథము లభించియుండుట కెట్లుసాధకము కాఁగలదు? శాస్త్రిగా రీసందర్భమున సామ్యమునకుఁ గొనితెచ్చిన “ఎక్కడి నన్నయభట్టు; ఎక్కడి తిక్కన; ఎక్కడి యెఱ్ఱన; వీరు మువ్వరు నొక్కకృతి నెట్లు పూరించిరి? ఎప్పటి రామభట్టు, ఎప్పటి తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణము నెట్లు పూరించెను?” అను ప్రశ్నములకిచ్చట బొత్తిగా సందర్భములేదు. నన్నయభారతము తిక్కననిర్వచనోత్తరరామాయణము నసమగ్రగ్రంథము లయినను వ్రాసినంతవఱకు సమగ్రములే యయి యెవరో యొకరి సంకిత మయి లోకమున బాహుటముగ వ్యాప్తము లయినగ్రంథములు. కావుననే కొన్నిశతాబ్దము గడచినను దరువాతికవులు వానిని బూరించుటకుఁ గారణ మయినది. మనప్రస్తుతాంశ మట్టిది కాదు. శ్రీనాథుఁ డవతారికాదులే వ్రాయక గ్రంథమెవరికి సంకితమే యొసంగక దాని నసమగ్రస్థితిలో నే మూలనో పడవైచి మరణించిన చో నది లోకములో వ్యాప్త మగుట కవకాశము చాలఁ దక్కువ. అట్టిస్థితిలో నాయేకలిఖితప్రతిని శాంతయ్య సంగ్రహించుటయు నసంభావ్యమే; మఱియు నీపట్టున శ్రీశాస్త్రిగారు శాంతభిక్షావృత్తి యొక్కడే శ్రీశైలవాసి గాని మువ్వయశాంతయ్య గూడ నచ్చటివాడే యనుట కాధారమేమున్న దనియు, గ్రంథావతారికలో శాంతయ్యపూర్వుఁడు పోలయ తూర్పునాఁడు పాలించినట్లు చెప్పఁబడి చేపూరు, ఉత్పలము, లింగాల, చెరువాడు, ఆతుకూరు, ఆముదాలపల్లి, ఆన యనుగ్రామనామములు కూడ నుద్ఘాతము

లయిన వనియు, ఈతూర్పునాడు సీగ్రామములు నెచ్చటివో తెలిసిన శాంత య్యవాసస్థలాదులు తెలియవచ్చు ననియు నెలవిచ్చినారు. శాంతయపూర్వ లెచ్చటివారైన నేమి? వారాజ్ఞించినట్టియు, దానమిప్పించినట్టియు గ్రామ ము లెచ్చటి వయిన నేమి? మున్ను శాంతయ్య శాంతభిక్షావృత్తికొలుపు లో శ్రీశైలమందే యుండినట్లు మనగ్రంథావతారిక పాక్ష్య మిచ్చుచున్నది. నే విచారించినంతవఱకు శాంతయ్యకు సంబంధించిన యవతారికోదాహృత గ్రామములలో, చేపూరు నెల్లూరుజిల్లా కందుకూరుతాలూకా యందును, ఆతుకూరు (ఆత్తకూరు) ఆజిల్లాలోనే యాత్తకూరుతాలూకా యందును, అముదాలపల్లె యనుపేరు గల గ్రామములు కడపజిల్లా పొదిలితాలూకాలో నొకటియు, కృష్ణాజిల్లా నూజివీడుతాలూకాలో నొకటియు, లింగాలయరు పేరు గల గ్రామములు కృష్ణాజిల్లా నందిగామతాలూకాలో నొకటియు, కయిక లూరుతాలూకాలో నొకటియుఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈసంగతి సందర్భములఁ బట్టి శాంతయ్యపూర్వము పాలించినతూర్పునాడు నెల్లూరుప్రాంతమై యుండు నేమోయని నేఁ దలంచుచున్నాను. ఏది యెట్లున్నను శాంతయ్య కాలము నాటి కాలఁడు భిక్షావృత్తికొలుపులో శ్రీశైలమందే యుండినట్లు మనకు గ్రంథప్రమాణమే యుండ నీగొడవలతోఁ బనియేమి?

మఱియు శాంతయయు శ్రీరాఘండు సమకాలికు లని నిర్ణయించుటకు వివాదాస్పద మయినయీగ్రంథావతారికాభాగము తప్ప నిర్దుష్టమగు ప్రబలాధార మే దయిన నున్నదా యని యు, వారిరువురు సమకాలమువారే యని నిర్ణయము గలిగినచోఁ దమ యభిప్రాయము తప్పక పొరపాటే యగుననియు, అట్టి ప్రమాణమునైన నేను జూప నయితి ననియు శ్రీశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఇంతే గాక శాంతలింగ మరుభక్తుఁడు కృష్ణదేవరాయలకాలములో శ్రీశైలమునఁ గొన్నిధర్మకార్యము లొనర్చినట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్న దనియు (భారతి సం 1 సం 31 పుట 30) నాతఁడే మన మున్ను శాంతయ్య కానోపు ననియుఁ గూడఁ దమయూహల కాధారముగా నీసందర్భమున నెలవిచ్చిరి! శాంతయ్య శ్రీరాఘులు సమకాలికు లయినట్లు మనకు గ్రంథప్రమాణమే యున్నది. దానినే సమర్థించి వాదించుచున్న వాఁడను నేను. కావున వాఁడసమకాలీనత్వమును నిర్ణయించు నితరప్రబలాధారములను జూపెడిభారము నాపయి నుండదు.

గ్రంథప్రమాణమును నిరాకరించెడి శాస్త్రిగారే శాంతయ్యయు శ్రీనాథుడు సమకాలికులు గారనుటకు శాసనాదిప్రబలాధారము లున్నచో, దమవాద సమర్థనమున కయి చూపవలసి యున్నది. శాస్త్రిగారు తమపయి నున్న భారము ను నాపైఁ ద్రోయుట న్యాయము కాదు. మఱియు వారుదాహరించిన శాంత లింగముయొక్క శ్రీశైలదాసశాసనముకూడ నావాదమునకే యుపయోగించును గాని శాస్త్రిగారివాదమున కుపకరింపఁ జాలదు. భారతిలో శ్రీశైలక్షేత్రవర్ణనావసరమునఁ జేర్చినఁబడిన యీశాసనము దొరతనచూవారిచేఁ గాని యితరులచేఁ గాని యితవఱకుఁ బ్రకటితమయినట్లు కానరాదు. చెన్నపురిలో నున్న నామిత్రులు శ్రీయుత మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారికి వ్రాసి కనుఁగొనఁగా నీశాసనము కిలియుగాబ్దములు 4611 అనఁగా శకాబ్దము 1483 (క్రీ.శ. 1511) ప్రజోత్పత్తి నామ సంవత్సర మాఘ బ ౧౪ సోమవారమునాటి దని యు నిందలి దాత శాంతయ్యకొడుకు లింగయ్యగాని శాంతయ్య కాఁ డనియుఁ దెలియుఁ బడిచిరి. ఇందు దాతయొక్క పంశానుక్రమణిక యున్నదేమో తెలియ బఱుపుఁ డని కోరఁగాఁ దా మావిషయమును బరిశీలింప లేదనియు, త్వరలో శాసన పునకలును సంపాదించి పంపెద మనియు వారు సెలవిచ్చినారు. కాని కార్యాంతరప్రసక్తిచేఁ గఱబోలు వారితవఱకు దాని నాకుఁ బంపలేకపోయిరి. ఎట్లయినను నీశాసనమందలి శాంతలింగము శాస్త్రిగారు రూపించినట్లు ముష్టయ శాంతయ్య కాఁజాలదు. శాంతలింగ మనఁగా శాంతయ్యకొడుకు లింగయ్యయైనట్లు శాసనమువలన నేర్పడినది కదా ! ఈలింగయ్య తండ్రి శాంతయ్యయే ముష్టయశాంతయ్య యని యిదమితముగా నిర్ణయింపలేము గాని యాతఁడే యని యనుమానించుటకు మాత్రము ప్రబలావకాశము లున్నవి. శివరాత్రిమాహాత్మ్యగ్రంథావతారికలో “చటులజైనకోలాహలసమరవిరుదఘనఁడు” అను విశేషణము శాంతయ్యకుఁ బ్రయుక్తమయి యుండఁగా శాసనములో శాంతయ్యకొడు కగు లింగయ్యకూడ శ్వేతాంబరజైనవధ గావించినట్లు లున్నదట. తండ్రికొడుకు లిరువురుగూడ జైనులతో సమరము లొనరించి యుండవచ్చును. లేదా యిట్టిది శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చినట్లు లాకాలపు వైవసామాన్యవిరుద మయినఁ గావచ్చును. తండ్రులవిరుదములు కొడుకులు ధరించుటగూడ నప్పటి సంప్రదాయమైనట్లు శాసనములు చదివినవారికెల్లఁ దెల్లమే. శాసనకాల మయిన క్రీ. శ. 1511 నాటికే సంగ్రామవిజయ, దానధర్మాది

కార్యములలో నాటితేటి న లింగయ్య కప్పటికి నటువది డెబ్బది సంవత్సరముల వయస్సుండు ననుకొన్నచో నాతని జన్మకాలము క్రీ. శ॥ 1440, 1450 ప్రాంతము కాగలదు. శాస్త్రిగారును నేనును నిర్ణయించిన శివరాత్రిమాహాత్మ్యరచనాకాలముకూడ నిదియే గదా ! కవున సీశాసనప్రమాణమును బట్టి కూడ లింగయ్య తండ్రియగు శాంతయ్య శ్రీనాథునకు సమకాలీనుడే యగుచున్నాడు. ఇక్కడ ప్రమాణమునుబట్టి యైనచు శాస్త్రిగారు తా మిదివరకు వ్రాసినమేరకుఁ దమయభిప్రాయము పొరపాటే యని యంగీకరింతురా ?

శాంతభిక్షావృత్తియతీద్రుని యాజ్ఞానుసారముగనే గౌరనమహాకవి నవనాథచరిత్రమును శ్రీశైలముల్లికార్జునస్వామి కంకితముగా రచించియున్నాడు. అందుచే శాంతభిక్షావృత్తి, గౌరన, శ్రీనాథుడు; మువ్వుయశాంతయ్యయు నొక్కకాలమువారని బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ శృంగారశ్రీనాథములో వ్రాసియున్నారు శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు మన సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారి కత్యంతశ్రేయోభిలాషులు నాచార్యవిశేషులు నంట. అయినను శాంతయ్య శ్రీనాథుల సమకాలీనతావిషయమున నాచార్య వచనములఁ గూడ విశ్వసింపఁజాలక, శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారిట్లు వ్రాయుటకు వారికిఁగూడ సీశివరాత్రిమాహాత్మ్యవతారిక తప్ప వేతాధారము లేదనియు, ఆకాలముదే యీగ్రంథముకూడ శ్రీనాథునిచే శాంతయ్యకు స్వయముగా నంకిత మీయఁబడినచో గౌరన నవనాథచరిత్రములవలెను శ్రీనాథుని యితరకృతులవలెను నెన్నఁటికో యొకనాటికి శిథిలము గాకుండ, గ్రంథపాతములు లేకుండ లోకమును సంశయముపాలేయకుండనే లభింపక గ్రంథమనాదరింపఁబడి కొంతభాగము శిథిలము కానేల యనియు దాని నెన్నఁడో యెవరో కవితాహీనులు పూరింపనేల యని యు దానిప్రారబ్ధమా యని యు శ్రీసాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు ప్రశ్నించినారు. ఇందులకుఁ గారణము దానిప్రారబ్ధముగాక మనప్రారబ్ధమని నాసమాధానము. ఎన్నిగ్రంథములు శిథిలములు గాలేదు. నామావశిష్టములు గాలేను? అ దంతయు మనప్రారబ్ధముగాక మఱేమి? గౌరననవనాథచరిత్రముమాత్రము మనకు సమగ్రముగా లభించినదా? శ్రీనాథకృతములే యయిన మరుత్తరాట్పురిత్రము, శాలివాహనసప్తశతీ, పండితారాధ్యచరిత్రము మున్నగునవి యీమాత్రమయిన దొరకక నామావశిష్టములయినవేమి ?

నవనాథచరిత్రమున శాంతభిక్షావృత్తి యే యేవిశేషణములతో వర్ణింపఁబడెనో యావిశేషణములతోనే శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున నాతనిభృత్యులగు శాంతయ్యయు నాతనితండ్రియు వర్ణింపఁబడి రనియు శాంతభిక్షావృత్తికాలముననే యాయవతారికా భాగము రచింపఁబడినచో గురుసన్నిధానమున వారిట్లు వర్ణింపఁబడుట యసంభవ మనియు, కావున శ్రీనాథునకు సమకాలీనుఁ డయిన శాంతభిక్షావృత్తికాలమున నది రచింపఁబడలే దనుట కిది కూడ నొకప్రమాణ మనియు, కనుక నది శ్రీనాథరచితము గా దని తేలుచున్న దనియు మఱియొకపాదమును గూడ శాస్త్రీగారు ప్రతిపాదించిరి. కాని యాయాక్షేపణము యధార్థము బలీయము కా దని మనవి సేయుచున్నాను. శాంతభిక్షావృత్తి యతీశ్వరుఁడు వీరశైవుల పంచసింహాసనములలో నొకటి యగు శ్రీశైలసింహాసనమున కధీశ్వరుఁ డయినను నాతఁడు గూడ జుగముఁడే. జుగములలో నెవరో యొకరు సింహాసనాధీశ్వరు లయినను వారిశిష్యులు కొందఱు కారణమును (దీక్షాధికారాదులను) బడసి మఱొకమతమున కధిపతు లగుటయు నామతమునకుఁ జెందిన శిష్యవర్గముపయి గురుత్వము నెఱపుటయుఁ గలదు. ఈగురుస్వాములలో షట్స్థలమూర్తి, చరపట్టపుదేవర, కారణమూర్తి మున్నగునధికార భేదములుకూడఁ గలవు. కావున శాంతయ్యకుఁ గాని యాతని తండ్రికిఁ గాని గురుస్వాముల కుచితము లయినవిశేషణము లేమయిన మన గ్రంథావతారికలోఁ బ్రయుక్తము లయి యున్నను నవి శాంతభిక్షావృత్తియతీశ్వరు నెడ నవిసయమును బ్రకటించునవి కానేరవు. ఇంతకు శాస్త్రీగారు వ్రాసినట్లు శాంతయ్యకు నాతనితండ్రికిఁ బ్రయుక్తము లయిన యిట్టి విశేషణము లేవియు నా కీగ్రంథావతారికలోఁ గానవచ్చుట లేదు.

సీ. పంచాక్షరీమంత్ర పారిజాతోద్భూతఫలము లేగురువుసంభాషణములు
వీరశైవాచారవిమలమార్గానూనశాశ్వతం బేగురుస్వామిమహిమ
నిఖిలదేశాధీశనివహప్రమేయకపాత్ర మేగురుమూర్తిపాదయుగళి
శంకరపూజాప్రశస్తదీక్షాజనా(హ్లాద మేగు)రువుహస్తాంబుజాత
మనఁగఁబండితచెనమల్లి కాఝనునకుఁ(పాత్ర)రత్నంబు సెట్టియ ప్రభుసుతుండు
మారమాంబాతనూజుండు మహితయశుఁడు, వెలయు మువ్వడిదేవయ్య

అనుపద్యమును సరిగా నన్వయము చేసికొనకపోవుటయే శాస్త్రీగా రిట్టి ప్రమాదసంకలిత వాక్యములను వ్రాయుటకుఁ గారణ మయిన దని తలంచుచు న్నాను. ఈపద్యమందలివిశేషణములు శాంతయ్యతండ్రియగు ముమ్మడిదేవయ్య కుఁగొకయాతనిపూర్వఁడో గురుఁడోయగువండిత చెనమల్లికార్జునునకు వర్తిం చునని నాయభిప్రాయము. గీతపద్యారంభమున నున్న “అనఁగ” అనుపదమునకు సరియైన కవిపాఠము “అట్టి” యై యుండవలెను. సీసపాదములలో యచ్చబ్జ ము ప్రయుక్త మయినప్పు డీగీతారంభమునందుఁ దచ్చబ్జము ప్రయోగింపఁబడి నప్పుడే సరియైన సచుచ్ఛయ మేర్పడునుగదా ! మఱియు గీతపద్యద్వితీయ పాదారంభమునఁ గ్రంథపాఠమునకుఁగాఁబోలు, ఖరిషత్తునారు కుండలీకరణ ములొక జూపిన “పాత్ర” అను పూరణముకూడ సరియైనదిగఁ గాన్పింపదు. ఏల యనఁగా నవతారికయందలి వంశానుక్రమణికను బరికింపఁగా ముమ్మడి దేవయ్య తాత పోలిదేవయ్యయే గాని చెనమల్లికార్జునుఁడు గాఁ గాన్పింపఁడు. కావున దీనికి సరియగుపాఠము “భక్త” అనియో యట్టిది మఱొకటో యై యుండును. ఈపద్యమందలి విశేషణము లయినను శాంతభిక్షావృత్తికి నవనా థచరిత్రమున గౌరవయుపయోగించినవిశేషణములతోఁ బోలిక కలవి కావు. ఎటుచూచినను భిక్షావృత్తికిఁ గలవిశేషణములలో జైనమతవిధ్వంససూచక చిరుదములు మాత్ర మే శాంతయ్యకు నాతనిపూర్వులలోఁ గొందఱకుఁ గూడ సీగ్రంథావతారికలోఁ జేర్పఁబడినవి. ఇవి యాకాలముఁదలి వీరశైవులకు నా మాన్యవిశేషణము లయియుండనోపు నని శాస్త్రీగారే సెలవిచ్చినారు కదా ! కావున నీవిషయము శాస్త్రీగారివాదమున కేమియు నుపకరింపనేర దని నా మనవి.

II. కథకు మూల మేది ? :—ఈకథ స్తాందపురాణమందలి శంకర సంహితలోని దని నావాదము. దీనికి మూలమే లే దనియుఁ గాశీఖండము లోని గుణనిధిచరిత్రమందు వర్ణితమయిన శివ రాత్రిమాహాత్మ్యముతోఁ దనివిశ్లేష దక దానిని విస్తరించు తలంపుతోడను, బాణుని కాదంబరియందుఁ దనకుఁ గలయభిమానముచే నందలివర్ణనలఁ జాలవఱ కాంధ్రీ రించి యిందుఁ జూచుపు నిచ్చుతోడను బాత్రములపేరులు మార్చి శ్రీనాథుఁ డిట్టిగ్రంథమును వెల యించి శివరాత్రిని బూజించినాఁ డని శాస్త్రీగారివాదము శ్రీదేవిదీక్షమీం దారుగారి శైవగ్రంథాలయమున లభించినశంకరసంహితను దీసి చదువఁగా నీ

కథ శాస్త్రిగారి కందుఁ గనిపించలేదట. అందుచే నిది శంకరసంహితలోనిదన విలు లేదట. శంకరసంహితయందేఖండముం దేకాండములో నీకథగలదో చూపెడిభారము నాయందే కలదట. అట్లు నేను జూపునంతవఱకుఁ దమ వాదమున కెట్టిబాధకమును లేదట. కాని యీపట్టున శాస్త్రిగారు తమ వాదము నెల్ల నొక్కపెట్టునఁ బటాపంచలొనర్చు నొక్కప్రబలవిషయమును జల్లఁగా జాబిడిచి యందుఁగూర్చి తమదీర్ఘవ్యాసములో నెచ్చటను నేమియు ముచ్చటించరయిరి ఈశ్వరాత్రిమాహాత్మ్యము శంకరసంహితలోని దని సూతముఖమున ముక్తకంఠముతో వాక్రుచ్చినవాఁడు శ్రీనాథుఁడు. ఆతనిపద్యమును నాపూర్వవ్యాసములో నిచ్చియే యున్నాను. మరల నుదాహరించుచున్నాను.

ఉ. తాపససార్వభౌములు సదా శివరాత్రిమాహావ్రతంబు దో

పాపహృతిక్రమంబు వినుఁ డాదరణంబున నేను సద్గురు

శ్రీపదపద్మయఃలో దలఁచి చెప్పెద శంకరసంహితాకథా

దీపితభవ్యమూర్గమునఁ దేటవడక మొదలొంటినుడియక.

శ్రీనాథవిరచితకథాభాగము ఆ 1 లో 44 సంఖ్యగల వచనమునుండి యని యు నాసంగతి “పరమేశ్వరప్రియంబై, పార్వతీమనోహరంబయి శ్రీనాథసేవితంబయి.....”అనుతద్వచనము దలి వాక్యములచే శ్రీనాథుఁడే కంఠరవంబునఁ జెప్పియుండ నెక్కడనుండి శ్రీనాథునికనిత్యమో శాస్త్రిగారు గ్రంథపీఠికలో స్పష్టపఱుపలేదు నేనడుగనేల యనియు నెలవిచ్చిన శాస్త్రిగారు 49 సంఖ్యగల పయిపద్యము తప్పక శ్రీనాథునిదే యని యంగీకరింతురా లేక యిచ్చటఁగూడ నస్త్రాథుఁ డగునవతారికాకారుని మాస్తకాశలమును బ్రవేశపెట్టెదరా? శ్రీనాథునికనిత్య మెచ్చటనుండి యని నే నడిగినది శాస్త్రిగారిట్టిదాఁటు వేయకుండుటకే. శ్రీనాథుఁ డీగ్రంథమును శంకరసంహితాకథాదీపితభవ్యమూర్గమునఁ జెప్పుచుంటినని ఘోషించుచుండఁగా శాస్త్రిగారియత్యూహలకవకాశ మెక్కడనున్నది. శాస్త్రిగారియూహలే సరియైనచో శ్రీనాథుఁడు నిజమునే ప్రకటింపక యిట్టియబద్ధమును వ్రాసి లోకమును వంచించనేల? కాశీఖండములోని కథయే యిట్లు మార్చి మెంచి వ్రాయుచుంటి ననినచో గ్రంథ మనాదరింపఁబడు ననియు, కృతిభర్త సంభావించఁ డనియు వెఱచి యిట్లొనర్చెనని శాస్త్రిగారు లోకప్రతారణబుద్ధిని నాకారోపించినట్లే శ్రీనాథునకుఁ గూడ

నారోపింప సాహసించెదరా ? శ్రీనాథుని స్వంతవాక్యములకే యస్తామాన్యము నాపాదించి నూత్నసిద్ధాంతమును నెలకొల్పుతామిత్రి గారిమీదనే వారివాదమును సమర్థించు ప్రబలప్రమాణములను జూపెడి భారముండును గాని గ్రంథప్రమాణమునే యనుసరించు నాపయి నెట్టి భారము నుండనేరదు. కాశీఖండము సనత్కుమారసంహితలోనిది. ఆవిషయము శాస్త్రీగారే యంగీకరించిరి. (ఆం॥ సా॥ పరిషత్పత్రిక సం 15 సం 2 లోని “శ్రీస్తాందపురాణము” అను వారివ్యాసముచూడుడు) శ్రీనాథుడు గైకొన్న యీకథ శంకరసంహితలోని దని యాతఁడే ఘంటాకథముగఁ జాటి నాడు గదా ! రెంటికిని బోలిక లున్నమాట నిజము. ఇట్టికథయే వేదనిధిచరిత్ర మనుపేరితో శివపురాణము విద్యేశ్వరసంహితలోఁ గూడ సంగ్రహముగ నున్నది.

కావుననే, పురాణములలో సమానసాహిత్యము గలకథలు వేర్వేరుతావుల వర్ణింపఁబడుట యస్తామాన్యము కాదని యు సందునను మహర్షివముతో నుపమింపఁబడిన స్తాందపురాణవిషయమునఁ జెప్పవలసినది లేదనియు నేను వ్రాసినది - అట్టివట్టులఁ జూపకయే నేనిట్లు వ్రాయుటలోఁ బసలే దని శాస్త్రీగారి సర్పిన యవహేళన మనవసరము ; గ్రంథవిస్తర మొనర్చుచు నేఁ జూపనేల? పురాణగ్రంథపఠన మొనర్చెడివారికెల్ల నిది తెల్లమే. స్తాందపురాణ మింతవఱకు యథారూపముగ సమగ్రముగ లోకమునకు లభింపనేలేదు. అందలి మహాపురాణోపపురాణసంహితాఖండ త్తకవిభాగాదికములఁగూర్చి వాదోపవాదములు జరుగుచునేయున్నవి. శ్రీనాథునికి లభించిన శంకరసంహితాప్రతియు శాస్త్రీగారు చిత్తగించినప్రతియు నొక్కటే యని యెట్లు చెప్పఁగలము. కాదంబర్యనుసరణ మిందు హెచ్చుగా నున్నమాట వాస్తవమే. అది నేఁజెప్పినట్లు కాదంబరియందు శ్రీనాథునకుఁ గలయభిమానమునే సూచించును గాని యాతనివాక్యప్రమాణమునకే మూలచ్ఛేద మొనర్చు శాస్త్రీగారివిత వాదమున కెట్లు లుపకరించును ? శ్రీనాథుడు తనగ్రంథములలో నొక్క కాదంబరినండియే కాదు. మయూరుని సూర్యశతకము, మురారి యనర్థరాఘవము, కాళిదాసుని కావ్యనాటకములు, భవభూతియుత్తరరామచరిత్రము మున్నగు నుత్తమగ్రంథములనుండి యనుకరణములఁ గైకొని యాగీర్వాణ కవీశ్వరులవయఁ దనకుఁగల పూజ్యభావమును బ్రకటించియున్నాడు. మఱియు బాణుడు తనకాదంబరీవర్ణనములఁ గూడఁ గొంతవఱకు స్తాందపురాణాదల

నుండియే యనుకరించి యుండఁగూడదా ! కవికులగురుఁ డనియీతనిచే నుతిం పఁబడిన కాళిదాసుఁడు వ్యాసవాల్మీకుల కెంతదాసత్వము నెఱపెనో శాస్త్రి గా రెఱుంగరా ? అట్టిచో బాణుఁడు కూడ నామార్గమునే యనుసరించి యుండఁగూడదా ? ఎంతటివారి కయినను బూర్వకవీ ద్రా రాధన రూపకమగు నీయనుకరణము కొలదిగనో గొప్పగనో తప్పనిసరియే యగుచున్నది. కావున శివరాత్రిమాహాత్మ్యమందలి కాశీఖండంతర్గత గుణనిధికథాసామ్యమును, కా దంబరీవర్ణనానుసరణమును శాస్త్రిగారి సిద్ధాంతమును నిలుపనేర వని నామ నవి. ఈ గ్రంథముందుఁ గాదంబరీవర్ణనముల తెలుఁగునేతలు, కాశీఖండభీమ ఖండరచనముల పరివర్తనములు చేరుటకుఁ గారణ మిది. శీఘ్రులముగా నే పదియిర్వదిదినములలో నో శ్రీనాథునిచే శ్రీశైలమును రచింపఁబడుటయేయని శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు శ్రృంగారశ్రీనాథములో నెలవిచ్చియున్నారు. అంతకుఁ బూర్వ మిట్టియభిప్రాయము నే నేనుగూడ “ శివరాత్రిమాహాత్మ్యరచనాకాల విమర్శనము ” అనునావ్యాసములోఁ దెలిపియుంటిని. శ్రీసాంబమూర్తిశాస్త్రి గారి కాచార్యరచనములందమునఁ బ్రమాణబుద్ధి కుదరకుండుట శోచ నీయము.

III గ్రంథముయొక్క సమగ్రతాసమగ్రతలు :—మన కుపలబ్ధ మయి నంతవఱ కీగ్రంథ మసమగ్ర మని చతుర్థాశ్వాసాంతమున నున్న “ గీ॥ పరమ మునులు సూత్యాహసంభవుని సూతు । భక్తిఁ బూజించి యధికతాత్పర్యగరి మ । భటులు ప్రమథులచే భంగపడుట చూచి । చిన్నబోయి యముం డేమి చేసెఁ బిదప. ” అనుపద్యముచే నేనేకాదు పలువు రభిప్రాయపడుచున్నారు. కవి యవతారికలోఁ బ్రశిష్ట చేసిన యురులింగోద్భవంబు, శివరాత్రిమాహాత్మ్య ము ననుకథ లింతటితోఁ బూర్తియై నవి గనుక గ్రంథముకూడ నింతతో సమాప్తమే యని శాస్త్రిగారివాదము. ఈవిషయమునఁగూడ వారు నావ్యాసాంశ ములను జాల విపులముగ విచర్చించి సమాధానములను వ్రాసినారు. కాని యవి తృప్తికరములుగ లేవని నామనవి. అవతారికాభాగమందలి “ ఉరులింగో ద్భవంబు శివరాత్రిమాహాత్మ్యంబు.....కథానిధానంబు ” అనువాక్యములు శ్రీనాథకృతము లయినను గాకపోయినను నందలిగ్రంథపాతములోని లుప్తభా గములో శాస్త్రిగారు నెలవిచ్చిపట్టు “ నను ” అను రెండక్షరములు మాత్ర మే యుండు ననుకొందము. శివరాత్రిమాహాత్మ్యకథలో నే ఘనమూర్తుని శివ

సాయుజ్యానంతరము, యమభటులకుఁ బ్రయత్నములకు జరగినయుద్ధవిశేషములు వర్ణింపఁబడఁగూడదా ! శివకింకరులు సుకుమారుని శివలోకమునకుఁ గొనిపోక పూర్వము యముండు శివునితోఁ బోరాడి యపరమార్గంజేయోపాఖ్యానము నావిర్భవింపఁ జేసినను గొంత బొగుండు నేరొక గాని, కావలసిన పని (సుకుమారుని శివసాయుజ్యము) యై తనకు శృంగభంగము కలిగినప్పుడు యముండు చిన్నబోయి మాత్ర మేమి చేయుచు ? తెలివితక్కువగా గత జలసేతుబంధనమున కయి యేహంకరించి శివునితోఁ బోరాడి పరాజయమందునా తేక యసహాయోద్యమ మవలంబించి యుద్వోగవిస్ఫోజన మొనరించునా యనెడి శాస్త్రీగారి సమాధానములు వారించనాచమత్కారప్రదర్శకము లయి చాల సాంపునింపుచున్నవే గాని మనవాదాంశమున కంతగా నుపకరించునవి గావని నామనవి. కవి యుత్తరాశ్వాసములలోఁ గథ నెట్లు విస్తరించి పరిణమింపఁజేసెనో యెవరుచెప్పఁగలరు. నిరంకుశు లగుకవులను శాసించువా రెవరు ? చతుర్థాశ్వాసాంతమందలి పయిగీతపద్యము తమ వాదమునకుఁ బ్రబల బాధకముగా నున్నదని శాస్త్రీగారు పూర్తిగా నెఱుంగుదురు. దానిని ద్రోసిపుచ్చుటకు గత్యంతర మేమియు దొరకకపోవుటచే వారు సావ మిచ్చటఁ గూడ నవతారికాకారునినే యాశ్రయింపవలసివచ్చుట శోచనీయము. మొట్టమొదట గ్రంథపీఠికలో నవతారికాభాగమునకుమాత్రమే సంబంధింపఁజేసిన యాయప్రాధుని నవసరమునుబట్టి నావిమర్శనాంశములకు సమాధానములు వ్రాయుటకయి యాశ్వాసాద్యంతపద్యములలోనికిఁ గూడ నవతరింపఁజేసిరి. మరల నిప్పు డీ యాశ్వాసాంతపద్యములనుండి యించుక పైకి ననఁగాఁ గథాభాగాంతపద్యములలోనికిఁ గూడ నెక్కించుచున్నారు. మఱియు నవసరము పెంబడిని “తాపససార్వభౌములు.....” మున్నగు కథాభాగాంతర్గతపద్యములలోనికిఁ గూడఁ బ్రవేశింపఁజేయుదురు కాబోలు. విద్వత్ప్రవీశ్వరులగువీరు “నిరంకుశాః కవయ” యను నానుడిని సార్థక మొనర్పవలయునుగదా ! పయిపద్య మేమిషయమునను శ్రీనాథునిపద్యములకుఁ దీసిపోవునది కాదు. అది శ్రీనాథకృతము కాదనుట కెట్టియూధారమును లేదు. అవతారికాకారుఁ డప్రాధుం డగుటచే గతించిన యాశ్వాసముల చివర నుత్తరకథానూచకము లగుప్రశ్నాత్మకపద్యము లుండుటచే నిచ్చటఁగూడ నిట్టిపద్య మొకటి యుండితీరవలె నని యిట్టి యసందర్భపద్యములను వ్రాసెనట. ఇదియే

నాయా డ్లే పమునకు సరియైన సమాధాన మని యట్లు తలంచినచో నిందలిచిక్కు
విడిపోవు ననియు శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చినారు. పాప మవతారికా కారుడు
వీరిచేతిలో నెత్తడలక నయిపోయినాడు! శాస్త్రిగారు రాతని నెంతచిన్నచూపు
చూచినను, అవతారికాశ్వాసాద్యతపద్యముల బట్టియైనను నాతడు కేవల
మంతయర్థజ్ఞాన సందర్భశుద్ధిశూన్యుడుగా గాన్ని-పడే! శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చి
నట్లు ప్రశ్నార్థకపద్యములు పూర్వాశ్వాసము లన్నిటిచివరనులేవు. మూడవ
యాశ్వాసము చివర నిట్టిపద్య మేదియుఁ గానరాదు. అనవసరశ్రమఁ దీసికొని
యిట్టిపద్యమును రచించి చతుర్థాశ్వాసాంతమున నిలుపుట కవతారికాకారు
నకుఁ బని యేమి? ఆతనికిఁ గావలసినది శాస్త్రిగారి సిద్ధాంతముప్రకారము,
అవతారికాశ్వాసాద్యతపద్యముల నేతిప్పలు పడియో యేకల్లబొల్లిమాటల
తోనో యల్లి గ్రంథము నెట్లయిన మువ్వముశాంతయ్య కంటఁగట్టుటయేగదా!
అట్టిచో నాతడు పయపద్యము ననవసరముగా రచించు వృథాశ్రమముగూడ
నెత్తిపైబడవైచికొననేల? ఈ తెలివిమాలినపనిచేత నీశ్రమ మంతతోఁదీటునా?
ఉత్తరకథాసూచకముగ నిట్టియసందర్భపుఁబద్యము వ్రాయుచో దానితో నాత
రువాతికథ (అది శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చినట్లు సందర్భరహిత మయినదే కానిం
డు) నల్లకీభారముగూడ నాతనిమీఁదనే పడుచుగదా! కావున నీపద్యము
శ్రీనాథేతరులు రచించియుండు రని సహృదయులు సమ్మతించి రని నానమ్మకము.
మఱియు నీపద్యమునకు ముందున్న పదములలో “పుణ్యవంతుల భాగ్యమునకుఁ
గొలంది కలదె” యనుసూతవాక్యముతో శివరాత్రిమాహాత్మ్యము ననుబంధిం
చిన గ్రంథమెల్లఁ బూర్తియైనది ననియు నందుచే నాపైని బ్రశ్నింపఁబడిన కథ
శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున కించుకంతయు నుపకరింపఁదనుట యెల్ల రంగీకరింప
వలసినవిషయ మనియు సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు శాసించినారు కాని యాప
యివచనమునందే “పుణ్యవంతుల భాగ్యమునకుఁ గొలందికలదె” యను మా
టలతరువాతనే “యింక నెయ్యది (వినవలతు) రడుగుం డని సూతుండు నైమి
శారణ్యవాసులగు మహామునులకు నవినయంబును సన్నేహంబును సగౌరవం
బును గా విన్నవించిన” అనుమాటలు గూడ నుండి యాతరువాతనే పయి గీత
పద్య మున్నది. ఈవాక్యములకు గతియేమి? ఇవికూడ నవతారికాకారుడు
రచించినవే యని శాస్త్రిగారు మరల నివ్వడు చెప్పవత్తురుకాబోలును. ఇవి
శ్రీనాథరచితములు గాక “పుణ్యవంతుల భాగ్యంబునకుఁ గొలందికలదె” అను

వలుకులతోనే యంతయర్థసాక్ష్యవహిహీనముగనే వాక్యవసానమయి శ్రీనాథునికవిత్వ మంతటితోనే యతయైన దని సహృదయులు సమ్మతించురా? అట్లుగాక యీవాక్యములు మాత్రము శ్రీనాథరచితములే యని యంగీకరించినచో వాని కనుబొగించిన తరువాతీతకద్యములుగూడ నాతఁడే రచించెనని యంగీకరింపవలసియుండును. దానినిబట్టి యుత్తరకథ యింకను గొంత యుండవలె నని తప్పక యేర్పడితీటుచు “కవ్యద్వైతము శివరాత్రివ్రతమాచరించుటవలన ననంతఫలము లభించు నని తెలియఁజేయుటయే కాని యేదో యొకనిద్రిప్తగ్రంథమునెల్ల నాధ్రీకరించుట కాదని యీవఱకే వ్రాసియుంటిని” అని శాస్త్రిగారు వ్రాసినారు కాని యది వారియభిప్రాయమేగాని సత్యబద్ధమయిన సిద్ధాంతము కానేరదు. “సద్గురుశ్రీపదపద్మముల్ దలంచి చెప్పెద శంకరసంహితా భాదీపితభవ్యచూర్ణమునఁ దేటపడఁ మొదలి టినుండియు” అని శ్రీనాథుఁడు స్వయముగా వ్రాసినదానినిబట్టి శంకరసంహితలోని కథ నెల్ల సాంతముగఁ దెలింగించుటయే యాతనియద్వైత మని స్పష్టపడుచున్నది.

మఱియు మనయువలబ్ధగ్రంథ మసమగ్రమే యనుటకు నేను నాపూర్వ వ్యాసములో వ్రాయ మఱచిన ముఖ్యకారణము లింకను నొండు రెండు గలవు. శ్రీనాథుఁడు సమగ్రముగా రచించిన గ్రంథము అన్నిటియందును జీవర ఫల శ్రుతిని దప్పక చెప్పుచు వచ్చినాఁడు. కాని శివరాత్రిమాహాత్మ్య మని పేరిడిన యిట్టియుత్తమగ్రంథము చివర నట్టి దేదియుఁ గానరాదు. కళ్యాణాంతముల గద్యలను గూడ వ్రాసినప్పుడు గ్రంథ మింతటితోనే సమాప్తమయినచో సప్త ఫలశ్రుతిని శ్రీనాథుఁడు చెప్పి యుండఁడా? మఱియు నాతనిసమగ్రగ్రంథముల లోఁ గడపటియాశ్వాసాంతగద్యలలోఁ జీవరను “సర్వము సంపూర్ణము” అని యుండియున్నది. ఈగ్రంథమందట్టిది గానరాక “శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము” అని మాత్రమే యున్నది. కావున నీవిషయములు గూడ నుపలబ్ధగ్రంథ మసమగ్ర మనెడి నావాదమున కే తోడువలుకుచున్నవి.

మహాశయులారా ! శాస్త్రిగారివిమర్శనము ప్రకటితమయి యిప్పటికిఁ జాలకాల మయినది. ఇట్టివిషయములు త్వరలో వెలువడు దినపత్రికలలోఁ గాని మాసపత్రికలలోఁగాని చర్చింపఁబడుట యుపయోగముకాని యేఁడాది కొకసారి ప్రకటితమగు సువత్సరాదిసంచికలో వ్రాయఁబడుట మేలుకా దని శాస్త్రిగారు తమవ్యాసాంతమున హెచ్చరించి యున్నారు. నామొదటివ్యాస

ము క్రోధసంఛికలో, బ్రకటిత మమునప్పుడు పయిన్యాయ మెఱిగిన శాస్త్రి
 గారు దానికి సమాధానము మరలఁ దరునాతియుగాదిసంచికలోఁగాక యంత
 కుముం దేయితరపత్రికలలో నయినఁ బ్రకటించిన బాగుండెడిది కాని వా ర
 త్తొనర్చి యుండలేదు. వారిచ్చిన యాయెచ్చరికను బట్టి నే నయినను నీసమా
 థానము నింతకుఁ జాలఁ బూర్వమే ప్రకటించియుండవలసినది. కాని కొన్ని కా
 రణములచే నట్లు గుదురలేను. ఇంతకుఁబూర్వమే దీనిని భారతిలోనో యాం
 ద్రపత్రికాసంచికలోనో ప్రకటింప నెంచితిని గాని యాప్రయత్నములు వ్యర్థమ
 యినవి. ఆగొడవల నిచ్చటఁ దడవుటవలనఁ బ్రయోజనములేదు. కావున జరి
 గినకాలవిలంబమునకు మన్నించి మాపూర్వవ్యాసములను నీవ్యాసాంశముల
 నుఁ గూడఁ జిత్తగించి వివాదాంశముల విషయమునఁ దగువినిశ్చయ మొనర్తురు
 గాక యని భాషాభిమానులను బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

శ్లో. సముత్పత్తి స్వచ్ఛే సరసి హరిహస్తే నివసనం
నివాసః కద్దాయా సురహృదయహారీ వరిమళః
గుణై రేతై రన్యై రపి చ లలితస్యాంబుజ తవ
ద్విజోత్తంసే హంసే యది రతి రతీవోన్నతి రియమ్. ౧౦౬

చ. లలితసరోవరామలజలంబుల జన్మము నిత్యవాస మా
జలరుహనాభుహస్తమున సద్భూమా మావరలక్ష్మీ కల్లవే
ల్పులమదిమెచ్చు సౌరభము భూరిగుణమ్ముల మించుతమ్మి నీ
కలద్విజరాజసాదరత యానెడ నున్నతి వన్నె కక్తాడున్.

శ్లో. ఏతావ త్వరసిజకుట్టలస్య కృత్యం భిత్వాంభ సురసి వినిర్గమోబహిర్యత్
ఆమోదో వికసన మిదిరానివాస స్తత్సర్వం దినకరకృత్య మామనంతి.

క. ఘనజలముఁ దెరలి యెదుటకు, మునికొనివచ్చుటయె తమ్మి మొగ్గవని సిరిం
బెనుచుట తావి నొనర్చుట, దినకరకృత్యం బటంచుఁదెలియుదురు భువిన్.

శ్లో. దళాని ముకుళీకృత్య ప్రవేశం నదదాతిచేత్
ప్రద్య భృంగస్య కాహానిః పుల్లేమాతే వసేన్థితే. ౧౦౭

క. సరసతగల సరసిజమా, నురుచిరదళములను ముడిచి చొరసీకున్నకా
ధర నళికి నేమిలోపము, వరపుష్పసమేతచూతవన మిట్లుండన్.

శ్లో. అయి దళదరవిందన్యందమానం మరందం
త్వయి కిమపి విహంతో మంజుగుంజంతుభృంగాః
దిశిదిశి నిరపేక్ష స్తావకీనం వివృణ్వత్
పరిమళమయమన్యో బాంధవో గంధవాహః. ౧౦౮

చ. విను వికచారవిందమ శ్రవించెడుసీదుమరందమెంతయుం
గొని మదభృంగసంఘ మొగి గుంజతము ల్రచియించుఁగాక మే
దిని నిరపేక్షుండయ్య భవదీయసువాసన లెల్లదిక్కులం
బనిచెడు గంధవాహకుండు బంధువు లందఱకన్న బంధువా.

—: బూరుగుచెట్టు :—

శ్లో. విశాలం శాల్మల్యా నయనశుభగం వీక్ష్యకుసుమం
శుకస్యాసీ దృద్ధిః ఫలమపి భవే దస్య సదృశమ్
ఇతి ధ్యాయన్నాస్తే ఫలమపిచ దైవాత్పరిణతం
విపాకే తూలోంత సృవది మరుతా సో వ్యకహృతః. ౧౦౯

శ్లో. గౌరవముకొ నురూపమును గైకొనుబూరుగుపువ్వుఁ జూచియా
కిరము మీటి కోరి తిలకించుచు దీనికి నింతపండగుం

దీరుగనంచు నిల్చుతటి దేవునిసత్త్వపఁ బండియుండఁగా
మాకుతమంతలోన ఫలమధ్యగతం బగుతూలము న్నొ నెన్.

—: ఉష్మత్తచెట్టు :—

శ్లో. ధుత్తూరి! ధూర్తతరుణేందునివాసయోగ్యస్థా నేపిశాచపతినా వినివేళితోసి
కింకైరవాణివికసంతి తమఃప్రయాతిచంద్రోపల స్రస్వతి వార్ధిరువైతివృద్ధిమ్

గీ. భూతపతి నిన్ను నిజశిరోభూషణముగఁ

దుఱుముకొన్నను ధుత్తూర ! ధూర్త ! విచము

తమ మణంగునె చంద్రకాంతము గరఁగునె

కలువ లలరునె తగువృద్ధిగనునె వార్ధి.

—: ర త్న ము :—

శ్లో. నార్ఘ్యంతి రత్నాని సముద్రజాని పరీక్షకా యత్ర నసంతిదేశే

అభీరపల్లవంచితపద్మరాగం త్రిభిర్వరాపైః ప్రపణంతి గోవ్యః.

౧౧౨

క. ధరనెచటఁ బరీక్షకగణ, మరయగలేదచట మణు లనర్ఘ్యములగు నా

నెఱకెంపురు వల్లవపురి, గరితలు వలైదరు మూఁడుగవ్వలకెనగాన్.

—: ముత్యములు :—

శ్లో. జన్మస్థలీవారణరాజమూఢా మహీపతీనాం మకుటే నివాసః

లనాదరం చేత్తురుతే సభిజ్ఞో ముక్తాఫలానా మిహ కోపరాధః.

౧౧౩

క. కరివరశిరములఁ బొడముట, నరపతిధృతమకుటకోటిసటియించుటచే

మెరసెమముతైముల ననా, దరత సభిజ్ఞు డొనర్పఁ దదవజ్ఞగదా.

—: బంగారము :—

శ్లో. హేముః ఘోరో న దాహేన చ్ఛేదేన కషణేనవా

తదేవహి పరం దుఃఖం యద్గంజానమశోలనమ్.

౧౧౪

గీ. తొలుత గుంజానమేత మై తూచునెడలఁ

గ్రిందికిని మ్రొగి మఱి గుండుజెందుఁగాని

కాల్చి సాగించి తుదయలుగా నొనర్చి

కర్షణ మొనర్చినను సేగి గనదుపసిడి.

—: కాకాదులు :—

శ్లో. కాకావృకాఘూకబకాశ్చభేకాః ప్రణమ్య యుష్మా నిక మేవయాచే

కోలాహలం మాకురుత క్షమధ్వం పుంస్తోకిలఃకూజతి మంజురావమ్

౧౧౫

క. భేకవృకఘూకబకముఖ, కాకము లగుఘాతు మ్రొక్కి కడుయాచింతుం
గేకలమాని సహింపుడు, కోకిలమంజరవమెసగఁ గూయుచునుండెన్.

—: ప ద్ధి ని :—

శ్లో. నిరర్థకం జన్త ఫలం నశిన్యా యయానదృష్ట స్తుహినాంశుబింబః
ఉత్పత్తి రిదో రపి నిష్పలాహి దృష్టా వినిద్రా నశిసి నయేన. ౧౧౬
గీ. సురుచిరసుధాంశుబింబంబుఁ జూడకున్ది, బద్ధిసిజన్త మటవ్యర్థభావమొదె
బద్ధినివినిద్రయైచూడఁబడదుగాన, నిందునుత్పత్తియును వ్యర్థ మొందెనకట.

—: కమలము :—

శ్లో. కిం బాంధవేన రవిణా హరిణాచ కింవా లక్ష్మ్యైచ కిం సరసిజోదరజన్తనావా
ఏతస్యశుద్ధచరితస్య సరోరుహస్యనై పాతుపారజనితాశమితావిపత్తిః. ౧౧౭
గీ. ఏల పద్మోద్భవుఁడు నల్వ యేలపద్మ, బాంధవుఁడు కవి యేటికి బద్ధగేహ
యైనసిరి పద్మనాభుడొ హరియునేల, నీవిశుద్ధాంబుజ బున కించుకైన
మంచునజనించునాపద మానదనిన—

—: చెట్టు :—

శ్లో. భుక్తం స్వాదుఫలం కృతం చ శయనం శాఖాగ్రజైః పల్లవైః
త్వచ్ఛాయాపరిశీతలం సుసలిలం పీతం వ్యపేతశ్రమైః
విశ్రాంతా స్సుదిరం యరం సుమనసః ప్రీతిః కిమత్రోచ్యతే
త్వం సన్తానతరు ర్వయంచ ఇథి కా యామః పునర్దర్శనమ్. ౧౧౮
ఉ. తియ్యనిపండ్లు మ్రొక్కితి మతిప్రమదంబున నీప్రవాళముల్
శయ్యగఁ గూర్చి పండితిమి చల్లనినీడల విశ్రమించి నీ
రొయ్యనఁ ద్రావి నీసుమనమున్నతినాని ముదంబుఁగంటి మో
యయ్య ! సువృక్షమా ! చనుదుమా ! కననబృత నిన్నుఁగ్రమ్మటన్.

—: మామిడిచెట్టు :—

శ్లో. యావత్పూదయముఖ స్సహకారజాతః
ప్రాగేవ కంటకచయేన వృతోసితావత్
ఛాయాపి తే నసులభా ఫలమస్తు దూరే
తన్నిష్ఫలాపి హివరం సుఖసేవనీయః. ౧౧౯

క. ఫలమున కభియుఖమగుతతి, నలమున్నినుఁగంచె ఫలము లటులుంచుము నీ
సులభ మగునీడ చెడ్డ ని, మృలమైతివయేని సుఖముపడమెరసాలా.

—: అరటిచెట్టు :—

శ్లో. కింకరకీ ఘటి కింపననస్తు పుష్పం కింనాగవల్లి రిహ పుష్పఫలే స్రసూతే,
కస్యాపికోవ్యతిశయోస్తి నతేననద్భిన్నంపూజ్య తేకదళి! యానితతః ప్రసిద్ధిమ్.
చ. మొగలి ఫలింతునే! పనన పూయునె కాయునె లేకపూయునే
తగుగతినాగవల్లి యొకదానికి నొక్కొకమేల్లి దానిచే
నెగడదె గారవంబుఁ గననేర్చితె యిన్నియుఁగల్గి యంతకుఁ
మిగులఁ బ్రసిద్ధి! యొకదళి! మేలిగుణం బొకటున్నఁజాలదే.

—: చందనము :—

శ్లో. ఆమోదై స్తే దిశిదిశిగతై దూర మాకృత్య మాణాః
సాక్షాత్ లక్ష్మీం తవ మలయజ ద్రవ్య మభ్యాగతాస్తః
కింవశ్యామః సుధగ భవతః క్రీడతి క్రోడ ఏవ
చ్యాల స్తుభ్యం భవతు కుశలం ముంచ న సాంఘయామః. ౧౨౦
చ. మలయజమా దిగంతముల మాటికిఁ బర్వభవత్సువానసల్
పిలువఁగ నీసిరిం గనెడువేడ్తను వచ్చితి మేమిగందు మి
మ్ముల నిదె యాడుచుండెఁ బెరుభోగి భయంకరలీల మీకు మే
ల్వలయుత వీడు మమ్ముఁ బదివేలిదె చాలును జోదుమింతటన్.

—: మేఘుడు :—

శ్లో. భోభోవారిద వాణిణా మమ ముఖం సంపూరయ ప్రేమవాన్
దాతా త్వం జగదేకరక్షణపరో జానాసి మామప్యలమ్
త్వామేకం శరణాగతం నదనదీకూపేషు ముక్తస్పృహం
దీనం చాతకబాలకం నిజగృహం త్యక్త్వాంతరాశ్శేతమ్. ౧౨౧
చ. ఘనఘన! జీవనం బొసఁగి గారమున న్ననుఁబ్రోచి పెంచుమా
కనఁగను నీవదాతపు జగంబులఁ బ్రోవఁగ నన్నెఱుంగవే
నిన శరణొంది బావిఁ దటినిఁ సరసిఁ దమియాని దీనతఁ
మని యిలువీడి నట్టనడుమం జరు చాతకబాలుఁడంజుమీ.
శ్లో. భ్రాత శ్చందన కిం బ్రవీమి విటపసూర్షతృణాభీషణాః
గంధస్యాపి మహావిషాః ఫణభృశో గుప్త్యేయదేతే కృతాః
దైవా త్పుష్పఫలాన్విశో యది భవా నత్రాభవిష్యత్తదా
నోజానే కిమకల్పయిష్య దధిక్ రక్షార్థ మస్యాత్తభూః. ౧౨౩

ఉ చందనవృక్షచూ ! బలువిమంబులఁ గ్రక్తుచుచుండు భోగిరా
 డ్బృందముఁ గాపువెట్టెను బరీమళమాత్రసురక్షకే శతా
 నందుఁడు గాక నీకు సుమనఃఫలసంగతి గల్గియున్న నిం
 కెందఱి నెట్టివారి ఘటియించునె తత్పరిరక్షగూర్పఁగాన్.

—: చంపకము :—

శ్లో. యన్నాదృత స్వమభినామలినాశయేన కింతేన చంపక ! విషాదమురీకరోషి
 విశ్వాభిరామనవనీరదనీలవేషాః కేశాః కుశేశయదృశాం కుశలీభవంతు.

చ. మలినములౌ ద్విరేఫములు మన్ననజేయ వటంచు నింత కొం
 దలవడజేల చంపకమ ! తద్దయు విశ్వమనోభిరామముల్
 జలధరజాలనీలములు సారసనేత్రలకేశపాశముల్
 బలుకుశలంబు గాంచి చెలువం బలరారుచు మీఱుఁగాపుతన్.

—: కస్తూరీమృగము :—

శ్లో. రోమంధచూరచయ మందరమేత్య నిద్రాం
 ముంచ శ్రమ తదచ సంచరతే యథేచ్ఛమ్
 దూరే సపామరజనో మునయః క్షితై తే
 నిష్ఠారణం హరిణపోత బిభేషికస్తాత్.

౧౨౧

ఉ. తేరిటఁ బామరుల్ భయములేదు మృగార్భకమా ! యథేచ్ఛమైఁ
 బేరిమిమిఱఁగా నెరుగువేయుచు నిద్దురఁగాంచి బల్శ్రమం
 దీరిచికొమ్ము లెమ్ము నలుదిక్కులఁ జక్కగ సంచరింపుమా
 వీరలు సాధువుల్ మునులు వీడు మకారణభీతి యేటికిన్.

శ్లో. కస్తూరికాహరిణ ముంచ వనోపకంఠం మాసౌరభేణ కకుభస్సురభీ కురుష్వ
 ఆస్తాంయశోననుకిరాతశ రాభిఘాతాత్త్రాతాసిహంతభ వితాభవతోదురాహః.

మ. సగమార్గంబునువీడి వేగఁ జనుమా ! నాముద్దకసూర్తికా
 మృగమా ! దిక్కులసౌరభంబులను నెమ్మి జిమ్మఁగాఁ బోకుమా !
 తగుసప్తీర్తి నటుంచుమా ! ఖిలకిరాతనాత బాణోగ్రఘా
 తగతితో మానిపి నిన్నుఁ బ్రోవఁగలత్రాతల్ గానఁగా రారెటన్.

—: పిల్లి :—

శ్లో. రేరే బిడాల పరిగర్జసి మా విలోక్య
 కీరం మనోహరమిచుం నిజపంజరసమ్
 శ్వాసం విలోక్య నహిదగ్ధయసి స్వవీర్యం
 త్వద్దేహపాటనపటు దశనైః కరాల్లైః.

౧౨౨

చ. చెలువుగఁ బంజరస్థ మగుచిల్లను నన్నని యిట్లులెంతో గ
 ధ్వులు రచియితుగాని స్వకరాశతరోన్నతదంతఘాతముల్
 నలిపి భవచ్ఛరీరమువెన న్విదళించెడుకుక్కముందటన్.
 నిలిచి భవత్ప్రతాప మిటునేర్పునఁజూపవుగా బిడాలమా !

—: కప్ప :—

శ్లో. దివ్యచూతరసంపీత్వా గర్వం నాయాతి కోకిలః
 పీత్వా కర్దమపానీయం భోకో బకబకాయతే. ౧౨౮
 క. ఇలఁగల కలుషజలంబులు, వలనొప్పుగఁద్రావి కప్ప బకబకలాడున్
 లలిచూతరసముఁ గ్రోలియు, నలకలకంతంబు గర్వముందడు బళిరా.

—: తుమ్మెద :—

శ్లో. పలాశకుసుమభ్రాంత్యా శుకతుండే పతత్యలిః
 సోపి జంబూఫలభ్రాంత్యా తమళిం ధర్తు మిచ్ఛతి. ౧౨౯
 గీ. అలరుమోదుగుపూవనునట్టిభ్రాంతిఁ, బూని తుమ్మెదపడుఁజిల్ల మోమునందు
 నదియు నేరేడువండచునట్టిభ్రాంతి, మించి యాభృంగమునునడ్డెఱ్ఱిగఁజూచు.

—: చిలుక :—

శ్లో. వాసః కాంచనపంజరే నృపకరాంభోజై స్తనూమార్జనం
 భక్ష్యం స్వాదురసాలదాడిమఫలం పేయంసుధాధంపయః
 పాతస్సంసది రామనామసతతం ధీరస్యకీరస్యమే
 హాహా హంత తథాపి జన్తవిటపి క్రోడే మనోధావతి. ౧౩౦

చ. మనికిపసిండిపంజరము మన్నియమేల్చెయిదమ్మిమేనలా
 లనమును జూత దాడిమఫలంబులు తిండి సుధాధనీరముల్
 గొనుటయు రామనామమునె శూరిమిమీఱగఁబ్బు చిల్లనై
 ననుఁ బరువెత్తునయ్యెయ్యె మనం బటఁబుట్టిన చెట్టుతోఱ్ఱకున్.

—: చంద్రుడు :—

శ్లో. రాజానః కతివానసంతి జగతి ఖ్యాతానిజాభ్యాశగాః
 యేపుష్పంతి బలీయసః పరిచితాం శ్చిత్రా నమన్యామహే
 రాజా రాజతి కేవలం హిమకరః పుష్పాతి దూరస్థితాః
 జ్యోత్స్నాభిర్గపితాః దినేశమహాసా యోసా చకోరానిమాన్.

చ. పరిచితులన్ బలాన్వితులఁ బార్శ్వగులం గృహఘోచరాజు లీ
ధరణి ననేకులుందురు గదా ! యది చిత్రముగాదు యెడలోఁ
దిరుగుచు దూరసంస్థితిని దిక్తరుచట్టి చకోరపాళికిం
గిరణములిచ్చి ప్రోచశశికే యలరాజనుపేరు రాజిలున్.

శ్లో. జన్మ క్షీరమహార్ణవే సహభువః శ్రీపారిజాతాదయో
బింబౌ యస్య సుధామయౌ త్రిభువనాధీశస్య మూర్ధ్నిస్థితిః
వృత్తిర్యస్య చరాచరప్రియతమా తస్మాదయేకేవలం
సంకోచః కమలస్య నుష్ప్రతి రసౌ నిన్దోనతారాఙ్గిః.

౧౩౨

చ. జననము క్షీరవారిధిని శంభుశిరంబున నున్ది తోడఁబు
ట్టిన వలసంపదల్లనినటించురమాహరిచందనాదులున్
వినుతసుధానివాస మగుబింబము సర్వహితంబు వృత్తిగ
ల్లిన శశిరాక నెగ్గుట కేవలవంకజదుష్ప్రతాపము
యనఁదగుఁగాక శీతకరుడద్దుఁడె గర్హితుఁడంచు నెంచఁగాన్.

—: వసంతము :—

శ్లో. భోభో వసంత భవదభ్యుదయేన వృక్షాః

కేనామ పుష్పఫలపల్లవశాలినన్యుః

లస్తాకమల్పతపసాం బదరీతరూణాం

భ్రష్టం ఫలం చిరశిఖాపటలం ప్రలూనమ్.

౧౩౩

ఉ. ఓరివసంత నీ వుదయమొందఁగఁ బొందుగ నెన్నిచెట్టులీ
ధారుణిఁబ్రపుష్పఫలధన్యములై చిగురింపలేదు హా
సారెకుఁ దక్కువౌతప మెసంగమెలంగెడి రేఁగుతైన మా
కొర ! ఫలంబుఁ బో సరిగదా ! మునుపొ చిగురాకులుంజెడఁగ.

శ్లో. పహతి విషధరా స్పటిరవృక్షః శిరసి మపీఠపటలం దధాతిదీపః
విభురపి దధతే తథాకశంకం పిశునజనం ఖలు బిభ్రతి క్షీణీంద్రాః.

౧౩౪

క. ఉరగముల ధరించును ఘన, తర చందనతరువు మసినిదాల్చును దీపం
బురుచిహ్నము గైకొను శశి, ధరణీశులు పిశునజనులఁ దాల్చురుకడకన్.

—: మయూరము :—

శ్లో. ఏతస్మిన్మలయాచలే బహువిధైః కిం తై రకించితైః

కాకోలూకకపోతకోకిలకులై రేకోపి పార్శ్వస్థితః

శక్తి కూజతి చే తదా విఘటితవ్యాళావళిబంధవః

సేవ్యస్యాదిహ సర్వలోకమనసా మానందసశ్చందనః.

౧౩౫

ఉ కాకకపోతకోకిల శుకప్రకరార్భటి నేమికార్య మా
ప్రాకటకూటమామలయపర్వతమం దొకపార్శ్వవ ర్తియా
కేకే చెలంగి పల్లునెడఁ గేవలసర్పవియ్యక్తిఁగాంచి యా
శ్రీకరచందనంబు జనసేవితమై ముదమిచ్చునిచ్చులుక.

—: ఇష్టదేవతాస్థానము :—

చ. తెలుఁగున మీఱునీకృతిని దీరుగఁబండితరాట్టప్రొద్దుడ
నొప్పలుపును దెల్పుబల్ బిరుదుఁబూనఁగనర్హుఁడవీవయంచు నక
బలుమఱు సత్తవ్రల్ బుధులుఁ బండితులుం గనిముచ్చటించుచుం
బలుకుట నీమసత్తపకుఁ బాత్రుఁడనొటను గాదె శాంకరీ !

సంపూర్ణము.

**Narasarowpeta Stone Inscription
of
Manmaganda Gopaladeva
Saka 1219.**

మనగండగోపాలదేవుని

న ర సా రా వు పేట శిలా శాసనము
శ. స. ౧౨౧౯.

—: జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. యల్., :—

ఈ శాసనము గుంటూరుమండలములోని నరసారావుపేటపట్టణమున శ్రీపట్టాభిరామస్వామివారి యాలయమునందు ధ్వజస్తంభమునకును అంజనేయ విగ్రహమునకును నడుమ స్థాపింపబడిన శిలాస్తంభముమీదఁ జెక్కబడియున్నది. రాతినిద్ర వ్వించి పైకిఁదీసి ౧౮౯౯ సంవత్సరము ఆగష్టు ది ౨గి తేదీని నేను శాసనమునకుఁ బ్రతిని వ్రాసినాను. అంతకుఁ బూర్వమే, యనఁగా ౧౮౯౨ వ సంవత్సరములో రాజకీయశాసనాధికారు లీశాసనమునకుఁ బ్రతిబింబము తీసికొని యిటీవల South Indian Inscriptions, Vol. IV అను గ్రంథములో ౬౬౧ వ సంఖ్యగాఁ బ్రకటించినారు. కాని రాయి పాఠఁబడి యుండఁగానే ప్రతిబింబము తీయుటచేత భూమిలోనున్న రాతిమీఁదిశాసన భాగము వారికి దొరకలేదు. శాసనములో ౧౫౭ పంక్తు లుండఁగా వారు ౧౦౮ పంక్తులుమాత్రమే ప్రకటించినారు.

శాసన స్తంభము తొలుత “కొట్టదొన” యెన్న కేశవస్వామి యాలయములో నుండినట్లును పిదప నరసారావుపేటకుఁ దేబడినట్లును కనఁబడుచున్నది. “కొట్టదొన” నిప్పుడు కొణిదెన యందురు. ఈ గ్రామము నరసారావుపేటకుఁ దూర్పుగా ౧౩ మైళ్ల దూరమందున్నది. మనుమగండగోపాలదేవచోడ మహారాజు ౧౨౧౯ వ శకసంవత్సరమునకు సరియైన హేమలంబిసంవత్సర చైత్ర శు ౧౫ సోమవారమునాడు చంద్రగ్రహణపుణ్యకాలమందు పదుమూవరగండసిద్ధాపుర మను పేరుపెట్టి యరువదిపుట్ల మెట్లపొలము కొణిదెన

శ్రీచెన్నకేశవదేవుని తిరునాళ్లకై దానముచేసె నని తెలుపుట యీశాసనము ముఖ్యద్దేశము. ఈరాజు సూర్యవంశశాఖలలో నొకటియగు చోళవంశము లో జన్మించె ననియు, నీతనివంశకర్త విక్రమసింహపట్టణపతియైన తిక్కరాజు నియు, తిక్కమహిపతికొడుకు మన్తరాజునియు, మన్తరాజు ముగ్గురుకొడుకులలో మధ్యముఁ డగు నల్లసిద్ధిరాజున కైదుగురు కొడుకు లనియు, వారిలో మన్తండగోపాలదేవుఁడు జ్యేష్ఠుఁడనియు నీశాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది.

చోళవంశపురాజుల ప్రథమరాజధాని తిరుచనాపల్లికి సమీపమందున్న ఒఱుమూరు. కొంతకాల మయినపిదప నీచోళులు వల్లవరాజుల జయించి వారిరాజధానియైన కాంచీపురమును సాగించి తమకు రాజధానిగాఁ జేసికొనిరి. ఈవంశమువారు కొండఱు తెలుఁగుదేశములో నచ్చటచ్చటఁ బ్రవేశించి రాజ్యముల సంపాదించి స్థిరపడిరి. వీరికిఁ దెలుఁగుచోడరాజు లని వ్యవహారనామము. వీరిలోనొకతెగవారు చిరకాలముక్రిందలనే యనఁగా, చాళుక్యరాజులు తెలుఁగుదేశమునకు రాకపూర్వమే కడపప్రాంతదేశము నాక్రమించి పాలించిరి. వారిశాసనము లాదేశమందుఁ గలవు. మఱియొకశాఖవారు పొత్తపిరాజధానిగా పాఠనాడుదేశము నేలిరి. వీరికి పొత్తపిచోడులని సంజ్ఞ. ఈ శాఖలోనివారే కొండఱు విక్రమసింహపట్టణము రాజధానిగా నెల్లూరుప్రాంతదేశమును, మఱికొండఱు కొట్టచొన రాజధానిగా కమ్మనాడుదేశమును పాలించిరి. వీరిలో నొకతెగవారు కందుకూరురాజు లయిరి. ఈతెలుఁగుచోడుల కందఱకు మూలపురుషుఁడు బిజ్జన. ఇతనికి చోడబిజ్జన యనియు, తెలుఁగుబిజ్జన యనియుఁ బేర్లుగలవు.

ప్రస్తుతశాసనకర్తయగు మన్మగండగోపాలదేవుఁడు విక్రమసింహపట్టణ శాఖలోనివాఁడు. శాసనాంతరములనుబట్టి చూడఁగా నీవంశమునకు బెట్టరాజాద్యుఁడనియు, బెట్టరాజుకొడుకు ఎరసిద్ధరాజు, ఎరసిద్ధరాజుకొడుకు మన్తసిద్ధరాజు, మన్తసిద్ధునికొడుకు తిక్కరాజు నయిన ట్లగవడుచున్నది. ఈతిక్కరాజే ప్రస్తుతశాసనములోఁ బేర్కొనఁబడిన మొదటితిక్కరాజు. ఈతనికొడు కగు మన్మమావల్లభుఁడే తిక్కనసోమయాజి ప్రభువయిన నెల్లూరి మన్మసిద్ధిరాజు. ఈరాజున కంకిత మయిన నిర్వచనోత్తరరామాయణములో నితనివంశము కొంత వర్ణింపఁబడినది.

తిక్కనసోమయాజి కాలము నిర్ణయించుటకై యీశాసన ముపయోగిం

చును. సిద్ధేశ్వరచరిత్రమును ముఖ్యాధారముగా జేసికొని వీరేశలింగముపంతులుగారు తిక్కన కాకతీయగణపతిదేవుని రాజ్యకాలము దుండవనియు, కావున నన్నయభట్టుతరువాత నించుమించు రెండువందలయొడ్ల కాలము దుండవనియు నిశ్చయించిరి. ప్రస్తుత శాసన మీ యభిప్రాయమును ధృఢపఱచుచున్నది. గణపతిదేవరాజు శ. స. ౧౧౨౦ మొదలుకొని ౧౧౮౨ వఱకు రాజ్యము చేసెను. మన్మథగండగోపాలదేవుడు మన్మథిద్ధిరాజునకు మనుమడు; తరమున కిరువదియైదుసంవత్సరములనుకొన్నచో వీరిరువురకు సంతర మేబది సంవత్సరములుండును. శాసనకాలమునుబట్టి వెనుకకులెక్కింపఁగా మన్మథిద్ధి శ. స. ౧౧౬౯ ప్రాంతమువాఁడగును కావున సీతని యాస్థానకవియగు తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవునికాలములో నుండిన ట్లాహించుట కేమియు బాధ లేదు. ఆతఁడు శ. స. ౧౧౬౦ ప్రాంతమునం దుండవని నిశ్చయింపవచ్చును.

మన్మథగండగోపాలదేవుడు ప్రతాపరుద్రదేవుని ప్రసాదముచేత నార్జింపఁబడిన వైభవముగలవాఁడని వర్ణింపఁబడినాఁడు. ప్రతాపరుద్రుడు గణపతిదేవుని కూఁతురగు రుద్రనుదేవికి దాహిత్రుడు. ఐదుసకు గణపతిదేవునికి మునిమనుమఁడయినను రాజ్యకాలవిషయములో వీరిరువురకుఁ గల యంతరము మన్మథిద్ధి మన్మథగండగోపాలదేవుల యంతరముకంటె నెక్కువ గాదు. ౧౨౧౮ వ శకసంవత్సరము ప్రతాపరుద్రుని యొక్కయు మన్మథగండ గోపాలదేవునియొక్కయు రాజ్యకాలములలోఁ బ్రథమదశలోని దయనట్లు కనపడుచున్నది. గణపతిదేవునినాడే కాకతీయులు తెలుఁగుచోడరాజుల నందఱ వశపఱచుకొని రనియు, ప్రతాపరుద్రునికాలమందుఁ గూడ చోళులు వారికి సామంతులుగా నేయుండి రనియు శాసనపరిశోధనమువలనఁ దేలుచున్నది

ఇక బిరుదగద్యములోని విశేషముల విచారితము. “చరణసరోరు హావిహితవిలోచన త్రిగోచన ప్రముఖాఖల ప్రిధివీశ్వర కారిత కావేరీతీర” — చోళ పంశకర్తయగు కరికాలచోళుడు కావేరీనదికిఁ బెద్దగట్లు వేయించి నదీజలము పొలములకుఁ బాటునట్లు చేసె నని వాడుక కలదు. ఆగట్లు వేయుటలో సామంతరాజులు పెట్టిపని చేసి రనియు వారిలోఁ ద్రిగోచనపల్లవరాజుకఁడనియు, సీతఁడు పెట్టికి రా నని తొలుత ధిక్తరించినందునఁ గరికాళుఁ దాతనినుడుట నున్నమూఁడవకంటిని గాలితోఁ బొడిచివైచె ననియుఁ జోళుల ప్రగల్భ వాక్యములు. ఈవిషయము నిర్వచనోత్తరరామాయణములో నిట్లు వర్ణింపఁబడినది.

“..... ఉంగుటంబునహరించెం బల్లవోర్వీశును
ల్లాసం బొందగఁ ఫాలలోచనము లీలం గట్టెఁ గావేరి ”

ఈవిషయమే కొఱిచెనలోని మఱియొకశాసనములో నిట్లున్నది.

“ క. కావేరి తరులు గట్టగ, వేవే వల్లపుండు దనను వెట్టికిరామిఁ
దావాని నుడుటికనువోఁ, గావడిఁ గరికాల విభుడు గాలం దుడిచెన్, ”
అనియున్నది.

“ బఱయూరిపురపరాధీశ్వర ”—చోళుల ప్రథమరాజుధాని బఱయూరి
గుటచేఁ దొలుత నీవిరుదము వారి కన్వర్థ మై చెల్లెను. ఆపూర్వవిరుదము
నిటీవలివారుకూడ వాడుకొనిరి గాని వీరి కది యన్వర్థము కాదు.

“ కాంచీపురత్రిపురత్రినేత్ర ”—వల్లపుల జయించుటచేతనే వీరి కీవిరు
దు వచ్చినది.

“ తేంకణాదిత్య ” తేంకణ మనఁగా ద్రావిడభాషయందు దక్షిణదేశ
ము. దక్షిణదేశమునకుఁ బ్రభువు లగుటచేతను, సూర్యవంశపురాజు లగుటచే
తను గూడ వీరి కీపేరు వచ్చియుండును.

“ ప్రిథివీశ్వర శిరఃకంధుకక్రీడావివోద ”—మన్మగండగోపాలదేవునిము
త్తాత యగు తిక్కరాజును వర్ణించుచుఁ దిక్కనసోమయాజి—

“ వైశవలీలనాడు పటుశౌర్యధురంధర బాహుఁడైనపు
ధ్వీశనచేంద్రమస్తకము నేడ్చెఁ గందుక కేలి నల్పఁడే ”

అని చెప్పెను. తిక్కనకుఁబూర్వ మీరిరుద మెవ్వరికి నున్నట్లు కనుపడదు.

“ ద్రవిళబలవాధికావణిశోషణబళబాసల ”—ఇందుఁ బేర్పానఁబడినద్ర
విడుఁ డెవ్వఁడో తెలియదు. మన్మసిద్ధి “ ద్రవిణోర్వీపతికర్వముం దునిమై ”
నని యుత్తరరామాయణముం దున్నది

మఱికొన్ని విశేషములు :—

రాజు దానము చేసిన యరువదిపుట్లభూమికిని “ పరుమూపురగండ సిద్ధా
పుర ” మనుపేరు పెట్టెనట, బిజ్జనకుఁ “ పరుమూపురగండఁ ” డను బిరుద
ముండెను. దీనికిఁ గారణము—

“ పరుషపరాక్రముం డగుచుఁ బల్లపువీట నుదగ్రులైన ప
న్నిరువురు నాతనిం గలయ నెన్ని యనర్గళ మత్సరంబు మై

మురరిపు సన్నిభుండు పదుమువ్వర గండడగంగఁ బెట్టెదా
బిరుదు వెలుంగ విజ్ఞఁ డరి భీకరభూభిజాబలంబునన్. ”

అని యుత్తరరామాయణమందును,

“ దండి జగదొబ్బగండఁడు, గండరగండండు వీరభిని విజ్ఞన యు

ద్దండుడు దాఁ బదుమువ్వర, గండం డను ధార నిలిపెఁ గటకములోనన్.

అని కొనిదెనశాసనపద్యమందునుఁ జెప్పఁబడినది.

ఈధర్మమును బాలించుటకై రాజు ముగ్గురు పురుషులను ఇద్దఱు స్త్రీల
ను ధర్మాధికారులుగా నేర్పఱిచెను. పురుషులు పూజారులును స్త్రీలు దేవునికిఁ
బరిచర్యచేయు వేశ్యలు నై యున్నట్లు తోచుచున్నది. శాసనాంతరములందు
వీరికి మానులు సానులు నను సంజ్ఞలు కలవు. పూర్వకాలమందు జేవాలయ
పరిచారకులలో స్త్రీపురుషులు కలిసి యిట్టి ధర్మములను బరిపాలించుట
వాడుకగా నున్నట్లు కనుపడుచున్నది. South Indian Inscriptions
Vol. VI. అను గ్రంథములోఁ బ్రకటింపఁబడిన చేబ్రోలుశాసనములలో “ దీని
మున్నూర్వరు సానులు మున్నూర్వరు అయ్యనులు మానులుం బ్రతిపాలింపం
గలవారు. ” అని ౧౦౧ వ శాసనమందును, “ సేబ్రోలిస్థానపతియును మున్నూ
ర్వరుఅయ్యలు మున్నూర్వరు సానులుం బ్రతిపాలింపంగలవా ” రని ౧౧౯ వ
శాసనమందును గలదు. మఱి కొన్ని శాసనములందుఁ గూడ నిట్లే యున్నది.

“ వెలిసేరు ” అనఁగా వర్షాధార మగు మెట్టపాలము. ఇతరజలాధా
రము గలభూమికి “ నీరునేల ” యని పూర్వపుసంజ్ఞ.

“ లెఖాను ” లెక్కను అని యుండవలయును. లెక్కయనఁగా అంకె.

“ ఇరువయిపు ” ట్లని ముం దక్షరములతో వ్రాసి దానినే తిరిగి యంకెలతో
వ్రాసినాఁడు. ముం దంకెలతో వ్రాసినఫిదప నక్షరములతో వ్రాయుట యిప్పటి
యూఠారము.

శాసనమూలము.

—: ఉత్తరపుటైపు :—

౧. శుభమస్తు శ్రీ
౨. మత్తైస్తుభలాంభ
౩. నోవిజయ తేదేవఃపు
౪. రాణోహరిస్తన్నాభి (౧)
౫. స్సరసీరు హూసర
౬. జనివ్విశ్వంవిధా
౭. తాస్మజత్ । తస్మి
౮. నూర్వసుధా
౯. ంశువంశజన
౧౦. నాభూపాశ్శశా
౧౧. సుభుకవం తేషు
౧౨. ఖ్యాతికథావశేష
౧౩. మయతాయా
౧౪. తేషుమన్వాదిషు ||౧||
౧౫. జాతోవిక్రమసి
౧౬. ంహపట్టణపతి స్తి
౧౭. క్షత్రితీశస్తతోభా
౧౮. స్వద్వంశపయోధిసీ
౧౯. తకిరణోవిశ్వం
౨౦. భరామస్వభూత్ ||
౨౧. తత్పుత్రస్తదనంత
౨౨. రంమనుభోమ
౨౩. స్మక్షమావల్లభఃప్రౌ
౨౪. ధౌదార్య (వి)రాజి
౨౫. తామరమహీ
౨౬. జాతోసివదూభతలం ||౨||

౨౭. తస్మానంతనయా (౧)
 ౨౮. త్రయః ప్రథమజ
 ౨౯. క్షత్తమానాయకః
 ౩౦. పశ్చాదావిరభూ
 ౩౧. త్వరా ధన్యజననశ్రీ (౨)
 ౩౨. నల్లసిద్ధోన్మథః । గోపీ
 ౩౩. నాథ.....పతిస్త
 ౩౪. దనుసంజాతస్తితిభూ
 ౩౫. భు.....నిశ్యా

—: పడమటివైపు :—

౩౬. త(౩) కృపాణఖృ
 ౩౭. డితగిపుత్త
 ౩౮. పాలదోమ్మ
 ౩౯. స్తకః ॥౩॥ నల్లసిద్ధి
 ౪౦. క్షమానాథోతే
 ౪౧. సామ్యస్యమజ
 ౪౨. స్తనః! వంశమం
 ౪౩. డనమాణిక్యప్ర
 ౪౪. సూతం(౪) సుతపం
 ౪౫. చకం ॥ ౪ ॥ యేనదాన
 ౪౬. గుణాఢ్యేనశౌర్యో
 ౪౭. త్సేకశాలినా! న్య
 ౪౮. క్రితం(౫) సురభూ
 ౪౯. జానాంపాండ
 ౫౦. వానాంచపంచక
 ౫౧. ౦॥ ౫॥ తత్రాగ్రజస్సు
 ౫౨. తోమన్మగండగో

(౧) స్తనయా అనియుండును. (౨) క్రి (౩) శ్యాకఅనియుండనోతు. (౪) కన్య|పానూత అనియుండనోతు (౫) కృతం.

౧౩. పాశభూపతిః!
 ౧౪. ప్రతాపరుద్రభూ
 ౧౫. పస్యప్రసాదాజ్ఞాత
 ౧౬. వైభవః || ౬ ||
 ౧౭. స్వస్తిచరణసరో
 ౧౮. రుహవిహిత
 ౧౯. విలోచనత్రిలో
 ౨౦. చనప్రముఖాఖి
 ౨౧. లక్ష్మిధీశ్వర(౧) కా
 ౨౨. రితకావేరీతీర
 ౨౩. కరికాలకులరత్న
 ౨౪. ప్రదీపలపరిమిత
 ౨౫. ప్రతాపసతతన
 ౨౬. మధ్యర్చితలక్ష్మీశ్వ
 ౨౭. ర బిఱయూరిపుర
 ౨౮. వరాధీశ్వరకాం
 ౨౯. చ్చీపురత్రిపు
 ౩౦. రత్రినేత్రకాశ్యప
 ౩౧. గోత్ర అతివిష
 ౩౨. మహాయారూ
 ౩౩. ధప్రాధరేఖారే
 ౩౪. వంతవిజయ
 ౩౫. లక్ష్మీకాంతలతి
 ౩౬. చతురకామి(సీ)
 ౩౭. జనజయంత్ర
 ౩౮. వితరణవినోద
 ౩౯. విక్రమాదిత్యతే
 ౪౦. ంకణాదిత్యలరి

౮౧. బలతిమిరమా
 ౮౨. త్కాండజగదా
 ౮౩. బృగండగర్వితా
 ౮౪. రాతికుధరకులి
 ౮౫. శధరశరణాగత
 ౮౬. వజ్రపంజరదా
 ౮౭. యాదిమండలి
 ౮౮. కుధీశుపట్టపరి
 ౮౯. ఘరట్టకీర్తినా
 ౯౦. రాయణప్రిథివీ(౧)

—: దక్షిణపువైపు :—

౯౧. శ్వరశిరఃకంధుకక్రి
 ౯౨. డావినోదనిత్యస
 ౯౩. త్యక్తదాతశేవణ
 ౯౪. కటకరేణుకబళన
 ౯౫. దావపావకోపమా
 ౯౬. నగంభీరాంభోగ్ధాన
 ౯౭. ద్రవిళబలవాద్ధిక
 ౯౮. పరిశోషణబ
 ౯౯. డబానల | రాయ
 ౧౦౦. గండగోపాలవి
 ౧౦౧. హితాహితమా
 ౧౦౨. నభంగ | రాజవే
 ౧౦౩. శ్యాభుజంగ | నా
 ౧౦౪. మాదిసమస్తప్రశ
 ౧౦౫. స్త్రీసహితం(౨) శ్రీమన్త
 ౧౦౬. హేమండలేశ్వరభుజ

౧౦౭. బళవీరమనుమగం
 ౧౦౮. డ్డగోపాలదేవచోడమహా
 ౧౦౯. రాజులుస్వస్తి శ్రీశక
 ౧౧౦. వరుషంబులు †
 ౧౧౧. ౧౨౧౯ | అగునేంటి
 ౧౧౨. హేమశంభుసంవత్సర
 ౧౧౩. చైత్రశుద్ధ ౧గి సో! నాం
 ౧౧౪. టి సోమగ్రహణకా
 ౧౧౫. లముసంద్దమతల్లిదం
 ౧౧౬. ద్రులకసంత మైనపుణ్య
 ౧౧౭. ముగానుకొఱ్యదొనశ్రీ
 ౧౧౮. చన్న కేశవదేవరతిరునా
 ౧౧౯. శక్తైవదుమూవరగ
 ౧౨౦. డ్డసిద్ధాపురము
 ౧౨౧. అనిపేరళిరువయిపు
 ౧౨౨. ట్లు వెలిసేరు లెఖాను
 ౧౨౩. ఖి ౨౦ ఆచంద్రాకా
 ౧౨౪. ముగానుధారవో
 ౧౨౫. సియిచ్చెను యీధమ్మకా
 ౧౨౬. పునంజేసివీరియు
 ౧౨౭. భయకులములవా
 ౧౨౮. రుంబుణ్యక్రిత్యులు*
 ౧౨౯. అగుదురు యారా
 ౧౩౦. జ అభివృద్ధిబా
 ౧౩౧. ంద్దంగలవాండ్రు ||
 ౧౩౨. (ఈ) ధర్మపుత్రైకాని (ఈగు
 ౧౩౩. డి) శ్రీకార్యపరులు
 ౧౩౪. పెమ్మయాను తిలారి ఎ

౧౩౫. క్తయూరు మొట్టపల్లి
 ౧౩౬. పెమ్మయూనుకొట్టా
 ౧౩౭. రిశేసవదానీనికొట్టా
 ౧౩౮. దొనశేసవదానీనికొట్టా
 ౧౩౯. రంగూడనాయూర
 ౧౪౦. ప్రతియేటనుగండగో

—: తూర్పువైపు. :—

౧౪౧. పాలతిరునాశనం
 ౧౪౨. గానుచిత్రమాన
 ౧౪౩. మునంజేయంగ
 ౧౪౪. లవారు.
 ౧౪౫. స్వదత్తంపరదత్తం
 ౧౪౬. పరదత్తంవా ఓహ
 ౧౪౭. రేతి(౧) వసుంధరాం
 ౧౪౮. వృష్టివర్ష(౨)
 ౧౪౯. సహస్రాణివి
 ౧౫౦. హైయూంజాయ
 ౧౫౧. తేక్రిమి(౩) స్వద
 ౧౫౨. త్వాద్విగుణంపు
 ౧౫౩. త్వాంపరదత్తాను
 ౧౫౪. పాలనం పరద
 ౧౫౫. త్వాపహారేణస్వ
 ౧౫౬. దత్తంనిఃఫలంభ (౩)
 ౧౫౭. వేత్

**A Copper Plate Inscription of Vijayaranga
Chokkanaik.
Saka 1630.**

విజయరంగచోక్క-నాథనాయకుని తామ్రశాసనము.

శ. స. ౧౬౩౦.

—: జయంతి రామయ్యవంతులుగారు. బి. ఏ , బి. యల్. ;—

ఈ శాసనము కుంభకోణమునఁ బ్రతిష్ఠితమైయున్న కంచికామకోటిపీఠమున శంకరాచార్యపీఠమున కధిపతులగు శంకరాచార్య భగవత్పాదులయొద్ద నున్నది. ప్రతిబింబముతోఁగూడ నీ శాసనమును యశఃకాయలగు టి. ఏ. గోపినాథరావుగారు, “Copper plate inscription belonging to the Sri Sankaracharya of the Kamakoti Pitha” అను గ్రంథమునందుఁ బ్రకటించి యున్నారు. పిదప “Epigraphia Indica” అనుకత్రిక ౧౬ వ సంపుటముతోఁగూడ నది ప్రకటింపఁబడియున్నది. గోపినాథరావుగారు ప్రకటించిన శాసనప్రతిబింబములోని యక్షరములు స్పష్టముగానున్నవి. ఈ పాఠమునే నేను గ్రహించినాఁడను.

ఇంచుమించు ౧౦ అంగుళముల పొడవును ౬ అంగుళముల వెడల్పును గల యొకరాగిరేకు రెండుప్రక్కలను శాసనము తెనుఁగక్షరములతోఁ జెక్కఁబడియున్నది. మొదటిప్రక్క మీఁదిభాగమున సూర్యచంద్రులును శానియకున నొక చెట్టుక్రింద నొకశివలింగమును నొక భక్తవిగ్రహమును లింగమునకుఁ గుడిభాగమున నొకయేనుఁగును దానిపైని నొకసాలెపురుగును, ఏనుఁగు కుడిభాగమున నొక్క స్త్రీవిగ్రహమును జెక్కఁబడియున్నవి. లింగము జంబుకేశ్వరలింగ మనియు, చెట్టు జంబూవృక్ష మనియు స్త్రీవిగ్రహము జంబుకేశ్వరుని జేవియైన యఖిలాండేశ్వరియనియు గోపినాథరావుగారియూహ. జంబూముని యననొకముని తపస్సుచేయుచుండఁగా నాతని శిరస్సునుండి జంబూవృక్షమొకటి మొలచె ననియు నాచెట్టుక్రింద జంబుకేశ్వరుఁ డావిర్భవించె ననియు నాదేవునిఁ బూర్వకాలము దొక యేనుఁగును నొక సాలెపురుగును సేవించి ముక్తిఁ బొందె ననియు స్థలపురాణము దున్నదట. ఈక్షేత్రమునకు గజారణ్యక్షేత్ర మనిపేరు. జంబుకేశ్వరముతో నుండిన శ్రీశంకరాచార్యమఠమునకు

భూదానము చేయఁబడినది గావున జుబుకేశ్వరవిగ్రహము లిఖింపఁబడినది. ఈవిగ్రహములయడుగున “శ్రీచంద్రమాళేశ్వరస్వామి” యను నక్షరములు గలవు. తరువాత శాసనమారంభమైనది.

శాసన మంతయుఁ దెలుఁగు వచనరూపముగా నున్నది. చివర నాలుగు సూక్ష్మతశ్లోకములు మాత్రము గలవు. చిట్టచివర “విజయరంగచొక్తనాథ నాయనయ్యవ్రాలు” అనియున్నది. ఆకాలమందు దక్షిణదేశములో వాడుకలో నున్న వ్యావహారికభాషలో శాసనము సమకూర్పఁబడినది. వర్ణక్రమములోఁ బెళ్లులు తప్పులు గలవు. విజయరంగచొక్తనాథుఁడు పండితుఁడైనట్లును శ్రీరంగమాహాత్మ్యము మొదలగు కొన్నియాంధ్రగ్రంథములుకూడ రచించినట్లును గనఁబడుచున్నది. అయినను, ఆయన దగు నీశాసనము వ్యవహారసంబంధమైన దగుటచే నాకాలపు మర్యాదనుబట్టి వ్యావహారికభాషయందే కూర్పఁబడినది. కృష్ణదేవరాయల దానములఁ బ్రకటించు శాసనములుకూడ వ్యావహారికాంధ్రమునందె కూర్పఁబడినవి.

కామకోటిపీఠము తొలుత, కందిలో నుండెడిది. పిదప, ప్రతాపసింహ మహారాజురాజ్యకాలమందు, అనఁగా క్రీ. శ. ౧౬౮౬ ప్రాంతమందు తంజావూరునకు మార్పఁబడి యక్కడనుండి తిరిగి కుంభకోణమునకు మార్పఁబడిన దట. కుంభకోణములో నిప్పు డున్నవరము శ. స. ౧౭౪౩ లో సర్వోజ్జ మహారాజు కట్టించినట్లు మఠములోనున్న యొకశాసనము తెలుపుచున్నది.

జుబుకేశ్వరము కాపేరిగర్భమందు శ్రీరంగక్షేత్రమునకుఁ జేరియు న్నది. ఇచ్చటఁ బూర్వము కామకోటిపీఠమునకు సుబంధించిన మఠ మొకటి యుండెనట. ఆమఠమునకే విజయరంగచొక్తనాయకుఁడు భూదానము చేసిన ట్టిశాసనములోఁ జెప్పుబడినది శాసనకాలము క్రీ. స. ౧౭౦౮ మొదలు ౧౦ తేదికి సరిపోవును.

రంగకృష్ణముద్దవీరపనాయకుఁడు క్రీ. స. ౧౬౮౯ లోఁ జనిపోయె ను. అప్పు డాయనభార్య ముత్తమ్మ గర్భవతిగా నుండి కొలఁదికాలములోనే ప్రసవించి కొడుకునుగని చనిపోయెను. ఆకొడుకే విజయరంగచొక్తనాథుఁడు. ఈతఁడు పుట్టినప్పుడే తల్లిపోవుటచేత నతని తండ్రితల్లియు, చొక్తనాథనాయకుని భార్యయునగు మంగమాంబ సురక్షణకర్త్రుగానుండి క్రీ. స. ౧౬౮౯ మొదలు ౧౭౦౬ వఱకు మిక్కిలి శ్రమర్థతతో రాజ్యముచేసెను. విజయరంగ

చొక్తనాథుడు ౧౭౦౩ మొదలుకొని ౧౭౩౨ వఱకు రాజ్యము చేసి మరణించిన పిదప నాతనిభార్యయగు మీనాక్షి క్రీ. స. ౧౭౩౩ సంవత్సరమువఱకు రాజ్యముచేసి యామెయు మృతినొందెను. పిదప దేశ మన్యాక్రాంతమయ్యెను.

విజయరంగచొక్తనాథునకు రాజ్యపరిపాలనమునందుకంటె విద్యాగోష్ఠియందును దేవతారాధనమునందును శ్రద్ధ యధికమగుటచేత నాతనికాలముందే రాజ్యము క్షీణించి మీనాక్షి కాలమునందు బొత్తిగాఁ బోయెనని చరిత్రజ్ఞులు చెప్పుదురు.

శాసనములోని, అరమాపులు, తారు, శెయి అనునవి క్షేత్ర పరిమాణ వాచకములగు ద్రావిడభాషాపదములు.

—: శాసనమూలము :—

శ్రీచంద్రమాహేశ్వరస్వామి.

- 1 శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యవర్య శ్రీకాంచీపుర
- 2 పురస్థిత శ్రీమచ్ఛాకరభగవత్పదాచార్యస్వాములవారికి
- 3 స్వస్తిశ్రీ విజయభ్యుదయ శాలివాహనశకాబ్దములు
- 4 ౧౩౩౦ అగు నేటివికృతినామసంవత్సరం కార్తీకశుద్ధ ౧౫ యిం
- 5 ద్దవాసరం రోహిణీనక్షత్రం యీకూడిన శుభదినమం
- 6 ద్ద శ్రీమద్రాజాధిరాజ పరమేశ్వర వీరప్రతాప శ్రీవేంకట
- 7 దేవ మహారాయలయ్యవారు ఘనగిరి నగరమండ్లు రన్నసిం
- 8 హ్మసనాసీనులై పృథ్విసాంబ్రాజ్యంశేముచు నుండగాను
- 9 సాంధ్యధరా మండలేశ్వరులైన దక్షిణసింహ్మసనాధ్యక్షు
- 10 లైన కాశ్యపగోత్రం విశ్వనాథనాయనివారి పంశక గుత్తైన
- 11 చొక్తనాథనాయనయ్యవారి పాత్రులైన రంగక్రిష్ణముద్దువీ
- 12 రప్పనాయనయ్యవారి పుత్రులైన విజయరంగచొక్తనాథనా
- 13 యనయ్యవారు లోకగురుస్వాములైన శ్రీమచ్ఛాకరాచార్యస్వా
- 14 ములవారికి గజారంణ్య క్షేత్రమండ్లు పోకవాళికొండ్రాం
- 15 వీధిలో పూజాం మొదలుకొని స్వాములవారికి స్వంత్రమ
- 16 లంఘండేటండ్లున ఆమతాన నిరంతరముగా అంన్నదానం
- 17 ధర్మాదులు నడిపించువలనని స్వాములవారు ఆజ్ఞాపించి
- 18 నందున॥ ప్రీతిగాను పూజనై వేద్యం అంన్నదానం బ్రాం

- 19 మౌనసం తక్షణ మొదలైనవి నడిచి వచ్చేటట్టుగా సహమా
- 20 సంస్కృతాంబ శాసనం వ్రాసియిచ్చిన క్రమం తొట్టియం శీమ
- 21 లోమహీంద్రమంగలంట్లో భట్టవత్తిక అరమాపులు ర౪ తా
- 22 రు ౧ గోపాలస్వామితోట ౧ కృష్ణాపురంలో అరమా
- 23 పులు ర౪ తారు ౨ కారక్కాడులో అరమాపులు ర౪ తారు
- 24 ౧ కొండయంపేటలో నంజశెయి ౨ తిరుచ్చందొర శీమ
- 25 లో మంగమాంబాపురంట్లో నంజశెయి ౮ తింన్నంశీ

— ౧ రెండవప్రకృతి —

- 26 మలో అరియూరులో నంజశెయి ౧౬ దక్షిణం కోనా
- 27 టుశీమలో అరియమంగలంట్లో నంజశెయి ౬ జెంబుకేశ్వ
- 28 రంగుడలో (1) నిత్యకట్టక ద్విం ౧ కి బియ్యంపడి ౮ అంన్నంతలిగలు
- 29 ౨ దోశలు ౨ అతిరసాలు ౨ సుగియ ౧ దీపంచమరు పడి ౪౪ పుభ
- 30 యతీరంలోను శెయి ౧ కి తూముడు వడ్లునంత్తునానున్ను
- 31 సుంక్తాన నిత్యకట్టక గ ౧ యీప్రకారం నడిచి వచ్చేటట్టుగా
- 32 దిట్టంచేసి వ్రాయించివున్నాము కనక । తామున్ను శతపరం (2)
- 33 పురలగా అనుభవించుకొని ఆచంద్రాక్షస్థాయిగా ధమక
- 34 పరిపాలనంచేసుకొనుచు ఆశీర్వాదం శాయగలది॥ దాన
- 35 పాలనయోమకధ్యే దానాచేయోనుపాలనం దానాత్వ
- 36 గణమవాప్నోతి పాలనాదచ్చతం (3) పదం॥ స్వదత్తాద్విగుణం
- 37 పుంజ్యం పరదత్తానుపాలనం । పరదత్తాపహారేణస్వద
- 38 త్తం నిష్ఫలంభవేత్॥ స్వదత్తం పరదత్తం వా యోహరే
- 39 తవసుంధరా (4) పష్టికక్షణసహస్రాణి విష్టాయాంజాయ
- 40 తేక్రిమిః॥ మద్వంశజాః పరమహీపతివంశజావాయే
- 41 భూమిపాః (5) స్సతత ముజ్జ్వలధమకాదితాః॥ మద్ధమక మేవ
- 42 పరిపాలనమాచరంతి తత్పాదుకాద్వయసుహం శిర
- 43 సాహహమి॥

విజయరంగచోక్తనాథనాయకనయ్య వ్రాలు.

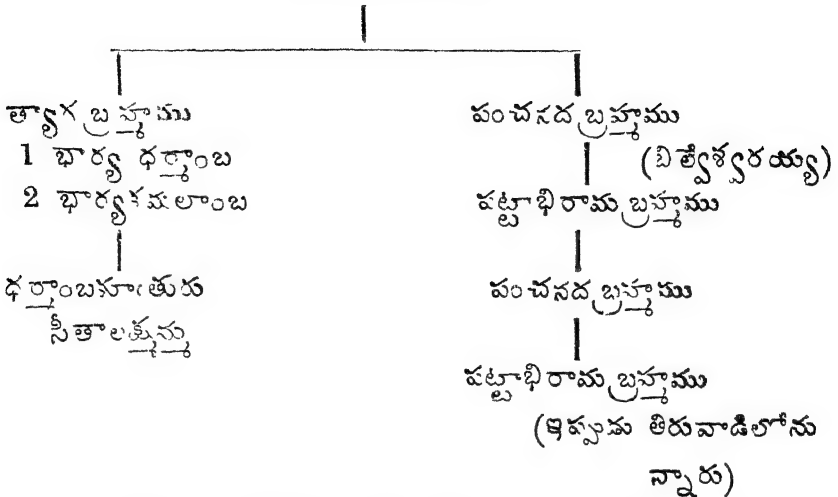
(1) గుడిలో అని (2) పీఠపరం అని (3) దయ్యతం అని (4) సుంధరా అని

(5) భూమిపా అని చదువవలయును.

త్యాగరాయ వంశము.

రామ బ్రహ్మము.

త్యాగరాయల యింటిపేరు తొలుత కాకల్లవారు. ఇప్పుడు చెఱకూరి వారని వాడుక. మలికినాటివారు. రామ బ్రహ్మమునకుఁ బూర్వ మింకొంటుంబము వారు తంజావూరుమండలములోని తిరువాళూరిలోనుండినవారు. రామ బ్రహ్మ మే యక్కడనుండి తంజావూరి కైదుమైళ్ళ దూరములోనున్న తిరువాడికి వచ్చి నాడు. తంజావూరిలో మహారాష్ట్రరాజులలోఁ గడపటివాఁ డగు శివాజీకాల ములో (1833—50) త్యాగరాజుండెను. ఈయనసన్న్యసించి 80 సం॥ల వయస్సులో (పరాభవనామసంవత్సర పువ్య బ 9 నాడు) సిద్ధి నొందెను. ఆసిద్ధి పొందిన దినమునఁ బ్రతిసంవత్సరము నిప్పుకోకిని తిరువాడిలో గొప్పయుత్సవము జరగును ఈవిషయ మంతయుఁ బైవంశవృక్షములోని కడపటివాఁడైన పట్టాభిరామ బ్రహ్మముగారివలనఁ దెలిసినది.

త్యాగరాజు కూతునకుఁ గొడు కొక్కఁ డుండినట్లును, అతఁడు ముప్పది సంవత్సరములు బ్రదికి యీనడుమ మరణించినట్లును, అతఁడు తంజావూరిలో నున్న తమ సవతియైక్తను బెండ్లియాడినట్లును ఆమెకూడ నీనడుమఁ జనిపోయినట్లును, ఆమెవలనఁ ద్యాగరాజుపూజించిన శ్రీరామవిగ్రహము తమయింటికి వచ్చియున్నట్లును త్యాగరాయలమరుమనకి సంతానము లేనట్లును తంజావూరు నివాసులు వెల్లాల సుబ్రహ్మణ్యజోస్యులుగారు చెప్పుచున్నారు. జ॥ రా॥

మనుచరిత్రము—కుతపకాల పశంస.

—: కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు :—

స్వారోచిషమనుసంభవకారుడు మూలవిరుద్ధముగఁ దెచ్చిపెట్టిన మా ర్పులనుగూర్చి మన గ్రంథవిమర్శనపద్ధతికారు తేమివ్రాసిరో కనుఁగొందము.

ప్రవరునికి నొషధసిద్ధుఁ డొకనాఁటి కుతపకాలమున వచ్చి పాద తేప మరుముండును కాశ్యకుఁ బూయఁగాఁ దత్ప్రభావముచే నాకాశగమన మునఁ దృటిఁగాఁ బ్రవరుడు హిమగిరి కేగి దానిరామణీయకమును జూచుచుం డఁగా నచ్చట మధ్యాహ్న మైన దని పెద్దన చెప్పె; ఈరెండును, (కుతపకాల మధ్యాహ్న కాలఃపరావణములు) ఈకథకు మూల మగుమార్కండేయపురా ణమునందు లేవు. ఇవి యాధ్రకవితాపితామహుఁడు తనగ్రంథములోఁ దెచ్చి పెట్టిన మార్పులు. ఈమార్పు లొక పరస్పరవైరుధ్యమును గలిగించినవి.

కథాసందర్భముంబట్టి చూడ సిద్ధుఁడు మం దిచ్చిననాఁడే ప్రవరుఁడు హిమగిరి కేగినట్లు గాన్పించుచున్నది. కుతపకాలానంతరమున హిమగిరికి బయలు వెడలిన ప్రవరుఁడు హిమగిరియం దుండఁగా నాఁడే మధ్యాహ్న మగుట యసంభవ మగుచున్నది. కాన పెద్దన కుతపకాలానంతరమున మధ్యాహ్న మును వర్ణించి మూలకథను సందర్భవిరహితమును గా నొనరించె నని యస్త దాదులము వ్రాసితిమి.

పెద్దనయం దభిమానము గలవార మనుకొనువా రీదోషము నెఱ్ఱైన సాధువుగా మార్చి పెద్దనను సమర్థింపవలె నని విశేషప్రయత్నము గావించి యనవసరగ్రంథమును బెంచుచున్నారు. ఎవ రెన్ని వ్రాసినను దప్పు తప్పే య గును గాని యొ ప్పెన్నఁటికిని గాదు సరి కదా యొకదోషమును గప్పిపెట్టఁబో యిన మఱికొన్ని దోషములు వచ్చి పడును. మనుచరిత్రమునందలి కుతపకాల విషయికదోష మొక్కప్రమాదలేకము. ప్రమాదము లెంతటివారికైన నుండ వచ్చును. అంతమాత్రమునఁ గవులకుఁ గాని, గ్రంథములకుఁ గాని లోప మింత యు రానేరదు. ఆయంశము నాలోచింపక పెద్దనార్యపక్షోపలంబుల మనుకొ నువారు వృథాగా తేనిపోని సమర్థనములఁ గావించి దోషమును మఱిత పెద్ద దానిని జేయుచున్నారు. ఈసంగతు లన్నియు నాయొనర్చిన విమర్శనమును

జమపుకొనిన స్వప్నపడఁగలవు. ఇంక మనవేంకటశాస్త్రిగారన్ననో తోడిమను చరిత్రాభిమానులవలె నిందు దోషము లే దని తెలుపుటకుమాత్రమే ప్రయత్నముచేయక వారి నందఱిని మించి యందు గుణవిశేషము గూడఁ గల దని చాటఁజూచిరి. ముందు వీరు చెప్పినగుణవిశేష మేమో కనుగొందము.

పెద్దన కుతపకాలవర్ణన మేల చేసె? “అతిథిసత్కారార్హ మగు కాల విశేషమును దెల్పుటకై పెద్దనకవి, మూలములో లేని కుతపకాలమును వర్ణించినాడు.” అని మనవేంకటశాస్త్రిగారు, తేవపైరుమాళ్ళయ్యగారి గమనిక ననుసరించి విఖాచిగి. ఇది సరికాదు. కుతపకాల మనునది యతిథిసత్కారము నకై నియమింపఁబడిన కాలము కాదు. అయ్యది శ్రాద్ధమునకై నియమింపఁబడిన కాలము. “కుతప ప్రథమీభాగే ఏకోద్దిప్త మువక్రమేత్ ” (కాలమాధవము) “ఆరభ్య కుతపే శ్రాద్ధ కుర్యా దారోహిణం బుధః ” (కాలముఁడు.) దివస స్వాప్తమే భాగే సన్నిధవతి భాస్కరః సకాలః కుతపో జ్ఞేయః పితౄణాం దత్త మక్షయమ్.” (మత్స్యపురాణము.) “త్రీణి శ్రాద్ధే ప్రశస్యంతే దాహిత్రః కుతప స్త్రీలః” (మనువు.) ఈవిధముగా పితృశ్రాద్ధమునకుఁ గుతపకాలము ముఖ్యమని శాస్త్రములు బోధించుచున్నవి అంతియే కాని యతిథిపూజ కావించుటకుఁ గుతపము తగుకాలమని తెలుపుటలేదు. అతిథిపూజ శ్రాద్ధము కాదు. అయ్యది మధ్యాహ్నమునకు ముందును గావింపవచ్చును. తరువాతను గావింపవచ్చును. సాయాహ్నమునను గావింపవచ్చును. పెక్కేల నడికిరే యయినఁ గావింపవచ్చును. “తస్యచ వైశ్వదేవబలేః ప్రాగేవ పూజ్యతాః పరత్ర ఆహారదాన మాత్రం ” అని వాచస్పత్యము తెలుపుచున్నది. “వైశ్వదేవ ఉపస్థిత మితి దివసాభిప్రాయం ” అని మాధవవిద్యారణ్యస్వాముల వారు పరాశరమాధవీయములో వ్రాసిరి. కావున వైశ్వదేవకాలమునందు వచ్చువాఁడు మాత్రమే అతిథికాఁడు. “సాయ మాగతో వ్యతిథి ర్నప్రత్యాభేద్యః । సాయ మాగతోతిథి స్సుర్యోధ ఇత్యుచ్యతే ” (శబ్దార్థసర్వస్వము.) ఇట్టిప్రమాణవాక్యములఁబట్టి అతిథి వైశ్వదేవమునకుఁ బూర్వమునందును రావచ్చును, బరమునందును రావచ్చును, సాయాహ్నమునను రావచ్చు నని తేలుచున్నది. మనపెద్దనాద్యుఁడు ప్రవరునిభార్యను వర్ణించుచు “అతిథు లే తేర నడికిరే యైనఁ బెట్టు - వలయు భోజ్యంబు లింట నవ్వారిగాఁగ.” అని చెప్పియున్నాడు. ఇంకఁ బ్రవరుఁ డెట్టివాఁ డనః- వైశ్వదేవాంతమున వీధిగమ్ము

ముకడకుఁ బోయి యతిథు లెవ్వరైనఁ గలరా యని తొంగి చూచువాఁడు మాత్రముఁగాడు. అతిథులు తనపురికి వచ్చుచున్నా రని విని యెంతదూర మైన నెదురుగా నేగి తనయింటికిఁ దీసికొని వచ్చి వారి కాతిథ్య మిచ్చు నని పెద్దన “తీర్థసంవాసు లేతెంచినా రని విన్న నెదురుగా నేగు ద వ్వెంత యైన, నేగి తత్పదముల కెఱిగి యింటికిఁ దెచ్చుఁ దెచ్చి సద్భక్తి నాతిథ్య మిచ్చు ” అనుపదములలో వర్ణించె. దీని సంతను బట్టి చూడఁ బ్రవరునింటికి నతిథులు సరిగ భోజనకాలమునందే వత్తు రని కూడ చెప్పుకొన నవసరము లేదు. ఇంకఁ గుతపకాలమున వత్తు రని చెప్ప నవసర మేమున్నది ?

ఇతఁడు సిద్ధునకు నర్ఘ్యపాద్యాదు లిచ్చి పూజించి పిమ్మట నిష్క్రమ్య ప్లాన్నకలన సంతృప్తుఁడేసినట్లు మనుచరిత్రయందు వర్ణింపఁబడినది. వైశ్వ దేవమునకుఁ బూర్వమునందు వచ్చినయతిథికి మాత్రమే యర్ఘ్యపాద్యాదిపూ జన ముండును గాని తరువాత వచ్చినవాని కుండనేరదు. తరువాత వచ్చిన వానికి భోజనము పెట్టుట మాత్రమే కావలసివలయు నని వాచస్పత్యము చెప్పుచున్నది. కావున మనుచరిత్రమునందు నతిథిపూజ కూడ వర్ణింపఁబడి యుండుటాడేసి సిద్ధుఁడు వైశ్వదేవమునకుఁ బూర్వమునందే ప్రవరునింటికి వచ్చె నని చెప్పవలసియుండును. వీని నన్నిటినిబట్టి చూడ నతిథి కుతపకాల మునందు మాత్రమే గృహస్థులయిండ్లకు రావలె నను విధి లే దనియు నట్లు చెప్పుట యవసరము కా దనియు సంతకు ముందే వచ్చి యుండవలసియుండు వనియుఁ జేలుచున్నది.

కాఁబట్టి మూలములో లేనికుతపకాలమును బెద్దనార్యుఁ డనవసరము గాఁ దెచ్చిపెట్టె నని చెప్పక తప్పదు.

వాదమునిమిత్త మతిథిపూజార్హ మగుకాలము కుతప మనియు నందు మూలముచే సిద్ధుఁడు కుతపకాలమున వచ్చె నని పెద్దన్న వర్ణించె ననియు భావితము. అట్లు భావించినను దరువాతఁ గావించఁబడిన మధ్యాహ్నకాల వర్ణనము సందర్భవిరోధము గల్గించకపోదు. కాన నిక నీవైరుధ్యమును వేంకటశాస్త్రిగారు రెట్లు సమర్థించిరో పరీక్షించి చూచుకొందము.

మనుచరిత్రమునందలి కథావిధానముంబట్టి చూడ నొకనాఁడే కుత పకాలానంతరమున మధ్యాహ్నము సంప్రాప్తమయ్యె ననుదోషమును నివారిం చుటకై మనవేంకటశాస్త్రిగారు కుతపకాలమున సిద్ధుఁడు వచ్చినదిసమునఁ

గాక మఱునాఁ డదయమునఁ బాదలేపమును బూయుటయుఁ బ్రవరుఁడు గిరి
కేగుటయుఁ గలిగిన వనియుఁ, బెద్దన గావించిన మధ్యాహ్నవర్ణనము మఱు
నాఁటిదై యుండవలె ననియు నొక యపూర్వవాదమును చెచ్చిపెట్టిరి. తమ
నూతనవాదమునకు బలము కలుగుటకై, మనుచరిత్రమునందలి ప్రైసందర్భ
విరోధముం గూర్చి పండితులకు భిన్నాభిప్రాయములు కలిగిన వని వ్రాసిరికాని
యిది యంతగా సరికాదు. పెద్దన్నఁ డు మవలంబించిన పూర్వవిమర్శకులు
కూడఁ బెద్దన్న చెప్పినకథాసందర్భముంబట్టి కూడ మఱునాఁడు ప్రవరుఁడు
హిమగిరి కేగె ననుట కంతగా నవకాశము గాన్పించుట లే దనియుఁ బెద్దన్న
వ్రాతయం దేదో యొకలోప ముండితీరిన దనియునే వ్రాసిరి.

కీ॥ శే॥ లేవపైరుమాళ్ళయ్యగారు మనుచరిత్రమును మాత్రమే పరి
శీలించునెడల సిద్ధుఁడు వచ్చిననాఁడే ప్రవరుఁడు పాదలేపమును బూయించు
కొని హిమగిరి కేగె నని తలంపవలసి యుండు ననియు, నట్లు తలంకినఁ బర
స్పరవైరుధ్యము మనుచరిత్రమునందుఁ గల దనవలయు ననియుఁ దేల్చిరి. ఇంక
శ్రీమదెడ్లపాటి వేంకటసుబ్బారావుగారు రనువారు సిద్ధుఁడు వచ్చిననాఁడు గాక
మఱునాఁడు ప్రవరుఁడు గిరి కేగె నని పెద్దనార్యుఁడు చెప్పకపోవుట తప్పే
గావచ్చు నని లిఖించిరి. అనఁగా వైరుధ్యమున్న దని యొకవిధముగా నొప్పు
కొనితీరిరి. ఇంక మనవేంకటశాస్త్రిగారి వాదమును స్వపక్షమువారే యంగీక
రింపలే దని తేలుచున్నది కదా! స్వపక్షమువారు గు శ్రీబొడపాటి రాజన్న
పంతులుగారు కూడ సీసందర్భవిరోధమును మార్తండేయపురాణోక్తకథా
క్రమముంబట్టి నివారింపఁ జూచిరేకాని మనుచరిత్రమునందలి కథాసందర్భ
ముంబట్టి నివారింప యత్నము చేయలేదు.

పెద్దనార్యుని మనుచరిత్రమునందలి కథాప్రచారము క్రమముగ నున్న
దా లేదా యనువిచారము మన కవసరము కాని మార్తండేయపురాణోక్త
కథాక్రమము సరిగ నున్నదా లేదా యనునది మనకు విచార్యము కాదు.
అది సరిగ నుండినను బెద్దన గ్రంథమునకు లాభము లేదు. ఇంక సిద్ధప్రవరుల
గమనము విషయము నన్ననో పెద్దనను సమర్థింపఁ జూచినవారు కూడ మన
వేంకటశాస్త్రిలుగారు తలంచినట్లుగాఁ దలంపలేకపోయిరి. ఎడ్లపాటి సుబ్బా
రావుగారు, పాదలేపమును బూసి సిద్ధుఁడు మొదటిదినముననే యేగె ననియుఁ

బ్రవరుఁడు మాత్రము మఱునాఁడు హిమగిరి కేగె నని యు మనుచరిత్రముం బట్టి బోధపడుచున్న దని వ్రాసిరి. తేవప్పిరుమాళ్ళయ్యగారు కూడ సిద్ధుఁడు మొదటిదినమునఁ బాదలేపమును బూసె ననియు మఱునాఁడు బ్రవరుఁడు మంచుమలకుఁ జనె ననియుఁ జేల్చిరి. తమకత్తు మవలఁచిః పక మనుచరిత్రముం బట్టి సందర్భవిరోధము కల దని రూఢిచేసిన పండితవరు లగు శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు మున్నగువా రన్ననో పాదలేపముఁ బూయుటయు సిద్ధప్రవరు లేగుటయు మొదటిదినముననే జరిగిన వని స్థిరపఱిచిరి. పండితవరు లిట్లు సిద్ధప్రవరుల పోకంగూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు గలవా రగుటకుఁ గలకారణముగ్రంథము సరిగ లేకపోవుటయే.

ఇక నెడలపాటి వేంకటసుబ్బారావుపంతులువారును వారిని మించి, మనపద్ధతి కారులును మఱియొకలాగునఁ దలంచుటకుఁ గారణ మేమనఁగా గ్రంథ మాభావమును గల్గించుటచేతఁగాదు. మఱియున్న దోషమును నెఱ్ఱైన గప్పిపెట్టటకు, పెద్దనాభిగూనులు మొదటిదినమునఁ బాదలేపము ప్రవరునికాళ్ళకుఁ బూయఁబడినట్లును, మఱునాఁడు బ్రవరుఁడు హిమగిరి కేగినట్లును కుతకాల మధ్యాహ్న కాలవైరుధ్యముఁ దొలగించుటకై గ్రంథమున లేనిభావమునుదెచ్చి పెట్టిరి. అట్లు చెప్పిన మఱియొక దోషము సంఘటిల్లే. బ్రవరుఁడు కర్తవ్యుఁడు. తలచుగాఁ బాదప్రక్షాళనమును, స్నానమును నొనరించువాఁడు; ఇట్టివానికాళ్ళకు వెనుకటిదినమునఁ బూసిన పసరు మఱునాఁటివఱకు నెట్లు నిల్చునను శంక చేసితిమి. ఈశంకనుండి కూడ తప్పించుకొనుటకై మనవేంకటశాస్త్రిగా రిటీవలఁ బాదలేపమును బూయుటయును బ్రవరుఁడును సిద్ధుఁడును వెడలి పోవుటయును మఱునాఁడే జరిగిన వని వ్రాసిరి. ఈరీతిగా దోషసమర్థనమును జేయఁబోవుటలోఁ గలుగు చిక్కులనుండి తప్పించుకొనుటకై పెద్దనపక్షపాతులు ప్రవరుఁడు మఱునాఁడు హిమగిరి కేగె నని తలచుస్థితికి వచ్చిరి కాని కథాసందర్భ మట్టిభావమును దేల్చుచుండటచేతఁ గాదు. శ్రీమదెడలపాటి సుబ్బారావుగారు మఱునాఁడేగె నని పెద్దన చెప్పకపోవుట ప్రమాదమే కావచ్చు నని యంగీకరించియే యుండిరి కదా ! మనవేంకటశాస్త్రిగారు మాత్రము కథాసందర్భముంబట్టి చూడఁ బాదలేపమును బూయుట, సిద్ధప్రవరు లేగుట మఱునాఁడే జరిగియుండవలె ననియు నయ్యది గ్రంథసందర్భముం బట్టియే స్ఫురించుచున్నదనియు లిఖించిరి.

పెద్దనకవి తాను జేసిన మధ్యాహ్న వర్ణనము సిద్ధుడు ప్రవరునింటికి వచ్చిననాటి దని తెల్పలే దనియుఁ గాన నయ్యది యానాటి దన నవసరము లే దనియు వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఇది సరి కాదు. ఒకనాటి కుతవకాలము నెత్తికొని కథ చెప్పట ప్రారంభించినపుడు నాటిసంగతులు చెలుపుట లోఁ బ్రతిసంగతియు నాఁడే జరిగిన దని తెలుపుచుండ నవసరము లేదు. అట్లేవరును చెలువరు. ఆసంగతులలోఁ గొన్ని మఱునాటి వైన యెడల మఱు నాటి వని కవి తెలిపి తీరవలెను. అట్లు తెలుపుట కవులసాంప్రదాయము. కవి పాదలేపముఁ బూయుట మఱునాడు జరిగిన దని చెప్పకపోవుటచేత సిద్ధుడు వచ్చిననాటిదే యని మనము భావింపవలెను, గాని, యానాటిదని తెల్పలేదు కావున మఱునాటి దని మనము భావించుట ధర్మము కాదు. సిద్ధుడు ఒకనాటి పగటిపూట ప్రవరునింటికి వచ్చినట్లు మనుచరిత్రమునఁ చెలువఁబడియున్నది. తరువాత మధ్యాహ్న వర్ణనమును దానితరువాత సాయం కాలవర్ణనము గావింపఁబడినది. ఇంతవఱకు జరిగిన వన్నియు నానాటిపగటి పూట జరిగినవే యనుకొనవలెను. పిమ్మట “ఉరుసంధ్యాతపశోణమృత్యులిత మై.....మూర్తాండుండు దోఁచె దివి” అనుపద్యము వఱకు జరిగినవన్నియు నాటిరాత్రిపూట జరిగినవిగా భావించుకొనవలెను. ఈకాలమునకుఁ దరువాత జరిగిన వన్నియు మఱునాడు జరిగినవిగా భావించుకొనవలెను. ఇది న్యాయమగుపద్ధతి. ఇట్లుండఁగాఁ బ్రవరుఁడును సిద్ధుఁడును ప్రవరునింటనుండి తీర్థయాత్రలం గూర్చి కడపటి సుభాషణము గావించుకొనుట యు, బాద లేపముఁ బ్రవరునిపాదములకుఁ బూయుట యు వారుభయులును బైలుపెడలి యావలకుఁ బోవుట యు మఱునాడు జరిగిన వనుట యసంగతము. ప్రసంగ మధ్యమున (నాటి) సాయంకాల మగుట యటుతరువాత రాత్రియగుట తటస్థించుట కలిగినచోఁ గవి వాని నాసందర్భమున వర్ణించియేయుండును. సిద్ధప్రవర ప్రసంగములలో నెంతవఱ కైనతరువాత సాయంకాల మైనదో పిమ్మట నెంత వఱ కైనతరువాత నుదయ మైనదో యెవరుచెప్పఁగలరు? అట్లు తెలుపుట కవ కాళ మెక్కడనున్నది? మనవేంకటశాస్త్రిగారు “మనుచరిత్ర మునందలి యచ్చ టిఘట్టము చదివినచో వారుదీర్ఘప్రసంగము సలిపినట్లు తోచును గాని కొన్ని మాటలాడి విరమించినట్లు తోచదు, కావున, వా రది ప్రసంగించు చుండఁగనే సాయంకాలము కావచ్చును.” అని లిఖించిరి. వీరు తెలిపినరీతిగాఁ బ్రసంగమధ్యమున సాయంకాలమే యై యుండినయెడలఁ గవి యాసంగతిని చెలిపియే,

యుండును. సాయంకాలవర్ణనము గావించియే యుండును. అట్లు వర్ణింపలేదు, కావున, బ్రసంగమధ్యమున సాయంకాలమైన దని తలంచుట యనవకాశము. మనవేంకటశాస్త్రిగారు సిద్ధప్రవరుల ప్రసంగమనికంగన వాప్రసంగ మతిదీర్ఘమైరెండు మూడుపూటలు పట్టినట్లు తోచునని వ్రాసిరి. ఇది యసంగతము. ఇదివఱ కెవ్వరికిని నట్లు తోచలేదు. విమర్శకు లెల్లరును సిద్ధుడు నాడు వెల్లిపోయె ననియే తలచిరి. అది యట్లుండ నప్పుడు సిద్ధప్రవరులు కావించిన ప్రసంగము పదిమిషములకాలమో, యట్లు గాకున్న నరగంటయో గంటయో జరుగవలసిందిగా నున్నది, గాని, యంతకన్న మించి జరుగవలసిందిగా లేదు. పదునెనిమిదియధ్యాయములు పట్టిన కృష్ణార్జునసంవాదము (భగవద్గీత) ఒకపూటలో నొక్కొక స్వల్పకాలములో జరిగిపోయినట్లుగా భారతములోఁ దెలుపఁబడియున్నది. అట్లుండగాఁ బదిమిషములలో, బహుమాన్తి నొందఁదగిన సిద్ధప్రవర సంవాదమునకుఁ బెక్కు లగుపూటలు పట్టె ననుట యసంగతము కాదా? స్నానాదికమునకుఁ గొంతకాలమును, భోజనమునకుఁ గొంతకాలమును, బ్రసంగమునకుఁ గొంతకాలమును బట్టె నని చెప్ప నవసరము లేదు. అవి స్వల్పకాలములో జరిగిపోవునవి. ఇంక దేశాటనప్రసంగ విషయమున నన్ననో, దేశములు తిరుగుటకుఁ జాలకాలము పట్టును గాని దేశము తిరిగి వచ్చుటను దెల్పుట కంతోకాలము పట్టకు. పుండ్రెండుగంటలు దాటినపిమ్మట సిద్ధుడు ప్రవరునికికి వచ్చే ననినను 1½ గంటలకు హిమగిరికి వెళ్ళి నని చెప్పుకొనుట కేవిధ మగుననియము ను లేదు. సిద్ధప్రవరప్రసంగ మతిదీర్ఘము గా సాగిన దని కాని యిట్లనేకవిషయములం గూర్చి వారు ప్రసంగించి రని కాని కవి యెచ్చటను దెల్పియుండలేదు. సూచించియైన నుండలేదు. కావున గ్రంథమునందుఁ దెల్పఁబడియున్న విషయముకంటె నెక్కుడుగఁ బ్రసంగము జరిగిన దనుట కవకాశములేదు. సిద్ధప్రవరులు ప్రసంగించిన ప్రసంగము సం తను గవి విపులముగా వర్ణించి చెప్పినాడు. మనుచరిత్రమందలి కథాభివర్ణన ముంబట్టి చూడఁ గ్రవి యంత లంతలు చేసి వర్ణించి చెప్పిన ట్లున్నది. కాని, తగ్గించి చెప్పినట్లు లేదు. మనవేంకటశాస్త్రిగారు పెద్దన గావించిన మధ్యాహ్న విర్ణనమును మఱునాడు జరిగినదానినిగాఁ జేయుటకై యొకగంటలోపల జరిగి పోయిన చర్యను నతిదీర్ఘ మైనదానినిగా భావించి మఱునాటివఱకు సాగింప నెంచిరి. ఇది సమంజస మెట్లు కాఁగలదు.

అయినను వేంకటేశాస్త్రిగారు తెలిపినరీతిగా మధ్యాహ్నము మఱు నాఁడే సంభవించె నందము. దీనితరువాతఁ దటస్థించిన సాయంకాల మా మఱునాఁటిదే యని మనవేంకటేశాస్త్రిగారు లిఖించిరి, మనశాస్త్రిగారి వాద గమనిక ననుసరించి చూచిన, పెద్దన వర్ణించిన సాయంకాల మానాఁటి దని తెలుపుట కవకాశము గలుగుట లేదు. ఏమన నాఁటిమధ్యాహ్నమునఁ బాద లేపము గరఁగిపోయినట్లు ప్రవరుఁడు తెలిసికొనినాఁడు, పిమ్మటఁ గొంతసేపటి వఱకుఁ గదలక యొక్కచో నుండి విచారించినాఁడు. విచారించి పర్వతముపై దిరిగి తిరిగి యొకలోయం గని దానిలో మెల్లగఁ బ్రవేశించి యచటి మేడల ను జాడలను జూచి చూచి యటుపిమ్మట నొకవనములోఁ బ్రవేశించి యందు వరూధిని గాంచి యామెతోఁ బ్రసంగించెను. ఈ ప్రసంగము ప్రారంభించు నప్పటి కాదినాపరార్థములోఁ జాలభాగముగడచి యుండును. పిమ్మట వరూధిని ప్రవరులకు జరిగినప్రసంగము సిద్ధప్రవరప్రసంగముకంటెఁ జాలఁబెద్దది. ఇందు లక్షా ౪, 4, పూటలు పట్టియుండును. ఆ ప్రసంగ మైపోయిన తరువాత ప్రవరుఁ డేటికిఁ బోయి వార్చి యగ్నిదేవుని కరుణచే నంతరిక్షగమనంబున నింటికిఁ బోయె. అతఁడు చనినపిమ్మట వరూధిని యరణ్యమునం దంతటను వానికై తిరిగి తిరిగి చెలులంగూడి యింటికి వచ్చి కానక చాలకాలము పరితపించె.

మనవేంకటేశాస్త్రిగారు వేసినలెక్కనుబట్టి చూచిన నిదియంతయు జరుగునప్పటికిఁ రెండుదినములకాలమునకుఁ దక్కువవట్టదు. అయినను మనవేంకటేశాస్త్రిగారు ప్రవరుఁడు గిరి కేగినపూటనే నాఁటిసాయంకాల మగుటకుఁ బూర్వమే యిది యంతయు జరిగినట్లు భావించిరి. ఇది యెట్లు సంభవమగును, సంభవము కానేరదు. కాబట్టి మనవేంకటేశాస్త్రిగారిలెక్క తప్పుతప్పువది యగుసిద్ధప్రవరసంవాదమునకు నెక్కువకాలముపట్టిన దనియును నెక్కువది యగుప్రవరవరూధినిసంవాదమునకుఁ దక్కువకాలము పట్టిన దనియును వేంకటేశాస్త్రిగారు తలంచిరి. ఇది యసంగతము. ప్రవరుఁడు గిరి కేగినతరువాత నచటఁ బెద్దనచే మధ్యాహ్న కాలవర్ణనమే పెట్టఁబడకుండిన సిద్ధప్రవరసంవాద మంతయు నొక్కపూటలో జరిగినదానిం గానే మనవేంకటేశాస్త్రిగారును భావించియుందురు. సందర్భవిరుద్ధముగా వచ్చిపడిన కుతవకాలానంతరమున నగుమధ్యాహ్నవర్ణనమును సమర్థింప శ్రీశాస్త్రిగారివంటివారు ప్రయత్నించుటచే విరుద్ధాంశము లనేకములు బయలుపడలఁజూచినవి.

మొదటిదినముననే భోజనానంతరమున బ్రవరుడు గిరికేగ నని తలంపక శ్రీవేంకటేశాస్త్రిగారు తలంచినరీతిగా మఱునాటియదయమున బయలు వెడలి యాతడు గిరికేగ ననుచో మఱియొకయందర్బానిషయము తటస్థించుచున్నది. ప్రవరుడు కర్తవ్యుడు, ఇట్టివాడు పాపన మైన వియన్నది భానగు వరమపుణ్యక్షేత్రములు గల హిమగిరికి నుదయముననే యేగియున్నచో నాతీర్థములలోఁ గ్రుంకులిడియే యుండును. కాని ప్రవరుఁ డట్లు పుణ్యనదీస్నానము చేసినట్లుగా మనుచరిత్రకారుడు చెప్పి యుండలేదు. ఎందుచేత ననగా నా ప్రవరుని మన పెద్దన భోజనానంతరమున హిమగిరికిఁ దీసికొనిపోయెనుగావుననే. దీనింబట్టి ప్రవరాఖ్యుడు మొదటి నాటి మధ్యాహ్నమే మంచుమలకుఁ బోయెను గాని మఱునాటియదయమునఁ గా దని తేలుచున్నది.

మఱియు ను మఱునాటి యదయమునఁ గదా ప్రవరుడు గిరి కేగి యుండవచ్చు నని వేంకటేశాస్త్రిగారు రూపింతు మనిరి. శ్రీశాస్త్రిగారు ప్రవరుడు కర్తవ్యుడనియు నమిత మగు కర్తృశ్రద్ధ గలవాడనియు నంగీకరించిరి. ఇట్టివానికి నుదయకాలమున స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములు జపతపములు హోమాదుకములు నతిధిపూజాదికములు, దేవతార్చనాదికములును మొండు గ నుండును. కావున మొదటిదినార్థమునందుఁ బ్రకృతివిశేషములఁ జూచుటకై పోవుట కవకాశము లేదు. ఇది యనుభవముచే నందఱు నెఱిగి యున్న విషయమే కావుననే పెద్దనార్యుడు గిరి కేగుటకు భోజనానంతరమునఁ బెట్టి నాడు. అదిసర్వవిధముల సమంజసముగ నున్నది. మొదటిదినార్థమునఁ బ్రవరునివంటి కర్తృశ్రద్ధ కలవాడు ప్రకృతీజ్ఞభవమును జూచుటకై యిలు విడిచి దవ్వల కేగుట యసమంజసము.

ఇంతయేల? మన వేంకటేశాస్త్రిగారు తలంచినరీతిగాఁ బ్రసంగము మఱునాటివఱకును జరిగియున్నయెడల నాయంశమును గవి స్పష్టముగాఁ జెప్పి యుండవలెను. అట్లు చెప్పక పోవుట తప్పు. చెప్పక దగినదానిఁ జెప్పకుండుట చెప్పక దగనిదానిఁ జెప్పట తప్పుయితీర్చును.

వేంకటేశాస్త్రిగారు ‘గ్రంథమునఁ జదువరు లూహించుకొనఁదగినయంశములు పెక్కు లుండును గదా’ అని లిఖించిరి. ఇది చదువరుల యూహకు విడిచిపెట్టఁదగిన యంశము కాదు. ఏ మనఁ గవి యొకదినమును, నందులో

టికథను మించి చెప్పనప్పు డద్దానినిఁ గూడ నిర్దేశింపవలయును. అట్లు చేయ
కుండుట తప్పు.

ఏవిధమునఁ జూచినను గవియందుఁ దప్పు లే దనుట కవకాశము గా
న్పించుటలేదు. ప్రమాదములను గప్పఁబోయి యస్వాభావికము లైన లేనిపోని
కల్పనముల నన్నింటిని జేసి యూహలపై నాకాశహర్షముల నిర్మించుటకం
ఁటఁ బ్రమాదములను న్యాయదృష్టితో నంగీకరించుటయే మేలని వేకట
శాస్త్రిగారికి విన్నవించుచున్నాఁడను.

ఆంధ్రమహాభారతోద్యోగపర్వవివాద పద్యార్థ విమర్శనము.

—: చంద్రాభట్ట రామమూర్తిగారు :—

విజయనగరసంస్కృతకళాశాలాంధ్రపండితు లగు బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ మాసి రామమూర్తిశాస్త్రిగారిచే వ్రాయఁబడిన “ ఆంధ్రమహాభారతోద్యోగ పర్వవివాద పద్యార్థము ” లను శీర్షిక గలవ్యాసము విభవసంవత్సర ఆశ్వ యుజ బ ౧3 (ది 10-11-1928) తేది శనివారము ఆంధ్రపత్రికాసారస్వతా నుబంధమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

అందుఁ దుదను “ నాకుఁ దోచినరీతి నీపద్యముల కథాదులు వ్రాసి తిని. ఇందలి గుణదోషముల సయుక్తికముగ విమర్శించి సిద్ధాంతీకరించు భార ము విబుధులపై వైచితి ” నని కలదు.

ఈ తుదివాక్యములు రెంటినిఁ బట్టిచూడఁ గా శ్రీశాస్త్రిగారు దమకుఁ దోచినరీతి నథాదులు వ్రాసి రనియు, నవి వారికి సుతుష్టినిఁ గలిగింపలే దని యు, నందుపై విమర్శించి సిద్ధాంతీకరించు భారము విబుధులపై వైచి రనియు స్పష్ట మగుచున్నది.

నేను శ్రీశాస్త్రిగారి తాత్పర్యములోని విబుధుఁడను గాకపోయినను వేతాకవిధముగా విబుధశబ్దార్థమున కర్హుఁడనై యుండుటచే నాకుఁ దోచినరీ తిని శ్రీశాస్త్రిగారివ్యాసమును విమర్శించుచున్నాను.

వివాదపద్యార్థము లని శీర్షికలోఁ దెల్పివ్యాసముం దా వివాదాంశము లను స్పష్టపఱుపకుండ శ్రీశాస్త్రిగారు తమకుఁ దోచినరీతి నథాదులు వ్రాసిరి.

శ్రీశాస్త్రిగారివ్యాసమందుఁ బ్రథమమున నుదాహరించిన పద్యమును దంపూరి వెంకటసుబ్బశాస్త్రిగారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడి 1861 సంవత్సరము ఏప్రియల్ నెల 24 తేదీనిఁ బ్రకటింపఁబడిన భారతప్రతినిఁబట్టి యీక్రింద వ్రాయుచున్నాను.

చ. పగ యడఁగించు టంతయు శుభం బది లెన్న యడంగునే పగం

బగ పగగొన్న మాల్దొనక పల్కక యుండఁగవచ్చునే కడుం

దెగ మొదలెత్తి పోవఁ బగ తీర్పకయుండినఁ గ్రార్యమొందు నే

మిగతఁ దలంచినం బగకు మేలిమిలేదు ధృవంబు కేళవా.

ఈపద్యమునకు శ్రీశాస్త్రిగారు వ్రాసినయథాదు లెల్ల వ్రాసి విమర్శ నమునకు దొరకొనినచో గ్రంథబాహుళ్యమై చదువరులకు విసుపు వచ్చును గావున ముందు నాకుఁ దోచినయర్థమును వ్రాసి పిదప స్థానీపులాకన్యాయ మున శ్రీశాస్త్రిగారివ్రాతను విమర్శించెదను. పాఠకులు మన్నించెదరుగాక.

అర్థము—పగ-విరోధము. అడఁగించుట-ఉపశమిల్లునట్లుచేయుట. ఎంతయును-అత్యంతమును. శుభంబు-జేమము, అది-అట్లుచేయుట. లెస్స-బాగు (కాని) పగన్-పగచేత. పగ-వైరము. అడంగునే-శాంతించునా? (శాంతింపదు) పగగొన్నన్-విరోధముపూనినచో. మార్జానక-ఎరుర్జానక, పల్లక, ఉండఁగవచ్చునే-మాటలాడకుండవచ్చునా? (ఊరకుండవచ్చునా యని భావము) కడున్-మిక్కిలి. తెగఁ-చొరవచేసినయెడల, (అనఁగా యుద్ధమునకుఁ దెగించినయెడల) మొదలెత్తిపోవన్-మూలచ్ఛేద మగునట్లుగా. పగ, తీర్పక, ఉండినన్-కోపము తీర్చుకొననియెడల. క్రౌర్యము-క్రూరభావము. ఒండన్-పొందును (అనఁగా జలమెక్కువగుచు) ఏమిగతిన్-ఏవిధముగా. తలంచినన్ - యోజించినను. పగకు - విరోధమునకు. మేలిమి-శుభము. లేదు-కనఁబడదు. ధ్రువంబు-నిశ్చయము. కేకవా-కృష్ణా?

పగ యడఁగించు టెంతయు శుభంబు. అది లెస్స. (పునరుక్తి నిశ్చయార్థము) పగచేత నెప్పుడును బగ యడంగదు. పగ కలిగిన నెదిరింపక యూరికుండవచ్చునా? సాహసించి యుద్ధమునకు దిగినచో మూలచ్ఛేద మగునట్లు పగ తీర్పకయుండిన శుభయత్ర క్రూరభావము కల్గును. ఏవిధమునఁజూచినను బగకు శుభంబులేదు. నిశ్చయము. అని తాత్పర్యము.

ఈపద్యమును శ్రీశాస్త్రిగారు పగ యడఁగించు టెంతయు శుభంబు, అది లెస్స యడఁగునే పగక, పగపగగొన్న, అని విడఁచిరి.

‘పగపగగొన్న’ అనఁగా పగ-పగచేత. పగ-పరితాపము (మనస్తాపము) కొన్నన్-నాటుకొనిన యని యర్థము వ్రాసిరి. పగచేత పగ నాటుకొన్న మార్జానునా? పగగొన్న మార్జానునా? పగ కలవాఁడు మార్జానును గాని పగగొనఁడు. పగచేత పగనాటుకొనుట, పగ గొన్న మార్జాను ననుట యుక్తియుక్తములుగాఁ దోచవు. పగగొని మార్జానును గాని పగగొని మార్జానునఁడు. శ్రీశాస్త్రిగారి యర్థము నాకు బాగుగా నున్నట్లు తోచదు.

కంది ౧౧ ఆంధ్రమహాభారతాద్వైతవర్ణనాద పద్యావళిమర్మనము. ౨౧౧

“ప్రథమమిందిపదుషములకు గనకదవలు బహుళముగా నగు” ననెను బాలవ్యాకరణసూత్రముప్రకారము ‘ప’ ‘వ’ గా మాఱి పగగొన్నయను నది పగగొన్న యయ్యెను. పగగొన్న మార్కొనక పల్కక యుండగవచ్చు నే యని చక్కగా సుదస్థులచున్నది కావున పగ యడగించు టెంత యు శుభంబు, అది తెన్ను, అడంగునే పగంబగ, పగగొన్న మార్కొనక పల్కకయుం డగవచ్చునే, యని యన్వయించి యర్థము చెప్పుటే తగి యున్న దని నాయు ద్దేశము.

మఱియు, పగఁ దీర్పుగ వచ్చినన్-వైరము చక్కఁజేసికొన నేతెంచిన, అనఁగా దండెత్తిన, క్రౌర్యము-కూరత్వము. బిరుదు-పొందును. అని శ్రీశా స్త్రిగారు వ్రాసిరి. దండెత్తినప్పుడు క్రౌర్య ముండి పగగలిగి యుండియును దండె త్తకపూర్వము క్రౌర్య ముండ దని చెప్పుట సరికాదు. దండెత్తినను దండెత్తక పోయినను గూడఁ బగతోపాటు క్రౌర్య ముండియేతీరును, పగలేనిదే క్రౌర్యముం డదు. క్రౌర్యము లేనిదే పగ యుండదు. ఆరెంటికిని యవినాభావసంబంధము కలదు, పగ యెచ్చినఁ క్రౌర్య మెచ్చును. పగ తగ్గినఁ క్రౌర్యము తగ్గును. దండె త్తినప్పుడు క్రొత్తగాఁ క్రౌర్యము ప్రారంభింపదు. అందువలన వైరము చక్కఁ జేసికొన నేతెంచిన యనునర్థము సరియైనది గాఁ గాన్పింపదు. మొదలెత్తిపో వక-మూలచ్ఛేద మగునట్లు, పగతీర్పుగవచ్చినక -పగసాధింపవలసివచ్చినయెడ ల-క్రౌర్యము-కూరత్వము, బిరుదు-పొందును. అని యర్థము చెప్పిన కొంత మేలు. ఎట్లయినను, ‘పగ తీర్పుక యుండినఁ క్రౌర్య మొందు’ ననెను పాఠమే సరస మైనది గాఁ గాన్పించుచున్నది. కాన నింతటితో నీపద్యమును గూర్చి ముచ్చటించుట చాలించి రెండవపద్యమును జూతము.

మ. తుది రాజ్యమ్ము సగమ్ము గొ మ్ముకవియుదుం బేరు వంచించియుం బదుమూఁడేడులు సిప్రనుం దిరిగిరాఁ బాలికపోవచ్చునే యదిగాదే దెగి బంటవై యఱుము మాయల్యన్నునే స్పృహక జెల్లదుమా నీకని యాసుయోధనునియుల్లం బుచ్చిపో నాడుమీ.

ఈపద్యమునకు శ్రీశాస్త్రిగారు పలురీతులఁ దమయభిప్రాయమును వివరించి యర్థాదులు వ్రాసిరి. అవి యేవియును యుక్తియుక్తములుగా నాకుఁ దోఁచుటలేదు.

“తుదిక-అంతమందు. రాజ్యమ్ముసగమ్ము-అర్ధరాజ్యమును. కొమ్ము-స్వీక రింపుము. ఇది ఫలితార్థప్రకాశికవాక్యము- తెగి బంటవై-పోరాడి జయము

గొన్న పిదప మాయర్థరాజ్యమును సైతము స్వీకరింపు మని భావము ” అని యొకచోటను “ తెగి-సాహసిచి. బంటవై-యోధవై. అటుము-నశింపుము ” అని మఱియొకచోటను వ్రాసిరి. ఇంకను ననేకవిధములఁ దరిచి వ్రాసిరి. కాని యవియు సంతసందగ్ధముగాఁ గనఁబడలేదు. ప్రస్తుతము వారిముఖ్యభావమును గూర్చి మాత్రమే విమర్శించెదను.

సహదేవుఁడు దుర్యోధనునిగూడఁ బండ్రెండేండ్లు వనవాసమును ఒక యేఁ డజ్ఞాతవాసమును జేసి వచ్చి తుదను రాజ్యము సగమ్ము గొ మ్మనినట్లును అట్లు చేయునియెడల యుద్ధము చేసి నశింపు మని యన్న ట్లొకతావునను, తెగి బంటవై పోరాడి జయముగొన్న పిదప మాయర్థరాజ్యమును సైతము స్వీకరింపు మని భావ మని మఱియొకచోటను శ్రీశాస్త్రిగారు తమభావములను వేల్చినారు.

ఈరెండుభావములును నసందర్భములుగానే తోఁచుచున్నవి. (1) దుర్యోధనునిగూడ సరణ్యాజ్ఞాతవాసములు చేయు మని చెప్పటకు సహదేవున కధికారము లేదు. (2) త మ్మతఁడు గెల్చినప్పుడు తమభాగమును గూడ స్వీకరింపు మని సహదేవుఁడు తనయనుమతి యిచ్చుట యనవసరము.

సహదేవునంతటి యుత్తమనాయకుఁడు తనయన్న లగుధర్మజభీమార్జున నకులులతోఁ గూడిన నిండోలగమున రాయబారి యైన శ్రీకృష్ణునితో జూదంబున గెలుపొంది రాజ్యంబు సేయుచున్న దుర్యోధనునిగూడఁ దమవలెనే పండ్రెండేండ్లు వనవాసము నొక యేఁ డజ్ఞాతవాసమును జేసి వచ్చి తుదిరాజ్యము సగమ్ము గొ మ్మనియు నట్లు కాదేని తెగి బంటవై అటుము మనియుఁ జెప్పు మని సుభాషించునా? అది సాత్యకిప్రభృతిశూరలోకం బెల్ల మే లని మెచ్చుకొన్నారు గదా! వా రెంద ఆత యుచితానుచితజ్ఞానశూన్యులా? పాండవులు జూదంబున నోడుటచే వనవాసాజ్ఞాతవాసములు చేయవలసిన యవసరము గల్గినది గాని లేకున్న వా రట్లు చేయుదురా? సహదేవుఁడు తమ కర్థరాజ్యము నీయకున్న దుర్యోధనునితో యుద్ధము చేసి గెల్చుకొందు నని చెప్పట యుక్తియుక్తము.

మఱియు శ్రీశాస్త్రిగారు, అట్లు కా దేని యుద్ధము చేసి నశింపు మని యర్థము న్రాయట మిక్కిలి దూరదృష్టిలేని వ్రాతగాఁ గాన్పించుచున్నది. తన తో యుద్ధముచేసి నశింపు మని యెంతయవివేకి యైనను గోరునా? ఎట్టిభీరుఁడైనను దపసు యుద్ధమున గెలుపు మనును.

సూరిక గృ అంధ్రమహాభారతోద్వోగపర్వవివాదపద్యాంబీమధ్యసము. ౨౧౩

ఇంతకును నీవును దిరిగిరా యనుపాతము యుక్తిరహితముగాఁ గాన్పించుచున్నది. కావున నాపద్య మీ క్రిందిదిగానున్న సరిపోవునని తోచుచున్నది. మ. తుది రాజ్యము సగము గొ మ్మడవియందుం బేరువంచించియుం బరుమూడేడులు నీవనం దిరిగిరాఁ బాలికపోవచ్చునే? యదిగాడే దెగి బంటవై యటుము మాయ ల్పన్ను నే ర్పింకఁ జెల్లడుసూ నీ కని యాసుయోధనునియుల్లం బుచ్చిపో నామమి?

అర్థము. అడవియందఁ - అర్థాణ్యములోను, పేరు వంచించియు - మాటుపేరులు పెట్టుకొనియు. పరుమూడేడులు - పరుమూడేసువత్సరములు. ఉండి యనక్తార్థక మధ్యాహారము. తుది - చివరను, రాజ్యముసగము. అర్థరాజ్యమును, కొమ్ము. స్వీకరింపుము. (అని) నీవు. నీవు (దుర్యోధనుడర్థము) అనఁ - (ధర్మరాజుతో) అనఁగా. (అట్లుచేసి) తిరిగిరా - తిరిగిరాఁగా. పాలికపోవచ్చునే - భాగ మీయకుండుట న్యాయమా? అది కాదే - అది నీయిష్టము కాకున్న, తెగి - సాహించి; బంటవై - వీరుడవై; అటుము - ఆక్రమింపుము. (గెలుపుము.) ఇక్కడ శ్రీశాస్త్రిగారు అటుము - అనఁగా నశింపు మని యర్థము వ్రాసిరి. అటుధాతువుమీఁద మువర్ణము వచ్చిన దని కాబోలు వారి యభిప్రాయము. ఇక్కడ అటుధాతువున గ్రహింపఁగూడదు. అటుము ధాతువున గ్రహింకవలెను. అటుము ధాతువునకు మధ్యమపురుషైకవచన మువర్ణకము రాఁగా అటుముము అను రూపము వచ్చును. “మధ్యమపురుషమువర్ణమునకు హలవసానంబులు పరంబు లగునపుడు లోపము విభాషనగు” ననెనుబాలవ్యాకరణసూత్రము ననుసరించి మువర్ణకము లోపించి అటుము అనుధాతురూప మిక్కడ నిలిచెను. మాయల్ పన్నునేర్పు - మాయలను గల్పించు తెలివి. ఇంక - ఇంకమీఁద, చెల్లదుసూ - పనికిరాదునుమి? నీకని ఆసుయోధనుని - ఆదుర్యోధనునియొక్క, ఉల్లంబు - డెందము. ఉచ్చిపో - డుస్సిపోవునట్లుగా ఆడుమి - వల్లుమా.

వనవాసాజ్ఞాతవాసములు రెండును బరుమూడేడులు సల్పి తుదిరాజ్యము సగముగొమ్మని నీవనఁగా ధర్మరాజు తిరిగిరా పాలియకుండుట న్యాయమా? అట్టిప్రపడచేని సాహించి వీరుడవై యుద్ధమున గెలుపుము. మోసగించి సంపాదించు నే ర్పింక నీకు సాగదు సుమో యని యాసుయోధనునియుల్లం బుచ్చిపోవునట్లు వచింపుమా యని సహజేవుడు కృష్ణునితో చెప్పెనని

నీవనెం దిరిగి రా యని శ్రీ శాస్త్రి గారికి సంబంధించని పక్ష మొకటి కూడఁ గలదు. ఆపక్షమున అనెఁ అనుభూతక్రియకు దుర్యోధనుఁ డని కర్త నధ్యాహారము చేసికొనవలయును. నీవనెఁ అనినప్పుడు తుమున్నర్థకమున కీ యధ్యాహారము లేదు. అప్పుడు నీవు అను యుష్టదర్థకము దుర్యోధనునికే జెందును. నీవనెఁ అని యుండుటే మంచి దని తోచుచున్నది.

అది యటుండ నిండు. తుదిరాజ్యము సగము గొ మ్మడవియందుం బేరు వచ్చించియు బరుమూడేడులు నీవనెఁ అని సహదేవుఁడు శ్రీకృష్ణునితోఁ జెప్పినమాట గాని దుర్యోధనునితో సహదేవుఁడు ముఖముఖిని జెప్పినమాట కాదు. ఇంకఁ దిరిగి రా పాలీకపోవచ్చునే యనునది కృష్ణునితో ముఖముఖిని జెప్పినమాట.

ఇట్లుండ అదికాదేఁ అను వాక్య మెవరితో ననఁ దగినది? కృష్ణునితో ననఁదగినది కాదుగదా. దుర్యోధనునితో ననవలసినవచ్చును.

అది యనుసర్వనామము పూర్వోక్తవిషయమును దెల్పునదిగా నుండవలెను గదా? తిరిగి రా పాలీకపోవచ్చునే యనుపూర్వవిషయము కృష్ణునితోఁ జెప్పినదికదా? అది కాదేఁ అని అది యనుసర్వనామముతోఁ జెప్పినవిషయము దుర్యోధనుని కెట్లన్వయించును? నీవనెఁ అని భూతార్థకక్రియ యుండవలెనను పక్షమున పద్యములోని పూర్వార్థ మంతయు సహదేవుఁడు కృష్ణునితోఁ జెప్పుకొన్నదే గాని దుర్యోధనునితోఁ జెప్పమన్నదికాదు. ఉత్తరార్థమన్ననో దుర్యోధనునితోఁ జెప్పమన్న సందేశము. అప్పుడు పూర్వార్థము స్మరింపఁజేయు “అది” యను సర్వనామము తెల్పువిషయ మేదో దుర్యోధనుని కెట్లు తెలియును?

సహదేవుఁడు కృష్ణుని దుర్యోధనునితోఁ జెప్ప మన్నవి రెండేవిషయములు (1) సమయము నెఱవేర్చికొని వచ్చినాము గనుక మాపాలు మా కిమ్ము. (2) అట్లిచ్చుట కిష్టములేదేని యుద్ధమునకు రమ్ము.

మతంతరార్థమును బట్టి మొదటివాక్యము కృష్ణునితోఁ జెప్పుకొన్నది యు రెండవవాక్యము దుర్యోధనునితోఁ జెప్పమన్నదియును గా నుండును.

కనుక అనెఁ అనుభూతక్రియ యనన్వితము. ఎటు చూచినను అనెనో అను తుమున్నర్థకమే యుక్తియుక్తముగను నన్వయసౌలభ్యము గలదిగను గానఁబడుచున్నది.

ఈవిషయ మంతయు బ్ర॥ శ్రీ॥ విద్వాన్ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రిలుగారు పునర్విమర్శనము సేయుదురుగాక.

గ్రంథాది స్వీకారము.

1. శాశ్వతదినదర్శిని :—లోకేగారి లక్ష్మణశర్మగారిచే రచియింపఁబడినది. వలయువారు మేనేజరు సుజాత హైదరాబాదు అనివ్రాయవలయును. వెల ౧ ల.

2. ప్రజారోగ్యరక్షణము :—దుగ్గిరాల వేంకటసూర్యప్రకాశరావుగారిచే శిశువారోత్సవసందర్భమున జరుపఁబడిన యుపన్యాసము. శిశువులయందు జననమరణములు, నందులకుఁ గారణములు వివిధదేశపరిస్థితులు, హిందూదేశమునందలి యార్థికసమస్య మున్నగువిషయములు చాలఁగలవు.

3. శ్రీసత్యాసత్యపురుషత్వము :—శ్రీవివేకానంద విరచిత మగు “The real and apparant man” అను గ్రంథమునకు మ॥ జమలాపురపు వేంకటేశ్వర రావుగారి యనువాదము. శ్రీవివేకానందులవారి సుప్రసిద్ధోపన్యాసముల నాంధ్రీకరించుటకుఁ బ్రయత్నించిన గ్రంథకర్తగారి యుద్యమము ప్రశంసనీయము.

4. Kerala Society Papers published by the Kerala Society, Trivendrum- Price Rs. 2—0—0.

ఈ గ్రంథము కేరళదేశములోని చారిత్రకపరిశోధకసంఘమువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. చరిత్రవిషయికపరిశోధన లభివృద్ధిఁ గాంచు నిశ్చలములో, కేరళదేశమునందు నెలకొల్పఁబడిన యీసంఘమువారి ప్రయత్నము బహుప్రశంసనీయము. ఇందుఁ బ్రథమవ్యాసమునఁ దిరువాన్కూరువర్తవంశజరాజుల చరిత్రమును 16, 17 శతాబ్దములయందు వారిరాజ్యపరిపాలనాక్రమమునుఁ జర్చింపఁబడినది. ఈవ్యాసమునందలి ముఖ్యాంశములు నూతనముగఁ కేరళసంఘమువారికి లభించిన పకునాఱుపత్రములపై నాధారపడియున్నవి. ద్వితీయవ్యాసమునఁ గులశేఖరాళ్వారుల కాలనిర్ణయాదికములు విమర్శింపఁబడియున్నవి. డాక్టరు యస్. కృష్ణస్వామిలయ్యంగారు నిర్ణయించిన ఆఱవశతాబ్దమే సరియైన దని యిందు నిరూపింపఁబడినది. ఇంకను ద్రుప్పరప్పగుహలయము మొదలగువ్యాసములు గలవు.

5. శ్రీబ్రహ్మరామేశ్వరమాహాత్మ్యము. 6. బ్రహ్మగుండేశ్వరమాహాత్మ్యము. ఈ రెండుమాహాత్మ్యములును దత్తమండలములలోఁ బేరువడిన శివజ్ఞేత్రములమహిమం దెలుపుచిన్నపాత్రములు. ౧౦౦౪ శివజ్ఞేత్రములలో నీరం

డుక్షేత్రములుం జేరినవి. ఇవి కర్నూలుముండలమునందలి దేవస్థానముకమిటీలోని సభ్యులగు బ్ర॥ శ్రీ పుల్లహంతుల రామచంద్రయ్యగారిచే బ్ర॥ టింపబడినవి. వెల 1 కి రు 0—2—0.

7. శ్రీద్వారకామాహాత్మ్యము:— గూర్జరదేశములో, బ్రసిద్ధమైన శ్రీద్వారకాక్షేత్రమహిమముం దెల్పుచిన్నపుస్తకము. ఇదియును బైరామచంద్రయ్యగారే ప్రకటించిరి. వెల రు 0—2—0.

కావలసినవారికి ప్రత్యేకండ్లలో ఐద్రావతి కార్యస్థానమున దొరకును.

8. శ్రీవిజయరాయచరిత్ర:—(చిక్పగిరిమాహాత్మ్యము) గుంతకల్లునకు మూడుమైళ్ళదూరములోనున్న చిక్పగిరిం గూర్చివ్రాయబడినది.

9. శ్రీభాగన్నదాసులచరిత్ర:— 9-10-11-12 పుస్తకములు బళ్లారిజిల్లా రెజిస్ట్రారుగారు మాధ్వశ్రీ ప్రొద్దుటూరు నరసింగరావుపంతులుగారిచిచ్చినవి. శ్రీభాగన్నదాసులు శ్రీవిజయరాయదాసుల ముఖ్యశిష్యులు. అ. ౨.

10. సముద్రరోదనము—11. శ్రీరామచంద్రస్తవము:—ఈ రెండును శ్రీయుతయలమర్తి శ్రీనివాసరావుగారిచే రచియింపబడినవి ఇందు సముద్రరోదనమును శ్రీ శ్రీనివాసరావుగారు రామేశ్వరయాత్రకు, జని సేతున్నానముచేయుచు దీరముననుండి “హోరు”పెట్టుచున్న సముద్రనిగూర్చి చెప్పిన పద్యములు. 28 పుటలగ్రంథము. ఒక్కమచ్చుపద్యము.

ఉ. ఆకలిగొన్న పాంథునకు నన్న మిడు గతి లేమి కేవ్వనా

వ్యాకుల మొద దప్పి గొనువారికి దోసెను నీళ్ళొసంగగా

లేకుని కెంచి నీవెనుగలేబర మింకను నింకదంచు నా

నాకెనోక్తులాడెడు జనమ్మునోళ్ళు భీతి జెడనా. (బుద్ధిచెప్పనాయనదగు)

ఉ ఏటికి బెట్టెదయ్య జలధీ యిటు పెన్దొర.....

శ్రీరామచంద్రస్తవములో, రామకృష్ణస్తవము, జనసీస్తవము, గురుస్తవమునుగలవు ఇయని వారకహనుమదష్టకము గూడ జేర్పబడినది ఇది 28 పుటల పద్యగ్రంథము. వెల- సముద్రరోదనము రు 0—3—0. రెండవది రు 0—2—0. రామచంద్రపురములో, గవిగారియొద్ద దొరకును.

12. శ్రీబాలగోపాలశతకము:—పుసులూరి సోమరాజుమాత్యకవిరచించినది. ౧౦౮ సీసములు. కాత్యాయనీగ్రంథమాలికలోని తృతీయపుష్ప

ము. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు స్త్రాకభాండాగారములోని తాళపత్రప్రతినుండి పై మాలికాసంపాదకులు దివాకర్ల వేంకటాచార్యునిగారు, తంగిరాల జగన్నాథ శాస్త్రిగారు లేఖక ప్రమాదములు సవరించి ప్రకటించిరి. భక్తిరసభరితమైనది - ఒక్కపద్యము మచ్చు.

సీ. హరిదాసులకుఁ గాని యానతిసేయదు శిర మనురాగవశీకరణము
వరమభాగవతప్రభావంబులే కాని రుదిగాన వినదు నాశ్రుతియుగంబు
హరిహరి యనుసుధాసరసిలోనే కాని యవగామానముసేయ దలరి జిహ్వ
శార్ఙ్గపదాబ్జపంజరమందునే కాని ప్రేమ నిల్వదు మన్తనోమరాళ
మహాహరుచికరమయ్యె నాయా తక్కిపును, త్వన్నచా త్వన్నబువర్ణిపదర మెనాకు
బాలగోపాల కరుణాలవాల ! నీల, శైలపాలావనీపాల ! చారులీల !

తణుకులో కాత్యాయనీగ్రంథమాలాకార్యస్థానమున దొరకును వెల
చందాదారులకు రు 0—6—0. ఇతరులకు రు 0—8—0.

13. మిత్రభేదము (పంచతంత్రకథాంతగమ) వచనకావ్యము. ఇది వఱకున్న మిత్రభేదములలో నేమి తక్కినపంచతంత్రములలో నేమి, కథలన్నియుఁ దెనిఁగింపఁబడ లేదని తెలిసికొని శ్రీ బులుసు వేంకటరమణశ్రింగార సంక్షేపరూపముగ వ్రాయఁ దొడఁగినదానిలో మొదటిభాగము. తొల్లిటి గ్రంథముల శైలికంటె లలితముగ బాలురకుఁగూడఁ జిన్నతరగతులలో నుపయోగింప వలయు ననునూహతో వ్రాయఁబడినది, కావున, బాలుర కమితోపయోగిగా నుండును. మచ్చునకై కొన్నిమాటలు.

“ఒకనాఁడు నక్కలన్నియు దూరముగ నుండి యటచుచుండెను రాజు నక్క తనజాతిస్వభావమున నూరకొనఁజాలక గట్టిగ నటచెను. ఆయటపు విని తక్కినజాతులు లన్నియు నిదియు నక్కయే తప్పు వంచించిన దని గ్రహించి దానిని ముక్తముక్తలుగఁ దెగఁగొట్టికి చంపినవి. కాబట్టి స్వజనులను విడువరాదు.” (పండ్రెండవకథలోనిది.)

సలక్షణ మైనవచనము. విద్యార్థులు నుపాధ్యాయులును గవిగారికిఁ బ్రోత్సాహము గలిగింతు రని నమ్ముచున్నాము. వెల తెల్పఁబడి యుండలేదు. విషయనగరములోఁ గవిగారియొద్ద దొరకఁగలదు.

14. ఛత్రసాలుఁడు. (మొదటిభాగము) పితాపురములోని ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల ౧౩ కుసుమము, అనువాదకులు, శ్రీ ప్రతివాదిభయంక

రం రంగాచార్యులుగారును, కొంపెల్ల జనార్దనరావుగారును. మూల లేఖకులు శ్రీయుతబాలచంద్రులు నానాచంద్రమహా వకీలుగారు. వెల రు. ౧-౮-౦

15. ఉద్యానపత్రికా—ఇదియొక సంస్కృతమాసపత్రిక—తంజావూరుజిల్లాలోని తిరువాదిలో బ్రకటింపబడుచున్నది. ద్వితీయసంపుటయు మూడవసంచిక మాకార్యాలయమునకుఁ జేరినది శ్రీమూన్ డి. టి. తాతాచార్య శికోషణి యం. ఓ. యల్. గారిచే నిర్వహింపబడుచున్నది. ఈసంచికలో ఋగుద్ధారః, భారతవర్షస్యవృత్తవర్తమానస్థితిః, సుభాషితలహరీ, పాఠశోధనమ్, మీమాంసాకావ్యసమ్మేళనః, పత్రికాప్రశస్తిః, యాదవాభ్యుదయ టిప్పణి—అను ౮ విషయములు గలవు. సంవత్సరమూల్యము రు 1-0-0. అనుబంధసహితముగానైనచో రు 2-0-0. కన్యామాసము మొదలు దీనిసంవత్సరప్రారంభము. మైసూరు లింగ్లీషులో వ్రాసిన బడయఁగలదు.

16. మంజుభాషిణీ—ఇది కంజివరములో 29 సంవత్సరములనుండి శ్రీమాన్ ప్రతివాదిభయంకరము అనంతాచార్యులవారిచే బ్రకటింపబడుచున్న వారపత్రిక. పూలిస్కేపు 4 పుటలు కలిగియుండును. ఇది వృత్తాంతపత్రిక. సరళరీతిని లోకవ్యవహారములు సంస్కృతభాషలో వ్రాయఁబడుచుండును. సంస్కృతవిద్యార్థుల కిది లోకజ్ఞానమును గలిగించుటలో ముఖ్యమైనదిగా నున్నది. మనము వాఁడుకొను సింగ్లీషుమాటలకుఁ దగిన సంస్కృతముండును. చందాసంవత్సరమునకు రు 3—౦—౦ ఆరుమాసములకు రు ౨—౦—౦ అర్ధసంవత్సరముకంటెఁ దక్కువగాఁ గోరువారికిఁ బంపబడదు.

17. రెడ్డిరాణి:— ఈమాసపత్రిక, రానుచుద్రపురముతాలూకారాయవరములో మి. మల్లిడి సత్తిరెడ్డిగారిచే రెడ్లజ్ఞానాభివృద్ధికై ప్రకటింపబడుచున్నది. ఆరవసంపుటయు ప్రారంభమైనది. ముఖపత్రము మార్పుచొదినది. చక్రనియక్షరములు, చిక్రసికాగితములు, మనోహరము లగు వ్యాసములుం గలది. శ్రీమనగాలరాజువారు శ్రీ సి. వి. రెడ్డి, బి. ఎ. బి. ఎల్. గారు, వీరియొక్కచాయాపటములు ముద్దులు మూటగట్టుచున్నవి. పెండ్లాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి “ ఇంద్రవర్షశాసనము ” చదలువాడ నాగభూషణముచొదరిగారి “ ఎవరు నిజమైనసంఘోద్ధారకులు ” యేజెళ్ల శ్రీరాములుచొదరిగారి “ పాడిపశువులు-పాలగుణములు ” మొదలగు వ్యాసములొక్కరెడ్లకేకాదు సర్వజనులకుఁ బనికివచ్చునవి. చందా రు 3—౦—౦.

ఉ. పెంచినదాన వీపు కడుఁ బెక్కువమీఱఁగ శాస్త్ర మభ్యసి
పించినదాన వీపు గద పెంపుగ నుత్తమకీలరీతి శి
క్షించినదాన వీవ కద చెప్పఁగ నేమిఁక నీదె భార మి
క్కాంచనదేహఁ గాచికొనఁ గాంచినవారికి భార మున్నదే. ౨౦౮

గీ. ఈమధురవాచ నెంతేని యింపుమీఱ, వాసిగాఁగ సలక్షణం జేసి తీవ
గానవైమిషి సఫలత గైకొనంగ, మేలుఫలమునఁ గూర్చవే నీలవేణి. ౨౦౯

గీ. నీలవేణితటం బట నెలపుకొనఁగ, నీలవేణి భరింపంగ నేర్పరి యట
నీలవేణి యిది తపంబు నెఱిఁ గొనునట, యేల ఫలసిద్ధి గాకుండు జోలియేల.

వ. అని యనియమిత ప్రేమానుబంధ ౨౦ సురు డై లోకబాధప్రంకు సర్వ
సఖిసమేత యగు నీలవేణీపఁ స్వేదముఁకుకి నప్పగించి ఛాయామిళితం డగు
తనకుంబ్రణమిల్లిన శ్రీవల్లభు బ్రాణవల్లభుఁగఁ గొను మని యుల్లంబు
వల్లవింప దీవించి గుచ్చి యెత్తి గుత్తపుఁగఁగిట జేర్చి కార్యభారంబు
త్వరఁజఱుప నత్తరళాక్షిఁ దరలంబుచిన. ౨౧౦

క. మగువ దివినుండి భూమికి, దిగిరా నవ్వేళ మేచుదీగియ చూడన్
గగనతలఘ్నణోపల, నిగనితస్వర్ణరేఖి నీటు వహించెన్. ౨౧౧

ఉ. వచ్చెను మచ్చెకంటి నెఱవాదిసఖిజను లంటిరాఁగ వై
యచ్చరవీధిచుండి ధర కర్యమసూతి సరిత్పయోభరం
బిచ్చ నవాంబుదం బిది యహీనమహాసితరోచి యంచుఁ దా
మెచ్చుచు దాయవచ్చు జిగిమించు చొకాటపుమించుకైవడిన్. ౨౧౨

ఉ. వచ్చి గృహంబు సొచ్చి పితృవాక్యనివేదితకార్యసాధనా
కచ్చరమార్గరీతిఁ గొని కాంత రమాధిపుఁ గొల్పుచుండఁ దా
నొచ్చెము లేనిభక్తి విమలోజ్జ్వలమానసపద్మసీమయం
దిచ్చ బహిఃపదార్థముల నెంతయు రోయ నజస్రభావనన్. ౨౧౩

క. అకలంకయోగిమానస, సుకరామితదివ్యరూప శోభితనిష్ఠే
తుకదయమానకటాక్షౌ, నికటచరత్త కుబధీశనిర్జరవారా. ౨౧౪

గద్యము-ఇది శ్రీరామచంద్రచరణారవిందమిళిందాంతఃకరణ పోలూరిమాధవ
యజ్ఞ సముజ్జ్వలత్ప్రపాక్షితకటాక్షౌసాదితపాండిత్యాభరణ ప్రభంజనవం
శాబ్ధిరాకాశశాంక నిరంతరారాధితచక్షుశశాంక అభినవనన్నయభట్టార
కావోబలపత్యాహ్వయకవిమహోపాధ్యాయభట్టారకప్రణీతం బైన కాళిం
దీకన్యాపరిణయంబును మహాప్రబంధంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

ప్రథమభాగము సమాప్తము.

శ్రీరస్తు.

కాళిందీకన్యాపరిణయము.

పీఠిక.

ఈ గ్రంథము రచించిన విద్వత్తమీంద్రుడు ప్రభంజనకులతిలకుఁ డగు నహోబలపతి. ఈ గ్రంథము నాశ్వాసాంతగద్యముల “ఇది... ప్రభంజనవంశాబ్ధి రాకాశశాంక... అహోబలపత్యాహ్వానప్రణీతంబు” అని యున్నది. మఱియు నీకవి రచించిన అహోబలపండితీయ మను కవిశిరోభూషణగ్రంథమున గద్యమందు “ప్రభంజనపశుముక్తామణినా..... అహోబలపత్యాచార్యేణ” అని యున్నది. దీనింబట్టి యింటిపేరు ప్రభంజనమువా రనియుఁ గవిపేరు అహోబలపతి యనియుఁ దేలుచున్నది. కాని, మహారాజశ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుత్రిక ౧గి వ సంపుటము ౨ వసంచికలోఁ బ్రకటించిన అహోబలపండితీయపీఠికాశ్లోకములు ౭గి లో “వాతూలవంశేన తతార భూయః” అని యు, ౭౯ లో “వాతూలవంశాగ్రణీః” అనియు నుండుటచే నీకవి యింటిపేరు “గాలివా” రని స్పష్టపడుచున్నది. ఈ విషయ మైశ్రీ గామయ్య పంతులుగారు కూడ “ఇంటిపేరు గాలివారు” అనియు “కవికి మొదటిపేరు నరసరాజు” అనియు వ్రాసిరి. గ్రంథములందు, అహోబలపతి యనియే యున్నది గాని నృసింహనరసింహాదిపర్యాయపదములు కానరావు. నృసింహస్వామి అహోబలతైత్రిధిపతి కావున వా రట్లూహించుట సమంజసము. ఇంతియకాక ఈకవికుటుంబమువారు గుంటూరుమండలమున వినుకొండతాలూకాలోని ముమ్మడివరగ్రామమందున్నారని కూడ వ్రాసియున్నారు. కావున వ్యవహారము దట్లు గాలి నరసరాజుని యుండవచ్చును. ఈపుస్తకమునకుఁ గవివంశస్థులలో నొకరు ప్రతి వ్రాసినారు. చివర “స్వస్తి శ్రీవిజయాభ్యుదయశాలివాహనశకవర్షంబులు ౧౮౨౨ అగు నేటి శార్వరినామసంవత్సర ఆషాఢ బ ౨ భృగువారం వర్తు ప్రభంజనం మొకటసుబ్బయ్యశాస్త్రిగారి కుమారుఁడు లక్ష్మీనారాయణ వ్రాసుకున్న కాళిందీకన్యాపరిణయము” అని వ్రాసినారు. వినుకొండతాలూకా కొమ్మాలపాడుపోస్టు పిట్టబండ గ్రామమునుండి కాళిందీకన్యాపరిణయమును గూర్చి గాలి లక్ష్మీనారాయణగారు పరిషత్తున కుత్తరములు వ్రాసిరి.

కవిబంధువులు, గురువు:—

ఇంక నీవిద్యక్షవి తలిదండ్రులను గుఱించి కాని గోత్రమును గుఱించి కాని తెలిసికొనటకు రెండుగ్రంథములందును నాధారములు లేవు, కాని, మనకవి పోలూరి మాధవయ్యజ్వకు మేనల్లుడును శిష్యుడు నై యున్నట్టి క్రిందిశ్లోకములవలనఁ దెలియుచున్నది.

మన్తాతు ర్భృతరంతం సకలగుణనిధి మాధవం భావయామః—పీఠి శ్లో. ౧౧౧

ప్రణామి సతతం మమ మాతులం తమ్ —శ్లో. ౧౧౨

ధ్యాయామి మన్తాతులమ్.

పైమాధవయ్యయే గురువై నల్లు-

మధురు మాధవు నభిరుతింతు, కాళిం. ౧-౩౦

మధురు దలఁతు మాన్యుని మాధవయ్యచంద్రము-కాళిం. ౧-౩౧

మోహంబార హృదంబుజాంతరములో ముమ్మాటికిం గొల్చెదన్

... .. సకలశాస్త్రజ్ఞా గురు న్మాధవు-కాళిం. ౧-౩౩

తం పోలూరివంశవయోధిచంద్రు వదామహే మాధవవిద్యుచ్చంద్రమ్ ౪౨

పంచేహం త మనింద్యసద్గుణగణాధారం గురు మాధవమ్ - ౪౧

శ్రీమత్పోలూరిమాధవార్యకరుణాప్రాప్తాప్తభాషాస్ఫురత్సంగః - ౪౪

అనువానివలనఁ దెలియుచున్నది

ఈకివికి మేనమామయు గురుఁడు నగు మాధవయ్య సకలశాస్త్ర పండిత్యము కలవాఁడును, అప్తభాషాపండిత్యము కలవాఁడు నని యీర్ష్యిగది (కా. ౧-౩౦) వాక్యములవలనఁ దెలియఁగను.

గీ. ఏమహత్తుని దగ్గిఁగ నెసఁగు నతు, పాదకణచరజైమినివ్యాసమహాని
కపిలఃపః రాజదర్శనఘటితమోద, మతని మధురు మాధవు నభిరుతింతు.

సీ తర్హచాతంజలకర్తృశ ప్రస్తరమండలంబున జర్హబుడ లాడి
గురుభట్టవాగ్దాధగురుతరవనములో నింబుమీఱఁగ నిహారంబు చేసి
యతులసాహిత్యవిద్యాచారుదీర్ఘిక లాలితప్రీతిచే నోలలాడి
కపిలసాత్యవతేయఘనతంత్రవాక్కు ధాధారలఁ గోరిక లూరఁ గ్రోలి

చెలఁగఁయద్రసనాభామయలతమాని, యతనిశ్రీరామచంద్రచాదాంబుజాళి
సుజనతల్లజసన్నతసుగుణపాళి, నభిరుతిచెద మాధవయ్యమహాళి ౧-౩౨

ఈభావమే పీఠికాశ్లోకములు ౪౦-౪౪ లలోనున్నది. మఱియు నీమా

ధవయజ్ఞ గొప్పపండితుడును దనపుత్రుడు నైనదక్షిణామూర్తికంటఁ దనయం
దెక్కువదయ కలవాఁడని పీఠిక ౧౫ శ్లోకములో నీకవి చెప్పకొనినాఁడు.

ఈకవరచించిన గ్రంథములు: — కాళిందీకన్యాపరిణయము, అహోబల
పండితీయమనుపేరుగల కవిశిరోభూషణము నీరె డే కనఁబడుచున్నవి. ఇతర
గ్రంథములు ముందేవైన బైలువడునేమో. పైగ్రంథములలోఁ గాళిందీకన్యా
పరిణయములో ౧-౭ లో బ్రహ్మస్తవమును, కవిశిరోభూషణములో సరస్వతీ (నకులీ)
స్తవమును “సంగీత మపి సాహిత్యం సరస్వత్యాః కుచద్వయం” అను శ్లోకము
నను సరించి యొకభావముతో నున్నవి.

కవిపాండిత్యము: — ఈకవి తనపాండిత్యమునుగూర్చి కవిశిరోభూషణము
లో నిట్లు చెప్పకొనియెను.

శ్లో. యన్త్యార్య కవితాకందమూలవాగనుశాసనా

జాగృత్ ౭ హోబలపతీ రాజతే స విచక్షణః.

౭౮

శ్రీమత్సోమలిహాధచార్యకరుణాప్రాప్తాప్తభాషాస్మరత్సారః శాస్త్రనిత్ - అని.

మఱియుఁ గవిశిరోభూషణగ్రంథాంతమున “పోలూరి మాధవయజ్ఞస
ముజ్జ్వల శ్రృపాకటాతౌ సాదితపాండిత్యాభరణేన..... అభినవనన్నయభట్టాచా
ర్యేణాహోబలపత్యాచార్యేణ” అనియుఁ గాళిందీకన్యాపరిణయశ్వాసాంత
గద్యముల “పోలూరిమాధవయజ్ఞసముజ్జ్వల శ్రృపాకటాతౌ సాదితపాండిత్యా
భరణ..... అభినవనన్నయభట్టాచార్యాహోబలపత్యాహ్వయ కవిమహోపాధ్యాయ
భట్టారక” అనియుఁ గలదు. దీనిచే నీకవి కభినవనన్నయభట్టనియుఁ, గవి
మహోపాధ్యాయభట్టారకుఁ డనియు బిరుదు లున్నట్లును, అనేక శాస్త్రము
లందుఁ బాండిత్య మున్నట్లును, అప్తభాషాపాండిత్య మున్నట్లును స్పష్టపడుచు
న్నది. అభినవనన్నయభట్టబిరుద మీరెఁడుగ్రంథములలో నుండుటచే గ్రంథ
రచనకుఁ బూర్వమే యీబిరుద మాతనికి వచ్చినట్లును, ఆబిరుదమే తనరెండు
గ్రంథములందును ప్రాసించినట్లును, దోఁచును, లేదా, కవిశిరోభూషణగ్రంథా
రంభమందైన వచ్చియుండును.

కవికాలము: — ఈకవికాల మెచ్చటను స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియుండ
లేదు. కాని, కవిశిరోభూషణమునందు “గ్రంథో ప్యుక్తకవే ద్దుదం దితకు నో
విద్యత్రవీనాం ఘనాం” — శ్లో. ౭౨ “కాకునూ ర్యుక్తకవినా గృహీతం —
శ్లోకము ౭౧ అని పీఠికయును గ్రంథమందక్షడక్షరము, అపుకవి నుదా

హరించుటంజేసి మనకవి యప్పకవీఁ దరువాతివాఁ డగును. 1578 శకసంవత్సరమున అప్పకవీయము ప్రారంభింపఁబడిన ట్లుండుటచేత సతఁడు శ్రీ. శ. 1657 సం॥ కుఁదరాత్రివాఁ డనకతీతము.

కవిత్వము:—ఈవిద్వత్తవి కవిత్వము మంచి ధారతోను సర్వతోముఖ పాండిత్యముతోను జదువరుల కానందముం గల్గించుచున్నది.

కృతిపతి:—ఈకవి తన గ్రంథములను మనుష్యులకుఁ గృతి యీయక శ్రీరామచంద్రునకుఁ గృతియిచ్చెను. దీనివలన నీకవి శ్రీరామునందు మిగులభక్తిగలవాఁ డని స్పష్ట మగుచున్నది.

కవిత్వములోనివిశేషములు:—ఈతనికవిత్వములోని విశేషము లీతని కత్యధిక మగుసంస్కృతాంధ్రభాషా పాండిత్యము కల దని చాటు చున్నవి. ఇంతే కాదు. సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణములందుఁ గూడ, గొప్ప ప్రజ్ఞ కల దనియు, వేదమునందుఁ దర్కమీమాంసాదిశాస్త్రములందు విశేషపాండిత్యమున్న దనియుఁ గూడఁ జెప్పుచున్నవి. మఱియు సిందలిప్రథమాశ్వాసములోని ౧౪౩ వ గద్యములో శ్రీకృష్ణరూపవర్ణన మీతని కలంకారశాస్త్రంబున ననమానపాండిత్యము కల దని నుడుపుచున్నది.

ఇతరములములు:—కవి సంస్కృతాంధ్రభాషలయందుఁ బాండిత్యము కలవాఁ డగుటచే నక్షడక్షణ సంస్కృతశ్లోకభావములను నితరాంధ్రమహాకవుల భావములను గొంచెము మార్పులతోఁ దనగ్రంథమందుఁ జొన్నినాఁడు, చూడుడు.

శ్లో. కన్యా వరయతే రూపం మాతా విత్తం పితా శ్రుతమ్

బాంధవాః కుల మిచ్చన్తి పక్వాన్న మితరేజనాః- అనుదానికి-

ఉ తల్లి ధనాఘ్న సశ్రుతిని దండ్రీయు బంధులు సత్తులీనుఁగా

నెల్లరు నోదనప్రదుని నెన్నఁగఁ గన్నియ రూపవంతుఁగా

నెల్లడఁ గోరు నిన్నియును నేడైతిఁ గల్గినకృష్ణుఁ గూర్పలేరు... ౨.౮౦

శ్లో. పితా రక్షతి కౌమారే భర్తా రక్షతి యౌవనే

పుత్రో రక్షతి వార్ధక్యే న స్త్రీ స్వాతంత్ర్య మర్హతి-అనుదానికి

గీ. బాల్యమున మాత్రపితరులు బ్రాహ్మమునను

మగఁడు ముదిమిని దనయుండు మగువ కరయ

నధిపు లగుదురు తదధీన లగుటఁ గాన

మానవతులకుఁ దమయిచ్చ మలయఁ జనదు.

“కస్తూరీతిలకం లలాటఫలకే” అను సుప్రసిద్ధశ్లోకమునకుఁ జక్షునితెనుఁగు-
 సీ. మృదులఫలమునందు మృగమదంబు ధరించి తొమ్మునఁజూరురత్నమ్ముఁబూని
 నాసికాగ్రమునందు నవ్యమాత్తిక మూని కరముల రత్నకంకణము లూని
 కరతలంబున వేణుకాండంబు ధరియించి నెమ్మేన హరిచందనమ్ముఁ దాల్చి
 కఠదేశమున ముక్తాస్రజంబులు గూర్చి రాణించుపీతాంబరంబు గట్టి
 కొంతతడవు సుఖంబుదు కోమలాంగి, యాత్మనాయకమలాసహాయవేష
 సముచితాలంక్రియావస్తుసమితిఁ గొనుచు... ౨౯౬

మహాకవులపోకడలు, పోలికలు:—

సీ. నననవసృష్టివైభవహేయగర్భమై సత్యలోకంబులో సరసనూడు
 నార్యాగనామనోహరసీలకఠమై కైలాసనగరివైఖరి వహించు
 సంతతశ్రీనివాసస్ఫూర్త్యదారమై వైకుంఠపురముతో వన్నెకెక్కు
 సురుచిరాలంకారసుమనోనివాసమై సురరాజునిలయంబుసాంపుఁ గాంచు
 సరససాభాగ్యవిభవభాస్వద్విభూతు, లన్నియునుగూడి వర్ధిల్ల నమరి యుండు
 సతతసేవాగతాష్టదిక్పామిపాలి, కాపురంబైన యలద్వారకాపురంబు.

కుమారభూర్జటి, ఇంద్రమతీపరిణయములోని ౧-౧౮౧

సీ...గీ. జగతి వైకుంఠకైలాససత్యలోక, దిగ్విరపురాధిరాజమందిరనిభప్ర
 భావభాసితమగుచు సంపదలఁబొదలు, నఖిలవిద్యాకరంబు యోధ్యాపురంబు.

సీ. కేళీరతకుమారి కాళీకృతవిలాసపాలీరుచిరకుంజభాసురములు
 సంసీకృతస్వానసంగీతమత్తసారంగీయుతసరోవీరాజితములు
 నానామణిప్రభానూనాభ్రమణిపదాధీనామితాద్రిసమ్తానితములు
 గంగానదీకీర్తిభంగానుగతమహాభంగాపగావళీసంగతములు
 సురుచిరామరభూరుహసుమవిరచిత, గర్భితవిరాగసురసతీకరపయోజ
 లగ్నశాఖమహీరుహగ్రగసుమములు, శీవిఃశైలువాండునచటి లీలావనములు.

కాళి-౧.౧౦౦

సీ. లలనాజనాపాంగవలనావనదనంగతులనాభికాభంగదోఃప్రసంగ
 మలసానిలవిలోలదళసానవరసాలఫలసాదరశుకాలపనవిశాల
 మలిసీగరుదసీకమలిసీకృతధునీకమలిసీసుఖతకోకకులవధూక
 మతికాంతసలతాంతలతికాంతరనితాంతరతికాంతరణతాంతసుతనుకాంత
 మకృతకామోదకురవకావికలవకుల, ముకులసకలవనాంతప్రమోదచలిత

కలితకలకంఠకులకంఠ కాకలీవి, భాసురము వొల్పు మధుమాసవాసరంబు.
నసుచరిత్రము ౧-౧౩౬

ఇటువంటివిచాలఁగలవు.

ఇందున్న వేదసంప్రదాయము:—

(1) మోహంబార హృదంబుజాంతరములో.....

“సాహిత్రీరమృతాసతా” మితివచస్సంపాదితశ్రీయుతుఁ... ౧ ౩౨

(2) సీ...శ్రౌతవాక్తున నహఃకేతుమఖ్య, భేదకముల నుపపాదించు సూర్యుని
జంద్రముఃపద మని చదువులేదె. 3-౮౨

వేదాంతసంప్రదాయము:—

3- ౨౧

సీ. నే ననిర్వచనీయనిజరూప మగు చనాదిత మెలంగుచుఁ దత్త్వధీ నడచి
వెలయు నవిద్యమై మెలఁగెద మచ్చబలతఁ గాంచియే యాత్మ బ్రహ్మయ్యె
నటుగాన నాయందు నమరు కారణలక్షణం బతివ్యాప్తి దుష్టంబు గాదు
బ్రహ్మవిద్య యటండ్రు బలవత్ప్రమాణంబు మఱి గుహశయత బ్రహ్మంబునేన
యఖిలమును నాదురూపంబుననుసరించి, నిలుచునో లేదొచూడుఁడీనిఖిలజనము
ల నెడి వైఖరి రోదసులక్రమించి, యంధతమసంబువరఁగెభయంబువెరుంగ.

పరతత్త్వసాధనము:—

౧- ౨౭౯

సీ. తత్త్వరూపావాప్తి దనరు జ్ఞానంబున జ్ఞానంబు భక్తిచే సంభవించు.

వేదాంతవిద్యచే వెలయును సద్భక్తి యవిద్య గురుసేవ సందవలయు

సద్గురుసేవ నిష్ఠామత్వమున నబ్బు నది చిత్తశుద్ధిచే నమరు నద్ది

కాలుష్య మణఁగినఁ గలుగుఁ దద్రూపిత్య మలవడుఁ బాపక్షయంబుగాఁగ

నట్టిపాపక్షయంబు మేలానవచ్చు, దాన యాగాది సత్త్రియ లూనఁగలుగు

నవియుఁ దన్నాశకరశక్తిఁ దవులుటరిది, కర్త నిష్ఠామమానసుఁ గాంచకున్న.

వ్యాకరణసంప్రదాయములు:—

1. అందుసంస్తతవ్యాకరణము.

ఉ. వాచకశబ్దము ప్పరనిపాతముచే విలసిల్లు వాచ్యతక

రోచిలుమాకుఁ దాదృశత రుచ్యమాగా కితిరార్థరీతిగా

నొచిలిగా దటంచు మదినారసియో పరపాతనక్రియ

ల్లోచి వసించు నప్పురి నమోఘబలాన్వితము ల్లరీంద్రముల్. ౧-౧౨౩

శా. ఊకారంబు సవర్ణదీర్ఘయుగళీ యుక్తంబు గావించుచుక

జోకక ప్రస్వముఖస్వరాంకములఁ దా సూత్రంబున న్నాటఁగా

వ్యాకర్తాముని మద్వచస్సరణి నుత్వం బచ్చట న్నాన మం
చూకారాకృతి త్రిప్రకారముగ మ్రోయుం గాలవిద్వాంసముల్. 3.౧3౨

2. ప్రాకృతవ్యాకరణము:—

సీ.....

సిద్ధసాధ్యవిశేషబుద్ధస్వరూపతః ప్రాకృతవ్యాకృత (ఫక్కియనఁగ)౧-౨౫౦
గీ. ప్రకృతి ననుసరించి వరఁగును జగతిలో, వికృతి యిది మిత వెలఁదియందుఁ
ప్రకృతి నడఁచి వికృతి ప్రబలమై కనుపట్టె, నఖిలగుణసనాథ యబ్జనాథ.

3 ౧౬౨

3. తెలుఁగు వ్యాకరణము.

సీ.

సరళస్థిరకళాప్రశస్తిసద్భావత సరసాంధ్రశబ్దశాసనమనంగ... ౧-౨౫౦
క. గుణవృద్ధు లగుచు రాజులు, ఫణి గాజశయానుబోమలు పఁకించును గా
గుణిణము వక్రమే యిది, గణుతివఁగ వక్ర తమమే కా యిది యనుచుకా.

౧-3౧౪

ఛందశ్శాస్త్రసంప్రదాయములు:—

౧-౧౦౧

సీ. మత్తయూరసన్దత్తకోకిలహంసపదభృంగవిలసితభ్రాజితంబు
హరిణీగణోత్సాహకురరీరుతస్థిత ముత్పలమాలికాయోజితంబు
బంధురజాతిచంపకమాలికోపేత మురుమణిగణనికరోద్భితంబు
జలధరమాలికాచారుమత్తేభవిక్రీడితరభసంకీర్తితంబు
మంజులసుగంధిమాలిసీరంజితంబు, నసమశార్దూలవిక్రీడితాంచితంబు
లలితసుమగుచ్ఛపరిమళరాజితంబు, సుకవికవనంబునాఁబురిసాబగుఁగాంచు.
క. అమరెడుకీల్లడ స్రగ్ధర, కొమరుమిగులుపిఱుఁదు దలఁప గొనబగు విపులే
కమనీయతనుపు చవలే, రమణీమణి యశార వృత్తరత్నాకరమే ౧-౨౧౯

ఉ. భవ్యతరంబుగా భరణభారవలాంఛితవృత్తియుక్తమై
నవ్యపయోజజాతయమనం బయి యుత్పలమాలికాకృతి
స్తవ్యము గాంచి రాజులును దైత్యవిరోధిసుభేక్షణాలి త
ద్దీవ్యదుదారవైఖరులు తెల్పుఁగ నా కగునే విభాకరా. ౧-3౦౯

జ్యోతిశ్శాస్త్రము:—

చ. కవిబుధచంద్రలోకహితకారకమంగళజీవకేతువై

భవత రిపూత్కరంబు గెడపం గడుఁ గూడిన “కాలసర్పయో

గవిధిఁ బ్రకాశ మంత్రేణ సఖిండలసద్భజదండ కాండవై

భవముల నొప్పు మాధవునిబ్రస్తుతిసేయఁ దరంబె భాస్త రా. ౧-౨౯౮

క. కరము సుఖి బొసరు బుధ, స్ఫురణంబున జగతి నీకుఁ బొడమినబుధవి

స్ఫురణంబు జగదుపద్రవ, కరణం బని యెన్ననయ్యెఁగా భువిఁ జాద్రా. ౩-౮౨

తర్జ శాస్త్రము, ఇతర శాస్త్రములును:—

సీ మానాదిజోడశమహితపదార్థశోధనవృత్తి గల దను మునివరేణ్యు

సామాన్యముఖముతా పట్టుదార్థంబులు దెలియంగ నది యని పలుకువాని

గర్భవిజ్ఞానము ల్లరిగించు రెండును నిశ్శేయసం బను నేర్పలాని

గర్భంబు జ్ఞానాంగగతి దాల్చు జ్ఞానంబు తారకంబనియెడు తానసేంద్రుఁ

బ్రకృతిమహాదాదితత్త్వసావద్వివేక

మమర నిర్వాణ మని వల్లునట్టివానిఁ

జిత్తసంశుద్ధి యల(రారఁజేయు)వాక్య

వటసుయలవడహృద్వీధిఁ బ్రస్తుతింతు.

౧-౯౮

సీ. తర్జసాతఁజలకర్త శ ప్రస్తావమండలంబున జిహ్వుబండలాడి...

౧-౩౧

సీ. గాతమమునిభావకలనచే నొకవేళ నొకతఱికణచరానూనయహిమ

నురగేంద్రవృత్తిచేనొకమాటు నొకతేవఁ గపిలవాచంయమోత్కటవిభూతి

వ్యాసవిజ్ఞానసూక్తిచే నొకపరి నొకతూరి జైమినిప్రకటవృత్తి

వల్లీకసూధవవ్యాహృతి నొకయెడ నొకసారె భరతవాగ్మ్యత్తిరుహిమఁ

బ్రాద్దపుచ్చుచు యువజనమోద మమర, మేటియప్పటిమేడలమేలురత్న

కుంజరంబుల నెలకొని ప్రతియెఱుంగక, గణనమించిన శుకశారికాగణములు.

౧-౬౪

కావ్యము, కావ్యలక్షణము:—

క నవరసఫలరుచితోపిత, కవిరాజము సుప్రసాదగుటితము నగుచుకా

ధవళాక్షి సమృతం బగు, కవిసత్త్వతిఁబోలు కేళికావన మొందె. ౨-౧౫౦

సీ క్లిష్టకల్పనలేక క్లిష్టతాదూరమై యసమర్థత నెఱుంగ కప్రతీత

తనుమాని యప్రయుక్తతను రోసి వత్తత్వకర్ష నైరర్థ్యకఘటన గనక

దృఢవదబంధసంధిస్థితమై సుప్రసాదకాంత్యోజ్జ్వల్యసమత లలర

వస్త్రలంకృత్యభివ్యక్తులు పొసంగంగఁ జిత్రవిన్యాసంబు చెలువు గనఁగ

నతులకవిరాజరచిత కావ్యము లనంగఁ

జెన్నువైవాటి చూడ్చి కచ్చెరువు మీఱఁ

బువ్వరథము లసంఖ్యము లొలుపుమిగులుఁ
బురవతంసంబు ద్వారకాపురములోన.

౧-౧౨౮

నాటకము:—

సీ. రమణీయనాయకరత్నబంధూరంబు నవవిధవస్తువైభవయుతంబు
శ్రీకరాంకాంచత్పతాకాభిరామంబు నురుమంగళార్థపదోజ్జ్వలంబు
దీప్యత్రపంచసంధిస్థాథిలసితంబు సీహామృగభిదావగాహితంబు
గగనావలంబినాక్యస్ఫూర్తిమహితంబు మధురవాక్యవిజాలమానితంబు
చిత్రసదలంక్రియాగణోజ్జీవితంబు, నద్భుతరసాఢ్యపాత్రంబు నాత్తదోష
పాటనంబును నగు చొప్పి నాటకంబు
క్రియఁ బ్రకాశించు నొకదివ్యగృహ మొనర్చి.

3-౧౮3

మఱియు సీతనికవితృమునందు సంస్కృతాంధ్రపదములు సమముగ నుండి
మిగులఁ గర్ణరంజకములుగా నుండును.

సంస్కృతపదములకు:—

చ. పలికి గళన్తఃసంసరబంధురగంధరసాంధబంభరా
కలితరవంబులం బ్రసవకమ్రవిసమ్రసామ్రతామ్రకో
మలనవపల్లవగ్రసన మంజుకపాయితకంతకాకలీ
కలకలకంతనాదములఁ గల్గి తటాలున నుల్లి యుల్లియౌ. ౨-౨3౬
కేవలసంస్కృతశ్లోకము:—

శా. నేత్రమ్మీలన మశ్రుచైత్యవిరతం నిష్కంపతాం స్విన్నతాం
గాత్రం యాతిచ హృష్టగోమచయతాం కంపైకసంపన్నతామ్
పాత్రం దుశ్చవిసంగతే ర్భవతి సద్వక్త్రం చలైశ్వర్యభా
జ్ఞీతాత్మప్రభామణే స్సమజని గ్రీవా ప్యయోగక్రమాత్. ౨-౨౪౬
అచ్చతెనుఁగు:—

క. దుగదచ్చిలెక్క కిక్కగు
మొగములరాకాసితేనిముద్దుంజెలిమే
ల్నిగనిగలు మిగులు మొగమున
సాగసులనగువగులునిల్ప సాగయనిదొరకు.

౧-౪౪

సీ. ప్రామిస్తుగమితమిపట్టు పట్టగునంచ యంచ తేజితేనిఁ గాంచువేల్పు
వేల్పురాతాచాయ వెలయుచ క్కనితండ్రి తండ్రి నెఱుంగకతనరుప్రోడ

ప్రోడచేరువకాండ్రఁ బ్రోదుమీఁదటిగిడ్డి గిడ్డిమందలనుండఁదొడ్డజంత
 జంతరక్తస్థికానదొంతు లేర్చెనుచిచ్చు చిచ్చునల్లవాని నచ్చుతోడు
 జోడుకన్నుల సెకఁ జల్వఁ జాపుమేటి, మేటిసుశివాలుదాల్చిన మేలుబాతి
 బాతివలె ప్రేల బలుకొండఁ బట్టిడిట్ట, డిట్టముగ నేలు నవ్వీడుతెలివిమీఱ

౧-౪౦

ఉ. తావులమోకచూవిగమితావుల గొజ్జఁగనీరుయంత్రమల్

క్రేవలఁ జిల్లఁగాఁ జగురుఁగేదఁగి పూదడిగట్టి పట్టివేర్

వైవఱులారు చెంగలువపందిరి చెందొవరేకనంటి కొ

మ్మోవులచందువాపగడమొగ్గలన్గొలడప్పరంబుల్

౨-౨౩౮

ఇందు యంత్రముల్ అనచోట జంత్రముల్ అనఁదగును.

శ్లేషకవిత్యము.

గీ. అగు మహాపద్మపద్మశంఖాదినిధులు

కొలఁకు లిరవొంద నీలముకుందనిధులు

సౌధములు గుండనిధులను జారువనులు

వరనిధి యనంగఁ బురమంత వఱుచును

౧-౪౨

సీ. గుణవృద్ధిపదపృద్ధగోత్రవిఖ్యాతమై పాణినిగ్రంథంబుపటించి

నానాత్మజీవవిజ్ఞానకారణ మౌచ నక్షపాదీయంబు ననుకరించి

కర్తృజన్యాపూర్వధర్మప్రకాశ మై జైమినివ్యాహృతిచ్ఛాయఁ బూని

సద్వీక్షణాక్షీణసమ్మోదహేతువై వ్యాసవాచార్భటి వన్మెక్కెక్కి

కవిత సవరసఫలకమై ఘటితమత్త, శిఖిరధువ్రతవిలసితస్థిత మగుచు

నసమకవిరాజకావ్యంబు నరకరించి, చూడనింపొందునచటియాత్రీడవనులు

౧-౪౩

చ. సరసులపొంత హంసగణసంగతి సేయుచుఁ బుష్కలహ్వరాం

తరముల నుండుచుం దనువు దాళుటకై భువిలో నదర్శన

స్ఫురణగఁ బువ్వునీరు పలుచోటుల భిక్షయొనర్చు నీకు ని

వ్వీరహులమీఁద నెట్లాదవె బెట్టుగఁ గ్రోధరసంబు భృంగమా. ౩ ౧౨౭

సీ. జారసంకల్పంబు దూలింపఁగాఁజేసి చోరుల మూలకుఁ జొరఁగఁజేసి

సన్తాగ్మెల్లను సత్ప్రకాశముచేసి మకజావళి బటాపంచ చేసి

యరిజాలములనెల్ల నండవాయఁగఁజేసి యాశ్రితద్విజరాజి సలరఁజేసి

పరతమోగ్రంథుల గిరిగుహలో సొరఃజేసి ధర్మసంస్థాపన దనరఃజేసి
ఖరకరుఁడు మున్ను చేసిన కాకఁ బాసి, యలరి సద్వర్గ మెల్లను మెలఁగజేసి
కువలయానఁద మొసరించెఁ గూర్చిఁజేసి, యూర చల్లనిరాజు దీప్యత్రప్తకాశి.

యమకమునకు:—౧- ౧౧౩.

3-౧౪

సీ. నగరాజు నైనఁ బన్నగరాజు నైనను ధైర్యవాక్సతిమలఁ దఱుమఁగలరు
రుద్రుని నైన సముద్రుని నైనను శౌర్యగాంభీర్యాప్తి జరుపఁగలరు
ఇంద్రుతో నైన నుపేంద్రుతో నైనను భోగభాగ్యస్ఫూర్తిఁ బోరఁగలరు
అజునితో నైనఁ జిత్తజునితో నైనను నిర్మాణరూపము ల్పాపఁగలరు
ఘనులు నిర్వక్రవిక్రమక్రమమదారి, చక్రదళసక్రియావక్రజయపరాక్
మక్రియాముద్ర నిర్నిద్రమద్రయశులు, శూద్రులప్పురిఁ గలరు విశుద్ధమతులు.

క. మృదుపద మై మాధుర్యాస్పద మై చెలిజంఘ రసము చాలఁగఁ జలుకు
మృదుపద మై మాధుర్యాస్పద మై యలరారు రచనవడుపు దలిర్పక.

అనుప్రాసము:—౧- ౯.

౧- ౧౭౨

సీ వెలిమబ్బు బలునుబ్బు వడిగెబ్బు రుచి నబ్బరం బాసంగెడు వసనంబుతోడఁ
దెలిచెట్టు వలిగట్టు వెలిపట్టు వెలివెట్టు మేలిచాయలతోడి మేనితోడ
బలుమేనితోవఱేసిచెలువేరిఁదెగఁ బూనినఁబూనుచిటునవ్వు మొగముతోడ
నునువంకగల పొంకమునఁ గొంక కకలంకకాంతు లీ నెడు పువ్వుఁగబరితోడ
వీడని యపార కారుణ్యవృష్టితోడ, నింపుగ వసింపు నాహృదయంపుమేడఁ
దొంటిచదువులగమి కాని యింటిగరిత, గరితరితనంబ నాయంబ గురునితంబ.

లోకోక్తులు సద్భాతరన్యాసములు:—

అభ్యోగతః స్వయం విష్ణుః

లుబ్ధులకు సౌఖ్యం బబ్బునే స్వమృతీ.

౪- ౯ ౨

జడుమతు నైన వారలకుఁ జక్రఁగఁ జిహ్నునె సద్విచారముల్. ౧-౧౨౦

ఉచితస్థితిఁగాంచ జడుండు నేర్చునే.

౪-౧౦౭

పూఁబోఁడు లధికసాహసము గారె.

౨-౧౪౭

జడునకు విజ్ఞాన మబ్బునెట్లు.

3-౧౦౫

విధాత్మఁడు విధించిన కార్యము రిత్తవోవునే.

3-౧౧౫

తొలఁగ దెచట బాధ రాగదోషత గొన్నక.

౧-3౦౭

వర్ణనలు:—అక్షరక్షర గావ్యములలో నుండదగిన యష్టదశవర్ణ
నములును జూపెను.

కథా-శము:—శ్రీకృష్ణుడు కాళిందీకన్యను వివాహము చేసికొనిన చ
క్రము.

కవి తా నాంధ్రవ్యాకరణమునకుఁ గొప్పవ్యాఖ్యానము చేసియుఁ గవి
త్రయప్రయోగములకు మించిన దారులు గొన్నిత్రొక్కినాఁడు. వానిలోని
గొన్నిటినిఁ దనవ్యాఖ్యానమున సమర్థించెను. అందు విసంధికిఁ గొన్నియుదా
హరణములు:—3-2 లో, నీవు-అరసి; ౧-౨౨లో, మంజుశదము-అలభు
జుగప్రయాతము; ౧-౧౧౬ లో, పోరగలరు-అజునితోనై న; ౧-౧౨౭ లో, గు
బ్బల్-అప్రకృత; ఇట్టివిమఱిగొన్నిగలవు. ఈవిషయమై తాను దనకావ్యమందు
౧-౯౮ లో “అసిద్ధోపమత విసంధితయు గుణతః బరఃగె నరిదిగఁ.

౧-౧౮౮ లో “మానదువో విసంధితఁ” అనియుఁ జమత్కరించివాఁడు.

అహోబలపండితీయము 187 పుటలో “సంధ్యభావోపి నదోషాయ”
“సంధి లేకుండుటయుఁ దప్పు గాదు” అని సమర్థించెను. ఆప్రకరణముం బట్టి
చూడ నీవిసంధి వాక్యాంతపాదాంతంబులందు దోషము కా దని భావ మయి
నట్లు తోచుచున్నది.

తత్సమాచ్చలకు సంధి:—

౧-౧౭3 సరసతెకల, ౨-౨౧౨ ఆపదెడసి, ౨-౧33 మననీలవేణి
దె, 3-౧3౨ వ్యాకిత్రాసుని, ఇత్యాదులు చాలఁ గలవు. దీనివిషయ మై
అహోబల పండితీయము 189 పుటలో “సంస్కృతసమాంతస్థిత స్వాచోపి
క్వచి త్సంధిః- (తత్సమపదాంతములందున్న యచ్చునకును గొన్నిచోట్ల సంధి
రావచ్చును) “గంగనుకాసె- శ్రీరంగభర్తంచు-శౌరిచ్చుసభములు. “ఇత్యా
దికవిప్రయోగాత్” అని యున్నది.

ఉత్తమపురుషైకవచననకారసంధి:—

౧-3౨3 ఉదయమంది తనంతకదంబుగంటి, అందితిఁ + అనంతపదంబు.

౨-౨3౦ నిల్పితింతవడి. నిల్పితిఁ + ఇంతవడి.

3-౧౬౯ పోయితప్పుడు- పోయితిఁ + అప్పుడు.

దీనివిషయము, అహోబలపండితీయము 190-194 పుటలలోనిట్లున్నది.

ఉత్తమపురుషేతు “ప్రాయస్తు స్యా త్కిమాదిక స్వేతః” ఇతి సూత్రేణ

సంధిః. చేసిన చ్యుతార్చనము = చేతచ్యుతార్చనము.” (పైసూత్రమున ప్రాయః అనుపదముచే) “కొలిచినబ్ధిః-కొలిచి తబ్ధిః. ఇత్యాదౌ విభాషేతి ప్రయోగతో వగంతవ్యమ్.”

ఇంతియకాక, యావిషయమునఁ గవిబ్రహ్మ తిక్కనసోమయాజి భారతము విరాటపర్వములో “పైరించి తీవుగాన (5-250) అని ప్రయోగించెను. దీనికి సాస్కృతభారతములో విరాటపర్వము ౭౧.౨౩ శ్లో. “అపరాధ మిమం క్షమే” అని యున్నది. తిక్కనసోమయాజికిఁ గృతించిన కేతన దశకుమారచరిత్రములో ఆ. 7 పద్యము 52. (నేను) “పొందఁజేసితింక.....ఎవయాడ గఁజూచెద.” అనియును-పిదపఁ బ్రామాణికకవులలో నగ్రగణ్యుఁ డగు నేతా ప్రెగ్గడ- హరిమశము, ద్వితీయభాగము ఆ. ౮-౧౩ లో “నేను దొడరితివుడు” అనియుఁ బ్రయోగించిరి.

కూతురి:—౧ ౧౦ సాంపులకూతురి; ౩ ౧౯౨, ౩-౧౯౪ లో, కూతుర అనియే యున్నది.

మువరకలోపము:—౧-౨౧ శయ్యాపకరణసంసర్గ నిలిపి. ౧-౨౭౩ స్పర్శ. ఇత్యాదులు గలవు.

పులోపము:—౨-౮ శ్రమాంబు.

మఱికొన్ని:—౨-౧౭౮ మూయునకు, ముయు (వీరులుముయ వచ్చి) ౨-౧౦౪ కొప్పున నున్నగానియును ౨-౨౨౦ నెట్లయినఁ గానిము. ౧-౨౩౮, ౩-౧౭౬ మత్తల్లికి, మత్తల్లి- ౩-౮౬ చటకు-“చట కగువింటిబల్కి గొని సారము జాటఁగ”-చేరు, చారు మొదలగు వానివలె రూపాంతరమున్నదా, కుమారసంభవము రెండవభాగము ౧౦-౪౮౬ అ-చ్చరువు అని యతియం దున్నది. ఇద్దాన లక్ష్మ్యలక్షణగ్రంథముల నొక్కకవి రచించినప్పుడు రెండింటికిఁ బరస్పర విరోధ మున్నంతమాత్రమున నాగ్రంథము లొక్కరు రచియింప లేదనునూహ నిరాకరము.

౧౯౯౧ “బ్రంగిళపించి తత్తనువు వీడిన” అనియున్నది. ఈగ్రంథమునందే వస్తాశ్వాసమున “బ్రంగి...భూధరము” అనియే యున్నది. కావున “బ్రంగి తపించి తత్తనువుఁ బోవిడి” యనుట సరళపద్ధతి.

౨-౧౧౧ గీ...దోసమేమి,యవతెయేనియు వెన్నుని యవ్వనాభ్య” అని యున్నది. “యెవ్వతేనియు వెన్నుని యవ్వనాభ్య” అని తోఁపవచ్చును గాని

యవ్వనపదము సంస్తృతసమాసముం దుపయోగించుట యశాస్త్రియము కావున “అతివ యేడియు వెన్నుని యావనాథ్య” అని కాని “అతివ యెవతెయు వెన్నుని యావనాథ్య” అని కాని, లేదా “ఏవనితయేని వెన్నుని యావనాథ్య” అని కాని యనినచో సరిపోవును.

౨-౭౬ మాత్రపితరులు అనుచోటఁ మాతరపితలు అనఁదగును.

ఘనోవిశేషములు:—

౨-౩౫ కాంతకు- తలపోంతలు- బల్కంతలు- రోంతలు- అని దీర్ఘ పూర్వబిందుప్రాస మిందుఁ గలదు. కాని యట “కాంతకు” అనుచోట మొదటిపాదమునఁ “నాతికి” అని సవరించినచో నర్థబిందుపూర్వకప్రాస మగును. మాతృకలోఁ “గాంత” కనియే కలదు. దీనిబట్టి దీర్ఘపూర్వకబిందుప్రాసము ప్రాచీనతమకావ్యలక్షణ మనువాదము పరాస్తము.

రలయతి:—౧-౧౦౧ లో- గీ. లలితసుమగుచ్ఛ పరిమళ రాజితంబు ౧-౨౩౩ లో- రాణగించిన నాయంటిలక్ష్మి రావె. ౧-౨౪౭ లెక్కింపఁగరాదు మాధురీగుణమనుచుక. ౨-౧౮౭ లలితవై ఖరిగనియు నబ్రంబుగాఁగ.

ఈవిషయము- అహోబలపండితీయము 187-38 పుటలలో సాధించుచు, “ఏతేన రాయంచకాశ్శః చాలకయమున్న” ఇత్యాదికవిప్రయోగానాం న కించి ద ష్యసామంజస్య మితి ధ్యేయం” అని తనభావమును సోదాహరణము గఁ బ్రకటించినాఁడు.

మువర్ణయతి:—

౨-౧౦ గగు । ర్ముమైయి పైఁడిదవ్వలువ మూఁత దలిర్పగ-

౨-౫౭ క. ముదమున లోకంబులెల్లఁ బొగడుట నిజమై-

౨-౨౧౦ ఇ । మ్ముదితకుఁ దత్పదానుగత భూరిభుజంగ విషాగ్నికీల-
‘మొదలగునవి కలవు.

ఈకవి తనశృంగారప్రధాన మగుమహాకావ్యమునందు శ్రీమహావిష్ణువు పరతత్త్వ మనియును (1-278) అదిసాధింప జ్ఞానభక్తులు సాధన మనియును (1-281) జెప్పి విష్ణుభక్తినిగుఱించి యిట్లు చెప్పెను.

సీ. బహుసంధ వార్జితబహుపాతక వ్రాతవిపినమహావహ్ని విష్ణుభక్తి

మానసరాగాదిమాలిన్యపరిహారవిమలాంబుపూరంబు విష్ణుభక్తి

తాప త్రయోదారదావవైశ్వానరవిపులధారావృష్టి విష్ణుభక్తి

చతుర్థనిత్యేన సంపాదనక్రియావిదితాంజనంబు శ్రీవిష్ణుభక్తి

సకలసత్త్వసాధుణ్యసంపదలకు, వేల్పుమొదవులమేల్బంతి విష్ణుభక్తి

సకలకటాక్షసముపాత్తసాధుబోధవిద్యలకు నెల్లఫలము శ్రీవిష్ణుభక్తి 3-౨౦౨

ఈమహాకావ్యమునకుఁ బరిపత్తువా రెంతప్రయత్నించినను రెండవప్రతి
దొరకలేదు. దొరకినప్రతిలో లుప్తభాగము లున్నతావులఁ గొన్ని పూరించి
వానికిఁ గుండలాకారచిహ్నము లుంచినాఁడను. లేఖకదోషము లధికముగా
నున్నవి. కేవలము దుష్టము లని తోచిన వానిని దిద్ది మిగిలినవానికి మాతృ
కలోని స్వరూపములు క్రిందఁ జూపితిని. ఇది యాతాశ్వాసములగ్రంథము.
ఈప్రథమభాగమందు మూఁడాశ్వాసములు మాత్రమే యున్నవి. మిగిలిన
మూఁడాశ్వాసములును రెండవభాగముగాఁ బ్రకటింపఁబడును.

ఇందుఁగల మఱికొన్ని విశేషములును, ఉత్తరభాగవిశేషములును, ద్వితీ
యభాగపీఠికయందు వివరింపఁబడును. గ్రంథసంస్కరణమందును, పీఠికయందు
ను గల గుణదోషములగుఱించి వేతె మనవిచేయ నక్షత్రలేకుండ నీమహాకవి
పద్యము నే యిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

ఉ తప్పనిచోటఁ దప్పనఁచుఁ దప్పనియారస మూనఁబోకుఁడీ

తప్పినఁ దప్ప గల్గె నని తప్పనిసత్త్వ మిరు దిద్దుఁడీ

యొప్పు టొకింత గల్గె మది నుబ్బుఁడు పండితులార మీకు నేఁ

దప్పనిశిష్యుఁడ౯ గురులఁ దప్పనె శిష్యునకీర్తి కీర్తియున్.

౧-౨౯

ఇట్లు, భాషాసేవకుఁడు,

శ్రీపాద పాపయ్యశాస్త్రి,

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటుకార్యస్థానపండితుఁడు,

పీఠికాపురము.

-: విజ్ఞాపనము :-

ఈకాళిందీకన్యాపరిణయము మాతృక పరిషత్తార్వనిర్వాహక సభా
ధ్యక్షులగు మ॥ రా॥ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు తాము డిప్యూటీకలె
క్టరుగా నున్నపుడు వినుకొండతాలూకాలో సంపాదించినారు కాగితపుఁ
బ్రతి; ప్రాతగిలినది. నడుమ నడుమఁ గొన్ని పత్రములు లేవు, పద్యములు లేవు,
పద్యములలోఁ గొన్నితావుల వాక్యములు లేవు, వాక్యములలోఁ బదములు
లేవు. కొన్నిపదము లర్థముకాని విధమున లేఖక ప్రమాదమున వైరూప్యముం
బొందినవి. చూపుటకె పద్యము కెగి “సంకుసకసద్గృహగ్రాహసంకులంబు.”
కెగి పుట గొగి పద్యము “యక్షయిగ్గుగుణస్ఫూర్తి” - ఇత్యాదులు. రెండవ
ప్రతికై యత్నించితిమి, గాని, దొరకలేదు. ఉన్నదానితోనే యీప్రథమభాగ
మతికష్టముపైఁ బుస్తకరూపమున నింతమాత్రము ప్రకటింపఁగలిగితిమి. తక్కి
నమూఁడా శ్వాసములను గ్రమముగ ద్వితీయభాగముగఁ బ్రకటింప యత్నించు
చున్నారము.

ఈమాతృక శార్వరినామసంపత్సరము (శక ౧౮౨౨) ఆషాఢ బ ౨
భృగువారము వఱకు ప్రభంజనము వేంకటసుబ్బశ్యాశాస్త్రిగారి కుమారుఁడు
లక్ష్మీనారాయణగారు వ్రాసినది. రామయ్యపంతులుగారు వినుకొండ తాలూ
కాలోని ముమ్మడివరమున సంపాదించిరి, కాని, ప్రాతకాఁడు చివర—
సీసమాలిక. శ్రీమించుచూర్పునసిరులకుఁబట్టెనకులి శాయధునివీడుగొట్టెపాడు

ఆగ్నేయదిశయందు నఖిలవేదాంతార్థమహిమకునిలయంబు మైలవరము
దక్షిణదిశయందుఁ దనరోలఁగూలంగఁ బెద్దజమ్మలమడక సౌజన్యమడక
నైరుతిపార్శ్వన నరులనర్థులపట్ల పురుహూతుపురమెట్ల పూరిమెట్ల
రాజిల్లుకొండలరాయనిపాలెంబు భోజనానకుఁ గల్పభూరుహంబు
వాయవ్యదిశయందు వనర గోకనకొండ నిరతార్థిజనులకు సిరులునిండ
ఉత్తరభాగాన నున్నతస్థితిగాంచె నాగులవరము భూనాగపురము
ఈశాన్యదిశయందు భాసిల్లుకీర్తిచేఁ గవికల్పవల్లి కూకట్లపల్లి
అష్టపురపద్మమంతరస్థాయియైన, శాశ్వతైశ్వర్యములకెల్ల సదనమైన
ప్రబలినారాయణపురంబు పాలకడలి, పట్టిమెడనున్న నవరత్నపథకమనఁగ.

విషయసూచిక.

1 పెద్దనమను చరిత్ర మునందఁ బెట్టిన యనుచితపుమార్పు	291-290
కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యకాశ్రమిగారు.	
2 గ్రంథస్వీకారము కాళిదాసుని జన్మస్థానము మొదలైనవి	292-290
3 సాహిత్యరత్నాకరము - నాకామనందరములు	290-302
యాయూణ్ణి వేంకటపీఠరాఘవాచార్యులు గారు.	
4 పరిషత్సభావృత్తాంతము	302-300
5 పరిషత్స్వార్థోపన్యాసము	300-304
కప్పంతు రామకాశ్రమిగారు.	
6 ధాతుమాల	304-302
చిన్నయనూరి	
7 భర్తృహరిసుభాషితములు	33-35
నరసింహకవి.	

పరివత్తయోజనములు.

తెలుగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరివత్తయొక్క ప్రయోజనములు ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యాశ్రీందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి :—

- i తెలుగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వసంఘటన వొకటి రచించి ప్రచురించుట;
- ii తెలుగుభాషకు సహితీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;
- iii ఆధునికకాస్త్ర గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొక శబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;
- iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయమున సవిస్తరముగాఁ దెలుగుదేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్రమొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;
- v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;
- vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగాఁ బ్రచురించుట;
- vii తెలుగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను ప్రకటించుట;
- viii తెలుగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;
- ix తెలుగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాశ్రీతిలను నొసంగుట;
- x ఒక పుస్తకభాండారమును స్థాపించి సాగించుట, ఇందు బ్రధానముగా, తెలుగుగ్రంథము లుండెనలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;
- xi తెలుగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యాలను జేయుట

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక

సంపుటము ౧౭. { విభవనామసంవత్సరము
మాఘశాల్మనమాసములు. }

పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన
యనుచితపుమార్పు.

—! కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు. !—

పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ దెచ్చిపెట్టిన యసంగతపుమార్పులంగూర్చి యిదివఱకు ముచ్చటించుకొనియున్నాము. ఇఁక నాతఁడు తెచ్చిపెట్టినయనుచితపుమార్పుంగూర్చి ప్రసంగించుకొందము.

మనోరమ తననెచ్చెలులబాధల వెల్లడించి వానిందీర్పించుకొనుటకుం దగు తఱియెద్ది? అడవియందు సంచరించుచున్న స్వరోచియందీవరాక్షుఁడనుగంధర్వ రాజుశాపవశమునఁ బొందిన సీచరాక్షసత్వమునకు విమోచనమును గలిగించి యు, ఆతనికూఁతు రగు మనోరమకుఁ బూర్వస్థితిలేని యాయుందీవరాక్షుని రాక్షసత్వమువలనఁ గలిగిన ప్రాణభీతిని దొలగించి ప్రాణదాన మొసంగియు నమితానందమును గూర్చె. ఇట్లుపకారి యైనస్వరోచికి మరలఁ దనశక్తికొలదిని బ్రత్యుపకారము సేయ నెంచి యిందీవరాక్షుఁడు తనకడ నున్నయాయుర్వేదవిద్య నాతని కుపదేశించి తనకూఁతు నాతని కిచ్చి పెండ్లిసేయుదునని పలికె. ఆమాటలను విని మనోరమ స్వరోచిని పెండ్లియాడుటకుఁ దనకు సర్వవిధముల సంగీకారమే యనియు, నైనను తననిమిత్తమై శాపవశగత లై తీరనిరాజయత్నాదిరోగములపాలై తనచెలికత్తియలు విభావనీకళావతు లడవులలో నిడుమలఁ గుడుచుచుండఁగాఁ దాను సౌఖ్యములఁ బొందు పెట్లని

వలికినది. ఆమాటలు విని స్వరోచి తా ని. దీవరాక్షసునుండి గ్రహించిన యా
యుర్వేదప్రభావముచే నీచెలికత్తియలయూర్తిని వివాహసంతరమున నివారిం
తు నని చెప్పి యొప్పించ వారికుభయులకు వెంటనే పెండ్లి కావించబడిన
దనియు, పెండ్లి యైన వెంటనే స్వరోచి తనయాయుర్వేదప్రజ్ఞను వినియోగిం
చి తగుమందు లిచ్చి మనోరమాసఖులరోగములు నివారించి వారినిగూడఁ
బెండ్లియాడె ననియు మార్కండేయపురాణమున నున్నది. ఆనందర్థము ని
స్సార మని యెంచి పెద్దనార్యుడు తనచునుచరిత్రములోఁ గొన్నిమార్పులు
పెట్టెను. తనతండ్రి తన్ను స్వరోచి కిచ్చి వివాహము చేయును ననినప్పుడు
తనచెలికత్తియల యవస్థలంగూర్చి పెద్దనగారిమనోరమ తలపెట్టలేదు. మహా
వైభవముతో వివాహసౌఖ్యముల నన్నిటి ననుభవించినది. పెండ్లి యైనతరు
వాత గర్భాధానపుగదిలోనికి నాథుడును దానును జేరినపిమ్మట, భర్త
బహువిధశృంగారచేష్ట లొనరించి యొనరించి రాగాతిశయము నొంది కవ
యైఁ దమకింప నత్తటి తనకోర్కె లాతనిచేఁ దీర్చించుకొనుటకుఁ నను వగు
సమయ మని యెంచి ముందుగ నేడ్వఁ బ్రారంభించినది. ఇ దేమి ? అక్షయా
నందము నందవలసిన మందిసమయమున నేడ్వ మొనరిడితి వని నాథుడు
ప్రశ్నింప, నప్పుడు తనచెలికత్తియ లడవులలో రోగపీడితలై వనటఁ గుందు
చున్నా రనియు, “వారిరోగములు నీవు నివారింపవేని నా కెక్కడిసౌఖ్యము”
లనియు ఖండితముగాఁ జెప్పివేసినది. అంతట వెంటనే స్వరోచి తనయద్యమ
ముడిగి యారాత్రిపూటనే మనోరమను వెంటఁబెట్టుకొని యరణ్యములకుఁ
బోయి విభావనీకళావతులరోగముల మాన్చి పిమ్మట భోగముల ననుభవించె
నని మనుచరిత్రమునందుఁ గలదు. తననెచ్చెలుల రోగబాధల నివారించినం
గాని తాను బెండ్లిభోగముల ననుభవించఁజాల నని పెండ్లికిఁ బూర్వమునందే
జనకునికడను, గాఁబోవునాథునికడను, మనోరమ తెల్పుట, గర్భాధానపుగ
దిలో నాథుడు కవయ నుంకించు సమయమునకుఁ బెద్దనచే మార్పబడినది.
ఈమార్పు కడురసవంత మనియుఁ బెండ్లికూతు రగుమనోరమ పెండ్లికొడు
కగుస్వరోచితోఁ దనతండ్రియెదుర మాటలాడె ననుట యొప్పు దని తలంచి
గర్భాధానపుగదిలోఁ బెట్టినాఁ డనియు కీ. శే. తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు
లిఖించిరి. తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు చెప్పినది సరికాదనియు మనోరమ తన
చెలికత్తియ వనటం గుందుచుండఁ దాను భోగముల ననుభవించఁజాల నని

పంజిక ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందు బెట్టిన యనుచితపుమార్పు. ౨౬౧

పెండ్లికొడుకుతోఁ బలుకలే దనియుఁ దనతండ్రితో ముచ్చటించె ననియు నట్లు తండ్రితో సుభాషించుటకు సిగ్గుపడ నవసరము లే దనియు గర్భాధానపుగదిలో నాథుఁడు పాన్నునఁ జేర్చి కౌగిలిండుకొని ముద్దిడి మోహోద్రేకము నంది కవయుఁ దమకిం రుచున్న సమయమున నదియే తనయభీష్టమును బ్రియునిచేఁ దీర్చించుకొనుటకుఁ దగులతి యని భావించి స భోగము నరికట్టె ననుట నవోధయుఁ గులసతియు నగు మనోరమకుఁ దగ దనియు నయ్యవి వేశ్యాకృత్యము లనియు నేను నావిమర్శనముతో వ్రాసితిని. అందులకుఁ దగుకారణములనువిపులముగా వ్యక్తీకరించితిని ఐననుమరల మనవేకటశాస్త్రిగా రీవిషయము నెత్తికొని పెద్దనార్యుఁడు పెట్టినమార్పు బహుసరసముగా నున్న దని తెలుపుటకు విచిత్రప్రయత్నములను గావించిరి. వీరు వ్రాసినదానికి మరల సమాధానము నిచ్చుట కొంతవఱకుఁ జర్చితచర్చణమే యగును గాని శ్రీ శాస్త్రిగారివంటి పండితులు చేయఁబోవుసమర్థనమునకు సమాధాన మిచ్చుటయే మంచి దని యెంచి మరల నిందు సమాధాన మిచ్చుచున్నాను.

మనోరమ తనచెలికత్తెల వనటం గూర్చి వివాహమునకు ముందు తండ్రితో నేల పలుకరాదు ?

తేవప్పెరుమార్లయ్యగారికిగ్రొత్తపెండ్లికూతురు గ్రొత్తపెండ్లికొడుకుతో ముచ్చటించుట తగ దని తోచినది కాని తండ్రితో ముచ్చటించుట తగదని తోచలేదు. మనవేకటశాస్త్రిగారి కన్ననో కాఁ బోవుభర్త యెరుట నుండఁగాఁ గన్యకతనతండ్రితో ముచ్చటించుటగూడఁ దగదని తోచినది ! ఇది పెద్దవింక. ఈముచ్చటించినవిషయము సతీపతుల భోగ రహస్యములతో సంబంధించినది కాదు. ఒకతఱిని వివాహ మగుటకుఁ దనకుఁ గలయనుపపత్తిని దెలుపుట. ఇది సతీపతులు రహస్యముగా ముచ్చటించు కొనఁ దగినయంశము గాదు. బహిరంగముగా నలుపురిలోను ముచ్చటించుటకు జంక నవసరము లేనిది. “కాఁబోవుభర్త చెంత నుండఁగాఁ దనతండ్రితో నీరీతిగాఁ బలుకుటచే మనోరమ తాఁగతనము వెల్లడి యగుచున్నది. మఱియు నిది కేవలము కన్యాజనన్వభావమునకు విరుద్ధము. పతిచెంతఁ బెండ్లికూతురంతప్రాథత్వము చూపె ననుట యశాచిత్త్యమునకుఁ గూడ భంగము కలుగక మానదు. తండ్రితో మాటాడనేమి యనఁ బతిచెంత నున్నప్పుడు కన్యక లం దూనకును యెనయలేరు.” అని వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఈయది యా

పాతరమణీయముగాఁ గాన్పించుచున్నది. తనమనోగత మైనయాందోళనము
 పీఠపఱకుఁ దాను వివాహభోగముల ననుభవింపఁజాల నని తండ్రికిఁ దనమ
 నోగతదఃఖమును గూఁతురు వెల్లడించుట తాఁగతన మెట్లు కాఁగలదు ?
 ఇందు ప్రాశస్త్య మేమి యున్నది ? మనదేశపు పెండ్లికూఁతుండ్రు మనవేంక
 టశాస్త్రిగారు వట్టిబామ్మలను జేసివేసిరి. కాఁబోవుపతిచెంత వారు నోరెత్తు
 టయే సంభవింపనేర దని లిఖించిరి. ఇది సత్యమునకుఁ జాలదూరము. మన
 కావ్యములు పఠించి చూచినను మనదేశస్థితుల నారసి చూచినను “ఇది కే
 వలము కన్యాజనస్వభావమునకు విరుద్ధము. పతిచెంతఁ పెండ్లికూఁతు రంత
 ప్రాశస్త్యము చూపె ననుట యశాదిత్యమునకుఁ గూడ భంగము కల్గకమానదు”
 అని వేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాయుట యసంగత మని చదువరులు గ్రహించు
 కొనకపోరని తలంచెదను. కన్యకలు కాఁబోవుపతులతోడనే తమకలయిక
 కనువగు సమయాసమయాదులం గూర్చి వివేకముతోఁ గూడిన భోధామలఁ
 గావించినట్లు కాన్పించుచున్నది. ఇందులకుఁ దగునుదాహరణములఁ గొన్నిటి
 మనయుత్తమకావ్యరత్నములనుండి యిచ్చుచున్నాఁడను.

(1) విజయవిలాసములో సన్న్యాసివేషము దాల్చియున్న యర్జునున
 కుపచారముచేయుచున్న సుభద్ర తానువివాహమాడఁ గోరుచున్న యర్జునుఁ
 డాసన్న్యాసియే యని తెలిసికొనినపిమ్మట సిగ్గుపడి మునుపటివలె మాటలా
 డుట మానఁగా యర్జునుఁ డామెచేతనున్న చిలుక నుద్దేశించి తమకలయికం
 గూర్చి యేమేమో పలుకఁ గాఁబోవుపెండ్లికొడుకుతోఁ గాఁబోవుపెండ్లికూఁ
 తు రగు సుభద్ర యిట్లు నుడివినది.

“మేరలా యివి మీయంతవారలకును బెద్ద లున్నారు వారెన్ని పెండ్లిసేయఁ
 గలరు వేగిరపాటింత వల దటంచునిన్నపము సేయరాదె యోచిన్నిచిలుక.”

ఇది తనపెండ్లినిగూర్చిన ప్రసంగమే. పెండ్లినిగూర్చిన దననేల దాని
 తరువాతిశుభ కార్యముం గూర్చిన ముచ్చటయే. చిలుకతోఁ బలుకుమిచ్చతోఁ
 దనకాఁబోవుభర్తతోఁ బలికనదే ఇది మీకుఁ దగదు. పెద్ద లున్నారు, వా
 రెఱిగి పెండ్లిసేయుదురు. ఈలోపల మీ కుట్టివారికిఁ దొందరపడుట తగదు.
 పెండ్లిసేయుపఱకు నాఁగుఁ డని కన్యక యగుసుభద్రపలికినది కాఁబోవుభర్త
 యెదుట నుండఁగా “నాచెలికత్తెలు బాముల నందుచుండ నేను వివాహభో
 గముల నెట్లనుభవింపను తండ్రి” యనుటయే తాఁగతనముం దెలుపుచోఁ

సంఖ్య ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుచితపుమార్పు. ౨౬౩

గాఁబోవు భర్తయూశయముల నివారించి చిలుకతోఁ బలుకుమిషమిఁదఁ బెద్దలు పెండ్లిసేయువఱకు నాఁగుట మర్యాద. అట్లుచేయకుండుట యనుచితమని సాహసించి నుడువుట యే మగునోకదా! సుభద్ర తాఁగను మించిరచె నఁటియూ యేమి? ఈసుదర్శమున విజయవిలాసకారుఁడు సుభద్రచేసినసంభాషణము నెట్లువర్ణించినాఁడో కనుఁడు.

“అని యుచితరీతివెలయుఁగ నామనాతిరసకముద్రకు మిగులమానసము గరఁగ బయిని బ్రేమయు నగ్గలంబై పెరుఁగఁగనవ్వభూటికొడంబడ ననుఁ గిరిటి.”

ఇట సుభద్ర పలికినవలకు లుచితరీతి నున్న వనియు, రసకముద్రను వెలయించుచున్న వనియుఁ గవి వర్ణించె. ఇట్లు కన్యలు తమ కాఁబోవుభర్తలతో శయనాగారపుముచ్చటలం గూర్చియే ముచ్చటించుటయుఁ దొందరపడవల దనిచీనాట్లు పెట్టుటయు నుచితములై రసకముద్రను దెలుపువవై యుండఁగా మనోరమ తండ్రితో తనమనోవ్యధ తీయవఱకు పెండ్లిభోగముల నెట్లనుభవించుఁగల ననుట యనుచిత మగు ననుటకంటె వింతయుండఁగలదా? పైరీతిగా సుభద్రచర్యలు కన్యాస్వభావవిరుద్ధములు కానియప్పుడు మనోరమచర్యలు కన్యాస్వభావవిరుద్ధము లెట్లు కాఁగలవు?

(2) శాకుంతలములో. కాళిదాసమహాకవి శకుంతల యనుకన్యకను నామె నెచ్చెలులతోఁ గూడియున్నతఱి నచటికి విచ్చేసియున్న కాఁబోవుభర్త యగుదువ్యంతునకును జరిగినశృంగారసంభాషణ మీశ్రిందిరీతిని వర్ణించె.

“ప్రియంపదః—అట్లయిన మాప్రియసఖ నిన్ను గుఱించి కామదేవునిచే నిటువంటి యవస్థ పొందింపఁబడినది. కాఁబట్టి యనుగ్రహించి దీనిబ్రతుకు నిలువందగును.

రాజుః—ఓశుభాంగీ! యీప్రార్థన మాయదుపురకును సామాన్యము సర్వవిధముల నాకిది యనుగ్రహము.

శకుంతలః—(ప్రియంపదచుజూచి) చెలీ! అంతఃపుర విరహముచేత సంతాపించుచున్న రాజశ్రేష్ఠునివేల నిర్బంధించెదవు? (వీరేశలింగముగారి తెలుఁగు)

ఋషికులమున నరణ్యములలోఁ బెరుఁగుచున్న శకుంతల నూతనముగాఁ దానున్నయాశ్రమమునకు వచ్చి యిండుక సంభాషించిన దువ్యూతమహారాజును నింతలోనే తనకుఁ గాఁబోవుపతినిగా భావించుకొని యాతనియంతఃపురస్త్రీలయందు (సవతులయందు) నసూయ వహించి కాఁబోవుపతి కడనే

యతః డంతఃపురవిరహసంతప్తఁడనియు నాతనితో మాటలాడుట యెందు కని యు నెత్తిపొడుపు మాట లాడినది. కాఁబోవుభర్తకడ నిట్టి సంభాషణము చేయుట కన్యాస్వభావవిరుద్ధము గానియప్పడును తాఁగతనమును దెలుపనప్పుడును గాఁబోవుపతి సమీపమున నుండఁగాఁ దనమనస్సున వ్యథముండఁగాఁ దాను బెడ్డియాడుట యెట్లని తండ్రితో మనోరమ పల్కుటలో నేమి హాని యున్నది? శకుంతలకాఁబోవుపతి యెదుట నాతనిఁగూర్చి పలికిన యాయెత్తి పొడుపుపలుకులు తనచెలులు తనచెంత నుండఁగాఁ బలికినది కాని యెవరును లేని రహస్యస్థలమునఁ బలుకలేదు. కన్య లీరితిని బలుకవచ్చు ననియే కదా. మహాకవి కాళిదాసు వైప్రసంగమును దనమహానాటకములోఁ బెట్టినాఁడు. శకుంతలప్రసంగ ముచిత మైనప్పు డంతకంటె మృదువులును నాత్మహృదయవేదనముఁ దెలుపునవియు నగు మనోరమముగ్ధవాక్యము లనుచితము లెట్లు కాఁగలవు? వానిని గన్యాస్వభావవిరుద్ధము లనుట యెట్లు? మఱియును శకుంతలను, దువ్యంతుని విడచి శకుంతలాసఖులు వెడలిపోయినతరువాత వారికుభయాలకు సీక్రిందిరీతి ప్రసంగము జరిగినది.

“రాజు:—సుందరీ! ఇప్పు డెంత చల్లాటలేను. నీశరీరస్థితియు నీలాగున నున్నది.

క. నలినీదళశల్మిత మై, వెలయు కుచావరణ మున్న విరిపానుపు ని

మ్ముల విడచి యెండలో పలి, కలఘుకృశాంగములతోడ నరిగెదవబలా

(అని బలవంతముగా నామెను మరల్చుచున్నాఁడు)

శకుం:—పౌరవా! సౌశీల్యమును గాపాడుము. మన్తధపీడితురాల నైనను నేను స్వతంత్రురాలను గాను.” (వీరేశలింగముగారి తెలుఁగు)

కన్య యగుశకుంతల యీరీతిగాఁ బలుకుట తాఁగతనముఁ దెలుపునదియు, కన్యాస్వభావవిరుద్ధమును గానియప్పడు మనోరమవాక్యము లాకక్షేణార్హము లెట్లు కాఁగలవు?

(3) శృంగారవైషధములో:—నలు దుదమముంతి యంతిపురిలో, బ్రవేశించి సఖిజనముతో, గూడియున్న యామెతో ముచ్చటించుచున్నతటి నాతఁడు తాను బెడ్డియాడఁదలచుకొనిన నలుఁ డని దమయంతి తాను దెలిసికొన్న పిమ్మటనే యాతఁడు మోహాకులు పలుక సిగ్గునఁ జూటునకుఁ జని యాతనితో నిట్లు పలికినది.

‘డి. ఓరజసికరాన్వయవయోధినిశాకర యేఁబతివ్రతం

గూరిమిమీఱ నొక్కరుని గోరి వరింపఁగ నున్నవారి కె

వ్వారికి నెక్కుఁగఁ దలఁప వచ్చుచె ? నిన్ను వరింతు నెల్లి బృం

ద్యారకులకొ నృపాలుగురు దక్కినవారును జూచుచుండఁగాక”.

కాఁబోవువతి చెంత నున్నప్పుడు కన్యక యగు దమయంతి యెంతయో ప్రాభముగఁ మాటాడినది గదా ! అట్టి ప్రసంగము కన్యాస్వభావవిరుద్ధ మనియు తాఁగతనముం దెలుపునది యనియు నెవ్వరును భావించుట లేదుకదా. ఇక మనోరమవలుకుల సధిక్షేపింపట యెట్లు ?

(4) రుక్మిణీకల్యాణములో:—రుక్మిణి తాను వరించిన శ్రీకృష్ణునకుఁ దన్నుంబెండ్లియాడు మని దూతల సంపినది. ఇది తాఁగతనమును మించిన పని కావలసియున్నది గదా. కాని మనలోఁ బ్రాజ్ఞులగువారెవ్వరును నట్లు తలంచుటలేదు. పైవారియు దిశనొక విశేషము కలదు. పై దమయంతి, రుక్మిణి, సుభద్రలను కన్యలు తా మెవరిని మనసార భర్తలు కావలె నని కోరుకొనుచున్నారో వారు తటస్థించినప్పుడే పైరితిని బ్రవర్తించిరి. మనోరమ విషయమట్టిది కాదు. ఈకన్య స్వరోచియం దిదివఱ కేవిధ మగుమోహమును బెట్టుకొనియుండలేదు. తండ్రి స్వరోచికిఁ దన్ను నిచ్చెద ననినపిమ్మటఁ దా నందుల కంగీకరించినది కావున ముందుగనే యెక్కుడు సిగ్గుపాలు గావలసిన యవసరమే లేదు.

మనదేశకన్యలు కాఁబోవుభర్తలతో తమహృదయము తేటకడునట్లు మాటలాడుటయే గాక తమ్మును వారు సంపాదించుకొనుటకుఁ దగునుపాయములనుఁ గూడఁ దెలుపుచు వచ్చిరి. దమయంతికడకు దూతగా వచ్చినభావి భర్త యగు నలుండు దమయంతితో నింద్ర, ధనద, యమ, వరుణులను దిక్పాలురు తమలో నొక్కని వరింపు మని సీకడకు నన్ను దూతగా సంపిరనఁగా నిన్నే గాని మఱియొకని నేను బెండ్లియాడ నని యామె రూఢిగాఁ దెల్పె. ఈ యంశమును దేవతలతోఁ దాను జెప్పిన వారు తనప్రవర్తనమువిషయమై సందేహింతు రేమో యను జంకును బొంది నలుండు తొట్టువడుచుండ దమయంతి యది గని “హృదయేశ్వర! నీవు జంకనవసరము లేదు. రేపు బహిరంగసభలో నానల్వరుదిక్పాలురయెడుట నిన్ను నేను వరింతును. అందుపై వారు నీవిషయమై సందేహింప నవసర ముండ” దని, యుపాయము చెప్పినది. మఱువాటి

సభలో దమయంతి నలునే గాని వరింపడట ! అది యే మో చూత మని యాదిక్పాలురు నలరూపములతో వచ్చి సభలో నిలువంబడగా నామె సభలో నైదుగురు నలరూపు లుండుటఁ గని యది దేవమాయ యని గ్రహించి మనస్సునందు దిక్పాలురకు మ్రొక్కి “దేవతలారా ! నేను నలుని వరునిగా నిశ్చయించుకొనియున్నాను, గాన, నాతని నేను దెలిసికొననట్లు చేయుఁడు” అని ప్రార్థించె ఆందుపై వారు ప్రసన్నులై నిజరూపములతో నిలువఁగా నలు నాసాధ్వీమణి పరియించె. ఇంకను రుక్మిణి తనసోదరుఁ డగ్రుక్మిణి విరోధి యగు కృష్ణుని వరించుటయే గాక యాతనికిఁ దాను పంపినసందేశముతోఁ దన్నెట్టితటి వచ్చి నిరపాయముగాఁ జేకొనవచ్చునో విన్నవ్వుముగాఁ దెల్పినది.

పెళ్ళేట ? ఇంచుమించుగా మన గ్రంథము లన్నియు మనదేశకన్యకలు కాఁబోవుపతులు తమసమీపమున నున్నప్పుడు గూడఁ బలుకదగినయంశము ల నిస్సంశయముగను, సరసముగను బలికినట్లే తెలుపుచున్నవి కాని మనవేం కటశాస్త్రిగారు తలంచినట్లుగాఁ గొయ్యబొమ్మలై నిలచినట్లు తెల్పుట లేదు. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ గొన్నిప్రాథకావ్యములనుండి మాత్రమే యుదాహరణముల నిచ్చితిని.

ఇంత యేల ? కన్యకలు పెద్దపెద్దరాజసభల నేర్పాటు చేసి నప్పుడు వానిలోఁ బ్రవేశించి తమమనస్సునకు నచ్చినవానికడకుఁ జని యాతఁడే నా వరుఁ డని యాతనిబూలమాలతో లజ్జలేకుండ నలుకరించుట కల దని మన గ్రంథము లన్నియుఁ జెప్పుచున్నవి. సభలలోఁ గన్యలు చేయు నిట్టివ్యాపార ములే తాఁగతనమును వెల్లడింపనియెడలఁ గాఁబోవుభర్త యెదుటనుండగాఁ గన్యక దననెచ్చెలులబాధలంఘార్చి తనతండ్రితో ముచ్చటించుట తాఁగతన మగునా ? అట్లనట యనుచితము గాదా ?

మఱియును గాఁబోవుభర్తల యెదుట నపనాగరకులు వ్రాసినగ్రంథ ములలోని కన్య లెట్లు ప్రసంగించిరో యది తెలుపుటకై యొక్కయుదాహరణ మిచ్చెదఁ జే. శే. కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులువారి శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్య నిర్వచననైషధములోఁ గన్య యగదమయంతి కాఁబోవుభర్త యగునలుని లోఁ దననెచ్చెలుల సన్నిధి నీరీతిఁ బ్రసంగించినది.

“క. నిన్నుఁ గని నంతనుండియు, నన్నంతయు నేచదొడఁగె నలనెలయల్లుం

డెన్నఁడు నను గని యెఱుంగను, జెన్నగునీతెఱఁ గలుంగఁ జేయంగఁగజే.”

సంచిక ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందు బెట్టిన యనుచితపునూర్పు. ౨౬౭

కన్య లీరితి సంభాషణము గావించుటయు, నుచితమైయుండ మనోరమ వల్లినపల్లులందు నాచిత్య ముండకుండునా ?

ఇంకను బూర్వకాలపుఁ బెండ్లికూఁతులమాట యటుండనిండు. ఇప్పటి కాలపుఁ బెండ్లికూఁతులమాట నాలోచింపుడు. చరిత్రకాలమునాటి యొక పండితుఁడు విద్యావతి యగుతనకూఁతునకు విద్యాగంధము లేనియొకధనిక సుందరబాలుని దీసికొనివచ్చి చూపి వానిఁ బెండ్లియాడు మనఁగ నామె కాఁ బోవువరుని విద్యావైశద్యమును కనుఁగొనఁదలంచి 'విహస్య' యేవిభక్తి యగు నని యడిగినది. అది యవ్యయ మనియు విభక్తిలేదనియు గ్రహింపఁజాలక 'రామస్య' వలె నుండుటచే వ్యస్తీవిభక్తియగునని వరుఁడు సమాధాన మిచ్చెను. అది 'విహాసు' యేవిభక్తి యని యడిగినది. అదియు నవ్యయ మని గ్రహింపఁజాలక "రామాయ" వలె నుండుటచే, చతుర్థి యని పలికెను. అటు పిమ్మట "అహం, కథం" ఏవిభక్తు లని యడిగినది వానిలో మొదటిది యస్త్వ చ్ఛబ్దముయొక్క ప్రథమావిభక్తి యనియు రెండవది యవ్యయ మనియు తెలిసికొనఁజాలక రామం కృష్ణం గోవిందం లవలె నుండుటచే ద్వితీయావిభక్తు లని పలికినాడు. అప్పు డాతనిసమక్షముననే తనతండ్రి నుద్దేశించి యాకన్య "యస్త్వవ్యస్తీ చతుర్థీస్యాత్ విహస్యచ విహాయచ, అహం కథం ద్వితీయాస్యాత్ ద్వితీయాస్యా మహం కథమ్" అని పలికినది. విభక్తులే తెలియని వానికి నేనెట్లు ద్వితీయను (భార్యను) కాఁగలను. అని తండ్రితోఁ గాఁబోవు వరునియెదుట నుడివినయీకన్యను మనవా రెవరును తాఁగనుగా భావించుట లేదు. ఇట్టియుదాహరణములు పెక్కులు గలవు.

ఒకవేళ నీకాలమునఁ గాఁబోవుభర్తలయెదుటఁ గాఁబోవుభార్య లేమి యుఁ బెదవియెత్తి మాటలాడలేక యుండు రనినను నిప్పటిపెండ్లికూఁతుల యవస్థనుబట్టి పూర్వకాలపుపెండ్లికూఁతులు కూడ నట్లేయుండు రని భావించుట న్యాయము కాదుగదా. పురాణకాలమునందలి పెండ్లికూఁతులు సర్వవిధముల విశారదలై యుండెడివా రనికదా చరిత్రాభిజ్ఞుల మనుకొనువారు తెలుపుదురు. పూర్వకాలపుసంగతుల నిప్పటికాలపుస్థితులను బట్టి విమర్శింపరాదని కదా మనగ్రంథవిమర్శనపద్ధతికారులు లిఖించిరి. అట్టివారు తాము చెప్పిన పద్ధతులకే విరుద్ధముగాఁ దమవ్యాసమును వ్రాయుట యుచిత మగునా ?

ఎట్లు చూచినను గాఁబోవుభర్త యెదుట నుండఁగా మనోరమ తనతం

క్రితోఁ దనసఖులు దుఃఖాక్రాంతలై యుండఁగాఁ దాను బెడ్డిభోగముల ననుభవించఁజాల ననితెలుపుట కన్యాస్వభావవిరుద్ధ మనియు తాఁగతనమును దెలుపునది యనియు భావించుట యుచితముగఁ గాన్పించుటలేదు.

ఇంకను “కన్యక సౌఖ్యముల ననుభవించలే నని తుక్రితో జెప్పుట మఱియు సీచముగాఁ గానవచ్చుచున్నది.” అని వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఇం దేమిచై చ్య మున్నదో బోధపడుటలేదు. వివాహాదికము లన్నియు మనసిజభోగములే కావున వేదములు వివాహమునఁ గాముఁడే దాత యనియుఁ గాముఁడే ప్రతిగ్రహీత యనియుఁ జెప్పుచున్నవి. అది యట్లుండ సంస్కృతముల ఁటభోగము లని తెలిపినది కాని మనసిజభోగము లని తెలుపలేదు. భోగము లనుభవించఁజాల ననినంతమాత్రమున నాభోగములు శయ్యాగార రహస్యభోగము లని భావించుకొన నవసరములేదు. వివాహమును భోగమే. ఈసంగతిని సరిగ గ్రహించుకొనక శ్రీవేంకటశాస్త్రిగారు సౌఖ్య మని మనోరమ యనినదానికి వ్యవాయక్తర్థ మనునవసరార్థమును జేసికొని మార్తంఁడేయపురాణము నధిక్షేపించిరి. అంతియే కాని యశాచిత్వ మెంతమాత్రమును బాటించనివాఁడు మనపెద్దనార్యుఁడే యని తెలిసికొనలేకపోయిరి. తన్ను నిదివఱ కెన్నఁడు నెఱుంగనివాఁడును దేశప్రభువును యువకుఁడును నైన స్వరోచిష్ మనోరమాసఖ యగుకళావతి తనవృత్తాంతముం దెలుపుచుఁ దనతండ్రి పుంజకన్యల యనునచ్చరతో మదనకేళిం దేలినట్లుగా నీక్రిందిరీతిని బెద్దనచెప్పించె.

తే. చెయ్యి పట్టినమాత్రాన శిరసు వంచి, యవశచందానఁ బైవ్రాలునవ్వఘాటి
బర్ణశాలాంతరము నేర్చి బ్రాహ్మణుండు, కెరలుగోధులఁ గందర్పకేళిఁ దేల.
“క. తపమంతయుఁ బాలివోవఁగ, నపుడన్నియు నుజ్జగించి యయ్యంగనతోఁ
దపసిమనోజక్రీడా, విపులైశ్వర్యంబు లనుభవించుచునుండె.”

కళావతి యనుకన్యక పెరకాంతలయెదుటఁ దా నెన్నఁ జెఱుంగని యువకునితోఁ బైరీతిఁ బచ్చిశృంగారవాక్యములు పలుకునట్లుచేసిన పెద్దనగ్రంథముచితరీతి నున్నట్లే మనవేంకటశాస్త్రిగారికిఁ దోచినది కాని మార్తంఁడేయపురాణములోని మనోరమావాక్యములు పచ్చిశృంగారము లేనివైనను సీచమైనవిగా వీరికిఁ గాన్పించినవి. ఇట్టిదారుణపక్షపాతబుద్ధితో వీరిచే వ్రాయఁబడిన గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి యెంతవ్లాఘసీయమో కదా ! వీరు ‘విమర్శకుఁడు నిష్ఠ

శంఖ ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ జెట్టిన యనుచితపుమార్పు. ౨౬౩

శుపాతబుద్ధిలో నిరూపించిన గుణదోషపరిశీలనము మాత్రమే విమర్శన మని పించుకొనును.' అని వ్రాసియున్నారు కాని వీరు తాముజెప్పినవిధులను తమ విమర్శనపద్ధతియందే పాటించలేదు.

దాని కేమి ? మనము పైనిజర్పించినదానింబట్టి మనోరమ కాఁబోవు పతిచెంతఁ దనజనకునితోఁ దననెచ్చెలులు రోగిపీడితలై యుండగాఁ దాను వివాహభోగముల ననుభవించఁజాల ననిజెప్పట నీచముకాదనికూడ గ్రహించుకొనియున్నాము. ఇతఁ జెద్దనాశ్వుఁడు పెట్టినమార్పునం దేయున్న నాచిత్యమున్నదేమో విచారించుకొందము. మనోరమ తనతండ్రి తన్ను నుపకారి యగు స్వరోచి కిచ్చి వివాహముచేయుదు ననినప్పుడు తననెచ్చెలులబాములం గూర్చి ముచ్చటించక వివాహసౌఖ్యముల ననుభవించి యనుభవించి తుదకు గర్భాధానపుగదిలో నాధుఁడు మోహపరవశుడై రతికేళిం దేల నుద్యమించునమయమున తనకోర్చి ప్రియునిచేఁ దీర్చించుకొనుటకు మందితటిగాఁ దీసికొని సంభోగము నజీకరించిన దనుట పరమసీచము నింద్యమునై యున్నది.

వాదమునిమిత్తము మనవేంకటశాస్త్రిగారు చెప్పినరీతిగాఁ దండ్రియెదుటఁ దననెచ్చెలులబాధలంగూర్చి మనోరమ ముచ్చటించుట యుచితము గాదనియు నయ్యది గర్భాధానపుగదిలో నాధుఁడును దానును నేకాంతముగా నున్నపుడు మాత్రమే చెప్పఁదగిన దనియు భావితము. అట్లు చెప్పకొనినను పెద్దనవ్రాతయొకటి దోషము తొలఁగిపోనేరదు. ఏమన పెద్దన మనోరమా స్వరోచులు గర్భాధానపుగదిలోఁ జేరినప్పుడు కూడ వెంటనే చెప్పింపలేదు. స్వరోచి సురతక్రీడకు వేగిరపడువఱకు నాపియుంచెను. ఇది తప్పుకాదా ? మనవేంకటశాస్త్రిగారు “పెద్దన యేకాంతమున నున్నపుడు మనోరమచే భర్తకుఁ జెప్పించెను.” అని వ్రాసిరి. ఏకాంతమున నున్నపుడు చెప్పటయే యవసర మగుచో శయ్యాగారమునఁ జేసినతఱువాత నాధుఁడును దానునుమాత్రమే మూయఁబడిన గదిలో నున్నతఱువాత ప్రసన్నహృదయుడై తనకడకు వచ్చి నాధుఁడు తనచేయిపట్టుకొని నపు డేలచెప్పలేదు. అటుపిమ్మట బుజ్జగించి కౌగిలించినపు డేలచెప్పలేదు ? అవి యేకాంతసమయములు కావా ? అయ్యవి పెండ్లి వేళలవంటి యసందర్భసమయములు కావుగదా ? అప్పుడును జెప్పక నాధునకుఁ గ్రమక్రమముగ మోహాతిశయమును గలిగించి తుద కాతఁడు కవయఁ దమకించి త్రస్తరుల గుత్తరింప నది తఱి యని భావించి మనో

రమ యప్పుడు తనభావమును, ఏడ్పుననుపానముగాఁ బెట్టి సంభోగము నఱి కట్టి యాపై బ్రతిమాలించుకొని చెప్పె. ఇదియే తాఁగతనమును వెల్లడించుచున్నది.

ఎట్టిసమయమునఁ బ్రియురాలు, ప్రియునిచేఁదనకోర్చి చెల్లింపించుకొనవలెను ?

సంతోషసమయమునఁ బ్రియురాలు ప్రియునితోఁ జెప్పి తనకోర్చి చెల్లింపించుకొనవలె నని వేంకటశాస్త్రిగారు తేల్చిరి. సంతోషమే. అది యెవరును గాదనరు. కాని మార్గంఁజేయపురాణమునందలి మనోరమ తనకోర్చెను సంతోషసమయమునఁ దెలుపలేదా ? మంచిసంతోషసమయము ననే తెల్పినది. తనతండ్రి యగు నిందీవరాఘుఁడు హేయమును దుర్భరమును నగు క్రూరరాక్షసత్వమునుండి విముక్తుఁడై పరమాహ్లాదకర మగు నైజగంధర్వరూపమును దాల్చి తన్నుఁ గూఁతునుగా గ్రహించి తగినవరున కిచ్చి పెండ్లిచేయఁదలఁచుకొనినసమయము తనకు రాక్షసునివలని ప్రాణభీతి తొలఁగి తనప్రాణదాతకుఁ దాను భార్య యగుటకు ననువగుసమయము స్వరోచికి నమూల్యమగు నాయుర్వేదవిద్య లభించుటయే గాక ఘోరరాక్షసు నేకభుజబలముచే జయించి విజయలక్ష్మితోడి పాటుగా దివ్యసుందరరూప యగుతన్ను గృహలక్ష్మిగా గ్రహించుసమయము. ఇదియందఱును బరమసంతోషసమయము కాదా? ఇట్టిసంతోషసమయమున దాను రక్షింపఁబడినట్లే తనచెలికత్తియలును రక్షింపఁబడవలె నని మనోరమ పలుకుట సమంజస మేల కాదో వేంకటశాస్త్రిగారు తెలుపలేదు. సంతోషసమయము లనేకములు గల వని యంగీకరించియును గూడ సంభోగసమయ మన్నిటినిమించిన సమయ మనియు గాన నప్పుడు చెప్పింపవలె ననియు లిఖించిరి. అందులో “యావనవంతుఁ డగుపురుషునికి యువతీప్రథమసంగమముకంటె నధికసంతోషసమయ ముండదుకదా ? తాదృశసంతోషావస్థయం దున్నపు డెట్టివాఁడును బ్రియురాలికోర్చిఁ దీర్పక నూనగలఁడా ? కార్యార్థులు, అట్టిసమయమునకు వేచియుండుట సహజముకదా!” అనియు వీరు వ్రాసిరి.

శ్రీశాస్త్రిగారివంటివా రిట్లువ్రాయుట వింతను బుట్టించుచున్నది. సాధ్యమణులు తమకోర్కెల బి్రియలచేఁ దీర్పించు కొనుటకుఁ బ్రధమ సురత సమయమే తరి యనుటకంటె వింత యుండఁగలదా ? తమ యింద్రియ నుఖమున కడ్డులేకుండుటకా ధీరోదాత్తతాది లక్షణములు గల మహాపురుషులు

సూచిక ౬] పెద్దన మరుచరిత్రమునందుఁ జెప్పిన యరుచితపుమాన్యు. ౨౭౧

సాధ్వీమణులగు తమ యధాంగలక్ష్యుల కోర్కెలదీర్చుట ? అట్లు తలంచుట యనుచితము. సీతామహాదేవి తనకుఁ గాంచనమృగము కావలె నని కోర శ్రీరామచంద్రుఁ డామె కోర్కెఁ జెల్లించి యత్నించె. అది యేసమయము నఁ గోరినకోరిక ? ద్రావడి తనకు దుర్బలస్థలస్థ సౌగంధికపుష్పములు కావలె నని కోరఁగా భీముఁ డాకోర్కెఁ దీర్చె. ఇదిసంభోగసమయమునఁ గోరిన కోరికయా ? కుచేలవత్ని తనభర్తను శ్రీకృష్ణుని దర్శించి యాతనియనుగ్రహమున సిరులుసంపాదించుకొనిరాఁ బ్రార్థించినది. అతఁ డామెకోర్కె నంగీకరించె. ఇది సంభోగము నరికట్టుటచే సుప్రాప్తమైనదా ? ఇతరసంతోషసమయములఁ బ్రతులచే సత్తులు కోర్కెలు దీర్పించుకొని రనుట కుదాహరణము లనేకములు గలవు. తనకోర్కెను బ్రథమసురతదినమునఁ జెప్పి తీర్పించుకొనిన సతీలలామ మిదివఱకుఁ గాన్పించడు. సురతసమయము సంతోషసమయము కాదా యని శ్రీశ మ్రోగారు ప్రశ్నించిరి. అది సంతోషసమయము కాదని యెవ్వరును జెప్పలేదు. ఇతరసంతోషసమయములఁ దమకోర్కెలఁ దీర్పించుకొని సత్తులు యత్నించుటకంటె బ్రథమసురతదినమునఁ గావించుకొనుట మంచి దని తాము పెద్దన్నతోఁ గలిసి పలికిన పలుకులు సరసముగా లేవని యస్తదామలము చెప్పుచున్నాము.

పెద్దన్న సంతోషసమయమునఁ జెప్పించెనా ?

మనవేంకటశాస్త్రిగారు సంభోగసమయమే మిక్కిలి సంతోషదాయక మగుసమయ మనియు నట్టితఱిని బ్రమురాండ్రు తమప్రియులచేఁ దమకోర్కెలు దీర్పించుకొనవలె ననియు వ్రాసిరిగదా ! సంతోషమే. ఇట్టిసంతోషసమయమున సత్తులు నాథులకుఁ దమమనవుల విన్నవించుకొనుట తరియుండు నని భావించుకొనువారు మనలోఁ గలరు. భక్తుఁ డగురామదాసు “ప్రక్షను జేర్చుకఁ జెక్కిలినొక్తుచు చక్షగ మరుకేళిఁ జొక్కియుండఁపవేళ ననుఁ బ్రోవ మని చెప్పవే నీతమ్మ” యని లిఖించినాడు. ఇట్లు వ్రాసినకవులు కలరు, కాని యీ వ్రాత లన్నియు మరుకేళిఁజొక్కియున్నతఱి మంచిదని చెప్పుచున్నవి కాని మనపెద్దనార్యుండు చెప్పినరీతిగా మరుకేళి కుద్యమించు నాథునితలంపు నరికట్టితద్వారముగాఁ గోర్కెలు చెల్లించుకొనుట మంచిదని చెప్పియుండలేదు. మరుకేళిఁ జొక్కియున్న సమయము మంచిసంతోషసమయము గావచ్చును గాని దాని కుదలమించుసమయ మిది కాదు. అది యాత్మరపాటును దెలు

సమయము. కావున నట్టి సమయమున సంభోగము నరికట్టి తమ కార్యములు కొనసాగించుకొన సాధ్యమని యైన దెవ్వతెయుఁ బ్రయత్నింపదు. ప్రయత్నించిన నది సాధ్య కాదు. మనుచరిత్రలోని మనోరమ గర్భాధానపుగదిలో నేడ్వ మొదలిడినప్పుడు అనఁగా నాధునికోర్కై కాతంకము గలిగించినపు డాతని మన స్సేస్థితిలోనికి వచ్చినదో పెద్దనయే వర్ణించినాడు. కనుడు:—“ఊరక యున్నం గనుగొని యవనివతిపుంగవుం డంతరంగంబున జెంగలించు కాతు కాంకురంబు కరఁగుపడ వెఱగుపడి యుద్వేగసమన్వితుండై సంభ్రమించుచు” దీనింబట్టి చూడ స్వరోచిహృదయమునం దంతవఱకు జనించిన సంభోషాంకురము నశించిపోయి యుద్వేగముపుట్టి యున్న సమయమునందు మనోరమ తుదకుఁ దనచెలిక త్రియల బాధలు వారింపఁబడ వలె నని నాధునితో జెప్పినది కాని సంతోషమునఁ జొక్కియున్న తఱిఁ దెలుపలే దని తేలుచున్నది. ఇది యెట్లు సరిపడును ? ఇది సరిపడనేరదు కావున సంభోగేచ్ఛ గలప్రియుని కోర్కె నరికట్టి వానిని బాధించి తనకోర్కెను దీర్చించుకొన మనోరమయై త్నించిన దనవలెను గాని సంతోష సమయమునఁ జెప్పిన దన వలనపడదు. సంభోగము నరికట్టి కామోదోగపూరితు లగువారిచేఁ దమ కార్యముల నెరవేర్చించు కొనఁ జూచువారు వేశ్యలు. సంభోగానంతరమున విటుఁడు దనకోర్కెల నన్నిటిని జెల్లించునో చెల్లించఁడో యను సంశయముచే నాతని కామ పీడితత్వము నాధారముగాఁ దీసికొని ముందే తమకోర్కెలఁ దీర్చించు కొనఁ జూతురు.

మఱియుఁ బై కీర్తనములో రామదాసు “అదిగిజవినుతుఁడు భద్రగిరి నుఁడు నిద్రమేల్కొనువేళ నెలతరో బోధించి ననుఁబోవు మనిచెప్పవే సీతమ్మ” అనిమఱి యొకచరణము వ్రాసినాడు. దీనింబట్టి సంతోషసమయము లనేకము లుండు ననియు, సేసంతోషసమయమునం దైనను గార్యసిద్ధికై ప్రయత్నింపవచ్చు ననియుఁ దేలుచున్నది. కాబట్టి మార్కండేయమునందలి మనోరమ దఁకోర్కెం దెలిపినసమయము మంచిసమయమే యని తేలుచున్నది. పాత్రముల ఘనతను వెల్లడించుచున్నది. కావున, పెద్దన పెట్టినమా ర్పనుచి తము. ఈయంశము మనవేంకటశాస్త్రిగారి హృదయమునకు బోధపడకపోలేదు. కావుననే వారు పెండ్లికి ముందుగాఁ దననెచ్చెలులంగూర్చి మనోరమ ముచ్చటించిన ముచ్చటను పెద్దనవివాహానంతరమునఁ జెట్టించుటకును వివా

సంఖ్య ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుచితపుమార్పు. ౨౭౩

హాదిసౌఖ్యముల నామె, తనచెలులు బాధపడుచున్నను, ననుభవించుటకును గలకారణము లీక్రిందిరీతిని గల్పించిరి. ఆయుర్వేదమెఱిగినస్వరోచిచేఁ దన యభిమతమును దీర్చుకొననెంచియే మనోరమ వివాహమున కంగీకరించినది.” మనోరమామనోగత మైనయీభావమును మనశాస్త్రిగారెట్లుగ్రహించిరో? ఎట్లుగ్రహించినను నిది తప్పే, ఆయుర్వేద మొక్కస్వరోచికి మాత్రమే తెలిసి యున్న యెడల శాస్త్రిగారు చెప్పినది కొంతవఱకు సరిపడి యుండును గాని ప్రస్తుతసందర్భ మట్టిదిగాదు. శాస్త్రులవారు చెప్పినయాయుర్వేద విద్యలోమనోరమాజనకుం డగునిందీవరాక్షసుఁడు కడు దక్షుఁడు అతనినుండియే స్వరోచి యీ విద్యను నేర్చికొనినాఁడు. కాఁబట్టి మనోరమకు నాయుర్వేదప్రభావముచేఁ దన నెచ్చెలుల బాములు తొలగింపించుకొను నిచ్చయున్న యెడలఁ దనయం దమిత వాత్సల్యము గలతనతండ్రిచే నాపని చేయించుకొనవచ్చును. అందులకై స్వరోచి నాశ్రయించుఁ బరిశ్రమ. కాన శ్రీశాస్త్రులవారు వ్రాసినది యసంగతము. మనోరమ యాత్మాసందాఢమై పెండ్లియందలి ముచ్చటచే నందుల కంగీకరించినది కాని సఖులనిమిత్తము కాదు. నెచ్చెలుల విషయ మైనదుఃఖములు పెట్టికొనక పెండ్లిసఖముల నన్నిటిని హాయిగ ననుభవించినది. “మజ్జనములు మంచిగందపుఁబూతలు పూర్వనాదములు వివాహవిధు లగుతలఁబ్రాతలు మొదలగునవియుఁ జేయుచున్నంతమాత్రమున నామెకు మనమందు దుఃఖము లే దనఁగలమా? దుఃఖము మనోగతము. ఇవి బాహ్యములు. బాహ్యవ్యాపారమును బట్టి మనోవృత్తిని నిర్ణయింపలేము.” అని మనవేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాయించిరి. ఇది సరి కాదు. ప్రాజ్ఞు లగువారు మనుజులు చేయుచేష్టలు మనోగతభావముల వ్యాఖ్యానము లని చెప్పుదురు. అది యటుండ మనపెద్దనాచ్యుడు వ్రాసినవ్రాత మనోరమ యత్యుత్సాహపూరితయై వివాహనైభవములలో మనఃపూర్వకముగాఁ బాల్గొనిన దని చెప్పుచున్నది. ఎట్లన,

“ఆ. రాజచూడ్తి కపుడు రాజీవముఖ చూడ్చు లెదురుకొనియె లజ్జ కొదిగి యొదిగి

జడిసి జడిసి జహ్నుసంభవాంభో వేణిఁ కెదురులెక్కు మీలకొదమ లనఁగ.”

దీనిం బట్టి మనోరమ యత్యుత్సాహపూరితయై నాథునినానందపూర్వకముగాఁ జూచిన దని తేలుచున్నది.

ఇంకను,

“మ. తనుమధ్యస్థివళుల్ నటింప నిలమిఁదఁ మట్టియల్ మ్రోవఁగాఁ
గనుసాళల్ పయితెప్పలం గదియ నుత్తంతాగ్రయై నిక్తి నా
ధునిమాళిం దలఁబ్రాలు వోసె నవలానోర్కలకూలంకష
స్తనవిస్ఫూర్తికి సందిదండ ధవళుల్ సాహానినాదం బిడఁ.”

ఇదియు మనోరమ వరమోత్సాహముతో నిక్తి తలఁబ్రాలు పోసిన
దని తేల్చుచున్నది. మఱియును,

“చ. ముడివడుగంకణప్రభల ముత్తైపుసేసలు దోయిలించి యె
త్తెడుతటి బాహుమూలకు చదీపులపైఁ బలిదృష్టివర్వినం
బొడమినలజ్జఁ బాణియుగముఁ వెనవంచియు మాళిమిఁదికై
పొడవునఁ జల్లె లేనగవు పొల్తుకతెప్పల నప్పించుచుఁ.”

ఇదియును వరమానందపూరితయై మనోరమ వివాహములోఁ బాల్గొనిన
దని తెలుపుచున్నది. ఇట్టి వనేకములు గలవు. సాధారణముగాఁ గన్యకలు
పెండ్లివేళలందును దాముపతులతో బంతులాడుట, గంధములుపూసికొనుట
మున్నగుసంతోషసమయములందు ముఖ్యముగాఁ దమచెలికత్తియలు తమకడ
నుండి యీవైభవము చూచుచుండవలె నని కోరుచుందురు. అట్టిసమయము
లందు మనోరమ యడవులలోఁ దనఁగిమిత్తమై బాములఁబడుచున్న నెచ్చెలులు
తనకడ లేమికి విచారమునందనే లేదనియు గర్భాధానపుగదిలో నాధుఁడు
తన్నుఁ గవయనున్నతటి వారిబాధలంగూర్చి విచారింపఁ జొచ్చిన దనియుఁ
తెప్పటలో స్వారస్య మిసుమంతయును లేదు. మనోరమ మనస్సునెచ్చెలుల
విషయమై దుఃఖించుచున్నదే యగునెడల యామె వివాహములో నిట్లెత్తా
హమును జూపనేరదు. ఏమన “దుఃఖితే మనసి సర్వ మసహ్య మన న్నేలుం
గవే” యని మనపెద్దనార్యుఁడు మనుచరిత్రమునందే వ్రాసియున్నాఁడు. నిజ
ముగా మనోరమ మనస్సునందు నెచ్చెలులంగూర్చిన దుఃఖమే యున్నయెడల
నామెకు వివాహప్రక్రియయంతయు నసహ్యముగ నుండఁదగినది. కాని మనో
రమ మన సృష్టిస్థితియందు లేదని పెద్దనార్యుని వ్రాతలే తెల్పుచున్నవి. ఇంత
యేల నాధు ఁ కవయఁ దమకించినప్పుడుఁ గూడ నామె కుత్సాహము పుట్ట
కపోలేదు. “అట్లు గవయం దమకించి త్రస్తరులఁ గుస్తరింప నింపు గలిగియు
మున్ను మనంబునం బొడమియుండు నడ లప్పుడు తలంపునం బాటిన” అను

సంచిక ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుచితపునూర్పు. ౨౬౫

వాక్యములంబట్టి నాథుఁడు కవయః దమకించినప్పుడుఁ గూడ నామెమనస్సున నింపే గలిగిన దనియుఁ దరువాత నెచ్చెలులం గూర్చినయడలు మనస్సునం దగిలిన దనియు విస్తృప్తముగ బోధపడుచున్నది. ఇంక నీమె నాథు డు చేయఁ బోవు సురతక్రీడ నేల యాఁపిన దన నాథునియుత్సాహోద్రేకమునకు నాతటి నాతంకము గలిగించిన నాతఁడు తనచేతిలోని బంతు తిరుగుచుగదా యను నూహతోఁ జేసినవని యని తేలుచున్నది. కాన నిది కులకాంత చేయువని కాదు. అందునను సవోధ చేయునది బొత్తిఁ గాదు.

ఉత్తమ నాయకునియందుఁడవలసినయుత్తమగుణము లన్నియు స్వరోచి యు దుఁగల వనియు నాతఁడు పరమఃపాసహిష్టుత, పరోపకారము, స్వార్థత్యాగము మున్నగు నుత్తమగుణములు గలవాఁ డనియు మన వేంకటశాస్త్రిగారే వ్రాసిరి. ఇట్టి మహాపురుషునిచేఁ దననెచ్చెలుల రోగబాధలఁ దొలఁగింపించు కొనుటకై మనోరమ సఁభోగము నరికట్టవలెనా? తాను స్వరోచిని నుత్తమ మగులోకోపకారకార్యము చేయు మనుచున్నదే కాని స్వార్థపరత్వముచేఁ దనకు నగలో నాణెములతో చేయించిపెట్టు మని కోరుట లేదుగదా! కీర్తిప్రద మగుసత్కార్యమును జేసి ఆర్తురాం ద్రగుకస్యకలను గాపాడు మని దయామ యుండును సమర్థుండును నగునాథుని బ్రాణప్రియ కోరుటకు సఁభోగము నరికట్టవలసి యుండునా? అట్లు తలంచుట యెంతమాత్రము నుచితము కాదు. కావునఁ బెద్దనార్యుఁడు పెట్టినమా ర్పనుచితము. మనోరమ నెచ్చెలుల రాజ యత్నాదిరోగములు స్వల్పకాలములోఁ బోవునవి కావు. అట్టివాని నివారణార్థమై సఁభోగేచ్ఛ నాథునిహృదయమునందును, తనహృదయమునందును మిక్కుట మై యున్న ప్రథమసురత సమయముననే యరికట్టి తొందరపడి యారాత్రిపూటనే సఖు లున్నమహారణ్యములోనికి నాథునిఁ దీసికొనిపోవుట రసాభాసహేతు వగును గాని మఱి యొకటి గానేరదు.

“మూర్ఖుండేయపురాణమునందుఁ గూడ మనోరమావివాహ మైనతరువాతనే యామెనెచ్చెలులబాధలు తొలఁగింపఁబడినట్లున్నది గదా. మూల గ్రంథమునందలి మనోరమసఖులకు శాపవిముక్తి కాకుండ నెట్లు వివాహభోగము లనుభవింపఁగలెను. కావున మనుచరిత్రయందు శాస్త్రిగారు చూపిన దోషము మూలగ్రంథమునఁ గూడ లేకపో లేదు.” అని వెంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఇది గ్రంథమును సరిగఁ జూచుకొనక వ్రాసినవ్రాత. ఏమన వివాహ

మునకుఁ బూర్వమే తనమనస్సున నున్న యడలును మనోరమ వ్యక్తముచే యుగా నందుపై స్వగోచి యందుల కడల నక్షత్రలే దనియుఁ దాను నేర్చికొనిన యాయుర్వేద ప్రభావముచే వివాహసంతరమునఁ దాను విభావసీకళావతులరోగములకుఁ దగుచికిత్స చేసి తప్పుక కుదిర్చెద ననియు దూధిగ వాగ్దానముచేయుటచే నామె యంకులకు సంతృప్తయై యంగీకరించె. కావున నామె దుఃఖార్త కాదు. ఇట్లు మనస్సునం దున్న యడలు తీర్చివేయఁబడిన తగువాత వివాహ మైనట్లు మార్తండేయపురాణమునందుఁ గలదు. కావున నందు మనుచరిత్రమునందలి దోషము లేదు. విమర్శించుపుస్తకములఁ బలుసారులు చదివి చూచుకొని యాపై విమర్శనము వ్రాయవలయు నని తమ గ్రంథవిమర్శనపద్ధతిలో మన వేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాసినరే కాని యావ్రాతను తామే తమపద్ధతియందే పాటింపలేదు.

మొత్తముమీఁద శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారు నావిమర్శనముపై చేసిన ప్రతి విమర్శనమున కంతకును సమాధానమును నీవ్యాసమున నిచ్చియున్నాను. వేంకటశాస్త్రిగారెత్తికొనిన గ్రంథచార్య మనువిషయమున కిదివఱకే బ్రహ్మశ్రీ సోమంచి సూర్యనారాయణశర్మగారు తగుసమాధానము నిచ్చిరి. అది యీపరిషత్పత్రికయందే ప్రకటింపఁబడియున్నది. కావునఁ దద్విషయమై నే నిప్పుడు వేఱుగ సమాధాన మియ్యవసరములేదు.

మనుచరిత్ర నీతిదాయకమా :— ఈశీర్షిక క్రింద నేను గావించినచర్చుగని నవనాగరకులవలెనే నేనును శృంగారరసమును ముట్టడించినట్లుగా మన వేంకటశాస్త్రిగారు బ్రమసి మిడిమిడిజ్ఞానముగల నవనాగరకులు మనగ్రంథ రాజములమీఁదికి దాడివెడలి దొరతనమువారిచే శృంగారగ్రంథములపై బహిష్కారశాసనములు పుట్టించి మనసారస్వతమునకు హానినిగలిగించుచున్న యిక్ష్కాలమున నిట్టిప్రాతలు వ్రాయుట యుచితముకా దని నన్ను మందలించిరి. అందులకు వారికి నేను ఓమార్పణము గావించుకొనుచున్నాఁడను. ఏమన, నేనును మననవనాగరకులచర్య లిప్పట్లున మనసారస్వతమున కమిత మగుహానిని గలిగించుచున్న వని తలంచువాఁడనే. ఇప్పట్లున నవనాగరకమతనైరస్యమును జాపుటకయ్యే మూఁడువంతు లీచర్చను గావించినవాఁడను.

నవనాగరకులు మన ప్రబంధములందుఁ గలయే యేవర్ణనాదికంబులను నిండివైచుచున్నారో యట్టివర్ణనాదికములఁ దమగ్రంథములందు వ్రాసి

వానిని బలుసారు లచ్చొత్తించి లోకములో విడుచుటయే గాక వానిని విద్యా
ర్థులకుఁ బఠనీయగ్రంథములుగాఁ గూడఁ గావింపించుచున్నారు. ఇతరులచేఁ
బ్రకటింపఁబడినప్పుడు దుష్టగ్రంథము లైన వైజయంతీవిలాసాదులు తమచే నిటీ
వలఁ బ్రచురింపఁబడి పవిత్రము లగుచున్నవి. తమచే నిషేధింపఁబడిన శశాం
కవిజయాదు లందలి వర్ణనములవంటి వర్ణనములు తమచేఁ బొగడఁబడు నుద్గ్రం
థములం దుండిన నవి దోషములుగా భావింపఁబడుటలేదు వానిపై నేనిమర్శ
నములుచు బుట్టుటలేదు. ఈవిధముగాఁ బక్షపాతముతోఁ గూడిన లఘువృత్తి
గలనవనాగరకులు దమనూతనసృష్టిక ననుసరించి పరిశీలించినఁ దాము విశేష
ముగా గౌరవించు మనుచరిత్రాదులుకూడ దుర్నితదాయకము లగుగ్రంథములై
పోవు నను తలంపుగలుగుటకై యీచర్చను గావించితిని. ఈఘట్టమును ముఖ్య
ముగా నవనాగరకుల నుద్దేశించి వ్రాసితిని. ఆసంగతి నావిమర్శనమున విస్పష్ట
ముగాఁ దెలియఁజేసితిని. ఇందు మొదటఁ గచకుచసంభోగాదివర్ణనములు గలకా
వ్యములు నింద్యము లనునవనాగరకమతము ననుసరించి చూచిన మనుచరిత్ర
ముచు దుష్టగ్రంథమే యగు నని నిరూపించి పిమ్మటఁ దన్మతమును నిరసించి కచ
కుచసంభోగాదివర్ణనములున్నంతమాత్రమునఁ గావ్యములు నింద్యములు గా
వనునామతమును విస్పష్టము చేయుచు “కచకుచసంభోగవర్ణనముల నొక్క
పెద్దనార్యుడే చేయలేదు. సంస్కృతమహాకావ్యములలో నీవర్ణనము లమిత
ముగాఁ గలవు. వాల్మీకి కాళిదాసు మున్నగు మహాకవులును గావించిరి. ఇంగ్లీ
షుగఁ పేక్సియరు మున్నగుమహాకవులు నట్లే గావించిరి. పెద్దనయు నొసరిం
చెను. అందులకై యతనిఁ బ్రత్యేకముగా నిందింపవలసిన దేదియు లేదు” అని
నాయభిప్రాయమును దేల్చితిని.

“వెలిఁబెట్టిరే బాడబు”లను మనుచరిత్రపద్యముం గూర్చి:—తారాశ
శాంకమునందు మనుచరిత్రమునందుఁ గల “వెలిఁబెట్టిరే బాడబు”లను పద్య
మునందలి భావమువంటి భావముగల పద్య మొకటి యుండ నయ్యది దుర్నితకి
మూల మనియుఁ గడు నింద్య మని యుఁ బెద్దపెద్దనవనాగరకులే యాక్షేపిం
చిరి. ఆక్రమమును బట్టి చూచిన మనుచరిత్రమునందలి పద్యమును నింద్యమే
యగు నని నేను నావిమర్శనములోఁ దెలిపి యుండ వేంటాశాస్త్రి గారు మిక్కి
లివిధితను బుట్టించు విమర్శనమును గావించిరి. మనుచరిత్రమునం దేమియుండిన
దాని నంతను సమర్థించుటయే విమర్శనకద్దతి యని మీరు భావించిరి కాఁబోలు.

న్యాయము చే మనుచరిత్రమునందలి “వెలిఁజెట్టిరే బాడబు”లను పద్యము హాని కర మైనది కా దని నేనును సంగీకరించితిని. ఏమన నయ్యది కామాంధు లగు వారియాహ లె ట్లుండునో తెలుపునది కాని ధర్మనిర్ణయము చేయునది కాదు. అట్లు చెప్పినఁ జాలును. శశాంకవిజయమునందలి పద్యమును నిట్లు సమర్థింపఁ దగినదియే కాని నవనాగరకు లట్లు భావించుకొనక యసంగత మగునాక్షేపణమును శశాంకవిజయపద్యముపై మాత్రమే పెట్టిరి. అహేతువుచే మనుచరిత్రపద్యమునకుఁ గూడ వారియాక్షేపణము తగిలి తీరు నని నేను తెల్పితిని. కావుననే “ఇప్పుడైన నిది దుర్మీతికి మూలమగుగ్రాథమని నవనాగరకు లంగీకరింతుగా?” యని నవనాగరకుల నుద్దేశించి నేఁ బ్రశ్నించితిని. వేకటశాస్త్రిగారి సంగతిని గ్రహించుకొనక పెద్దనార్యునిపద్యము నామూల్యముగా యోగ్యమైన దని సమర్థింప నెంచి లోని చరిత్రాశ్రయము లగుమాండకర్ణి మున్నగువారిచర్యలు యోగ్యములే యని సిద్ధాంతీకరింపఁ బ్రయత్నించుటయే గాక వేశ్యను గూడుట ఆకుకే గాదని యు నది తప్పే గాదని యుఁ గూడ విపరీతపు సిద్ధాంతముగావింప సాహసిందిరి.

వేశ్యాసభోగము ఆకుగాదా?—మనపెద్దనార్యుండు మనుచరిత్రములో ననేకధర్మములగుర్చి చక్కనిపద్యముల రచించియున్నాఁడు, కాని, వేశ్యాసంపర్కవిషయ మీతఁ డవసిద్ధాంతములఁ గావించినాఁడు. అది మన సుసం బట్టుట చేతనే మనవేకటశాస్త్రిగారును వేశ్యను గూడుట ఆకుగాదనియుఁ దప్పు గాదనియుఁ జెప్ప మొదలిడిరి, గాని, మనశాస్త్రములు కాని పెద్దలు కాని యట్లు తెలుపుట లేదు.

వేశ్యనుగూడుట ఆకుకే యగును. అహల్యను గూడినయింద్రుఁ డహల్యాబారుఁ డైనట్లే రంభను గూడిననలకూబరుండు రంభాబారుఁ డైనాఁడు. వేశ్యలు “లంజ” లని పిలువఁబడుచున్నారు “మజలస్యలు పురిగల్గు లంజ లౌర” అని చంద్రమతీపరిణయకారుండు వ్రాసియున్నాఁడు. లంజతనము ఆకుగాక యెండగునా? “అగడుపడి పడిచి పడసిన యట్టి పసిడి, కటకటా యేమిటికి” అని విప్రనారాయణచరిత్రమునందు వేశ్యావృత్తింగుర్చి వ్రాయఁబడియున్నది. ఇట్ల ‘పడుచుట’ యనఁగా ఆకుతనముచేయుట యనియర్థము. పడుచుఁ జేత అనఁగా జారత్వమని శబ్దశతాకరమున వ్రాయఁబడియున్నది.

అంకిత ౬] పెద్దన మరుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుచితపుమాటలు. ౨౭౯

ఇంతయేల, వేశ్యతోడి సంగమము జారత్వమే యగు నని పెద్దనార్యుఁడే సూచించియున్నాఁడు. ఈమహాకవి ప్రవరాఖ్యుని సౌందర్యవర్ణనము చేయునందర్భమున “ ఆ. వె. వానిచక్రఁదనము వైరాగ్యమునఁజేసి, కాంక్షసేయుజార కామినులకు, భోగబాహ్యమయ్యెఁ బూచినసంపెంగ పోలుపు మధుకరాంగనలకుఁ బోలె.” అని లిఖించె. ఈపద్యరాజము వైరాగ్యమతుఁ డగుప్రవరుని సౌందర్యము జారకామిని యగువరూఢికి భోగబాహ్యమైన దని సూచించుటకై వ్రాయఁబడినది. ఇట్లే వ్యాఖ్యాతలును వ్రాసియున్నారు. కావున వేశ్యలతోడిపొత్తు జారత్వము కాకపోలేదు.

వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయుడుగారి యాస్థానమందు బుచ్చివెం కను వేశ్యాకులజుఁ డగుకవి యుండెడివాఁడు. ఆతని నొకప్పుడు* మేకటాద్రినాయుఁ డుగారు “బుధజనాటవ్యటవ్యస్థంకు బుచ్చివెంకు” అని స్తుతించి యుండఁగా నాస్థానమునందలివారు న్యూకని మారుమూలపదము వాడు తెంచులకు, వాని కులముననున్న రంకే ప్రయోగింపరానా యని పలికివల్లు వాడుక కలదు. దీనింబట్టి వేశ్యలవిషయమునఁ గూడ లోకము అకనుపదము వాడు నని స్పష్టమగుచున్నది. కాబట్టి వేశ్యలతోడి సంబంధము అగుకాకపోలేదు. వేశ్యలసంపర్కము సర్వవిధముల నింద్యమని మనగ్రంథములు ఘోషించుచున్నవి. వీనిమాటయు వానిమాటయు నెంచుకు. మార్గంజేయపురాణమునందే ప్రవరవరూఢిసేనావాదమునందే ప్రవరవాక్యములలో నిట్లు తెల్పుఁబడి యున్నది.

కం. పరవనితారతి కీ డని, గురులెఱిఁగింతు రటుగానఁ గోమలి మది నా

కు రతి జనింపదు నీదెస, నిరతము నాదెస భజింపు నీవును విరతికా.

శ్లో. పరస్త్రియం నాభిలషే ది మ్యచుర్గురవో మమ

ఇత్యాదిగా సంస్కృతమూలమున నున్నది.

ఈవిధముగా మార్గంజేయపురాణమునందలి ప్రవరాఖ్యచరిత్రము వేశ్యతోడి భోగము పరస్త్రిభోగమే యని యు హానికరమని యు ఘోషించుచుండఁగా నాభావమును, పెద్దనార్యుఁడు తననుచుచరిత్రమును* తీసిపాటి వైచుటయే గాక వేశ్య యనన్యకాంత గావున దానిని గూడవచ్చు ననియు విశేషించి యది తరుణియు, వలపుగలదియు నగుచో దానికోర్కెను దీర్చి తీరవలె ననియు నీక్రిందిపద్యదాఢరముగా లోకమునకు బోధకావించినాఁడు.

చ. “తరుణి ననన్యకాంత సతిదారుణపుష్పశిలీముఖవ్యథా
భరవివశాంగి సంకభపుబారికి నగ్గముఁజేసి క్రూరుఁడై
యరిగె మహీసురాధముఁ డహంకృతితో నని రోషభీషణ
స్ఫుగం వహించెనో యన నభోమణి దాల్చెఁ గహయదీధితిఁ.”

మఱియును, తరుణియు ననన్యకాంతయు నగువరూధిని త్రోచిపుచ్చిన ప్రవరుని మహీసురాధముఁ డని, రసజ్ఞత లేనిమూర్ఖు డని యు నిందిచినాఁడు. మోసముచేసి యామెను గూడిన నీచుఁ డగుకలిగానిని విశేషముగ స్తుతించుట యేగాక యంగభవవిద్యాపారగుఁ డని నుతించినాఁడు. మనశాస్త్రములు వచ్చి వేశ్యను నుత్తమ కావ్యములందుఁ గథానాయికగాఁ జేయుఁగూడ దని శాసించుచుండఁగా నట్టివరూధినిని గథానాయికగాఁ దీసికొనినాఁడు. ఈతనికి వేశ్యలచర్యలు చాల నాగరకత గలిగి ప్రాభముగా నుండు నను తలంపుగలదు కాఁబోలు. కావుననే వేశ్యలజత్తులను కులసతి యగుమనోరమయందుఁ బెట్టి నాఁడు. ఇంకను నీతనికిఁ బచ్చిత్పంగారము నచ్చిన ట్లితరము నచ్చదు. మార్తండేయమున హంసమిథునప్రసంగమును విని స్వరోచి బుద్ధితెచ్చుకొని కామపరతంత్రతను విడిచి యడవులకుఁ బోయి తపం బొనఁించి యుత్తమలోకములకుఁ జనినట్లు తెల్పుఁబడి యుండ నాకథను తనగ్రంథమునుండి తీసిపాటి వైచినాఁడు. ఇట్టివి నీతిబాహ్యము లని కోవిదు లందురు ఇట్టివే పెద్దనార్యుని పెద్దతప్పులు. వేంకటశాస్త్రిగారు వీనిని తప్పు లని గ్రహించుకొనలేకపోవుట వింతను బుట్టించుచున్నది. వేశ్యనుగూడుట తప్పునుట స్త్రీపురుషసంబంధమే కూడదనుట వంటి దని స్త్రీవేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. ఇతఁడె విషాదజనక మగువాక్యముండఁగలదా? శాస్త్రిగారు బాగుగ నాలోచించు కొందురు కాక.

ఇంకను నహల్యతో జారత్వము సల్పిన యింద్రున కేమిలోపము వచ్చినది. కాన జారత్వము చేయవచ్చు నని వరూధిని వాదించినవాదమును గూడ మనవేంకటశాస్త్రిగారు నీతిదాయక మని సమర్థింపఁజూచుట మఱింతవింతను బుట్టించుచున్నది. జారత్వముఁ జేసినందులకై యింద్రునకు నష్టము కలిగిన దని పద్యము చెప్పుచుండిన మనవేంకటశాస్త్రిగారు చెప్పునది సరిపోవును. మనుచరిత్రమునందలి పద్యముల్లు తెల్పుటలేదు. అహల్యను గూడినందులకై యింద్రున కేమిలోపము వచ్చిన దని యడుగుచున్నది. కావున శాస్త్రిగారి సమర్థన

సంజిక ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుచితపుమార్పు. ౨౮౧

మనమంజనము. తారాశశాంకులసంబంధ మెట్టిదో ప్రవరవరూఢియల సంబంధ మట్టి దని నేను దెల్పియుండలేదు. ఆవిచార మిట ననవసరము. మొత్తము మీఁద మనుచరిత్రము నీతికి విరుద్ధము లగుసంశయములను బోధించుచున్న దని చెప్పుట కవకాశము చాలఁ గలదు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిష్పత్తి కీవిషయ మింత టితోఁ గట్టిపెట్టుచున్నాను.

గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి యచ నీవ్యాసము నిజముగా గ్రంథవిమర్శనపద్ధ తుల లోకమునకుఁ దెలుపుటకై వ్రాసినదిగాఁ గాన్పింపదు. పెద్దనార్యునియందుఁ గలభక్తి మితిమించుటచే నే నతని దానిని కా దచుటకును కా దనినదానిని నౌ ననుటకును వ్రాసిన వ్యాసముగాఁ గాన్పించుచున్నది. శ్రీకేతవరపు వేం కటశాస్త్రిగారు ముంచిపండితులు. వీరు సరసము లగునవలలను, ప్రసిద్ధము లగునద్గ్రంథవ్యాఖ్యానములను వ్రాసియున్నారు. ఇట్టిపండితగ్రామణులు విశాల హృదయముతో గ్రంథవిమర్శనపద్ధతింగూర్చి విపుల మగవ్యాసమును వ్రాసిన నెంతయో లోకోపకారకమై యుండియుండును.

గ్రంథస్వీకారము.

ఆంధ్రకవిచరిత్రము—ప్రథమభాగము.

(History of Telugu Poetry vol 1. Vijianagaram Mahara-
jah's College Publication, Price Rs. 2-0-0)

ఈ గ్రంథము విజయనగరసంస్థాపకండితు లగుభోగరాజు నారాయణ
మూర్తిగారిచే రచియింపఁబడినది. కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు
గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు మొదలగువారు రచించిన కవి
జీవితచరిత్రలు లవలె గాక సీగ్రంథ మొకనూతనమార్గము నవలంబించినది. నన్నయ
మొదలు వేటివఱకును గలకవిత్వగులను గూర్చియు వారిగ్రంథములను గూ
ర్చియు సీగ్రంథమునఁ దెలుపఁబడలేదు. గ్రంథకర్తయే దీని నుపోద్ఘాతసంపు
టం బడియుఁ గవిత్వయుగము, పోతనశ్రీనాథయుగము, పెద్దనయుగ మను
మూఁడుభాగముల నింకను రచింపఁదలంచితి ననియు నవతారికయందుఁ దెలి
పియున్నాఁడు. ఈసంపుటయన నయిదు ప్రకరణములు గలవు 1. కవి—కవి
త్వము 2. ఆంధ్రకవుల కవితామతములు 3. ఆంధ్రలాక్షణికులు—కవిత్వతత్త్వ
ము 4. యుగవిభాగము 5. ఆంధ్రకవితాపోషకులు.

ఇందుఁ బ్రథమప్రకరణమునఁ గవికిని గవిత్వమునకును గల సంబధము,
పాశ్చాత్యవద్ధతుల ననుసరించి వివరింపఁబడినది- కవిత్వస్వరూపము, భావనా
శక్తి, రసపోషణము మొదలగునవి నిరూపింపఁబడినవి. కీర్తి, జాన్మను, మేత్వా
ఆర్షాల్లు, కోలిడ్జి మొదలగు నాంగ్లకవుల మతములు తెలుపఁబడినవి. ఈప్ర
కరణము కవిత్వచరిత్రమునఁ జర్పించునదికాదు. ఆంగ్లమున (Rhetoric) కవి
త్వతత్త్వవిచార మనుభాషావిభాగమునకుఁ జెందియున్నది. ఈగ్రంథము కవిత్వ
చరిత్రమునఁ బ్రథమభాగ మగుటచేఁ గవి దీని నిటఁ జేర్చియుండవచ్చును.
మఱియు నాంధ్రకవిత్వచరిత్రమును వ్రాయుచుఁ బాశ్చాత్యభావముల ననుక
రించుట కంటె గ్రంథకర్త కవిత్వతత్త్వలాక్షణముల నాంధ్రభాషకు మార్గదర్శిని
యగు సంస్కృతభాషనుండి కైకొని రచించిన బాగుగ నుండియుండు నని
తోచుచున్నది. ఆంధ్రగ్రంథములు సంస్కృత మందలి యలంకారగ్రంథముల
ననుకరించుచున్నవి. కవికిని, గవితకును గలయవినాభావసంబధమును, గవి
త్వప్రయోజనములను మున్నందు వివరించి తరువాతఁ గవిత్వప్రధానము లగు
శబ్దార్థములు, అలంకారములు, శైలి, రీతి, పాకము, ధ్వని, గుణదోషములు
సోదాహరణముగ సీట్టప్రకరణమునఁ జర్పింపఁగ ను.

ద్వితీయప్రకరణమున నాంధ్రకవుల కవితామతములు నిరూపింపఁబడినవి. పాశ్చాత్యకవులవలెఁ గాక యాంధ్రకవులు తమతమగ్రంథములయందు సుకవిప్రశంస, కుకవినిందయు నొనర్చి కవిత్వతత్త్వమును వివరించియున్నారు. ఈప్రకరణ మింకను విపులముగ నుండి నన్నయాయాదులకాలమునుండియుఁ గవిత్వస్వరూప మెట్టిమార్పులఁ జెందినదియుఁ దెలుపవలయును ఏయేకపు లేయే గుణముల పోల్చిరో వానిని స్థాలీపులాకన్యాయముగఁ జర్చింపవలయును. ఈప్రకరణము పింగళి సూరనార్యుని కవితాలక్షణముతో సమాప్తము నొందుచున్నది. తరువాతి కవులప్రశంస గానరాదు.

తృతీయప్రకరణమున లాక్షణికులకుఁ గవులపైఁ గలకౌరవభావములు, వారొనర్చినకవిత్వలక్షణ నిరూపణము, సప్తవిధకవి స్వరూపము వర్ణింపఁబడియున్నవి. చతుర్థప్రకరణమున యుగవిభాగ మొనర్పఁబడినది. గ్రంథకర్త యాంధ్రకవిత్వము నజ్ఞాతయుగము, నన్నయయుగము, తిక్కనయుగము, ఎఱ్ఱనయుగము, పోతనశ్రీనాథయుగము, పెద్దనయుగము, వీరేశలింగయుగము నని విభజించియున్నాఁడు. కవులను వారికాలమును యుగవిభాగమునం దాధారముగఁ గైకొనక రాజులంబట్టియే యుగముల నేర్పఱుచుట సరి కాదని గ్రంథకర్త తెలిపియున్నాఁడు. పెద్దనను మార్గదర్శకునిగఁ గైకొని ప్రబంధములఁ దరువాతికవులు రచించినను, పెద్దన మొదలు వీరేశలింగయుగము వఱకుఁ గలయంతరమునింకను (వేర్వేలు) యుగములుగ విభజనమొనరింపవలయును.

పంచమప్రకరణమున గ్రంథకర్త యాంధ్రకవితాపోషకులను గూర్చి వ్రాసియున్నాఁడు. కవిత్వచరిత్రమున యుగవిభజన మొనర్చి, యేయుగచరిత్రమున నాయుగమునందలి కవిత్వపోషకులజీవితమును వివరించినచో సమంజసముగ నుండును. త్రతీయుగచరిత్రమునందును (1) కవులు వారిగ్రంథములు. (2) కవిత్వపోషకులు (3) కవితాలక్షణములు మొదలగువిషయముల వేర్వేలుప్రకరణములఁ జర్చింపవలయును.

ఈగ్రంథమును రచించుటయందు గ్రంథకర్తకుఁ గలయాశయము కవులను వాగ్రంథములను మాత్రము పేర్కొనిన కవులచరిత్రములయందలి కొంత దీర్చుటయే. కవిత్వలక్షణము లెట్టిమార్పులను జూపినవియు, వాని గుణదోషములును నిష్పక్షపాతబుద్ధితో వివరింపఁ గడంగుటయే విమర్శకుని పని. అట్టియదారస్వభావముతో గ్రంథకర్తగారు మిగిలినభాగములరచించియూ

ద్రకవిత్వచరిత్రమును బూర్తిచేయుదు రని విశ్వసించుచున్నారము. ఆంధ్రకవిత్వ చరిత్రమును నూతనాదర్శములతో వ్రాయుటకు యత్నించిన గ్రంథకర్తగారి యుద్యమ మెంతయుఁ బ్రశంసనీయము.

కాళిదాసుని జన్మస్థానము: — లక్ష్మీధరపండిత విరచితము. (The Birth place of Kalidasa by Pandit Laksmidhar, Lecturer St. Stephen's College—Delhi—Delhi University Publication No. 1)

సంస్కృతవజ్జయభివృద్ధికరులలో నగ్రగణ్యుఁ డగు కాళిదాసమహా కవి దేశకాలాదికము లింకను నిదమిత మని నిర్ణయింపఁబడి యుండలేదు. పా శ్చాత్యులు సంస్కృతవజ్జయమును బాగుగఁ బరిశీలించి సంస్కృతకవుల దేశకాలాదులను దాము రచించిన వజ్జయచరిత్రములందును వ్యాసములం దును జర్పించియున్నారు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యపండితు లీవిషయముల నింకను విమర్శించుచున్నారు. అట్టిసందర్భమున నీగ్రంథము సంస్కృతవజ్జయపరిశో ధకుల కవశ్య మాదరణీయ మనుటకు సందియము లేదు. ఢిల్లీవిశ్వవిద్యాల యమునఁ దామిచ్చిన యుపన్యాసమును లక్ష్మీధరపండితు లీగ్రంథరూపమున సప్రమాణములతోఁ బ్రకటించియున్నారు. మహాకవికాళిదాసు క్షాశ్చీర దేశము నఁ బ్రస్తుతము మణిగా మనఁబడు మణిగ్రామమున జన్మించియుండనోపు నని నిర్ణయ మొనర్చి యున్నారు. గ్రంథకర్తయొక్క యభిప్రాయము లిచట సంగ్రహ ముగ నిరూపింపఁబడినవి. ఈక్రిందివిషయములు సప్రమాణముగఁ జర్పిం పఁబడినవి.

(1) కాళిదాసునిగ్రంథముల హిమాలయపర్వతములును, ఉత్తరక్షాశ్చీర మును, సింధునదీప్రాంతభూములును విశేషముగ వర్ణింపఁబడినవి. కుమారసం భవమునందలి శివునియాశ్రమము (ప్రాంతేషు సంసక్తనమేరుశాఖిం ధ్యానా స్పదం భూతపతే ర్వివేక- కు. స. ౩-4౩) ను క్షాశ్చీరమునందలి భూతేశ్వరతీర్థ మనియు, దేవదారువనముతోడను గంగాప్రసాతముతోడను నొప్పు వసిష్ఠాశ్రమ మును భూతేశ్వరతీర్థమునకు రెండుమైళ్ళదూరమునఁ బ్రస్తుతము 'వంగతో' అనుగ్రామ మనియు, హరముకుటపర్వతమే హిమాలయప్రస్థ మని వర్ణింపఁ బడిన దనియు, కనకవాహినియే గంగ యనియు, గ్రంథకర్త యీభాగమున నిర్ధారణ మొనర్చియున్నాడు. ఇందలకు నీలమతపురాణ, విక్రమాంకదేవ చరిత, రాజతరంగిణ్యాది గ్రంథములనుండి ప్రమాణములు గైకొనఁబడినవి.

మఱియు నభిజ్ఞానశాకుంతలమున సప్తరూపమున వర్ణింపఁబడిన కాశ్యపాశ్రమము కాశ్మీర మని యు, కాశ్మీరదేశమునకుఁ గళ్యప్రప్రజాపతి యే సృష్టికర్త యనియుఁ దెలుపఁబడినది. మూలమున లేని కాశ్యపాశ్రమము ను కవి వర్ణించియుండుటచేః గవియొక్క దేశభక్తి విదితమగుచున్నదనియు, 'స్వర్గాదధికతరం నిర్వృతిస్థానం అమృతప్రాదమివ అవగాఢోస్తి' యనుచోఁ బ్ర ప్రథమమునఁ గాశ్మీర మొకసరస్సుగ నుండె ననుస్థలపురాణవిషయము దెలుపఁ బడినదనియు, "కతమో యం పూర్వాకరసముద్రావగాఢః కనకరసనిస్త్వందీ సాంధ్యయివ మేఘపరిఘః సానుమా నవలోక్యతే" యనుచో హరముకుట పర్వతకనకవాహినీ నదులు వర్ణింపఁబడిన వనియు గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

(2) కాళిదాసు వర్ణించిన మాలినీసింధునదులును శచీసోమశక్రావతార తీర్థములును గాశ్మీరదేశమునందలి వని నిశ్చయ మొనర్పఁబడినది. రఘువంశమున వర్ణింపఁబడిన కుముదనాగమును, నికుంభవృత్తాంతమును (కుంభోదరం నామనికుంభమిత్రమ్—రఘు 2-35) నీలమతపురాణాదులయందుఁ గాననగు చున్నవి. రఘువంశమున (4-67; 4-73) వర్ణితము లగుసింధుగంగానదులును మేఘసందేశమునందలి (ఉత్తరమేఘు- 4) మందాకినియుఁ, గాశ్మీర దేశమునందలి కృష్ణగంగయే యని గ్రంథకర్త నిరూపించియున్నాఁడు.

(3) a. 'వధూముఖిక్లాంత యనావతంసః ఆచారధూమగ్రహణాదభూవ' అని కు. సు. (VII.83) ననుచు, వధూముఖిం పాటలగండలేఖిం ఆచారధూమగ్రహణాదభూవ' అని రఘువంశమునందును (VII.27) వర్ణింపఁ బడినతావులఁ గాశ్మీర దేశమున లాజహోమానంతరము ధూమము నాఘ్రాణించు నాచారము వివరింపఁబడిన దని గ్రంథకర్త యుద్దేశించియున్నాఁడు.

(b) ఇ దుచుతీ స్వయంవరఘట్టమునందు (రఘు. 6-83) మంగళపుష్ప మాలను దాధాత్రిచే నిండుమతి యజునికలతమున వేయించినటులు గాన వచ్చుచున్నది కాశ్మీర దేశమునకు, వివాహసమయమున, వధువుయొక్క తల్లిగాని మఱి యొకరు గాని వధూవరుల శిరస్సులయందు మంగళమాలను గట్టుట యాచారమైయున్నది. అదియే యిటవర్ణింపఁబడినదని గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

(c) మాళవికాగ్నిమిత్రమునందు మాళవికయొక్క నాట్యకళాకౌశల

ము వర్ణింపఁబడినది. కుమారసంభవమునం దప్పరఃస్త్రీలనాట్యప్రయోగము సూచింపఁబడినది.

అపశ్యతా మప్పరసాం ముహూర్తం ప్రయోగమాద్యం లలితాంగ హారమ్ - (కు. సం. 7-91.)

బిల్వణమహాకవియు విక్రమాంక దేవచరితమున స్త్రీలనాట్యకౌశలము ను వర్ణించియున్నాడు. ప్రాచీనకాలమునఁ గాక్షీరమున స్త్రీలు నాట్యకళాదులఁ గౌశల లనియు, వారు సంస్కృతప్రాకృతముల నేర్చియుండిరినియుఁ జరిత్రకారులు వ్రాయుచున్నారు.

“ద్విధావ్రయుక్తైశ్చ వాఙ్మయేన సరస్వతీ తన్నిధునం నినాయ” అని కుమార సంభవమునందును (7-90)

యత్ర స్త్రీణామపి కియవరం జన్మభాషావ దేవ

వ్రత్యావాసం విలసతి వచః సంస్కృతం ప్రాకృతంచ

అని విక్రమాంకదేవచరితమునందును (18-6) వర్ణింపఁబడిన తావులఁ గాక్షీరదేశస్త్రీలసంస్కృతప్రాకృతభాషాజ్ఞానము నిరూపింపఁబడిన దని గ్రంథకర్త తెలిపియున్నాడు.

(d) మఱియు శాకుంతలనాటకములో షష్ఠాంకమున ధీవరవృత్తి నిందింపఁబడినది.

ధీవరః—అహం శక్రావతారాభ్యంతరహాసధీవరః—జాలోద్గాలాదిభి ర్మత్స్య

బంధనోపాయైః కుటుంబభరణం కరోమి—

శాలః—విశుద్ధ ఇదాసీ ఆజీవః—

ధీవరః—సహజం కిల య ద్వినిందితం నఖి న తత్తర్క వివర్జనీయమ్

వశుమూరణకర్తవారుణః అనుకంపాన్ముకు రేవ శ్రోత్రియః

కాక్షీరదేశమున ధీవరవృత్తి నీచతను మని గర్హింపఁబడుచున్నది. ఈ శ్వరప్రత్యభిజ్ఞానవిమర్శిని యనుగ్రంథమున లోకముఖపారమ్యప్రతిష్ఠితంబులైన కొన్ని యాచారములు గల వని తెలుపునందర్భమున “యథా కాక్షీరే ధీవరస్య పరిహారః ప్రసిద్ధః తస్య జీవితస్య మత్స్యమూరణాభ్యాసేన పాపిష్ఠత్వాత్” అని స్పష్టముగఁ దెలుపఁబడినది—

(e) కాక్షీరమునందుఁ గల సూర్యోపాసనము కాళిదాసుని గ్రంథములందు సూచింపఁబడినది—

సూర్యనివిష్టదృష్టిః—(ర. వం. 14-66.)

అనన్యదృష్టిః సవితార మైశ్మత (కు. సూ. 5-20)

యత్రాణురి వాచలో మునిరసా వభ్యర్తమిబా స్థితః (శా. 7-11.)

ఇహ భగవతః సూర్యస్య పాదమూలోపస్థానం వర్తతే—(విక్రమో. అంక 4.)

(f) కాళిదాసు తనగ్రంథములఁ గాశ్మీరాంగరాగమును వర్ణించుటచే తను స్త్రీలు హేమంత, శిశిరవసంతర్పులయందుఁ దమస్తవదేశములఁ గుంకుమలేపనమును గామితు రని వర్ణించుటచేతను, గాశ్మీరదేశము సూచింపఁబడి నదని గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

మనోహరైః కుంకుమరాగరక్తైః—(ఋ. సం. 4-2)

పయోధరైః కుంకుమరాగపింజరైః—(5-9)

రక్తాంశుకైః కుంకుమరాగశారైః—(6-5)

ప్రియంగు కాలీయకకుంకుమాక్షం—(6-13.)

బిల్వఃకుంకుమ విక్రమాంకదేవచరితమున (18-10) ‘స్నానక్రీడావ్యసన సమయే కుంకుమం కామినీనాం’ అనుశ్లోకము నీవిషయమునే సూచించియున్నాఁడు. మఱియు,

‘సహోదరాః కుంకుమకేసరాణాం భవన్తి నూనం కవితావిలాసాః సశారదాదేశ మపాస్య దృష్ట స్తేషాం య దన్యత్ర మయా ప్రరోహః—(విక్రమాంక. 1-21.) అని గాశ్మీరదేశప్రశస్తిని గావించి యున్నాఁడు.

రఘువంశమున రఘుచరణరాజు జైత్రయాత్రాసఃదర్శమున నాతని హయమును “లగ్నకుంకుమకేసరాన్” అని కవి వర్ణించియున్నాఁడు. కాశ్మీరదేశమునఁ దక్ష మఱియెచట నిది సంభవించు దని గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

కాళిదాసునిమతము— కాశ్మీర ప్రత్యభిజ్ఞానశైవము.

జగద్గురుశంకరాచార్యులకుఁ బూర్వమే కాశ్మీరదేశమున శైవము ప్రబలియుండెను. కాశ్మీరశైవమునందు ఆగమ, స్పంద, ప్రత్యభిజ్ఞానశాస్త్రములను విభాగములు కలవు. అందుఁ బ్రత్యభిజ్ఞానతత్త్వము శ్రీ. శ. 9 వ శతాబ్దమున సోమానందునిచే బాగుగ వివరింపఁబడినను, ప్రథమమునుండియుఁ గాశ్మీరశైవమునఁ బ్రత్యభిజ్ఞానవాదము గానవచ్చుచున్నది.

సర్వభూతాంతరాత్మ యగుమహేశ్వరుం డొక్కఁడే యనియు, (సశివః

శక్తిరహితో నశక్తి ర్వ్యతిరేకిణీ' యనినటులు ఆతనిశక్తిచే నిచ్చాచూత్రమున నీచరాచరప్రపంచము సృష్టింపఁబడిన దనియు, మహేశ్వరుడే జీవస్వరూపమును బొంది యుంటున్నాడని నాతని శక్తి తిరోధానమును జెందిన దనియు, సంసారనాట్య ప్రవర్తితుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు విస్తృతిచే ప్రత్యభిజ్ఞానమును పొందుననియు నీమతము చెల్లుచున్నది. పరమార్థసారగ్రంథవ్యాఖ్యాత యగు యోగరాజు ప్రత్యభిజ్ఞానశైవమును సంగ్రహముగ నిటులు చెలిపియున్నాడు.

యేకేనాపి ఆశయవశేన శాపాదినానా మూఢః సంతోషి, ప్రాగభ్యస్తస్వాత్మజ్ఞానవాసనాప్రబోధానుగృహీతాః స్వాత్మస్థితిం చ లభంతే-
సర్వేస్వాత్మమహేశ్వర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ తస్యయా భవంతి-

ఈసిద్ధాంతమునే శాకుంతలమునఁ, గాళిదాసు సూచించె నని గ్రంథకర్త విపులముగఁ జర్చించియున్నాడు. "ఆత్మని సతతం భాత్వపి, మోహదామృతే థ స పునరాభిముఖ్యేన జ్ఞానమ్ ప్రత్యభిజ్ఞానం" అని ఈశ్వరప్రత్యభిజ్ఞాన విమర్శనియందుఁ చెలుఁపబడియున్నది.

శాకుంతలమునఁ బ్రత్యభిజ్ఞాన మనుపద మనేకపర్యాయము లుపయోగింపఁబడినది. అభిజ్ఞానశాకుంతల మనుగ్రంథ నామమే ప్రత్యభిజ్ఞానవాదమును స్ఫురింపఁజేయుచున్నది.

కింతు ప్రత్యభిజ్ఞానాదర్శనేన శాపోనివర్తివ్యతే-

సఖి యది నామ స రాజా ప్రత్యభిజ్ఞానమంధరో భవేత్ "

తతస్త్వాం భర్తా అభిజ్ఞాస్యతి.....

అథవా ఈదృశోనురా గోభిజ్ఞాన మపేక్షతే

త్వయా ప్రత్యభిజ్ఞాత మాత్మానం పశ్యామి.

గ్రంథకర్త (పు. 26.39) విపులముగఁ బ్రత్యభిజ్ఞానసిద్ధాంతములను చెలిపి కవిశిరోమణి యగు కాళిదాసు తనమతమును సంగ్రహమున మనకు సూచించె నని సోదాహరణముగను, సప్రమాణముగను జర్చించియున్నాడు.

(6.) కాళిదాసు - మేఘసందేశము.

మేఘసందేశమునందు, కాళిదాసు తనయనుభవమునే వర్ణించె ననియు, కథానాయకుఁ డగుయత్నుఁడే కాళిదా సని యుఁ, గాక్షీరదేశము ప్రథమము నుండియు యత్నులకు నివాసస్థాన మని ప్రతీతి యని యు, యక్షధార, యక్షగ్రామము మొదలగు ప్రదేశము లింకను గాక్షీరమునఁ గల వని యు, సీత్రకర

ణమున గ్రంథకర్తచేఁ దెలుపఁబడినది. బిల్వణకవి వర్ణించినటులు క్షాశ్తీరమునం దలి యుభంలిహాగ్రము లగు సౌధములను, వాతాయనములను, వాపీకూపాదులను, క్రీడానగములను కాళిదాసు వర్ణించియున్నాఁడు. గాళిదాసు క్షాశ్తీర దేశస్థుం డని యిట్టివర్ణనములు సూచించుచున్నవి. ఉత్తరమేఘమునఁ గాళిదాసు తనగృహమును వర్ణించియున్నాఁ డనియు, కైలాసమును, గంగానదియు, హరముకుటపర్వతము క్షాశ్తీరగంగయు ననియు, గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

పూర్వోదాహృతవిషయములను సప్రమాణముగఁ జర్చించి గ్రంథకర్త కాళిదాసుని జన్మస్థానమును స్థిరపఱచియున్నాఁడు. ఈగ్రంథమునఁ బ్రథమభాగమున విషయసిద్ధాంతీకరణమును, అనుబంధమునఁ గాళిదాసకృతగ్రంథములనుండియు నితరగ్రంథములనుండియు నుదాహరణాదికములు నొసంగఁబడినవి. విశేషపరిశ్రమ మొనర్చి రచించిన యీగ్రంథము సంస్కృతవాఙ్మయ పరిశోధనమునకు నూతనమార్గమును జూపించుచున్నది గ్రంథకర్తయభిప్రాయములతో మనము సంపూర్ణముగ నేకీభవింపక పోయినను, గ్రంథ మమూల్యమనుటకు సందియము లేదు. సంస్కృతభాషాభియాను తెల్లరును సీగ్రంథమునుజదివి యుండలివిషయములను సవిమర్శముగఁ గైకొనఁగోరుచున్నాము.

ప్రతాపరుద్ర చరిత్రము—ఒకవచనము—ఏ కామ్రనాథవిరచితము—
దీనిని గొంతకాలముక్రిందట పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించితిమి. కాని ప్రత్యేక ప్రతులు తీయలేదు. ఆగ్రంథమే వరింగలు శైవప్రచారణీగ్రంథమాలయందు మూడవయనుబంధముగాఁ బ్రకటంపఁబడినది. సంపాదకులు శ్రీకొడిమేల రాజలింగరాధ్యులవారు-పరిషత్పత్రికలోకంటె నిందు విషయసూచిక కథా వివరణము చేర్పఁబడినది. మ॥ రా॥ బొల్లం నాగలింగముగారి ప్రతినిబట్టి మొదటిదానిలో లేని విశేషములు, అనుబంధముగా 4 పుటలు చివరఁ జేర్పఁబడియున్నవి. కూచిమంచి జగ్గకవిగారి సోమదేవరాజీయ మిశ్రాకథకే పద్యరూపకము. అది పూర్తిగా దొరకటలేదు. దీనివెల రు 0—12—0

ఛత్రసాలుఁడు—(రెండవభాగము) అనువాదకులు ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులుగారు, కొంపెల్ల జనార్దనరావుగారు— శ్రీయుత బాలచంద్ నానాచంద్ షాహావకీలుగారు మూలశేఖరులు. పితాపురము, ఆంధ్రప్రచారణీగ్రంథమాలలో నిది 57 వ పుష్పము. వెల రు 1—8—0

ప్రసవములలోఁ బ్రథమసహాయము:— గౌ. డాక్టరు య. రామా రావుగారు రచించినది. 223 తంబుచెట్టిపీఠి, మదరాసు శ్రీకృష్ణాబ్రదర్శనవారు ప్రకాశకులు. వెల రు 0-6-0 ప్రసవములను గూర్చిన విషయములను మా మూలుమాటలలో సులభముగా స్త్రీలకు బోధపఱచుట ని ముఖ్యముగా స్త్రీల కు వివరించుటకే యీ గ్రంథము వ్రాయఁబడెను. అవసరముగా ప్రసవము గలిగినపుడు డాక్టరుగాని మంత్రసానిగాని వచ్చునోగా చేయవలసినవని మాత్రమే దీనియందు వివరింపఁబడెను. ఈ గ్రంథ మనేక భాషలలో ముద్రింపఁబడినది. ఇట్టిపుస్తకమును గృహస్థులు సంగ్రహించి యుంచుకొనుట మంచిది.

శ్రీహనుమచ్ఛతకము— ఎఱ్ఱమిల్లి సూర్యప్రకాశకవివరచితము. కవిగారి మునిమనుమఁ డగు మ॥ సుబ్బారాయఁడుగారు ప్రచురించిరి. సీసపద్యములు. వాడ్రేపు కృష్ణయాఖ్యభిభున కీశతకము కృతి గుచ్చి కొన్ని పద్యములలో “కృతిపతి యగువాడ్రేపుకృష్ణయాఖ్యభిభునకు భవద్దయఁ బ్రశస్తి వెలయుఁ గాక, వార్ధిలంఘనసంరంభ వాయుడింభ” అని యు, వాడ్రేవుకులాభి జైవాత్మకుఁ డగు, కృష్ణయాఖ్యు దయను రక్షింతుగాక, “వార్ధిలంఘన సంరంభ వాయుడింభ” అని యు ని ట్లగ్గించినాడు. “వాయుడింభ” యని మకుట మున్నను హనుమచ్ఛతక మని పేరు సర్వత్ర వాడినారు. వాడ్రేవా ఓడ్రేవా? “వాడ్రేవునకును వద్దమన్నాటికి. అని వసురాయకవిగారు.” ఓడ్రేవును వాడ్రేవనట యర్థభేదములో సరిపుచ్చుకొనవచ్చును. ఈవాడ్రేపు కృష్ణయామాత్యుఁడు “రాజమహేంద్రవరంబు సర్పారన సీతానగ రావనికిని, బ్రభువై యచటనుండు” నని 9 వ. పద్యము చెప్పుచున్నది. ఇక్కవి శ్రీవత్సనగోత్రుఁడు, సుబ్బయ్యకు సూరమాంబకుఁ బుత్రుఁడైనట్లు 15 వపద్యము చెప్పుచున్నది. ఒక్కపద్యము తైలికై చిత్తగింపుడు.

సీ. ఘోటీభవచ్ఛరణాటో నోచ్చ శ్రోటీరభాభ్యదిక్కోటికంబు
రోమానలస్సరత్త్రేసార్భరణదాభిసాబ్ధ్యోష కామకంబు
హంకారసంక రాహంకార విస్ఫోటంకారవికలితాటంకకంబు
చాచాధికోజ్జ్వలద్రోవాగ్ని హేతివిత్తే పాభియాతిహృత్తాపదంబు
నై సరామానుజోద్ధతియానమునాగి, వీనులను గూర్చివచ్చి యాతన క్రిమొక్కి
సాత్వికుని జేసితివి మైత్రీసరణి దనర, వార్ధిలంఘనసంరంభ వాయుడింభ.
దీని వెల రు 0—2—0

సాహిత్యరత్నాకరము, నా కామన్దరములు.

—యాయూణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు—

అలంకారికసారస్వభౌముఁడు మహామహాశాస్త్రి పాద్మావతి* బిరుదాభిరముఁడు, పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణుఁడు, విద్యత్తవికంఠిరపుఁడు నగు వారణాసి ధర్మసూరిమహాకవింగూర్చియుఁ దత్ప్రతి“సాహిత్యరత్నాకరము” గూర్చియు మామిత్రులగు శ్రీరంగము సోమేశ్వరశాస్త్రిగారు (Member—Telugu-Sanskrit Academy—Vizianagaram) క్షయసంవత్సరాంధ్రపత్రికాసంవత్సరాదిసంచికలో (March 1926—Pages—102) నొకవ్యాసముంబ్రచురించియుండిరి. వారందు సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యయగు “మందరము”ను మాత్రము సూచించిరి; కాని తదితరవ్యాఖ్యానములంగూర్చియు వ్యాఖ్యాతలంగూర్చియు నేమియు వ్రాయలేదు. కావున నిట నేను సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యాతలను, దద్వ్యాఖ్యానములను గుఱించి వ్రాసెదను. చెరుకూరి కొండుభట్టసూనుఁడును, అలంకారరాఘవము, అలంకారసూర్యోదయమును రచించినవాఁడు నగు యజ్ఞేశ్వరదీక్షితుఁడు కూడ “సాహిత్యరత్నాకర”రాభిధానమగు నొకయలంకారగ్రంథమును రచించె నని యెఱుంగునది.

ధర్మసూరికాలము:—ఇట ధర్మసూరికాలము దిష్టాంతము సూచించెద. ఇతఁడు శ్రీ. శ. 1400—1700 కు నడుమను జీవించి యుండె ననుటకంటెఁ బ్రకృత మాధారములు లేవు. దాక్షిణాత్యాలంకారికుఁడును, “గృహ్యరాజయశోడిండిమ” ప్రణేతయు నగు ననంతార్యుఁడు తన “కవిసమయకల్పలము”లో, విద్యానాథుని “ప్రతాపరుద్రయశోభూషణము”నుండి యు, ధర్మసూరి “సాహిత్యరత్నాకరము”నుండి యు, నరసింహకవి “నజ్జరాజయశోభూషణము”నుండి యుఁ గొన్నియుదాహరణములఁ గైకొనెను. (Vide A Descriptive catalogue of Skt. M. S. S. In the Govt. Oriental M. S. S. Library Madras. Vol. XXII. Rhetoric, & Poetics Music & Dancing & Silpasashtra. 1918; Ref. No. 12808.) శివరామసుధీచూనుఁడు డగునీ నరసింహకవి కోకిలము నంజరాజకల్పమహిమహము నాశ్రయించి తత్ప్రభుయశోఘనసారసురభితంబుగ “నంజరాజయశోభూషణ” మను నలంకారగ్రంథము

* మా. నాగర(బ్రహ్మ)వ్రతి పుట, 390.

రచించెను. ఈయలంకారనాయకుఁ డగునంజరాజు క్రీ. శ. 17 వ-శతాబ్దారంభమున విలసిల్లి యుండెను. కావున నరసింహకవి యు నాకాలముననే జీవించియుండె ననుట యంత సత్యదూరము గాదు. ఈ గ్రంథమును దన“కవినమయకల్లోలము”లో నుదాహరించికొనియుండుటచే ననంతర్యుడు నరసింహకవి కంటె నర్వాచీనుఁ డని తెలియుచున్నది.

ధర్మసూరి “సాహిత్యరత్నాకరము”లో

“శ్లో. అలంక్రియాః పూర్వతః ప్రణీతా నయోజితాః కాశ్చన నాయకేన కైశ్చిత్తు కుక్షింభరిభి ర్నిబధ్ధాః ట్కోదీయసా కాశ్చన నాయకేన.” 1-16
అనుశ్లోకమును నరాంకితముగఁ “ప్రతాపరుద్రీయము”ను రచించినవిద్యానాథుని నిందించి స్వగ్రంథవైరుధ్యముఁ బరిహరించికొనెను. పిమ్మట స్వగ్రంథవైలక్షణ్యము నిట్లు చెప్పికొనెను.

“శ్లో. దివ్యే నోత్తమనాయకేన ఘటితా సేయం మమాలంకృతి
స్పద్యుత్తాకృతినా విదేహతః యాః ట్కోరుహస్థాయినా
తత్తద్వగ్దశకంఠకీర్తిపయసో నైల్యావహశ్రీజపా
నిస్త్రాసేన మహేష్ట్రసిలమణినోదారేణ స. శోభతే” 1 త. 17పుట.
శ్రీరామచంద్రయశోఘనసారసురభీకృత మగుటఁ దనగ్రంథము సర్వసహృదయపృథ్వీదయాఘోషముం గలుగఁజేయు నని కవి వ్రాయుచున్నాడు;

“శ్లో. కావ్యామృతాకలనయా మృదుశీతలాని

శ్రీరామదివ్యయశసా సురభీకృతాని

యేషాం మనాంసి ఘనసారసమాని తేషా

మేషాకృతి ర్వితనుతాం కమపి ప్రహ్వమ్.” 1 త. 18 పుట.

ధర్మసూరి నరాంకితదూషితమగు “ప్రతాపరుద్రీయము”ను దత్తవేదము నిరసించియుండుటచే ధర్మసూరి, క్రీ. శ. 13 వ-శతాబ్దాంతిమభాగమునను, 14 వ-శతాబ్దారంభమున జీవించియుండిన విద్యానాథునికంటె (Dr. S. K. De's "History of Sanskrit Poetics." Vol. I P. 230.) నవీనుఁ డని తెలియుచున్నది. “ప్రతాపరుద్రీయము” క్రీ. శ. 14 వ-శతాబ్దము—ప్రథమసాదమున—క్రీ. శ. 1400—1425) రచింపఁబడెను. (Vide Prof. Panduranga Vamana Kane's "History of Sanskrit Poetics." Page CXIX కావున ధర్మసూరి క్రీ. శ. 1425—1700 లో జీవించియుండె ననుటకంటె

బ్రకృత మేమియు నిదమిత మని చెప్పజాలము.

‘సాహిత్యరత్నాకరము’ 10 తరణములుగా విభజింపబడియున్నది. తద్విమర్శనమును సోమేశ్వరశాస్త్రిగారి వ్యాసమునం గనఁదగు.

ధర్మస్థాని:—1. సర కాసురవిజయవ్యాయోగము, 2. కంఠవధనాటకము, 3 శ్రీకృష్ణ(ష్టా) స్తుతి, 4. రవిశతకము, 5. ప్రాకృతహంససందేశము, 6 బాలభాగవతకావ్యము, ఈ కావ్యయందారదామముచే గీర్వాణవాణిగ్రీవము నలంకరించెను. పైగ్రంథములలో “సర కాసురవిజయము” వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రి గారిచే ముట్టముదట 1864 వ-సంవత్సరములోను, బిమ్మట 1835 వ-సంవత్సరములోను ముద్రింపబడెను. దీనినే స్వర్గత మహామహోపాధ్యాయ కొక్టాండ పేకటరత్నకవిగా రాంధ్రీకరించిరి. బాలభాగవతకావ్యము, సర కాసురవిజయములో నుదాహరింపబడెను. తక్షిన్ నాలుగు గ్రంథములు, వ్యాయోగము కూడ “సాహిత్యరత్నాకరము”లో నుద్ధరింపబడినవి. స్వర్గీయ శ్రీసరస్వతి తిరువేంగడార్యసూరి, ధర్మస్థారి “సాహిత్యరత్నాకరము” ను మల్లాది లక్ష్మణసూరిని ద్విత “మందర” వ్యాఖ్యానముగ నాంధ్రలిపిలో, క్రీ. శ. 1871 వ-సంవత్సరము, ఏప్రిల్ నెలలో, జెన్నపురసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందును, క్రీ. శ. 1885 సంవత్సరమున మరల దానినే నెల్లూరుపురమునను ముద్రించి ప్రకటించియున్నారు. క్రీ. శ. 1901 లో ‘బమ్రా’ (Bamra in Orissa) సంస్థానాధీశులు ధర్మస్థారి “సాహిత్యరత్నాకరము”ను దమరాజనభాసకు లగు పండిత శ్రీ మధుసూదనమిత్రశర్మగారు రచించిన “నాకా” టీకానివృత్తముగ ‘సుధల’ (Sudhal Press) యస్ట్రాలయమున నాగరలిపిలో ముద్రింపించి ప్రకటించిరి.

“సాహిత్యరత్నాకరము”నకు మూడువ్యాఖ్యలు గలవు. 1. నాకాటీక. చర్ల వేంకటసూరిని ద్వితము. (ఆముద్రితము) 2. నాకాటీక. మధుసూదనమిత్రకృతము (ముద్రితము) 3. మందరవ్యాఖ్యానము:—మల్లాది లక్ష్మణసూరిరచితము. (ముద్రితము.)

ఈవ్యాఖ్యానకారులను దత్తేతరులను గూర్చి యిండుక యరయదము. ఈవ్యాఖ్యలలో వేంకటసూరికృత ‘నాకా’ వ్యాఖ్య ప్రాచీనతమము. దీనితరువాత లక్ష్మణసూరి “మందరము”ను సృజించెను. మధుసూదనమిత్రకృత “నాకా” టీక “మందరము”కంటె నవీనము.

చర్ల వేంకటసూరి: “నాకా” వ్యాఖ్య.

ఈయముద్రితవ్యాఖ్యయొక్క వ్రాతప్రతులు మద్రాసురాజ్యచరిత్రగ్రంథాలయమునఁ గలవు. (Vide: “Triennial Catalogue of Mss.” 1910—13. Vol. 1 Part i Skt. B., No. 444; page 649; and Ibid. 1913—16 Vol. II Part i, Skt. A., No. 814; page 1089—Madras Oriental Mss. Library; as well as the “Descriptive Catalogue of Skt. Mss. in the Madras Oriental Mss. Library Vol. XXII.

వేంకటసూరి చర్ల వంశోత్పన్నుఁడు; బ్రహ్మస్త్రావాణికి. జాత్రుఁడు; లక్ష్మణసూరికి సూరమాంబకుఁ బుత్రుఁడు; వేంకటాచార్యశిష్యుఁడు. వేంకటసూరి లభ్యాశేషకళావిశేషవిభవుఁ డగుకవిగ్రామణి యని యీక్రింద నుటకుఁ దగు శ్లోకములవలనఁ దెలియఁగలదు.

“నాకా” టీకాస్థారంభశ్లోకములు: —

శ్లో. శ్రీచర్లస్వయలక్ష్మణాఖ్యవిబుధః శ్రీసూరమాంబాపతేః
జాతః సర్వబుధేష్టమాన్యమహిమః శ్రీవేంకటాచార్యస్థనోః
లభ్యాశేషకలావిశేషవిభవః శ్రీవేంకటాఖ్యో బుధః
సంతుష్టైః విప్రుణో మ్యహం సుమనసాం సాహిత్యరత్నాకరః.

శ్లో. ఆస్తాకీనజనోఽయమి త్యతికృపాం విన్యస్య నిత్యం మయి
వ్యాలం బ్యేతదింబ్రైవమి) మాం మయా విరచితాం నాకాభిధాం
వ్యాకృతిమ్.

సౌజన్యామృతసింధవః సహృదయాః సర్వే గుణగ్రాహిణో

నిర్వాప్యజం విహరన్తు భజ్యభరితే సాహిత్యరత్నాకరే.

2

శ్లో. లోకోత్తరక రామరామసుఖిలోదారప్ర బంధోత్తమం

కుర్వన్ కృత్యరతిం స్వశీఘ్రవితా మత్యుజ్జ్వలాం లంభయన్

ధన్యో ధర్మసుధీవరః సుమనసా మగ్రే సర స్తద్వచో

వ్యాఖ్యానాకకృతిః కృతీ యది తథా కిం నోభవేయం త్వహమ్.

3

అథ తత్రభవాన్ ధర్మభట్టాఖ్యో మహాకవిః మోక్షోప మోగినో రా

మవాసుదేవాదయోమతాః, రామ మోక్షయ చిత్తయే దిత్యాదివిధేః శ్రీ

రామమీమాంసాయా మోక్షసాధనతాం శ్రవణవిధే రివ శారీరకమీమాం

సాయాః ప్రతీత్యా అలంకారశాస్త్రప్రణయనాపదేశేన శ్రీరామచంద్రగుణ

వర్ణనమేవ కర్తు కామః * * * * * గణపతిప్రార్థనరూపం
మజ్జశ మస్తే వాస్యను గ్రహార్థం గ్రన్థతోనిబధ్నాతి.”

పంచమతరజ్జీవసంహారకశ్లోకము: —

శ్లో. శ్రీచల్లాస్వయలత్కణాఖ్యవిబుధః శ్రీసూరమాంబాపతిః
శ్రీమద్వేంకటనాథసూరిణ మముం ప్రాసూత సూం చ యః
నౌకైషా మహతీచ తస్యవివృతిః సాహిత్యరత్నాకరే
ప్రోచ్యైః పంచతరజ్జీవసంహారకగద్యపద్యముః —

4

దశమతరజ్జీవసంహారకగద్యపద్యముః —

“ఇతి శ్రీమత్త్రిభువనపవిత్ర చరిత్ర చల్లాస్వయసుధాసింధుసుధాసు
యుఖామమాన శ్రీమద్రభువన రావణివర్యస్యపౌత్రస్య శ్రీసూరమాం
బాసహచరశ్రీలక్ష్మణసూరిసూనోః శ్రీవేంకటసూరిణఃకృతే సాహిత్యరత్నాకర
వ్యాఖ్యానే నాకాభ్యానే రసనిరూపణం నామ దశమస్తరంగః

శ్లో. శ్రీమల్లోహితగోత్రలక్ష్మణసతి శ్రీసూరమాంబాసుత
శ్రీమద్వేంకటసూరిణా విజయతాం నాకాత్వియం స్థితా
కించైనా మవలక్ష్మ్య వీచిభరితే సాహిత్యరత్నాకరే

గృహ స్వస్య రసం యథామతి బుధాః సర్వే గుణగ్రాహిణః 5

శ్లో. కేచిత్తర్కతర్కవక్రభణితి యుక్తప్రచారాః పరే
దాక్షికుక్షిభవాతిహర్గమగవీకానారహేలాపరాః
అశ్యేణాంకరవాక్కుభాతిసుహితా సప్రస్వతస్త్రాః కతి
ధ్వన్యధ్వప్రవిశ్రాఖలభ్రమణసన్నిష్టాగరిష్టాః పరే.

6

శ్లో. అమీషు సహికోఽక్యహం తదపి మామకీనోఽయ మి
త్యతీవ కరుణాంతాం మము నివేశ్య సంతో బుధాః
ప్రమాల్పరచనా మిమాం వివృతి మద్య గృహ స్వమీ
సతాం ప్రకృతి రీదృశీ య దగుణా బహూశుర్వతే.”

మల్లాదిలక్ష్మణసూరి: “మందర”వాగ్విఖ్య.

ఈటీకతో “సాహిత్యరత్నాకరము”ను శ్రీమాన్ సరస్వతితిరువేంగడా
చామ్యులవారు చెన్నపురములో సరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందుగ్రీ.శ.
1871 లోను, నెల్లూరిలో 1885 లోను చెరుగులిపిలో ముద్రించిప్రచురించిరి.
ఇంకను నీవాగ్విఖ్య నాగరలిపిలో ముద్రింపబడలేదు. ఈలక్ష్మణసూరి గోదావరి

మండల వాసి*యనియు, 19 వ శతాబ్దాంతముభాగమున స్వర్గస్థుఁ డయ్యె నని యు నాపండితవర్యుని ద్వారాచిన శ్రీమహాసాధ్యాయ ఆచంట వేంకటరాయ సాంఖ్యాయనశర్మగారివలనఁ దెలియుచున్నది. కొన్నిమాసములక్రిందట కీర్తి కాయమును ధరించినట్టి మహామహాసాధ్యాయ లక్ష్మణసూరి (మురారియన ర్ఘురాఘవమునకు వ్యాఖ్యాకారుఁడు) లంజావూరునివాసి యనియు, సాహిత్య రత్నాకరవ్యాఖ్యాతకంటే భిన్నుఁడు నని యెఱుంగునది. మల్లాది లక్ష్మణసూరి మున్నటుని కావ్యప్రకాశిక"కు "బుధమనోరంజని" యనువ్యాఖ్యను రచించెను. ఇది వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిగారిచేఁ జెన్నపురిలో 1891 వ సంవత్సరమున ముద్రింపఁబడి ప్రకటింపఁబడెను. మఱియు నీవ్యాఖ్యాత యనవ్రధట్టనిగ్గిత "చంపూభారతము"నకుఁ గూడవ్యాఖ్య వ్రాసినట్లు నది ముద్రిత మైనట్లు విని యున్నాను.

లక్ష్మణసూరి, వేంకటసూరినిగ్గిత "నాకా" టిక నీక్రిందిశ్లోకములచే నిరసించి పిమ్మటఁ దనటికనుగూడ బరిశీలించ సహృదయుల నభ్యర్థించుచున్నాఁడు.

"శ్లో. సాహిత్యరత్నాకరతత్త్వబోధే నాలంహి నాకేతి విరేము రేకే
కేచి ద్విమోహస్యగత్యప్లికాయాం వాతాయువ తత్రముఖాభ్రమన్తి
శ్లో. ఆద్యత్యుబ్ధి పరిహృత్య "నాకా" మేతాంచటికాంకలయన్తుకల్యాః
లోకః కరేణో రవలోకకాలే కర్ణాదివత్సశ్యతిద న్తముగ్ధమ్. 2

శ్లో. వ్యాఖ్యాహ్యసావద్యతనప్రణీతేతుత్సృజ్యమాత్సర్యచునార్యవర్యమ్
సంత స్సచిత్తా స్సదయా శ్రృచుజ్ఞా నందతు నిందతు మమప్రమోదః"

ఇట్లు నిరస్త మగువేంకటసూరి "నాక"కును, లక్ష్మణసూరి "మందరము"నకును గల తారతమ్యమును ముం దాదాహరింపఁబడు వ్యాఖ్యాభాగముల నవలోకించి పండితవర్యులే నిర్ణయింతురుగాక. ప్రకృతోపయుక్తము లగు వ్యాఖ్యాప్రారంభశ్లోకముల నుదాహరించెదః—

"శ్లో. కల్యాణం కలయన్తు కల్యకమలప్రాంతోత్పతద్భంభర
ప్రాయః కేపి సమస్తసంపదయనప్రత్యగ్కల్పద్రుమాః
కామ్యాః పద్మభవాదిభి స్సమతుకాః కాలవ్యవిధ్వంసనే
కారుణ్యామృతవర్ష కాలజలదాః కల్యాః కటాక్షాశ్చియః. 4

*కాకినాడనివాసి, ఈయనకుమారుఁడు వేంకటశాస్త్రిగారు కాకినాడలో కళాశాలలోఁ బండితుఁడుగానండిరి వేంకటశాస్త్రిగారికుమారుఁడు కాకినాడలోనే యిపుడు స్వగృహములో నున్నారు. ప అ.

శ్లో. మల్లాదివంశే మహితేమనీషీ, మాన్యోమనోజ్ఞోఽజనిలక్ష్మణోఽసౌ
సాహిత్యరత్నాకరతత్త్వదోగ్ధీం తాం మందరాఖ్యాం వివృతిం విధత్తే.

శ్లో. దుర్వాఖ్యాఖ్యావిషదూషితాం భగవతీం శ్రీధర్మసూరేర్గిరం
భావాలంకృతినంగతిప్రకటనవ్యావృత్తకౌతూహలామ్
దర్శం దర్శ మచేతనాం సుమనసాం సంప్రీతయే సాదరం
వ్యాఖ్యాం మందరసంజ్ఞికాం వితనుతే సల్లక్షణాం లక్ష్మణః. 6

శ్లో. ధర్మాభిఖ్యకవేర్గిరాం వివరణేకోఽన్యః కృతీ గౌతమా
చ్ఛేషాహేర్హయవక్త్రోఽమృజభవాద్వాచస్పతే ర్వాయుజాత్
ఇత్యేవం ప్రతిభాతి మే తదపి తద్వాక్యకర్తృతా విశ్రుతా
జాతావిశ్వపతిప్రసాదమహిమ ప్రోద్యద్వచోవైభవాత్. 7

శ్లో. సాహిత్యరత్నాకరమంధనోద్యత్తాంతాయతానాం విబుధవ్రజానామ్
సంప్రీణనాయైవ సలక్షణాఖ్యః ప్రస్థోజ్జ్వలం మందర మాతనోతి”
వ్యాఖ్యోపసంహారక శ్లోకములు.

“శ్లో. సాహిత్యరత్నాకరమంధనార్థం, ప్రస్తావనాద్భి ససహితోలనద్భిః
మయాకృతో మందర ఏష యత్నాత్తనోతు నిత్యంసుమనఃప్రమోదమ్.

వ్యాఖ్యాత యీక్రిందిశ్లోకములలో స్వనైచ్చానుసంధానము చేసికొను
చు, స్వవ్యాఖ్యామృత మరసికజనుల కనాస్వాద్య మైనను రసికాభి యాస్వా
దిచు నని నుడువుచున్నాడు.

శ్లో. సకల్బ్రహ్మస్త్రిపి సచార్థశాస్త్రే సకావ్యభేదేషు పరిశ్రమోఽపి
తథాపి టీకావ్యరచీహ యేయం గురుప్రసాదోహి స మేనుభావః.

శ్లో. మదీయే వ్యాఖ్యానే సరసజనసంతోషసదనే
సవిష్ట న్త్రానన్దం యది కుటిలచిత్తాః కతివయే
సమే సద్దేహోఽత్ర త్రిజగదఖిలప్రాణిసుభగా
శరణ్యోత్సాహార్దం కలయతి కి మూలూకవితతే.

శ్లో. ధర్మసూరివచోగుంభశుభద్దాంభీర్యభేదినీ
వ్యాఖ్యేయం మన్దరాభిఖ్యా భూయాదాభాస్కరంభవీ”

ధర్మసూరి “సాహిత్యరత్నాకరము”న కనుగుణముగఁ బ్రకరణములకుఁ
దరంగములని పేరిడెను. ఈచమత్కారము సౌకాటికాకారు లిరువురుఁ జూపఁ
జాలరైరి. లక్ష్మణసూరి తన “మందరము”న కనుగుణముగ నాయా భాగము.

లకుఁ బ్రథము లని నామకరణము చేసెను. ఇట్లు గ్రంథనామములలోఁగూడఁ జమత్కృతిం జూపుట యనేకశతాబ్దములనుండి వచ్చుచున్నది. కొన్ని చమత్కారోదాహరణములం జూపెదఁ—1. పతంజలి “వ్యాకరణమహాభాష్యము” నకుఁ డీక వైయటుని “భాష్యప్రదీపము” దీనికి వివరణము, నాగోజీభట్టకృత “ప్రదీపోద్యోతము” “ఉద్యోతము” నకుఁడీక పాయగుండే కృతమగు“ఛాయ”

2. జయదేవుని ‘చంద్రాలోకము’ లోని ప్రకరణములు మయూఖినామ కములు. చంద్రాలోక వ్యాఖ్య ప్రద్యోతనమహాచార్యుని “శరదాగమము” దీనికి వ్యాఖ్యారూప మప్పయదీక్షితుని “కువలయాంధ్రము” దీనికి వ్యాఖ్య వైద్య నాథతత్పదంతర్వాణికృత మగు “నలంకారచంద్రిక”

3. శంకరభగవత్పాదులవారి ‘బ్రహ్మసూత్రభాష్యమునకు వ్యాఖ్య, వాచస్పతిమిశ్రుని ‘భామతి’ దీనికి వివృతి, అషలాశ్వుని “కల్పతరువు” దీనికి డీక అప్పయదీక్షితుని “హామశము”

4. ‘శాస్త్రదీపిక’ యనుమీమాంసాగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యలు, ‘యక్తి స్నేహప్రపూరణి’ ‘మయూఖిమాలిక’

5. పుష్పబాణవిలాసమునకు ‘శృంగారచంద్రిక’ వ్యాఖ్య.

6. మేఘసందేశమునకు వ్యాఖ్య, పూర్ణసరస్వతినిర్మిత ‘విద్యుత్తత’

7. వేదాంతదేశికులవారి “శతదూషణి”ని ‘వేదాంతదీపము’ను నద్వైత గ్రంథము సరిసింప, దొడ్డమాచార్యులవారు “వేదాంతదీపము” నార్పుటకై ‘శతదూషణి’కి వ్యాఖ్యాన మగు “చండమారుతము”ను సృష్టించెను.

8. జగన్నాథపండితరాయల “మనోరమాకుచమర్దనము” భట్టోజీదీక్షితుని “ప్రాథమనోరమాఖండనము.”

మధుసూదనమిత్రశర్మ నాకాటిక.

ఇది 28 సంవత్సరములక్రిందట ముద్రింపఁబడె నని ముందు వ్రాసియుంటిని. ఈనాగరప్రతినిషయము నాకు “విద్యామహోదధి” బిరుదాభిధాను లగు శ్రీమత్పండితకాశీప్రసాదజయ స్వాల్ Barrister, “Vidyamahodadhi” K. P. Jayaswal M. A., of Patna) షహోదయుఁ హనఁ దెలిసినది. మధుసూదనసూరి ప్రకృతము శ్రీజగన్నాథములో పరిచయము న్నాడు. ఈతఁడు వ్యాఖ్యాపీఠికను 4 శ్లోకములలో రచించెను. 32 వ శ్లోకమువలన సితఁడు మాయాశబరీవిలాసము, హనుమత్సాదేశతారావళి యను కావ్యముల నిర్మిం

చినట్లు తెలియుచున్నది. ప్రకృతోపయోగము లగుపీఠికాశ్లోకముల నుటం
కించెద—

శ్లో. యస్మాధారణవేద్యతాం గమయితుం దుర్వేదవేదస్తుతిం
శాస్త్రజ్ఞోఽన్యవద చ్చుకారచ ముదాలంకారబోధోదయమ్
బామణ్డాకృతినామునా నృపతినా తేనాహ ముత్సాహితో
నౌకానామక టిప్పణీం వ్యరచయం రత్నాకరోద్బోధిసిమ్.

శ్లో. వీరశ్రీబలభద్రపూర్వకపురే యోజాతు విశ్రామ్యతి
బామణ్డాధిపతేః సదన్యసదవీ యస్తింశ్చ విశ్రామ్యతి
శ్రీమాయాశబరీవిలాసహనుమత్సందేశతారాభిధ
గ్రన్థానాం మధుసూదనోరచయితాఽహం సోఽపి సోఽహం ద్విజః

శ్లో. ఆదర్శః శుద్ధ్యమగ్నీ, లిపిరతికృక్షణా, ఘాటికానాటికాభుక్
తత్రాప్యే కోఽరవిద్యాసనహృదయహరీ ధర్మసూరేః ప్రబంధః
ఏవం నానాస్తరాయే నృపతికులమణేజాగరూకేఽపి యత్నా
దేతస్తుద్రావిధానేఽకలయ దిహ భవాన్ యత్తుసాహాయకత్వమ్.

వ్యాఖ్యారంభశ్లోకములు:—

శ్లో. వద్దేబృద్ధారికాబృష్టతున్దిలానస్తదాయకమ్
జగతీకట్టకోద్ధారిసాయకం రఘునాయకమ్.

శ్లో. రత్నాకరే ప్రవిశతాం సుధియాం సుధాయాం
బోధ స్సుఖేన నభవేదితి భాలయిత్వా
ఆజ్ఞాపితః సుఖలదేవనృపేణ నౌకా
టీకాం కరోతి మధుసూదనమిశ్రశర్కా”

వ్యాఖ్యోపసంహారకపద్యగద్యములు:—

శ్లో. ఇంద్రాణి ప్రథమం క్షమాజతురసైః క్షుద్రాణి ముద్రాపయన్
తైలీక్షేపణికానుశీలనపరీపాటీ మవాటికయన్
స్వాధ్యాయాతరసస్తరేణమతిమాన్ నైవరం తరే న్నౌకయా
గమ్భీరాథరథమిథమకరం సాహిత్యరత్నాకరమ్.

శ్లో. గురుజనద్విజదేవసమర్చన స్ఫురదరూద్యమిషప్రసహసనః
సుఖలదేవనరేశసభాజనః క్షతి మిమా మకరో నధుసూదనః

ఇతి శ్రీమదుత్తలమాళిమాలాయమాన- మానవభావసార్థక- పురుషోత్తమధామసాన్నిధ్యభిధానేశాసనశతవేష్టితే భార్గవీసరిస్తాద్భిరపరిసరశాలిని గజ్వంశావతాసాయితవదాన్యచక్రవర్తి వీరశ్రీబలభద్రదేవమహారాజవిశ్రాణితే వీరబలభద్రపురశాసనే నివాసినా శ్రీమధుసూదనమిత్రశర్మణా విరచితాయాం నౌకాభిధటికాయాం దశమస్తరజ్ఞః”

ఇతః దద్వాన్యఖ్యాతారతమ్యవైశద్యమునకై, స్థాలీపులాకన్యాయమున మూలన్యఖ్యానముల నుదాహరించెదః—

సాహిత్యరత్నాకరము: 10 (రసనిరూపణ) తరంగము:—

“యత్ర జహూనాం భావానా మన్యోన్యసమ్మర్శితయా నిజస్థః క్రియతే తత్ర భావశబలతా. యథా:

శ్లో. ఆయాతో న మమాన్తికం రఘుపతిః కింలేన జాతాగసా
యాస్యామి స్వయమేవ తస్యసవిధం కింవా వదేన్మాం సఖి
ఆయాతు స్వయమేవ, నన్విహపున ర్ద్రిష్ట్యామి నైతన్ముఖం
తూర్ణం తద్భటనం భవేన్నమ పునః కావాభవిత్రి కథా. 93

ఆత్ర చిన్తామర్షస్మృతి (దైన్య) శంకాహర్షాత్సుకృతవిషాదానాం శబలతా.

శ్లో. ధర్మాస్తర్వాణివిర్య ప్రభువనవిదితే వారణాస్యస్వయేయ
సృష్టాతో యల్లమాంబాకృతసుకృతఫలం పర్వతేశస్యభాగ్యమ్
వ్యాఖ్యావిఖ్యాతకీర్తే ద్విపరణగురువాక్సంఖ్యముఖ్యాగమానాం
తస్యాలంకారశాస్త్రే విలసతి దశమో రామవర్ణ్యతరంగః 94

శ్లో. ఆస్థా విద్ధిరమద్ధిరాప్రణయినో దేవస్య రామాత్మనః
స్వంగత్తుంగతరంగఃకంగణవిధోజ్జీవన్నవోద్యత్తవిః
తాదృక్షీర్లభర్తసూరికవితాసోల్లాసకల్లోలిసి
పూర్ణః కర్ణమనోహరో విజయతే సాహిత్యరత్నాకరః. 95

శ్లో. ప్రాచీనాభినవప్రజన్ధవిహితగ్రన్థానుసన్ధాయినా
సోఽయం సాహసికేన సంప్రతి మయా నూత్నః ప్రబంధః కృతః
కస్తుప్యే దమునా ధునా హ్యసుభో బోధాచ నిర్వత్సర
స్సర్వజ్ఞో గతమత్సగోఽస్తి హి రమారామః ససన్తుష్యతు. 96

శ్లో. భోమాతః కవితే హితం మమ వచః కింఞ్చిత్సమాకర్ణయ
శ్రీమద్రామణ్యస్తవామృతవతీ మర్త్యస్తృతిం మాకృథాః

కస్తూరీఘనసారచన్ద్రవరసన్యాసోత్సవాన్వాదవి
ఘోవా విస్రవసాప్రపూయపిశితాలేపాభిలాషీ భవేత్.

97

శ్లో. సజ్జాతో హరితాస్వయే మహతియః శ్రీపర్వతేశః సుధీః
వజ్రాం దర్శనకారిణాం కృతిమతా మైకాత్మ్యలీలాకృతిః
ధర్మాభ్యేన మనీషిణా విరచితః తత్సూనునా తాదృశా
సోఽయం యూచదిలాశలంవిజయతాం సాహిత్యరత్నాకరః

98

ఇతి శ్రీగుప్తిభువనవచిత్ర హరితగోత్రావతంస వారాణసీవంశపద్మా
కరప్రభాతభానునా పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ శ్రీగుప్తహేమహా
పాభ్యాయ పర్వతనాథసూరి పణ్డితమండలేశ్వరసూయ యల్లమామ్బుగర్భ
రత్నాకరపారిజాతనిర్మలాచారపూత చతుర్దశవిద్యాస్థానసిద్ధాన్తరహస్యవిజ్ఞాన
వతా శ్రీధర్మసంఖ్యాపద్విరచితే శ్రీగుప్తఘృతిలకయశోఘనసారసురభీకృతే
సాహిత్యరత్నాకరనామ స్యలంకారశాస్త్రీరసనిరూపణం నామ దశమస్త
రంగః”-నాగరప్రతి-

I. వేంకటసూరినిర్మిత “నాకా” వ్యాఖ్యనుండి:—

“భావశబలతాం లక్షయతి:—యత్రేతి. ఉదాహరతి: ఆయాతఇతి.

స్పష్టమ్. అత్రభావానాం శాబల్య ముపపాదయతి—అత్ర చిన్తేత్యాదినా.
ప్రకరణ ముపసంహరతి—ఇతి శ్రీమదితి. స్వగ్రంథం ప్రస్తాతి: ఆస్థామిద్విరమితి.
వ్యాఖ్యాతం ప్రాక్. అస్మిన్ స్వగ్రంథే మత్సరిణాం సుతోమాభావేఽపి ‘యత్త
రోషి యదశ్నాసి’ ఇత్యాది గీతావచనానురోధే నాస్య భగవదర్పణబుద్ధ్యా
కృతత్వాత్ సేవ సుతోమో భవేదిత్యాహ—ప్రాచీనేతి; కవితాం ప్రాథమతే:
భోమాతరితి. విస్రవసా ఆయగ్ధవస్తేదః అస్రం రుధిరం పూయపిశితం దుర్గర్భ
మాంస మేతేషాం లేపే అభిలాషోఽన్యస్తీతి తాదృశః అథకవిః స్వకీర్త్యను
వ్యక్తయే స్వగ్రంథస్య ప్రచయగమనాయచ స్వమహత్తా వర్ణనపూర్వకం స్వ
గ్రంథ మాశాస్త్రే—సంజాతేతి. దర్శనకారిణాం శాస్త్రోక్యతాం వజ్రాం వట్సం
ఖ్యానాం సుకునసాం పాణిన్యాదిమహర్షీణా మైకాత్మ్యలీలాయితః ఏకాత్మ్యలీ
లే వాచరితః, ఏకాత్మ్యం గతఇత్సర్థః, తత్సూనునా తాదృశే ఇతిభావః. పాణినీ యైమినే
యైచ ప వ్యాసస్య కపిలస్యచ, కణాద స్యాక్షపాదస్య దర్శనాని యజేషా” ఇతి
పాణిన్యాదయః పద్దర్శనకృత ఇతి వేద్యమ్. అన్యత్ సుగ(మ)మితి నర్హం

II. మధుసూదనమిశ్రుని “నా కా”టీకముండి: —

“సజ్జేతసమయాపగమా ద్వీరహాఽధురాయాః శ్రీమత్యా విరోధినానా
భావసయావేశాత్తికాం భావశబలతా ముదాహరతి నాయాత ఇతి. సీతాయా
ఉక్తిరియం జాతాగసా అపరాధినా మామేవం కదర్థయతేతి యావత్. ఆయా
త్వీతి: ఇహ మత్సార్వే స్వయమేవ ఆయాతు రామ ఇతిశేషః. మమ తద్గు
టనం శ్రీ రామసజ్జ: త్వాం శీఘ్రం భవేత్ ? పునః (ఉదృశవిరోధాన స్తరం)
కావాకథాభవితీ నజాన. ఆత్ర క్రమా దేహం చింతాదీనాం యథాయథం
వ్యంజనం సీతోక్తితో భావ్యం సుగమ మస్యత్” ధర్మేతి- ఆస్థా మిద్ధిగేతి చ
వ్యాఖ్యాతచరత్వా దిహా సేషీతం. విద్యభ్యు: స్వగ్రహావమాననా మాశ్చ
మానః తేహం మాత్స్యదూషితాత్తతాం ప్రదర్శ్య స్వగ్రహం భక్త్యా రమ
యార్పయతి ప్రాచీనాదిసూతనకవీనాం ప్రబంధైః వాక్యవిన్యాసైః ద్విహిత స్వ
రచితస్య గ్రంథస్య సందర్భస్య అనుసంధాయినా మయా సాహసికేన సతా సోఽ
ఋం సూత్నః ప్రబంధః సంప్రతి కృతః ఉదృశమహాత్మరగ్రంథనిర్మాణ మస్తాదృ
శామసాధ్య మిత్యాశయోఽస్య సాహసికత్వవిశేషణా ద్వ్యుక్తిభవతి. తేన
చాస్యసందర్భస్య ప్రాణి రద్యోతతే అమునా గ్రంథే యస్తుష్యేత్ నిర్మతనః
సబోధా విద్వా నధునా మదధికరణకాలే మజ్జీవితాపధీత్యుత్తః దుర్లభః మయా
దస్త్రాపః సమసామయికవిహ మా మహామహామికా దత్తహస్తావలమ్బమాత్స
ర్యదోషదూషితాత్తతయా మహర్షి భాణామివ పరస్పరవిరుద్ధవ్యవహృతిదర్శ
నాత్ భావినామే వాత్ర పరమామోదః స్యా దిత్వాశ యోఽధునాపదో
వ్యజ్యతే. దుర్లభపదశ్చ సుమారతరవిదేశవర్తినా మ పీ హాయరాగః సంభవ
తీతి సూచ్యతే. అన్యథా వాస్తీ త్యుక్తం స్యాత్. ప్రాచీనా దితి స్వవిశేషణ
మహిమ్నా గ్రంథస్య నప్యప్రాచీనోభయమతసారభూయస్యం ద్యోతితం సర్వ
ప్రబంధశేష్తతాం ప్రకటయతి. నను తదలం పరానందఫలకగ్రంథరచనాపరిశ్రమ
భరై రిత్వాశంక్యా హ సర్వజ్ఞేతి, రమా లక్ష్మీ సై ముపలక్ష్మీతో రామః సీతా
రామ ఇత్యుక్తః సస్తుష్యతి. తథాచ సర్వజ్ఞసన్తోషకస్య కించిత్జ్ఞకృతావమాన
నా నవైయర్థ్యజనసి ప్రత్యు తావజానతాం మాఘ్యసమ్పాదికా ఇతిభావః.
స్వప్రాణివైలక్షణ్యం ప్రకటయితుం శ్రీ రామస్యపరమేశ్వరత్వం చాభి
య్యుక్తం స్వస్య మనుష్యస్తుతి పరాజ్ఞుభితాం సూచయతి భో మాత ఇతి:—
తథాచ మృగమదకర్పూరవాసిత చందనచర్పాసుఖాస్వాదినాం రక్తపూయ

ప్రభృతిదుర్గస్తద్రవలేప ఇవ శ్రీ రామగుణవర్ణనామృతపూర్ణమానసానాం స కా
పురుషస్తుతిచారాయణాడుబరవిడమ్బునా విధేయా ఇతిభావః. ఏతేన అస్తాః
నాః కిం సకలసద్వర్ణాః పారథికాః వయం చ రాగాదిశూన్యా అపరాధీనా
శ్చేతి ఫలితం.

చోరేభ్యః సాశజ్ఞ ఆభ్యజనో రత్నమజ్ఞాపికాయాం సంరోధినీ చక్ర
చక్రమివ ఘోర్తజనా నాశజ్ఞ్య పునః స్వనామనబధ్నాతి, సంజాతఇతి—
షడ్జ్ఞాం దర్శనకాఢిణాం వడ్డర్శనాచార్యాణాం కపిలజైమినిపాతజ్ఞానవ్యాసగౌత
మకణాదానాం, ఐ కాత్మ్యలీలాకృతిః సమప్తీస్వరూపః ప్రణేతృణాం కపిలాదీ
నాం స్వస్వదర్శన ఇవ సకలదర్శనేషా వివేకశాలీత్యర్థః, యావదితాతలం భోత
తావస్థితిపర్యంతం చాత్ర భోరితః శ్రీరామగుణగణోత్తర్వస్తరణవశాదివ
భూతసకలాఘః స్వర్గముపైతా సాతకఇతి యావదితాతలపదా త్సుచ్యతే, ఏత
ద్గోస్థవృత్తే యాతలస్పర్శావధికత్వాత్ సప్త మేవ మన్యత్”

III. లక్ష్మణసూరికృత “మందర” టీకనుండి—

“భావశబలతాం లక్షయతి: యత్రేతి—తా ముదాహరతి. ఆయాత
ఇతి, స్వయం స్వతవ వాయత్తోఽగీనః సులభ ఇతియావత్. అత్రబహవో
భావాః పూర్వపూర్వోపమద్వేన నిబద్ధా ఇత్యాశయే నాహ. అత్రేతి:

ఇతిత్యాది: సంప్రతి కవి స్వస్య నిఖిలగ్రంథనిష్ఠాతత్త్వం దర్శయం
త్వాహంకారపరిహారపూర్వకం కృతినాయకం ప్రార్థయతే:

ప్రాచీనేతి—హి యస్తాత్ బోధా నిర్వత్సర శ్చ పుమా నసులభః
“బోధానో మత్సరగ్రస్తా” ఇత్యుక్తత్వా దితి భావః రమా రామా యస్య
తథోక్తః సః శ్రీరామరూపః శ్రీవాణః 93

సంప్రతి స్వకవితాం ప్రార్థయతే. భోమాత రితి—విప్రాణా మామగంధి
నాం వసాన్రపూయపిశితానాం లేపే చర్పా యామభిలాషీ ఔత్సుక్యవాన్94

ఇదానీ మాశీః పూర్వకం గ్రన్థసమాప్తి మాహ. సంజాత ఇతి: విజ
యతాం సర్వోత్తమేణ వర్తతాం.

ఇతి శ్రీమల్లాది లక్ష్మణసూరివరచితే సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యానే మన్ద
రాఖ్యానే దశమః ప్రస్థః” పుటలు 374-76

అలంకారశాస్త్రనువోదధిని మఢించి “అలంకారశాస్త్ర చరితామృత
మును విబుదలోకమునకుఁ బ సాదించిన “సుశీలకుమారడే” పండితుఁడు.

(Dr. Sushil Kumar De, M. A., D. Litt., Author of "Studies in the History of Sanskrit poetics" in 2 Volumes) శ్లేటివఱకు ముద్రితములైన సాహిత్యరత్నాకరప్రతులు మూడింటిలో నొకదానినైనను జూచి యుండలే దని వ్రాయుట కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నాను. తన "యలంకారశాస్త్ర చరిత్ర (1923) కంటె 22 సంవత్సరములకుఁ బూర్వము ప్రకటింపఁబడిన నాగరప్రతి సీతఁడు చూడకపోవుట శోచనీయము; అతఁడు తనకుఁ దెలిసిన సాహిత్యరత్నాకరప్రతులంఁగూర్చి యిట్లు వ్రాసెను.

"Dharmasudhi or Dharmasuri S. R. ed. by Tiruwenkatacharya with commentary. Madras, 1871; ed. Nellore 1885" "Sanskrit poetics" Vol 1 P. 298. సాహిత్యరత్నాకరమునకు "మందరము"ను నొకవ్యాఖ్య యున్నదని కాని, యది తా నుదాహరించికొనిన రెండాంధ్రప్రతులలోను ముద్రింపఁబడిన దని కాని సుశీలకుమారసూరికిఁ దెలియదు. నాగరప్రతి ముద్రితమైనట్లు తెలియమిచే నాతఁడు నాగరప్రతిని జూచుట తటస్థింపలేదు; తానాంధ్రలిప్యనభిజ్ఞఁ డగుటచేఁ దాను సూదించిన యాంధ్రప్రతులనైనఁ జూచియుండలేదు.

సాహిత్యాచార్యు లగుశ్రీమత్పండిత రామావతారశర్మ (M A.) మహాదములు "విహారోత్త శ్కవేషణసంఘము" వారి పత్రిక (Journal of the Bihar & Orissa Research Society Vol. XIV. Part ii, Page 313, Foot note- June 1928) లో నాలంకారికశిరోషణు లగుశ్రీమత్పండిత పాండురంగవామనకాణే (M. A., L. L. M.) మహాశయుని "గీర్వాణాలంకారశాస్త్రచరిత్ర" ("A History of Sanskrit Poetics"—Reprinted from the introduction to his edition of the 'Sahityadarpana') ను విమర్శింపుచు

"Some useful works like the साहित्यरत्नाकर of धर्मसूरि and the अलङ्कारकौस्तुभ of कर्णधर ought to have been described at some length by the outhor, for they have been avaiable to the public "

అని వ్రాసియున్నారు. ఈవాక్యమువలన "సాహిత్యరత్నాకరము"న కాంధేతరరాష్ట్రములఁ గూడఁ బ్రచారము గల దనియు నాగ్రంథప్రతుల సర్వసులభము అనియు విశద మగుచున్నది. రామావతారశర్మగారి వాక్యము లవలన "సాహిత్యరత్నాకరము" నాగరాక్షరాజ్ఞిత మైనట్లు మనమూహింపవచ్చును.

సుశీలకుమారసూరి సాహిత్యరత్నాకరప్రతుల నొక్కదానినైనఁ జూచియుండలే దనుటకు నిదర్శముం జూపెద.

(1) ధర్మసూరి, “సాహిత్యరత్నాకరము” న (గ్రంథారంభసమర్థనతర్జము) దన వంశావళిని విపులముగ వర్ణించికొని యుండెడి, సుశీలకుమారసూరి ధర్మసూరివంశవృక్షమును Hultzsch పండితుఁడు వ్రాసినదానింబట్టి వ్రాసియుండెను.

(2) ధర్మసూరికృతము లగు నితరగ్రంథములం జెప్పునవనరమున సుశీలకుమారుఁడు ‘ధర్మసూరి’ “నరకాసురవిజయ” మను వ్యాయోగమును రచించినట్లును, నది చెన్నపురిలో 1884 వ సంవత్సరమున ముద్రితమైనట్లును వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యీపుస్తకముగూడ నాతని కటాక్షలాభముం బడయలే దనుటకు సిగ్గుచున్నది. ఆ తఁడీ వ్యాయోగమును జూచియే యుండినచో నిందలినటీసూత్రధారసంభాషణమువలన ధర్మసూరి “బాలభాగవత కావ్యము ను నిర్మించినట్లు తెలియుచున్న” దని వ్రాసియుండును, మరియు ధర్మసూరి సాహిత్యరత్నాకరములోఁ దాను రచించిన ‘కంసవధ, ప్రాకృతహంససందేశ, నరకాసురవిజయ, కృష్ణాస్తుతులనుండి కొన్ని శ్లోకముల నుదాహరించుకొనియె. ధర్మసూరి “రవిశతకము” ను గూడ రచించినట్లు సాహిత్యరత్నాకరములోని పంచమతర్జాన్నియు శ్లోకమువలనఁ దెలియుచున్నది. సుశీలకుమారసూరి సాహిత్యరత్నాకరప్రతింజూచి యుండినచోఁ దదుద్భృతము లగు ధర్మసూరికృతిపంచకములో నొకదానినైనం బేర్కొనియుండఁడా?

(3) సుశీలకుమారసూరి సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యలలోముద్రితములగు మధుసూదనుని ‘సాకా’ టీకంగూర్చికాని, లక్ష్మణసూరి మందరముం గూర్చికాని యేమియు స్మరింపక, యముద్రితమును, జెన్నపురప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయపట్టికలలో నుద్భృతము నగువేంకటసూరివ్యాఖ్యం గూర్చియే యింపుక వ్రాసెను. రెండుసారులు “సూర్యలోకముం” బడసిన “మందర” వ్యాఖ్యను గుఱించికాని, యొకసారి నాగరాక్షరముద్రిత మగుమధుసూదనుని “సాకను” గుఱించికాని సుశీలసూరి మూకీభావము పహించుట యీరెండగ్రంథముల నాతఁ డవలోకింపలే దని చెప్పకయె చెప్పుచున్నది.

ఆతఁడు “సాహిత్యరత్నాకరము” లోని “అలంక్రియేత్యాది” శ్లోకమును బ్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయ పట్టికనుండియే యుదాహరించియుండును.

ఇట్లు నేను రంధ్రాన్వేషణ తత్పరుడనై, సుశీలకుమారసూరివై దోషారోపణ చేయుచుంటి నని గుణదోషజ్ఞులగు నంతర్వాణు లెంచకుందురుగాక. ఇట్లు నేను న్రాయుట మహాకృతినిర్దృత యగు నాతని కొకలోటుగాదు. ఏకోహిదోషో గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతి.

‘ఆంధ్రగీర్వాణసాహిత్యపరిషత్తు’ వారు ధర్మసూరి నరకాసురవిజయమును “నౌకా” (వేంకటసూరికృతము) “మందర” (లక్ష్మణసూరికృతము) సహితముగ “సాహిత్యరత్నాకరము”ను ముద్రింపఁ దలఁచుచున్నారు. మద్రపుర ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయములో వేంకటసూరి “నౌకా” టీక సమగ్రముగా లే దని తెలిసినది కావున నాటికకుఁ బ్రతి యెవరియొద్దనైన నున్నచో వారి నీపత్రికాముఖమునఁ దెలిపి సారస్వతసేవాసమయమున సాహాయ్యముచేయఁ బాఠశాస్త్రవ్యంబుగ నభ్యర్థించుచున్నాఁడ.

అంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

ఆ 1929 సంవత్సరము మార్చి నెల ది 30-31 తేదీలలో, తూర్పుగోదావరిజిల్లా, అమలాపురము తాలూకా ముత్తేశ్వరములో, శ్రీముత్తేశ్వరస్వామివారి యాలయావరణములో జరిగిన పదునేడవ పరిషద్వార్షికసభయొక్క వృత్తాంతము.

— సభ్యులు —

1 బ్ర॥ శ్రీ కావ్యస్మృతితీర్థ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు.	కడప
2 కవిరాజు శ్రీపద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు	రాజమహేంద్రవరము.
3 రాళ్ళబండి సుబ్బారావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి	"
4 జయంతి సోమశేఖరరావుగారు బి. ఎ. బి. ఎల్	"
5 వడలి లింగన్నశాస్త్రిగారు	"
6 కూచిమంచిగోపాలకృష్ణమూర్తిగారు ఎం. ఏ	"
7 పుల్యల శ్రీరామ శాస్త్రిగారు	"
8 పి. అన్నాజీశర్మగారు	"
9 అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు ఎం. ఏ.	కొవ్వూరు.
10 అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	"
11 దేవగుప్తపు విశ్వేశ్వరశర్మగారు	"
12 వైద్యరత్నపండ్రిగి సుబ్బారావుగారు డాక్టరు	పెద్దాపురము
13 ఆమ్నాయార్థవాచస్పతి వడలి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు	పితాపురము.
14 శ్రీపద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు	"
15 శ్రీకవిరాజు వత్సవాయి వేంకటసీలాద్రిరాజుగారు	తుని.
16 మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	విజయనగరము
17 కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ. బి. ఎల్	కాకినాడ
18 సవితాల సుబ్రహ్మణ్యంగారు	"
19 అడ్డాల రామమూర్తిగారు బి. ఎ. బి. ఎల్	"
20 నేట్రగంటి శ్రీనివాసకోనేటిరావుగారు	"
21 వేమూరి శ్రీనివాసరావుగారు	"
22 దర్భా వెంకయ్యగారు బి. ఏ.	"

23 కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు		కాకినాడ
24 కూచిమంచి సుబ్బారావుగారు		"
25 జయంతి రామయ్యకంతులుగారు	బి. ఎ. బి. ఎల్	ముత్తేశ్వరము.
26 కప్పగతు రామశాస్త్రిగారు		"
27 చావలి లక్ష్మీనారాయణగారు		"
28 నిట్టల కామయ్యగారు		"
29 జొన్నలగడ్డ వేంకటరామయ్యగారు		"
30 జొన్నలగడ్డ బుల్లిమెకయ్యగారు		"
31 జొన్నలగడ్డ మండేశ్వరశాస్త్రిగారు		"
32 వేటూరి శాస్త్రులుగారు		"
33 కొంపెల్ల సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు		మోడేకుట్టు.
34 దువ్వూరి బాలకృష్ణమూర్తిగారు		ముక్కామల.
35 దువ్వూరి వేంకటేశ్వర్లుగారు		"
36 జయంతి బాలకృష్ణమూర్తిగారు	బి. ఏ. బి. ఎల్.	అమలాపురము.
37 చేబ్రాలు అచ్యుతరామయ్యగారు	"	"
38 కాశీ వీరరాఘవులుగారు	"	"
39 గూడా సత్యహరిశ్చంద్రుడుగారు	"	"
40 చావలి లక్ష్మీనృసింహశర్మగారు	"	"
41 చాగంటి సుబ్బారావుగారు	బి. ఏ. సబ్జెక్టు	"
42 తట్టా రాజగోపాలాచార్యులుగారు	"	"
43 పాలెపు వేంకటసూర్యగోపాలముగారు		"
44 ఇవటూరి సుందయ్యగారు		"
45 పుల్య ఉమామహేశ్వరశాస్త్రిగారు		గంగలకుట్టుఅగ్రహారము.
46 శ్రీపాద విశ్వనాథశాస్త్రిగారు		"
47 చొప్పెల్ల సుబ్బారావుగారు		"
48 చొప్పెల్ల కేవగిరిరావుగారు		"
49 మంగిపూడి చినగవరప్పగారు		వ్యాఘ్రేశ్వరము.
50 గొర్తివిశ్వనాథశాస్త్రిగారు		భట్లవిల్లి.
51 పాయపూడి చలమయ్యశాస్త్రిగారు		మూగాం.
52 కూచిమంచి సాంబశివరావుగారు		పలి వెల.

శ్రీశీతాపురము మహారాజానాగు కార్యంతరములచే రాజుల మనియు సభ జయప్రదముగా జరుగుగాక యనియుం దంత్రీనార్తను బంపిరి. దివాన్ బహద్దరు వి. రామభద్రనాయకుగారు మధురజిల్లా పెరియకొళమునండియు శ్రీయుతులు కట్టమందిరామలింగరెడ్డి ఎం. ఏ. గారును కొతా సూర్యనారాయణరావుగారు (బెజవాడ) మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు (రాజమహేంద్రవరము) మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యముగారు (నంద్యాల) తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరిగారు (కాపూరు) పెద్దిభట్ట వీరయ్యవంతులు బి. ఎ. బి. ఎల్. గారు (బెజవాడ) మైసూరు మహారాజావారి సంస్కృతకళా శాలాధ్యక్షులును మొదలగువలువురు సభకు రాజుల మనియు సభ జయప్రదముగా జరుగునుగాక యనియు వ్రాసినయుత్తరములు చదువబడినవి.

ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు స్వాగతోపన్యాసము గావించిరి. అనంతరము సభాధ్యక్షు లగు బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు ప్రారంభోపన్యాసము నొనర్చిరి. పిమ్మట బ్ర. జయంతి రామయ్యవంతులుగారు ప్రథమావిభక్తిప్రత్యయ మగు యువర్ణకము పూర్వరూపము, శ్రీసాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు ఆముక్తమాల్యద; మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు హర్షవర్ధనుని చరిత్రము; అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు లక్షణగ్రంథములు అనున్యాసము లం జదివిరి.

ది 31 తేదీ ఉదయమునఁ గార్యనిర్వాహక సభ జరిగినది. వార్షికసభలో నీక్రింది తీర్మానములు చేయబడినవి.

1 వ తీర్మానము.—ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకుఁ బ్రధానోద్ధారకులును విద్యాపోషకులును, ఆంధ్రభాషాభివృద్ధులును అగు శ్రీరాజాసాహెబ్ శ్రీరావు శ్వేతాచలపతి వేంకటరామరావు బహద్దరు జి. సి. ఐ. ఇ. సి. బి. ఇ. బాబ్బిలి మహారాజానాగు కాలధర్మము నొందినందుల కీసభవారు మిక్కిలివిషాదము నొందుచున్నారు.

2 వ తీర్మానము:—ఈపరిషత్తునకు యావజ్జీవసభ్యులును విద్యావంతులును అగు దివాన్ బహద్దరు డాక్టరు కిళాంబి రామానుజాచార్యులు ఎం. ఏ. బి. ఎల్. D. Lt. గారు కాలధర్మము నొందినందుల కీసభవారు మిగుల విషాదమునొందుచున్నారు.

3 వ తీర్మానము:—ఆరంభమునం దీపరిషత్తును స్థాపించుటలో సహాయభూతులై యుకకారము గావించి యుట్టియు, ఉభయభాషాప్రవీణులును, ఆంధ్రభాషాభిమానులును నైనట్టియు శ్రీరాజా సర్ పానుగట్టి రామారాయణంగారు ఎ. వ. కే. సి. యస్. ఐ. గారు కాలధర్మము నొందినందుల కీసభవారు మిగుల విషాదము నొందుచున్నారు.

4 వ తీర్మానము:—ఉభయభాషాప్రవీణులును, పరిషత్సారవసభ్యులు నగు కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు కాలధర్మము నొందినందుల కీసభవారు మిగుల విషాదము నొందుచున్నారు.

5 వ తీర్మానము:—తగినంత సంస్కృతభాషాపరిచయము లేనిచే ఆంధ్రభాషాప్రావీణ్యముగాని యుభయభాషాప్రావీణ్యము గాని ఈదుర దనియు ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారిపుడు జరుపుచున్న యుభయభాషాకరీక్షలలో (C) కక్ష్యకరీక్షలో సంస్కృతము లేనే లేదు గనుకను (B) కక్ష్యకరీక్షలో సంస్కృతభాగ మత్యల్పముగా నున్నది గనుకను (A) కక్ష్యకరీక్షలో తెలుగు భాగ మత్యల్ప మగుటచేతను-ఈమూడు కక్ష్యలకరీక్షల నిలిపివైచి యిప్పటి (A) కక్ష్యలోని సంస్కృతమును (B) కక్ష్యలోని తెలుగును గూడియుండునట్లు వేతొకయుభయభాషాప్రవీణకరీక్షను విశ్వకళాపరిషత్తువారిచేర్పాటు చేయవలయు నని యు సీపరిషత్తువారియభిప్రాయము.

తరువాత ఆంధ్రభారతకవిశారీతి యనువ్యాసమునకు బహుళగ సూర్య రాయాంధ్రనిఘంటునిర్మాణముం గూర్చి జయంతి రామయ్యకంతులు గారు పన్నవ సిందిరి. కప్పగంతు రామశాస్త్రి గారు ఆంధ్రభాషాప్రశంసచేసిరి. ఆమ్నాయార్థ వాచస్పతి వడలి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు వేదములం గూర్చి యుపన్యసిందిరి. ఇవటూరి సుదయ్యగారు నైషధరచనాతత్వము, బండారు తమ్మయ్యగారు మాదయగారిమల్లన రాజశేఖరచరిత్రము, రాళ్ళబండి సుబ్బారావు ఎం. వ. ఎల్. టి. గారు ఆంధ్రభాషాలిపిపరిణామము, అనువ్యాసములం జదివిరి.

దువ్వూరి కామేశ్వరరావుగారు, జయంతి స్వామినాయనగారు, పండితా రాధ్యుల నాగభూషణముగారు, పరిషత్ప్రశంసాపద్యములను జదివిరి. కావ్యకలానిధి శతావధాని చిదంబరశాస్త్రిగారు జయశీర్వాదమనియు, క్రొత్తపల్లి సుందరరామయ్యగారు భాషాయోషాసాష్టవ మనియు, పద్యములంబుడిరి.

శ్రీచర్యుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారు విరూపాక్షరాయలెవ్వరు? శ్రీపాద పాపయ్యశాస్త్రిగారు ప్రబోధచంద్రోదయము తెలుగు సంస్కృతము, పప్పు మల్లికార్జునరావు బి. ఏ. గారు సాహిత్యపరిషత్తులకృత్యములు, అను వ్యాసములంబంపిరి. ఈ వ్యాసాదులన్నియుఁ బరిషత్తులకలోఁ గ్రమముగ వెలువడును.

బెజవాడ, శ్రీ. కౌతా సూర్యనారాయణరావుగారు సంస్కృతపదమును గూడఁ జేర్చి “సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యపరిషత్” తన పేరు పెట్టుట మంచిదని వ్రాసిరి అది సభవారాల్ చించి ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు- ఉన్నదియున్నట్లే యుండవలయు ననియు సంస్కృతమునకు వేతే పరిషత్తుండవలయు ననియు నభిప్రాయపడిరి.

పరిషత్స్వాగతోపన్యాసము—ముక్తిశ్వురము.

ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు, కప్పగంతు రామశాస్త్రిగారు.

ఆర్యులారా ! నవరసభరితకవితారసాస్థానపదనమృదయులారా ! సదయులారా ! పరిషదలంకారకరణాలంకర్షిణులారా !

మీ రందఱును మాయాహ్వానపత్రికాలోకనక్షణప్రభృతి యత్యంత కౌతూహలసంభ్రమాయత్తచిత్తులరై పరిషత్ప్రయాణైక ప్రవణాంతఃకరణులరై గూఢశక్తిక కార్యంబు లెన్నెన్ని యున్నను, వానిని బాటింపక మార్గాయాస ప్రశంసకు మాననవిధిఁ జోటిడక పరదేశవాసంబు శయనాసనభోజనవిహారాదిదేహయాత్రాకృత్యవ్యత్యాస మనుమాట నాటించికొనక పరిషత్సమావేశౌత్సవ్యసముద్భూతానందహల్లోహలమానసు లగుటచే

“పూర్ణే నునసి సమూర్థం జగత్సర్వం సుధారసైః

ఉపానద్యాఘోషాదస్య సర్వా చర్తావృతైవ భూః.”

అనుపసిష్ఠోక్తిరీతిని సకలేంద్రియవిషయంబుల నానందసదనంబులుగ భావించుచు మాయాద్యమంబును నిరవద్యహృద్యంబుగ సఫలంబు సీము దయతో విచ్చేసినందున నే నత్యంత వినయవిధేయతలతో మీ కిట్లు స్వాగతంబు సమర్పించుచున్నాఁడను. స్వాగతార్థ మే మనఁగాః —

౧. తమతావునకు విచ్చేసినమహానీయులను సుఖాగమప్రశ్నతో నాదరించుట. సు ఆగతం=స్వాగత మని దానిని వ్పత్తి. ఇంకను స్వాగతార్థములు గలవు:—

౨. స్వం=సోత్సాహ ప్రధాన మగు ఆగతం=వచ్చుట; అనియు స్వాగత శబ్దార్థము:—

“స్వయ మేవ సమాయాన్తి సన్త సస్సతోషభూమయః

పరోపకారవేళాయాం పరమేశ్వరసేవనే.”

అని యున్నందున నాంధ్రభారతీసేవాధురీణు లగు మీరాకడ సహజ ప్రమత్నాధీనము గాని పరప్రేరితము గాదు. మాయాహ్వనపత్రికయో సమయజ్ఞాపకము గాని ప్రేరకము గాదు. కాన నట్టిస్వాగతము నొకటిని మనవి చేయుచున్నాడచ. ఇతియే కాక—

౩. స్వస్వాః ఆగతం స్వాగతం—అనఁగా నభీష్టదేవత యగునాంధ్రభారతీసమాగమనమే మీరాకడ.

“అక త్యేభ్యోపి మద్భక్తా రక్షణీయా విశేషతః

తనూత్పన్నా న్యపత్యాని మద్భక్తా స్తనవో మమ”

అని భగవద్వాక్యనుసారముగ నాంధ్రభారతీమహాభక్తులరగు మీర లాంధ్రభారతీస్వరూపులు కారా! కావున నీరీతిస్వాగతమును విన్నవించితిని.

౪. స్వా ప్రత్యాగతం స్వాగతం—మీవారియొద్దికి మీరు వచ్చుట.

ఈశ్వరే తదధీనేషు బాలిశేషు ద్విషత్సుచ

ప్రేమమైత్రీకృపోపేక్షా యః పశ్యతి స ఉత్తమః.”

అను శ్రీభాగవతోక్తి ననుసరించి యుత్తము లగుమీరు నాంధ్రభారతీవానికోత్సవము గావించుమేము మిత్రులమే గావున మీవారలమే. అని యివిధమగు స్వాగత మొకటి విజ్ఞాపనచేయుచున్నాడచ. మఱియొకటి:—

స్వా ప్రతి ఆగతం స్వాగతం—స్వం—ఆంధ్రభారతీజన్మస్థానమును గూర్చి ఆగతం—వచ్చుట—ఇది యే ట్లనిన:—రాజరాజనరేంద్రరాష్ట్రము, ఆంధ్రభారతీజన్మస్థానము గదా. రాజ రాజ నరేంద్రాస్థాన పండితవర్గు లగు నన్నయభట్టారకు లారంభోద్ధారకులు కాన నీరాష్ట్ర మామెకు జన్మస్థానము. మఱియు నీముక్తిశ్వరగ్రామము ఆంధ్రభారతీదేవి క్రతుతాదృష్టపూర్వవై భవనిర్మాణనిర్వాహకస్థానము. అది యే మనఁగా:—పూర్వకాలంబున రాజ

రాజనరేంద్రకృష్ణదేవరాయాది మహారాజు లెందఱెందఱో-తమతమయాస్థానములఁ బండితవర్గములగు మహాకవులను నిల్పి యు మఱికొందఱు మహాకవులకు వార్షికపారితోషికము లొసంగియుఁ గవితారసాస్వాదనలోలమానసులై యాంధ్రభారతీసేవ గావించినవారు. వారివారికాలములయందు దాయాసంస్థానములయందు దాంధ్రభారతి పెంపొంది యుండె నట. అంతియె కాని, సకలాంధ్రదేశేభులగు మహారాజులు గొప్పగృహస్థులు మొదలగువా రందఱకు నీరీతి నాంధ్రభారతి నిరవచ్ఛిన్నవృద్ధినిర్వాహభారనిర్వాహకమహోత్సాహముద్భవించునట్లువ్వరును సంకల్పించి యుండలేదు. ప్రస్తుతము తాదృశోత్సాహజనకపరిషద్రూపోపాయ నిర్మితిసంకల్పారంభకులు మహారాజశ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు-వారియుద్యమశుద్ధిచేతనే నిరవద్యనిరంకుశమహాదార్యధుర్యులు కవితారసాస్వాదనాధీనసరస్వదయులును సమార్థభకార్యసంపూర్ణబద్ధకంకణాగ్రణ్యులు నగు శ్రీపితాపురము మహారాజావారి దృఢాలంబనమజ్జెను. అట్లే మఱికొందఱు శ్రీయంతులు సహృదయులు సరస్సులునుదారులు సంస్థాపకులు గాను పోషకులుగాను సభ్యులుగాను నిలిచి యున్నందున నీ యాంధ్రభారతీకల్పవల్లి క్రమక్రమముగ దినదినప్రవర్ధమానమై యావదాంధ్రదేశేవేల్లితమైనది.

పూర్వమున నత్రివసిష్టాదిమహర్షులు శాతములవారిని గోరి శాతమీప్రవాహమునుండి తమతమనామాంకితము లగుప్రవాహముల నొక్కొక్కమార్గముగాఁ దీసికొని వెడలి నదీకలిని జేర్చినారు. అందులోఁ గౌశికమహర్షి స్వదేశాభిమాన మెక్కుడు గలవాఁ డగుటచేఁ దాను దెచ్చిన కౌశికీప్రవాహమును దనయాశ్రమగ్రామము లన్నింటికిని రెండుమూఁడుప్రక్కలు విరిగి వచ్చునట్లు త్రిప్పిత్రిప్పి యాదట నదీనాథునిజేర్చెను. ఈజయంతి రామయ్యపంతులుగారా కౌశికవంశస్థులగుటచే స్వదేశాభిమానప్రేమిఁ జూపి యీయాంధ్రభారతీమహాప్రవాహమును, ఆంధ్రదేశమంతయును జుట్టిత్రిప్పి నిరవిచ్ఛిన్నవై భవమతో నుండునట్లునర్చుచున్నారు. అట్టిరామయ్యపంతులుగారిజన్మభూమి, నివాసస్థానమును నగు నీముక్తీశ్వరము మనయాంధ్రభారతీదేవికిఁ బెంపుటిల్లుగాఁ దలఁపఁ దగి యున్నది. ఆంధ్రగీర్వాణాశుకవితాప్రబంధకవితాసంగీతసాహితీశాస్త్రపాండితీవిరాజమానులై కీర్తిశేషులైన శిష్టు కృష్ణమూరి విద్వత్తనవరుల కీముక్తీశ్వరము జన్మస్థానము. బహుకాలము నివాసస్థాన

ము. ఈ కారణములచేత సిముక్తీశ్వరము గూడ నాంధ్రభారతీస్థానమే అట్టి స్వస్థానమునకు మీయందఱయూగమనమునను మఱియొక స్వాగతశబ్దార్థమును నివేదించుచున్నాడను.

౩. అంతియ కాక, నాలాభమును బ్రతిపాదించు స్వాగత మొకటి-స్వస్మై=నాకొఱకు 'అనఁగా నాలాభముకొఱకు, ఆగతం=వచ్చుట. ఇరువదియైదువత్సరములనుండి యత్నించి మహారాజశ్రీ దివాణబహద్దరు దురిసేటి శేషగిరిరావుపంతులుగారి యాదార్యనిధిలాభముచేతను, జయంతి రామయ్య పంతులుగారి సర్వకార్యానుబంధి నిత్యకరావలంబనశక్తిచేతను మఱికొందఱు బంధుమిత్రశిష్యసాహాయ్యముచేతను నాచే నిర్దిష్టబడినట్టి యీరాజరాజేశ్వరీముక్తీశ్వరదేవస్థాన మీపరిషత్తుండితవర్సనయనకమలమాలికాలంకృత మైనందున నింతకాలమువఱకు నేను గావించిన ధనాయత్నవ్యయము సంపూర్ణ ఫలిత మైనది యని యానందించుచున్నాడను. వేఱువేఱుగా నప్పు డప్పుడు పెద్దలసమావేశ మిచ్చుట గలిగినను ఏకదా యిందఱుమహాజనుల సమావేశము గలుగుట దుర్లభము. కాన, నిట్టిలాభ మీపరిషదాగమమున నాకు లభించినది. కావున నీరీతి యగు స్వాగతమును గూడ విజ్ఞాపనముచేయుచున్నాడను.

ఇక మీర లిచ్చుటను మాయాపచారము లత్యల్పము లైనను మే మత్యంతశ్రద్ధాభక్తులతో మీపరిచర్య చేయుదుము గాన—

వత్సం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి

అశ్నామి భక్తుపహృతం

యద్యత్ప్రదీయతేభక్తైః సృష్టం తత్సర్వమేవ మే

భక్తిస్తు నమయా సృష్టా సాతు సత్సజ్జనస్ఫువా.

అని యారీతిని భగవదభిప్రాయము గాన మాయత్యల్పపచారములను మహాపాపచారములుగఁ దలంచి మహాసందిగ్ధుడైన కృతకృత్యులుగఁ గేయఁగోరుచు నిష్పఁడింతలో విరమించు చున్నాడను.

భాతువు.

సంస్కృతార్థము.

తెనుగర్థము.

బోలుకాడు
బోలుకాడు
బోలూడు
బోలూడు

}

అ ముచున్నంబనే

వేమాటులంబితరువుట

బోలు
బోలు
బోలు
బోలు

}

స హోమే

హోమమునేయుట

బోలు
బోలు
బోలు
బోలు

}

అ నిశాశ్యయే

తెల్లవాటుట

అ నిశ్వదే

విసుకుట

బోలు
బోలు
బోలు

స పాతనానా

వేయుట

సకలించు

అ అశ్వశబ్దే

అశ్వముశబ్దించుట

సగు

అ రుచశ్చిత్త్యే

క్రుపుట

అ హౌస్యేచ

తగుట

సగు

అ హౌస్యే

తగుట

సకలించు

స తాదాశే

కొట్టుట

తండలాదిపూపలాపన బియ్యము మొదలైన వాని
యశ్చ ఫలీకరణావధానం దు యందు తాల్లపోగొట్టుట
తేచ తవుడుపోవునట్లు దంచుట

సడలు

అ హౌస్యే

తగుట

విశ్చేషేచ

విడిపోవుట

సకపోరు

అ అవిముచ్యకలహే

విడువకకలహించుట

సంతరించు

స భయసంత్రాజే

భయమువలనరక్షించుట

సంతరించు

}

అ సంతోషే

సంతోషించుట

సంతరించు

స అయశ్చలాకాకరణే

ఇరుముక్తిగొణ్ణముట

సదడించు

అ విస్తృతౌ

విస్తరించుట

సన్నగించు

}

అ కాశ్యే

కృశించుట

సన్నగిల్లు

సన్నగిల్లు

సన్నగిల్లు

ధాతువు.	సంస్కృతాక్షరము	తెనుంగ్గము.
సమాశించు	అ అనుపహతీకరణే మనఃప్రణిధానేచ	చెడకుండంజేయుట మనస్సును సావధానముగఁ జేయుట
సమయు	అ నాశే	నశించుట
సమకట్టు	అ ఉద్యోగే స ఉద్యోజనేచ	ఉద్యక్తుడవుట ఉద్యోగింపంజేయుట
సమర్థాడు	అ ప్రథమరజోదర్శనే	ప్రథమమరజస్వలయకాట
సమకూడు	} అ అనుకూల్యే	అనుకూలమవుట
సమకూరు		
సముచు		
సరబడించు	అ స్నేహే	స్నేహమవుట
సరియు	} అ అనన్యప్రస్థపర్యా స ప్రస్థవావస్తునస్స గ్రా ర్వేషాంవిభజనే అ సమీభావే కాలక్షేపే అనందిగ్ధిభవనేచ	చాలని వస్తువునై నను చాలిన వస్తువునై నను అందఱకు సరిగాఁ బంలిపెట్టుట సమమవుట కాలముగడచుట సందేహము పోయినదగుట
సరుదు		
సరుసు		
సరిపోవు		
సఃపుచ్ఛ	} స సమీకరణే కాలనయనే అనందిగ్ధికరణేచ	సమముగాఁజేయుట కాలముగడపుట సందేహము పోయినదానిగాఁ జేయుట
సరిచెయు		
సరివచ్ఛ	} అ సామ్యే అనందిగ్ధిభవనే అనురూపతాయూచ	సమమవుట స-దేహము పోయినదవుట తగినదవుట
సరిపడు		
సరితీయు	స రజ్జస్వరలతాద్రో గ్ధిభవనాయుక్తిర్నణే	త్రాసు- బంగారుతీగ- మొదల యిన వానినిబాండుగుచేయుటకై లాగుట
సలుపు	స కరణే నయనే వేదనావిశేషేచ	చేయుట గడపుట- మాటలుసలిపినని తీపులుతీయుట గ్రా.

ధాతు మా ల.

ధాతువు		సంస్కృతార్థము.	తెనుగర్థము.
సలపరించు గ్రా.	అ	జ్వరాంభే పులకోద్ధమేచ	జ్వరము వచ్చుట కారంభించుట రోమాంచితమవుట
సభు	అ	శైధిత్యే గతౌచ	శిథిలమవుట పోవుట
సవరించు	స	యథాస్థాననివేశనే సమ్యక్తరణేచ	యథాస్థానముగా నుంచుట బాగుచేయుట
సాకు	స	పోషణే	పోషించుట
సాగు	అ	గతౌ నిర్వృత్తౌ ప్రసరణేచ	పోవుట నెఱవేటుట ప్రసరించుట - అనగా బొడు గయ్యెననుట
సాగించు	స	యాపనే నిర్వర్తనేచ	పోవునట్లుచేయుట నెఱవేటుజేయుట
సాచు	స	ప్రసారణే	ప్రసరింపజేయుట
సాతాల్చించు	స	మృదబీజాదీనాం స్వ ల్పస్నేహేనపచనే	మెత్తనివిత్తులు మొదలైనవా నిని జమురు కొంచెముగా వేసి పక్వమునీయుట
సాపు	స	ప్రసారణే.	ప్రసరింపజేయుట
సాపడు	}	స భోజనే	భోజనముచేయుట
సాపాడు			
సాబడు			
సిగ్గుపడు	}	అ బలహీనౌ హైన్యేచ	బలహీనుడవుట తగ్గుట
సుక్కు			
సుడియు			
సుకుసు(గ్రా)	}	అ అగ్రహోపస్థానే భస్మీభూతే వేష్టనేచ	ఎగుటనిలుచుట కాలుట చుట్టుకొనుట
సుడిగాను			
	అ	వేష్టనే	చుట్టుకొనుట

భాతువు.		సంగృహ్యతాగమము.	తెనుకగమము.
సుడివడ	అ	మనఃకాలుష్యేణసం	మనస్సునఁ గలతచేతఁ దొలు
		భ్రమే	పడుట
సునాయించు	స	వస్త్రాదిసజ్జీకరణే	దోవతిమొదలైనదాని నాయ
			త్తముగఁజేయుట
సుగాళించు	స	అలత్యక్తికరణే	అలత్యక్తుమునేయుట
		విధూననేచ	విదిలించుట
సురగు	అ	పలాయనే	పలాయితుండవుట
సుఱసుఱలాడు	అ	శుష్టపర్ణాదీనాం	ఎండాకులు మొదలైనవి
		దాహే	కాలుట
నెగ్గించు	అ	అసహనే	అసహ్యపడుట
నెలయు	అ	అత్యుద్ధతౌ	చెలరేగుట
నెలఁగు	స	అవతక్షణే	క్రిందుగాఁజెప్పుట
నెఁచు	}	స	సహించు
నెఱించు			
సొక్తు			
సొగయు	}	అ	మత్తుకొనుట గా.
సొంపిల్లు			
సొంపారు			
సొమ్మపిల్లు	}	స	శోభించుట
సొమ్మపిల్లు			
సొలయు			
సొలియు	}	అ	మూర్ఛాయాం
సోకు			
సోలు			
		నిస్సత్వతాయాం	నిస్సత్త్వండువుట
		స	స్పర్శే
		ప్రాప్తాచ	స్పృశించుట
		పిత్తాదివైషణ్యే	పొందుట
		పరాజయేచ	పిత్తాదులచేత వికలుండవుట
			ఓడుట
హత్తు	స	అవలంబనే	అవలంబించుట
		సన్నిధానేచ	దాపునం జేరియుండుట
హెచ్చ	అ	విజృంభణే	విజృంభించుట
	స	అతిశయనేచ	అతిశయించుట

హ

మణిళ్ళాణిల్లీఁ—

*తటిమెన మణి దానచ్యుతిఁ, గరి యిగి ధని రతి బాల కార్తికి సరసుల్
ధరఁ గొంచె మైన భాసిలు, నరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 31
రాజకృదధుక్షసి—

ఇల గోవుగ మాడలు లో, కులుగా నేల్పువతి యేమి గోరి పితుక న
య్యిల యచ్చుఁ గల్పలతవలె, నలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 32
సత్యాన్వతాచ—

పరుషప్రియసత్యాన్వత, కరుణాహింసవ్యయార్థశారవలీలల్
సరి వేశ్యకు నృపసీతికి, నరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 32

అజ్ఞాకీర్తిః—

దానము ద్విజమిత్రపరి, త్రాణము భోగంబు నాజ్ఞ తతకీర్తియు నుం
టే నృపతిఁ గొల్వఁజను నా, ర్వాసుత వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 33
యద్ధాత్రానిజఫాల—

నురగిరి పని విధిలిపిగతి, సిరి పచ్చను వగవనేల సింధున బావిక
సరి జలము కడప ముంచిన, నరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 34

—: గి ద గ్జనవధతి :—

అకరుణత్వం—

పరధనయోషిత్స్పృహ ని, మ్మరుణ యకారణకలహము ఘనబంధువిరో
ధరతి యివి దుష్టునిగుణము, లరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 35
దుర్జనః పరిహర్తవ్యః—

ఘనవిద్య గల్గినను దు, ర్జనుఁ డొప్పుడు ఫణములందు రత్నైఘము లుం
డెన ముట్టఁ దగునె సర్పం, బనువుగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 36
†శశీదివసభూసరః—

పగటినేల ముసలిచెలి లు, బ్ధగుదొర చదువని సురూపుఁ డగుబుధుఁ డకజం
బగుకొలను సభ ఖలుఁడు సొం, పగుదురె వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.

నకశ్చిచ్ఛిష్టకోపానాం—

కినుక గలవేళఁ దనవా, రని చూడరు నృపులు వేల్పునప్పుడు స్మృతియిం
చిన వాతనయిన విడువం, డనలుఁడు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 37

* తరిపన—మూ. †దీనికిమీఁద “వాడ్యంహీన, లోభశ్చేదనలేన” అను రెండుశ్లోకములకుఁ బద్యములు లేవు.

మానాన్యూకః—

కినియఁగ గయాళి మానం, బున నుండిన మూఁగ శాంతమున భీరువు యె
త నిలువ గర్వి కడను *నను, వనెదరు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౪౪
ఉద్భాసితాఖిలఖిలస్య—

ఖలులు గొలువ నడుమంత్రము, కలిమి గలిగితొంటిపాల్లు గనుఁగొననివిశృం
ఖలనృపుకడ నెవరికి నుఖి, మలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౪౫
ఆరమ్మగుర్వీ—

ఖలుమైత్రి తొలుత దీప్స్య ము, వలఁ గృత మగు నుజనుమైత్రి వరుస నధికమా
నిల దినపూర్వావరణా, యలవలె వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౪౬
మృగమీనసజ్జనానాం—

జలతృణచిత్సుఖములజే, పలుమెకములు నుజను లుండ వ్యర్థ మణఁతురా
నిల ధీవరలుబ్ధకఖి న, లలవడ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౪౭

—: ౬ నుజనపద్ధతి :—

వాఙ్మనజ్ఞనసజ్జతో—

హరగురునతి స్వవధూరతి, పర సానుతి శమ మనింద ప్రాజ్ఞత గలన
త్పరుషులు భూమి కలంకృతు, లరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.

వివదిధైర్యం—

లని శౌర్య మాపదను ధృతి, ఘనసభ వాక్పటిమ కీర్తికాంక్ష నిగమచిం
తన సంపద తమ నుజనున, కనువగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౪౮

కరేన్ద్రాఘ్నస్త్యాగః—

గురునతి తల నోట నిజము, కరముల నీవి మదిఁ దిరము కర్ణముల శ్రుతం
బురుదోర్జయము గలుగ సిరు, లరుదా వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౪౯

ప్రాణాఘాతాత్—

గురునతి దయ నిజ మాళా, పరధనవనితావిరక్తి ప్రాజ్ఞత యార్తా
దర మీవి నియతసుపథము, లరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౫౦
సమ్మత్సుచుచాతాం—

సిరులు గలవేళ నిందీ, వరహృసువులు చిత్తములు వివత్కాలమునన్
గిరినదృశములు మహత్త్వం, కరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౫౧

ప్రియాన్నాయ్యావృత్తిః—

తను లేమి నెందఁ జెలి నై, నను నకుగఁ డఘమనఁ జొరఁడు నయ మెచ్చటనే
రృణో బుధుఁ డసిఘారాపథ, మన నది వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.గి ౩
ప్రదానం ప్రచ్ఛన్నం—

పరుఁ దెగడ కర్ణి నేలురు, బరుమే ల్పొగడుఁ దన మేలు కలుకఁ జెచట నే
రృ రసికుఁ డసిఘారాపథ, మరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. గి ౪
సన్తప్తాయసి—

ఖలమధ్యమోత్తములకుం, జలిపెమమే ల్తప్తహాజలరుహదళశు
క్తులఁ బడుజలకణములవలె, నలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. గి ౫
యః ప్రీణయేత్సుచరితైః—

జనకునిఁ బ్రోచినవాడే, తనయుఁడు పతిభక్తి గలదె తరుణియుఁ గష్టం
బున కోర్పువాడె మిత్రు, డనఁ దగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. గి ౬
పక్షద్వయనిరూపణము—

పతిభక్తి గలదె సతిపితృహితుఁడె సుతుఁడు సుఖములందు నిడుచులనరుచు
న్నతఁడెచెలిసుకృతికివి తగు, యతినుతవెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.* గి ౭
—: ౭ పరోపకారపద్ధతి :—

భవ నివన్త్రాః—

భలియించి తరులు నప్ర, మ్ము లగుజలము గలిగి దూరముగ మొగు లుండుం
గలిమి గలిగి బుధుఁ డణఁకువ, నలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.గి ౮
శ్రోత్రంశ్రుతేనైవ—

వలయములు కరములకుఁ గుం, డలము చెవికి మెయికిఁజందన మలంకృతిగా
దిల దానము శ్రుత ముపకృతి, యలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. గి ౯
పద్మాకరం దినకరః—

నెలఁ గలువ లర్చు నబ్జ, మ్ములు వేఁడెనె జనులలంచములఁ గురియునె వా
నలు లోకహితము పుణ్యుల, కలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౦
ఏ తేనత్పురుషాః—

తనమేలు విడిచి పరుమే, లొనరిం చుత్తముఁడు మధ్యుఁ డుభయముఁ జేయుం
దనుఁ బ్రో చథముఁ డుభయ మెవ, డణఁచునొ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా

* ఈక్రింద “సప్రశ్నోన్నపన్తః” అనుతానికి బద్ధములేదు.

పాపాన్ని వారయతి—

కలుషముడఁచువిడువఁడుమే, లైలుపుఁదఱిసొసఁగుగుణమునుతింఁచుఁగళంకం
బిల దాఁచు మిత్రగుణమిది, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

క్షీరేణాత్మగతోదకాయ—

తనగుణము నీళ్ల తిమిపా, ల్లనకంఠెను మున్ను నీరు తపియింపఁగఁ బా
లనలమునఁ బడఁ జెలిమి జల, మణఁచును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

ఇతః స్వపితి కేశవః—

హరి యొకచో వసియించు గిరులు ఘనము లనురు లగ్నినిలుతు రొక్కొకచో
శరనిధిభారసహనమెం, చరు దగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౪

జాతఃకూర్కః—

ఇలఁ దాల్చుఁ గచ్చపము గ్రహ

ములఁ దాలుచు ధ్రువుఁ డిరువురు ముఖ్యులు నన్యల్

నలజాంబోదుంబరక్రిము

లలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

౬౫

తృష్ణాం చిన్ది భజ త్తమాం—

కలుషముదాశ లుడిగి పె, ద్దలసేర దయానుకీలతధృతమతీ

ర్థుల బుధహితముల ఘనఁ, డలరుగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౬

మనసి వచసి కామే—

పరుల గుణలేశ మెంచు ద్రి, కరణసుశ్రుతపూర్ణఁడై జగముల కుపకృతిం

దిరముగ నొనర్చు పుణ్యం, డరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౭

—: ౮ ధైర్యవర్ధతి :—

రత్నైర్గహభేః—

వనధి మణులు విషము జనిం, చిన ముదము స్ఫీతి సురలఁ జెందదు సుధపు

ట్టినఁ గని క్రియ యీడేఱుచు, ననువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౮

ప్రారభ్యతే నఖిలు—

పనిఁ బూనఁడు నీచుఁడు నడుమను విఘ్నముచెందవిడుచు మధ్యముఁడైనై
నను విడనాడం డుత్తముఁ, డనఘా వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౯

కవచిత్పుష్పశయ్యః—

ఇల శయ్య సరిగఁ బడును, గలమాన్మముఁ గూరసమముగాఁ దిను బొంత
వలువ సరి గప్పు ధీరుం, కలరంగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 20

నిష్ఠన్తునీతినిపుణా—

ఘనులు నుతించని తిట్టని, తను పూడని పోని సిరి ముదురున రానీ
చననీ నాయము *విడువం, కడనఘుడు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 21

కాంతాకటాక్షవిశిఖా—

లలనాదృగత్రుములు రు, క్ష్యలనము విషయములు లోభపాశము నెవనిం
గలఁవ వతఁడె జగములగె ను, కలరంగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 22

కదర్భితస్యాపి—

ధీరుల కొక వేళాపద, చేసిన భృతి విడువ రగ్నిశిఖ తలక్రిచా
తీరునఁ బట్ట నధోగతి, యారా వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 23

వరంశృజ్ఞోత్సక్తాత్—

తనధర్మ ముడుగుకంటెను, వనలయులోఁ బడుట కేలు నహినోట నిడక
ఘనగిరి నెక్కిలఁబడ మే, లనఁదగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 24

వహ్నిస్తస్యజలాయతే—

చిలువలు సరు లబ్ధులు కా,ల్వులు నగములు శిలలు వహ్ని వారి హరుల్ జిం
కలు విషము సుధ సుశీలున, కలరంగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 25

ఛిన్నోపిరోహతితరుః—

నెలకుఁ గళ తిరిగి రాజే, కలుగదె తరుళాఖఁ దునుమఁ గ్రమ్మట సిరులుం
దొలఁగు మఱి చేరు నని బుధు,లభుకరు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 26

—: ౯ దైవపద్ధతి:—

నేతా యస్యబృహస్పతిః—

హరి ప్రా పసి పవి సితకరి, తురగము గురు డొజ్జ వేల్పుతుటుము గలిగినం
బటచె హరి పౌరుషము వృథ, యరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 27

భగ్నాశస్య—

ఎలుక తుఱఁ బెట్టెఁ గొలుకం, జిలువ వెడలి దానిఁ దిని చనె న్నుఖదుఃఖం
బులను దైవంబె కర్తె, యలవడు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 28

* విడువరు | నలఘులు ~ మా

+ ఇక్కడ “విశ్వస్యనిభూషణం” అను స్తోత్రమునకుఁ బద్యములేదు.

యథాకన్దుకపాతేన—

ఘనుఁ డొక వేళను బడి గ్ర, క్తున జెడు విధాన లేదుఁ గుజనుఁడు పడినా
తన మంటిముద్దవలెనే, యణఁగును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 2౯

* గజభుజ్జవిహ్లాచుబధనం—

ఫణి కరి విహగములకు బం, ధన మస్త్రేందులకు రాహునలి లేమి సుధీ
జనుల కొనరించె విధి బలుఁ, డనఁదగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౦

సృజితీతావ దశేషగణాకరం—

ఇలకుం దొడవై సుగుణం, బుల కి మృగుపురుషు నజుఁడు పుట్టించి ధర
న్నిలుపవియెడ హహ యే మన, నలవడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౧
లయ మమృతసిధానం—

శతభిషగంచితఁ డోషధి, పతి యమృతశరీరి శివుని ప్రాపు గలశశి

శితయత్స్య విడదు విధిదాఁ, టతరమె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.† ౩౨

విరమ విరమాయాసాత్—

ఘనునకు విధి హృత్తాపం, బున నాకడ పెట్ట ధైర్య ముడుగున కల్పం

బున నైన శైలజలధుల, యచువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౩

దైవేనప్రభుణాన్వయం—

ఇల దైవకృతము గతి మే, ల్లుగుదు బలువాన గురియఁగాఁ జాతకప

క్షుల కుడఁగములు నార్ద్ర, దలవడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౪

‡ యేనైవామృరఖిణ్ణేన—

తరణి శశిభుక్తశేషాం, బరఖండము పగలు గొను తుపాకరుఁడదై క్ర
మృరఁ గొను నిసి మాలిన్యం, బరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౫

—: ౧౦ స్త్రీ కర్తృపద్ధతి: —

బ్రహ్మయేన—

హరికి దశాకృతి భిక్షము, హరునకు భ్రమణంబు రవికి నజునకు జగముల్
విరచింపఁజేసెఁ గర్మమె, యరుసా వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౬

* దీనికి మీఁద “ఖల్వాటోదివసేక్యరస్య” అనుదానికిఁ బద్యములేదు. † “ప్రియసఖి” అనుదాని పద్యములేదు. ‡ ఈశ్లోకము ముద్రితప్రతులలోఁ గన్పడదు. స్త్రీ ఈపద్ధతి మొదటి “సమస్యామో” అను దానికిఁ బద్యములేదు.

యాసాధూంశ్చ—

ఘను నీచ వివేకి జడు న, ఖుని రిపు విషమును సుధఁ జెంతకుని దవ్వుగఁజేయును గర్తము కోర్కి వృథా, యనవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౭ శుభ్రంసద్ద సవిభ్ర మా—

చెలులు ధనము గొడుగులు మేడలు శుభకర్తముల నవి నెడల రతినూత్రంబులు దెగినముత్తైములవలె, నలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౮ గుణవదగుణవద్వా—

గుణమేని యగుణమేని యు, జనుఁడొక కార్యంబు సేయఁ జన నదియదియ బ్బిన దాఁకఁ జిత్తశల్యం, బనఁ జను వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౯

* నైవాకృతిః—

కులశీలరూపవృషసే, వలఁ జదువుల రావు కాలఫలితావనిజం

బులక్రియఁ దొలుతవమున సిరు, లలవడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౦

మజ్జత్వమృసి—

జలధి మునుఁగఁ జదువ సురా,చల మెక్త విరోధిగెల్వఁ జదలఁ జనఁగ్రయం

బులు సేయ దున్నఁగా హెచ్చులరునె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౧

వనేరణే—

అని సరి విషభువి వని న, భీని గిరి శిఖవలన సుప్తు విషమస్థితు మ

త్తునయినఁ దొలునుకృతము ప్రోచనిశము వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౨

భీమం వనం భవతి—

తొలుమేను పుణ్యమున భూ

వలయము మణియుతము భీమవనముపురము లో

కులు మిత్రులగుచు నుండుదు

రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

2. శృంగారశతకము.

౧ ప్రీప్రశంస.

శంభుస్వయంభువారయః—

వారవిధివిధుల వధూమా, దిరఘటదాసులుగఁ జేయు దేవుఁ డవాగ్గో
చరిచరితుఁ డతనుఁ డచ్చితుఁ, డరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧
స్థితేనభావేనచ—

అలుక నగవు భయ మరచూ, పులు సిగ్గును ప్రాభవాకృతములఁ బురుషులకుఁ
లలనలు బుధనములు ధర, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨

శ్వచిత్సభూభజ్జైః—

బెళుకుచు సిగ్గున వ్రాలుచు, నలుక బామలు గదల లీల నలరెడు చెలిచూ
పులు కలువలు చల్లినగతి, నలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3

భూచాతుర్యాత్—

మందగతి ప్రాభవాక్తులుఁ, బొందుగ సిగ్గుగలనవ్వు బామలుఁ గడలుచూ
పుం దరుణి కంద మాయాధ, మందురు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪

వక్త్రచన్ద్రవికాసి—

అళి నెల మధు వసు గురు ఘట, నలమూలుకురులు మొగమువచనముజిగికిటిచ
న్నలుఁ గనులె తొడవు లగుఁదొ, య్యలులకు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 5

స్థితం కించిన్దుగ్ధం—

పలుకుల సొగసు బెళుకుఁ జూ, పులు నగవుల మాధ్వము నడపుల వింతలరం
గులు గలుగుఁ జెలికిఁ బాయం, బలరిన వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬

ద్రష్టవ్యేషుకిముత్రమం—

వినఁ జెలి పలుకులు మైఁజే, ర్పనుమెయికనమోముతలఁపఁ బాయముమోవా
ననుమూర్ఛొన నూర్పుసుకృతి, కనువగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭

వీతాశ్చలద్వలయసంహతి—

మొలనూల్గంటలుఁ గరపద, ములఁ గంకణనూపురములు మ్రోయు బెళుకుఁజూ
పుల వశులఁ జేయరే తొ, య్యలు లిల వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮

కుఙ్కుమపద్మకళజ్జితదేహః—

చిటుగజ్జెలు పదముల వర, పరిమళ మంగమున సరులు పాల్పిడ్లఁ దగం
బరఁగుచెలు లెవరి వశుఁ జే, యరు (శ్రి) వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯

నూనంహి తేకవివరాః —

కపు లబల లంచుఁ గాంతలఁదవి లెతురు చూపులనె శతక్రతుముఖులకొ
స్వవశులఁ జేయ నబల లె, ట్లపుమరు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౦
నూనమాజ్ఞాకరః—

మగువలకు బంటు మదనుఁ, డగుఁ గాకున్నెడను దత్తటాక్షంబులకుకొ
జగ మెల్ల వశము సేయునె, యగధర వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౧
కేశాస్సంయమినః—

శ్రుతిగములు కనులుద్విజసం, ముతమాన్యముకురులు సంయములుధరముక్తా
* శ్రితములు కుచములు రాగా, యతనతి వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౨
ముద్ధేభానుష్ఠతాసేయం —

విలువిద్య లెచట నేర్పిరొ, నెలఁతలు విశిఖములు లేకనే గుణముల మ
ర్త్యులమనసులు భేదించెద, రలఘులు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౩
సత్ప్రదీపే సత్యగ్నా—

నెల మణులు దీపములుఁ జ, క్తలు భౌన్దరుఁ డున్నఁ గాని కాముకుచంతం
జెలి లేకుండినఁ దమమై, యలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౪
ఉద్వృత్తస్తనభార—

చలములు బొమలు కనుఁగవచ, పల ముద్వృత్తములు చనులు వాతెఱరాగో
జ్వల మయి మధ్యగుణము నా, రళుకగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౫
ముఖేనచంద్రకాస్తేన—

జలజాతరాగములు కర, ములు హరిసీలములు కురులు ముఖములు శశికాం
తులు రత్నపుబాష్పలు తొ, య్యలు లగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.
పక్షద్వయనిరూపణము—

హరిసీలము లలకలు సిత, కరరాగము లాననములు కజరాగంబుల్
కరము లగుటఁ జెలి మణిబొ, మ్మరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.
గురుణాస్తనభారేణ—

గురుభావము చనులు శనై, శ్చరభావ మడుగులు ముఖము శశిభావము నుం
దరుల కగుఁగాన గ్రహమయ, మరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.

* శ్రితకుచములయి నెలఁతరాగాయతయగు. మూ. శ్రితకుచయయిసతిరాగా, యతయగు.
అనియఁ బరిపఠ్యును.

తస్మాస్తనౌ యది ఘనౌ—

చను నౌరా ముఖ మహాహః, ఘనజఘనం బదిత యనుచుఁ గాంక్షింపఁగ నే
లను మనసు పుణ్యముల సుఖ, మనువగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

ఇమే తారుణ్యశ్రీః—

సురతాటోపాందితములు, తరుణులలీల లతనుజయ దానచణమనో
హరమాలు వికారదీపము, లరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౦

ప్రణయమధురాః—

ప్రమదలమృదూక్తు లతిమధురములు సుభగములుమనోహరములతనువికా
సము లనురాగార్ద్రములై, యమరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౧

— ౧. సంభోగవర్ణన —

విశ్రమ్యవిశ్రమ్య—

చెలువయొక తె శశికిరణములమాటుగఁ బైట హస్తమునఁ బట్టి కుచ
మ్ముల నీడ నిలుచు విహరిం, చలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౨

అదర్శనే దర్శనమాత్రకామా—

కనఁగోరుఁ జూడ నుపగూ, హనమును గో రది లభింప నతివతనువు మే
నునఁ జేర్పఁ గోరుఁ బురుషుం, డనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౩

మాలతీ శిరసి జృచ్చణం—

తనువునఁ గుంకుమ గంధమా, ఘనసుయములదండ శిఖను గాంత యెదను గ
ల్గిన స్వర్గ మేల పురుషున, కనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౪

ప్రాజ్ఞమేతి—

వల దను సిగ్గునఁ బడు ధృతి, నలరు నభిలషించుఁ బ్రియుని సంగజతంత్రం
బుల మెప్పించును గులసతి, యలవడ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౫

ఉరసి నిపతితానాం—

లరమోద్భుగనలఁ జెమటం, దొరఁ గెడుచెక్తులనుజాటుతులుమున నెడవ్రాలో
తరుణుల ముద్దిడుభాగ్యం, బరుదగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౬

అమీలితనయనానాం—

ప్రమదలుఁ గాముకు లేకాం, తము విడువని తమి నిమీలితాంబకులగుచుం
దమిఁ జల్పుకేళికలై బ్రహ్మము లగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౭

ఇద మనుచిత మక్రమ శ్చ పుంసాం—

జర రతి మానని పురుషు, డురుకుచములు వ్రాలి సురత ముడుగనిచెలియి
బ్వరినడక లనుచితంబులు, హరనుత వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౮
రాజంస్తప్తాంబురాశే:—

జనుఁ డాశ విడఁడు పాయము, చన నర్థం బేల వనిత జర గల్గక యుం
డినదనుక నిల్లు సొరఁ దగు, ననవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౯
రాగస్యాకార మేకం—

ఇల దోషరాగమోహ, మ్ముల కతనుసఖము చిదబ్జముదిరము నరక
మ్ముల కిరపు కొమరుఁబాయం, బలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౦
శృంగారద్రుమసీరదే—

వనితాక్షిచకోరశశి య, తనుసఖము విహసరసహృద ము శృంగారా
వనిజఘనము పాయ మెవరి, కణఁకువ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౧
సంసారే స్తన్నసారే—

నెలతఘకుఁకాంచికటుల్, కులుకుఁజనులుఁగలుగుచెలులకొఱకుబుధులురా
జులఁ గొల్తురు సంసార్ల యు, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౨
సిద్ధాధ్యాసితకన్దరే—

హరవృషము గంగ *నిద్దపు, జటులు గలహిమాద్రి యుండ జను లితరతలం
బరయుట స్త్రీకొఱకే కద, హరనుత వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౩
సంసారతపవర్యస్తపదవీ—

†తరుణి తరంగాంతరద, స్తర మని సంసారజలధి దాటరు గా కీ
నరుల కది యెంతద వ్వగు, నరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౪
దిశ వనహరిణేధ్య:—

మలలోలేళ్ళకు నందియ, వలె దర్భలు కాకయున్న వనితల కెపుడుం
దెలనాకులు మడఁచియివలె, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౫
అసారాస్పర్శే—

లలనలు దూష్య లనేనుడి, గల దైనను బరహితంబుకంటె సుకృతముం
జెలికంటెను రవ్యము లే, దలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౬

*నిద్దము చరులు-నూ †తరుణితరంగమువలె సం । తరమని సంసారజలధి-అని పక్షద్వయ నిరూపణము—

మాత్సర్య ముత్సార్య—

చల ముడిగి బుధుని చలుకుచు, రలజనముల కాశ్రయింప నద్రివితంబు
బులు * గాఁగఁ జెలివితంబము, లలరఁగ వెల్లారి వేకటాచలరమణా. 32

సంసారేస్వప్నసారే—

చలనసంసారమున భా, నిలు బుధులకుఁ జిత్సుఖసుఖసేవయ కాడే
జెలియోనిస్వర్చనదగు, నలరఁగ వెల్లారి వేకటాచలరమణా. 33

ఆవాసః క్రియతా—

నరుఁ డాశ్రయింపఁదగు భవ, హరగంగాతటమునైన హారాళిలన
త్తరుణీకుచముల నైనకా, హరసఖ వెల్లారి వేకటాచలరమణా. 34

కిమిహబహుభిరుక్తైః—

జనులకు వ్యర్థోక్తులచేఁ, బనియేమిల నాశ్రయింప భామామణిమహా
వనమైన స్వనమైన, న్ననిశము వెల్లారి వేకటాచలరమణా. 35

సత్యం జనావచ్చి—

వలికెడ నిజము త్రిలోక, మ్ముల సుఖదుఃఖములకెల్ల మూలమ్ములు నిం
తులె కా కిరరము గలదే, యలరఁగ వెల్లారి వేకటాచలరమణా. 36

కాస్తేత్యుత్పలలోచనే—

కనులుబొమ్మలు పిఱుఁదులు మొగ, మునుజన్నులు జూచియశుచిబొమ్మలు మోహిం
చినుతించు జ్ఞానిసహిత, మ్మనిశము వెల్లారి వేకటాచలరమణా. 37

స్మృతా భవతి తాపాయ—

వినివహృత్తాపముచు గనుఁ, గొనఁ జిత్తోన్మాదముచు నిశూహనమున మ
త్తునిఁ జేయఁ జేరి ప్రియయె, ట్లనవలె వెల్లారి వేకటాచలరమణా. 38

తాపదే వామృతమయీ—

వనితయె యమృతము విషమ, ట్లనదగ్గఱ నుండెనేని యమృతము నటుగా
కను దూర మున్న విషమగు, ననిశము వెల్లారి వేకటాచలరమణా. 39

నామృతం నవిషం కించిత్—

చెలికంటె విషము సుధలే, దలరంగా రక్తిచేత నమృతము తమిలే
కిల విషలతయై కనఁగా, నలవడు వెల్లారి వేకటాచలరమణా. 40

ఆవర్తస్సంశయానాం—

నరకముఖ ముస్వర్ణము, గరువ మవిశ్వాస ముఖము కపటము గలసుం
దరియ, త్ర మెవడు చేసెను, నరుడుగ వెల్లారి పేకటాచలరమణా. ౪౬
నోసత్వేన మృగాజ్ఞ పేషవదనీ—

ఘనత్వక్లాసాస్థియపు, దయపు ముఖము కనులు వసుసుధామృతజములం
చని కవులన వలతురు ఖలు, లభిశయు వెల్లారి పేకటాచలరమణా. ౪౭
లీలావతీనాం సహజావీలాసాః—

అళి రాగంబున వారిజ, ములఁ దిరిగెను దండమునను మూఢులు తమదా
లలనలకు బ్రచుసి వలచెద, రలరంగ వెల్లారి పేకటాచలరమణా. ౪౮
యదేతత్పూర్ణేస్తుక్యతిహరం—

నెలఁత మొగముపున్న నెల, వలెఁ దొలుత నమృతముఁ జిలు కవలఁ గింపాక
మ్ములఫలములవలె విషయగు, నలరంగ వెల్లారి పేకటాచలరమణా. ౪౯
ఉన్నీలత్రివళితరంగులయా—

స్తనకోకృద్ధైర్యజులుం, తనవళివీచి యగు ముదితనది సంసారా
భిని మునుంగని వారలు సార, రనువుగ వెల్లారి పేకటాచలరమణా. ౫౦
జల్పన్తిసార్థమన్వేన—

ఒకనిఁ గనుఁగొండు వలుగును, రొకనికి మదిఁలు పుచుచురొకనికి వనితల్
ఱ్ఱఁక నెవ్వరు వారికిఁ బ్రియు, లకటా వెల్లారి పేకటాచలరమణా. ౫౧
అపసర సఖేమారాత్—

చెలిమాపు విషము తను వే, చిలువయదియు మూకుకొనిన క్షీణివైద్యము లే
దిలఁ బాముకు మందులు గల, వలరంగ వెల్లారి పేకటాచలరమణా. ౫౨
విస్తారితం మకరకేతనధీవరేణ—

స్వరకై వర్తఁడు వనితా, ధరపలశోలజనమీనతతి భవజలధిం
దరుణి యనుగాలమునఁ దిగు, చరయంగ వెల్లారి పేకటాచలరమణా. ౫౩
కామినీకాయకాంతారే—

స్తనగిరి దుర్గము వనితా, తను వని మదయఁ డను దొంగ తావుకొని మనం
బరువిత్తము గొని చరుచుం, డనువుగ వెల్లారి పేకటాచలరమణా. ౫౪
వ్యాధీర్ఘ్నేచలేన—

నలుపును వక్రముఁ దేజముఁ, జలముఁ గులుకు భీరునేత్రసర్పములకు మం

